

การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
ของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

วิทยานิพนธ์
ของ
คณาจารย์รัตน์ ดิษบรรจง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
ตุลาคม 2558
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

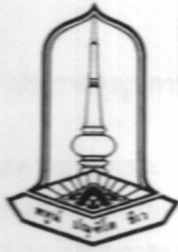

การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
ของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

วิทยานิพนธ์
ของ
คณาภรณ์รัตน์ ดิษบรรจง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
ตุลาคม 2558
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

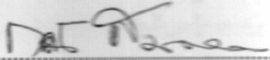

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวคลทธรณ์รัตน์ ดิษบรรจง
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

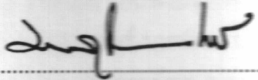
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....
(ผศ.ดร.ทองคุณ จันทอร)

ประธานกรรมการ
(กรรมการบัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

.....
(อาจารย์ ดร.กล้า สมตะกุล)

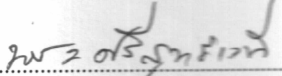
กรรมการ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก)

.....
(อาจารย์ ดร.มาริสา โกเศยะโยธิน)

กรรมการ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม)

.....
(อาจารย์ ดร.ปรารก แก้วเศษ)

กรรมการ
(อาจารย์บัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

.....
(พระศรีสุทธิเวที,ดร.)

กรรมการ
(ผู้ทรงคุณวุฒิ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ.ดร.ทองคุณ จันทอร)
คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์

.....
(ศ.ดร.ประดิษฐ์ เทอดทูล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 12 เดือน ๓-๑ พ.ศ. ๒๕๕๘

ชื่อเรื่อง	การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย แก่พุทธศาสนิกชน
ผู้วิจัย	นางสาวคชพรรณรัตน์ ดิษบรรจง
กรรมการควบคุม	อาจารย์ ดร.กล้า สมตระกูล และอาจารย์ ดร.มารีสา โทเศยะโยธิน
ปริญญา	ปร.ด. สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2558

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงศึกษาการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน ตลอดจนสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย เพื่อพัฒนารูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย กลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้รู้ ได้แก่ พระสงฆ์ จำนวน 7 รูป กลุ่มผู้ปฏิบัติ ได้แก่ พระสงฆ์ กลุ่มพุทธศาสนิกชนวัยเด็ก วัยรุ่น คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ รวมจำนวน 280 คน อีกทั้งผู้เข้ามาทำบุญเป็นประจำในวัดและพุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่รอบวัดอีกจำนวน 20 คน ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ตลอดจนการประชุมเชิงปฏิบัติการ นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมาย โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technique) และนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่ธรรมะของพระพุทเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบมุขปาฐะ และการส่งอัครสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา ปัญหาที่พบคือ การถือวรรณะ คำสอนที่ขัดแย้งกับศาสนาพราหมณ์ การต่อต้านจากลัทธิอื่น ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการดำเนินชีวิต อหิงสา การศึกษา ทัศนคติ ความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ใช้วิธีการเทศน์ การเผยแผ่ด้วยหนังสือ การส่งพระธรรมทูตไปแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การสืบสานพิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา ตลอดจนการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานและศาสนวัตถุ ปัญหาการเผยแผ่ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการใช้ภาษาในการสื่อสารความหมาย

การเผยแผ่ธรรมะยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ไทยเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนด้วยรูปแบบดังนี้

- 1) สื่อบุคคล ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา การตอบปัญหาและการจัดกิจกรรม
- 2) สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ พอคเก็ตบุ๊ก หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร
- 3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ อินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก อีบุ๊ก ไลน์ ทวิตเตอร์ ซีดี ดีวีดี วีซีดี วิทยุ โทรทัศน์ และโทรศัพท์มือถือ

ในการเผยแผ่ธรรมะด้วยรูปแบบดังกล่าวยังมีวิธีการที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและจริตของคนในแต่ละวัย รูปแบบของสื่อแต่ละชนิดจะมีลักษณะเฉพาะที่สร้างความสนใจให้กับคนเฉพาะกลุ่มได้ดี ปัญหาและอุปสรรคของการเผยแผ่พบว่า ด้านบุคคลยังมีการใช้ภาษาบาลีมากเกินไปในการเทศน์

พระสงฆ์ที่มีเทคนิคการเทศน์ที่สนุกและเผยแพร่เชิงรุกมีน้อย ประกอบกับมีภารกิจรับนิมนต์จำนวนมาก ระยะเวลาการเทศน์มีจำกัดและไม่ต่อเนื่อง ปัญหาด้านเศรษฐกิจทำให้พุทธศาสนิกชนเห็นห่างจากการเข้าวัด กิจกรรมภายในวัดจึงไม่ได้รับการตอบสนอง ด้านสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือที่วางจำหน่ายมีราคาแพง ด้านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ยังไม่สามารถเข้าถึงสื่อของพุทธศาสนิกชนชั้นกลางและชั้นรากหญ้า เนื่องจากเทคโนโลยีมีราคาแพง ประกอบกับเนื้อหาที่เผยแพร่ไม่ตรงกับความต้องการของพุทธศาสนิกชนเฉพาะคน

การพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย พบว่า การพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน เด็กสนใจในสื่อบุคคลในลักษณะ การเผยแพร่ด้วยการทำกิจกรรม เช่น การเล่าเรื่อง ระบายสีบนตลับปัตร ถูย้อม เสื้อเชิ้ต เล่นเกม การเรียนรู้ภาษาอังกฤษจากพระต่างชาติในวัดไทย สื่อสิ่งพิมพ์มีการพัฒนาด้วยรูปแบบของการตูน อภินิหารและป๊อปอัพแมกกาซีน ส่วนการพัฒนาด้านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ การ์ตูนเคลื่อนไหวด้วย เสียงพูดและเสียงดนตรี เป็นสิ่งที่สร้างความชื่นชอบทั้งเด็กเล็กและเด็กโต

การพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลที่เหมาะสมกับวัยรุ่น มีการพัฒนา เชิงสุนทรียศาสตร์ด้วยรูปภาพ ภาพวาดการ์ตูนที่มีสีสันสดใสงดงาม ใช้เสียงดนตรี มีคำพูดที่ไพเราะจับใจ ในลักษณะข้อคิดและคำคม สื่อสิ่งพิมพ์สำหรับคนวัยนี้มีการพัฒนาในรูปของหนังสือที่มีรูปภาพและสีสัน งดงาม สื่ออิเล็กทรอนิกส์มีการพัฒนาในเชิงโรแมนติกด้วยเสียงดนตรีที่ให้ความเพลิดเพลิน และ ภาพการ์ตูนเคลื่อนไหวที่มีความเหมาะสมกับคนวัยนี้

การพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลที่เหมาะสมกับคนวัยทำงาน มุ่งเน้นถึง ความสนใจในกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านความมั่นคงทางสังคม ครอบครัว การสร้าง รายได้ และการดูแลสุขภาพ นอกจากนี้มีการพัฒนาในกิจกรรมการฝึกสวดมนต์ภาวนาประกอบจังหวะ ดนตรี ซึ่งจะช่วยให้ผ่อนคลายความเครียดจากการทำงาน และส่งผลให้มีสุขภาพจิตที่ดี อันนำไปสู่ การพิจารณาต้นเหตุได้ ส่วนการพัฒนาด้วยสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับคนวัยทำงาน มุ่งเน้นการพัฒนา 3 ส่วน ทั้ง 3 ส่วน มีการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคม ครอบครัว การสร้างรายได้ และสุขภาพ เนื้อหามีการจัดทำเป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ ด้วยรูปแบบกะทัดรัดพร้อมรูปภาพที่มีสีสัน สวยงาม ประกอบกับการยกคำพูด ข้อคิดที่หลากหลายทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

การพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ มุ่งเน้นการปฏิบัติ ธรรม จาริกแสวงบุญ การเผยแพร่ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ เน้นเนื้อหาที่กะทัดรัดและภาพที่สอนให้คนปล่อยวาง การเผยแพร่ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เน้นการเผยแพร่ทางด้านวิทยุ โทรทัศน์ ที่ผู้สูงอายุสามารถติดตามได้ง่าย

TITLE The Development of the Dissemination Model on Dharma of Buddhist Monks in Thailand for Buddhism.

AUTHOR Ms. Kontarnrat Disbanjong

ADVISORS Dr.Kla Somtrakool and Dr.Marisa Koseyayothin

DEGREE Ph.D. **MAJOR** Cultural Science

UNIVERSITY Mahasarakham University **DATE** 2015

ABSTRACT

This study entitled “The Development of the Dissemination Model on Dharma of Buddhist Monks in Thailand for Buddhism” aims to find out an appropriate model regarding Buddhist Dharma propagation since the era of Buddha period as well as Sukhothai period, Ayudhaya period and Rattanakosin period respectively. The study intends to collect the overall rationale regarding stages of the problems, obstacles or barriers which occurred in the performances of Thai monks in propagating the essences of Buddhist Dharma to the Buddhist laymen of different age groups and status. The study also intends to develop an appropriate model for each particular group of Buddhist laymen. The target sampling under this study comprises 327 people which cover a knowledgeable group of 7 Buddhist monks and the operators group of 4 different statuses comprising Buddhist monks, children, teen-agers, workers, the elderly and the local people living along the area that the Buddhist temple is located. This study is undertaken in the form of qualitative research in which need assessment is done through data collection using survey, observation, in-depth interview, group discussion and workshop forms. The accuracy of collected information is verified by using Triangulation Technique, while the result outcomes of the study are presented in the form of Descriptive Analysis.

The study outcomes are found that in the former time, the Buddha undertook the propagation of Buddha Dharma in the form of oral tradition which comprises sermon or preachment, lecture, discussion, conversation and answer to the questions. Besides, the propagation also included the assignment of Buddha’s apostles to disseminate declaration of Buddhism. The obstacles of Buddha Dharma propagation at that time were; the exclusionary of caste status, the opposition of Hinduism to Dharma teaching, the opposition from other debuts, the problems regarding people’s life performances, courtesy among people, education, attitude, belief, culture and local custom.

In the former time when Buddhism was first propagated into Thailand, it was found that Buddha propagation during Sukhothai and Ayuthaya and beginning of

Rattanakosin periods were done in terms of sermon preaching, Dharma book distribution, exchanging knowledge by Buddhist missionary and disseminating ritual heritage and religious custom. However, the problems of Buddha Dharma propagation nowadays in this period are mostly the use of proper or appropriate language in the religious communication.

At the present time is found that Thai monks have utilized many methods of doing which can be categorized into 3 main media. These are 1) People media are used through sermon, lecture, discussion, problem solution and conduct of activities. 2) Printed matters media are in the forms of pocket books, newspapers, journals, and 3) electronic media such as internet, face book, e-book, lines, twisters, CD, DVD, VCD, radio, television, mobile-phone and multi-media. The methods of using different forms of media for propaganda are found being of interest and appropriate to people of all ages but some particular forms of media may better call more interest from only particular groups of people. The problems and obstacles of propaganda found in terms of using Pali language. Printed and electronic media are high investment] making it more expensive.

In summary, the development model of Buddha Dharma propaganda at the present time should be avoid are found in terms of the inappropriate skill of the people in using Pali language in which most of the Buddhist Laymen may not clearly understand and the monks who have more technical skill on Pali language are rarely found. However, the study shows that development of the model on the propagation of Buddha Dharma to particular age groups is found absolutely different. For the younger age intends to give more interest to people media in which the propagation activities may comprise story telling from pictures, color painting on the Talipot fan, bag or T-shirt, game play, learn Dharma in English from the foreign monks who have ordained in Thai temple. In terms of printed media for younger age, it should be developed in the form of Dharma cartoon with the super natural contents and pop up magazine. As for development of electronic media, the cartoon animation with relevant music should be of most interest among the children of younger age.

As for the teenagers group, the propagation of Buddha Dharma through people media may concentrate on development through aesthetic profiles with more colorful drawing of cartoon, music, sweet catchphrase and epigram. In terms of printed media for the teenagers, development may be done in the form of colorful pictures book. In terms of electronic media for teenagers, aesthetic development through music entertainment and cartoon animation may as well be appropriated.

As for the working and the age groups, development of Buddha Dharma through people media may concentrate on quality of life improvement activities which

comprise social content, family, income generation and health caring. Besides, chanting and praying practices with music may be suitable for this working age group since it help release their working tension and having sane to consider their passion. In terms of printed media for this working age group, 3 components should be concentrated for propagation development. Of these are the presentation of the contents in which they should comprise the description about the improvement of the quality of life and society, family, career, earning income and health. The printed matter or booklet should be developed in a suitable compact style with more colorful pictures and relevant Thai and foreign languages as well as commentaries quotes.

ประกาศขอบคุณการ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือให้คำปรึกษาแนะนำและให้กำลังใจจาก อาจารย์ ดร.กล้า สมตระกูล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก อาจารย์ ดร.มาริสา โกเศยะโยธิน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร คณบดี คณะวัฒนธรรมศาสตร์ และประธานกรรมการสอบ ดร.พระศรีสุทธิเวที กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์คณะวัฒนธรรมศาสตร์ทุกท่าน ที่กรุณาให้ความรู้ ดูแลช่วยเหลือและเป็นกำลังใจ ผู้วิจัย ตระหนักในพระคุณ รู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างมาก และขอขอบพระคุณด้วยความเคารพยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) พระราชาธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ) ดร.พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ ปาละพันธ์) พระมหาวิฑูริย์ วชิรเมธี พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต พระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์ และพระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ และคณะสงฆ์ทุกท่าน ขอขอบพระคุณพุทธศาสนิกชนทุกท่าน ที่ให้ความรู้ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

ขอขอบพระคุณ นายกฤษฎา ดิษบรรจง อาจารย์ ฉวีวรรณ โชติวิสุทธิ ที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในด้านการศึกษา การค้นคว้าหาข้อมูลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ การลงสนามวิจัย ตลอดจนให้กำลังใจจนวิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอถวายแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอมอบให้คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และพุทธศาสนิกชน ขอมอบเป็นกตัญญู กตเวทิตาแด่บิดามารดา บุรพจารย์ทุก ๆ ท่านด้วยความเคารพอย่างสูง ที่มีส่วนในการประสิทธิ์ประสาทวิทยาการและวิชาความรู้ ตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยสามารถประสบความสำเร็จจนตราบเท่าทุกวันนี้

คณาจารย์รัตน์ ดิษบรรจง

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	7
คำถามของการวิจัย	7
ความสำคัญของการวิจัย	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
กรอบแนวคิดในการวิจัย	10
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
พุทธวิธีและการเผยแผ่ธรรมะ	12
การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล	12
เทคนิคและรูปแบบวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า	18
การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในยุคหลังพุทธกาล	32
การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยจนถึงยุคปัจจุบัน	34
บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะในสมัยพุทธกาล	39
บทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมในประเทศไทย	49
นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง	62
แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง	63
แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารตามแนวทางแห่งพุทธ	63
แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา	70
แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะด้วยการโน้มน้าวใจ	73
แนวคิดเกี่ยวกับการตลาดเชิงพุทธ	78
แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ และวิธีการคิดของพระพุทธเจ้าที่นำไปสู่การเผยแผ่	80
ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม	82
ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม	83
ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์	86
ทฤษฎีการสื่อสารของลาสเวลล์	87
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	89
งานวิจัยในประเทศ	89
งานวิจัยต่างประเทศ	117

บทที่	หน้า
3	121
วิธีดำเนินการวิจัย	121
ขอบเขตการวิจัย	121
ขอบเขตด้านเนื้อหา	121
ขอบเขตด้านวิธีการวิจัย	122
ขอบเขตด้านระยะเวลา	122
ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย	122
ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	124
การดำเนินการวิจัย	128
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	128
การเก็บรวบรวมข้อมูล	130
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	131
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	133
4	134
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	134
ตอนที่ 1 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงรัตนโกสินทร์	135
ตอนที่ 2 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา สภาพปัญหา อุปสรรค ในการเผยแผ่ธรรมะ	159
ตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย	247
5	262
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	262
ความมุ่งหมายของการวิจัย	262
สรุปผล	262
อภิปรายผล	266
ข้อเสนอแนะ	298
บรรณานุกรม	300
ภาคผนวก	315
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	316
ภาคผนวก ข รายนามผู้ให้สัมภาษณ์ และรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ	346
ภาคผนวก ค ภาพประกอบพื้นที่ทำการรวบรวมข้อมูล	370
ประวัติย่อของผู้วิจัย	380

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 สรุปรวิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	119
2 สรุปรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อประเภทต่าง ๆ	239

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	11
2 ลักษณะทั่วไปของการสื่อสารที่สร้างความพึงพอใจ	59
3 แบบจำลองกระบวนการสื่อสารของลาสเวลล์	88
4 ภาพพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต)	160
5 สัมภาษณ์พระพรหมบัณฑิต เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2557	161
6 ห้องเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดประยูรวงศาวาส	163
7 สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ติดตามการเผยแพร่ธรรมะของพระพรหมบัณฑิต	171
8 สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่ติดตามการเผยแพร่ธรรมะของพระพรหมบัณฑิต	171
9 ภาพพระราชธรรมนิเทศ	176
10 สัมภาษณ์พระราชธรรมนิเทศ เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2557	176
11 สัมภาษณ์เด็กชนกลุ่มน้อยที่มาปฏิบัติธรรมะช่วงปิดเทอมที่วัดสวนแก้ว	177
12 การเผยแพร่ด้วยหนังสือการ์ตูน เณรพยอมจอมยุ่ง	178
13 การเผยแพร่ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือการ์ตูนธรรมะ)	180
14 สื่อธรรมะจากพวงกุญแจ	181
15 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (ซีดี ดีวีดี วีซีดี)	182
16 สัมภาษณ์ผู้เดินทางไปทำบุญในวันหยุดที่วัดสวนแก้ว	183
17 ภาพพระครูพิมลธรรมภาณ	186
18 สัมภาษณ์พระครูพิมลธรรมภาณ เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2557	187
19 รูปปั้นปริศนาธรรมภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวัน	192
20 การเผยแพร่ธรรมะด้วยพุทธศาสนสุภาษิตภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวัน	193
21 การเผยแพร่ธรรมะด้วยพุทธศาสนสุภาษิตภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวัน	193
22 การเผยแพร่ธรรมะด้วยพุทธศาสนสุภาษิตภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวัน	194
23 การเผยแพร่ธรรมะด้วยพุทธศาสนสุภาษิตภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวัน	194
24 ภาพพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี	195
25 สัมภาษณ์พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557	196
26 การเผยแพร่ธรรมด้วยสื่อกิจกรรม การบวชเณรภาคฤดูร้อน	197
27 การเผยแพร่ธรรมด้วยสื่อกิจกรรม การบวชเณรภาคฤดูร้อน	198
28 ภาพถ่ายทอดสดผ่านทีวีดาวเทียม "สามเณรทำกิจกรรม (ฉันทเพล)"	198
29 คณะครูโรงเรียนอนุบาลจอมหมอกแก้ว จังหวัดเชียงราย เดินทางมาปฏิบัติ ณ ศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวัน	200
30 ภาพพระมหาสมปอง ตาลปุตโต	205
31 สัมภาษณ์พระมหาสมปอง ตาลปุตโต เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2577	206
32 ภาพป้ายหน้าวัดบางปลากรด รังสิตคลอง 14	215

ภาพประกอบ	หน้า
33 ป้ายเชิญชวนปฏิบัติธรรม ตั้งอยู่หน้าวัดบางปลาгод รังสิตคลอง 14	216
34 การเผยแพร่ธรรมะด้วยข้อคิดหรือคติธรรม ภายในวัดบางปลาгод	217
35 ภาพพระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์	217
36 สัมภาษณ์พระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2557	218
37 อุปกรณ์เผยแพร่ธรรมะที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล	219
38 สัมภาษณ์เด็กที่เคยรับฟังธรรมะของพระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์	220
39 ตาลปัตรที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล	220
40 หนังสือธรรมะสำหรับเด็ก (สื่อสิ่งพิมพ์) ของพระประสงค์ ปริบูรณ์	221
41 พระประสงค์สาธิตการใช้ ทอล์คกิ้งทอมแคทคอม (Talking Tom Cat)	222
42 สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติธรรม (สวมเสื้อธรรมะเดินทาง) ที่วัดบางปลาгод จังหวัดปทุมธานี	223
43 สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติธรรมช่วงวันหยุด ที่วัดบางปลาгод จังหวัดปทุมธานี	225
44 สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติธรรม ที่วัดบางปลาгод จังหวัดปทุมธานี	226
45 ภาพพระอธิการสมบุรณ์ สิริบูรณ์	230
46 ภาพสัมภาษณ์พระอธิการสมบุรณ์ สิริบูรณ์ เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2557	231
47 ป้ายโฆษณาพระนักเทศน์จัดบรรยายธรรมในห้างสรรพสินค้า	250
48 Teamwork Buddhism Dissemination Model (TBD Model)	258
49 สัมภาษณ์พระพรหมบัณฑิต เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2557	371
50 สัมภาษณ์พระพรหมบัณฑิต เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2557	371
51 สัมภาษณ์พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557	372
52 สัมภาษณ์พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557	372
53 ตาลปัตรที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล	373
54 ตาลปัตรที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล	373
55 ตาลปัตรที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล	374
56 พระประสงค์ สาธิตการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์	374
57 พระประสงค์ สาธิตการวาดภาพที่สื่อถึงหลักธรรมะ	375
58 พระประสงค์ แนะนำสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะ	375
59 พระประสงค์ แนะนำสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะ	376
60 การเผยแพร่ธรรมะด้วยถ้อยคำสั้น ๆ ของพระประสงค์	376
61 การเผยแพร่ธรรมะด้วยข้อคิดและคำคม ของพระประสงค์	377
62 การเผยแพร่ธรรมะบนเสื้อยืด (ธรรมะเดินทาง) ของพระประสงค์	377
63 อุปกรณ์เผยแพร่ธรรมะที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล	378
64 สัมภาษณ์พระมหาสมปอง ตาลปุตโต เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2557	378
65 สัมภาษณ์พระมหาสมปอง ตาลปุตโต เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2557	379

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม เป็นเรื่องของความเชื่อ ความศรัทธาที่มีความสัมพันธ์กัน หลักคำสอนทางศาสนาเป็นตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรม และวิธีการคิดของคนในสังคม ตลอดถึง เป็นเครื่องกำหนดบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ศาสนายังมีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ถ้าหากสังคมใดคนมีศาสนาในหัวใจสูง ๆ ความโลภของคนก็น้อยลง (พระธรรมปิฎก. 2538 : 45)

สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญทางวัฒนธรรมของคนในสังคม ซึ่งถ่ายทอดออกมาในรูปของความประพฤติ ข้อปฏิบัติ ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมไทยที่ตีงาม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่านอกจากพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตแล้วการตรากฎหมาย การกำหนดนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน การกำหนดนโยบายการศึกษา การกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจล้วนได้รับอิทธิพลมาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

พระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยในอดีต วัด บ้าน โรงเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น แต่ละชุมชนจะมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคน และภายในวัดก็มีโรงเรียน นอกจากนี้วัดจะเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เนื่องในวันสำคัญทางศาสนา และเป็นสถานที่ชุมนุมกันจัดงานประเพณีต่าง ๆ ด้วย เช่น เป็นสถานที่จัดประกวดนางนพมาศ และนางสงกรานต์ เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นสถานศึกษาแก่ชุมชน เช่น การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ มีการจัดกิจกรรมการแสดงพระธรรมเทศนา การฝึกปฏิบัติธรรม เราอาจกล่าวได้ว่าวัด และพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมไทยอย่างเห็นได้ชัด จึงทำให้พระสงฆ์กับวัดมีบทบาทใกล้ชิดกับคนในชุมชน โดยมีหน้าที่หลักของพระสงฆ์ก็คือเป็นผู้ถ่ายทอดหรือเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งปลูกฝังค่านิยม วัฒนธรรม คุณธรรม และจริยธรรมให้แก่คนในสังคมได้ปฏิบัติ

การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา เริ่มขึ้นหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ธรรมแล้ว ภายหลังจากได้ทรงนำหลักธรรมที่ตรัสรู้เผยแผ่ให้แก่ปัญจวัคคีย์ การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ก็ได้มีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (ธีรวิศ บำเพ็ญบุญบารมี. 2550 : 16-17) การเผยแผ่ธรรมะด้วยการเทศนาจะการดำเนินไปตามวิธีนิรนัยและหลักตรรกศาสตร์ เป็นการเริ่มสอนจากสิ่งที่รู้ ที่เห็น ที่เข้าใจง่าย หรือรู้เห็นอยู่แล้ว เข้าไปหาสิ่งที่รู้เห็น และเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่เข้าใจ เช่น การสอนเรื่องอริยสัจ 4 พระองค์ทรงนำเอาทุกขมาอธิบายก่อน หลังจากนั้นจึงเชื่อมโยงไปสู่เหตุแห่งทุกข์ แล้วย่อยลงไปจนถึงการดับทุกข์ พร้อมทั้งบอกหนทางในการดับทุกข์ ส่วนการเผยแผ่ด้วยวิธีอุปนัย ตามหลักตรรกศาสตร์เป็นการสอนเนื้อหาที่ค่อย ๆ ลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และมีความต่อเนื่องกันไปเป็นลำดับ เช่น การสอนเรื่องไตรสิกขา นอกจากนี้ พระองค์ก็ยังใช้การสอนเชิงประจักษ์ หรือวิธีการเผยแผ่ตามหลักปรัชญาประสบการณ์นิยม เป็นการสอนที่ใช้ของจริงหรือสื่อมาแสดงประกอบการอธิบาย เพื่อให้ผู้ฟังสามารถมองเห็นด้วยตาได้ยินกับหู พระองค์ทรงการเผยแผ่ที่ตรงตามเนื้อหา และตรงประเด็น ไม่ออกนอกเรื่อง หรือวกไปวนมา และทรงใช้เหตุผลจนผู้ฟังมองเห็นภาพ และมีใจคล้อยตาม

โดยทรงเผยแผ่ธรรมะในเรื่องที่ผู้ฟังอยากรู้ และสอนอย่างพอดีไม่มากเกินไปหรือน้อยไปสำหรับทำให้ผู้ฟังเข้าใจ

พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีในการเทศนาหรือสนทนาถ่ายทอดธรรมะ ด้วยการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบการสอน เป็นการทำให้เรื่องที่ยากให้เข้าใจง่ายขึ้น นอกจากนี้พระองค์ยังทรงทำเป็นตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู วิธีนี้จะใช้ในการสอนจริยธรรม เพราะเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความมั่นใจ นอกจากนี้พระองค์ยังใช้เทคนิคในการสอนที่หลากหลาย ทั้งการเล่นคำ การเล่นภาษา และใช้คำเดิมแต่ในความหมายใหม่ ทรงเลือกคนที่จะรับการเผยแผ่การรู้จักใช้จังหวะ และโอกาสให้เป็นประโยชน์ในการแสดงธรรมะ ทรงใช้พุทธวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และความยืดหยุ่นในการสอน ซึ่งล้วนเป็นพระปฎิภาณที่สามารถประยุกต์หลักวิธีการ และเทคนิคต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ให้เหมาะสม

ในการเผยแผ่ธรรมะดังกล่าว พระองค์ทรงมีรูปแบบที่หลากหลายในการสอนธรรมะ คือ พระองค์ใช้การเผยแผ่ตามสถานการณ์ แบบสนทนา คือ พระองค์จะใช้การถามนำผู้ฟังเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจธรรมะ และเกิดเลื่อมใสศรัทธา พระองค์ใช้แบบบรรยาย เป็นการแสดงธรรมประจำวันในที่ประชุมใหญ่หรือมีผู้รับฟังจำนวนมาก และพระองค์ทรงใช้วิธีแบบตอบปัญหา เพื่อให้ผู้ฟังพิจารณาคุณลักษณะของปัญหา และพระองค์ทรงตอบปัญหาด้วยวิธีการตอบอย่างเหมาะสม สดท้ายแบบวางกฎข้อบังคับ พระองค์ทรงวางกฎข้อธรรมวินัยด้วยความเห็นชอบของคณะสงฆ์ เพื่อใช้เป็นข้อกำหนดหลักเกณฑ์ และข้อบังคับให้พระสงฆ์พึงปฏิบัติตาม

พระองค์ทรงถ่ายทอดเทคนิคและวิธีการเผยแผ่ธรรมะ ให้กับอัครสาวกใช้เป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชน ทรงเน้นถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือตามจริตของคนโดยพระองค์ได้ทรงเปรียบเทียบผู้รับการเผยแผ่ออกเป็น สี่ประเภท บางคนเมื่อยกหัวข้อขึ้นแสดง ก็เข้าใจได้อย่างฉับพลัน บางคนต้องใช้การสาธิตประกอบการสอนถึงจะเข้าใจ เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นอัครสาวกผู้เผยแผ่ธรรมะนำวิธีการปรับการสอนให้เหมาะกับตัวบุคคล คือ การสอนที่คำนึงถึงวิธีการสอนที่เหมาะสมกับเพศ วัย อายุ และอาชีพของผู้ฟัง วิธีการสอนจึงไม่ใช่สิ่งคงที่ตายตัว ส่วนธรรมะจึงเป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัวเหมาะสมแก่ทุกกาลเวลา (อกาลโก) การสอนธรรมะในเรื่องเดียวกันจึงแตกต่างกันตามสถานะของบุคคลได้ นอกจากนี้การเผยแผ่ธรรมะเป็นกระบวนการปฏิบัติเชิงวิทยาศาสตร์ ที่ต้องมีการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง เรียกว่า การสอนแบบวิทยาศาสตร์ และประชาธิปไตย วิธีนี้ทำให้ผู้ฟังเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเพิ่มทักษะทั้งทางด้านความคิด และการปฏิบัติได้อย่างมากที่สุด พร้อมทั้งเกิดความรู้ และเข้าใจอย่างกระจ่าง เพราะเป็นการเรียนรู้ในเชิงประจักษ์ด้วยตนเอง แนวทางการเผยแผ่เนื้อหาธรรมะ มิได้ทำโดยการบังคับแต่อย่างใด แต่กระทำในรูปแบบที่ทำให้ผู้รับการเผยแผ่มีความรู้สึก ว่า ผู้รับการเผยแผ่กับผู้เผยแผ่มีบทบาทร่วมกัน เป็นการพูดคุยสนทนาที่เปิดโอกาสให้ผู้รับการเผยแผ่ได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน และสิ่งที่สำคัญที่พระองค์ปฏิบัติ คือ การให้ความใส่ใจผู้รับการเผยแผ่ที่ให้ความสนใจในเนื้อหาธรรมะอย่างมาก ๆ ด้วยความสนใจ ดูแล และติดตามตามโอกาสที่เหมาะสม โดยเฉพาะผู้มีปัญหาด้านสติปัญญา

จากพุทธวิธีและเทคนิคการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าดังกล่าว จึงเป็นแนวทางให้กับพระสงฆ์ทุกยุคทุกสมัยนำมาเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาต่อไป ไม่ว่าจะเป็นในแคว้นสุวรรณภูมิ ในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ยังสามารถนำมาใช้ในการเผยแผ่ได้เป็นอย่างดี

การแพร่ขยายของพระพุทธศาสนาออกนอกประเทศอินเดียมายังประเทศไทย เริ่มขึ้นสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชด้วยการทรงส่งพระธรรมทูตไปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นสุวรรณภูมิ ซึ่งปรากฏเป็นหลักฐาน คือ พระมหินทเถระได้นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในประเทศศรีลังกา พร้อมทั้งนำต้นพระศรีมหาโพธิ์ไปปลูกไว้ ส่วนอีกคณะหนึ่ง คือ พระโสณะเถระกับพระอุตระได้นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่อีกสายหนึ่ง ปรากฏหลักฐาน คือ พระปฐมเจดีย์ในจังหวัดนครปฐม การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนายุคนี้ เป็นแบบการใช้สื่อบุคคลในการเผยแผ่ (พระราชธรรมนิเทศ. 2542 : 75-76)

การเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธศาสนาในแคว้นสุวรรณภูมินี้ ในยุคนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองในระยะเวลาหนึ่ง (สมเด็จพระยามหาราชานุภาพ. 2545 : 50) ต่อมาเมื่อที่คณะสงฆ์ฝ่ายหินยานได้จาริกพระไตรปิฎกเป็นภาษาสันสกฤตประกอบกับพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างแพร่หลายในชมพูทวีปภาคเหนือ คือ ทิเบต จีน เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม รวมถึงประเทศแถบตะวันออก เช่น อาณาจักรศรีวิชัยในเกาะสุมาตรา ตลอดถึงมลายู นครศรีธรรมราช ไชยา ทวารวดี พร้อมทั้งมีการเผยแผ่ลัทธิหินยานเข้ามาด้วย หลักฐานทางโบราณวัตถุที่ปรากฏอยู่ในยุคนี้ คือ พระธาตุไชยา พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช (องค์เดิม) และพระอวโลกิเตศวร เป็นต้น

ในสมัยกรุงสุโขทัย พระขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคง โดยพระองค์ทรงอาราธนาพระสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราชให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันพระ ณ พระแท่นศิลาอาสน์ ทำให้พระพุทธศาสนาในยุคสมัยนี้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัดวาอารามเป็นจำนวนมาก ประกอบกับยังมีการสืบสานประเพณีการทำบุญตักบาตร ฟังธรรม และประเพณีการบวช

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงส่งราชทูตไปอาราธนาพระมหาเถระชาวลังกาเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศ ทำให้พระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์เจริญรุ่งเรืองมากขึ้น ในยุคนี้จึงปรากฏหลักฐานจากโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่น พระสฤป พระเจดีย์ และวัดวาอาราม อีกเป็นจำนวนมาก

ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น มีการทำนุบำรุงส่งเสริมฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก มีการทำนุบำรุงวัดวาอาราม จัดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และให้มีการรวบรวมชำระพระไตรปิฎก จารึกใบลาน ทำให้พระพุทธศาสนายังคงเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในยุคนี้ยังมีการส่งภิกษุสามเณรไปศึกษาวิชาปีสสนา (สิริวัฒน์ คำวันสา. 2542 : 10)

วิธีการในการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ในยุคนั้น มีหลากหลายเทคนิค และวิธีด้วยกัน ทั้งการแสดงธรรม การสนทนาธรรม การสอบถาม การแนะนำสั่งสอน การตอบปัญหาข้อข้องใจ ปฏิบัติด้วยจิตเมตตา มุ่งหมายให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง สอนเนื้อหาอย่างต่อเนื่องมีความสัมพันธ์กันเป็นลำดับ รวมทั้งพระสงฆ์จะปฏิบัติตนจนเกิดปฏิปทาน่าเลื่อมใส

ส่วนวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ที่ยังคงนำมาใช้จนถึงปัจจุบันนั้น ก่อนที่พระสงฆ์จะนำเข้าสู่เนื้อหาทางธรรมะ พระสงฆ์จะเกริ่นนำเรื่องจากสิ่งที่ผู้ฟังรู้ หรือมีความสนใจมาก่อนแล้ว มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีด้วยการสร้างบรรยากาศอย่างเป็นกันเองกับผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังมีความรู้สึกอบอุ่นเป็น

กันเอง สนุก ไม่รู้สึกอึดอัดใจ เครียดในการสอนธรรมะ พร้อมทั้งกระตุ้นให้ผู้ฟังมีรู้สึกภูมิใจในตัวเอง แล้วจึงแสดงธรรมะด้วยจิตที่เมตตา ใช้ถ้อยคำที่สุภาพ ฟังแล้วสบายใจ มีความสุข เข้าใจง่าย ทำให้รู้สึกว่าการเนื้อหาในการเผยแผ่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง การเผยแผ่ด้วยความตั้งใจ เน้นให้ความสำคัญแก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมะโดยเห็นแก่ลาภผล ไม่ดูถูกหรือดูหมิ่นว่าผู้ฟังมีความรู้ต่ำกว่าตน ไม่แสดงธรรมะในลักษณะการยกตนข่มท่าน และไม่เสียดสีข่มขู่ผู้ฟัง

วิธีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยดังกล่าวทำให้ประชาชนในยุคนั้นสนใจและยอมรับปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างดี เนื่องจากในสมัยนั้นความเจริญทางด้านวัตถุยังมีน้อย สื่อและเทคโนโลยีด้านการติดต่อสื่อสารยังไม่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตคนไทยมากนัก ผู้คนยังไม่หลงใหลในโลกแห่งวัตถุมากเท่าที่ควร วิถีชีวิตของคนไทยดำเนินไปตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เน้นการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติมากกว่าเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ ทำให้การดำเนินชีวิตของผู้คนในยุคนี้มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย สมถะ รู้จักความพอเพียง คนรู้จักนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความสุข จนกลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของไทยที่ดีมาโดยตลอด อีกทั้งพระพุทธศาสนายังเป็นสถาบัน ที่ช่วยขัดเกลาจิตวิญญาณของคน ปลุกฝังวัฒนธรรม และจริยธรรมให้แก่คนในสังคม เป็นศูนย์รวมด้านต่าง ๆ ของประชาชน อาทิ เป็นสถานศึกษา เป็นสถานสงเคราะห์ เป็นสถานพยาบาล เป็นสถานที่บันเทิง เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นศูนย์กลางการประชุมชาวบ้าน เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นศูนย์จัดแสดงศิลปะและวัฒนธรรม เป็นที่พักของคนเดินทาง นับได้ว่าวัดจัดเป็นศูนย์รวมจิตใจคนอย่างแท้จริง

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและนวัตกรรมใหม่จากประเทศทางตะวันตก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ วัด และประชาชนชาวพุทธเปลี่ยนไปจากเดิม โดยเฉพาะปัจจุบันเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้สภาพสังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีองค์กร และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย และได้เข้ามาทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ และวัด ทำให้พระสงฆ์ และวัดมีความเห็นห่างกับพุทธศาสนิกชนกันมากยิ่งขึ้น รวมทั้งบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาก็ลดน้อยถอยลงไปเรื่อย ๆ ประกอบกับพระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังขาดยุทธวิธีการถ่ายทอดธรรมะด้วยรูปแบบมาตรฐานที่ชัดเจน ถึงแม้จะมีการถ่ายทอดธรรมะทั้งในรูปแบบของหนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ใหม่ ๆ ทุกชนิด แต่มักจะใช้รูปแบบเดียวในการเผยแผ่ โดยขาดหลักจิตวิทยา และกลวิธี ตลอดจนรูปแบบที่เหมาะสมที่ต้องมีการวิเคราะห์ถึงผู้ฟังในแต่ละวัย ขาดการคำนึงถึงจิตของคนแต่ละวัย การเผยแผ่ศาสนาขาดการนำเรื่องธรรมชาติของความสนใจ และความต้องการของคนแต่ละวัย ใช้ศัพท์ภาษาบาลีที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปจะเข้าใจได้ ถึงแม้จะมีการแปลเป็นภาษาไทยแต่ก็ยังมีเพียงเป็นส่วนน้อย การยกนิทาน หรือการยกตัวอย่างประกอบ ยังไม่สามารถสร้างความสนใจของพุทธศาสนิกชนในแต่ละวัย อีกทั้งการเทศน์ส่วนใหญ่ยังใช้น้ำเสียง และบุคลิกภาพที่ไม่คล่องตัว เป็นพิธีกรรมมากเกินไป พระสงฆ์บางรูปก็วางมามากเกินไป พระสงฆ์ยังไม่ได้รับการฝึก การผลิต ตลอดจนการใช้สื่อดิจิทัล และสื่ออื่น ๆ ให้ดีเท่าที่ควร แม้แต่พระสงฆ์บางรูปที่มี การเผยแผ่ศาสนาผ่านเว็บไซต์ และหนังสือสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภทก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากการเลือกใช้รูปแบบตัวอักษร สีตัวอักษรยังไม่เหมาะสม ขาดการใช้ภาษาต่างประเทศ ประโยคกะทัดรัด ซึ่งตรงกับความต้องการของคนในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยรุ่น และคนทำงาน ตลอดจนคนต่างชาติ ต่างศาสนาเข้าใจในคำสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังขาดการถ่ายทอดในลักษณะของการใช้สื่อบุคคล และคำพังเพยซึ่งเป็นจุดสนใจของคนทั่วไปยิ่งกว่านั้นคุณภาพ

ของข้อมูล คุณภาพระบบไม่มีประสิทธิภาพ เช่น เว็บไซต์ทางพระพุทธศาสนาบางแห่งยังขาดความเคลื่อนไหวของข้อมูล และไม่ทันสมัย ขาดการปรับปรุง และพัฒนาเนื้อหาให้ทันสมัย และทันต่อเหตุการณ์ (ธวัชชัย ศรีสุเทพ. 2544 : 14-18) ทำให้คนขาดความสนใจที่จะเข้าศึกษาในเว็บไซต์ดังกล่าว โดยเฉพาะในชนบท ยังขาดพระนักเผยแผ่ที่ทรงคุณวุฒิอย่างแท้จริง และส่วนใหญ่พระภิกษุผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในเมืองหลวง และชนบทยังมุ่งเน้นการพัฒนาทางวัตถุมากเกินไป เช่น การเรียกรูปทำบุญเพื่อสร้างวัดมากกว่าการเผยแผ่ที่เน้นกิจกรรม การฝึกปฏิบัติที่มีผลต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจ ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในด้านการพัฒนาจิตใจลดน้อยลงทุกวัน

การที่พระสงฆ์ผู้มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา จะนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปแสดงให้ประชาชนได้รู้ และเข้าใจสามารถนำไปปฏิบัติได้นั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ผู้ฟังมีใจซาบซึ้ง ยอมรับเลื่อมใสศรัทธา และหันกลับมาดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้นั้น คือ เทคนิคกลวิธีของพระสงฆ์ด้วย โดยเฉพาะในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความเจริญทางด้านวัตถุมีมากขึ้น มีผลทำให้ความสุขความเจริญทางจิตใจเสื่อมลง ความคิดเห็นที่เป็นสัมมาทิฐิลดเลือนหายไป ความคิดบนพื้นฐานของอัตตาเริ่มเข้ามาแทนที่พร้อมๆ กับมิจฉาทิฐิก็เกิดขึ้นอย่างมากมายกิเลสตัณหาที่เข้ามาครอบงำภายในจิตใจมีผลทำให้มนุษย์ตัดสินใจทำอะไรโดยปราศจากสติ และปัญญา สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อปรนเปรอความสะดวกสบายให้แก่มนุษย์นั้น ทำให้มนุษย์มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น มนุษย์มีการแข่งขันทำร้ายกันเองเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ ขาดความพอเพียงในตนสุดท้ายก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาหนี้สิน การไม่สามารถยกระดับฐานะของตนเองให้สูงขึ้นได้ การที่จะต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น ปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหาความขัดแย้งด้านแรงงาน ปัญหาทางการเมือง เช่น การทุจริต คอร์รัปชัน การเล่นพรรคเล่นพวก เป็นต้น ปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโสเภณี ปัญหาเด็กและเยาวชน และผู้สูงอายุ เป็นต้น ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหามลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ และมลพิษทางดิน เป็นต้น ปัญหาความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์มีความเห็นห่างจากศาสนา ทำให้เกิดปัญหาการตกเป็นทาสของวัตถุนิยม และบริโภคนิยมอย่างสุดโต่ง ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนไป ปัญหาการรับวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมของเยาวชน และปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

ปัจจุบันสังคมไทยมักจะพบปัญหาเด็กและเยาวชนประพฤติปฏิบัติตนนอกกรอบศีลธรรมเพิ่มมากขึ้นทุกวัน และปัญหาอื่นอีกมากมายไม่เว้นแต่ละวันตามที่ปรากฏพาดหัวข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับ ปัญหาดังกล่าวนี้ต่างมีข้อถกเถียงกันว่า เป็นความผิดพลาดที่เกิดจากความบกพร่องในการเลี้ยงดูของบิดามารดา และเกิดจากกฎหมายที่ไม่รัดกุม ไม่ลงโทษอย่างเด็ดขาด

อย่างคดีชิงวิ่งราวที่ถูกกลุ่มเด็กและเยาวชนทำร้ายชิงทรัพย์ หรือคดีใหญ่อย่างปล้นฆ่า พบว่าผู้ก่อเหตุล้วนเป็นเด็กและเยาวชน ปัจจุบันมีตัวเลขของเด็กที่อยู่ระหว่างการพิจารณาคดีในชั้นศาลประมาณ 3,922 คน มีตัวเลขของเด็กที่ทำผิดรวมทั้งหมดไม่ต่ำกว่า 50,000 คน ส่วนใหญ่มีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด คดีลัก วิ่ง ชิง ปล้น ทำร้ายร่างกาย และฆ่าคนตาย ในจำนวนนี้มีเด็กหญิงรวมอยู่ด้วย ซึ่งบางคนก็อยู่ระหว่างการตั้งครรภ์ และแนวโน้มเด็กกระทำผิดก็มีอยู่อย่างต่อเนื่อง

ปัญหาดังกล่าวมักจะมีสาเหตุที่ปลายเหตุ เช่น การแก้ไขปัญหานักเรียนตีกัน รัฐบาลก็เร่งติดตั้งกล้อง CCTV ที่ป้ายรถเมล์ หน้าห้างสรรพสินค้า ที่เคยเกิดเหตุชนักเรียนตีกัน เป็นต้น จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนเกิดจากการละทิ้งหลักคำสอนทางศาสนา เนื่องจากเห็นว่าเป็นสิ่งมั่งงายและล้ำสมัย ทำให้ความเชื่อถือศรัทธาที่มีต่อศาสนาลดน้อยลง ประกอบกับครอบครัวที่สร้างระบบ

การเลี้ยงดูถูกอย่างง่าย ๆ ทำให้เด็กขาดความรักและความอบอุ่นจากบิดามารดา เหมือนดังขาดสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ แม้แต่กระทั่งระบบการศึกษาในสมัยนี้เน้นแต่การศึกษาทำความเข้าใจเรื่องนอกตัวไกลตัว การเรียนรู้จิตใจมีน้อย ขาดกระบวนการให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้จักคิด รู้สึก และมองตัวเองอย่างวิเคราะห์ ทุกอย่างถูกกำหนดจากสังคมภายนอก และกฎเกณฑ์ที่วางไว้แล้ว ส่งผลให้ผู้เรียน และคนในสังคมต้องวิ่งตามกันก่อให้เกิดความทุกข์ และความไม่สงบสุขในจิตใจ สภาพเช่นนี้ทำให้คนไทยรู้จักสังคมไทยน้อยลงทุกที หลักจริยธรรมในพุทธศาสนาที่เป็นรากฐานในชีวิตจิตใจของไทยเริ่มจางหายไป

ไม่เพียงแต่เด็ก และเยาวชนเท่านั้นที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในสังคม แม้กระทั่งผู้ใหญ่ยังเข้าใจในแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาอย่างผิดพลาดเช่นกัน ไม่สามารถรู้ผิดชอบชั่วดี อะไรควรกระทำหรือไม่ควรกระทำได้ดีไปกว่าเด็กและเยาวชน ยิ่งก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงขึ้นในสังคม และมีแนวโน้มยิ่งทวีสูงขึ้นทุกวัน จากปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นส่วนหนึ่งมาจากข้อมูลข่าวสารที่ไม่เหมาะสมจากสื่อต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต วิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง มือถือ สื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท ทำให้คนได้วิถีและลอกเลียนแบบการทำร้าย เรียนรู้วิธีฉ้อโกงอย่างแยบยลและสมจริงมากยิ่งขึ้น และปรากฏให้เห็นแทบทุกช่องรายการบนสื่อทุกประเภท เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ สามารถซึมซับสิ่งเหล่านี้ได้ดี

ปรากฏการณ์ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมดังกล่าวทั้งที่เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชน ในยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารไร้พรมแดนที่ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงไป รูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาที่ยังขาดความเหมาะสมกับคนในยุคนี้ที่มีวิถีชีวิตเน้นวัตถุนิยม และบริโภคนิยมมากเกินไป ทำให้ขาดการสนใจต่อพระสงฆ์ และการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ตลอดถึงการเข้าวัดน้อยลง ดังที่พระธรรมโกศาจารย์ได้กล่าวไว้ว่า “การเผยแผ่เชิงรับ ทำให้เราตามไม่ทันศาสนาอื่น ถ้าเราชินใช้วิธีตั้งรับต่อไป และไม่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงใจคน เราจะสูญเสียพระพุทธศาสนาให้ศาสนาอื่น ๆ ไป สมัยพระพุทธเจ้า ศาสนาพราหมณ์เผยแผ่เชิงรับ เราจึงพอแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์ในอินเดียได้ ต่อมาเมื่อศาสนาพราหมณ์ใช้วิธีเผยแผ่เชิงรุกพระพุทธศาสนาก็เลยต้องเสียพื้นที่ในอินเดียให้ศาสนาพราหมณ์ เมื่อพระพุทธศาสนาย้ายมาลงหลักปักฐานในเมืองไทย แต่ก็พบคู่แข่งใหม่ คือ ศาสนาคริสต์ และอิสลาม ศาสนาทั้งสองใช้วิธีการเผยแผ่เชิงรุก” (ธีรวิศ บำเพ็ญบุญบารมี. 2550 : 3)

จากอุปสรรคหรือปัญหาดังกล่าว ในการเผยแผ่ธรรมะในเชิงรับของพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่ได้ผลน้อยลงเพราะยังไม่มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่มีเวลาน้อย เห็นความสำคัญของธรรมะ และนำมาปฏิบัติน้อยลงทำให้มีใจห่างไกลจากพระพุทธศาสนา อีกทั้งยอมรับวัตถุนิยม การบริโภคนิยมค่อนข้างสุดโต่ง โดยเฉพาะองค์กรหรือสถาบัน และศาสนาอื่น ๆ ที่เผยแผ่ระบบสื่อสารต่าง ๆ ทุก ๆ ช่องทาง และเทคโนโลยีที่ทันสมัยด้วยการใช้กลยุทธ์ที่ดึงดูด และโน้มน้าวใจกับคนทุกวัยได้สำเร็จ ทำให้ทุกคนวันนี้ขาดการสนใจต่อพระสงฆ์ และมองพระสงฆ์เป็นบุคคลที่แปลกประหลาด คนจึงเข้าวัดน้อยลง และไม่ค่อยสนใจหรือให้ความสำคัญน้อยในรายการธรรมะของพระสงฆ์

อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์บางรูปในปัจจุบัน สามารถทำให้พุทธศาสนิกชนจำนวนมากเกิดมีความเลื่อมใสศรัทธาติดตามการเผยแผ่ธรรมะ บางคนที่เคยเมินเฉยต่อพระพุทธศาสนาหรือเคยมีทัศนคติเชิงลบต่อพระพุทธศาสนาได้หันกลับมาศึกษาแนวทางแห่งธรรมให้กับชีวิต และศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากขึ้น โดยกลุ่มคนเหล่านี้ได้ศึกษาการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ ทางสื่อโทรทัศน์ และวิทยุ แลบบันทึกเสียง ซีดีธรรมะ หนังสือการ์ตูน สิ่งพิมพ์ นิตยสาร วารสาร ภาพวาด ผ่านออนไลน์ เช่น www.dhammatoday.com การตอบปัญหาธรรมผ่านทางเว็บไซต์โดยพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียง

อาทิ พระพยอม กัลยาโณ หรือพระราชธรรมนิเทศ ผู้ได้รับฉายาว่า “พระศรีเอทิว” พระที่มีรูปแบบการเทศนาธรรมได้อย่างถูกใจวัยรุ่น มีการเปรียบเทียบประเด็นประเด็น ทียบยกขาวามองผ่านธรรมะ ใช้ไหวพริบในการพลิกมุมมองให้คนมองเห็นธรรมะจากรื่องราวที่เกิดขึ้น ฟังแล้วได้อรรถรส ได้อารมณ์ พร้อมทั้งเน้นการใช้ภาษาปากเพื่อสร้างเป็นคติเตือนใจให้คนนึกคิด แม้แต่พระมหาสมปอง ตาลปุตโต พระที่รับการขนานนามว่า “พระขวัญใจวัยรุ่น” และเป็นเจ้าของ “ธรรมะเดลิเวอรี่” เนื่องจาก ท่านได้รับความนิยมนอกจากกลุ่มวัยรุ่นมากมาย สามารถทำให้ธรรมะอันหลากหลาย นำไปให้ทะลุทะลวงผ่านเข้าไปในหัวใจของวัยรุ่นได้ นอกจากนี้ยังมีพระนักเทศน์ที่มีรูปแบบการเทศน์มหาชาติที่มีท่วงทำนองทันสมัยถูกใจพุทธศาสนิกชน เช่น พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ ปาละพันธ์) ท่านได้รับการนิมนต์ไปเทศน์ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ยิ่งไปกว่านั้นพระสงฆ์ดังกล่าวยังเผยแผ่ธรรมะด้วยการสร้างสังคมออนไลน์ทั้งในเฟซบุ๊ก หนังสือนิยายธรรมะอิเล็กทรอนิกส์ การเผยแผ่ธรรมะผ่านข้อความสั้น ๆ ของระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่ รวมถึงการจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

จากความสำเร็จและความมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ที่มีรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะด้วยศิลปะอันหลากหลายเข้าถึงใจประชาชน มีผู้คนคอยติดตามอย่างมากมาย จนเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะแสวงหาวิธีการเด่น ๆ ให้มีการพัฒนาที่หลากหลายขึ้น ด้วยการศึกษารายละเอียดในรายละเอียดของรูปแบบ วิธีการการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาตลอดถึงเทคนิค กลยุทธ์ต่าง ๆ การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนทุกกลุ่มอายุในยุคสมัยใหม่ ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยดังกล่าวกว่าแก่พุทธศาสนิกชน

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
2. เพื่อศึกษาการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ตลอดจนปัญหา อุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ
3. เพื่อพัฒนารูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

คำถามของการวิจัย

1. การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีวิธีการเผยแผ่อย่างไร
2. พระสงฆ์ไทยมีรูปแบบและใช้เทคนิคหรือกลยุทธ์ ด้วยการใช้สื่อตัวบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในการเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบัน อย่างไร และได้เผชิญกับสภาพปัญหา และอุปสรรคอย่างไรบ้าง อีกทั้งยังมีข้อเสนอแนะในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และจริตของพุทธศาสนิกชนไทยในแต่ละวัย อย่างไร
3. การพัฒนารูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ควรเป็นอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ผลการวิจัยทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และทราบถึงสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย
2. ผลการวิจัยทำให้ได้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเผยแผ่ธรรมะ อีกทั้งยังได้ทราบถึงรูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัยในปัจจุบัน เพื่อพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาไปปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และประยุกต์วิธีการเผยแผ่ธรรมะของตนให้ตรงกับจริตของบุคคล และเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม
3. ผลการวิจัยคาดว่า จะได้รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะที่มีการพัฒนาจนเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย เพื่อพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะได้นำรูปแบบที่มีการพัฒนาดังกล่าวไปเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัยได้อย่างประสบความสำเร็จตามความมุ่งหมายของศาสนา
4. ผลจากงานวิจัยคาดว่า พุทธศาสนิกชนแต่ละวัยได้รับประโยชน์ และนำประโยชน์จากการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ตามรูปแบบที่มีความเหมาะสม และพัฒนาแล้ว ดังนี้
 - กลุ่มเด็ก ได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ธรรมะด้วยความสุข สนุกสนาน เกิดสมาธิ มีสติสัมปชัญญะมากขึ้น ทำให้เกิดทัศนคติในเชิงสร้างสรรค์ ส่งผลให้เด็กนำธรรมะที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการเรียน และการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับวัย
 - กลุ่มวัยรุ่น ได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ธรรมะด้วยความสุข สนุกสนาน ทำให้เกิดสมาธิ สติ ปัญญาอย่างแตกฉาน ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียน นอกจากนี้ วัยรุ่นยังนำธรรมะที่ได้ไปควบคุมอารมณ์อันเกิดจากราคะ โทสะ โมหะ และอวิชชา ที่เกิดขึ้น
 - คนวัยทำงาน ได้รับประโยชน์ในการดับความรุ่มร้อน ความกระวนกระวายใจ ความทุกข์อันเกิดจากปัญหาการทำงาน ปัญหาครอบครัว และปัญหาการดำเนินชีวิต และยังทำให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีชีวิตอย่างมีความสุข ตลอดทั้งยังนำธรรมะที่ได้มาเป็นตัวกำหนดยับยั้งควบคุมอารมณ์ และควบคุมจิตที่คิดไปในทางไม่ดี รวมถึงนำธรรมะที่ได้ไปเป็นแนวทางกำหนดจริยธรรมในการปฏิบัติงาน และใช้แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในครอบครัว และสังคม
 - ผู้สูงอายุได้รับประโยชน์จากการนำธรรมะไปปฏิบัติ ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ ตลอดถึงการนำธรรมะที่ได้ไปอบรมสั่งสอนลูกหลาน และคนใกล้ชิด
5. ผลจากงานวิจัยคาดว่า สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม วัด สำนักสงฆ์ ศูนย์ปฏิบัติธรรม สถาบันการศึกษาในทุกๆระดับ ตลอดจนหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ใช้ผลการศึกษานี้เป็นแนวทางในการพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน การเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์แก่พุทธศาสนิกชน เพื่อสร้างคุณธรรมจริยธรรมของคนแต่ละวัยได้อย่างเหมาะสม

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบ หมายถึง วิธีหรือแบบแผนเฉพาะที่พระสงฆ์ได้ใช้ถ่ายทอดหลักธรรมให้แก่ พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ได้เกิดความคิดความเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างลุ่มลึก ประกอบด้วย กลุ่มเป้าหมาย วิธีการ สื่อ เนื้อหา สถานที่ และผู้เผยแพร่ธรรมะ

การเผยแพร่พระพุทธศาสนา หมายถึง การถ่ายทอดธรรมะ หรือหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้าโดยใช้เทคนิคหรือกลวิธีในการสอนในรูปแบบต่าง ๆ แก่เด็ก เยาวชน คนทำงาน และ ผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องต่อ การดำเนินชีวิตอันก่อให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญา มองสรรพสิ่งทั้งหลายตรงตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นภาวะ ที่จิตสงบระงับกิเลสในระดับต่าง ๆ จนถึงพระนิพพาน

รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน โดยใช้รูปแบบ และวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงพระธรรมเทศนา รวมทั้งการจัดกิจกรรมภายในวัด การสอนหรือการเผยแพร่ธรรมะในสถานที่ต่าง ๆ การเผยแพร่ธรรมะผ่าน สื่อบุคคล ภายใต้เทคนิคหรือกลยุทธ์ ด้วยศิลปะทางคำพูด การแสดงออกของบุคลิกลักษณะ ตลอดจนถึง การใช้กิจกรรมประกอบการเผยแพร่ธรรมะ ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

การพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะ หมายถึง การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะให้มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชน ด้วยสื่อชนิดต่าง ๆ 3 ประเภท คือ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สื่อบุคคล หมายถึง การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ด้วยวิธีการเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การตอบปัญหา รวมถึงการจัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการเข้า ค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม การเล่นเกมส์ การร้องเพลง การวาดภาพ การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การแผ่เมตตา เป็นต้น

สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ด้วยวิธีการสอน ผ่านหนังสือ พ็อคเก็ตบุ๊ก หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แผ่นพับ หรือวัสดุอื่น ๆ ที่แสดงธรรมะด้วย ตัวอักษร ตัวเลข เป็นต้น

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ด้วยวิธีการ สอนผ่านอินเทอร์เน็ต ไลน์ เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ อีบุ๊ก ทอล์คกิ้งทอมแคท ซีดี ดีวีดี วีซีดี วิดีโอ โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

พระสงฆ์ หมายถึง นักบวชในพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ธรรมะใน พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา หมายถึง พระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ตามแนวคิดที่พระอรหันต์ผู้เป็น พระอัครสาวกได้กำหนดไว้ในหลักธรรมวินัย เมื่อครั้งปฐมสังคายนา

พุทธศาสนิกชน หมายถึง ขรวาสาผู้ไม่ครองเพศบรรพชิต ไม่เป็นนักบวช ในงานวิจัยฉบับนี้ หมายถึง กลุ่มคนวัยเด็ก วัยรุ่น คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ

เด็ก หมายถึง บุคคลผู้มีอายุตั้งแต่ 3-12 ปี

วัยรุ่น หมายถึง บุคคลผู้มีอายุตั้งแต่ 12-20 ปี

คนวัยทำงาน หมายถึง บุคคลผู้มีอายุตั้งแต่ 21-60 ปี

ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participatory Observation) รวมทั้งการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) การใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม ได้พัฒนาขั้นตอนการวิจัย และสร้างเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยมีขั้นตอนการวิจัย สรุปได้ดังนี้ คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขึ้นเตรียมการเป็นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับวิธีการเผยแพร่ธรรมะในสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องในการเผยแพร่ธรรมะ ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลจากภาคสนามในเรื่องปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ และรูปแบบในการเผยแพร่ธรรมะ

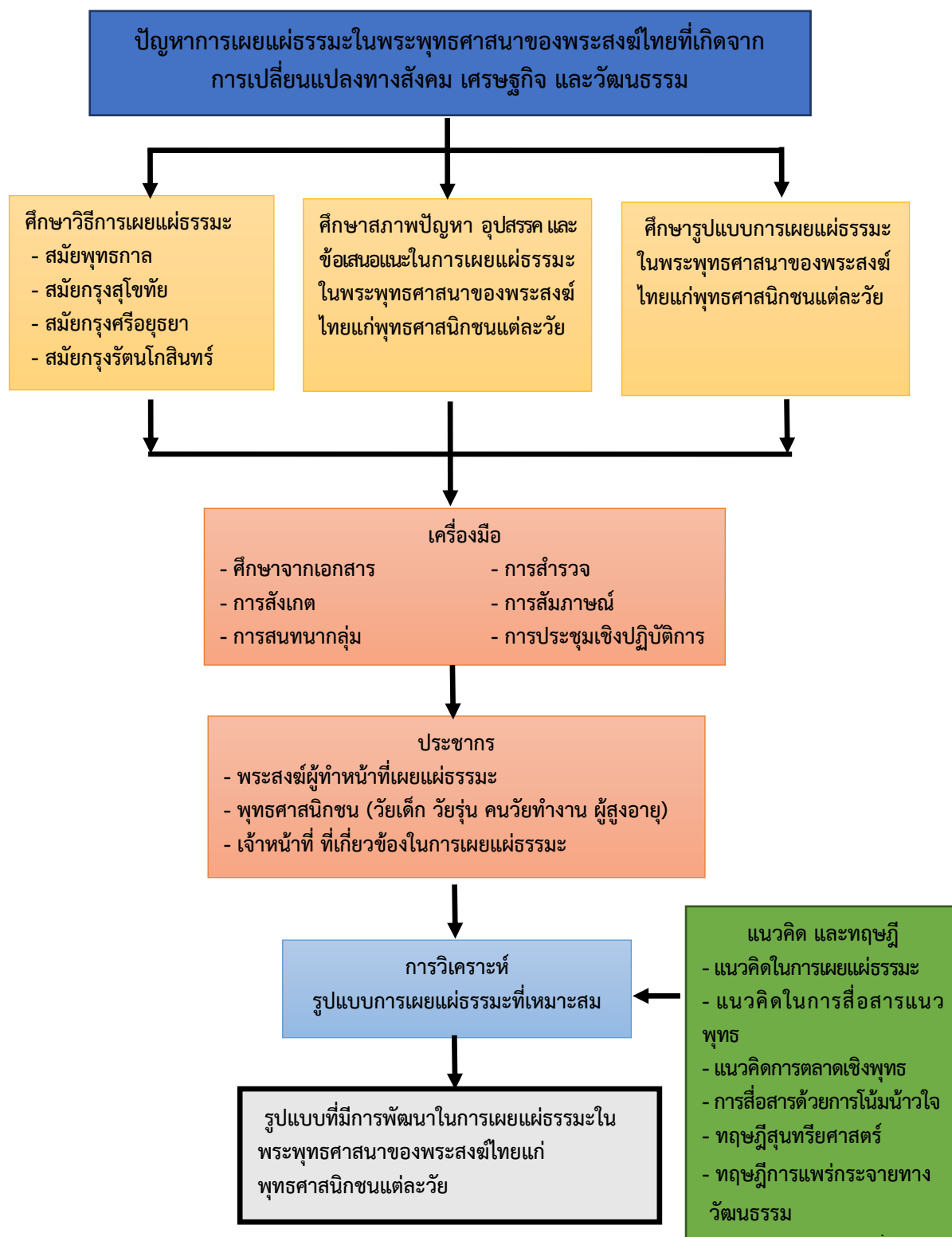
ขั้นตอนที่ 2 ขึ้นปฏิบัติการวิจัย ผู้วิจัยลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ และรูปแบบในการเผยแพร่ธรรมะ โดยผู้วิจัยใช้การสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ประมวลในขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2 ทั้งที่เป็นข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม มาแยกตามประเด็นความสำคัญของความมุ่งหมายการวิจัย 2 ด้าน คือ 1) เพื่อศึกษาถึงวิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จนถึงปัจจุบัน 2) ศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ และรูปแบบในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน แล้วทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยเทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation)

ขั้นตอนที่ 4 หลังจากแยกข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มที่มีความถูกต้องของข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยนำกลุ่มผู้รู้ (Key Informants) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (General Informants) มาร่วมกันพิจารณาถึงรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย เพื่อพัฒนาให้เป็นรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยให้มีความเหมาะสมกับจริตของพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

ขั้นตอนที่ 5 ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ การวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของการบรรยายตามเนื้อหา ในแต่ละประเด็น ในลักษณะขององค์ความรู้ใหม่ ด้วยวิธีการอธิบายความเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยนำแนวคิดทฤษฎีมายืนยันถึงการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน” ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่จะศึกษาถึงวิธีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ตลอดถึงสภาพปัญหา อุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา เพื่อแสวงหารูปแบบ กระบวนการ และวิธีการในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในแต่ละวัยในยุคปัจจุบัน โดยผู้ศึกษาได้ศึกษาวิจัยค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พุทธวิธี และการเผยแผ่ธรรมะ
 - 1.1 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล
 - 1.2 เทคนิค และรูปแบบวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า
 - 1.3 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในยุคหลังพุทธกาล
 - 1.4 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน
 - 1.5 บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะสมัยพุทธกาล
 - 1.6 บทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมในประเทศไทย
2. นโยบาย และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
3. แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง
 - 3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารตามแนวทางแห่งพุทธ
 - 3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
 - 3.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะด้วยการโน้มน้าวใจ
 - 3.4 แนวคิดเกี่ยวกับการตลาดเชิงพุทธ
 - 3.5 แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ และวิธีการคิดของพระพุทธเจ้าที่นำไปสู่การเผยแผ่
 - 3.6 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม
 - 3.7 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
 - 3.8 ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

พุทธวิธี และการเผยแผ่ธรรมะ

1. การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

การที่พระพุทธศาสนาได้ปรากฏขึ้นในชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียที่มีนักปราชญ์ ผู้นำทางจิตวิญญาณ และเจ้าลัทธิต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงได้รับความนับถือ และเปี่ยมไปด้วยภูมิความรู้อย่าง

มากมาย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าจึงต้องเผชิญกับการต่อต้าน การขัดขวาง การลอง
ภูมิ การทำทารุณกรรมถึงผู้ต้องการแสวงหาความรู้จากพระองค์เป็นจำนวนมาก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.
ปยุตฺโต). 2551 : 7) แต่ด้วยภูมิความรู้ของพระองค์จึงทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถแพร่
ขยายได้ อย่างกว้างขวางและยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ

หลังจากพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้เสวยวิมุตติสุข สัปดาห์ที่
7 ผ่านไป พระองค์เสด็จจารกรรมไม้ราชายตะ กลับไปยังต้นอชปาลนิโครธ ทรงพิจารณาถึงการที่จะ
ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ ในขั้นแรกพระองค์ทรงมีความขวนขวายน้อยจึงบังเกิดความท้อในการที่
จะแสดงธรรมโปรดสัตว์ เพราะทรงเห็นว่าธรรมะที่ทรงค้นพบด้วยการตรัสรู้นั้นเป็นสิ่งที่ล้าลึก ยากที่
เข้าใจได้โดยง่าย ยากแก่ผู้ที่ยังยึดติดในกามคุณจะรู้ได้ แต่ด้วยพระปรีชาทำให้พระองค์ทรงตระหนัก
ในหลักความจริงของมนุษย์ว่ามีแตกต่างจากสัตว์ทั้งปวง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์หรือเป็นสัตว์ที่สามารถ
แนะนำสั่งสอนได้ แต่ถึงกระนั้นมนุษย์ก็ยังมีระดับของความแตกต่างในความพร้อมทางด้านสติปัญญา
ความรู้ ความสามารถ ดังคำอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหมว่า “ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สวด
พระศาสดาจงแสดงธรรมเกิดสัตว์ที่มีธรรมาในดวงตาน้อยที่มีอยู่ เมื่อไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม แต่เมื่อได้
ฟังธรรมจักเจริญ” พระองค์จึงได้ทรงพิจารณาเปรียบมนุษย์เหมือนดอกบัว 3 ประเภท คือ บัวใต้น้ำ
บัวเสมอน้ำ และบัวเหนือน้ำ ที่มีความแตกต่างกัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2551 : 25)

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ชาญฉลาดในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก
เมื่อทรงเห็นว่าคำสอนส่วนใดพอที่จะประยุกต์เข้ากันได้กับความเชื่อเดิมของประชาชนซึ่งเป็นส่วนที่ติดอยู่
แล้วพระองค์ก็จะอนุโลมตาม ส่วนที่ยังบกพร่องอยู่ก็ทรงนำมาแก้ไขเพิ่มเติมให้ดีขึ้นกว่าเดิม หากส่วนใดที่
เป็นการสอนให้คนหลงผิด หลงมกมาย ไร้สาระ พระองค์ก็จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงทั้งหมดพร้อมกันนั้นยังมี
การเสนอหลักการแนวใหม่ที่ยังไม่มีใครทำมาก่อนให้ประชาชนได้ทราบ เช่น หลักแห่งอริยสัจ 4 เป็นต้น

พระพุทธเจ้าทรงมีหลักการ และวิธีการในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี
คือ ก่อนที่พระองค์จะส่งพระอรหันตสาวกออกไปประกาศพระศาสนาเป็นครั้งแรก หลังจากตรัสรู้ได้
5 เดือน พระองค์ได้ทรงประทานพระโอวาทแก่พระอรหันตสาวกว่า “จรธ ภิกขเว จาริกัง
พหุชนหิตาย พหุชน สุขาย โลกานกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานัง มา เอเกน เทว อคมิตถ
เทเสถ ภิกขเว ธมมํ อาทิกุลยานัง มชฌเมกกุลยานัง ปริโยสานกกุลยานัง สาดถัง สพฺพญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ
ปริสุทฺธัง พุทฺทมจฺริยํ ปกาเส ธ สนฺติ สฺตฺตา อปฺปรชฺชชฺชาติกา อสฺสวณฺตา ธมฺมสฺส ปรีทายนฺติ ภวิสฺสนฺติ”
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้น
จากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุข
แก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้
ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศ
พรหมจรรย์ พร้อมทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธี สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธรรมา คือ กิเลสในจักขุน้อยมี
อยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลา
เสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” จากวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 3 (มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. 2539 : 39)

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงพระปรีชาของพระองค์ในการเผยแผ่ธรรมะใน
พระพุทธศาสนาไว้ล่วงหน้าอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ อันเป็นแนวทางสำคัญในการประกาศหรือการเผยแผ่
ธรรมะในพระพุทธศาสนา ที่ผู้เผยแผ่จักแสดงธรรมะทั้งงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด และ

ประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงทั้งการปฏิบัติ และการแสดงเนื้อหาธรรมะ พระองค์ทรง ลึกซึ้งถึงความเป็นจริงที่จะทำให้ประชาชนเข้าถึงธรรมะ พระองค์ทรงจัดส่งพระอรหันตสาวกให้จาริก แยกย้ายกันเดินทางไปในที่ต่าง ๆ อันเป็นวิธีการเผยแผ่เชิงรุก และเข้าถึงประชาชน เพื่อให้ประชาชน ได้รับความรู้ในธรรมะหรือบรรลุดุจธรรมตามที่ผู้มีปัญญาพอจะรู้ได้ และเป็นการเกื้อกูลให้ประชาชนได้รับ ประโยชน์จากการปฏิบัติ และมีความสุข

อีก 4 เดือนต่อมา เมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันจาตุรงคสันนิบาต ซึ่งเป็นวันที่ พระอรหันตสาวก 1,250 รูป มาประชุมพร้อมกันที่เวฬุวันมหาวิหาร แคว้นมคธ ในครั้งนั้นพระองค์ทรง ประทานหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ เพื่อให้พระอรหันตสาวกนำไปเป็น หลักในการเผยแผ่ธรรมะ ดังนี้

“ขันติ คือ ความอดทนอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสพระนิพพาน ว่าเป็นยอด ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่จัดว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่นไม่ชื่อว่าสมณะ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์ นี่คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เป็นสมณะ ไม่กล่าวร้ายผู้อื่น ไม่ทำร้ายผู้อื่น พึงสำรวมในปาติโมกข์ รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร และที่นั่งที่ นอนอันเป็นสงัด ไม่พลุกพล่าน พึงละความชั่ว ประกอบความดี หมั่นประกอบความเพียรเพื่อชำระจิต นี้คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ” จากสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 54 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 57)

พระองค์ได้ทรงประทานโอวาทหรือคำสอนหลักสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างสั้น ๆ กะทัดรัด มีเนื้อหาสำคัญอธิบายได้ว่า พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า บรรพชิตหรือสมณะเป็นผู้พร้อมด้วยขันติ คือ ความอดทนอดกลั้นที่ต้องใช้ความหนักแน่นมั่นคงในพระธรรม เพื่อเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดใน พระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน โดยทรงแนะนำเป็นคุณสมบัติจำเป็นสำหรับบรรพชิตหรือสมณะที่จะ ออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า บรรพชิตหรือสมณะเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ คือ เคารพครัดใน พระธรรมวินัย กินอยู่อย่างประมาณ อยู่อาศัยในที่สงบสงัด และประกอบความเพียรทางจิต ไม่กล่าว ร้ายใคร ไม่ทำร้ายใคร กล่าวโดยสรุปก็คือ เว้นความชั่ว ทำดี ชำระจิตให้บริสุทธิ์

จากพระพุทธพจน์ในพระโอวาทปาติโมกข์ดังกล่าว จึงกล่าวได้ว่า หลังจากที่ส่งพระ อรหันต์ไปทำการเผยแผ่ในระยะเวลาหนึ่งแล้ว พระพุทธองค์ได้ทรงเพิ่มเติมหลักการประกาศหรือวิธีการเผย แผ่พระพุทธศาสนาให้ชัดเจนครบถ้วนยิ่งขึ้น เพื่อให้พระอรหันตสาวกทั้งหลายใช้เป็นหลักในการปฏิบัติ ศาสนกิจจาริกไปสั่งสอนประชาชนได้อย่างถูกต้องชัดเจน

ดังนั้น วิธีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ จึงพร้อมทั้งหลักการและ หลักปฏิบัติที่สามารถปรับใช้แตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะรับการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่ง พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2551 : 6-22) ได้กล่าวว่า “สิ่งที่ควรทำความเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ ลักษณะงานสอนซึ่งแตกต่างกันตามประเภทวิชา อาจแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ วิชาประเภทชี้แจง ข้อเท็จจริง เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น การสอนวิชาประเภทนี้หลักสำคัญอยู่ที่ทำให้เกิด ความเข้าใจในข้อเท็จจริง การสอนจึงมุ่งเพียงหาวิธีการให้ผู้เรียนเข้าใจตามที่สอนให้เกิดพหุสัจจะเป็น ส่วนใหญ่ ส่วนวิชาอีกประเภทหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณค่าในทางความประพฤติ โดยเฉพาะวิชาศีลธรรม และ วิชาจริยธรรมทั่วไป การสอนที่จะได้ผลดี นอกจากให้เกิดความเข้าใจแล้วจะต้องให้เกิดความรู้สึกมองเห็น คุณค่าความสำคัญ จนมีความเลื่อมใสศรัทธาที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติด้วย สำหรับวิชาประเภทนี้ ผลสำเร็จอย่างหลังเป็นสิ่งสำคัญมากและมักทำได้ยากกว่าผลสำรวจอย่างแรก เพราะต้องการคุณสมบัติ

ขององค์ประกอบในการสอนทุกส่วน นับตั้งแต่คุณสมบัติส่วนตัวของผู้สอนไปทีเดียว ยิ่งในการสร้างรากฐานพระพุทธศาสนาที่จะให้คนจำนวนมากยอมรับด้วยแล้วก็ยิ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก ฉะนั้น การพิจารณาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า จึงเริ่มตั้งแต่คุณสมบัติของผู้สอน”

1.1 จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสถึงองค์แห่งธรรมกถึกที่จะแสดงธรรมะให้คนอื่นฟังมิใช่สิ่งที่ยากทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่น ฟังตั้งธรรม 5 อย่างไว้ในใจ คือ จักกล่าวไปตามลำดับ จักกล่าวยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ จักแสดงด้วยอาศัยความเมตตา จักแสดงโดยไม่เห็นแก่อาภิส และจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและคนอื่น องค์ธรรมกถึกผู้แสดงธรรมะจึงต้องยึดหลักการสอนหรือการเผยแผ่ธรรมะ 5 ประการดังกล่าว เพื่อสอนธรรมะแก่ผู้รับการเผยแผ่ ซึ่งแบ่งตามระดับสติปัญญาได้ 4 ประเภท คือ ประเภทแรก “อุคคฤฎิตัญญู” ซึ่งเป็นผู้ที่สามารถรู้ได้อย่างฉับพลัน เพียงแต่ยกหัวข้อขึ้นแสดงก็อาจรู้ได้ทันที ประเภทที่สอง “วิปจิตัญญู” ผู้ที่สามารถรู้ได้ เมื่อได้รับการอธิบายความแล้วซักถามทบทวน ประเภทที่สาม “เนยยะ” ผู้ที่สามารถเข้าใจได้ เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน ประเภทที่สี่ “ปทปรมะ” ผู้ไม่สามารถเข้าใจอะไรที่ลึกซึ้ง และมีความเห็นผิดอย่างรุนแรง

สำหรับจุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาหรือการสอนธรรมะ พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึง ปัจจัยหรือองค์ประกอบในการเผยแผ่ธรรมะที่ต้องพร้อมด้วยเนื้อหา หรือเรื่องที่จะสอน มีผู้รับการเผยแผ่หรือผู้ฟัง และวิธีการสอนอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ทุกอย่างถึงจะนำไปสู่เป้าหมายความสำเร็จของการเผยแผ่ที่กำหนดไว้ได้ โดยพระราชวรมุณี (ประยูทธ์ ปยุตโต) (2530 : 26-30) ได้อธิบายแยกเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น จุดมุ่งหมายข้อนี้หมายความว่า ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้น ๆ สิ่งใดที่ทรงรู้แล้ว แต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่ควรรู้และจำเป็นเท่านั้น เช่น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สีสพาวน เมืองโกสัมพี ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงหยิบใบประดู่ลาย 2-3 ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความหมายนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย 2-3 ใบ ที่เราหยิบขึ้นมากับใบไม้ที่อยู่บนต้นอย่างไหนมากกว่ากัน” ลำดับนั้นภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบไม้ที่อยู่บนต้นไม้นั้นแหละมากกว่าใบประดู่ลาย 2-3 ใบ ที่พระองค์หยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อยพระพุทธเจ้าค่ะ”

“ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนั้นไม่มีประโยชน์มิใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อคลายความกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายความกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้ว คือ เราได้บอก ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อดับทุกข์ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงบอกภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้เธอพึงความเพียร เพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ”

2) ทรงสั่งสอนเพื่อให้ผู้ฟังเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรองตามให้เห็นด้วยตนเอง เช่น พระองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าภิกษุจะพึงจับชายสังฆาฏิกของเราติดตามรอยเท้าเราติดตามไปข้างหลัง แต่ภิกษุนั้นมีความละโมภ กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท คิดประทุษร้าย หลงลืมสติไม่รู้ มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมในอินทรีย์ แท้จริงแล้วภิกษุนั้นก็ยังชื่อว่า อยู่ห่างไกลเรา เราก็กว้างไกลภิกษุนั้น นั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นยังไม่เห็นธรรมเมื่อไม่เห็นธรรม ชื่อว่าไม่เห็นเรา”

“ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุอยู่ไกลเราถึง 100 โยชน์ แต่ภิกษุนั้นไม่มีความละโมภ ไม่กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย มีสติมั่น มีความรู้สึกตัว มีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นชื่อว่าอยู่ใกล้เรา เราก็กว้างไกลภิกษุนั้น นั้นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นเห็นธรรม แม้เห็นธรรม ชื่อว่าเห็นเรา” จากสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ ฌบัพภษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 92 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 465)

3) ทรงสั่งสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นมัทศจรย สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน เช่น ในปรินิพพานสูตร เมื่อจะจวนปรินิพพาน พระองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นมหาชนนำเครื่องสักการะเป็นจำนวนมากมาบูชา พระองค์จึงตรัสกับพระอานนทว่า

“การทำการบูชาอย่างนั้น ไม่ชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง แต่ผู้ใดจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อามาสิกาก็ตาม ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ผู้นั้นแหละชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เมื่อพระตถาคตเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขารว่า อีก 4 เดือนข้างหน้า พระองค์จะปรินิพพาน” ภิกษุหลายพันรูปเที่ยวแวดล้อมพระองค์อยู่ ปรีกกานว่า พวกเราจะทำอย่างไรหนอ? ภิกษุรูปหนึ่งชื่อธรรมารามไม่เข้าร่วมกลุ่มกับภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุทั้งหลายถามถึงความรู้สึกเกี่ยวกับการปรินิพพานของพระศาสดา ท่านมิได้ให้คำตอบแต่ประการใดแต่คิดว่า อีก 4 เดือนข้างหน้า พระศาสดาจักปรินิพพานแล้ว เราเป็นผู้ยังมีราคาอยู่ เราจะพยายามเพื่อบรรลुพระอรหันตผลในช่วงที่พระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่นั่นเอง เพื่อเป็นการบูชาพระองค์

ท่านธรรมาราม คิดดังนี้แล้ว ก็เป็นผู้เดียวเท่านั้นในอิริยาบถต่าง ๆ นึกคิดระลึกถึง ทั้งหลายจึงกราบทูลพระศาสดาว่า “พระธรรมารามมิได้มีความเยื่อใยในพระองค์เลย” พระพุทธเจ้าทรงให้เรียกพระธรรมารามเข้าเฝ้า ตรัสถามถึงเหตุการณ์กระทำเช่นนั้น เมื่อทรงทราบเหตุผลแล้ว ก็ทรงอนุโมทนาสาธุการว่า “ดีแล้ว ๆ ผู้ที่มีความรัก เคารพในเรา จงประพฤติอย่างธรรมารามเถิด ภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่บูชาเราด้วยของหอม ระเบียบดอกไม้ หาชื่อว่าบูชาเราจริงไม่ ส่วนผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม จึงชื่อว่าบูชาเราอย่างแท้จริง” จากพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ฌบัพภษาไทย เล่มที่ 1 ภาค 2 ตอน 4 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 358-360)

1.2 คุณสมบัติของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงมีพระวรกายที่มีความสง่างาม ทรงมีพระมหาปิริสลักษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 ประการ พระฉวีวรรณผุดผ่องดงามดังทอง นาดู น่าเลื่อมใส ทรงมีพระสุรเสียงที่ไพเราะ สุภาพสละสลวย แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล ชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พร่า ซึ่งกังวานดุจเสียงพรหม สำเนียงใสไพเราะดุจนกการเวก โนม้นำจิตใจควรแก่ศรัทธาปสาทะทุกประการ ซึ่ง

คุณสมบัติที่ปรากฏภายนอก และคุณสมบัติภายในของผู้เผยแผ่ธรรมะเป็นจุดเริ่มในเบื้องต้นที่สร้างความศรัทธาแก่ผู้รับการเผยแผ่ และยอมปฏิบัติตามในคำสอนได้เป็นอย่างดี

1.3 คุณสมบัติภายนอก (ทางกายภาพ) ของพระพุทธเจ้า

คุณสมบัติภายนอก (ทางกายภาพ) ของพระพุทธเจ้า เป็นจุดเริ่มที่ผู้รับการเผยแผ่จะพบในครั้งแรก ซึ่งสามารถสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้พบเห็นเกิดศรัทธา และยอมปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ คุณสมบัติด้านบุคลิกภาพที่ปรากฏภายนอก ได้แก่ รูปร่างหน้าตา เช่น มหาบุรุษลักษณะ 32 ประการของพระพุทธเจ้า และพระสรีระของแห่งพระองค์ที่ทรงมีพระรูปร่างมั่งคั่ง น่าดู น่าเลื่อมใส พระฉวีวรรณผ่องใส มีวรรณะ และพระสรีระดุจพรหม น่าดูน่าชม ส่วนในด้านพระสุรเสียงที่ทรงเปล่งออกมา มีความสำคัญยิ่งต่อการแสดงธรรมะ ดังคำที่พราหมณ์กล่าวสรรเสริญพระองค์ว่า “เป็นผู้มีพระวาจาไพเราะ ตรัสถ้อยคำได้ดังตามดุจพระสุรเสียงที่เปล่งออกจากพระโอษฐ์นั้น มีลักษณะพิเศษถึง 8 อย่าง คือ แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล ชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พรวด ซึ่ง กังวาน แม้ในด้านอากัปภิกิริยา คือ การแสดงออกทางการเคลื่อนไหว เป็นมารยาทที่งดงาม สังคมยอมรับ มีความเป็นเสน่ห์ผู้มั่งคั่งใจคน ผู้ได้ดูด้วยตา มีท่าทีสง่าผ่าเผย งามอาจ สงบเยือกเย็น จึงเป็นเหตุให้ผู้ฟังเกิดศรัทธายิ่งขึ้น” (พวกที่ถือรูปเป็นประมาณ) และตั้งคำสรรเสริญของพราหมณ์ในพรหมายสุตตราว่า “ชนทั้งหลายท่านพระสมณโคดม ทรงชี้แจงให้เป็นแจ่ม สมาทานให้อาจหาญ ให้อำนาจด้วยธรรมะกถาแล้ว เมื่อลุกไปจากที่นั่งแล้วก็ยังเหลือवलหลังกลับมาองด้วยไม่อยากจะจากไป” (แสง จันทรงาม. 2540 : 24-30)

1.4 คุณสมบัติภายในของพระพุทธเจ้า

คุณสมบัติภายในของพระพุทธเจ้า หมายถึง พระองค์ทรงเป็นผู้เข้าถึงซึ่งธรรมปฏิบัติ และมีความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมอย่างถ่องแท้ เพื่อจะได้สอนธรรมะได้ถูกต้องตรงประเด็นทั้งภาคทฤษฎี (พระปริยัติสัทธรรม) และภาคปฏิบัติ (ปฏิบัติสัทธรรม) โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้รับการเผยแผ่ได้รับปฏิเวธสัทธรรม ได้แก่ ความสุข ความเจริญต่อผู้ฟังเป็นที่ตั้ง และมีจิตประกอบด้วยเมตตาเป็นหลัก ตั้งด้วยความต้องการช่วยเหลือมนุษย์ให้ได้รับความสุขจากผลการน้อมนำพระธรรมไปปฏิบัติ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงประกอบด้วยคุณลักษณะ 9 อย่าง หรือที่เราเรียกกันว่า “พระนพคุณ 9” คือ เป็นผู้บริสุทธ์ เป็นผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมด้วยพระองค์เอง เป็นผู้มีความรู้ดีและความประพฤติดี เป็นผู้เสียสละไปแล้วด้วยดีเพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อปวงประชา มีความรู้แจ้งโลกมนุษย์และเทวโลก เป็นครูฝึกฝนพัฒนาคนอย่างยอดเยี่ยม ไม่มีใครยิ่งกว่า ทรงเป็นครูสอนของเทวดาและมวลมนุษย์ เป็นผู้รู้ ผู้เบิกบานด้วยธรรม เป็นผู้มีความเข้าใจ รู้จักจำแนกแยกแยะสั่งสอนสรรพสัตว์ให้เหมาะสมตามภูมิชั้น สติปัญญาของเขาเหล่านั้น และเป็นผู้มีโชค จากสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 116. (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 140) พระองค์ทรงแตกฉานในทศพลญาณ 10 ประการ ได้แก่ ญาณที่หยั่งรู้ฐานะ ญาณธรรมชาติเกี่ยวกับขอบเขต และวิสัยทัศน์ของบุคคลที่แตกต่างกัน ญาณที่หยั่งรู้ผลของกรรมดี ผลกรรมชั่ว ญาณที่หยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่นำไปสู่สุคติ ญาณที่หยั่งรู้ภาวะของโลกตามธรรมชาติ ประกอบด้วยธาตุ เช่น ชั้น 5 อายตนะ 12 เป็นต้น ญาณที่หยั่งรู้ หรือความสนใจของสัตว์นั้น ญาณที่หยั่งรู้ความยิ่ง และหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลายในการตรัสรู้ธรรม ญาณที่หยั่งรู้เหตุที่จะทำให้ญาณวิโมกข์ สมาบัติเสื่อมหรือเจริญคล่องแล้วชัดเจนหรือก้าวหน้าขึ้น ญาณที่หยั่งรู้ชาติภาพแต่หลังได้ ญาณที่หยั่งรู้จุดและอุบัติของสรรพสัตว์อันเป็นไปตามกรรม ญาณที่หยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย จากสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 116 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 140)

พระองค์ทรงเป็นผู้ตั้งมั่นที่จะแสดงธรรมต่อผู้ฟัง พระองค์ทรงเป็นนักเผยแผ่ที่ตั้งจิตไว้ในใจของตนก่อนแสดงการชี้แจงไปตามลำดับเหตุการณ์ พร้อมยกเหตุผลให้สนมจริงมาประกอบ แสดงด้วยเมตตาจิตหวังอนุเคราะห์ที่ไม่ใช่เพื่อหวังลาภสักการะ และไม่แสดงธรรมไปกระทบต่อใครให้เสียหายหรือตำหนิตรง ๆ ทำให้ผู้ฟังคนนั้นเกิดความไม่พอใจ จากสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ปัญจกนิบาต ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 159 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 205)

ดังนั้น พระองค์จึงทรงเผยแผ่พุทธธรรม และดำรงตนอยู่ในองค์คุณของนักเผยแผ่ที่ดี ด้วยเช่นกันเพื่อยังศรัทธาความเลื่อมใส และให้การเผยแผ่มีประสิทธิภาพสูงสุด ดังต่อไปนี้

1) ปฏิสัมพันธ์ ความเข้าใจ ปัญญาที่แตกฉานในอรรถ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจในธรรม (อธิบายต่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การซ้ำของในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า จากสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย จตุกกนิบาต ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 172 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 216)

2) พหูสูต การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จำได้ คล่องปาก เพ่งพินิจให้ขึ้นในใจของตน และสามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี คือ เห็นตามได้ด้วยเหตุผลที่เป็นจริง จากสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ปัญจกนิบาต ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 87 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 129)

การรู้จักแสดงธรรมไปตามขั้นตอน การแสดงธรรมไปโดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟังเป็นหลัก โดยเริ่มจากสิ่งที่มองเห็นด้วยตามไปจนถึงพิจารณาเห็นด้วยปัญญาภายในของตน ได้แก่ เล่าเรื่องทานกถาให้ฟังก่อน (การให้ทาน) ชี้แจงผลดีของการเป็นคนมีศีลมีความประพฤติที่เรียบร้อยดีงาม จากนั้นก็เล่าเรื่องสวรรค์ คือ ความสุขให้ฟังถัดมา จากสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 237 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 189) และโยงไปเรื่องโทษของกามที่ทำให้มนุษย์ต้องทุกข์กายทุกข์ใจอยู่นี้ ข้อสุดท้ายก็ชี้แจงทางออกจากกามหรือทางออกจากทุกข์นั้น โดยวิธีการสลัดทั้งกาม จากสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 198 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 161)

2. เทคนิค และรูปแบบวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า

ในเรื่องนี้ผู้ศึกษาจะศึกษาถึงเทคนิค และรูปแบบวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า และพุทธวิธีในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งพุทธวิธีในการสื่อสารอันเป็นเทคนิคในการเผยแผ่ และลีลาของการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า โดยตรง

2.1 วิธีการ และหลักการทั่วไปในการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงให้อุบายในการเลือกบุคคล รอจังหวะหรือโอกาส เป็นต้น ก็มักจะประสบผลสำเร็จเสมอ นั้นเพราะความสำเร็จเช่นว่านี้

พุทธวิธีในการสอนนั้น ต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ กัลยาณมิตร และมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟัง หรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไป เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกัน โดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะผู้สอน ซึ่ง

เรียกว่า องค์คุณกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่ธรรมที่ดีจึงมีคุณลักษณะสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร 7 ประการ ดังนี้

ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจในฐานะที่สบาย และสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้ และภูมิปัญญาแท้จริงทั้งเป็นผู้ฝึกอบรม และปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึก และเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งใจ

วตตัจ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

วจนกขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์ อุดหนุน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

คมภีรณฺจ ถถ กตตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยาก ซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

โน จญฺฐาเน นโยชเย ไม่ชักนำในฐานะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังอาศัยการมีธรรมะที่ทรงสร้างมาเพื่อทำหน้าที่ของพระศาสดา โดยเฉพาะที่ท่านแสดงไว้ในที่ต่าง ๆ ความว่า “พระผู้เป็นที่พึ่งของโลก ทรงบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย พระองค์ได้ตรัสรู้ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เอกบุคคฺล เมื่อบังเกิดขึ้นในโลก เอกบุคคฺลนั้น คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า” (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑฐิตฺยาโณ). 2540 : 14) ดังนั้น พระสงฆ์นักเผยแผ่ในปัจจุบันต้องมีคุณสมบัติที่ดีตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนี้คือ

1) หลักการสอนทั่วไป

เมื่อพูดถึงหลักการสอน มักจะหมายถึงหลักการใหญ่ๆ ไม่ว่าจะสอนเรื่องอะไรก็มีหลักในการสอนอยู่ 3 หลัก คือ

(1) หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน เนื้อหาที่จะสอนนั้นมีหลักสำคัญอยู่ 7 ประการ ดังต่อไปนี้

(2) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ดังตัวอย่างเป็นอริยสัจ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็น และประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

(3) สอนเนื้อเรื่องทีละน้อยลึกตามลำดับชั้นจากง่ายไปหาที่ยากขึ้น ต่อเนื่องกันไปเป็นสาย ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า “พระธรรมของพระพุทธเจ้านั้นอุดมมหาสมุทร” คือน้ำในมหาสมุทรที่ค่อย ๆ ลึกลงไปที่ละน้อยตามลำดับนั่นเอง

(4) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น ทรงสอนพระนันทะที่คิดถึงคู่รักคนงาม ด้วยการทรงพาไปชมนางฟ้า นางอัปสรเทพธิดาให้เห็นกับตา เป็นต้น

(5) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง ตรงตามความต้องการของผู้ฟัง ไม่ออกนอกเรื่อง ไม่กววน และไม่ไขว้เขว

(6) สอนมีเหตุผล หมายความว่า ผู้ฟังสามารถนึกตามคำสอนจนเห็นจริงได้ และเชื่ออย่างสนิทใจ

(7) สอนเท่าที่จำเป็น ที่ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ ซึ่งทำให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ทั้งหมด หรือสอนเพื่อแสดงภูมิว่าตนมีความรู้มาก เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ในป่าประดู่ใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ในป่าประดู่ลายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามว่าภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์กับใบไม้ ไหนจะมากกว่ากันภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ในป่ามากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งทีพระองค์ตรัสรู้แต่มีได้ทรงสอนเหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการที่มีได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องนำไปสู่จุดหมายคือนิพพานได้

(8) สอนในสิ่งที่มีความหมาย คือ สอนในสิ่งที่เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง พร้อมทั้งสามารถปรับพฤติกรรมเดิมให้ดีขึ้นได้ สิ่งใดที่ไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง พระองค์ก็ไม่ทรงสอนต่อตัว อย่างพระพุทธพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก 6 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 พระองค์ทรงไม่ตรัส คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น

ประการที่ 2 พระองค์ทรงไม่ตรัส คำพูดที่จริงถูกต้องแต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น

ประการที่ 3 พระองค์ทรงตรัส คำพูดที่จริงถูกต้อง เป็นประโยชน์ แม้ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น

ประการที่ 4 พระองค์ทรงไม่ตรัส คำพูดที่ไม่จริงไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงแม้จะเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของผู้อื่น

ประการที่ 5 พระองค์ทรงไม่ตรัส คำพูดที่จริงถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงแม้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของผู้อื่น

ประการที่ 6 พระองค์ทรงตรัส คำพูดที่จริงถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น

ลักษณะของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ คือ ทรงเป็นกาลวาที สัจจวาที ภูตวาที อัถถวาที ธรรมวาที วินยวาที

2) หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

ผู้เรียนหรือผู้ฟังนั้น มีความสำคัญไม่แตกต่างไปกับเนื้อหาที่จะเรียน กล่าวคือผู้สอนต้องรู้จักแยกแยะผู้เรียนให้ออกว่า ในแต่ละคนนั้นมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ในด้านใดบ้างทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมตัวของผู้สอนนั่นเอง ดังนั้นผู้สอนควรคำนึงถึงลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(1) รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังเช่นทรงคำนึงถึงจริต 6 อัน ได้แก่ รากะจริต โทสะจริต โมหะจริต ศรัทธาจริต พุทธิจริต และวิตกจริต และรู้ระดับความสามารถของบุคคล อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่า “สัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในตาน้อย มีฐลีในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มี อากาโรดี มีอากาทราม สอนให้รู้ได้ง่าย และสอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลก และโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลก และโทษว่าน่ากลัวก็มี อุปมาเหมือนในกออุบล ในกอปทุม หรือในกอบอนชริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ เจริญในน้ำอยู่เสมอน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่แตะน้ำ” จากวินัยปิฎก มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 9 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 14)

พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงบุคคลที่มีลักษณะต่างกันไป แล้วเปรียบเทียบ กับดอกบัว 4 ประเภท ใ้ว่าสนใจยิ่ง ดังที่พระองค์ตรัสไว้มี ดังนี้

ประเภทที่ 1 อุกมฤตัญญู (ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน) หมายถึง ผู้รู้เข้าใจได้ในฉับพลัน แต่พอยกหัวขึ้นแสดงเท่านั้น เทียบกับบัวพ้นน้ำ แต่พอรับสัมผัสสระมีตะวันก็จะบาน ณ วันนั้น

ประเภทที่ 2 วิปจิตัญญู (ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ) หมายถึง บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ต่อเมื่ออธิบายความพิสดารออกไป เทียบกับบัวปริมน้ำ จักบานต่อวันรุ่งขึ้น

ประเภทที่ 3 เนยยะ (ผู้ที่พอจะแนะนำได้) หมายถึง บุคคลผู้พอจะหาทางค่อยชี้แจงแนะนำใช้วิธีการยกย่องให้เข้าใจได้ต่อไป เทียบกับบัวงามใต้พื้นน้ำ จักบานในวันต่อไป

ประเภทที่ 4 ปทปรมะ (ผู้ที่สอนให้รู้ได้เพียงตัวบท คือ พยัญชนะ) หมายถึง บุคคลผู้แก้ปัญหา มีดวงตามืดมิด ยังไม่อาจบรรลุคุณวิเศษในชาตินี้ได้ เทียบกับบัวจมใต้น้ำ จักเป็นรักษาแห่งปลา และเต่า

ในพระอภิธรรมปิฎก บุคคลบัญญัติ ได้กล่าวถึงบุคคล 4 จำพวก ใ้ว่า บุคคลผู้เป็นอุกมฤตัญญู หมายถึงบุคคลใดบรรลุธรรมพร้อมกับเวลาที่ท่านยกหัวขึ้นแสดง บุคคลผู้เป็น วิปจิตัญญู หมายถึงบุคคลใดเมื่อเขาอธิบายเนื้อความแห่งภาชิตโดยให้พิสดาร จึงบรรลุธรรม บุคคลผู้เป็น เนยยะ หมายถึงบุคคลใดบรรลุธรรมโดยลำดับอย่างนี้ คือ โดยการแสดง การถาม การมนสิการ โดยแยก คาย การเสพ การคบ การเข้าไปนั่งใกล้กัลยาณมิตร และบุคคลผู้เป็นปทปรมะ หมายถึง บุคคลใดฟังก็ มาก ทรงจำก็มีมาก บอกสอนก็มาก แต่ไม่บรรลุธรรมในชาตินั้น

(2) ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคลกันก็อาจจะให้วิธีต่างกัน

(3) นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังต้อง คำนึงถึงความพร้อม ความสุกงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์หรือญาณที่เรียกว่า ปริปาเกะ

(4) สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง วิธีนี้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิด ความรู้ความเข้าใจชัดเจน แม่นยำ และได้ผลจริงจนสามารถนำไปปฏิบัติด้วยตนเองได้ เช่น ทรงสอน พระจูฬปันถกเถระผู้โง่เขลา ด้วยการให้นำผ้าขาวลูบลำ เป็นต้น

(5) การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาท ร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็น ได้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการ

แห่งปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าคุณได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ

(6) สอนโดยคำนึงถึงความสนใจเป็นรายบุคคลโดยผู้เรียนแต่ละคนนั้นจะมีความสนใจในแต่ละอย่างที่ไม่เหมือนกัน ผู้สอนต้องฟังสังเกต และปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคลด้วย

2.2 ลีลาการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า

พุทธลีลาในการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธองค์ในแต่ละครั้งนั้นประสบความสำเร็จด้วยดี คนทุกเพศทุกวัยเกิดความเลื่อมใส และเข้าใจอย่างลึกซึ้ง มีใจปรารถนาที่จะนำธรรมะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน องค์ประกอบอันเป็นคุณลักษณะพิเศษที่เรียกว่า ลีลาในการสอนนั้นมี 4 ประการ คือ

- 1) สันทัสสนา ชี้แจงให้เห็นชัดเจน คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูงมือไปดูเห็นกับตา
- 2) สมหาปนา ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือสิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำ หรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ
- 3) สมุตเตชณา ระวังให้อาจอ้างเหตุแล้วกล้า คือปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อ ไม่กลัวเหนียว ไม่กลัวยาก
- 4) สัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือบำรุงจิตใจให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดี หรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับ และทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวัง และร่าเริงเบิกบานใจ

2.3 รูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าได้ทรงกล่าวไว้เกี่ยวกับบัว 4 เหล่า หรือคน 4 ประเภท ประเภทแรกเป็นบัวบานแล้ว ได้แก่คนเข้าใจง่าย พุคตินิดเดียวก็เข้าใจสว่างไสว ประเภทที่สองเป็นบัวที่กำลังปริมน้ำจะบานจะผลิขึ้นมา หมายถึงคนที่ต้องพร่ำสอนกันหลายเที่ยวหลายครั้ง บัวประเภทที่สามเป็นบัวที่ยังอยู่ลึกใต้น้ำ หมายถึงคนที่ได้รับฟังหลายครั้งหลายหนแล้วก็ยังจะต้องอาศัยเพื่อนฝูงที่ดีคอยกระตุ้นเตือน ส่วนประเภทที่สี่บัวที่อยู่ใต้น้ำ หมายถึงคนที่สอนเท่าไรก็ไม่รู้เรื่องพยายามจะได้แฉ่ง จะเถียง จะรั้นจะดันทุรังไปก่อนคนทั้ง 4 ประเภทนี้ต่างก็ยังมีจริต ความคิด ความเห็น ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะคนในแต่ละวัยย่อมมีทัศนะ หรือความเห็น และมีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ ที่ไม่เหมือนกัน

เพราะฉะนั้นการเผยแผ่ธรรมะในแต่ละครั้งแม้จะเป็นการสอนในเรื่องเดียวกันก็ต้องมีรูปแบบการสอนหลาย ๆ แบบ จึงจะประสบความสำเร็จตามต้องการ เพราะคนฟังมีหลายประเภทที่ต่างจิตต่างความคิด สนใจในเรื่องที่ตนพอใจ พระพุทธองค์เองเมื่อสอนก็ทรงนำเอาการสอนแบบต่าง ๆ มาสอนตามความเหมาะสมแบบตามการสอนเหล่านี้ คือ

- 1) แบบสากัจฉา หรือสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยที่สุด เพราะผู้ฟังได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทำให้การเรียนการสอนมีความสนุกสนาน ไม่รู้สึกว่าตนกำลังเรียน หรือกำลังถูกสอน แต่รู้สึกว่าตนกำลังสนทนาปราศรัยกับพระพุทธเจ้าอย่างสนุกสนาน ในการสนทนานั้น พระองค์ทรงทำหน้าที่นำสนทนา คือ ทำหน้าที่ในการโยนคำถามให้ขบคิด และต้อนรับเข้าสู่จุดสรุป อันเป็นประเด็นที่

ต้องการ เช่น ทรงสนทนากับพระโสมโกฬวิริยะ ผู้บำเพ็ญเพียรอย่างหนักในตะวันตกวันเดินทางจรจรจนเท้าแตก ทั้งสองข้าง แต่ก็ไม่บรรลุผลที่ต้องการ จึงคิดจะลาสิกขาไปเป็นผู้ครองเรือน

พระพุทธเจ้า : โสมนะ เธอเกิดความคิดเช่นนั้นจริงหรือ ?

โสมนะ : ถูกแล้ว พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : เธอคิดอย่างไรเวลาสายพิณเธอตึงเกินไป หย่อนเกินไป เสียงสายพิณของเธอไพเราะกระนั้นหรือ

โสมนะ : ห้ามได้ พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : แต่คราวใดสายพิณของเธอไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป ตั้งอยู่ใน ระดับพอดี เสียงพิณของเธอไพเราะ เหมาะจะใช้การได้ใช่หรือไม่

โสมนะ : ถูกต้อง พระเจ้าข้า

จากวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 5 บรรทัดที่ 71-223 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 4-10)

วิธีการสนทนานี้ พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมให้พระสาวกใช้กัน ดังทรงยกย่องว่า “การสนทนาธรรมตามกาลเป็นอุดมมงคล” และจะมีศาลาเป็นที่นั่งสนทนาธรรมของพระภิกษุสงฆ์ทุกฝ่าย เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้บางเรื่อง พระองค์ก็เสด็จมาเอง

2) แบบบรรยาย จะทรงใช้เสมอในที่ประชุม ส่วนมากจะเป็นโอกาสที่มีผู้ฟังจำนวนมากๆ ดังที่ทรงแสดงธรรมเทศนาในเขตวันมหาวิหาร ในช่วงบ่ายของทุกวัน และที่น่าสังเกตคือผู้ฟังมักจะมีความรู้ หรือมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นในขั้นพื้นฐานมาบ้างแล้ว ครั้งแรกทรงใช้วิธีการบรรยายบรรยายถึงความล้มเหลวของการทรมานร่างกายกับความหมกมุ่นในการ แล้วตามด้วยการชี้ทางสายกลาง คือ มรรค 8 และอริยสัจจ 4 เพราะสามารถชี้แจงแสดงเหตุผลได้อย่างละเอียด

3) ตอบแบบปัญหา ในการตอบปัญหา พระองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหา และใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ผู้ถามแต่ละคนต่างก็ถามด้วยวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน บางคนถามเพราะมีความสงสัย บางคนถามเพื่อลองภูมิ บางคนถามเพื่อเปรียบเทียบกับความเชื่อในศาสนาของตน พระองค์ตรัสว่า “การตอบปัญหาใด ๆ ต้องดูลักษณะปัญหา และเลือกวิธีตอบให้ถูกต้องเหมาะสม” จึงทรงจำแนกวิธีตอบปัญหาไว้ 4 ประเภท คือ

เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาบางอย่างต้องตอบตรงไปตรงมา เช่น ถามว่า จักขุเป็นอนิจจังหรือ ฟังตอบไปทีเดียวว่า ถูกแล้ว

ปฏิจบุจฉายากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ เช่น โสตะก็เหมือนภิกษุ ฟังย้อนถามว่า ที่ถามหมายถึงแ่งไหน ถ้าบอกว่า ไนแ่งเป็นเครื่องมอง ฟังตอบว่าไม่เหมือนกัน ถ้าถามว่า ไนแ่งอนิจจัง จึงควรตอบรับว่า เหมือนกัน

วิจชชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ต้องแยกตอบ เป็นประเด็นไปให้ชัดเจน เช่น พระพุทธองค์ทรงติเตียนตะบะใช่หรือไม่ อยู่รับตอบว่าใช่หรือไม่ใช่ เพราะมีส่วนที่ทรมานตนเอง แต่ทรงสรรเสริญว่า ความอดกลั้นเป็นยอดแห่งตะบะ เป็นต้น

รูปนียปัญหา ปัญหาบางอย่างต้องตัดบทไปไม่ตอบ หรือฟังยับยั้งเสียเพราะถ้าตอบไปจะเป็นปัญหาที่ให้เกิดความทะเลาะ ตอบไปแล้วไม่ทำให้เกิดประโยชน์ เช่น ศาสดานั้นสอน

อย่างนั้น อย่างนี้ อยากทราบว่าคำตอบของใครถูก คำสอนของใครผิด พระองค์มักจะตัดบทว่า เรื่องนั้น จงพักไว้ก่อน เราตถาคตจะแสดงธรรมให้ฟัง นี่คือนิพจน์ปัญหาของพระองค์

4) แบบวางกฎข้อบังคับ โดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้ สวากหรือพระสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือตัวด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน เช่น เมื่อเกิดเรื่องที่เกี่ยวข้องขึ้นหรือ วิกฤติที่มีความคิดนำความเสียหายมาสู่หมู่สงฆ์ ก็ทรงบัญญัติพระวินัย โดยความเห็นชอบของสงฆ์

5) ทรงใช้อธิปาทิหารีย์ต่าง ๆ

เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วยโดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่กระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลองดีให้สิ้นพยศ การแสดงปาฏิหารีย์นี้ไม่นิยมใช้นักเพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมีทั้งแง่ดี และไม่ดีในตัวเอง คือผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่ง ยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดงปาฏิหารีย์แบบนี้ไม่เห็นแปลกอะไร เพราะคนที่เรียนวิชา “คัมภีร์” ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน และตรัสว่า “เราเล็งเห็นโทษใน อธิปาทิหารีย์อย่างนี้ จึงอึดอัดระอาเกลียดการแสดงอธิปาทิหารีย์” จากสูตรตันตปิฎก ที่ฉนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย) เล่ม 9 ข้อ 273-276 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 339-342) . แต่วิธีการที่ทรงโปรดใ้ใช้อยู่เสมอคือ อนุสาสนีปาฏิหารีย์คือการสอนอย่างธรรมดา อธิบาย ชี้แจง โต้ตอบ กลับไปมาโดยไม่ต้องมีการใช้ฤทธิ์เดชเข้ามาช่วย เป็นวิธีที่ทำให้คนเข้าถึงสัจธรรมได้ตามพุทธประสงค์ และมีความมั่นคงยืนยาวมาถึงปัจจุบัน

2.4 กลวิธี และอุปบายประกอบการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า

การเผยแผ่ธรรมะให้เข้าถึงใจคนได้ทุกเพศทุกวัยนั้น พระพุทธเจ้าได้ใช้กลวิธี และอุปบายในการเผยแผ่ธรรมะ ดังนี้

การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบวิธีนี้ช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจน ช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์ และนิทานประกอบการสอนมากมาย

การเปรียบเทียบกับอุปมาวิธีนี้ช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏ ความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยอุปมาแบบรูปธรรมก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด เมื่อเทียบกับวิธีอื่น ๆ

การใช้อุปกรณ์การสอน อุปกรณ์การสอนสมัยพุทธกาลนั้นต่างกับอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ที่จัดขึ้นไว้เพื่อการสอนในสมัยปัจจุบัน เนื่องจากการจัดการศึกษาสมัยก่อนยังไม่ค่อยเป็นระบบ และกว้างขวางมากนัก หากใช้อุปกรณ์บ้างก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

การทำเป็นตัวอย่าง เป็นวิธีการสอนที่ดีที่สุดโดยไม่ต้องกล่าวสอนด้วยวาจาแต่เป็นทำนองการสาธิตให้ดู พระพุทธเจ้าทรงกระทำเป็นตัวอย่างด้วยการเป็นผู้ที่น่าที่ดี และการมีพระจริยาวัตรอันงดงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง

การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาบวกกับปฏิภาณไหวพริบ วิธีนี้พระพุทธองค์จะทรงตอบ ปัญหาเป็นคำร้อยกรอง ทำนอง

กลอนสด ถ้าหากมีคนทูลถามหรือกล่าวข้อความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเป็นกลอนสดเช่นกัน แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม

อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะในพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ในการสั่งสอนคนแต่ละถิ่นหรือแต่ละหมู่คณะ มักทรงเริ่มต้นที่บุคคลผู้เป็นประมุข เช่นพระมหากษัตริย์ หรือหัวหน้าของชนหมู่นั้นๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาได้ผลรวดเร็ว และเป็นที่ยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์ด้วย

การรู้จักจังหวะ และโอกาส ในการเผยแผ่ศาสนาแก่คนส่วนใหญ่ พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติตามจังหวะ และโอกาส คือ ถ้าหากมีจังหวะหรือโอกาสในการเผยแผ่ธรรมะก็ต้องรีบกระทำ อย่าปล่อยให้โอกาสให้ลอยล่องไป แต่ถ้ายังไม่ถึงโอกาสหรือจังหวะที่เหมาะสม ก็อย่าดึงดันทำ แต่ก็ต้องมีใจตื่นตัวรอจังหวะอยู่เสมอ เช่น ในระยะแรกประกาศพระศาสนา ณ วันมาฆบูชา หลังตรัสรู้ 1 ปี เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์สำหรับเป็นหลักยึดถือร่วมกันของคณะสงฆ์ก่อนที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ

ในการสอนที่ดีที่สุด ผู้สอนต้องมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวว่าจะถูกรู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ต้องยอมให้ผู้เรียนรู้สึกตัวว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรโอบอ้อมผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ มีพุทธพจน์ว่า “เรายอมฝึกคนด้วยวิธีอ่อนละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีทั้งอ่อนละมุนละไม และทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง”

การลงโทษ และให้รางวัล แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมเชยยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น กล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการกระทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบข่มคนอื่นลง บางทีทรงชมเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่าง หรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิด ให้ตั้งทัศนคติที่ถูก อย่างไรก็ตามการลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่งคือ การลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรม และทางวินัย ในทางวินัย ถือว่ามีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านั้น พระพุทธเจ้าทรงตราไว้โดยความเห็นชอบร่วมกันของคณะสงฆ์ พร้อมทั้งมีบทกำหนดโทษไว้สำเร็จ ส่วนในทางธรรม ภิกษุที่เหลือของจริง ๆ สอนไม่ได้ ก็กลายเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้า และเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งปวงไม่ถือว่าเป็นผู้ที่ควรจะว่ากล่าวสั่งสอน โดยวิธีนี้ ถือว่าเป็นการลงโทษอย่างรุนแรงที่สุด

กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้งเฉพาะคราวไป

2.5 ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้สื่อสาร

ภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้เผยแผ่ธรรมะ คือ ภาษามคธ ภาษามคธ หรือเรียกอีกอย่างว่าภาษาบาลี โดยเฉพาะฝ่ายเถรวาทได้ยึดภาษานี้เป็นหลักในการศึกษาค้นคว้าพระพุทธพจน์ เพราะเชื่อว่าน่าเชื่อถือที่สุด นอกจากนั้นยังมีภาษาสันสกฤต ซึ่งเป็นภาษาที่พวกพราหมณ์ที่มีอิทธิพลอยู่ในยุคนั้น อย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้ามิได้เจาะจงว่า จะใช้ภาษาใดในการเผยแผ่ธรรมะ ส่วนการใช้ภาษามคธสันสกฤต และภาษาบาลีนั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งในแคว้นบางแคว้นที่ใช้เป็นภาษาพูดกัน พระพุทธเจ้าเป็นที่รู้จักกันกว้างไกล การที่พระองค์เสด็จไปที่ใด พระองค์ทรงใช้ภาษาพื้นเมืองนั้นในการสื่อสาร อย่างไรก็ตาม ก็ยังต้องการภาษาที่เป็นมาตรฐาน เพื่อเป็นเอกภาพในหลักการสอน ถ้าหากพระสาวกองค์ใดไม่มี

ความถนัดในภาษาถิ่นที่ตนออกมาเผยแผ่ธรรมะก็ให้กล่าวเพียงย่อ ๆ หรือแค่หัวใจธรรมดาเท่านั้น เช่น พระอัสสชิ ในขณะที่ออกบิณฑบาต อุปติสสบุตร ซึ่งเป็นศิษย์ของอาจารย์สญชัย เห็นท่านอัสสชิแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงติดตามท่านไปเพื่อฟังธรรมท่าน อุปติสสบุตรขอร้องให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง แต่พระอัสสชิปฏิเสธ อุปติสสะจึงขอร้องให้แสดงธรรมเพียงย่อ ๆ สั้น ๆ ท่านจึงกล่าวเพียงสั้น ๆ ว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และย่อมดับไปเพราะเหตุนั้น (แสง จันทรงาม. 2540 : 22-27) เพียงแค่นี้ ทำให้อุปติสสะเกิดดวงตาเห็นธรรม นี่แสดงให้เห็นว่า พระธรรมคำสอนของพระองค์ ใช้ภาษาที่เข้มข้นสั้น ๆ แต่มีความกระชับกินใจ ได้ความหมายอย่างลึกซึ้ง แม้สาวกเองยังไม่กล้าขยายเนื้อความออกไปให้พิสดารมากมาย ที่ใช้ในการสื่อสารธรรมกัน อย่างเช่น ภาษาสันสกฤต ภาษาบาลีหรือภาษามคธ ที่ขวามคธสื่อสารกันอยู่ เป็นที่น่าสังเกตอยู่ว่าทำไมคนสมัยนั้น ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า จึงสะดุดในเนื้อหาธรรมหรือสะดุดในคำสอนของพระองค์ แม้สาวกบางองค์ยังสามารถใช้ภาษาอย่างกลมกลืนกับเนื้อหาคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง นั้นแสดงให้เห็นว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่ใช้ภาษาที่เป็นจริง ไม่ใช่ภาษาฟุ่มเฟือย ใช้ภาษาเพื่อประโยชน์อย่างยิ่ง ใช้ภาษานำพาไปสู่การดับทุกข์ แก้ปัญหาได้นั่นเอง ในขณะที่ลัทธิอื่น ๆ ล้วนใช้ภาษาที่เข้าใจยาก ลิ่นไหล วกวน ซับซ้อนเชิงปรัชญา ภาษาของพระพุทธองค์จึงเหมาะแก่ผู้แสวงหาความจริง ได้สาระแก่นแท้ของการหลุดพ้น ภาษา และเนื้อหาธรรมจึงเกี่ยวเข้าด้วยกันอย่างสนิท เวลาสื่อออกมาจึงไม่มีอะไร แอบแฝงซ่อนเร้นเรียกว่า ปาก (ภาษา) กับใจ (เนื้อหาธรรม) ตรงกันนั่นเอง ผู้ฟังจึงสามารถจับเอาเนื้อธรรมความจริงนั้นได้เร็ว อนึ่ง การที่พระพุทธเจ้าใช้ภาษามคธ อาจเป็นไปได้ว่า แคว้นมคธมีภาษาของตัวเองอยู่แล้ว และแคว้นนี้เป็นแคว้นที่มีอำนาจในการปกครอง ด้วยว่า “ภาษาที่พระองค์ใช้สื่อสาร คือภาษามคธ แม้พระพุทธเจ้าเป็นชาวโกศลโดยกำเนิด แต่พระองค์ก็ใช้เวลาส่วนใหญ่เผยแผ่ศาสนาที่แคว้นมคธ” (พระสุนทร รตนปัญญา. 2548 : 88) เราจะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงยึดเอาภาษาธรรมดาหรือภาษาชาวบ้าน ขึ้นมาเป็นภาษาในการสื่อสาร ประกอบกับภาษาทางการ เพื่อเผยแผ่ศาสนากับทุกคนทุกชั้นไม่มีวรรณะ (เสถียร โพธิ์นันทะ. 2544 : 54-56) เมื่อก้าวโดยสรุป คือ พระองค์ใช้ภาษาในลักษณะ 2 ประการ ดังนี้

1) ใช้ภาษาแบบทางการ (Formal Language) ภาษาที่พบคือ ภาษาที่เป็นคำเดิมหรือภาษาที่พวกพราหมณ์ใช้กันอยู่ พระองค์ไม่ได้ปฏิเสธแต่อย่างไร เมื่อพวกพราหมณ์นำมากล่าวหรือสนทนาธรรมด้วยภาษาชั้นสูง (สันสกฤต) พระองค์ทรงใช้ด้วย แต่จะให้ความหมายใหม่ ตามที่พระองค์สอน โดยมุ่งเน้นที่ความหมายแบบตรงไปตรงมา ได้สาระ ได้ความจริงตามกฎของธรรม เช่น คำว่า อริยะ ความหมายเดิมคือ ลูกของพระพรหม เพราะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ผู้ประเสริฐ ส่วนความหมายใหม่ของพระพุทธเจ้าคือ ความจริงจากชีวิตที่สะท้อนถึงความจริงที่เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครกำหนด แต่เป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ เรียกว่า อริยสัจ ดังนั้น จะพบว่าความหมายของภาษาทางการ (เดิม) กับความหมายใหม่จึงเกิดขึ้นพร้อมกัน

2) ใช้ภาษาเชิงเนื้อหา เป็นภาษาที่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาหมายความว่า ไม่ใช่ภาษาตายตัว เป็นภาษาที่ขึ้นอยู่กับผู้พูดเป็นหลัก และสามารถเปลี่ยนความหมายตามอารมณ์คนพูดได้ด้วย ในพุทธพจน์ของพระองค์มีมากมาย เช่น พระองค์ตรัสกับโจรองคูลิมาล ว่าเราหยุดแล้ว แต่ท่านยังไม่หยุด ซึ่งสร้างความสงสัยอย่างมากกับโจรองคูลิมาลจึงแย้งพระองค์ว่า สมณะมีวาจาเท็จ ท่านก้าวเดินไยตรัสว่าท่านหยุด พระองค์จึงตรัสแก่องคูลิมาล ถึงความหมายที่แท้จริงว่าเราหยุดการทำชั่ว แต่ท่าน (โจร) ยังไม่หยุด ยังคิดจะฆ่าอีก ลักษณะเช่นนี้ นักปรัชญาคนหนึ่งชื่อ วิทกิตสไตน์กล่าวถึงภาษา

ว่าเหมือนเป็นภาษาแบบเล่นเกม คือ ผู้ฟังอาจจะไม่รู้ว่าคุณพูดหมายถึงอะไร เพราะเนื้อหาจริง ๆ มีได้อยู่ที่ตัวภาษา แต่อยู่ที่เนื้อหา แต่อยู่ที่เนื้อหา วัฒนธรรมของภาษา จึงเป็นภาษาเชิงประหวัด ความจริงอยู่ที่คนพูด นอกจากนี้ ความหมายอาจจะเปลี่ยนตาม กาล (Time) และเทศะ (Space) ด้วย เช่น ภาษาชาวเมือง ภาษาชาวชนบท ให้ถือตามถิ่นนั้น ๆ

เพราะฉะนั้น ภาษาที่พระองค์ใช้ในการสื่อสารจึงน่าจะประกอบด้วย ภาษาท้องถิ่น (ชาวบ้าน) และภาษาชาวเมือง (ทางการ) หากกล่าวโดยเจาะจงภาษา คือ ภาษาปรากฏต ภาษาหมคธ และภาษาสันสกฤต เป็นต้น ดังนั้น ภาษาดั้งเดิมของพวกพราหมณ์ในสมัยนั้น จึงถูกพระพุทธเจ้าแปลงความหมายใหม่ แต่การแปลงพระองค์มิได้กระทำแบบสิ้นเยื่อใย พระองค์ยังยึดเอาคำเดิมอยู่แต่ที่เปลี่ยนคือ ความหมายเท่านั้น บางครั้ง ลัทธิอื่นมาทูลถามพระองค์ในเรื่องต่าง ๆ

พระองค์ยังทรงใช้คำนั้นเป็นเครื่องมือในการโต้กลับก็มี ลักษณะการตอบ การตรัสแก่สาวก และลัทธิต่างๆ มี 4 แบบคือ แบบยืนยัน เรียกว่า “เอกังสพยากรณีย” แบบยกย่อน เรียกว่า “ปฏิปจฉาพยากรณีย” แบบแยกแยะ เรียกว่า “วิวัชชพยากรณีย” แบบหยุดอยู่ เรียกว่า “ฐปนีย” จากสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 312 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 291)

ลักษณะแรก หมายความว่า พระองค์ทรงยืนยันในด้านพระองค์เอง ตรัสแบบตรงไปตรงมา ไม่ยกย่อง ไม่ถ่อมตน ตรัสแต่เรื่องสัจจริง เช่น คำพูดที่ควรพูด 10 อย่าง หรือแสดงธรรมในเรื่องอริยสัจสี่นั้นเอง จุดประสงค์ของพระองค์ เพื่อที่จะยืนยันในหลักคำสอนที่พระองค์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง นั้นหมายความว่า ภาษาที่ออกมาจากพระโอษฐ์ย่อมจะมีค่ามีคุณประโยชน์อย่างแท้จริง

ลักษณะที่สอง หมายความว่า พระองค์ใช้ความรู้ ที่ผู้ถามมีอยู่เป็นเครื่องมือตอบโต้ นั้น หมายถึง พระองค์ทรงรู้ภาษาผู้ถามได้ดี และสามารถย้อนถามได้ นี่คือการถือโอกาสโต้เพื่อให้คนถามเกิดอาการหวั่นไหวหรือประหม่าในท่าทีของตน

ลักษณะที่สาม หมายความว่า พระองค์อธิบายชี้แจงให้ฟังอย่างละเอียดในเรื่องนั้น ๆ หากผู้ถามมีความรู้ไม่ถึงหรือไม่รู้จริง จะยอมรับเองว่า ตัวเองไม่มีความเข้าใจจริง ๆ ข้อนี้เองที่สาวกของลัทธิอื่น ๆ ที่มาทูลถามพระองค์เกิดเปลี่ยนใจมานับถือพระองค์ และแสดงตัวเป็นสาวกแทนนั้นแสดงให้เห็นว่า พระองค์สามารถนำเอาภาษามาขยายให้คนถามจน (ทาง) ได้

ลักษณะที่สี่ หมายความว่า พระองค์ไม่ทรงพยากรณ์หรือตอบอะไรเลย เพราะบางเรื่องไม่มีประโยชน์ในการแก้ปัญหาชีวิต ไม่สามารถดับทุกข์ได้ แต่อาจเกิดความแตกแยกหรือขัดใจกัน เช่น มีคนถามว่า ตายแล้วไปไหน โลกเที่ยงหรือไม่ คำตอบมิได้สร้างสรรค์ปัญญาใด ๆ แต่อาจจะเป็นหลักฐานในการยอมรับหรือจับผิดในบางลัทธิที่ยืนยันเช่นนั้นได้ นี่หมายความว่าพระองค์ทรงใช้ภาษาชาวบ้านได้อย่างไม่มีปัญหา คือ ไม่ตอบก็ได้ นั้นเพราะพระองค์ทรงเห็นว่าภาษามีได้เป็นจุดจบของปัญหาที่สำคัญคือ แก้ทุกข์ไม่ได้

พระองค์ทรงใช้ภาษาเหล่านั้น เผยแผ่คำสอน แต่ได้ปรับปรุง และปริวรรตเพื่อให้ได้ความหมายใหม่ จากภาษาชาวบ้าน (ภาษาสมมติ) ให้เป็นภาษาศาสนา (ภาษาปรมาตม์) เพื่อถ่ายทอดเป็นภาษาธรรมที่สื่อจากพุทธประสงค์ไปยังบุคคลต่าง ๆ ที่มีฐานะ วรรณะ ความรู้ แตกต่างกันไปให้บรรลุตามพุทธประสงค์ นั้นเพราะพระองค์มีคุณสมบัติในฐานะ “ธรรมภาวะ” (ธรรมกาย) ลักษณะภาษาที่ใช้ในการเผยแผ่ยุคนั้นคือ การใช้ศัพท์การให้ความหมายใหม่ พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นท่ามกลางเจ้าลัทธิและวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์ อิทธิพลในด้านความคิด ความเชื่อ พิธีปฏิบัติการศึกษา การ

แสดงออก การใช้ภาษา การสื่อสารในสมัยนั้น ล้วนได้รับมาจากศาสนาพราหมณ์ทั้งสิ้น แหล่งสำคัญ คือ คัมภีร์พระเวท วิธีแสวงหาทางตรัสรู้ ได้มาจากพื้นฐานในการปฏิบัติตามหลักของอาศรม 4 เมื่อตรัสรู้แล้ว ก็นำเอาธรรมออกไปเผยแผ่ ถึงกระนั้น พระองค์ยังพบอุปสรรค คือกำแพงแห่งวัฒนธรรมของพราหมณ์ แต่พระองค์มิได้ปฏิเสธภาษาการสื่อสารของพวกพราหมณ์ แต่กลับนำมาใช้ได้อย่างกลมกลืนทีเดียว โดยแยกคำ ความหมายออกให้ชัดเจนว่า อะไร คือ คำใหม่ของพระองค์ เช่น

ธรรมความหมายเดิมของศาสนาพราหมณ์ คือ คุณธรรม หรือประโยชน์ที่ได้จากการประพฤติตามอาศรม 4 นอกจากนี้ยังหมายถึง กฎ หน้าที่ ข้อปฏิบัติในพิธีกรรมด้วย ส่วนความหมายทางพระพุทธศาสนา คือ ความจริงที่เป็นธรรมชาติที่มีเหตุปัจจัยให้เป็นไปตามสภาวะการเข้าใจในธรรมคือ เข้าไปอยู่ไปเป็นอันเดียวกันกับธรรม เช่น พระอรหันต์ ซึ่งมี 2 อย่าง ธรรมที่เป็นฝ่ายทำลาย (กิเลส ตัณหา อุปาทาน) และธรรมที่เป็นฝ่ายสนับสนุน (สติ ปัญญา)

อรหันต์ คือ เป็นคำของศาสนาพุทธที่ใช้ หมายถึง ผู้บรรลุธรรมสูงสุดส่วนศาสนาพราหมณ์คำเดิม คือ พรหมณ์ แปลว่า ความงอกงาม ความเจริญหรือความจริงแท้อันสมบูรณ์

อริยะ คือ ผู้ประเสริฐ โดยกำเนิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหม เรียกกลุ่มตัวเองว่า อริยะหรือพวกอรหันต์หรืออารยชน ส่วนในความหมายของพุทธศาสนา หมายถึง ผู้ปฏิบัติจนถึงขั้นอรหันต์ เรียกว่า ผู้ประเสริฐโดยปัญญาหรืออริยสงฆ์ (สนิท ศรีสำแดง. 2544 : 8)

พราหมณ์ คือ นักบวชในศาสนาพราหมณ์ที่เชื่อตัวเองเป็นผู้บริสุทธิ์เรียนจบไตรเพท เพราะเป็นบุตรพระพรหม ส่วนในความหมายของพุทธศาสนา คือ นักบวชที่ประพฤติตามพระธรรมวินัย ให้บริสุทธิ์ ภิกษุ และพราหมณ์ที่มีจิตไม่เศร้าหมอง เรียกว่า พรหมจรรย์ เท่ากับ พระอรหันต์ จาก สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ฌบปาชาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 284 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 382)

กรรม คือ การกระทำของพระพรหมต่อสรรพสิ่ง เรียกว่า พรหมลิขิต และการสร้างหรือการแสดงออกต่อพระเจ้าโดยการบูชาเช่นไหว้เรียกว่า พิธีกรรม ส่วนความหมายของพระพุทธศาสนา คือ การกระทำที่อาศัยองค์ประกอบ 3 อย่างคือ กาย วาจา และใจ ซึ่งอยู่บนฐานของเจตนา

นิพพาน ในศัพท์เดิมของศาสนาพราหมณ์มีหลายคำ เช่น โมกษะ มุกติ วิมุตติวิโมก มุกตะ แปลว่า การหลุดพ้น การปลดปล่อยให้อิสระ โดยประพฤติตามอาศรมข้อที่ 4 (สันยาสี) ส่วนในพระพุทธศาสนามีความหมายว่า การดับจากกิเลส ไม่มีตัวเลข ไม่มีตัวตน ว่างเปล่าจากอึดตาเป็นคุณธรรมอันสูงสุด

สรุป พระพุทธองค์ทรงมองมนุษย์ในฐานะแห่งสัตว์โลกที่มีขีดความสามารถ ในการพัฒนาปัญญาไปสู่ความดับทุกข์ได้ ทรงมองมนุษย์เป็น 4 กลุ่ม ตามกำลังความสามารถในการรับสารหรือการเรียนรู้ จึงทรงประกาศศาสนธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนซึ่งหมายถึงมนุษยชาติทั้งหมด พร้อมกันนี้พระองค์ได้ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ต้องมีความพร้อมทั้งภายใน และภายนอก ตลอดถึงหลักการในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา เทคนิควิธี และการใช้ภาษาที่สอดคล้องกับความต้องการของประชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้เป็นต้นแบบแก่พระสาวกได้ยึดถือเป็นแนวทางในการเผยแผ่ สืบทอด ประยุกต์ และพัฒนารูปแบบการเผยแผ่มาถึงพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน

2.6 วิธีการเข้าถึงกลุ่มชนของพระพุทธเจ้า

การเข้าถึงกลุ่มชนที่พระองค์ประสงค์จะประกาศพระศาสนานั้น พอสรุปรวมได้ดังนี้ คือ

1) เข้าหาผู้นำทางศาสนา

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนา โดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนาด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ผู้คงแก่เรียนมีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนาว่าจักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดชฎิล 3 พี่น้องมีบริวาร 1,000 คน โดยชฎิล 3 พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมบูชาไฟ และเป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าพิมพิสาร และประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตร และแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้ชฎิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จ ได้บรรลุธรรม และได้อุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด จากวินัยปิฎก มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 12-54 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 18-65) ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จไปหาผู้นำทางการเมือง คือพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นราชาแห่งแคว้นมคธ และข้าทาสบริวาร พระเจ้าพิมพิสาร และข้าราชการบริพารพอเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระองค์แล้วก็คลายทิฐิมานะ และน้อมใจฟังธรรมเทศนา โดยความเคารพ ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรม และหันมานับถือพระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแด่พระองค์ โดยมีพระองค์ทรงเป็นประมุข จากวินัยปิฎก มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 12-14 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 18-65)

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนเหล่าผู้นำทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อสังคม และประเทศชาติด้วยพระองค์เอง ผู้นำทางเศรษฐกิจที่พระองค์เสด็จไปโปรดคือ ยสกุลบุตรพร้อมบิดามารดา ภรรยา และมิตรสหายรวม 54 คน จากวินัยปิฎก มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 25-31 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 31-40)

วิธีการเผยแผ่โดยการเข้าหาหัวหน้าผู้เป็นผู้นำทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจเช่นนี้นับเป็นวิธีการที่มีความชาญฉลาด และแยบยลในตัวอย่างมาก เหมือนกับยิงปืนนัดเดียวได้นกทั้งฝูงเพราะคนเหล่านั้นต่างมีบทบาท และอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่งทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้อง และบริวารมากเมื่อคนเหล่านั้นนับถือศาสนาใด ผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะกันมานับถือตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของการเผยแผ่ธรรมนั้นพระองค์ทรงใช้วิธีการนี้มาโดยตลอด ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จัก มีประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามานับถืออย่างมากมานับได้ว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระองค์ และสาวกทั้งหลายด้วย ผู้นำศาสนานั้นบางทีอาจจะมีความสำคัญหรือทรงอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่านักปกครอง เพราะนักปกครองมักควบคุมประชาชนด้วยอาวุธหรือด้วยอำนาจ ส่วนผู้นำศาสนานั้นควบคุมประชาชนด้วยธรรมะ ฉะนั้น ประชาชนจึงมีความมั่นคงเลื่อมใสต่อพระและนักบวช นอกจากความเลื่อมใสศรัทธาแล้วยังช่วยอำนวยความสะดวกในด้านการทำงานบำรุงพระสงฆ์ และพระพุทธศาสนาอย่างดีด้วยการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ และสร้างวัดวาอารามต่าง ๆ

2) ปรับเปลี่ยนหลักคำสอน และหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาตั้งเดิม

พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน เช่น ศาสนาพราหมณ์มีข้อบัญญัติทางสังคมหลายด้าน เช่น เรื่องวรรณะที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความ

แตกต่างกันอย่างเด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือ และปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเองมิให้
 สมาคมกับวรรณะอื่นๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทรที่ไม่สามารถมีสิทธิ์ในสังคม กำหนดให้วรรณะพราหมณ์
 เป็นวรรณะประเสริฐสูงสุด อันถือได้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิ์ของวรรณะนั้น ๆ พระองค์จึงปฏิเสธแนวคิด
 ดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง และทรงสอนว่า

“บุคคลเป็นพราหมณ์โดยชาติตระกูลก็หาไม่
 หรือไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติตระกูลก็หาไม่
 บุคคลเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม
 หรือไม่เป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม”

จากสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกายปณณาสกั ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 13 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
 2539 : 581)

หมายความว่า คนดีหรือชั่วไม่ใช่ชาติตระกูล แต่ขึ้นอยู่กับการกระทำของ
 ผู้ นั้น หากทำดีก็เป็นคนดี และหากทำชั่วก็เป็นคนชั่ว

นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงปฏิเสธทางสุดโต่ง 2 ทาง คือ กามสุขัลลิกานุโยค
 คือการหมกมุ่นในกามสุข กับอัตตกิลมถานโยค คือการทรมานตนเอง พระองค์ทรงเคยปฏิบัติเช่นนั้นมา
 ก่อนแล้วทรงยืนยันว่าเป็นหนทางที่ผิดไม่ใช่หนทางที่จะนำสัตว์โลกไปสู่ทางบรรลุดุธรรมได้ ทรงแสดงธรรม
 และนำไปดำเนินในทางสายกลางอันได้แก่มรรคมีองค์ 8 หรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางปฏิบัติที่ไม่เข้มงวด
 และไม่หละหลวมเกินไปทรงถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้อง และเหมาะสมที่สุด จากวินัยปิฎก มหาวรรค
 ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 13 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 20-50)

3) ปฏิรูปลัทธิเดิม

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสวัฒนธรรม และลัทธิต่าง ๆ
 โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยมีความ
 มุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของ
 ศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัว
 หรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตาม คำสอนใดถูกต้องดีงามพระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็น
 ของสากลโดยธรรมชาติ คำสอนของศาสนาพราหมณ์มีอยู่อย่างไร พระองค์ก็ไม่ทรงหักล้าง แต่จะทรง
 ปฏิรูปใหม่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนา เช่น คำว่า พรหม ทางศาสนาพราหมณ์ หมายถึง ผู้สร้างโลก
 แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมายใหม่ หมายถึง มารดาบิดา จากสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย
 จตุกกนิบาต ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 63 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 107-108)
 แต่คำสอนใดที่มีความขัดแย้งกับพุทธศาสนาทรงชี้แจงแฉให้เห็นว่าการปฏิบัติเช่นไม่ใช่แก่นสารพร้อม
 ทั้งแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ เช่น การบูชาสัตว ในคำสอนเดิม หมายถึง การฆ่าสัตว์บูชาสัตว
 แต่พระองค์ทรงสอนในความหมายใหม่ หมายถึง การบูชามารดาบิดา สมณพราหมณ์ เป็นต้น จาก
 สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 23 ข้อที่ 27 (มหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย. 2539 : 70-74)

4) เสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

วิธีการนี้เป็นวิธีที่สืบเนื่องมาจากวิธีการดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น กล่าวคือ
 เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำ

สอนของพระพุทธศาสนาแล้ว ๆ ขึ้นแทนที่เผยแพร่หลักคำสอนที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์ และสรรพสิ่ง หลักธรรมที่เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ คือ ความเป็นของไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นตั้งอยู่ และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้น และเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป จากอังคุตตรนิกาย มโนรถปุรณิ ดิกนิบาต อรรถกถา ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 137 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 385)

หลักอริยสัจ 4 ถือได้ว่าเป็นหลักหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่สำคัญครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา กุศลธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา รวมอยู่ในอริยสัจทั้งสิ้น พระพุทธองค์ทรงบรรจุธรรมที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดง เพื่อโปรดสัตว์มากที่สุด จากวินัยปิฎก มหาวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 13 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 2-25)

5) ปฏิบัติเชิงรุก หรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน

เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอดการเผยแผ่ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณของพระองค์เมื่อสำรวจดูในยัสต์ที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรจุธรรมแล้วเสด็จไปเทศนาโปรดถึงบ้าน อันเป็นพระกรณียกิจประจำวันของพระองค์ก็ประการหนึ่งด้วยเช่นกัน ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดเช่นนี้ มักจะได้บรรจุธรรมอยู่เสมอ เรียกว่าพุทธกิจ 5 ประการของพระพุทธเจ้า ได้แก่ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาจวนสว่างตรวจดูสรรพสัตว์ผู้ที่สมควร และยังไม่สมควรตรัสรู้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). 2544 : 28-29)

6) บริการชุมชน

วิธีการนี้เป็นการเผยแผ่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดอีกวิธีหนึ่ง พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมอยู่เนื่อง ๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย และความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้าน และพระสงฆ์ เช่น การเข้าไปสงเคราะห์ประชาชนในภูมิกันตสูตรพระองค์ได้ทรงเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านโดยวิธีแก้ปัญหา โดยการจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุขในสังคม จากสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 9 ข้อที่ 323-358 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 127-150)

7) การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

เป็นวิธีการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายมากขึ้น ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาแต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอภิปุทธิทุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต จากสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 7 ข้อที่ 285 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 46) ทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเองเพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาล้อมโศครุทรา พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็วทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษาทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤต ซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะ เช่น วรรณะศูทรในการสั่งสอนอีกด้วย

8) เผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพที่ดีนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม เพราะบุคลิกภาพที่สง่างาม น่ามอง น่าเลื่อมใสย่อมเป็นเหตุนำมา ซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างามประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ พราหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปร่าง น่าดู น่าเลื่อมใส มีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพราหมณ์ มีพระวรกายดุจพราหมณ์ โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก” จากสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ 13 ข้อที่ 425 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 141) การเผยแผ่ธรรมะ ในพระพุทธศาสนานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นเรื่อง หนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธ ธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดึงดูดก็ถึงความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น

3. การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในยุคหลังพุทธกาล

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยหลังพุทธกาลนั้น ได้รับการสืบเนื่องจากพุทธบริษัททั้ง 4 กล่าวคือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งได้มีบทบาทในการนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยัง สถานที่ต่างๆ เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าตามกำลังความสามารถของแต่ละคนแม้พระองค์ จะให้สิทธิเสรีแก่พุทธบริษัททั้ง 4 ในการเผยแผ่หลักธรรมก็ตามแต่จากข้อเท็จจริง ตลอดจน ความเหมาะสมแห่งสถานภาพ และบุคลิกภาพแล้วสังคมส่วนใหญ่ยังยกย่องพระสงฆ์ให้เป็นผู้ที่ได้รับเกียรติ และเป็นผู้นำในการเผยแผ่ธรรมะเป็นหลัก

สมัยหลังพุทธกาลนั้นจะเห็นได้ว่าศาสนากับการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครอง ต่างอิงอาศัยกัน และกันนั้น อำนาจต่าง ๆ ยังอิงกับธรรมะ ผู้มีอำนาจไม่ใช้อำนาจไปด้วยเหตุผลส่วนตัว หรือโดยยึดถือผลประโยชน์ของผู้ปกครอง หลักการทางศาสนาก็ยอมรับความชอบธรรมของผู้มีอำนาจ กษัตริย์ในการปกครองประเทศ ส่วนกษัตริย์มีหน้าที่ในการอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองศาสนา ดังนั้น ศาสนาจึง และอาณาจักรจึงต่างอิงอาศัยกัน แต่ว่าต่างก็เป็นเอกเทศแก่กัน และกัน

โดยเหตุที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ได้ดำเนินมาอย่าง แน่นแฟ้นมาโดยตลอด แม้ภายหลังพุทธกาลความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่ ดังจะเห็นได้จากหลักฐาน ในการสังคายนาพระธรรมวินัยแทบทุกครั้งจะต้องมีกษัตริย์ทรงถวายการอุปถัมภ์ ความสัมพันธ์ดังกล่าว ได้มีการเด่นชัดยิ่งขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชก็ยังคง ใช้รูปแบบดั้งเดิมอยู่คืออาศัยพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่ธรรมะ แต่ครั้งมาถึงยุคพระพุทธศาสนาได้แยก ออกเป็นหลายนิกาย โดยเฉพาะที่เด่นชัดที่สุดเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 6 พระพุทธศาสนาได้แตกแยก ออกเป็น 2 นิกายใหญ่ ๆ คือ เถรวาทกับอภยวาท (สิริวิวัฒน์ คำวันสา. 2542 : 10)

จุดเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คือพระเจ้าอโศก มหาราชได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาจนสามารถนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการ ปกครองประเทศ และเปลี่ยนการขยายอำนาจด้วยศาสตราวุธมาเป็นธรรมาวุธ โดยอาศัยพระราชอำนาจ ขององค์ในการใช้นโยบายหลักธรรมวินัยในการปกครองประเทศ เช่น 1) ทรงปกครองบ้านเมืองโดย ระบบธรรมาธิปไตย คือ ใช้หลักธรรมาธิปไตย คือใช้หลักพระธรรมวินัยบริหารบ้านเมือง 2) ทรงอุทิศ พระองค์เป็นธรรมทาส โดยทรงหวังผลทั้งในภพนี้ และภพหน้า นำประชาชนให้งดเว้นจากมิถฉาชีพ ดำรงชีวิตโดยหลักสัมมาอาชีวะ 3) เสด็จประพาสเพื่อธรรม คือเที่ยวนมัสการปูชนียสถานใน

พระพุทธศาสนา และแนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้ และปฏิบัติธรรม 4) ทรงปฏิวัติสังคมโดยธรรม คือยกเลิกพิธีกรรมต่างๆ ที่มีการเบียดเบียนทำลายล้างห้ามการฆ่าสัตว์บูชาอัญญ ด้วยกฎ “มาฆาต” คือห้ามฆ่า แม้ภายในพระราชวังเองก็ห้ามฆ่าสัตว์ 5) ทรงใช้ระบบรัฐสวัสดิการ ด้วยการสร้างโรงพยาบาลขึ้นรักษาคน และโรงพยาบาลรักษาสัตว์ ปลุคสมุนไพรวัวในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ขุดบ่อน้ำ สระน้ำ สร้างถนนคูคลอง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน 6) ให้เลิกพิธีกรรมทุกชนิดที่ไม่เป็นธรรม และได้นำเอาหลักมงคลสูตร สิ่งกาลสูตรให้คนปฏิบัติต่อกันตามสมควรแก่ฐานะหน้าที่ เน้นให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของธรรมทาน เห็นคุณค่าของการแนะนำ การรับการแนะนำสั่งสอนกันด้วยเมตตา กรุณา

7) ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม โดยให้ข้าหลวงเหล่านั้นสร้างความรู้สึกต่อประชาชนว่า เป็นเหมือนลูกหลานของตน ให้พยายามสอดส่องสุขทุกข์ของเขาดุจบิดาเอาใจใส่ดูแลบุตรธิดาของตน การกระทำทุกอย่างทรงเน้นหนักไปที่ผลประโยชน์อันผู้กระทำถึงได้ในภพนี้ และภพหน้า

ผลจากการปกครองโดยระบบธรรมาธิปไตย ทำให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงมีสัมพันธไมตรีกับพระองค์ มีเมืองเป็นอันมากที่ยอมรับเป็นข้าขอบขัณฑสีมา เพราะความเคารพศรัทธาต่อพระเจ้าอโศกมหาราช ความสงบสุขจึงได้บังเกิดขึ้น (พระราชธรรมนิเทศ (ระบอบ จิตตญาโณ). 2542 : 155-156)

หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 แล้ว พระเจ้าอโศกมหาราช และพระโมคคัลลีสบุตรทรงพิจารณาเห็นว่าพระพุทธศาสนาอาจจะดำรงอยู่ไม่ยั่งยืนในประเทศอินเดียจึงสมควรส่งสมณทูตออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศ เพื่อว่าเมื่อเสื่อมสูญจากประเทศอินเดียแล้วพระพุทธศาสนาอันเป็นประโยชน์แก่โลกก็ยังมีปรากฏอยู่ในประเทศอื่น ๆ จึงส่งสมณทูตออกเป็น 9 สายดังนี้

- 1) พระมหาเวชเณรไปยังมหิสมณฑล (คือ แคว้นแคว้นข้างใต้ลำนํ้าโคทาวาริ อันเป็นประเทศไมสอร์บัดนี้)
- 2) ให้พระรักชิตเณรไปยังวันวาสิประเทศ (คือ แคว้นแคว้นกะนะระเหนือ อันเป็นเขตเมืองบอมเบย์บัดนี้)
- 3) ให้พระธรรมรักชิตเณรไปยังปรันตปะประเทศ (คือ แคว้นแคว้นตอนชายทะเลข้างเหนือเมืองบอมเบย์บัดนี้)
- 4) ให้พระธรรมรักชิตเณรไปยังมหารัฐประเทศ (คือ แคว้นแคว้นข้างยอดลำนํ้าโคทาวาริ)
- 5) ให้พระมัชฌันติกะเณรไปยังกษมิระ และคันธาระประเทศ (คือ ที่เรียกว่าประเทศแคชเมียร์ และอาฟกานิสถานบัดนี้)
- 6) ให้พระมัชฌันเณรไปยังทิมวันตประเทศ (คือ มณฑลที่ตั้งอยู่เชิงเขาหิมาลัย มีประเทศเนปาลรัฐ เป็นต้น)
- 7) ให้พระมหารักชิตเณรไปยังโยนโลกประเทศ (คือ เหล่าเมืองที่พวกโยนไกได้มาเป็นใหญ่อยู่ในแดนประเทศเปอร์เซียบัดนี้)
- 8) ให้พระมหินทรเณร อันเป็นราชบุตรของพระเจ้าอโศกไปยังลังกาทวีป
- 9) ให้พระโสณะเณร กับพระอุตรเณร ไปยังสุวรรณภูมิประเทศ

การที่พระสมณทูต คือพระโสณะเณรกับพระอุตรเณรนำพระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยนั้น ตามเส้นทางของชาวอินเดียซึ่งเข้ามาสู่สุวรรณภูมิมีหลายทางด้วยกัน ทางใดทางหนึ่งคือ

- 1) มาทางบก โดยผ่านเบงกอล ข้ามเทือกเขาปาดไก้เข้าสู่พม่าตอนบน

2) ลงเรือข้ามอ่าวเบงกอลขึ้นที่อ่าวมะตะมะ หรือมาขึ้นที่ฝั่งมะริด ทวาย ตะนาวศรี แล้วเดินบกเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยผ่านจังหวัดกาญจนบุรี

3) ลงเรือข้ามมหาสมุทรเข้าช่องแคบมะละกา มาขึ้นบกบนแหลมมลายู หรืออาจจะอ้อมไปเลยเข้าอ่าวญวนไปกับกัมพูชา และจามปา

การอพยพครั้งใหญ่ ๆ ของอินเดียมาสู่สุวรรณภูมิเกิดขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าอโศก-มหาราช กล่าวกันว่าชาวแคว้น กิลิงคะ (แคว้นโอริสาปัจจุบัน) หนีภัยสงครามลงเรือจำนวนหลายร้อยลำมาสู่สุวรรณภูมิ และหมู่เกาะอินโดนีเซีย จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าชาวอินเดียเหล่านี้จะต้องมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตตามมาด้วยเป็นจำนวนมาก ดังนั้นตำนานพื้นเมืองของชนชาติต่าง ๆ ในสุวรรณภูมิที่ชาวอินเดียได้มาสอนความเจริญให้มักจะเล่าถึงปฐมวงศ์ของตนว่าเป็นชาติยะมาจากอินเดีย ดังนั้นเมื่อพระโสณะ และพระอุตตระซึ่งนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่เป็นคนแรก อาจจะเป็นทางเรือหรือไม่ก็ทางบก โดยผ่านเบงกอลข้ามเทือกเขาปาดไก้เข้าสู่พม่าตอนบน แล้วผ่านเข้ามาทางจังหวัดกาญจนบุรี มาสู่นครปฐมอันเป็นเมืองหลวง ซึ่งเรียกชื่อในสมัยนั้นว่า “ทวารวดี” พระโสณะ และพระอุตตระจึงได้แสดงธรรมเทศนาแก่ชาวสุวรรณภูมิ เพราะอย่างน้อยก็มีชาวอินเดียที่อาศัยอยู่ในถิ่นนี้รู้เรื่องแล้ว จึงช่วยกันเผยแผ่ออกไปถึงชาวพื้นเมือง นั่นก็คือพวกมนุษยมอญโบราณ และละว้า ซึ่งเป็นพวกแรกในสุวรรณภูมิที่นับถือพระพุทธศาสนาในยุคนั้น ดังนั้นชาวไทยจึงได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของตน และนับถือตลอดมาจนกระทั่งบัดนี้ (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2545 : 50)

การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ของพระเจ้าอโศกมหาราช ดังที่กล่าวมานี้ ได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นรูปแบบการเผยแผ่ในปัจจุบัน ความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันของพระเจ้าอโศก-มหาราชกับพระพุทธศาสนาก็เป็นแม่แบบของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา กล่าวคือศาสนจักร และอาณาจักรต้องมีความสัมพันธ์กลมเกลียวกันอย่างแยกกันไม่ได้ นับได้ว่าวิธีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราชมีบทบาทต่อนักเผยแผ่ในรุ่นต่อมาอย่างแท้จริง จนพระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นอยู่ในประเทศไทย พระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ต่างก็ได้รับอิทธิพลนั้นแล้วเจริญรอยตามแบบอย่างดังกล่าวมา โดยลำดับจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ฝังงมของไทยตลอดมา

4. การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยจนถึงในยุคปัจจุบัน

4.1 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคกรุงสุโขทัย และอยุธยา

ตามหลักฐานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในยุคกรุงสุโขทัย เท่าที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่าการเผยแผ่พุทธศาสนา เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททั้งฝ่ายพระสงฆ์ และคฤหัสถ์ดังปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ 1 ว่า

“วันเดือนดับ เดือนโองกแปดวัน วันเดือนเต็ม เดือนบั้งแปดวัน ฝูงปู่ครู เถร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือขดานหินสุดธรรม แก่อุบาสก ฝูงท่วยจำสิล ฆิไซวันสุดธรรม พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสุขนาลัยสุโขไท ขึ้นนั่งเหนือขดานหิน” (กรมศิลปากร. 2527 : 16-17)

ข้อความในศิลาจารึกดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ในยุคกรุงสุโขทัยคงเป็นไปในรูปแบบคือการเทศนาสั่งสอนเป็นหลัก และผู้ที่หน้าที่เทศนาก็คือพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้รอบรู้พระพุทธศาสนาดีกว่าใคร ๆ แต่อาจจะมีพระมหากษัตริย์บางพระองค์ เช่น พ่อขุนรามคำแหง

พระยาสิทธิ ที่ทรงรอบรู้พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ทรงทำหน้าที่สั่งสอนพระพุทธศาสนาด้วยพระองค์เองบ้างในบางครั้งคราว

ส่วนการเผยแผ่หรือสั่งสอนพระพุทธศาสนาด้วยวิธีอื่น เช่น ด้วยวรรณกรรมหรือหนังสือนั้น คงมีจำนวนน้อย แม้ว่าจะมีวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนายุคกรุงสุโขทัย เช่น ไตรภูมิพระร่วงหลงเหลือมาให้เราในยุคปัจจุบันได้เห็นบ้างก็ตาม ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลหลายประการ ซึ่งผู้วิจัยจะไม่ขอวิเคราะห์ในที่นี้

4.2 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในยุคกรุงศรีอยุธยา

การเผยแผ่หรือสั่งสอนพระพุทธศาสนาในยุคกรุงศรีอยุธยาก็เช่นกัน มีหลักฐานให้เราได้ศึกษาวิจัยน้อยมาก จะด้วยเหตุผลใดก็ตามผู้วิจัยไม่ขอวิเคราะห์ในที่นี้ แต่ผู้วิจัยขอสรุปว่า แม้ในยุคกรุงศรีอยุธยา รูปแบบการเผยแผ่หรือสั่งสอนพระพุทธศาสนาก็คงดำเนินไปตามแบบแผนครั้งกรุงสุโขทัย เพราะเป็นที่ยอมรับกันว่า การพระศาสนาครั้งกรุงศรีอยุธยา ทั้งในด้านการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษาพระพุทธศาสนา และการสั่งสอนพระพุทธศาสนานั้น นิยมหรือถือแบบอย่างครั้งกรุงสุโขทัยเป็นหลัก เพียงขยายเพิ่มเติมในส่วนต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับกาลสมัยยิ่งขึ้นเป็นลำดับมาเท่านั้น

4.3 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือตั้งแต่สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์จนถึงยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มองเป็นภาพรวมได้ว่า ในระยะแรกของการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ การสร้างราชอาณาจักร และพุทธจักร ยึดรูปแบบครั้งกรุงศรีอยุธยารุ่งเรืองเป็นหลัก ฉะนั้น การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา คือการเผยแผ่หรือการสั่งสอนพระพุทธศาสนา ก็เป็นไปในรูปแบบของการเทศนาสั่งสอนประชาชน โดยพระสงฆ์วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบอื่นก็คงมีเป็นจำนวนน้อย

ในระยะต่อมา เมื่ออารยธรรมตะวันตกได้แผ่ขยายเข้ามาสู่ประเทศไทย พร้อมทั้งวิทยาการ และประดิษฐ์กรรมใหม่ ๆ ก็ทำให้วงการพระพุทธศาสนาได้รับอุปกรณ์หรือเครื่องมือใหม่ ๆ สำหรับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับ เริ่มแต่การพิมพ์หนังสือ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์แบบต่าง ๆ จึงทำให้การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนามีรูปแบบ และวิธีการหลากหลายขึ้น แต่เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว แม้การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในระยะนี้ก็ยังคงดำเนินไปในรูปแบบเดิมเหมือนครั้งโบราณ คือ การเทศนาสั่งสอนโดยพระสงฆ์นั่นเอง เพียงมีสื่อในการเผยแผ่คำเทศนาสั่งสอนได้หลายวิธีมากขึ้น ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะพระสงฆ์นั่งเทศนาสั่งสอนโดยตรงวิธีเดียวเท่านั้น

4.4 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนายุคปัจจุบัน

การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ยุคปัจจุบัน คือ นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ได้มีการเปลี่ยนแปลง และพัฒนามาเป็นลำดับตามสภาพการณ์ของบ้านเมือง และของคณะสงฆ์เอง ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงมาหลายระยะ โดยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับต่าง ๆ เป็นตัวแปรที่สำคัญ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ซึ่งใช้มาจนถึง พ.ศ. 2484 ได้กำหนดให้พระสังฆาธิการเจ้าคณะระดับสูง มีหน้าที่รับผิดชอบทั้งการปกครอง การศึกษา และการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา รวมอยู่ในส่วนของการพระศาสนา ซึ่งรวมถึงการสั่งสอนพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน

มาถึงยุคที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ได้แบ่งการคณะสงฆ์ ออกเป็น 4 องค์การ คือ องค์การปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแผ่ องค์การสาธารณูปการ แต่ละองค์การมีสังฆมนตรีเป็นผู้รับผิดชอบ นับเป็นครั้งแรก ที่คณะสงฆ์ได้กำหนดให้การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นองค์การหรือหน่วยงานที่ชัดเจนอันแสดงให้เข้าถึงความตระหนัก หรือการให้ความสำคัญแก่การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ว่า จะต้องดำเนินการ และมีผู้รับผิดชอบอย่างจริงจัง

ถึง พ.ศ. 2505 ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 การปกครอง คณะสงฆ์กลับไปใช้รูปแบบการปกครองคล้ายกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ รศ. 121 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาไม่ได้กำหนดให้เป็นองค์การหรือหน่วยงานเอกเทศ เหมือนสมัยใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 แต่คณะสงฆ์ก็ได้ให้ความสำคัญของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา แต่การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการในรูปแบบใหม่ คือในรูปของงานพระธรรมทูต

4.5 งานพระธรรมทูตในประเทศไทย

งานพระธรรมทูตยุคเริ่มแรกในประเทศไทย กรมการศาสนาได้ฟื้นฟูจัดให้มีงานพระธรรมทูตในปี พ.ศ. 2507 ถึง ปี พ.ศ. 2508 โดยมีความมุ่งหมายให้ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ให้มีศีลธรรมประจำใจ มีความเคารพต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ ได้ทดลองดำเนินงานโดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยการ จัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในถิ่นต่าง ๆ

มหาเถรสมาคมมีมติให้รับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบของพระธรรมทูตนี้เป็นกิจกรรมถาวร โดยตั้งเป็นกองงานพระธรรมทูตขึ้น ดำเนินการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 เป็นลำดับมา โดยมอบหมายให้สมเด็จพระวันรัต (ปุ่น) เป็นแม่กองงานพระธรรมทูต สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ 1 พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ธีร์) เป็นรองแม่กองงานพระธรรมทูต รูปที่ 2

การบริหารงานพระธรรมทูต ได้แผ่ขยายขอบข่ายงานเป็นหลายฝ่าย แต่ยังคงระเบียบที่จะให้พระธรรมทูตได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2533 ในการประชุมปัจฉิมนิเทศงานพระธรรมทูต ในที่ประชุมจึงมีมติให้วางระเบียบขึ้น เพื่อความสะดวกต่อการปฏิบัติงาน เพราะแต่เดิมมานั้น ยังไม่มีระเบียบเพื่อถือเป็นหลักปฏิบัติได้

พ.ศ. 2534 โดยคำสั่งแม่กองงานพระธรรมทูต ได้แบ่งคณะทำงานเพื่อดำเนินการในเรื่องนี้ ออกเป็น 2 คณะ ซึ่งคณะทำงานชุดแรกเรียกว่า คณะทำงานปรับปรุงงานพระธรรมทูต คณะทำงานชุดนี้ ได้ประชุมพิจารณาอย่างระเอียดแล้วนำเสนอที่ประชุมปัจฉิมนิเทศเพื่อพิจารณา

ส่วนคณะทำงานชุดที่ 2 เรียกว่า คณะทำงานพิจารณาร่างระเบียบกองงานพระธรรมทูต ซึ่งคณะทำงานชุดที่ 2 นี้ ได้พิจารณากลับกรองระเบียบดังกล่าวเพื่อนำไปใช้ปรับปรุงงานพระธรรมทูต ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

การบริหารงานพระธรรมทูตในประเทศไทย จึงได้ถือ “ระเบียบกองงานพระธรรมทูต” เป็นหลักปฏิบัติสืบมา

4.6 สื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ในยุคปัจจุบัน

การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในปัจจุบันสามารถเผยแพร่ผ่านทางสื่อได้ 3 กลุ่มคือ

1) สื่อสิ่งพิมพ์ (Print Media) ได้แก่ สื่อที่ใช้เทคโนโลยีทางการพิมพ์ เป็นหลักในการผลิตข่าวสาร และแพร่กระจายข่าวสารออกไปซึ่งอาจจะเป็นภาพ ตัวอักษรหรือสัญลักษณ์ที่พิมพ์ไว้ในวัสดุประเภทต่าง ๆ เช่น กระดาษ แผ่นไม้ แผ่นผ้า หรือวัสดุอื่น ๆ ซึ่งนำสารไปสู่มวลชนโดยผ่านทางตา สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แผ่นพับ จดหมายเวียน ใบติดประกาศ เป็นต้น

นิตยสาร และวารสารเป็นหนังสือที่มีระยะเวลาออกอย่างแน่นอน เช่น ออกเป็นรายสัปดาห์ รายปักษ์ (ครึ่งเดือน) รายเดือน รายสองเดือน รายสามเดือน ฯลฯ

นิตยสาร (Magazines) ต่างจากหนังสือประเภทอื่น ๆ คือ เน้นการเสนอบทความ ข้อเขียนที่เป็นสาระบันเทิงต่าง ๆ โดยมีการกำหนดคอลัมน์ประจำไว้ นำเสนอข้อเขียนใหม่ภายใต้แนวคิดของคอลัมน์ และของนิตยสารฉบับนั้น ๆ มีการจัดหน้า และรูปเล่มที่สวยงาม มีลักษณะเฉพาะตัวตามประเภทของนิตยสาร แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่น บ้าน และสวน สุขภาพเด็ก เป็นต้น

วารสาร (Journals) ต่างจากนิตยสารทั่วไปตรงที่มักจะเป็นสิ่งพิมพ์ทางวิชาการของหน่วยงาน องค์กรสถาบัน หรือสมาคมต่าง ๆ มากกว่าการนำเสนอเรื่องบันเทิง การออกแบบรูปเล่มมีความเรียบง่าย รั้งกับเนื้อหาที่เป็นวิชาการ เช่น วารสารพุทธศาสนศึกษาของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น และเนื่องจากมีเนื้อหาเชิงวิชาการเฉพาะสาขา จึงมีผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม วารสารเหล่านี้จึงมักไม่แพร่หลาย เหมือนนิตยสารประเภทสัพพัญญู ต้องสั่งซื้อจากแหล่งเฉพาะ เช่น ที่หน่วยงานผู้ผลิตโดยตรง หรือเป็นสมาชิกกับวารสารนั้น (ณรงค์ สมพงษ์. 2543 : 133-134)

หนังสือพิมพ์ (Newspapers) เป็นสื่อซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว คือมีเนื้อหาเน้นหนักในเรื่องของการรายงานข่าว และเหตุการณ์สำหรับคนทั่วไป มีความหลากหลายในเนื้อหา ไม่เน้นเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง นอกจากนี้หนังสือพิมพ์จะต้องพิมพ์เป็นรายประจำแน่นอนสม่ำเสมอ อาจเป็นรายวันหรือรายสัปดาห์ก็ได้ และพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชนจำนวนมาก ๆ เปิดโอกาสให้ทุกคนซื้ออ่านได้ ทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค (อรทัย พทอารม. 2547 : 27)

2) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronics Media) ได้แก่ สื่อที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีด้านอิเล็กทรอนิกส์ และคอมพิวเตอร์มาใช้เป็นเครื่องมือในการผลิต และเผยแพร่ข่าวสารในรูปแบบของภาพ และเสียง ผู้รับสารสามารถรับรู้โดยผ่านทางตา และหู เช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และหอกระจายข่าว รวมไปถึงสื่อวัสดุ บันทึกภาพ และเสียงที่เรียกว่า วีดิทัศน์หรือวีดิเทป และเทปบันทึกเสียง ตลอดจนสื่อบันทึกภาพ และเสียงในรูปแบบอื่น ๆ เช่น แผ่นคอมแพคดิสก์ (Compact Disk) หรือที่เรียกว่าแผ่นซีดี ทั้งแผ่นซีดี ทั้งแผ่นซีดี (Audio CD) และวีดีโอ ซีดี (Video CD)

3) สื่อโทรคมนาคม (Telecommunication Media) เป็นสื่อสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นเนื่องจากเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่ก้าวหน้า ขอบเขตของการสื่อสารขยายตัวออกไปจนสามารถเผยแพร่ภาพ และเสียง หรือส่งข้อความ และรูปภาพไปได้ทั่วโลก ซึ่งครอบคลุมกิจการดาวเทียม ระบบโทรภาพ และระบบโทรทัศน์เข้าด้วยกัน ประกอบการกำเนิดการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตซึ่งเป็นเครือข่ายสำคัญระดับโลกในปัจจุบัน ซึ่งใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือสำคัญในการรับส่งข่าวสารผ่านสายสัญญาณ และดาวเทียมสื่อสาร ทำให้สื่อโทรคมนาคมเป็นสื่ออีกประเภทหนึ่งที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว

และมีแนวโน้มที่จะใช้เป็นช่องทางการสื่อสาร โดยถ่ายทอดสัญญาณจากวิทยุโทรทัศน์ และวิทยุกระจายเสียง กระจายออกไปทั่วโลก และใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข่าวสารในลักษณะที่มีการสื่อสารสองทางมากขึ้น (ณรงค์ สมพงษ์. 2543 : 14)

4) สื่อวิทยุกระจายเสียง

สื่อวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทยเริ่มต้นที่มีการทดลองส่งวิทยุที่วังบ้านดอกไม้ โดยพลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ายุครัตนชีโยกร กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดี-กระทรวงพาณิชย์ และคมนาคม ในปี พ.ศ. 2470 และที่กรมไปรษณีย์โทรเลข ในปี พ.ศ. 2471 ต่อมาในปี พ.ศ. 2473 สถานีวิทยุกรุงเทพ, ที่พญาไท ก็เริ่มออกอากาศเป็นครั้งแรกในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ อันเป็นวันฉัตรมงคลในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยถ่ายทอดพระราชดำรัสจากพระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยไปยังเครื่องส่งที่วังพญาไท มีใจความสำคัญว่า “การทดลองวิทยุกระจายเสียง ก็ด้วยความมุ่งหมายว่าจะส่งเสริมการศึกษา การค้าขาย และการบันเทิงแก่พ่อค้าประชาชน” (อุบลรัตน์ ศรียวศักดิ์. 2542 : 85)

สื่อวิทยุกระจายเสียงนั้นได้ทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารทางการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม และความบันเทิง โดยความควบคุมของหน่วยงานราชการ และเอกชน สื่อวิทยุมีคุณลักษณะพิเศษที่เป็นสื่อที่ช่วยสร้างจินตนาการ ด้วยปัจจัยทางด้านจิตวิทยา (Psychological Factor) ที่มีเฉพาะเสียง ผู้ฟังจะต้องตั้งใจฟัง และคิดตามไปด้วย

สถานีวิทยุกระจายเสียงของส่วนราชการ บรรจุรายการธรรมะเข้าเป็นรายการประจำผังการออกอากาศได้แก่ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ออกอากาศรายการพระธรรมเทศนา เป็นประจำทุกวันอาทิตย์ เวลา 08.00-08.30 น. องค์กรการสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย ออกอากาศรายการธรรมร่วมสมัยเวลา 00.00-02.00 น. และรายการเจริญธรรมเป็นประจำทุกวัน เวลา 20.00-20.30 น. ที่สถานีวิทยุเอฟเอ็ม 100.5 เมกกะเฮิรตซ์

5) สื่ออินเทอร์เน็ต (Internet)

อินเทอร์เน็ต (Internet) มาจากคำว่า International Networking หมายถึงลักษณะของการเชื่อมต่อเครือข่ายคอมพิวเตอร์ที่ประกอบไปด้วยเครือข่ายคอมพิวเตอร์ทั้งใหญ่และเล็กจำนวนมากเข้าด้วยกัน โดยทุกเครือข่ายจะอยู่ภายใต้มาตรฐานการเชื่อมต่อที่ถูกสร้างขึ้นมา สำหรับการใช้งานบนเครือข่ายแบบนี้ โดยเฉพาะที่ชื่อว่า TCP/IP เหมือนกันหมดทุกเครือข่าย ซึ่งจะส่งผลทำให้เครือข่ายคอมพิวเตอร์เหล่านั้นสามารถสื่อสารด้วยภาษาเดียวกัน ในวันนี้อินเทอร์เน็ตเป็นเครือข่ายที่เกิดจากคอมพิวเตอร์มากกว่า 60 ล้านเครื่องทั่วโลก เชื่อมต่อกันตลอด 24 ชั่วโมง

อินเทอร์เน็ตได้ถูกสร้างขึ้นโดยกระทรวงกลาโหมสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1969 โดยใช้ชื่อว่า ARPANET ในสมัยนั้นใช้คอมพิวเตอร์หลักเชื่อมโยงกันเพียง 4 เครื่อง และใช้เฉพาะทางราชการเท่านั้น โพรโตคอลที่ใช้ในตอนนั้นชื่อ DARPA เมื่อหน่วยงานราชการอื่น ๆ เห็นว่าเป็นประโยชน์จึงเข้ามาร่วมด้วยในภายหลัง ทำให้อีก 4 ปีต่อมา มีคอมพิวเตอร์ในเครือข่ายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งสมัยนั้น สหรัฐอเมริกาเกรงว่าถ้าศูนย์คอมพิวเตอร์ในรัฐหนึ่งรัฐใดถูกโจมตีด้วยระเบิดนิวเคลียร์ขึ้นมา จะทำให้เครือข่ายถูกตัดขาดไป จึงได้คิดค้นสร้างโปรโตคอลใหม่ที่มีประสิทธิภาพมากกว่า DRAPA ผลก็คือได้ TCP/IP ที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้

สื่ออินเทอร์เน็ต ถูกนำไปใช้งานในด้านต่าง ๆ มากมายทั้งในด้านสื่อสาร ในด้านแหล่งความรู้ และความบันเทิง ในด้านจับจ่ายสินค้า และบริการ

สำหรับประเทศไทยนั้นอินเทอร์เน็ตเริ่มมีบทบาทอย่างมากในปี พ.ศ. 2530-2535 โดยเริ่มจากการเป็นเครือข่ายในระบบคอมพิวเตอร์ระดับมหาวิทยาลัย แล้วจึงเชื่อมต่อเข้าสู่อินเทอร์เน็ตอย่างสมบูรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2535 ต่อมาความต้องการในการใช้บริการอินเทอร์เน็ตจากภาคเอกชนมีมากขึ้น การสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.) จึงได้ร่วมมือกับบริษัทเอกชนเปิดบริการอินเทอร์เน็ตให้แก่บุคคลทั่วไป จนในปัจจุบันมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยนับล้านคน

5. บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะในสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ความจริงแห่งโลก และชีวิตแล้ว พระองค์ก็ได้ประกาศความจริงนั้นแก่บุคคลทั่วไป และทรงปฏิบัติพระองค์ให้สอดคล้องกับความจริงที่ทรงค้นพบ จึงกล่าวได้ว่า พระธรรมคำสั่งสอนเกี่ยวกับความจริงแห่งโลก และชีวิต เช่น เรื่องอริยสัจ 4 (ความจริง 4 ประการ ว่าด้วยทุกข์ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน) และเรื่องความไม่เที่ยงของโลก และชีวิต เป็นต้น ได้เผยแผ่ออกไปสู่สาธารณชนอย่างกว้างขวางก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นควบคุมความประพฤติของสงฆ์ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะพระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์ให้คนทั่วไปได้รับพระธรรมคำสั่งสอนไปพิจารณาปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาวะของตนเอง และด้วยความรับผิดชอบในการปฏิบัติของตนเอง ผู้ที่มีความเพียร และมีสติปัญญาดีก็สามารถบรรลุผลจากการปฏิบัติได้เร็ว และได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติมาก ส่วนผู้ที่ด้อยความเพียร และสติปัญญา ก็บรรลุผลจากการปฏิบัติได้ช้า และน้อย พระองค์มิได้ทรงเข้าควบคุมการปฏิบัติของสาธุชนผู้สวดพระธรรมทุกคน แม้แต่เมื่อมีกลุ่มพระสงฆ์สาวกเกิดขึ้นแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงบัญญัติพระวินัยเป็นสิกขาบท (บทบัญญัติแต่ละข้อในพระวินัยที่พระภิกษุพึงศึกษาปฏิบัติ) ขึ้นควบคุมความประพฤติของสงฆ์ไว้ล่วงหน้า แต่จะทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นตามหลังเหตุการณ์อันไม่ชอบไม่งามที่พระภิกษุสงฆ์มีส่วนทำให้เกิดขึ้นทั้งโดยเจตนา และไม่เจตนาก็ตาม เราจะเห็นได้ว่า พระสงฆ์กับฆราวาสมีความสัมพันธ์ในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาช้านานตั้งแต่สมัยพุทธกาล ความสัมพันธ์นี้มีมูลเหตุมาจากทั้งพระวินัยอันเป็นพุทธบัญญัติ และความจำเป็นในการดำรงชีวิต ในสมัยพุทธกาล พระสงฆ์ได้ออกเผยแผ่พุทธศาสนา และพยายามเข้าถึงประชาชนเพื่อเทศนาสั่งสอนเรื่องความพ้นทุกข์ ต่อมาหลังสมัยพุทธกาล พุทธศาสนาได้ตั้งมั่นแล้วในดินแดนต่าง ๆ มีวัดวาอาราม สถาบันสงฆ์ และพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา พระสงฆ์มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น จึงมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของฆราวาสในชุมชนมากขึ้น เช่น พระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนธรรมะ หมอแผนโบราณ จิตแพทย์ และนักพัฒนา เป็นต้น ดังปรากฏในพระไตรปิฎกที่ได้แสดงถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่อันพึงปฏิบัติของพระสงฆ์ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พรหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงแก่พรหมณ์ และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด (พระมหาสมณัง ปจฺโจปกาโร. 2539 : 46)

บทบาทพระสงฆ์ทั้งบทบาทหลัก และบทบาทรอง ซึ่งล้วนแต่เป็นกิจที่ไม่อาจเลี่ยงได้ การจะปฏิบัติกิจใด ๆ ก็ตามต้องไม่ละเลยการการประพฤติในส่วนที่เรียกว่า “พรหมจรรย์” ซึ่งเป็นความประพฤติเพื่อความประเสริฐ เพื่อบรรลุถึงความสิ้นกิเลส โดยประพฤติให้เป็นไปตามพุทธบัญญัติ และต้องเอื้อเพื่อ ไม่ละเมิดพุทธอาณัติอันเป็นข้อห้ามมิให้ประพฤติ หรือเรียกว่า ประพฤติให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย

แม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ทรงแสดงพุทธพจน์ตรัสสอนพระสงฆ์ให้สำนึกในหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ทั้งหลาย” (ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. 2550 : 13)

ถ้าหาก สังคมเกิดวิกฤตมีปัญหามาก ๆ ประชาชนประสบแต่ความทุกข์ยาก เดือดร้อนอดอยาก พระสงฆ์ก็จะไม่สามารถบำเพ็ญภาวนาอย่างสงบสุขได้ และได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น เพราะพระสงฆ์ต้องอาศัยปัจจัยสี่จากประชาชน พระสงฆ์คือผู้ทรงศีล มีเมตตาธรรมต้องมารับผิดชอบต่อปัญหาความทุกข์ยากจนขัดสนในการเป็นอยู่ของประชาชนทางเศรษฐกิจ

หลักการที่จะทำให้พิสูจน์ได้ว่าหน้าที่อันใดถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้แล้ว และปรากฏอยู่ในพระสูตรหลายแห่ง ซึ่งประมวลเป็นหลักการตรวจสอบดังนี้

หลักการพิจารณาตามจตุปริสุทธศีล เป็นหลักการโดยตรง และเป็นหลักสำหรับพระสงฆ์ที่จะเอื้อเพื่อปฏิบัติ ประกอบด้วยหลักการ 4 ข้อใหญ่ ดังนี้ (1) ปาฏิโมกข์สังวรศีล คือความสำรวมพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต (2) อินทริยสังวรศีล คือความสำรวมอินทริย ระวังไม่ให้บาป อกุศลธรรมครอบงำ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริยทั้ง 6 (3) อาชีวนปริสุทธศีล คือ ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบอนเสนามีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ เป็นต้น (4) ปัจจัยสัน-นินิตศีล ที่เกี่ยวกับปัจจัยสี่ คือการพิจารณาใช้สอยปัจจัยสี่

ศีล 4 ข้อใหญ่นี้เป็นเครื่องช่วยตรวจสอบว่าการกระทำหน้าที่ใดของพระสงฆ์ก็ตาม หากแปลกแยกแตกต่างจากศีลทั้ง 4 ข้อก็ถือว่ามีส่วนบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ในพระธรรมวินัย การหาทางแก้ไขปัญหาอีกวิธีหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นด้วยปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็ดี การเมืองก็ดี สังคมก็ดี มักจะมีผลกระทบต่อประชาชนทั้งสิ้น พระสงฆ์จึงมีหน้าที่ที่จะปลุกฝัง หรือนำธรรมะของพระพุทธองค์เข้ามาช่วยกันแก้ไข ซึ่งการแก้ไขก็เป็นไปด้วยความเป็นกลาง หรือมีบทบาทที่อยู่ในฐานะของผู้ไกล่เกลี่ยรับฟังปัญหาของแต่ละฝ่าย เพื่อหาข้อยุติมิใช่เป็นทางกำหนัด หรือปฏิเสธที่จะเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่อย่างใด

5.1 หลักการพิจารณาด้วยการเทียบเคียง

การพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นธรรมวินัย อาจจะไม่ชัดเจนโดยตรง คือไม่มีปรากฏเป็นพุทธบัญญัติเป็นสิกขา ดังนั้นต้องอาศัยการเทียบเคียง ดังปรากฏในพระสูตรว่า

1) ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตรเทียบเคียงในพระธรรมวินัยลงในพระสูตรไม่ได้ลงในพระวินัยก็ได้ ก็ให้รู้ว่าไม่ใช่คำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า

2) ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้เทียบเคียงในพระวินัยได้ ก็ให้รู้ว่าเป็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า หลักการพิจารณาโดยอนุโลม

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ 45 พรรษา และมีพระชนมายุได้ 80 พรรษา ช่วงเวลาทั้งหมดที่มีอยู่ขณะพุทธกาลนั้นเป็นเพียงช่วงเวลาหนึ่ง ดังนั้น บางสิ่งอาจจะทับบัญญัติไว้ บางอย่างอาจจะไม่ทับบัญญัติแสดง แต่พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักการใหญ่ ๆ ไว้เพื่อให้พิจารณาตามวิธีการอนุโลมดังนี้

(1) ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามว่า สิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่ควรขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย

(2) ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามว่า สิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับ สิ่งไม่ควรขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย

(3) ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า สิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับ สิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย

(4) ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า สิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับ สิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย

5.2 หลักการพิจารณาโดยการวิเคราะห์วัตถุประสงค์

พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ บัญญัติไว้มากมาย อาจจะมีคำถามว่าสิ่งไหน เป็นธรรมเป็นวินัย ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์หลักก็จะทำให้รู้ว่าที่เราสงสัยนั้นเป็นธรรม หรือ วินัยหมดไป พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสหลักการนี้แก่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี (พระมารดาเลี้ยง) ว่า

“ดูกรโคตรมี เธอพึงรู้ธรรมเหล่าใดว่า ธรรมเหล่านี้เป็นไป
เพื่อความคายนกำหนด ไม่ใช่เพื่อความกำหนด
เพื่อความพราก ไม่ใช่เพื่อความประกอบ (เพื่อสุขบริบูรณ์ ไม่ประกอบไว้ในทุกข์)
เพื่อความไม่สะสม ไม่ใช่เพื่อความสะสม
เพื่อความมกน้อย ไม่ใช่เพื่อความมกมาก
เพื่อสันโดษ ไม่ใช่เพื่อความไม่สันโดษ
เพื่อความสงบ ไม่ใช่เพื่อคลุกคลีด้วยหมู่
เพื่อปรารภความเพียร ไม่ใช่เพื่อความเกียจคร้าน
เพื่อความเลี้ยงง่าย ไม่ใช่เพื่อความเลี้ยงยาก”

จากพระวินัยปิฎก เล่มที่ 7 บรรทัดที่ 6327-6348 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 261-262)

5.3 หลักการพิจารณาโดยการประจักษ์ผลการปฏิบัติ

ดูกรโคตรมี เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้โดยส่วนเดียวว่า นั่นเป็นธรรม นั่นเป็นวินัย นั่นเป็น สัตถุศาสน์ บุคคลผู้ปฏิบัติธรรม ย่อมจะได้รับผลจากการปฏิบัติธรรม หลักการนี้เป็นการพิสูจน์ว่า ธรรมวินัยที่ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ บัญญัติไว้ มีผลประจักษ์แน่นอน โดยพิจารณาตามเกณฑ์ดังนี้

“เป็นไปเพื่อคลายความเบื้อหนาย
เป็นไปเพื่อคลายความกำหนด
เป็นไปเพื่อความสงบระงับ
เป็นไปเพื่อความรู้อยิ่ง
เป็นไปเพื่อตรัสรู้
เป็นไปเพื่อนิพพาน”

พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 12 พระไตรปิฎกเล่มที่ 20 บรรทัดที่ 867-883 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 39)

นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดาดังนั้น หากธรรมใด วินัยใด ภาชิต ไต บัญญัติไต่ผ่านหลักการพิจารณาโดย 4 หลักเกณฑ์ คือ การเทียบเคียง การอนุโลม การวิเคราะห์ วัตถุประสงค์ และการประจักษ์ผลการปฏิบัติ ก็จัดได้ว่าเป็นพุทธธรรมโดยแท้ หากไม่เข้ากับหลักการทั้ง 4 ก็ไม่ใช่พุทธธรรม (ไชยณพล อภินันท์ลีลา. 2532 : 171) พระสงฆ์จะกระทำหน้าที่ใด ๆ อันเป็นไป

เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่คฤหัสถ์หรือชาวบ้าน ชาวเมืองต้องเป็นเรื่องที่ผ่านมาการตรวจสอบตามพระธรรมวินัยให้ถูกต้อง ไม่เป็นที่ตำหนิของเพื่อนพรหมจรรย์ และชาวบ้านทั่วไป การกระทำดังนี้จัดว่าเป็นการช่วยให้พระศาสนายั่งยืนได้ ทั้งนี้เพื่อให้เกิด “จุนทะธรรมทั้งหลายเหล่านั้นได้อันเราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่งบริษัททั้งหลายเทียว”

ประโยชน์จากการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ดังพุทธพจน์ว่า พึงพร้อมเพรียงกันประชุมรวบรวมตรวจตราอรรถ ด้วยอรรถ พญฺชนะด้วย พญฺชนะในธรรมเหล่านั้นโดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้ จะพึงเป็นไปตลอดกาลยิตยาว ตั้งมั่นอยู่สิ้นกาลนาน พรหมจรรย์นั้นจะพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมากเพื่อความสุกแก่ชนเป็นอันมากเพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุกแก่เทพยดา และมนุษย์ทั้งหลาย

การที่พระพุทธองค์ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยก็เพื่อให้เข้าใจถึงสาระสำคัญของพระธรรมวินัยจริง ๆ มิใช่พระธรรมวินัยเพียงสิ่งที่เคยได้ยินได้ฟังมาเท่านั้น แต่อยู่ที่การได้ปฏิบัติตาม ดังที่พระพุทธองค์ทรงจำแนกบุคคลเป็น 4 ประเภท คือ 1) พวกที่ได้ยินได้ฟังพระธรรมวินัยน้อยทั้งไม่เข้าใจถึงความหมายของพระธรรมวินัยนั้น 2) พวกที่ได้ยินได้ฟังพระธรรมวินัยน้อย (แต่) เข้าใจถึงความหมายของพระธรรมวินัยนั้น 3) พวกที่ได้ยินได้ฟังพระธรรมวินัยน้อยมาก (แต่) ไม่เข้าใจถึงความหมายของพระธรรมวินัยนั้น 4) พวกที่ได้ยินได้ฟังพระธรรมวินัยน้อยมากทั้งเข้าใจถึงความหมายของพระธรรมวินัยนั้น ในพวกแรกนั้น หาได้รู้อรรถรู้ธรรมไม่ พวกที่สองแม้สดับได้น้อยแต่ก็ปฏิบัติได้ผล พวกที่สามแม้ได้ยินได้ฟังมาก แต่ไม่สามารถเข้าถึงธรรม พวกที่สี่ รู้ และเข้าใจตามความหมายในพระธรรมวินัย และปฏิบัติได้ไม่ควรแก่การตำหนิ แต่กลับเป็นที่สรรเสริญของคนทั่วไปแม้พรหมก็สรรเสริญ จึงเป็นความสำคัญ 2 ส่วนใหญ่ที่พระสงฆ์พึงสำรวมสำเหนียกศึกษา คือ ฝ่ายภายในตามหลักการของพระธรรมวินัยตามพุทธโอวาท เพื่อปฏิบัติให้ตนพ้นทุกข์ และฝ่ายภายนอกที่ปฏิสัมพันธ์กับคฤหัสถ์เพื่ออนุเคราะห์สังเคราะห์ตามสมควร และโดยไม่ผิดพระธรรมวินัย นั่นคือหน้าที่ใหญ่ ๆ ที่พระสงฆ์ปฏิบัติอยู่

เมื่อกล่าวโดยรวบยอดแล้วอาจสรุปได้ว่าในพระพุทธศาสนามีเครื่องหมายที่กำหนดให้รู้ว่าเป็นสงฆ์ได้แก่พระธรรมวินัย เพราะพระธรรมวินัยนี้เป็นหลักการของพระพุทธศาสนาได้ทั้งหมด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2539 : 13) จึงถือได้ว่าการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นหน้าที่แรกของสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และเป็นหลักเป็นข้อกำกับควบคุมการกระทำหน้าที่อื่น ๆ ได้ทั้งหมดของพระสงฆ์

ในการเผยแผ่นั้นพระสงฆ์ก็ดำรงตนในบทบาทหน้าที่ดังที่พระพุทธองค์เคยดำรงมา แล้ว เพราะการเผยแผ่ธรรมนั้น เป็นการให้ปัญญาแก่พุทธบริษัท จำต้องตั้งตนอยู่บนพื้นฐานความเป็นธรรม ผู้แสดงต้องมีภูมิธรรมความรู้ด้วย ด้วยพุทธพจน์ที่ว่าจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์นั้น คือการกระทำหน้าที่หลักของพระสงฆ์ สิ่งใดที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล แม้จะต้องจาริกจรจรไปยังสถานที่ไกล ๆ ก็ตาม พระสงฆ์ก็ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ให้ธรรมะ แจกธรรมะแก่ชนทั้งโลก พระสงฆ์สาวกในสมัยพุทธกาล เป็นพระสงฆ์ที่ต้องใช้ความเพียรมาก เพื่อนำธรรมให้เข้าถึงประชาชน หรือนำประชาชนให้เข้าถึงพระศาสนา ซึ่งอาจจะเรียกกระยะแรกว่าระยะออกไปหาประชาชน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2513 : 14) การประกาศพระศาสนา หรือเผยแผ่พระศาสนาเป็นหลักการสำคัญที่จะต้องระลึกถึงหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้แก่พระอรหันต์ 1,250 รูป ในวันมาฆปุรณมี คือวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งเป็นพุทธโอวาทที่ประมวลสรุปพุทธวาจา ด้วยข้อความเพียง 3 คาถากึ่งฉะนั้น พระโอวาทนี้จึงถือได้ว่าได้แสดงหัวใจพระพุทธศาสนาไว้

5.4 บทบาทในการศึกษาธรรม

บทบาทแรกของสมณะที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในสมณสูตรมี 3 ประการ ดังพุทธดำรัสที่ว่า ดุกริกษุทั้งหลาย กิจของสมณะควรทำ 3 อย่างนี้ 3 อย่างเป็นไฉน คือ การสมาทานอิทิลสิกขา 1 การสมาทานอิจิตสิกขา 1 การสมาทานอิปัญญาสิกขา 1 ดุกริกษุทั้งหลายเพราะฉะนั้นแหละท่านทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักมีความพอใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานอิทิลสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานอิจิตสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานอิปัญญาสิกขา ดุกริกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงศึกษาเช่นนี้แล

การศึกษาพระธรรมที่นี้คือการศึกษาในเรื่องอิทิล อิจิต และอิปัญญา ศิล จิต (สมาธิ) และปัญญา เป็นสิ่งที่สมณะในพระพุทธศาสนาจะต้องศึกษาให้เคร่งครัดแล้วจึงจะนำไปสู่กระบวนการที่ชัดเจน หมายความว่าหน้าที่ศึกษาจะนำไปสู่การกระทำหรือการปฏิบัติที่ถูกต้อง สิกขา 3 หรือไตรสิกขานั้น หมายถึงข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาคือฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพานในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2535 : 127) ได้ให้ความหมายสิกขาไว้ ดังนี้

ประการที่ 1 อิทิลสิกขา สิกขาคือศิลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง

ประการที่ 2 อิจิตสิกขา สิกขาคือจิตอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง

ประการที่ 3 อิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

5.5 บทบาทในการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรมนั้นถึงได้ว่าเป็นรากแก้วขั้นสำคัญในพระพุทธศาสนา ถ้าไม่เช่นนั้นจะไม่ได้รับผลใด ๆ เลย แต่การจะเห็นคุณค่าแห่งการปฏิบัติธรรมได้ บุคคลนั้น ๆ ย่อมจะเล็งเห็นประโยชน์มองเห็นโทษในความประมาทมัวเมาในชีวิต เร่งคิดหาวิธีที่จะบำเพ็ญตนให้ได้รับความสุขสูงสุด ความสุขสูงสุดที่จะบังเกิดได้ย่อมมาจากการประพฤติธรรมนั่นเอง

ในอรกานุสาสนีสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงยกเรื่ององค์ศาสดาขึ้นมาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อไม่ให้ ประมาทมัวเมาในวัน ในชีวิต ได้เร่งรีบชวนขวยปฏิบัติธรรม โดยทรงชี้ให้เห็นว่าชีวิตนี้สั้น นิดหน่อย รวดเร็ว ควรรีบทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ เพราะสัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตายไม่มี ในปัจจุบันนี้อย่างมากอยู่ได้ก็เพียงร้อยปี หรืออาจจะน้อยกว่าบ้าง โดยทรงเตือนว่าภิกษุทั้งหลาย กิจใดศาสดาผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล ผู้อนุเคราะห์เอื้อเอ็นดู พึงกระทำแก่สาวก กิจนั้นเรากระทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย ดุกริกษุทั้งหลาย นั้นโคนไม้ที่เรื้อนว่าง ขอเธอทั้งหลาย จงเพ่งพินิจ อย่าประมาท อย่าต้องเป็นผู้เดือดร้อนใจในภายหลังเลย นี้คืออนุสาสนาของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

การปฏิบัติธรรมมีจุดหมายไปใน 2 ประเด็น คือ เพื่อให้ตนหลุดพ้นจากกองกิเลส ตัณหา 1 และเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ 1 ในประเด็นหลังนั้นพอมองเห็นได้แม้จะไม่มากในสังคมแต่ก็ไม่ใช่ว่าไม่มีส่วนประเด็นแรกอาจจะถือเป็นประเด็นหลักเลยก็ว่าได้ เพราะถ้าไม่ปฏิบัติจนสามารถละ, ลด, กิเลสของคน การที่เราจะอำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่นก็เป็นไปได้ยาก การทำให้ตนหลุดพ้นหรือให้ถึงภาวะเกลี้ยงเกลา ไม่มีความทุกข์นั้นมิได้อยู่

วิธีที่จะทำให้จิตใจของคนแต่ละคนเข้าถึงภาวะเกลี้ยงเกลา ไร้ความทุกข์เลยนั้นก็คือ ได้แก่การปฏิบัติที่ใจของตนคือการจัดการกับจิตใจของตัวเสียใหม่ และพยายามที่จะรู้จักตัวนั่นเอง กล่าวคือ ถ้าถือว่าจิตใจเป็นตัวเราก็คงพยายามรู้จักตัวเราหรือถ้าจะถือว่าตัวเราทั้งหมดก็พยายามรู้จักทั้งหมด คือ พยายามรู้จักโลกแล้วปฏิบัติไปให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ หรือกฎความจริงที่เกี่ยวกับตัวเรา หรือจิตใจนั้นเมื่อนั้นก็จะถึงภาวะที่เป็นความดับทุกข์ได้อย่างเกลี้ยงเกลา (พุทธทาสภิกขุ. 2530 : 46)

โอวาทปาฏิโมกข์ แปลว่า โอวาทหรือคำสอนที่เป็นหลักประธาน อย่างที่เรียกว่า เป็นหัวใจพระพุทธศาสนา และถ้ามองในแง่ที่นักเผยแผ่ก็ถือว่าโอวาทปาฏิโมกข์นี้เป็นหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2531 : 105)

การแสดงโอวาทปาฏิโมกข์นี้ในมหาปทานสูตร กล่าวถึงว่าพระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะทรงแสดงในที่ประชุมสาวกครั้งใหญ่ มีเฉพาะพระสมณโคดมของเราทั้งหลายเท่านั้นที่ทรงแสดงใจความตามมหาปทานสูตร นั้นมีลำดับดังนี้

ขั้นที่ 1 ความทนทาน เป็นตบะอย่างยิ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่าพระนิพพานเป็นธรรมอย่างยิ่งผู้ ทำร้ายผู้อื่นผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิตไม่เชื่อว่าเป็นสมณะเลย (คาถาที่ 1)

การไม่ทำบาปทั้งสิ้น การยังกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใสนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (คาถาที่ 2)

การไม่กล่าวร้าย 1 การไม่ทำร้าย 1 ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ 1 ความเป็นผู้รู้ประมาณในภัตตาหาร 1 ที่นอนที่นั่งอันสงัด 1 การประกอบความเพียรในอธิจิต 1 หกอย่างนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (คาถาที่ 3 กับอีกกิ่งคาถา)

พระธรรมปิฎก ได้กล่าวว่าใจความในคาถาที่หนึ่งนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักทั่วไปของพระพุทธศาสนา เพื่อจะแยกให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีลักษณะที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ อย่างไร โดยเฉพาะที่ทรงแสดงจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือพระนิพพานที่เป็นบรมธรรม เพื่อให้สาวกเดินทางอย่างมีจุดหมายกับทั้งให้ความหมายของนักบวชหรือบรรพชิตที่แท้จริงว่าเป็นอย่างไร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2538 : 111-120)

ในคาถาที่ 2 นั้นเป็นที่รู้กันมาก พูดกันมากในหมู่พุทธศาสนิกชน จนกระทั่งถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ ละชั่ว ทำความดี ทำจิตใจผ่องใสซึ่งพอจะสรุปได้ว่าใน คาถาที่ 2 นั้นเป็นการรวมหลักทั้งหมดในพระพุทธศาสนาไว้โดยย่อเพียง 3 ข้อสำหรับในคาถากิ่งในตอนที่ 3 นั้น เป็นจุดประสงค์ที่จะกล่าวในที่นี้คือหน้าที่ของ

พระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พึงดำรงตนอยู่ในหลักปฏิบัตินี้ ในหลักการเผยแผ่พอจะประมวลให้ง่ายดังนี้คือ ไม่โจมตี (ได้แก่ข้อไม่กล่าวร้าย) ไม่บิชา (ได้แก่ข้อไม่ทำร้าย) รักษาศีล (ได้แก่ ข้อสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ไม่เห็นแก่กิน (ได้แก่ข้อรู้ประมาณในภัตตาหาร) ไม่เห็นแก่นอน (ได้แก่ข้อที่นั่งที่นอนอันสงัด) ฝึกจิตใจตนเอง (ได้แก่ข้อประกอบความเพียร ฝึกฝนพัฒนาจิตของตนเอง จึงนับว่าเป็นการแสดงปฏิบัติที่นำเอาใจความตามตอนที่ 1 และที่ 2 นั้นไปสั่งสอนผู้อื่นอีกต่อไป พระโอวาทที่เรียกว่า พระโอวาทปาฏิโมกข์ทั้งหมดนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระอรหันต์ทั้งนั้น จึงมิได้มุ่งที่จะอบรมให้ท่านบรรลุมรรคผลแต่ว่ามุ่งที่จะวางแนวพระพุทธศาสนา (สมเด็จพระญาณสังวร. 2537 : 81)

5.6 บทบาทในการเผยแผ่ธรรมะ

การเผยแผ่ธรรมะนั้นนับว่าเป็นหัวใจของการสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นการแสดงเจตนาต่อพุทธประสงค์อย่างแท้จริง ความในพระวินัยปิฎกเล่มที่ 4 คือ การฝากวัตถุประสงค์ที่สำคัญให้แก่พระอรหันต์สาวก 60 องค์ ดังความว่า

พวกเธอจงเที่ยวจาริกเพื่อประโยชน์ และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้นงามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์

หน้าที่หรือว่าบทบาทในการเผยแผ่นี้เป็นบทบาทของพระสงฆ์ที่สำคัญ หากจะเทียบกับบทบาทด้านอื่น บทบาทนี้นับว่าเป็นงานที่คณะสงฆ์จัดทำมากที่สุดมากกว่าอย่างอื่น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2531 : 32)

อนึ่ง ในลักษณะ และองค์คุณของผู้เผยแผ่ธรรมะนั้นยังจะมีหลักใหญ่ๆ และข้อปลีกย่อยอีกมากมายที่เป็นพุทธปฏิบัติที่ทรงดำเนินมา การเผยแผ่ธรรมะอาจจะมีรูปแบบที่แตกต่างตามกาลสมัยหรือในเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอาจจะกระทำได้ใน 3 วิธีใหญ่ ๆ คือ การพูด การเขียน การกระทำตัวอย่างให้ดูเป็นอยู่ให้เห็น

การเผยแผ่โดยการพูด และทำตัวอย่างให้ดู เป็นอยู่ให้เห็น เป็นลักษณะที่เด่นชัดในสมัยพุทธกาลอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแผ่โดยการทำตัวอย่างให้ดูเป็นอยู่ให้เห็นนั้นถือว่าเป็นขั้นที่สำคัญ ตัวอย่างที่ อุบัติสหรือพระสารีบุตรในเวลาต่อมา ที่ท่านเพียงให้พบเห็นพระอัสนธิเดินบิณฑบาตแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส ภาพอากัปกริยาสำรวมของสมณะในพระพุทธศาสนานั้นทำให้อุบัติสสมาทพ ประทับใจ ดังนั้น พระอรหันต์หรือผู้ที่สิ้นกิเลสไม่ว่าจะปรากฏในลักษณะใดสถานที่ใดเมื่อใดก็ถือว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เมื่อนั้น เพราะนำมาซึ่งความเลื่อมใส และน้อมนำจิตใจของผู้พบเห็นให้ใฝ่ในบุญกุศล ทั้งสามารถชักจูงใจประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ ดังเช่น อุบัติสสมาทพ นี้เป็นเพียงลักษณะหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่การเขียนนั้นเป็นวิธีการที่มีมาในภายหลัง เช่น การจารึกคำสอนพระไตรปิฎกเป็นต้น หลักการใหญ่ ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติมา และพุทธสาวก อริยสาวกดำเนินมาพอเป็นตัวอย่างในหน้าที่ของการเผยแผ่ที่มีลักษณะไม่กระทบโลก และไม่กระเทือนธรรม เพราะการแสดงธรรมหรือเผยแผ่ธรรมมิใช่การทำโดยง่าย ไม่ว่าจะโดยวิธีใด ๆ ก็ตาม ดังนั้น พระพุทธองค์จึงได้ตรัสถึงองค์คุณแห่งผู้แสดงธรรมหรือพระธรรมิกแก่พระอานนท์ ไว้ดังนี้ว่า

ดูกร อานนท์ การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นไม่ใช่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่นพึงตั้งธรรม 5 ประการไว้ภายในแล้วจึงสอนธรรมแก่ผู้อื่น 5 ประการ เป็นไฉน คือ ภิกษุพึงตั้งใจว่าเราจักแสดงธรรมอ้างเหตุผล 1 เราแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู 1 เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม 1 เราจักไม่แสดงให้กระทบตน และผู้อื่น 1 แล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น

หลักอีกประการหนึ่งซึ่งจะขาดเสียมิได้ในการเผยแผ่ คือ การใคร่ครวญตามหลักพุทธวาจา 6 ประการที่ทรงมุ่งประโยชน์เป็นสำคัญ และทรงเลือกกาลเวลาที่จะอำนวยการประโยชน์อย่างแท้จริง

ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค นั้นเป็นการเฉลยเหตุที่ได้พระนามว่า “ตถาคต” โดยได้ตรัสกับจุนทะไว้ให้เห็นว่าพระตถาคตนั้นทรงรู้ธรรมทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ถ้าหากไม่จริงไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ก็จะไม่ทรงพยากรณ์กับทั้งในมัชฌิมนิกาย มัชฌิม

ปณณาสก์ ก็แสดงให้เห็นถึงว่าพระพุทธองค์ทรงเลือกที่จะตรัสเฉพาะวาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์เท่านั้น

ในโคตมสูตร ได้กล่าวถึงอาการที่ทรงแสดงอีกประการ คือ พระพุทธองค์ได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายให้ควรกระทำตาม เพราะพระองค์รู้จักจริงแล้วจึงแสดง ไม่รู้ไม่แสดง แสดงธรรมมีเหตุ ไม่ใช่แสดงธรรมไม่ใช่เหตุ แสดงธรรมมีปฏิหารีย์ไม่ใช่แสดงธรรมไม่มีปฏิหารีย์

เมื่อกล่าวดังนี้แล้วย่อมพิจารณาได้ว่าหัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก และประโยชน์ตามพุทธประสงค์ก็ทรงวางไว้ 3 หลัก เรียกว่า อัตถะ คือ ประโยชน์ จดมุ่งหมาย ผลที่มุ่งหมายปรารถนา ดังนี้ ทิฏฐธัมมิกัตถะ (ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์ชาติหน้า) และ ปรมัตถะ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) ประโยชน์ หรือจดมุ่งหมายทั้ง 3 ประการนี้ คือ สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้พุทธบริษัทสี่เพื่อที่จะไม่คลาดไม่พลัดตกจากประโยชน์อันพึงจะได้ในพระพุทธศาสนา

5.7 บทบาทในการรักษาธรรมวินัย

การรักษาธรรมนี้เป็นหน้าที่ที่จะต้องรักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ อีกทั้งเป็นการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในหลาย ๆ วิธีการ แต่สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก คือ ความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนา การไม่ทำให้พระธรรมวินัยวิปริตแปรปรวนนั่นเอง สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้บัญญัติไว้เป็นสิ่งที่ต้องใคร่ครวญ และปฏิบัติตาม ไม่เพิกเฉยละเลยทอดทิ้ง ตรงกันข้ามสิ่งใดที่ได้ทรงแสดงไว้บัญญัติไว้ที่ขัดต่อพระธรรมวินัยก็ไม่ ควรกระทำ เพราะจะนำแต่โทษทุกข์มาให้ ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายไม่ควรชวนชวายนัดชวาด ดังพุทธดำรัสความว่า

“ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพวกที่แสดงอธรรมว่าธรรม แสดงสิ่งที่มีไฉวินัยว่า วินัยที่ไฉวินัยว่า ไฉวินัย พระดำรัสที่ได้ภาสิต ไว้ว่าภาสิตไว้ ที่ภาสิตไว้ว่า มิได้ภาสิตไว้ แสดงกรรมอันตถาตรมิได้สั่งสมไว้ว่า ทรงสั่งสม ที่สั่งสมไว้ว่ามีได้ทรงสั่งสม สิ่งที่ดีถาคตมิได้ทรงบัญญัติไว้ว่า ทรงบัญญัติที่บัญญัติไว้ว่า มิได้ทรงบัญญัติแสดงอาบัติว่าอนาบัติ ที่อนาบัติว่าอาบัติ แสดงลหุกาบัติว่าครุกาบัติที่ครุกาบัติว่า ลหุกาบัติแสดงอาบัติที่ชั่วหยาบว่า ไม่ชั่วหยาบที่ ไม่ชั่วหยาบว่าชั่วหยาบแสดงอาบัติ มีส่วนเหลือว่า ไม่มีส่วนเหลือ ที่ไม่มีส่วนเหลือว่ามีส่วนเหลือแสดงอาบัติที่ทำคืนได้ว่าไม่ได้ ที่ไม่ได้ว่าได้ ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อไม่สุขแก่ชนแก่ชนเป็นอันมากเพื่ออนัตถะมิใช่ประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความทุกข์แก่เวทนา และมนุษย์ทั้งหลาย ทั้งย่อมประสบบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก และย่อมทำให้สัทธรรมนี้อันตรธาน”

สิ่งสำคัญที่พระพุทธองค์ทรง มีวัตถุประสงค์ในการที่ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมาก็เพื่อเห็นประโยชน์อันไพศาลมิใช่จำเพาะกลุ่มหรือเพื่อพระพุทธองค์เอง ทั้งนี้เพื่อให้พระภิกษุตระหนักไม่เพิกเฉย หรือละเลย ดังวัตถุประสงค์ที่ว่า เพื่อความตั้งอยู่ด้วยดีแห่งสงฆ์ เพื่อความอยู่สำราญแห่งสงฆ์ เพื่อชมนุคคลผู้เก้อยาก เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อป้องกันอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในสันปรายภพ เพื่อความเลื่อมใสแห่งบุคคลทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเจริญยิ่งแห่งความเลื่อมใสของบุคคลทั้งหลายผู้เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย ในวัตถุประสงค์ทั้ง 10 ข้อนี้อยู่ได้ 5 หมวด คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2538 : 62-63)

หมวดที่ 1 เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม ได้แก่ เพื่อความตั้งอยู่ด้วยดีแห่งสงฆ์ เพื่อความอยู่สำราญแห่งสงฆ์

หมวดที่ 2 เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล ได้แก่ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก

หมวดที่ 3 เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตของมนุษย์เอง ได้แก่ เพื่อป้องกันอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในสันปรายภพ

หมวดที่ 4 เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป ได้แก่ เพื่อความเลื่อมใสแห่งบุคคลทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเจริญยิ่งแห่งความเลื่อมใสของบุคคลทั้งหลายผู้เลื่อมใสแล้ว

หมวดที่ 5 เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา ได้แก่ เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัตถธรรมเพื่ออนุเคราะห์พระวินัย

มีเหตุการณ์ที่เป็นจุดแห่งการคำนึงถึงความดำรงอยู่แห่งพระพุทธศาสนาอยู่เหตุการณ์หนึ่ง คือ เหตุการณ์หลังพุทธปรินิพพานไปแล้วเพียง 7 วัน รอยริ้วแห่งสังฆมณฑลได้เริ่มเผยโฉมออกมาอย่างโจ่งแจ้ง โดยที่มีพระภิกษุรูปหนึ่งผู้บวชเมื่อแก่ นามว่า สุภัททะ ได้กล่าวจ้วงจาบ คือ กล่าวดู หรือกล่าวดูเตียนพระธรรมวินัยโดยประการต่าง ๆ และแสดงความดีใจอย่างออกหน้าออกตา ในการปรินิพพานของพระพุทธองค์ ใ่ว่าจะมีแต่สุภัททะก็หาไม่ แต่ยังมีภิกษุที่เป็นฝักฝ่ายของพระเทวทัตอีกมากที่มีความเห็นเช่นเดียวกับพระสุภัททะ (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). 2534 : 177-178) ด้วยวาหะของสุภัททะที่ได้กล่าวในท่ามกลางภิกษุทั้งหลายในเวลานั้นว่า “อย่าเลยอาวุโส พวกท่านอย่าเสรำโคก อย่ารำไรไปเลย พวกเราพ้นดีแล้ว ด้วยว่าพระมหาสมณนั้นนบียดเบียนพวกเราอยู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ ก็บัดนี้ พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักกระทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใดก็จักไม่กระทำสิ่งนั้น”

ถ้อยคำของสุภัททะทำให้ท่านมหากัสสปะ สังฆพุทธมาจารย์ คือ พระสงฆ์ผู้อาวุโสที่สุดนั้นมาใคร่ครวญคำนึงด้วยความวิตก และสังเวช พร้อมกับดำริที่จะชำระมลทินเพื่อธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา รักษาพระธรรมวินัยไว้ จึงชักชวนพระอรหันตสาวกทั้งหลายดังนี้ว่า “เอาเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราจงสังคายนาพระธรรม และวินัยเถิด ในภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจักรุ่งเรืองธรรมจักเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง วินัยวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง อวินัยวาทีบุคคลจักมีกำลัง วินัยวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง”

บทบาทในการธำรงรักษาพระธรรมวินัยจึงเป็นสาระที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งในหลาย ๆ หน้าที่ของพระสงฆ์นับแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา

เมื่อพิจารณาตามหลักฐานในพระไตรปิฎก จึงพบว่าเครื่องมือที่จะเป็นเครื่องพิสูจน์ความบริสุทธิ์แห่งสงฆ์มีอยู่สองส่วน

ส่วนที่ 1 หลักพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหลักการใหญ่ เป็นแม่แบบที่พระสงฆ์จะพึงปฏิบัติทั้งในส่วนการศึกษาธรรม การปฏิบัติธรรม การเผยแผ่ธรรม และการรักษาธรรม

ส่วนที่ 2 หลักจตุปาริสุทธิศีล และหลักการพิจารณาตามเหตุตามความเหมาะสม คือ หลักให้พิจารณาโดยเทียบเคียง ตรวจสอบ หลักพิจารณาโดยอนุโลม หลักการวิเคราะห์ และหลักการที่เกิดจากผลการปฏิบัติเอง หรือเรียกโดยรวมทั้งสองส่วนนี้ว่าหลักธรรม และหลักศีล

ถ้าพึงในแง่ประโยชน์ส่วนที่ว่าด้วยข้อธรรมทั้งหลายนั้น มุ่งเน้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นเป็นส่วนใหญ่คือเมื่อพระสงฆ์ดำรงชีพ ด้วยอาศัยก้อนข้าวของชาวบ้านแล้ว พระสงฆ์ย่อมจะอำนวยประโยชน์ให้แก่ชาวบ้านเป็นการตอบแทน ด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นแบบอย่าง และเสนอแนะให้แนวทางในการดำเนินชีวิต แก่บุคคล ชุมชน ข้อธรรมจึงพึงที่ประโยชน์ภายนอก

สำหรับส่วนที่วาดด้วยข้อศอกทั้งหลายนั้น มุ่งเน้นเพื่อโดยตรงสำหรับฝึกหัดขัดเกล้า พระสงฆ์โดยเฉพาะ และเป็นขีดขั้นหรือพรหมแดนที่จะขีดลงไปว่าพระสงฆ์มีกรอบสำหรับความเป็นสงฆ์ ซึ่งแตกต่างจากคฤหัสถ์ เพราะตนอยู่ในฐานะพิเศษ ครอบศรัทธาของชาวบ้านอยู่ เมื่อประพาดศีลวงศีลก็ ทำให้ความเป็นสงฆ์ต่างพร้อย และผิดศีลขั้นสูงสุดคือขาดจากความเป็นสงฆ์หรือหมดความเป็นสงฆ์ อยู่ร่วมในสังฆกรรมหรือสังคมาเดียวกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ไม่ได้ ข้าศึกจึงเพ่งที่ประโยชน์ภายใน (ตน)

บทบาทพระสงฆ์ต่อสังคม ในสมัยพุทธกาล สภาพทั่วไปในอินเดียสมัยนั้นด้านการเมือง ส่วนใหญ่มีระบบการปกครองแบบราชาธิปไตย ด้านเศรษฐกิจ การค้าขายขยายตัวออกไปอย่าง กว้างขวางด้านสังคม แบ่งเป็น 4 วรรณะอันชัดเจน นั่นคือ วรรณะสูง กษัตริย์ และพราหมณ์ ซึ่งมีอำนาจ และเงินทองอย่างมากมาย ส่วนคนวรรณะต่ำ ซึ่งมีเป็นจำนวนมากจะมีความยากจน ได้รับการดูถูกเหยียดหยาม และถูกตัดสิทธิต่าง ๆ เช่น โอกาสในการได้รับการศึกษา ส่วนด้านศาสนา พวกพราหมณ์ ซึ่งเป็นนักบวชดั้งเดิม ก็มุ่งเน้นการประกอบพิธีกรรมอย่างใหญ่โต เพื่อตอบสนองต่อคนมีอำนาจ ขณะเดียวกัน ก็มีนักบวช อีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า สมณะ เกิดความเบื่อหน่ายในสภาพสังคมเช่นนี้ จึงออกแสวงหาสัจธรรมจนตั้งตัวเป็นเจ้าของลัทธิต่าง ๆ มากมาย นอกจากนั้น ยังมีการเผยแพร่ลัทธิความเชื่อของตนพร้อมกับโคมตีลัทธิอื่น ๆ เพื่อดึงคนในวรรณะต่าง ๆ โดยเฉพาะคนวรรณะที่มีอิทธิพลต่อสังคมอย่างสูง มาเป็นสาวกของตนเองอีกด้วย

พระพุทธศาสนาก็เป็นอีกลัทธิหนึ่งในสมัยนั้น เมื่อพระพุทธองค์ และพระสงฆ์สาวกได้บรรลุธรรมแล้ว ก็ได้ออกไปเผยแพร่ และสอนธรรมแก่ประชาชนทุกชั้นวรรณะ ในท่ามกลางการต่อสู้แย่งชิงคนมาเป็นสาวกของเจ้าลัทธิต่าง ๆ อย่างรุนแรงในสมัยนั้น จนกระทั่งประชาชนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะชนชั้นที่มีอำนาจสูงทางสังคม เช่น กษัตริย์ และพราหมณ์ เกิดความศรัทธาเลื่อมใส ได้เข้ามาบวช และอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ด้วยปัจจัย 4 เป็นจำนวนมากดังนั้น พอจะแบ่งบทบาทหลัก ๆ ของพระสงฆ์ที่เข้าไปทำงานในสังคมสมัยนั้นออกเป็น 3 ประการ (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2539 : 62-63) คือ

ประการที่ 1 บทบาทการให้ความรู้ และพัฒนาจิตใจ ในสมัยพุทธกาล บทบาทของพระสงฆ์ในส่วนนี้เป็นบทบาทที่เด่นชัดจน ดังมีปรากฏหลายแห่งในพระไตรปิฎก เช่น ในวินัยปิฎก-มหาวรรค กล่าวว่า พระอัสสชิ แสดงธรรมแก่อุบาสอุบาสิกา ถึงเหตุเกิดแห่งธรรม และการดับแห่งธรรม จนอุบาสอุบาสิกา ก็ได้สำเร็จพระโสดาบัน จากพระสูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน เล่ม 8 ภาค 1 หน้า 414 ในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย ชนธวารวรรค เล่ม 3 หน้า 551-555 กล่าวว่า “พระสารีบุตร ได้ชี้แจงถึงการฉนัขของพระที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามหลักธรรมแก่นางปริพาชกา ชื่อว่า สุจิมุขี จนนางหายสงสัย และเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา” และในมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ กล่าวว่า “พระสารีบุตรไปเยี่ยมท่านอนาถปิณฑิกคฤหบดี ในยามป่วยหนักพร้อมกับแสดงธรรมไม่ได้ยึดมั่นในสิ่งทั้งปวง เมื่ออนาถปิณฑิกคฤหบดีสิ้นใจแล้วก็ไปเกิดในดุสิตภพ”

ประการที่ 2 บทบาทการสงเคราะห์ชุมชน เป็นบทบาทอีกประการหนึ่งของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ในอัมพปทีฎฐกถา กล่าวว่า “พระสารีบุตร ช่วยราชพราหมณ์ซึ่งเป็นพราหมณ์แก่และยากจน ให้บวชเป็นพระภิกษุพร้อมทั้งรับผิดชอบเป็นอาจารย์สั่งสอน และอบรมจนเขาได้บรรลุพระอรหัตผล” และมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์กล่าวว่า “พระองค์ผู้มีคุณได้ตั้งสัจฉิฐานช่วยเหลือทั้งแก่คนหนึ่งให้คลอเคลียอย่างสะดวกสบาย”

ประการที่ 3 บทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นบทบาทหนึ่งของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลอีกเช่นกัน ซึ่งปรากฏมากมายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ในสมัยนั้นมีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ และอาศัยธรรมชาติเป็นที่ฝึกฝนตนเองให้ได้บรรลุธรรม 7 เป็นธรรมชาติอยู่เองที่พระสงฆ์กับธรรมชาติ จะต้องพึ่งพิงอาศัยซึ่งกัน และกัน โดยมีหลักการอยู่อย่างน้อย 3 ประการ คือ

หลักการที่ 1 หลักการต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิต พุทธศาสนากล่าวว่า ต้นไม้ และพืชพันธุ์ เป็นชีวิตนทรีย์ หรือมีชีวิต เป็นที่หากิน และอยู่อาศัยของสรรพสัตว์ รวมทั้งเป็นบ้านของเทวดาบางพวก พระพุทธเจ้าจึงปรับเอาอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุที่ตัดต้นไม้ เช่น ภิกษุชาวเมืองอาฬวีที่ตัดต้นไม้ทำให้วิมานเทวดาได้รับความเสียหาย

หลักการที่ 2 หลักการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามความจำเป็นเท่านั้น พุทธศาสนาเน้นการประหยัด หรือใช้ทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่จำเป็น และให้คุ้มค่าที่สุด ไม่นิยมความฟุ้งเฟ้อตามค่านิยมต่าง ๆ เห็นได้จากพระอานนท์ ได้ชี้แจงให้พระเจ้าอุเทนเห็นถึงการที่พระเจ้าใช้สิ่งของอย่างประหยัด และคุ้มค่าจนพระองค์เข้าใจ และหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น พระพุทธเจ้ายังปรับเอาอบัติแก่ภิกษุที่ประดับตกแต่งสิ่งของจนเกินควร เช่น ทรงปรับเอาอบัติทุกกฎแห่งภิกษุชาวเมืองภัททนิยะ ซึ่งประดับตกแต่งรองเท้าอย่างสวยงาม เช่น รองเท้าสานด้วยหญ้า รองเท้าถักด้วยขนสัตว์ รองเท้าทำด้วยเงิน และรองเท้าทำด้วยทอง เป็นต้น

หลักการที่ 3 หลักการว่าสัตว์เป็นสิ่งที่มีชีวิตควรแก่ความเมตตากรุณา วิถีชีวิตของพระเน้นการไม่เบียดเบียนสัตว์อื่นให้เดือดร้อนแม้กระทั่งชีวิตสัตว์เล็กๆ ทรงปรับเอาอบัติแก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น เช่น ปรับเอาอบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุชาวเมืองอาฬวีผู้ทำการก่อสร้าง ทั้งที่รู้อยู่ว่ามีตัวสัตว์แล้วเอาน้ำรดหญ้าบ้าง ดินบ้าง ใช้ให้คนอื่นรดบ้างจนเป็นที่ติเตียนของภิกษุทั้งหลาย

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในสมัยนี้ส่วนใหญ่แล้วดำเนินรอยตามบทบาทของพระพุทธเจ้า คือ การพัฒนาศีลธรรม และจิตใจ การสงเคราะห์ประชาชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีข้อสังเกตว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ในสมัยนี้ เป็นพระอริยบุคคลหรือผู้หมดกิเลสแล้ว ฉะนั้น บทบาทของท่านจึงเกิดจากความเมตตาสงสารสัตว์โลกเป็นหลัก โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงสัมมาทิสนะ รู้ และเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต เป็นบทบาทที่เป็นอิสระไม่ได้ถูกชี้นำหรือครอบงำโดยชนชั้นนำกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งชนชั้นในวรรณคดีต่าง ๆ จึงมีอิทธิพลต่อพระสงฆ์ เพียงแค่การเกื้อกูลท่านด้วยปัจจัย 4 เท่านั้น อีกประการหนึ่งประชาชนในสมัยนั้นก็มองพระสงฆ์เป็นผู้บริสุทธิ์ และผู้นำทางจิตใจจริง ๆ

6. บทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมในประเทศไทย

ในสมัยพุทธกาล ในท่ามกลางแบ่งเป็น 4 วรรณะอันชัดเจน พระสงฆ์ได้ออกเผยแผ่ และสอนธรรมแก่ชนทุกชั้นวรรณะ โดยมีบทบาท ด้านการพัฒนาจิตใจ ด้านสงเคราะห์ปวงชน และด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช การที่พระมหากษัตริย์ให้พระสงฆ์ไปประกาศศาสนา หรือสั่งสอนศีลธรรมยังประเทศต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพระเจ้าอโศกมหาราชต้องการจะขยายนโยบายทางการเมืองของตนไปยังประเทศต่างๆ ด้วยบทบาทของพระสงฆ์ในประเทศศรีลังกา จึงต่างไปจากสมัยพุทธกาล และสมัยพระเจ้าอโศกอย่างมากที่เห็นได้ชัด

หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วได้ประมาณ 235 ปี พระเจ้าอโศกมหาราชซึ่งเป็นจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่องค์หนึ่งของอินเดียได้มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยให้

พระราชโอรส และพระราชธิดาบวชในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งส่งเสริม และสนับสนุนพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 3 ซึ่งมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นประธานในการสังคายนาพระธรรมวินัย เมื่อสังคายนาเสร็จแล้ว พระองค์ได้ส่งพระสงฆ์ออกไปประกาศศาสนายังประเทศต่าง ๆ หลายสาย เช่น พระมหินทร์เถระ ซึ่งเป็นโอรสของพระองค์ไปประกาศศาสนาที่ประเทศศรีลังกา ส่วนพระโสณเถระ และพระอุตตรเถระไปประกาศศาสนาที่สุวรรณภูมิ ในการไปประกาศศาสนาในภูมิภาคต่างๆ ของพระสงฆ์ในสมัยนั้น ส่วนใหญ่แล้ว พระสงฆ์ได้เข้าไปสร้างครุฑาให้เกิดขึ้นแก่ผู้นำในภูมิภาคนั้นก่อนเป็น อันดับแรก หลังจากนั้น จึงค่อยแสดงธรรมแก่ผู้นำ และใช้ผู้นำเป็นฐานในการขยายพระศาสนาให้กว้างขวางออกไป ดังเช่น พระมหินทร์เถระพร้อมกับคณะที่ไปประกาศศาสนายังประเทศศรีลังกา ท่านได้แสดงธรรมแก่พระเจ้าเทวนัมปิยติสสะหลายสูตร เช่น จุฬหัตถิปโทปมสูตร จนพระเจ้าเทวนัมปิยติสสะเกิดความเลื่อมใส และได้สนับสนุนพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปในเกาะลังกา ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา (ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. 2550 : 24)

ดังนั้น พระสงฆ์ในสมัยนี้จึงมีบทบาทไม่แตกต่างจากสมัยพุทธกาลมากนัก คือ เน้นการสอนศีลธรรม และจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ในสมัยนี้ ก็เป็นพระอริยบุคคลเช่นกับสมัยพุทธกาลสาเหตุของการแสดงบทบาทของท่านจึงเหมือนกับสมัยพุทธกาล แต่ที่แตกต่างอย่างเด่นชัดจากสมัยพุทธกาล คือ การที่พระมหากษัตริย์ให้พระสงฆ์ไปประกาศศาสนา หรือสั่งสอนศีลธรรมยังประเทศต่าง ๆ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพระเจ้าอโศกมหาราชต้องการจะขยายนโยบายทางการเมืองของตนไปยังประเทศต่าง ๆ ด้วย

6.1 บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในประเทศไทย

1) บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะในสมัยสุโขทัย

บทบาทของพระสงฆ์ในสมัยสุโขทัยเน้นหนักไปทางวรรณกรรม พัฒนาศีลธรรม และจิตใจของประชาชน พร้อมกับการก่อสร้างวัดวาอาราม และเจดีย์ต่าง ๆ ปลายกรุงศรีอยุธยา บ้านเมืองมีสงครามกับพม่าบ่อยครั้ง พระสงฆ์ส่วนใหญ่จึงไม่ได้สนใจหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ แต่หันไปสนใจการบำเพ็ญเพียรทางจิต เพื่อให้บรรลุอิทธิปาฏิหาริย์ และสนใจการปฏิบัติทางไสยศาสตร์ มาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากจะมีบทบาทในการพัฒนาศีลธรรม และจิตใจเช่นสมัยต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้ว ยังมีบทบาทในการสั่งสอนวิชาการสมัยใหม่แขนงต่าง ๆ แก่ประชาชนในสังคมอีกด้วย ในสมัยปัจจุบันบทบาทพระสงฆ์กว้างขวางมากยิ่งขึ้นกว่าสมัยก่อน และเข้ามามีส่วนร่วมกับแผนพัฒนาประเทศตั้งแต่สมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และเปลี่ยนแปลงมาจนกระทั่งมีฝ่ายนักวิชาการ องค์กรเอกชนที่ไม่ใช่ของรัฐบาล (Non-Governmental Organization ใช้คำย่อว่า NGO) เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน (วศิน อินทสระ. 2535 : 28)

ใน พ.ศ. 1820 เมื่อพ่อขุนรามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์มีครุฑาในพระพุทธศาสนาอย่างมาก ได้อาราธนาพระมหาเถรสังฆราช จากนครศรีธรรมราชเข้ามาพำนัก ณ วัดอรัญญิก ในกรุงสุโขทัย ในทุกวันพระ พระองค์ได้นิมนต์พระเถรานุเถระ มานั่งบนโฆดหินกลางดงตาลที่ทรงให้ปลูกไว้ เพื่อเทศนาสั่งสอนประชาชน ฉะนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในสมัยนี้ จึงเป็นบทบาทที่เกี่ยวกับการพัฒนาศีลธรรม และจิตใจแก่ประชาชน ตามพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินพร้อมกันนั้น ประชาชนก็มีความพอใจ และศรัทธาอย่างมากในบทบาทเช่นนี้ของพระสงฆ์

ต่อมา พ.ศ. 1897 พระเจ้าลิไทยกษัตริย์สุโขทัย ได้อาราธนาพระสุมนเถระจากเมืองลังกามาสู่สุโขทัย หลักจากนั้น พระองค์ได้ทรงออกผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดอรัญญิก และได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเตมูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง พร้อมทั้งทรงสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนด้วย

พระองค์เอง และนิมนต์พระสงฆ์เข้าเรียนพระไตรปิฎกในมหาปราสาท โปรดให้พิมพ์จำลอง พระพุทธบาท ทรงสร้างพระมหาธาตุ บรรจุพระสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากลังกา และปลูกต้นศรีมหาโพธิ์ จากลังกาไว้หลังพระมหาธาตุนั้น พร้อมทั้งแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น 2 ฝ่าย คือ คามวาสี กับ อรัญญวาสี โดยมีความหมายดังนี้ คาม (คามะ-คามมะ) มาจากภาษาขอม (บาลี) , วาสี (ผู้อยู่, ผู้ครอง) คามวาสี หมายถึง ผู้อยู่ในหมู่บ้าน หรือผู้อยู่ในเขตที่เป็นบ้านเมืองคือพักอยู่หรืออาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือในเมือง เป็นอवास (ที่อยู่) ใช้สำหรับเรียกคณะสงฆ์ (พระภิกษุสงฆ์) ฝ่ายคณฤชระ (การเล่าเรียนพระคัมภีร์ปริยัติ) ซึ่งเป็นสาย “พระภิกษุ-พระภิกษุสงฆ์” ที่มีสภาวะความเป็นอยู่ที่จะต้องมีความเกี่ยวข้องกับผูกพันเป็น ภารกิจการกับชาวบ้าน ชาวเมืองอยู่เสมอในด้านการทำงานพุทธพิธีหรือพิธีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในด้าน ต่างๆ ที่พระภิกษุได้รับอาราธนานิมนต์ เช่น งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานมงคลสมรส การประกอบกิริยา บุญ และการเทศนาธรรมตามโอกาสต่าง ๆ งานมงคลอื่น ๆ (เช่นพิธีรับขวัญ-พิธีโกนจุกกุลบุตร-กุลธิดา, การเฉลิมฉลองต่าง ๆ เป็นต้น) ตลอดจนงานพิธีที่เกี่ยวกับศพ (คนตาย) มีปุศุขชั้นสูงสุดหรือองค์สมเด็จพระสังฆราชฝ่ายคามวาสีเป็นตำแหน่งปกครองคณะพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายคามวาสีชั้นสูงสุด (วคิน อินทสระ. 2535 : 30)

อรัญ (อะรันธู อรันธะ-) ภาษาขอม (บาลี) ว่า “อรัญญ” ภาษาสันสกฤต ว่า “อรัญญ” หมายถึง “ป่า” (อรัญญิก หรือ อรัญญิก ว่า เกี่ยวกับป่า) อรัญญวาสี (อะรันธะวาสี) หมายถึง ผู้อยู่ป่า คือผู้ที่พักอยู่ในป่าเป็นอवासเป็นชื่อของคณะพระภิกษุสงฆ์ และพระภิกษุฝ่าย สมณะชระ และ วิปัสสนาชระ สมณะคือการทำใจให้สงบนิ่งไม่ฟุ้งซ่าน โดยเพ่งรูปหรือเพ่งนามเป็นอารมณ์ที่แน่นอนเป็น หนึ่งเดียวเรียกว่า “สมณะกรรมฐาน”, วิปัสสนา (วิปัสสนากรรมฐาน) คือ ความเห็นแจ้ง-ความรู้แจ้ง (ต้องอาศัยสมณะกรรมฐานะเป็นเบื้องต้น) การรู้จักพิจารณา (ตรีกตรอง และ ไตร่ตรองหาเหตุผลที่ สมเหตุสมผลถูกต้องตรงจริงให้บังเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ตามความเป็นจริงของสังขารทั้งหลาย (สมณะชระ คือการเรียน และการฝึกฝนสมณะ, วิปัสสนาชระ คือการเรียน และการฝึกฝนวิปัสสนา) จะต้องอาศัยสภาวะความสงบสัจที่เป็นความวิเวกในแดนป่า (อรัญญิก) ที่เป็นปกติธรรมชาติเป็นสถานที่ ปฏิบัติ มีองค์สมเด็จพระสังฆราชฝ่ายอรัญญวาสีเป็นตำแหน่งปกครองคณะพระภิกษุสงฆ์ฝ่าย อรัญญวาสี ชั้นสูงสุด

ในสมัยนี้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และทรงผนวช ดังเช่น ในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย ซึ่งเป็นกษัตริย์ องค์ที่ 5 ในราชวงศ์พระร่วง (พ.ศ. 1897-1919) ได้เสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดป่ามะม่วง อยู่ชวาระยะกาลหนึ่ง นับเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของไทย ซึ่งผนวชในพระพุทธศาสนาในขณะที่ ขึ้นเสวยราชย์แล้ว พระมหาธรรมราชาลิไทยทรงศึกษาพระไตรปิฎกแตกฉาน ถึงกับสามารถ พระราชนิพนธ์ "เตฎมิถา" (เรียกกันปัจจุบันว่า ไตรฎมิพระร่วง) ซึ่งพรรณนาถึงเรื่องของ กามภูมิ, รูปภูมิ, อรูป ภูมิ และกุศลอุศลกรรมของสรรพสัตว์ที่จะพาให้ไปเสวยสุขหรือเสวยทุกข์ในภูมินั้น ๆ อย่างละเอียด พระปฐมมาพุทธชินราชเมืองพิษณุโลกก็ถือกันว่าสร้างขึ้นในแผ่นดินนี้ เมื่อสิ้นรัชสมัย พระมหาธรรมราชาลิไทยแล้วสุโขทัยก็เสื่อมอำนาจลงที่สุดต้องตกเป็นประเทศราชของไทยกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 1921 และอีก 60 ปีเศษต่อมาก็ถูกผนวกเป็นหัวเมืองอันหนึ่งของราชอาณาจักรอยุธยาไป (วคิน อินทสระ. 2535 : 32)

จะเห็นได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในสมัยนี้เน้นหนักไปทางวรรณกรรม พัฒนา ศีลธรรม และจิตใจของประชาชนพร้อมกับการก่อสร้างวัดวาอาราม และเจดีย์ต่าง ๆ ตลอดถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา

2) บทบาทพระสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

พระพุทธศาสนาในสมัยอยุธยาได้รับอิทธิพลของพราหมณ์เข้ามามากพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ปะปนพิธีของพราหมณ์เน้นความขลังความศักดิ์สิทธิ์ และอิทธิปาฏิหาริย์ มีเรื่องไสยศาสตร์เข้ามาปะปนอยู่มาก ประชาชนมุ่งเรื่องการบุญการกุศล สร้างวัดวาอาราม สร้างปูชนียวัตถุ บำรุงศาสนาเป็นส่วนมาก ในสมัยอยุธยาต้องประสบกับภาวะสงครามกับพม่าจนเกิดภาวะวิกฤตทางศาสนาหลายครั้ง

พระมหากษัตริย์ในสมัยนี้ก็ได้เป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับในสมัยสุโขทัย ในตอนต้นของกรุงศรีอยุธยา พระราชมหากษัตริย์ ชุนนาง ข้าราชการตลอดจนราษฎรศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนา นิยมทำบุญกันมาก และสร้างวัดกันมาก ตลอดจนสร้างธรรมเนียมที่ถือว่าลูกชายจะต้องบวชเรียนอย่างน้อย 1 พรรษา เพื่อให้ได้รับการอบรมจากพระศาสนา และเป็นการสนองคุณมารดาบิดา ดังนั้น วัดจึงเป็นทั้งโรงเรียนให้การศึกษาอักษรศาสตร์ ตลอดจนวิชาชี้อื่น ๆ แก่กุลบุตร เป็นสโมสรซึ่งประชาชนจะมีโอกาสพบปะสังสรรค์กันในวันทำบุญ หรือวันเทศกาลนักขัตฤกษ์ วัดเป็นทั้งโรงพยาบาล และเป็นทั้งที่ระงับคดีวิวาทของชาวบ้าน จึงกล่าวได้อย่างชัดเจนว่าชีวิตของชาวไทยสมัยอยุธยามีวัด และพระสงฆ์เป็นที่พึ่งพำนัก (วคิน อินทสระ. 2535 : 35)

บทบาทของพระสงฆ์ในอยุธยาตอนต้นนี้คงจะสันนิษฐานได้ว่า นอกจากบทบาทในการอบรมศีลธรรมตามปกติแล้ว ยังทำบทบาทในการสอนวิชาการทางโลกแก่ชุมชน บทบาทในการประสานความขัดแย้งในชุมชน และบทบาทในกานสงเคราะห์ชุมชน

อย่างไรก็ตามในตอนปลายกรุงศรีอยุธยาบ้านเมืองมีสงครามกับพม่าบ่อยครั้ง พระสงฆ์ส่วนใหญ่ จึงไม่ได้สนใจหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ แต่หันไปสนใจการบำเพ็ญเพียรทางจิต เพื่อให้บรรลุอิทธิปาฏิหาริย์ และสนใจการปฏิบัติทางไสยศาสตร์ ส่วนประชาชนนอกจากจะสนใจการทำบุญทำทาน และการก่อสร้างวัตถุทางศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร และพระพุทธรูป เป็นต้น ก็ยังหมกมุ่นในประเพณีพิธีกรรม โดยไม่ได้สนใจในการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุนิพพาน โดยเฉพาะปลายสมัยอยุธยา คนไทยหมกมุ่นเรื่องไสยศาสตร์มาก เช่น ชอบฝึกฝนคาถาอาคม และลงเลขยันต์ เป็นต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า บ้านเมืองต้องเผชิญศึกสงครามบ่อยครั้ง จนทำให้ประชาชนขาดความมั่นคงทางจิตใจ (วคิน อินทสระ. 2535 : 35)

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในสมัยนี้ นอกจากจะเป็นบทบาทในการพัฒนาศีลธรรม และจิตใจ และก่อสร้างศาสนาสถานแล้ว ยังทำบทบาทในการสอนวิชาการทางโลกแก่ชุมชน และบทบาทในการสงเคราะห์ชุมชนรวมทั้งบทบาทในการประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ และความขลังเพื่อเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้แก่ประชาชนในภาวะสงครามอีกด้วย

3) บทบาทของพระสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์

บทบาทของพระสงฆ์ในสมัยนี้ได้เปลี่ยนไปอย่างมากโดยเฉพาะในรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางตะวันตก พระองค์ได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้ทันสมัยอย่างกว้างขวาง อย่างมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้มีพระอาจารย์สอนหนังสือภาษาไทย และสอนเลขทุก ๆ อาราม โดยให้พระสงฆ์รับภาระช่วยการศึกษาของชาติ ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 โปรดให้ตั้งโรงเรียนหลวงตามวัดต่าง ๆ (โรงเรียนหลายโรงเรียนจึงมีชื่อวัดนำหน้าจนถึงปัจจุบัน) และใน พ.ศ. 2441

ประกาศให้พระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร เอาใจใส่สั่งสอนคุณธรรม และจริยธรรมแก่ประชาชน และฝึกสอนวิชาความรู้ต่าง ๆ แก่กุลบุตร

บทบาทของพระสงฆ์ในสมัยนี้ นอกจากจะมีบทบาทในการพัฒนาศีลธรรม และจิตใจ เช่น สมัยต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้วยังมีบทบาทในการสั่งสอนวิชาการสมัยใหม่แขนงต่าง ๆ แก่ประชาชนในสังคมอีกด้วย (วคิน อินทสระ. 2535 : 39)

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ต่อสังคมในประวัติศาสตร์ไทย ส่วนใหญ่แล้วคล้ายกับสมัยพุทธกาล สมัยพระเจ้าอโศก และสมัยลังกา คือบทบาทในการพัฒนาศีลธรรม และจิตใจ การเป็นที่ปรึกษาศีลธรรม และจิตใจบทบาทในการช่วยสงเคราะห์ประชาชนในสังคม การประสานความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม แต่ที่ต่างกันบ้างคือ บทบาทในการทำเครื่องรางของขลัง และบทบาทในการให้ความรู้ในวิชาการต่าง ๆ ทางโลกแก่ประชาชนในสังคม นอกจากนั้น ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้พระสงฆ์ทำบทบาทประการหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะคล้ายกันตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาจนถึงประวัติศาสตร์ไทย คือความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับพระสงฆ์ จะเห็นได้ชัดว่า ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช สมัยลังกา และในประวัติศาสตร์ไทย พระมหากษัตริย์ได้ให้การสนับสนุน และส่งเสริมบทบาทต่าง ๆ ของพระสงฆ์เป็นอย่างดี อีกประการหนึ่ง คือสภาวะของสังคมก็มีส่วนทำให้บทบาทของพระสงฆ์เปลี่ยนแปลงไปเช่นกันจะเห็นได้ชัดว่า ในปลายสมัยอยุธยาที่พระสงฆ์ต้องแสดงบทบาททางไสยศาสตร์เครื่องรางของขลัง และสอนวิชาการทางโลกแก่คนในชุมชนเพิ่มขึ้นจากปกติ (ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี. 2550 : 35)

4) บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

สมัยรัชกาลที่ 9 (ตั้งแต่ พ.ศ. 2489) ได้มีการส่งเสริมพุทธศาสนาด้านต่าง ๆ มากมาย ดังนี้

ในด้านการศึกษา ประชาชนได้สนใจศึกษาพุทธศาสนามากขึ้นตามลำดับ ได้มีการจัดตั้งสมาคม มูลนิธิทางพุทธศาสนา เพื่อการศึกษามากมาย มีการจัดตั้งชมรมพุทธศาสตร์ ในมหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ พ.ศ. 2490 มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2432 ได้ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยฝ่ายพระพุทธศาสนาขึ้น เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2490 และเปิดการศึกษาเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2490 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนการศึกษาของพระสงฆ์ได้มีการยกระดับมาตรฐานการศึกษา เช่น ยกย่องมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้เปิดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และมีนโยบายจะเปิดระดับปริญญาเอกในอนาคตได้มีการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่ากับมหาวิทยาลัยสากลทั่วไป และได้ออกกฎหมาย พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง โดยรัฐสภาเมื่อ พ.ศ. 2540 มีชื่อว่า "มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย และ "มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย" ปัจจุบันนี้ได้มีวิทยาเขตต่างจังหวัดอีกหลายแห่ง เช่น เชียงใหม่ พะเยาแพร่ ลำพูน นครสวรรค์ ขอนแก่น อุบลราชธานี นครราชสีมา หนองคาย นครปฐม นครศรีธรรมราช เป็นต้น ส่วนการศึกษาด้านอื่นได้มีการจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญระดับประถมปลาย และ ม. 1 ถึง ม. 6 เมื่อปี พ.ศ. 2514 ในปี พ.ศ. 2501 ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนานิวาหนาทิตย์ขึ้นเป็นแห่งแรก ณ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยเพื่อเปิดการสอนพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน จนได้แพร่ขยายไปทั่วประเทศ

ในด้านการเผยแผ่ ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังทั้งใน และต่างประเทศ ในประเทศไทยได้มีองค์กรเผยแผ่ธรรมในแต่ละจังหวัด โดยได้จัดตั้งพุทธสมาคมประจำจังหวัดขึ้นส่วนพระสงฆ์ได้มีบทบาทในการเผยแผ่มากขึ้นโดยใช้สื่อของรัฐ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เป็นต้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดเอาวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาภาคบังคับแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตั้งแต่ ม. 1 ถึง ม. 6 พระสงฆ์จึงได้มีบทบาทในการเข้าไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ มีการประยุกต์การเผยแผ่ธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การบรรยาย ปาฐกถา และเขียนหนังสืออธิบายพุทธธรรมมากขึ้นทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เช่นมีพระเถระนักปราชญ์ชาวไทยในยุคนั้น ได้แก่ ท่านพุทธทาสภิกขุ และพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) เป็นต้น ในต่างประเทศได้มีการสร้างวัดไทยในต่างประเทศหลายวัด เช่น วัดไทยพุทธคยา ประเทศอินเดีย เป็นวัดไทยแห่งแรกในต่างประเทศ ต่อจากนั้นได้มีการสร้างวัดไทยในประเทศตะวันตก คือวัดพุทธประทีป กรุงลอนดอน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จเปิดเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2509 นับเป็นวัดไทยวัดแรกในประเทศตะวันตก ต่อมา พ.ศ. 2514 ได้มีการสร้างวัดแห่งแรกที่ลอสแอนเจลิส รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ชื่อว่า วัดไทยลอสแอนเจลิส ปัจจุบันมีวัดไทยในสหรัฐอเมริกา ประมาณ 15 วัด นอกจากนั้นได้มีองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศของคณะสงฆ์ไทยได้จัดให้มีการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศขึ้นประจำปี เพื่อส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยเฉพาะทางตะวันตกปัจจุบันนี้ชาวตะวันตกได้หันมาสนใจพระพุทธศานากันมาก ปี พ.ศ. 2508 ได้มีการจัดตั้งสำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกขึ้น ณ ประเทศไทย (พ.ส.ล.) เพื่อเป็นศูนย์กลางของชาวพุทธทั่วโลก

ส่วนด้านพิธีกรรม ได้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เป็นพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ ให้เป็นพิธีของรัฐบาล เรียกว่า "รัฐพิธี" โดยให้กรม กระทรวงต่าง ๆ เป็นผู้จัดจัดให้มีการส่งเสริมพระพุทธศาสนาช่วงวันวิสาขบูชาของทุกปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จแทนพระองค์ในพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา ณ พุทธมณฑล ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อคราวฉลอง 25 พุทธศตวรรษ

ในด้านวรรณกรรม ได้มีวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย มีปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลายรูป จึงได้เกิดบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ประมาณ 40 กว่าปีที่ผ่านมามีคือ เริ่มจากปี พ.ศ. 2503 เมื่อจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ บริหารประเทศได้วางนโยบายการพัฒนาประเทศ เรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 โดยเห็นว่า พระสงฆ์เป็นที่เคารพและยอมรับของชาวไทย โดยเฉพาะในด้านผู้นำทางจิตใจ การส่งเสริมให้พระสงฆ์ทำหน้าที่พัฒนาศีลธรรมแก่ประชาชน น่าจะได้ผลดีมากกว่าบุคลากรของรัฐจึงประกาศพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ทำให้พระสงฆ์เข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศของรัฐบาล (เสถียร โพธิ์นันทะ. 2544 : 18)

ในขณะเดียวกัน ผลจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ก็ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นแก่สังคมหลายด้าน เช่น ปัญหา ความเหลื่อมล้ำระหว่างรายได้ของคนในเมืองและชนบท เห็นได้ชัดจากรายงานผลการประเมินแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ว่าความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของกลุ่มคนรวยกับกลุ่มคนจนกลุ่มที่ยากจนที่สุด คือ เกษตรกรมีรายได้น้อยที่สุดเพียงครึ่งเดียวของรายได้ที่เฉลี่ยทั่วประเทศ นอกจากนั้นยังมีความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างเมืองและภูมิภาค ปัญหานี้เชื่อมโยงถึงการอพยพเข้าหางานทำในเมืองของคนในชนบท ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ แก่สังคมมากมาย ดังข้อสังเกตของอาจารย์ประเวศ วะสี กล่าวว่า “ชาวชนบทโดยทั่วไปไม่สามารถอยู่กันอย่างอบอุ่นพร้อมหน้าพ่อแม่ลูกเมีย เนื่องจากต้องแยกย้ายไปหากินโดยเข้าไปเป็นกรรมกรบ้าง คนใช้ในบ้าน

บ้างโสเภณีบ้าง และ อื่น ๆ เป็นสภาพบ้านแตกที่นำเวทนายิ่งนัก ประชาชนส่วนใหญ่มีความทุกข์ใจเพิ่มขึ้นมีความไม่สมหวัง และขัดข้องในชีวิต และสังคมด้วยประการต่าง ๆ สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์เสื่อมทรามลง อย่างที่พูดกันทั่วไปว่าจิตใจหรือมนุษยธรรมเสื่อมทรามลงทุกที ฯลฯ” (ประเวศ วะสี. 2541 : 21)

นอกจากนั้นยังมีปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากประเทศได้พยายามพัฒนาประเทศไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม (NIC) ทำให้ต้องมีการระดมทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำประมง และแร่ธาตุมาใช้ในอัตราที่สูงเกินกำหนด พร้อมกับการบริหารจัดการทรัพยากรหย่อนประสิทธิภาพพื้นที่ป่าของประเทศจึงลดลงเห็นได้จากปี พ.ศ.2532 ป่าลดลงเหลือเพียงร้อยละ 28 ของพื้นที่ทั้งหมด รวมทั้งเกิดปัญหาน้ำเน่า อากาศเสีย เสียงรบกวน ภาวะของเสีย และสารอันตรายเพิ่มปริมาณสูงขึ้น ปัญหาเหล่านี้กระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและชุมชนโดยตรง

อีกประการหนึ่ง พระสงฆ์สมัยนี้ ได้รับการสนับสนุนด้านแนวคิด และทรัพยากรจากประชาชน ในท้องถิ่น นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาหมู่บ้านอีสาน และคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนาเป็นต้น เนื่องจากพวกเขาคิดว่าล้าหลัง รัฐบาล และองค์กรพัฒนาเอกชนคงไม่เพียงพอที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมจำต้องอาศัยความร่วมมือจากพระสงฆ์ด้วย เพราะว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ยังเป็นที่เชื่อถือ และเคารพของประชาชนเป็นจำนวนมาก

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงขยายออกไปอย่างกว้างขวางกว่าจากในอดีตอย่างมากมาย ซึ่งพอจะแบ่งได้ดังนี้ คือ

บทบาทที่ 1 การพัฒนาจิตใจของประชาชน คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ และการเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจ

บทบาทที่ 2 การส่งเสริมการศึกษาของประชาชน และเยาวชน

บทบาทที่ 3 การช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

บทบาทที่ 4 การเป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยการช่วยจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในหมู่บ้าน

บทบาทที่ 5 การเป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐถือปูน ปรับปรุงการเกษตร และการรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ เป็นต้น

บทบาทที่ 6 การเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน คือการช่วยวางแผนแนะนำ และสนับสนุนงานของชาวบ้านในโครงการพัฒนาต่าง ๆ

บทบาทที่ 7 การสงเคราะห์ชุมชน คือการช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ ในปัจจุบันมีพระภิกษุหลายรูปที่ทำบทบาทด้านนี้ เช่น พระครูวิจิตรธัญญกุล เจ้าอาวาสวัดพวงแก้ว จังหวัดปทุมธานี ได้ทำการรักษาผู้ป่วยซึ่งไม่สามารถพึ่งบริการได้จากรัฐ หรือ พระจำรูญ ปานจันทร์ แห่งสำนักสงฆ์ถ้ำกระบอก ได้ดำเนินการรักษาคนติดยาเสพติดเป็นการสงเคราะห์มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 จนถึงปัจจุบัน

จากการที่กล่าวมา ทำให้เห็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้พระสงฆ์ในปัจจุบัน เข้าทำบทบาทต่อชุมชนอย่างเด่นชัดอย่างน้อย 2 ประการ คือ

ประการที่ 1 การได้รับการสนับสนุน และส่งเสริม ทั้งด้านแนวคิด และทรัพยากรต่างๆ จากรัฐบาล ประชาชนในท้องถิ่น นักวิชาการ และองค์กรเอกชนต่าง ๆ

ประการที่ 2 สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชนบททางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการศึกษา

ดังนั้น ในสมัยสุโขทัยพระสงฆ์มีบทบาทด้านอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนทางด้านการธรรมโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้อุปถัมภ์ และมีการสร้างวัดในทางพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นก็มีบทบาทคล้ายๆ กันแต่พอมาถึงตอนปลายของกรุงศรีอยุธยาก็เกิดศึกสงครามขึ้น ทำให้พระสงฆ์หันมาให้ความสนใจประชาชนโดยการเน้นหนักไปทางด้านเครื่องรางของขลัง ในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงโดยราชกาลที่ 5 ได้ปฏิรูปสังคมในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะโรงเรียนได้ย้ายออกจากวัดอย่างชัดเจน และพระสงฆ์ก็มีบทบาทในการสอนทั้งทางโลก และทางธรรมแก่ประชาชน ในปัจจุบันบทบาทพระสงฆ์มีความหลากหลายขึ้นเพราะเป็นยุคแห่งเทคโนโลยี พระสงฆ์ต้องพัฒนาตนเองขึ้นเพื่อให้รู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม (เสถียร โพธิ์นันทะ. 2544 : 28)

กล่าวโดยสรุปในเรื่องของบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ

6.2 งานด้านการพัฒนาศีลธรรม

หน้าที่หลักของพระสงฆ์ต่อประชาชนตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงปัจจุบันคือการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ให้พอใจในการทำบุญสร้างกุศล และรู้จักปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยหน้าที่การเผยแผ่ ดังนี้

หน้าที่ 1 ในการประกาศ เป็นการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารหรือกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กร (สถาบันศาสนา) หรือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชนได้รับรู้รับทราบ

หน้าที่ 2 ในการให้ข้อมูลข่าวสาร ให้รายละเอียดสร้างความรู้ความเข้าใจที่ดีให้ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของแก่นแท้ เนื้อหาหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

หน้าที่ 3 ในการจูงใจ เพื่อสร้าง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทศคนคติ และค่านิยมอันดีงาม เช่น การจูงใจให้พุทธศาสนิกชนหันมานับถือศีล 5 หรือ การเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

หน้าที่ 4 ในการสร้างการยอมรับในสิ่งใหม่เพราะมนุษย์ทั่วไปมักกลัวการเปลี่ยนแปลง หรือรูปแบบการดำเนินชีวิตใหม่ที่ไม่น่าคุ้นเคย และอาจไม่ยอมรับง่าย ๆ ต้องอาศัยการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสาร อธิบาย และทำความเข้าใจให้เกิดขึ้น

หน้าที่ 5 ในการสร้างความคาดหวัง เพื่อให้มนุษย์เกิดความเกรงกลัว ละอายในการทำบาป และเห็นผลดีในการทำความดี รู้จักให้เสียสละ ละเว้นการทำความชั่ว ความละโมภโลภมากัน เป็นบ่อเกิดแห่งกิเลส

หน้าที่ 6 เสริมสร้างความน่าเชื่อถือ เคารพศรัทธา ในรูปของสื่อ และกิจกรรมแผ่ประชาสัมพันธ์เป็นแบบอย่างที่ดีน่าเลื่อมใส เคารพนับถือ

หน้าที่ 7 ให้ความรู้ให้การศึกษามีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นในโลกทุกวัน มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น สามารถเข้ามาครอบงำจิตใจของมนุษย์ให้หมกมุ่นอยู่กับอบายมุข สิ่งยั่วยวนความฟุ้งเฟ้อ จนลืมจิตใจที่สงบอันเป็นความสุขที่แท้จริงของมนุษย์

หน้าที่ 8 สร้างคุณค่าให้กับพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การเพิ่มมูลค่าให้กับหลักธรรมคำสั่งสอน ด้วยการนำตัวอย่างที่ดีของผู้ที่ประสบผลสำเร็จ จากการดำเนินชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์เผยแพร่ให้กลุ่มเป้าหมายได้รับรู้รับทราบ

หน้าที่ 9 สร้างภาพพจน์ที่ดี เป็นการเผยแพร่สิ่งที่ดีงาม เรื่องราวคุณประโยชน์ของพระพุทธศาสนา กิจกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม ให้เกิดความเคารพศรัทธา เลื่อมใส

หน้าที่ 10 การแก้ไขทัศนคติเชิงลบ เมื่อเกิดความเข้าใจผิด ความระแวง ความไม่พอใจใด ๆ เกี่ยวกับหลักธรรมคำสั่งสอน การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม นักเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จะต้องเร่งรีบดำเนินการแก้ไข ความเข้าใจผิดเหล่านั้นโดยทันที

หน้าที่ 11 สร้างความปรารถนาดี การจะสร้างความปรารถนาดีให้เกิดขึ้นได้ พระสงฆ์หรือผู้มีหน้าที่เผยแพร่ต้องพิสูจน์ตนเองให้เห็น เช่น เป็นแบบอย่างของการประพฤติปฏิบัติของสังคมจนเป็นที่ยอมรับ

หน้าที่ 12 บำรุงรักษาพระพุทธศาสนา เผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงยืนนาน เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน และมวลมนุษยชาติ

หน้าที่ 13 สร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา และทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี พระสงฆ์ต้องพยายามชักชวนและชี้แจงให้ประชาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ให้มั่นใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น ถ้ามีบางคนเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาสอนหลักธรรมที่สูงเกินไปกว่าสามัญชนจะปฏิบัติได้ก็ชี้แจงให้เขาเข้าใจว่าที่จริงแล้วพระพุทธศาสนาสอนธรรมะไว้ถึง 3 ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน เน้นไปที่การประสบความสำเร็จ การมีความสุขแบบชาวโลก การพึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ ระดับกลาง เน้นไปที่ความมีคุณธรรมจริยธรรม และระดับสูง เน้นไปที่การลดละกิเลสได้เด็ดขาด ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาจึงเหมาะแก่คนทุกระดับ ใครพอใจหรือมีความสามารถปฏิบัติได้แค่ไหนก็เอาแค่นั้น แล้วค่อยพัฒนาให้ก้าวสูงขึ้นไปตามลำดับ อนึ่ง วิธีสร้างศรัทธาที่ดีที่สุดก็คือการสอนด้วยตัวอย่าง พระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ งดงามไปด้วยศีล สมบูรณ์ได้ด้วยคุณธรรม มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ถึงจะไม่สั่งสอนอะไรใครมากก็ทำให้ผู้พบปะเสวนาด้วยความเลื่อมใสได้เป็นอย่างดี

หน้าที่ 14 สร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในบางครั้งบางคนอาจจะไม่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มิใช่เพราะไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิด จึงเหมาะเอาว่าพระพุทธศาสนาไม่ดี ไม่น่าเลื่อมใสศรัทธา ยกตัวอย่างเช่น กล่าวหาว่าพระพุทธศาสนาสอนหลักธรรมที่ขัดกับการพัฒนาคน และสังคม เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้กำจัดตัณหา โดยเขาให้เหตุผลว่า การจะพัฒนาอะไรได้นั้นต้องเร้าให้คนเกิดความอยาก เกิดความต้องการ เมื่อต้องการมาก ๆ ก็จะกระทำหรือพัฒนาคนมากขึ้นเอง พระพุทธศาสนาสอนให้ละความอยากก็เท่ากับสอนให้คนงอมมือ งอเท้า ไม่สร้างสรรค์นั่นเอง พระสงฆ์ผู้เผยแพร่ธรรมะจะต้องสามารถชี้แจงให้เกิดความเข้าใจให้ได้ว่า ความอยากที่เรียกว่า “ตัณหา” นั้น เป็นความโลภ และทุจริต คนที่อยากด้วยอำนาจความโลภ และทุจริต ย่อมจะกระทำการอะไรเพื่อตนเอง และสร้างความเดือดร้อนแก่สังคมเป็นอย่างมาก ถ้ายังเร้าให้คนเกิดความอยากชนิดนี้มากเท่าใด สังคมก็จะเต็มไปด้วย คนโลภ คนเดือดร้อนแก่สังคมเป็นอย่างมาก ถ้ายังเร้าให้คนเกิดความอยากชนิดนี้มากเท่าใด สังคมก็จะเต็มไปด้วยคนโลภ คนทุจริต คนที่เอา راحتเอาเปรียบ สังคม หาความสุขสบายได้ยาก ความอยากอย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้พยายามลดละให้มากที่สุด

เท่าที่จะทำได้ แต่ความอยากสร้างสรรค์ เช่น อยากทำความดี อยากช่วยเหลือคนอื่น อยากเรียนหนังสือ ให้มีความรู้มากๆ เพื่อออกไปรับใช้ชาติ ท่านเรียกว่า “ธรรมฉันทะ” คนที่มีความอยากชนิดนี้เป็นคนไม่โลก ไม่ทุจริต จะตั้งหน้าตั้งตาทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ความอยากชนิดนี้เท่านั้นที่สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง สรุปลงให้เข้าใจง่าย ๆ ก็คือ “พระพุทธศาสนา สอนให้กำจัดความอยากที่เรียกว่าตัณหา แต่ให้พัฒนาความอยากที่เรียกว่า ธรรมฉันทะ”

หน้าที่ 15 สอนให้ละความชั่ว คนทุกคนชอบความดีเกลียดความชั่ว แต่ทั้ง ๆ ที่ชอบความดี เกลียดความชั่ว ในบางครั้งบางคนก็อดทำความชั่วไม่ได้ เพราะความหลงผิดบ้าง เพราะจิตใจไม่เข้มแข็งเพียงพอบ้าง หน้าที่ของพระสงฆ์อีกประการหนึ่งก็คือ พยายามหาวิธีให้คนละทำความชั่วแต่ให้พึงทำความดีให้ได้ สิ่งใดบอกให้เข้าใจได้ก็บอก สิ่งใดบอกด้วยปากไม่ได้ผลก็ต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ดังกรณีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) เดินไปเห็นเนื้อติดบ่วงนายพรานอยู่จึงปล่อยเนื้อตัวนั้น แล้วเอาบ่วงผูกขาตนเองแทน เมื่อนายพรานเจ้าของบ่วงมาพบเข้า จึงสำนึกว่าท่านมาแสดงปริศนาธรรม มาสั่งสอนตนให้จงเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ซึ่งนายพรานก็ยอมทำตามคำสั่งสอนของสมเด็จพระพุฒาจารย์ จึงเลิกอาชีพการเป็นนายพรานนับตั้งแต่บัดนั้น

หน้าที่ 16 สนับสนุนให้ทำความดี พระสงฆ์ต้องสร้างเสริมกำลังใจให้คนทำความดี มีเทคนิควิธีแนะนำที่เหมาะสมแก่บุคคลเพราะคนนั้นมีพื้นฐาน และความสนใจไม่เหมือนกัน ผู้สอนจึงต้องรู้จักปรับวิธีการแนะนำสั่งสอนให้เหมาะสมแก่คนแต่ละคนว่าจะเป็นเรื่องใด ดังกรณีผู้ปฏิบัติสมาธิ บ่นกับอาจารย์สอนสมาธิรูปหนึ่งว่า เขาหมัดกำลังใจปฏิบัติแล้วยิ่งปฏิบัติเท่าใดก็มีแต่ความฟุ้งซ่าน ไม่ได้ผลอะไรเลย อาจารย์สอนว่า “อย่างน้อยโยมก็ได้แล้ว คือ ได้ความรู้ว่าจิตโยมฟุ้งซ่าน ถ้าปฏิบัติต่อไปเรื่อย ๆ โยมก็อาจจะได้มากกว่านี้ ขอให้ทำต่อไปเถอะ ความดีมิใช่ทำได้ในภายในวันสองวัน อย่างนี้เป็นต้น”

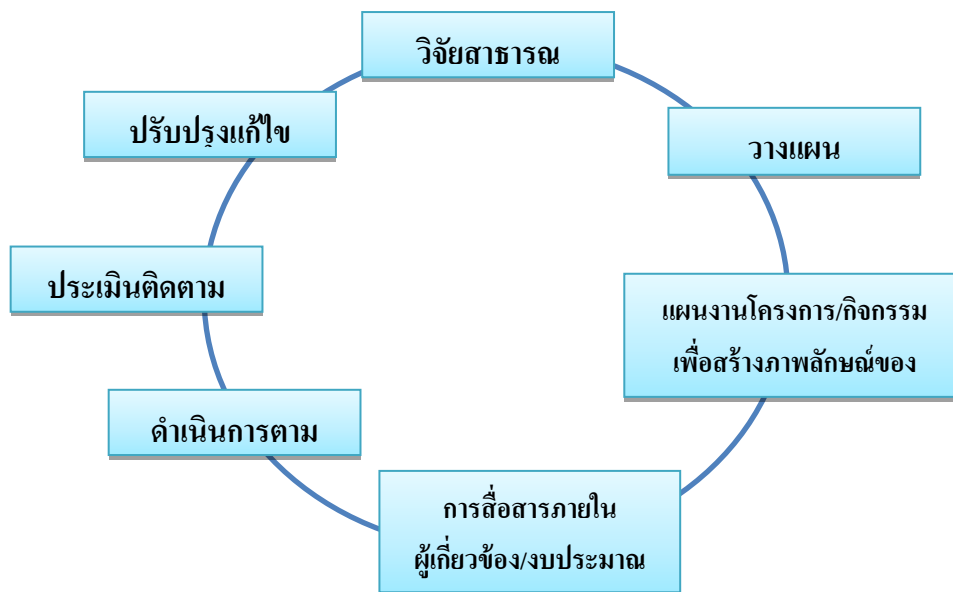
หน้าที่ 17 สร้างบุคลากรที่มีคุณภาพไว้สืบทอดพระพุทธศาสนา ถึงพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระธรรมวินัย (พระพุทธศาสนา) ก็ยังคงอยู่ เพราะได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมา พุทธบริษัททั้งหลาย โดยเฉพาะภิกษุบริษัทมีหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาโดยตรงจึงต้องสร้างศาสนทายาทที่มีคุณภาพไว้ด้วยศาสนทายาทที่มีคุณภาพ จะต้องมีความสมบูรณ์ ดังนี้ คือมีความรู้พระพุทธศาสนาดี มีความประพฤติ สามารถปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาจนได้รับผลแห่งการปฏิบัติ มีความสามารถในการถ่ายทอด คือ ชี้แจงหลักการของพระพุทธศาสนาให้คนอื่นเข้าใจได้ เมื่อมีภัยเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาพร้อมที่จะปกป้อง

6.3 ธรรมชาติในการทำงานเผยแผ่ประสัมพันธ

การประเมินติดตามผลการอบรมสั่งสอนเผยแผ่ เพื่อให้ได้ข้อมูลว่า สิ่งที่เราเผยแผ่ออกไปนั้น พุทธศาสนิกชนมีปฏิกิริยาตอบรับอย่างไร ชื่นชม พอใจ ไม่พอใจ เกลียดชัง เข้าใจ เกิดความเลื่อมใส ศรัทธา ระแวง สงสัย ไม่แน่ใจอย่างไรบ้าง

วิธีการปรับปรุงแก้ไข นำข้อมูลหรือการประเมินที่ได้นั้น มาพิจารณาว่าสมควรจะมีการพัฒนาปรับปรุงอย่างไร โดยเฉพาะมุ่งเน้นถึงวิธีการของการเผยแผ่ (สุภาพร, สมปอง มากแจ้ง. 2542 : 23-24)

ภาพประกอบ 2 ลักษณะทั่วไปของการสื่อสารที่สร้างความพึงพอใจ

6.4 งานด้านการพัฒนาการศึกษา และคุณภาพชีวิต

ในสมัยโบราณ วัด คือ โรงเรียนของเด็กชาย และพระสงฆ์คือครูผู้อบรมสั่งสอนทั้งความรู้ทางโลก และทางธรรม ส่วนเด็กหญิงนั้น หากไม่อยู่รับใช้บิดามารดาที่บ้านก็อาจถูกส่งไปศึกษาความรู้ด้านการบ้านการเรือนในวังของเจ้านายฝ่ายสตรี ความรอบรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตของเด็กชายจึงขึ้นอยู่กับวัด และพระสงฆ์เป็นสำคัญ ทั้งสามัญชน และคนชั้นสูงทั่วไปมักพากันบุตรหลานของตนที่เติบโตพอสมควรแล้วไปฝากเป็นลูกศิษย์พระในวัดเพื่อรับใช้พระสงฆ์ ถือเป็นบุญเป็นกุศล และเพื่อเล่าเรียนความรู้ต่าง ๆ ทั้งทางโลก และทางธรรมจากพระ ทั้งนี้เพราะในสมัยโบราณ พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีความรู้รอบด้านทั้งทางโลก และทางธรรม สามารถสอนการอ่าน การเขียนภาษาไทย อักษรขอม ภาษาบาลี ประเพณีวัฒนธรรมไทย การช่าง กวีนิพนธ์ โหราศาสตร์ และการแพทย์แผนโบราณ เป็นต้น (พระเมธีธรรมากรณ. 2539 : 15)

6.5 งานด้านสังคมสงเคราะห์

เมื่อพระพุทธศาสนิกชนมีปัญหา และความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งทางวัตถุ และทางจิตใจอยู่ และเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่อาจบำบัดทุกข์บำรุงสุขของชาวบ้านในระดับที่ชาวบ้านพอใจได้ ผู้ที่เป็นที่พึ่งของชาวบ้านในยามนี้จึงเป็นพระสงฆ์เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้รู้ในทางธรรม สามารถแสดงข้อธรรมต่าง ๆ ให้ชาวบ้านคลายความวิตกกังวลในอุปสรรคของชีวิตได้ จากการสงเคราะห์ประชาชนทั่วไปด้วยการให้คำปรึกษาหารือและบรรเทาความทุกข์ทางใจ พระสงฆ์ก็ได้พัฒนาบทบาทการช่วยเหลือประชาชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นโดยการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านวัตถุ และการประกอบอาชีพอีกด้วย (พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์. 2547 : 93) ในสมัยโบราณพระสงฆ์ไม่เพียงแต่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และให้คำเทศนาสั่งสอนอบรมศีลธรรมแก่ชาวบ้านเท่านั้น แต่พระสงฆ์ยังทำหน้าที่แพทย์แผนโบราณ รักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ให้ชาวบ้าน อย่างไรก็ตาม ตำรับยาส่วนใหญ่ที่พระสงฆ์ใช้กันขณะนั้นมักเป็นประเภทยาผีบอก (สูตรยา หรือตัวยาต่าง ๆ ได้มาจากการฝัน หรือการนิมิตเห็น ซึ่งผู้ฝัน หรือพระสงฆ์

เข้าใจว่ามาจากการกระทำของผี) ยาผีบอกอาจไม่มีสูตร และคุณภาพในการรักษาโรคตามมาตรฐานทางเภสัชกรรม และการแพทย์ แต่ก็เป็ยยาที่ชาวบ้านใช้กันอย่างกว้างขวาง โดยคาดหวังว่าจะสามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บที่กำลังคุกคามตนได้ คนไข้บางคนก็หายป่วยเพราะยาผีบอก นอกจากนี้งานสังคมสงเคราะห์ที่พระสงฆ์กระทำกันอยู่แล้วอย่างแพร่หลาย คือ การสงเคราะห์ด้านจิตใจ เช่น การแสดงพระ-ธรรมเทศนาให้ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้ และเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของชีวิต และไม่เดือดร้อนใจมากนักเมื่อเผชิญกับอุปสรรคของชีวิต นอกจากนี้ พระสงฆ์อาจให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิต เช่น ปัญหาเรื่องคู่ครอง ปัญหาเรื่องการทำมาหากิน โดยใช้พุทธธรรมเป็นแนวทาง ในบางกรณี บทบาทการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านวัตถุด้วย ตัวอย่างที่เห็นอยู่ทั่วไปได้แก่ การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียนต่างถิ่น และผู้ที่มาปฏิบัติธรรมรักษาศีลในวัด และการให้ประชาชนที่ยากจนได้เช่าที่ดินของวัดในราคาถูกเพื่อปลูกบ้านพักอาศัย เป็นต้น มีพระสงฆ์หลายรูปของไทยในปัจจุบันที่สงเคราะห์ประชาชนทั้งในทางจิตใจและวัตถุ เรารู้จักท่านเหล่านี้ในฐานะพระนักพัฒนาท่านแรกที่ควรกล่าวถึงในที่นี้ คือ พระพยอม กัลยาโณ เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว ท่านได้ใช้การสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่คนยากจนให้มีรายได้ พึ่งพาตนเองได้ การสงเคราะห์ และบำบัดทุกข์บำรุงสุขของชาวบ้าน เมื่อท้องถิ่นก็สามารถรับฟังธรรมได้อย่างไม่ติดขัด เป็นการพัฒนาจิต หรือเป็นการเผยแผ่ธรรมะในจังหวะที่เหมาะสม

6.6 งานด้านการเป็นผู้นำของชุมชน

พระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า วัดวาอารามต่าง ๆ ทั้งในเมือง และตามชนบทมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบกิจทางศาสนาเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นสถานบริการสังคม เช่น เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กวัด เป็นบ้านพักฉุกเฉินสำหรับผู้ขัดสนไร้ที่พึ่ง เป็นโรงพยาบาลรักษาคนป่วย เป็นที่พักคนเดินทาง และเป็นหออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย หรือพิพิธภัณฑ์อันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น การที่วัดได้กลายเป็นสถานบริการสังคมอย่างกว้างขวางเช่นนี้ ย่อมแสดงถึงทัศนคติและการยอมรับของชุมชนว่าวัดเป็นที่พึ่งสำคัญของชาวบ้าน และมีอาจแยกออกจากวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างสิ้นเชิง วัดมิใช่สถานบำเพ็ญเพียรเพื่อความหลุดพ้นหรืออาณาเขตของคนพ้นโลกซึ่งแบ่งแยกตัวเองออกจากการดำรงชีวิตของบุคคลทั่วไป

ความเลื่อมใสศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อพระสงฆ์เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พวกเขายอมรับความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ ความเลื่อมใสศรัทธานี้เกิดจากการสำนึกว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรมและความบริสุทธิ์ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นผู้เสียสละความสุขส่วนตัวโดยเอื้อประโยชน์ให้ผู้อื่น เช่น สละเวลา เพื่อสั่งสอนวิชาความรู้ แก่เด็กวัด และเทศนาสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชาวบ้านทั่วไปที่มีการศึกษาน้อยย่อมรู้สึกว่ พระสงฆ์มีความเฉลียวฉลาดทั้งทางโลก และทางธรรม สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้ตนได้ การยอมรับว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางคุณธรรม และทางสติปัญญา นี้ ทำให้พระสงฆ์ต้องเข้ามาสัมผัสกับวิถีชีวิต และปัญหาของชาวบ้านทุกรูปแบบอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เช่น พระสงฆ์บางรูปอาจต้องทำหน้าที่จิตแพทย์เพื่อประสานความเข้าใจระหว่างสามีกับภรรยาที่ขัดแย้งกัน พระสงฆ์บางรูปอาจต้องนำชาวบ้านสร้างถนน หรือสะพานในหมู่บ้านเพื่อแก้ปัญหาการสัญจรไปมาเป็นต้น (พระมหาสุริยัน จันทนาโม. 2549 : 78)

การยอมรับพระสงฆ์เป็นผู้นำของชุมชนดังกล่าว เกิดจากความเคารพเลื่อมใสศรัทธา ชาวบ้านจึงปฏิบัติตามคำแนะนำของพระสงฆ์ และเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านด้วยดี หากพระสงฆ์ยังรักษาบทบาทของผู้นำชุมชนที่น่าเคารพศรัทธานี้ไว้ได้ พระสงฆ์ก็จะสามารถสร้างความเจริญให้ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การที่ชาวบ้านมองเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรม มีความบริสุทธิ์ และเสียสละเพื่อผู้อื่นนี้ เกิดจากการยอมรับว่าพระสงฆ์รักษาศีลมากกว่าชาวบ้านทั่วไป และมีสถานภาพสูงกว่าฆราวาส ทำให้เป็นผู้มีอำนาจวิเศษสามารถอำนวยโชคลาภหรือทำลายอำนาจชั่วร้ายได้ นักสังคมวิทยาทางศาสนา ผู้มีชื่อเสียงท่านหนึ่งคือ มุลเดอร์ ตั้งข้อสังเกตถึงบทบาท และอำนาจลึกลับของพระสงฆ์ที่ทำให้ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธาว่า พระสงฆ์ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีอำนาจ เวทย์มนตร์คาถา สามารถทำเครื่องรางของขลัง สักเลขยันตร์ หรือถ่ายทอดเวทย์มนตร์เพื่อป้องกันอันตรายให้ผู้อื่นได้ ชาวบ้านเชื่อกันว่า ถ้าหมอผีไม่สามารถต่อสู้กับอำนาจสิ่งชั่วร้ายได้ พระสงฆ์ย่อมเป็นที่พึ่งสุดท้ายที่จะช่วยได้ トラบเทาที่พระสงฆ์ยังเป็นผู้ถือศีลโดยเคร่งครัด พระสงฆ์ย่อมได้รับการยกย่องเป็นพระอริยะผู้ประเสริฐกว่ามนุษย์ธรรมดา มีอำนาจเหนือภูตผีปีศาจและมีเวทย์มนตร์ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่พักของชาวบ้านได้ตลอดไป นอกจากนี้เราจะเห็นความสัมพันธ์การพึ่งพาอาศัยกันระหว่างบ้าน และวัด คือ บางครั้งชาวบ้านก็ไปจัดงานฉลองในวัด และวัดที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน และเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวบ้าน ในทำนองเดียวกัน พระสงฆ์ก็มีใช้พระอริยะผู้ตัดขาดจากกิเลส มุ่งสู่นิพพานเพียงประการเดียว และไม่รับรู้ปัญหาของสังคม พระสงฆ์ในปัจจุบันไม่สามารถดำรงตนเป็นผู้แสวงหาสภาวะอันเป็นโลกุตระเพียงอย่างเดียวได้ แต่พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้ามาสัมพันธ์กับชาวบ้าน รับรู้ปัญหาของชาวบ้าน และช่วยเหลือชาวบ้านตามสมควรแก่สถานภาพ และเท่าที่จะช่วยได้ ในการก้าวเข้ามาสัมพันธ์กับปัญหาชาวบ้านดังกล่าว พระสงฆ์ในปัจจุบันจึงมีบทบาทเป็นพระนักพัฒนาในด้านต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต่อความอยู่รอดของสังคมไทย (พระมหาสุริยัน จันทนาโม. 2549 : 80)

จากการศึกษาการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคพุทธกาล ยุคหลังพุทธกาล มาจนถึงการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคปัจจุบัน สรุปได้ว่า

การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการมาแล้วตั้งแต่ครั้งพุทธกาล โดยเริ่มขึ้นตั้งแต่หลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเพียง 9 เดือน และพระพุทธองค์ได้ทรงวางแนวทางการดำเนินงานด้านการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาไว้อย่างครบถ้วนทุกด้าน กล่าวคือ หลักการ วิธีการ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย กลุ่มเป้าหมาย

ในยุคหลังพุทธกาล การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาก็ยังดำเนินไปตามหลักหรือแนวทางที่พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้ดังกล่าวแล้ว แต่เนื่องจากสภาพสังคม และบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาจึงเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ก็ยังคงดำเนินไปตามหลักหรือแนวทางที่พระพุทธองค์ได้วางไว้ กล่าวคือ ดำเนินไปตามหลักการ คือ การประกาศหรือการแสดงธรรม คำสอนของพระพุทธองค์ที่ถูกต้องบริบูรณ์ ด้วยวิธีการจัดส่งพระธรรมทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในดินแดนต่าง ๆ อย่างกว้างขวางโดยมีวัตถุประสงค์คือ ประโยชน์สุขของมนุษยชาติโดยไม่จำกัดเชื้อชาติวรรณะ โดยมีเป้าหมาย คือ เพื่อให้มวลชนมนุษยชาติได้บรรลุ หรือเข้าถึงพุทธธรรมตามสติปัญญาความสามารถ กลุ่มเป้าหมาย ก็คือ มนุษยชาติทุกชาติ ชั้น วรรณะในดินแดนนั้น ๆ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ชัดเจนเมื่อครั้งพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นตัวอย่าง

ในยุคปัจจุบันการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งต่างยุคต่างสมัยกับครั้งพุทธกาลมาก แต่ก็ให้เห็นได้ว่า การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาก็ยังดำเนินไปตามหลักหรือแนวทางครั้งพุทธกาล เพียงแต่รูปแบบ และวิธีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมแก่สภาวะการณ์ของบุคคล สังคม และบ้านเมือง โดยรูปแบบ และวิธีการบางอย่างอาจลดน้อยลงหรือเปลี่ยนเป็นอย่าง

อื่นส่วนรูปแบบ และวิธีการบางอย่างไม่เคยมีมาก่อน ก็เกิดมีเพิ่มขึ้นไปตามพัฒนาการของการวิทยาการ และประดิษฐากรรมของมนุษย์ เช่น อุปกรณ์หรือสื่อประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

นโยบาย และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน” มีกฎหมาย และนโยบายที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. กระทรวงวัฒนธรรม

กระทรวงวัฒนธรรม เป็น 1 ใน 20 กระทรวงหลัก และเป็น 1 ใน 6 กระทรวงใหม่ที่ได้รับ การสถาปนาขึ้นจากการปฏิรูประบบราชการ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 ตามบทบัญญัติมาตรา 36 แห่งพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 กำหนดให้กระทรวงวัฒนธรรมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับศิลปะ ศาสนา และวัฒนธรรม มีนโยบายที่เกี่ยวข้อง คือ ทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมของชาติ และสนองงานสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ให้มีการสืบทอด และพัฒนาอย่างยั่งยืน บูรณการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมสู่ประชาชน และชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม ทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น ชาติ และนานาชาติ ด้วยมิติทางวัฒนธรรม และบูรณาการความร่วมมือ ในการบริหารจัดการองค์ความรู้ และมรดกศิลปวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์แก่สังคมไทย และสังคมโลก

การนำไปปรับใช้ในงานวิจัย ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงภารกิจ และนโยบายของกระทรวง วัฒนธรรมที่จะส่งเสริมให้มีการทำนุบำรุงศาสนาพุทธ อย่างเป็นรูปธรรม และอย่างยั่งยืน โดยผู้วิจัย สามารถนำนโยบายมาปรับใช้กับแนวคิด และการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในศาสนาพุทธได้ อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากได้มีการวิเคราะห์สถานการณ์การเผยแพร่ศาสนาพุทธ และแผนปฏิบัติ ราชการของหน่วยงานดังกล่าวประกอบด้วยทำให้สามารถนำมาปรับใช้ในงานวิจัยได้ดียิ่งขึ้น

2. กรมการศาสนา

กรมการศาสนามีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐด้านศาสนา โดยการทำนุบำรุง ส่งเสริม และให้ความอุปถัมภ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการ รับรอง ตลอดจนส่งเสริม พัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และสร้างความสมานฉันท์ ระหว่างศาสนิกชนของศาสนา รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทยนำหลักธรรมของศาสนา มาใช้ในการ พัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม วิสัยทัศน์ คนไทยนำหลักธรรมทางศาสนา มาใช้ในการพัฒนา คุณภาพชีวิตให้เกิดความรู้คู่คุณธรรมเพื่อให้เป็นคนดีมีคุณภาพ เสริมสร้างความสมานฉันท์

พันธกิจ เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้สังคมมีคุณภาพ อุปถัมภ์ คุ้มครอง และเอื้อให้ มีความสมานฉันท์ในศาสนา เผยแพร่หลักธรรมสู่เยาวชน และประชาชน รับสนองงานพระราชพิธี พระราชกุศล รัฐพิธี

นโยบายหลักคือ 1) เผยแพร่ศาสนาธรรม อย่างมีคุณภาพ และกว้างขวางทั้งในระบบ และนอกระบบโรงเรียน โดยใช้สื่อ และเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแพร่ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่ หลากหลายอย่างเหมาะสม และทั่วถึง 2) ส่งเสริมศาสนสัมพันธ์ โดยการร่วมคิดร่วมปฏิบัติอย่างใกล้ชิด เพื่อให้เกิดความผูกพันความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา 3) สนับสนุนศาสนูปถัมภ์ โดยให้การอุปถัมภ์สงเคราะห์ศาสนสถานที่เหมาะสมและดูแลการเผยแพร่ศาสนาอื่นที่ทางราชการรับรอง

4) ปฏิบัติศาสนพิธี โดยดำเนินการเกี่ยวกับงานพระราชพิธี พระราชกุศล งานรัฐพิธี และศาสนาพิธีของหน่วยงาน

การนำมาปรับใช้ในงานวิจัย ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจถึงพันธกิจ และอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนาในการส่งเสริมการเผยแผ่ศาสนาพุทธได้มากยิ่งขึ้น ทำให้สามารถนำนโยบาย แนวคิดของกรมการศาสนา มาปรับใช้กับแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนได้อย่างละเอียด และชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากกรมการศาสนามีภารกิจสำคัญเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐด้านศาสนาโดยเน้นการทำนุบำรุง ส่งเสริม และให้ความอุปถัมภ์คุ้มครองกิจการด้านพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ๆ ที่ทางราชการรับรอง ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และสร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งดำเนินการเพื่อให้คนไทยนำหลักธรรมของศาสนามาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นคนดีมีคุณธรรม

แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารตามแนวทางแห่งพุทธ

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารตามแนวทางแห่งพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลแทรกซึมต่อวิถีชีวิตชาวพุทธมานาน เป็นรากฐานที่มาแห่งวัฒนธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ศิลปกรรม วรรณกรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา และกระบวนการทางสังคม เพราะฉะนั้นการสื่อสาร จึงเน้นสิ่งจำเป็น และมีความสำคัญต่อตนเอง และสิ่งที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมา การสื่อสารจะดีมีประสิทธิภาพผู้ประกอบการทางการสื่อสาร จะต้องเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างท่องแท้ทั้งศาสตร์และศิลป์แห่งการสื่อสาร ถ้าไม่พิจารณาในข้อดังกล่าว ใช้เสรีภาพตามอำเภอใจอย่างเต็มที่ในการสื่อสารย่อมส่งผลให้เกิดความวุ่นวายในสังคมได้ (สมาน งามสนิท. 2537 : 92-93)

1) กระบวนการ และช่องทางการสื่อสารตามหลักพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายถึงส่วนประกอบทางธรรมว่าเบญจขันธ์ มีดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2538 : 6-29)

รูป (Corporeality) ได้แก่ สิ่งที่มีมองเห็น และสัมผัสได้อันจากตัวมนุษย์ หมายถึงร่างกาย และพฤติกรรมของมนุษย์

เวทนา (Feeling) ได้แก่ ความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง 5 และทางใจ

สัญญา (Perception) ได้แก่ การจำได้หมายรู้ คือ กำหนดรู้อาการเครื่องหมายลักษณะต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้จำอารมณ์นั้น ๆ ได้

สังขาร (Mental Formations or Volitional Activities) ได้แก่ ส่วนประกอบหรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต อันมีเจตนาเป็นตัวนำ ซึ่งจะปรุงแต่ง และแสดงออกทางกาย ทางวาจา หรือเป็นเครื่องปรุงของจิตของความคิด นำไปสู่ปัญญา (Wisdom or Understanding) หรือปรุงแต่งให้จิตคิดไปต่าง ๆ นานา

วิญญาน (Consciousness) ได้แก่ ความรู้แจ้งอารมณ์ทางประสาททั้ง 5 และทางใจ คือ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สัมผัสทางกาย และการรู้ทางอารมณ์ทางใจ

ส่วนประกอบดังกล่าวนี้สรุปได้เป็นรูป และนาม (วีรยุทธ วิเชียรโชติ และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ. ม.ป.ป. : 543-548)

รูป คือ รูปกายมนุษย์ทั้งหมด ประกอบด้วยธาตุ 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ และ หมายถึง รูปธรรมที่เข้ามาสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โดย ตาสัมผัสรูป หูสัมผัสเสียง จมูกสัมผัสกลิ่น ลิ้นสัมผัสรส

จากองค์ประกอบในเรื่องเบญจขันธ์ดังกล่าว มีความสอดคล้องกับแบบจำลองของนักวิชาการตะวันตกท่านหนึ่ง คือ Berlo (1960 : 25) ที่ได้กล่าวไว้ใกล้เคียงกันว่า กระบวนการสื่อสารของมนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) สื่อ (Channel) ผู้รับสาร (Receiver) โดยเฉพาะในส่วนของช่องทางในการสื่อสารของมนุษย์ที่เหมือนกับของพระพุทธองค์มาก กล่าวคือ เบอร์โล แนะนำช่องทางในการสื่อสารของมนุษย์ ได้แก่ ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวสัมผัสที่เป็นช่องทางสำหรับการรับเข้า และส่งออกของการสื่อสาร เพียงแต่แนวคิดของของพระพุทธองค์ทรงอธิบายถึงการรับรู้ทางใจไว้ด้วย

ในหลักการสื่อสารในยุคพระพุทธเจ้ายังไม่มีสื่อ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสื่อสาร มีเพียงการสื่อสารด้วยการพูด และการเขียนเท่านั้น หลักการสื่อสารที่พระองค์ทรงสั่งสอน จึงเน้นไปที่การพูด การฟังแต่หลักการต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงสั่งสอนดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ สามารถนำไปพัฒนาประยุกต์ใช้ได้กับการสื่อสารในทุกรูปแบบ เช่น การรายงานข่าว การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

การนำไปใช้ในงานวิจัย แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารตามแนวทางแห่งพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลแทรกซึมต่อวิถีชีวิตชาวพุทธมานาน เป็นรากฐานที่มาแห่งวัฒนธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา ศิลปกรรม วรรณกรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา และ กระบวนการทางสังคม เพราะฉะนั้นการสื่อสารจึงเน้นสิ่งจำเป็น และมีความสำคัญต่อตนเอง และสิ่งที่เกี่ยวข้องดังกล่าว

ทั้งนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายถึงส่วนประกอบทางธรรมหรือเบญจขันธ์ ดังนี้คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งองค์ประกอบในเรื่องเบญจขันธ์ดังกล่าว มีความสอดคล้องกับแบบจำลองของนักวิชาการตะวันตก คือ เบอร์โล ที่ได้กล่าวไว้ใกล้เคียงกันว่า กระบวนการสื่อสารของมนุษย์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) สื่อ (Channel) ผู้รับสาร (Receiver)

ในหลักการสื่อสารในยุคพระพุทธเจ้ายังไม่มีสื่อ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสื่อสาร มีเพียงการสื่อสารด้วยการพูด และการเขียนเท่านั้น หลักการสื่อสารที่พระองค์ทรงสั่งสอน จึงเน้นไปที่การพูด การฟังแต่หลักการต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงสั่งสอนดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ สามารถนำไปพัฒนาประยุกต์ใช้ได้กับการสื่อสารในทุกรูปแบบ

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะของพระสงฆ์ว่าจะต้องใช้เทคนิค และลีลา หรือวิธีการเผยแผ่ธรรมะให้สอดคล้องกับจริตของคนในแต่ละวัย และเนื้อหาในการเผยแผ่ต้องยึดหลักธรรมะกำมือเดียว ว่าหลักธรรมะที่นำเสนอตรงตามความต้องการของพุทธศาสนิกชนหรือไม่

หลักการพูดตามแนวพุทธศาสนา

(1) พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพาลบัณฑิตสูตร ทรงชี้ให้เห็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของบัณฑิตในคำพูดที่ดี และไม่ดี คือ การพูดถ้อยคำที่ดีไพเราะ และสุภาพ ซึ่งมีลักษณะ 4 ประการ คือ พูดคำจริง คือ คำพูดที่ไม่ปด รักษาคำพูดไม่เปลี่ยนแปลงไปมา พูดคำสมานไมตรี คือ คำพูดที่ผูกมิตรไมตรีให้เกิดการประสานสามัคคี คำไพเราะ คือ คำพูดอ่อนหวาน ออกมาจากความจริงใจของผู้พูด พูดเข้าใจให้ผู้ฟังเห็นตาม และถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง พูดให้กำลังใจ ทำให้ผู้ฟังชื่นบาน และพูดคำพูดที่มีประโยชน์ คือ คำพูดที่มีเหตุผล มีหลักฐานยืนยัน และผู้อื่นคัดค้านไม่ได้ (ชัยวัฒน์ อัตพัฒนา. 2523 : 165-166)

พระองค์ได้ทรงแสดงลักษณะการพูดที่ไม่ดีของคนพาลในจตุกนิบาตอังคุตตรนิกาย ว่ามีลักษณะ ดังนี้ คนพาลชอบโทษของคนอื่น คนพาลไม่ชอบเผยคุณงามความดีของคนอื่น คนพาลไม่ชอบเผยโทษของตน และคนพาลชอบบอวอดคุณงามความดีของตน (ชัยวัฒน์ อัตพัฒนา. 2523 : 162-163)

นอกจากนี้ คนพาลมีลักษณะการสื่อสาร คือ ชอบแนะนำสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ ไม่รู้จักอุบายแนะนำ และแม้พูดดี ๆ ก็โกรธ (ชัยวัฒน์ อัตพัฒนา. 2523 : 163)

พระพุทธองค์ยังทรงสอนเรื่องการพูดไว้ในหลักสัมมาวาจาหรือวาจาชอบ ซึ่งมีข้อให้ปฏิบัติ ดังนี้ ละมุสา เว้นการพูดเท็จ รวมถึงสัมมาวาจา พูดคำจริง ละปิสุณาวาจา เว้นการพูดคำหยาบ รวมถึงสัณฺหาวาจา พูดคำสมานสามัคคี และละผรุสวาจา เว้นการพูดเพื่อเจ้อ รวมถึง อตถสัณฺหิตาวาจา พูดคำมีประโยชน์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2538 : 169)

หลักธรรมนี้กล่าวง่าย ๆ ก็คือ บุคคลไม่พูดคำเท็จทำให้คนอื่นเสียหาย ไม่พูดส่อเสียดให้คนอื่นเข้าใจผิดทะเลาะเบาะแว้งกัน ไม่พูดคำหยาบให้เกิดความเสียหายกับผู้อื่น และไม่พูดเพื่อเจ้อไร้สาระประโยชน์ การสื่อสารด้วยสัมมาวาจา ย่อมก่อให้เกิดความเข้าใจกัน (ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการสื่อสาร และเป็นเครื่องชี้วัดประสิทธิภาพ และความสำเร็จของการสื่อสาร) ไว้วางใจ มีจิตใจสงบ

(2) บุคคลไม่ควรพูดคำเท็จ

ตามหลักการสื่อสารตามแนวพระพุทธศาสนาก็คือ การห้ามพูดเท็จ ซึ่งทรงกำหนดไว้สี่ข้อที่ 4 ว่า “มุสาวาทา เวะระมณิ ลิกขาปะทัง สะมาทิยามิ”

พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่า ผู้ที่มีกพูดปด ย่อมตกนรกเหมือนถูกนำตัวไปวางไว้จากปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย เล่มที่ 22 ข้อที่ 191 (มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539 : 65)

ในทางตรงกันข้ามด้าน คำว่า ความเท็จนั้นพระพุทธองค์กล่าวไว้ว่า เป็นการแสดงออกได้ 2 วิธีคือ ทางวาจา ได้แก่ พูดโกหกขัด ๆ และทางกาย คือ การแสดงออกให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น เขียนจดหมายโกหก รายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอมทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อ สันติริษะในเรื่องควรรับ พักหน้ารับในเรื่องที่ควรปฏิเสธซึ่งผิดทั้งทางกาย และวาจา ซึ่งการมุสาหรือเท็จนั้น มี 7 แนวทางด้วยกัน คือ ปด ได้แก่ โกหกขัด ๆ ไม่รู้ไม่เห็น ทนسابาน ทำผิดจริง แต่กล้าสาบานว่าไม่ได้ทำไม่ได้พูด ทำเล่ห์กระเท่ เช่น ทำเป็นคนพิการเพื่อให้คนอื่นเข้าใจผิดแล้วให้ทาน มายา แสดงอาการลวงคนอื่น เช่น เจ็บน้อย แต่แกล้งทำเป็นเจ็บหนักมาก ทำเลศนัย พูดเล่นสำนวนให้คนฟังเข้าใจผิด เสริมความเรื่องมีมูลน้อยแต่พูดให้มากมายขึ้นกว่าข้อเท็จจริง อำความ เรื่องมีมูลมาก แต่พูดให้น้อย เช่น รายงานเหตุการณ์ข้อเท็จจริงเพียงบางส่วน เพื่อปกปิดข้อบกพร่อง (ชัยวัฒน์ อัตพัฒนา. 2523 : 58-59)

ส่วนองค์ประกอบของมูสาวาท ประกอบด้วย เรื่องนั้นไม่จริง มีจิตคิดจะพูด มีความพยายามในการพูด มีเจตนาที่จะพูดให้คนอื่นเข้าใจผิด (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. 2523 : 59)

จะเห็นได้ว่า ศीलข้อนี้สำคัญที่อยู่ทีเจตนา คือ มีความจงใจที่จะพูดให้คนอื่นเข้าใจผิด ส่วนคนอื่นจะเชื่อหรือไม่สำคัญ สำหรับโทษของการละเมิดศีลข้อนี้ ได้แก่ การพูดเท็จเป็นการทำลายตนเอง การพูดเท็จเป็นการทำลายประโยชน์ของคนอื่น การพูดเท็จย่อมาจากทำลายชาติบ้านเมืองได้ คนพูดเท็จย่อมไม่มีใครเชื่อ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. 2523 : 60)

ด้านเหตุผลในการห้ามไม่ให้พูดเท็จ ก็เพื่อประโยชน์ต่อไปนี้ เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของคนอื่น เพื่อให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความซื่อสัตย์ต่อกัน เพื่อความสามัคคีในหมู่คณะ คนไม่พูดเท็จย่อมได้รับการเชื่อถืออย่างสูง (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. 2523 : 60)

พระพุทธองค์ได้แสดงถึงอานิสงค์แห่งการรักษาศีลมูสาวาทไว้ 14 ประการ ได้แก่ มีอินทรีย์ทั้ง 5 ผ่องใส มีวาจาไพเราะ สละสลวย มีโรพินเสมอชิต และชาวสะอาด ไม่อ้วนจนเกินไป ไม่ผอมจนเกินไป ไม่สูงจนเกินไป ไม่เตี้ยจนเกินไป ปากหอมเหมือนดอกบัว ได้แต่สัมผัสอันเป็นสุข มีบริวารชุลฉ้วนแล้วแต่ขยันขันแข็ง มีถ้อยคำที่เชื่อถือได้ มีลิ้นบางแดงอ่อนเหมือนกลีบบัว มีใจไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เป็นอ่าง ไม่เป็นใ้ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. 2523 : 60)

(3) บุคคลไม่ควรพูดมาก

พระพุทธองค์สอนว่าคนพูดมากมักมีโทษเกิดขึ้น จากปัญจกนิบาต อังคุดตรนิกาย เล่มที่ 22 หน้าที่ 282 (มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539 : 67) (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. 2523 : 165-166)

(4) บุคคลควรพูดด้วยปัญญา

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่าควรพูดด้วยปัญญา คือ ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ลิ่นชีวิตแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ จากปัญจกนิบาต อังคุดตรนิกาย เล่มที่ 22 (มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539 : 65)

(5) บุคคลไม่ควรพูดมากแล้วไม่ทำ แต่ควรพูดน้อยแล้วทำ

พระพุทธองค์ทรงสอนว่าคนที่พูดมาก และเป็นถ้อยคำที่มีประโยชน์แต่ไม่ได้ปฏิบัติตามถ้อยคำนั้นย่อมไม่ได้รับกุศลแห่งการพูดนั้น เพราะฉะนั้นคนที่พูดน้อยแต่มีประโยชน์และประพฤติตามถ้อยคำที่พูดนั้น ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งคุณธรรมทำให้เป็นสมณะ

(6) บุคคลควรระมัดระวังการพูดจา

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบว่าคนที่เกิดมีชวานเกิดมาในปากด้วย คนพาลเมื่อกล่าวคำชั่ว ชื่อว่าใช้ชวานนั้นพันตัวเอง ผู้ใดสรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ ผู้นั้นชื่อว่าใช้ปากเลือกเก็บความชั่วไว้ จะไม่ได้ประสบความทุกข์เพราะความชื่อนั้น จากติบาตร อังคุดตรนิกาย เล่มที่ 62 ข้อที่ 24 (มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539 : 77)

การนำไปใช้ชวานวิจัย กล่าวโดยสรุป พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพาลบัณฑิตสูตร ทรงชี้ให้เห็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของบัณฑิตในคำพูดที่ดี และไม่ตี คือ การพูดถ้อยคำที่ดีไพเราะและสุภาพ ซึ่งมีลักษณะ 4 ประการ คือ พูดคำจริง คือคำพูดที่ไม่ปด รักษาคำพูดไม่เปลี่ยนแปลงไปมา พูดคำสมานไมตรี คือคำพูดที่ผูกมิตรไมตรีให้เกิดการประสานสามัคคี คำไพเราะ คือคำพูดอ่อนหวานออกมาจากความจริงใจของผู้พูด พูดเข้าใจให้ผู้ฟังเห็นตาม และถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง พูดให้กำลังใจทำให้ผู้ฟังชื่นบาน และพูดคำพูดที่มีประโยชน์ คือ คำพูดที่มีเหตุผล มีหลักฐานยืนยันและผู้อื่นคัดค้านไม่ได้

พระพุทธองค์ยังทรงสอนเรื่องการพูดไว้ในหลักสัมมาวาจาหรือวาจาชอบซึ่งมีข้อให้ปฏิบัติ ดังนี้ คือ ละมุนสา เว้นการพูดเท็จ รวมถึงสัมมาวาจา พูดคำจริง ละปิสุณาวาจา เว้นการพูดคำหยาบ รวมถึง สัมมาวาจา พูดคำสมานสามัคคี ละผรุสวาจา เว้นการพูดเพ้อเจ้อ รวมถึง อตถสัณหิตาวาจา พูดคำมีประโยชน์

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ได้แสดงถึงอานิสงค์แห่งการรักษาศีลมูลสาวาทไว้ 14 ประการ ได้แก่ มีอินทรีย์ทั้ง 5 ผ่องใส มีวาจาไพเราะ สละสลวย มีโรพินเสมอชิต และชาวสะอาด ไม่อ้วนจนเกินไป ไม่ผอมจนเกินไป ปากหอมเหมือนดอกบัว ได้แต่สัมผัสอันเป็นสุข มีบริวารชนล้วนแล้วแต่ขยันขันแข็ง มีถ้อยคำที่เชื่อถือได้ มีลิ้นบางแดงอ่อนเหมือนกลีบบัว มีใจไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เป็นอ่าง ไม่เป็นใบ้

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในวิเคราะห์ถึงเทคนิคของพระสงฆ์ในการใช้คำพูดที่เป็นที่พอใจของพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ไม่ว่าจะเป็นคำพูดที่โน้มน้าวใจ คำพูดที่ผู้ฟังถูกคิด ฟังแล้วเกิดความคล้อยตามอยากติดตามธรรมะอยู่เสมอ คำพูดดังกล่าวไม่จะเป็นการใช้คำคม การเลือกพุทธศาสนสุภาษิต แม้แต่กระทั่งการใช้คำพูดที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน การใช้คำสัมผัสคล้องจอง เป็นต้น

หลักการฟังตามแนวพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ฟังแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการฟังในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ โดยได้ชี้ถึงอานิสงส์ในการฟังธรรม 5 ประการ คือ ย่อมได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง สิ่งที่ได้ฟังแล้ว ย่อมชัดเจนขึ้น บรรเทาความสงสัยเสียได้ ทำความเห็นให้ตรงได้ จิตของผู้ฟังย่อมแจ่มใส จากปัญจกนิบาติ อังคตตรนิกาย เล่มที่ 22 (มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539 : 68)

นอกจากนี้พระพุทธองค์ได้ทรงสอนเกี่ยวกับการฟังการสนทนา ไว้ในหลักธรรม 5 ประการ ดังนี้ ไม่นึกหมิ่นในเรื่องที่เขาพูด ไม่นึกหมิ่นผู้พูด ไม่นึกหมิ่นตัวเอง ใจไม่ฟุ้งซ่าน ฟัง โดยมีจิตหนึ่งเดียว มนสิการ โดยแยบคาย หรือโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นหลักในการทำหน้าที่ทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2538 : 647)

พระองค์ยังได้สอนอีกว่าในการฟังนั้นควรที่จะปฏิบัติดังนี้ ไม่ฟังโดยมีความรู้สึกลบหลู่ ไม่ฟังโดยมีจิตแข็งดี ไม่ฟัง โดยจ้องจับผิด มีจิตกระทบกระทั่งต่อผู้แสดง (ผู้พูด) ไม่คิดหมายว่าเข้าใจแล้ว ในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2538 : 647)

จากหลักการข้างต้นนี้ Berlo (1960 : 41-43) ได้เสนอไว้คล้าย ๆ กันว่า ผู้ส่งสารและผู้รับสาร จะสื่อสารได้มีประสิทธิภาพ จะต้องมีความตั้งใจที่ดีต่อตนเอง ต่อผู้ที่เราสื่อสารด้วย และต่อเนื้อหาในสารนั้น

การนำไปใช้งานวิจัย กล่าวโดยสรุป พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ฟังแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการฟังในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ โดยได้ชี้ถึงอานิสงส์ในการฟังธรรม 5 ประการ คือ ย่อมได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง สิ่งที่ได้ฟังแล้ว ย่อมชัดเจนขึ้น บรรเทาความสงสัยเสียได้ ทำความเห็นให้ตรงได้ จิตของผู้ฟังย่อมแจ่มใส นอกจากนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงสอนเกี่ยวกับการฟังการสนทนา ไว้ในหลักธรรม 5 ประการ ดังนี้ ไม่นึกหมิ่นในเรื่องที่เขาพูด ไม่นึกหมิ่นผู้พูด ไม่นึกหมิ่นตัวเอง ใจไม่ฟุ้งซ่าน ฟัง โดยมีจิตหนึ่งเดียว มนสิการ โดยแยบคาย หรือโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นหลักในการทำหน้าที่ทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะการพูดของพระสงฆ์ที่ทำให้ผู้ฟังรู้สึกดีมีความสุข คล้อยตาม อยากนำธรรมะไปปฏิบัติได้ โดยเฉพาะการยกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนิกชน ตลอดถึงการยกบทกลอน หรือบทกวีมาเป็นตัวอย่าง

หลักการเลือกใช้ช่องทางในการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร

ในเรื่องนี้พระพุทธรองค์ทรงชี้ให้เห็นช่องทางการสื่อสารว่าได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ซึ่งเราไม่ควรลุ่มหลงกับมันมาก เพราะเป็นช่องทางแห่งการเกิดทุกข์ได้ พระองค์ทรงกล่าวไว้ในพระธรรมตอนหนึ่งว่า

ผู้ใดชื่นชม หา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หลงไหลใน รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องได้) ธรรมะ (สิ่งที่รู้ได้ด้วยใจ) ผู้นั้นชื่อว่าชื่นชม และยินดีกับทุกข์จะไม่มีวันพ้นไปจากทุกข์ได้จากสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค เล่มที่ 18 ข้อที่ 16,17 (มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539 : 98) ย่อมมีมาร จากสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค เล่มที่ 18 ข้อที่ 46 (มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539 : 99)

นอกจากนี้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังเป็นช่องทางไปยังหนทางของนรกได้ด้วย ทรงกล่าวว่า นรกอันชื่อว่าเนื่องด้วยอายตนะสำหรับถูกต้องอารมณ์ 6 ชนิด ในนรกนั้นบุคคลย่อมเห็นรูปใด ๆ ด้วย ก็เห็นแต่รูปที่ไม่น่าปรารถนาไม่เห็นรูปที่น่าปรารถนา เห็นแต่รูปที่ไม่น่าใคร่ ไม่เห็นรูปที่น่าใคร่ เห็นแต่รูปที่ไม่น่าพอใจ ไม่เห็นรูปที่น่าพอใจ

เขาฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องในโผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องได้) รู้ธรรมะ (สิ่งที่รู้ได้ด้วยใจ) ก็ได้ฟัง ได้ดม ได้ลิ้ม ได้ถูกต้อง ได้รู้แต่สิ่งที่ไม่ปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ ไม่ได้ฟัง ไม่ได้ดม ไม่ได้ลิ้ม ไม่ได้ถูกต้อง ไม่ได้รู้สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ

ขณะเดียวกันตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สามารถเป็นช่องทางที่ใช้รับรู้ในสิ่งที่ดีได้ ทรงสอนถึงสวรรค์ที่ตา หู ว่าสวรรค์อันชื่อว่าเนื่องด้วยอายตนะสำหรับถูกต้องอารมณ์ 6 ชนิด ในสวรรค์นั้น บุคคลย่อมเห็นรูปใด ๆ ด้วยตาก็เห็นแต่รูปที่น่าปรารถนา ไม่เห็นรูปที่ไม่น่าปรารถนาเห็นแต่รูปที่น่าใคร่ ไม่เห็นรูปที่ไม่น่าใคร่ เห็นแต่รูปที่น่าพอใจ ไม่เป็นรูปที่ไม่น่าพอใจ เขาฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องได้) รู้ธรรมะ (สิ่งที่ได้ด้วยใจ) ก็ได้ฟัง ได้ดม ได้ลิ้ม ได้ถูกต้อง ได้รู้แต่ในสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ไม่ได้ฟัง ไม่ได้ดม ไม่ได้ลิ้มรส ไม่ได้ถูกต้อง ไม่ได้รู้สิ่งที่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ จากสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค เล่มที่ 18 ข้อที่ 15 (มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2539 : 99-100) จากธรรมข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีช่องทางในการรับรู้ข่าวสารทั้งทางกายและใจได้ทั้งที่ก่อให้เกิดทุกข์ และสุขเพราะฉะนั้นคนเราควรเลือกรับรู้ข้อมูลข่าวสารเฉพาะที่เป็นประโยชน์ที่สร้างสุขให้กับตน และควรหลีกเลี่ยงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ไร้ประโยชน์เพราะจะสร้างทุกข์ให้กับตนเอง

การนำไปใช้งานวิจัย กล่าวโดยสรุป ในเรื่องนี้พระพุทธรองค์ทรงชี้ให้เห็นช่องทางการสื่อสารว่าได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ซึ่งเราไม่ควรลุ่มหลงกับมันมาก เพราะเป็นช่องทางแห่งการเกิดทุกข์ได้ นอกจากนี้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังเป็นช่องทางไปยังหนทางของนรกได้ด้วย ทรงกล่าวว่า นรกอันชื่อว่าเนื่องด้วยอายตนะสำหรับถูกต้องอารมณ์ 6 ชนิด ในนรกนั้นบุคคลย่อมเห็นรูปใด ๆ ด้วย ก็เห็นแต่รูปที่ไม่น่าปรารถนาไม่เห็นรูปที่น่าปรารถนา เห็นแต่รูปที่ไม่น่าใคร่ ไม่เห็นรูปที่น่าใคร่ เห็นแต่รูปที่ไม่น่าพอใจ ไม่เห็นรูปที่น่าพอใจ

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในวิเคราะห์ถึงการกำหนดคุณลักษณะของสื่อที่พระสงฆ์ใช้ประกอบการเผยแผ่ เช่น ต้นไม้พูดได้ ธรรมะกลับตาลปัตร ปูนปั้นสื่อธรรมะ จะต้องสื่อให้พุทธศาสนิกชนเกิดการฉุกคิด ปลุกจิตให้อยากทำความดีละความชั่ว มีจิตผ่องใส

หลักการเลือกและเชื่อถือในข้อมูลข่าวสารตามแนวพุทธศาสนา

พระพุทธรองค์ได้ทรงมีคำสอนให้บุคคลเลือกเปิดรับ และเลือกเชื่อถือในข้อมูลข่าวสาร ดังนี้ อย่าด่วนเชื่อเพราะฟังตาม ๆ กันมา อย่าด่วนเชื่อเพราะเป็นประเพณีแต่โบราณ อย่าด่วน

เชื่อเพราะเป็นข่าวลือ อย่าด่วนเชื่อเพราะมีในคัมภีร์ อย่าด่วนเชื่อเพราะเพียงมีเหตุผลตามตรรกวิทยา อย่าด่วนเชื่อเพราะเห็นเพียงลักษณะภายนอก อย่าด่วนเชื่อเพราะนึกเอาได้ด้วยตนเอง อย่าด่วนเชื่อเพราะตรงกับทัศนคติเดิมของตน อย่าด่วนเชื่อเพราะมีลักษณะน่าเชื่อ อย่าด่วนเชื่อเพราะผู้พูดเป็นครูของตน (ชัยวัฒน์ อุตพัฒนา. 2523 : 113)

นอกจากนี้ ได้ทรงสอนหลักการให้เกิดความเชื่อต่อเมื่อ “เมื่อเข้าใจด้วยตนเองว่าอะไรเป็นกุศล เป็นสิ่งที่ดีไม่มีโทษ ผู้รู้สรรเสริญ ทำแล้วได้รับประโยชน์ และความสุข ก็ควรยอมรับ” (ชัยวัฒน์ อุตพัฒนา. 2523 : 113)

การนำไปใช้งานวิจัย กล่าวโดยสรุป พระพุทธองค์ได้ทรงมีคำสอนให้บุคคลเลือกเปิดรับ และเลือกเชื่อถือในข้อมูลข่าวสาร ดังนี้ อย่าด่วนเชื่อเพราะฟังตาม ๆ กันมา อย่าด่วนเชื่อเพราะเป็นประเพณีแต่โบราณ อย่าด่วนเชื่อเพราะเป็นข่าวลือ อย่าด่วนเชื่อเพราะมีในคัมภีร์ อย่าด่วนเชื่อเพราะเพียงมีเหตุผลตามตรรกวิทยา อย่าด่วนเชื่อเพราะเห็นเพียงลักษณะภายนอก อย่าด่วนเชื่อเพราะนึกเอาได้ด้วยตนเอง อย่าด่วนเชื่อเพราะตรงกับทัศนคติเดิมของตน อย่าด่วนเชื่อเพราะมีลักษณะน่าเชื่อ อย่าด่วนเชื่อเพราะผู้พูดเป็นครูของตน

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในวิเคราะห์ถึงการกำหนดเนื้อหาที่จะนำไปเผยแพร่ โดยเป็นเรื่องจริง พุทธศาสนิกชนนำไปปฏิบัติได้ ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝันมมาย พุดเฉพาะเรื่องที่เกิดประโยชน์กับผู้ฟังเท่านั้น

หลักการวิเคราะห์ผู้รับสารตามแนวพุทธศาสนา

พระพุทธองค์ได้แยกวิเคราะห์ผู้รับสารตามระดับสติปัญญาโดยพระองค์จะทรงแสดงธรรม (หรือสื่อสาร) ตามความเหมาะสมของบุคคลโดยทรงมองเห็นว่าบุคคลมีความแตกต่างกันตามสติปัญญา โดยแบ่งเป็น 4 ระดับด้วยกัน คือ (สุวัฒน์ จันทรวงศ์. 2540 : 315)

ระดับที่ 1 อุกษัตติปัญญา ได้แก่ ผู้มีความสามารถในการรับรู้ และเข้าใจพระธรรมคำสอนได้ทันทีเมื่อได้ฟังโดยเปรียบดั่งดอกบัวที่เจริญเต็มที่ และโผล่เหนือระดับน้ำ เติร์มที่จะบานได้ทันทีเมื่อได้รับแสงจากดวงอาทิตย์

ระดับที่ 2 วิปจิตปัญญา ได้แก่ ผู้สามารถรับรู้ได้เมื่อมีการอธิบายขยายความเล็กน้อยเปรียบเสมือนดอกบัวที่กำลังจะโผล่พ้นน้ำเพื่อเตรียมเบ่งบานเมื่อได้รับแสงตะวัน

ระดับที่ 3 เนยยะ คือ ผู้ที่สามารถรับรู้ธรรมได้ด้วยอาศัยความเพียรอย่างยิ่งยวดทั้งด้วยการฟัง การคิด การถาม การทอ้งบ่นเปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ต้องการเวลาในการโผล่ขึ้นสู่พ้นผิวน้ำเพื่อเบ่งบานในโอกาสต่อไป

ระดับที่ 4 ปทปรมะ ได้แก่ผู้ซึ่งไม่อาจรับรู้ และเข้าใจในพระธรรมได้เลยแม้แต่จะฟัง คิด และทอ้งบ่นซึ่งเปรียบดั่งบัวใต้โคลนตม

การนำไปใช้งานวิจัย กล่าวโดยสรุป พระพุทธองค์ได้แยกวิเคราะห์ผู้รับสารตามระดับสติปัญญา โดยพระองค์จะทรงแสดงธรรม (หรือสื่อสาร) ตามความเหมาะสมของบุคคล โดยทรงเปรียบบุคคลเหมือนบัวสี่เหล่า ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในวิเคราะห์ถึงการกำหนดเนื้อหา และการใช้สื่อ ไม่ว่าจะ เป็นสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จะต้องมีเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ที่มีจิตวิญญาณรู้ความสามารถต่างกัน

จากที่ผู้วิจัยกล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ในเรื่องของแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารตามแนวทางแห่งพุทธ สรุปได้ว่า จากคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าด้วยการสื่อสารในด้านกระบวนการสื่อสาร

หลักการพูด การฟัง การเลือกเชื่อถือ การวิเคราะห์บุคคล ดังกล่าวจะต้องสื่อให้เหมาะสมกับความแตกต่างของสติปัญญา โดยจะต้องใช้เทคนิควิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้รับสาร จึงจะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ และยังครอบคลุมถึงหลักจริยธรรมตลอดถึงจรรยาบรรณในการสื่อสาร อันเป็นหลักการสื่อสารที่ก่อให้เกิดความสุข และมีความยั่งยืนทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และโลก

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต) (2530 : 12-21) กล่าวถึง จุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาว่าพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทุกคนขึ้น โดยมุ่งเน้นถึงกลุ่มคนที่มีความวุ่นวาย หรือความทุกข์ทั้งหมด พระพุทธศาสนาจะเน้นที่หลักธรรมคำสอนเพื่อให้นักคิดถึงสาเหตุแห่งความทุกข์ ให้หยุดพิจารณาหลักธรรมตามเหตุผลที่เป็นจริง โดยอาศัยหลักของศรัทธาคือความเชื่อ แต่มีไข่เชื่ออย่างมกมาย ให้เชื่อด้วยหลักแห่งเหตุผล ตามความเป็นจริง เช่นในเรื่องของอริยสัจ 4 ข้อที่ว่าทุกข์ให้รู้ว่านี่คือทุกข์ เมื่อรู้แล้วให้นักถึงสาเหตุที่ทำให้ทุกข์เกิด ให้พิจารณาถึงความดับทุกข์ และวิธีการแก้ทุกข์สิ่งเหล่านี้เมื่อคิดถึงเหตุผลได้แล้ว จุดแห่งปัญญาทั้งหลายก็จะเกิดตาม นี่คือหลักแห่งจินตมยปัญญา อันเป็นปัญญาที่เกิดจากการนึกคิดถึงเหตุผล พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่เป็นจุดแห่งความคิดมากมายโดยอาศัยศรัทธาเป็นตัวพื้นฐาน และมีปัญญาเป็นที่เกิดตามมา จุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็นหัวข้อ ดังนี้

2.1 พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม สอนให้มนุษย์พึ่งตนเอง ฝึกหัด และอบรมพัฒนาตนเอง โดยเน้นในเรื่องของศรัทธา และการใช้ปัญญา ไม่หวังพึ่งพาสีงภายนอก ไม่ว่าจะเป็นเทพเจ้าสูงสุด หรือเทวดาใด ๆ

1) การพัฒนาศรัทธา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเน้นหนักในเรื่องการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณา ให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ แล้วแก้ไขให้ถูกทาง ไม่ให้เชื่อถืออย่างมกมายไร้เหตุผล พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักความเชื่อไว้ 10 ประการ ซึ่งต่อมาได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก เป็นพระสูตร บางทีก็เรียกว่า “กาลามสูตร” เนื้อความในกาลามสูตรนี้เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาเป็นหลักในการคิดพิจารณา หาเหตุผลที่ก่อนที่จะเชื่ออะไรง่าย ๆ หลักที่ควรนำมาพิจารณาก่อนที่จะเชื่อถือ มีดังนี้ อย่าเชื่อเพียงเพราะได้ยินได้ฟังตาม ๆ กันมา อย่าเชื่อเพียงเพราะการถือสืบ ๆ กันมา อย่าเชื่อเพียงเพราะข่าวที่เล่าลือกัน อย่าเชื่อเพียงเพราะอ้างว่า มีอยู่ในตำรานหรือคัมภีร์ อย่าเชื่อเพียงเพราะตามหลักตรรกศาสตร์ หรือนักเดาเอา อย่าเชื่อเพียงเพราะด้วยการคาดคะเน อย่าเชื่อเพียงเพราะด้วยการคิดตรงตามแนวเหตุผล อย่าเชื่อเพียงเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน อย่าเชื่อเพียงเพราะนับว่าท่าน สมณะนี้เป็นครูของเรา

2) การพัฒนาปัญญา ปัญญา คือ ความรอบรู้ ความฉลาดอันเป็นผลมาจากการเรียน และคิด บ่อเกิดแห่งปัญญามี 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 สุตมยปัญญา สุตะ แปลว่า ฟัง การฟังเป็นการเพิ่มพูนสติปัญญาได้อย่างหนึ่ง แต่จะให้ได้ผลดีต้องตั้งใจฟัง เช่น เมื่อครูสอนอยู่ในห้องเรียน ถ้าเราไม่ตั้งใจฟัง จิตใจไม่เป็นสมาธิ คิดไปเรื่องอื่น ๆ ถึงแม้จะฟัง แต่ถ้าใจไม่เป็นสมาธิแล้ว ก็เป็นสั๊กแต่ว่าฟังไม่สังเกตไม่จดจำ ก็จะไม่มีความรู้ ต้องตั้งใจฟัง รู้จักจับใจความสำคัญของเนื้อหาวิชาที่เรียนจึงจะได้ความรู้

ประการที่ 2 จินตมยปัญญา จิตตะ แปลว่า คิด การเรียนนั้นถ้าเพียงแต่ฟังหรืออ่านเฉยๆ ไม่ใช้ความคิดพิจารณา ความรู้ที่ได้ก็ไม่แตกฉาน เป็นเพียงรู้เท่าตำรา ต้องอาศัยการคิด

พิจารณาหาเหตุผล เปรียบเทียบด้วย จึงจะมีความรู้กว้างขวาง การพิจารณาปัญญาให้กว้างขวาง และคิดให้ลึกซึ้งนั้น ต้องรู้จักวิธีคิด หรือคิดถูกวิธี เอาความรู้ที่ได้จากการฟัง การอ่าน การเล่าเรียน มาเป็นพื้นฐานแล้วคิดพิจารณา ให้รอบคอบ การคิด การพิจารณาโดยใช้ปัญญาให้เข้าใจคุณค่ามองเห็นผลดีผลเสียซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า “โยนิโสมนสิการ” คือ การพิจารณาโดยแยบคาย พิจารณา เพื่อเข้าถึงความจริง โดยสืบค้นหาเหตุไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุที่แท้ มีการแยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวภาวะ และความสัมพันธ์ แห่งเหตุปัจจัยหรือไตรตรอง ให้รู้ว่าอะไรคืออะไร

ประการที่ 3 ภาวนามยปัญญา ภาวนา แปลว่า การทำให้เกิดขึ้น การฝึกอบรม ภาวนาสติปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรมเจริญปัญญาให้รู้เท่าทัน เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมีจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ปัญญาที่ได้จากการปฏิบัติมากกว่าการเรียน ทางทฤษฎี แต่ขาดการปฏิบัติ

2.2 พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรมตน การฟังตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ

พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรมตน การฟังตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ คือ

1) การฝึกอบรมตน พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมตนเป็นอย่างมาก การปฏิบัติธรรมทุกอย่างในพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ล้วนเป็นการฝึกอบรมตนทั้งสิ้น หลักธรรมที่เกี่ยวกับการฝึกอบรมตนมีหลายข้อ เช่น ภาวนาขณะศึกษา

(1) ภาวนา แปลว่า ทำให้เกิดขึ้น ทำให้มีให้เพิ่มขึ้น หมายความว่าอะไรที่ยังไม่มีก็ทำให้มีขึ้น อะไรที่ยังไม่เป็นก็ทำให้เป็นขึ้น ซึ่งหมายถึง การฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมให้เกิดขึ้น เช่น การฝึกอบรมจิตให้เป็นสมาธิ การฝึกอบรมจิตให้มีเมตตา เป็นต้น

(2) ทมะ แปลว่า การฝึก หมายถึง การฝึกปรับปรุงตน การรู้จักข่มใจ บังคับควบคุมตนเองได้ ไม่พูดไม่ทำอะไรไปตามอารมณ์ แต่พูด และทำตามเหตุผลที่พิจารณาแล้วว่าดีมีประโยชน์

(3) ศึกษา แปลว่า การศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมมี 3 อย่าง รวมเรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา ได้แก่ ฝึกอบรมในเรื่องศีล ควบคุมความประพฤติทางกาย และวาจา อธิจิตตสิกขา ได้แก่ ฝึกอบรมในเรื่องจิต คือ การฝึกสมาธิ และอธิปัญญาสิกขา ได้แก่ ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา

พระพุทธศาสนาเชื่อในศักยภาพ ของมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ฝึกฝนได้ตั้งแต่มียุติมาตญาณ ป่าเถื่อนไปจนกระทั่งเป็นพระอริยบุคคลขั้นสูงสุด คือ พระพุทธเจ้า

2) การฟังตนเอง พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักฟังตนเอง หวังผลสำเร็จด้วยการลงมือทำ และรู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเอง อย่าไปหวังพึ่งปัจจัยภายนอก เพราะปัจจัยภายนอกนั้นไม่แน่นอน มีพระพุทธานุภาพ หลายบาทที่สอนให้ฟังตนเอง เช่น อตตนา ห อตตโน นาโถ : จนเป็นที่พึ่งของตน โกหิ นาโถ ปโร สिया : คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ ตุมเหทิ กิจจ อาตบป : ความเพียรพยายาม เป็นหน้าที่ที่ท่านทั้งหลายต้องทำเอง อุกขาตาโร ตถาคตา : ตถาคต เป็นแต่ผู้บอกทาง

หลักคำสอนให้ฟังตนเองนี้มีจุดประสงค์เพื่อเรามีความเพียรพยายามในการที่จะประพฤติตนให้เป็นคนดี ทำความดียิ่งขึ้น จุดมุ่งหมายจะบรรลุได้โดยตัวเราต้องทำ พระศาสนาก็ดี ครูอาจารย์ก็ดี เป็นเพียงผู้แนะผู้บอกทางเท่านั้น จุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนาพระศาสดาจะช่วยส่งเราหรือนำเราไปสวรรค์ไปนิพพานนั้นไม่ได้แต่ช่วยบอกทางชี้ทาง และแนะนำพ่่าสอนกันได้ เป็น

กัลยาณมิตรได้ แต่เมื่อถึงคราวปฏิบัติเราต้องปฏิบัติเอง ดังนั้นเราจึงควรพึ่งตนเองให้มากที่สุด ทำให้ตัวเรามีสมรรถภาพ มีคุณภาพ ที่จะพึ่งตัวเอง ช่วยตัวเองได้ เป็นที่พึ่งของตนเองได้ จะพึ่งผู้อื่นต่อเมื่อจำเป็นเท่านั้น (พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). 2530 : 22-23)

3) การมุ่งอิสรภาพ อิสรภาพในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความหลุดพ้นจากกิเลส คำที่ใช้ในทางธรรมที่หมายถึง อิสรภาพได้แก่คำว่า วิมุตติ หรือ วิโมกข์ หรือ โมกษะ ทั้ง 3 คำนี้แปลว่า ความหลุดพ้นจากกิเลส หมายถึงนิพพาน คือ การดับกิเลส และกองทุกข์ เป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติ เพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลส ต้องอาศัยปัจจัย (เหตุที่ให้ผล เหตุอันเป็นทางให้เกิดผล) หลายอย่าง ปัจจัยที่จำเป็นอย่างยิ่งก็คือ ความรู้หรือปัญญา ลำดับขั้นของการฝึกอบรมตนการที่จะบรรลุวิมุตติได้นั้นต้องอาศัยปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญ และอาศัยองค์ประกอบเสริมอีก 4 อย่าง คือ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความมั่นใจ ทำให้มีกำลังใจที่จะกระทำต่อไป วิริยะ หมายถึง ความเพียร ทำให้ไม่เกิดความท้อถอย สติ หมายถึง ความระลึกได้ ทำให้กระทำถูกต้อง รอบคอบ ไม่ผิดพลาด และสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่น ทำให้เกิดความมั่นคงแน่วแน่

เมื่อนำคุณธรรม 4 ข้อดังกล่าวไปรวมกับปัญญา ทำให้ความรอบรู้เป็น 5 ข้อ เรียกว่า พละ 5 คือ ธรรมเป็นกำลังเป็น 5 อย่าง อันเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมอิสรภาพให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมนั้น (พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต). 2530 : 12-21)

2.3 พระพุทธศาสนานำวิธีการคิดอันนำไปสู่เนื้อหาธรรมะ

อรรวรรณ ปิลันธนีโอวาท (2554 : 25-30) ได้กล่าวในหนังสือ การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ ถึงวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงค้นหาสัจธรรม หรือความจริงของการดำรงชีวิต โดยพระองค์ทรงใช้พระปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง ตรัสรู้ด้วยวิธีประจักษ์ด้วยพระองค์เอง ถึงทางแห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ ก็ต้องปฏิบัติให้พอดีอยู่ในทางสายกลางไม่ย่อหย่อน หรือ เข้มงวดจนเกินไป เมื่อได้ทรงพิจารณาสิ่งทั้งปวง ให้เห็นแจ้งในอริยสัจ 4 ได้แก่ ตัวปัญหา (ทุกข์) ทรงรู้สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ (สมุทัย) อันได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ทรงรู้แจ้งในความดับทุกข์หรือการแก้ปัญหา (นิโรธ) และทรงรู้แจ้งวิธีปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับทุกข์ (มรรค) อันได้แก่ อริยมรรค มีองค์ 8 (นิกาย เชนะกุล. 2540 : 29) คือสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะสัมมามาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นอกจากอริยสัจ 4 อันเป็นหัวใจของการตรัสรู้แล้ว พื้นฐานปรัชญาของพุทธศาสนายังตั้งอยู่บนความเชื่อเรื่อง “กฎแห่งกรรม” (อรรวรรณ ปิลันธนีโอวาท. 2550 : 43)

2.4 พระพุทธศาสนานำคุณสมบัติของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์

สมาน งามสนธิ (2537 : 93- 95) กล่าวในหนังสือผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธถึง คุณสมบัติของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธะ จำแนกตามที่บ้านทีกไว้ในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 11 ข้อ 221 หน้า 22 ระบุถึงผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวซึ่งเรียกว่า “สัปบุริสธรรม 7 ประการ” คือ (1) มีธัมมัญญตา เป็นผู้รู้ธรรมะคือ รู้แจ้งตลอดในทฤษฎี และปฏิบัติในศาสตร์ และศิลป์ของตน (2) มีอัทธัญญตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน (Goal oriented) (3) มีอัตตัญญตา รู้จักตนเองยอมรับตน (Self-Acceptance) เปิดเผยตน (Self-Disclosure) สามารถสื่อสาร สามารถรับรู้ วิเคราะห์ และมีวิจรรณญาณที่สุ่มรอบคอบทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ (4) มีมัตตัญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความ

พอดี การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารที่ซ้ำซากมากหรือน้อยจนเกินไป (5) มีกาลัญญาตา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสาร (6) มีปรีศัญญาตา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม รู้จักกลุ่มเป้าหมาย (7) มีบุคคลปโรปรัญญาตา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถแยกแยะผู้รับสารได้

2.5 พุทธศาสนาเน้นวิธีการหรือเทคนิคการสอน

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2530 : 33-47) ได้กล่าวถึงเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งทำให้ประชาชน / ผู้รับสารสามารถเข้าใจ และจดจำได้ง่ายที่สุด พระองค์ทรงสอนจะมีในหลักการสอน คือ

(1) สอนจากสิ่งที่เข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งรู้เห็นเข้าใจยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ

(2) สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากขึ้นไปตามลำดับขั้น และต่อเนื่องกัน

(3) ฟังสอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง

(4) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง

(5) สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้

(6) สอนเท่าที่จำเป็นสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล

(7) สอนสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนรู้ และเข้าใจ เป็นประโยชน์ต่อตัวเอง

นอกจากนี้ พระองค์ยัง ใช้กลวิธี และอุบายประกอบการสอน คือ มีการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ เพื่อช่วยให้เข้าใจความได้ง่าย และชัดเจนช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน มีการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น มีการใช้วัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติเป็นอุปกรณ์การสอน ทรงให้การปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง มีการเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ ทรงเลือกบุคคลผู้เป็นประมุข เช่น พระมหากษัตริย์ หรือหัวหน้าของชนหมู่นั้น ๆ ในการรับการเผยแผ่ก่อน ทรงใช้จังหวะ และโอกาส มีความอดทนไม่ชิงหักหาญหรือตั้งต้นทำ มีความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ มีการลงโทษ และให้รางวัล ประการที่สำคัญคือทรงใช้กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ด้วยปฏิภาณ

การนำไปใช้งานวิจัย กล่าวโดยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา เน้นการพัฒนาศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง เน้นการฝึกอบรมตน การพึ่งตนเอง และการมุ่งอริสราภาพ เน้นวิธีการคิดอันนำไปสู่เนื้อหาธรรมะ ตลอดจนเน้นในเรื่องของคุณสมบัติ วิธีการหรือเทคนิคการสอนของผู้ส่งสารที่เหมาะสมในการเผยแผ่ธรรมะให้เข้าถึงใจพุทธศาสนิกชน โดยเนื้อหาที่นำมาสอนต้องเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคน มีการฝึกปฏิบัติ เจริญภาวนา เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิต และปัญญา สามารถนำไปดับทุกข์ และความเดือดร้อนได้ นอกจากนี้ธรรมะนั้นต้องนำไปดับกองกิเลสทั้งปวง การนำเสนอธรรมะต้องมีความชัดเจน และนำเสนอตามความแตกต่างของบุคคล

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในการกำหนดรูปแบบ และวิธีการของการเผยแผ่ธรรมะ ไม่ว่าจะเป็นด้วยสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจะต้องพิจารณาถึงความแตกต่างของพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะด้วยการโน้มน้าวใจ

3.1 การสื่อสาร และการโน้มน้าวใจ

George (1956 : 171-199) ได้ให้คำจำกัดความเพื่อสร้างความเข้าใจโดยรวมของคำว่า “การสื่อสาร” คือ กระบวนการที่ผู้ส่งสาร และผู้รับสาร มีปฏิสัมพันธ์กันในสภาพแวดล้อมทางสังคม

เฉพาะ จึงเห็นได้ว่าการสื่อสารมีความสำคัญ และเป็นพื้นฐานของการมีปฏิภริยาของมนุษย์ วัตถุประสงค์ที่สำคัญประการหนึ่งของการสื่อสารคือ การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งก่อให้เกิดผลบางประการในตัวผู้รับสารโดยเกิดจากความตั้งใจของแหล่งสารซึ่งผลของการสื่อสารทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน 3 ประเด็นใหญ่ คือ ระดับความรู้ของผู้รับสาร ทักษะคิดของผู้รับสาร และพฤติกรรมของผู้รับสาร

Simon (1976 : 69) สรุปความหมายของ “การโน้มน้าวใจ” ว่า หมายถึง การสื่อสารของมนุษย์ที่สร้างขึ้นมา เพื่อให้มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น โดยการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ค่านิยม หรือทัศนคติ รจิตลักษณะ แสงอุไร (2530 : 208) ได้เสนอแนวคิดจากหนังสือ นิเทศศาสตร์เบื้องต้น ให้นิยามคำว่า “การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ” (Persuasive Communication) หมายถึง การสื่อสารเพื่อการจูงใจ ชี้แนะ และชักชวนให้บุคคลทำตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าวใจ โดยมุ่งไปที่เป้าหมาย คือ ผู้รับสาร สถานการณ์ ข่าวสาร และช่องทางในการรับสาร

3.2 องค์ประกอบขั้นพื้นฐานของการเผยแพร่ธรรมะด้วยการโน้มน้าวใจ

การโน้มน้าวใจโดยวิธีการสื่อสารเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้รับสาร ควรจะศึกษาถึงองค์ประกอบขั้นพื้นฐานในการโน้มน้าวใจ ดังต่อไปนี้

1) มองจากภายนอกของผู้รับสาร องค์ประกอบในการโน้มน้าวใจมีอยู่ 4 ประการ คือ ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร ความแตกต่างภายในสาร ความแตกต่างของสื่อ และความแตกต่างภายในสภาพการณ์ (อรรวรรณ ปิณฑนนโอบาทม. 2554 : 37-38)

2) สำหรับตัวผู้รับสารเอง การที่ผู้รับสารคนหนึ่ง ๆ จะมีความละเอียดอ่อน (Susceptible) ต่อการถูกโน้มน้าวใจเพียงใดอาจพิจารณาได้จาก ลักษณะของประชากร ทัศนคติ และทัศนคติ ความรู้ซึ่งผู้รับสารเกี่ยวข้องกับสารนั้น ๆ ลักษณะด้านอารมณ์ ความสำคัญที่ผู้รับสารให้แก่หัวข้อหนึ่ง ๆ และวิธีการที่ผู้รับสารรับรู้สภาพการณ์หนึ่ง ๆ

3.3 ข้อพิจารณาของการเผยแพร่ธรรมะเพื่อโน้มน้าวใจ

นักการสื่อสารควรจะได้ตระหนักถึงข้อพิจารณาในการสื่อสารโน้มน้าวใจอีก 5 ประการ เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย (กรรณิการ์ อัสวตรดเตธา. 2550 : 23-30) คือ 1) วัตถุประสงค์ในการโน้มน้าวใจ มีแจ่มชัด เป็นเอกภาพ มีการเน้น การย้ำอย่างต่อเนื่อง สามารถติดตามผลการดำเนินงาน ทำให้ผู้รับสารสามารถรับรู้ วิเคราะห์ และประเมินสารเพื่อการโน้มน้าวใจได้อย่างถูกต้อง 2) การถือผู้รับสารเป็นศูนย์กลางในการโน้มน้าวใจ 3) กระบวนการโน้มน้าวใจต้องดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง ไม่มีจุดเริ่มต้น ไม่มีจุดสิ้นสุด 4) ข้อจำกัดของการโน้มน้าวใจ ประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรม สิทธิของผู้รับในการตัดสินใจเลือก 5) ในการโน้มน้าวใจ ต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยาของบุคคลในเรื่องของความสนใจ และการรับรู้ของผู้รับสาร

3.4 สิ่งที่มีผลต่อการโน้มน้าวใจ

นักการสื่อสารนั้นนอกจากจะต้องคำนึงถึงข้อพิจารณาต่าง ๆ ในการสื่อสารโน้มน้าวใจ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น นักการสื่อสารยังจะต้องคำนึงถึงปัจจัยของผู้รับสารที่จะมีผลต่อการโน้มน้าวใจ โดยทั่ว ๆ ไป (วาสนา จันทร์สว่าง และทัศนิตินีย์ อินทรสุขศรี. 2532 : 66-68) คือ ลักษณะพื้นฐานของบุคคล ประโยชน์ของสิ่งที่นำเสนอ ระดับความเชื่อมั่นในตนเอง การรับรู้ดั้งเดิม บุคลิกภาพส่วนบุคคล ซึ่งล้วนเป็นส่วนที่สำคัญต่อการโน้มน้าวใจได้ง่ายหรือยาก

3.5 ความน่าเชื่อถือของผู้เผยแพร่ธรรมะ

อรรถวรรณ ปิณฑน์โอวาท (2554 : 54) จากหนังสือการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ กล่าวถึงความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารว่า ได้มีการศึกษาโดยนักวิชาการสื่อสารที่สำคัญหลายคน ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารนั้น อริสโตเติลได้กล่าวถึงเมื่อ 2000 ปีล่วงมาแล้วว่า บุคลิกของผู้พูดเป็นสาเหตุสำคัญของการโน้มน้าวใจโดยการพูด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้ฟังไม่รู้จริงในเรื่องที่ฟัง หรือความเห็นถูกแบ่งแยก เมื่อนั้นผู้พูดมีความหมายมาก การโน้มน้าวใจด้วยบุคลิกมาจากเหตุ 3 ประการ คือ ผู้พูดต้องเป็นผู้ที่มีสติปัญญาลึกซึ้ง มีไหวพริบ ผู้พูดต้องมีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง ผู้พูดต้องเป็นผู้มีนิสัยดี มีนัยอยู่ในศีลธรรม รักความยุติธรรม กล้าหาญ ยับยั้งชั่งใจ เมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เสรีนิยม สุภาพ สุขุม รอบคอบ พูดจริง ทำจริง รักษาคำพูด

Berlo (1960 : 64) ได้ทำการการวิจัยด้านความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารได้พัฒนา ซึ่งวิเคราะห์ออกมาได้ข้อสรุปว่ามีปัจจัย 3 ประการที่ผู้รับสารมักจะใช้ในการตัดสินความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ได้แก่ ผู้ส่งสารที่จะมีคุณลักษณะ คือ ใจดี เข้ากับคนอื่นได้ง่าย มีความเป็นเพื่อน ไม่ขัดคอใคร นำคบ สารภาพ ไม่เห็นแก่ตัว ยุติธรรม รู้จักให้อภัย เอื้อเฟื้อ ร่าเริง มีศีลธรรม อุดม สนบเยือกเย็น ความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ของผู้ส่งสาร มีความคล่องแคล่วความกระตือรือร้น ความไม่เฉื่อยชา รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราตรงไปตรงมา กล้าแสดงออก กระตือรือร้น รวดเร็ว คล่องแคล่ว

จากการศึกษาวิจัยแสดงให้เห็นว่า ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีบทบาทอันสำคัญในการทำให้การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจเกิดประสิทธิผล

3.6 การพิจารณาผลของการโน้มน้าวใจ

ผลของการโน้มน้าวใจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงความรู้ การรับรู้ ความรู้สึก และพฤติกรรม ในบางครั้งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ อาจจะไม่เกิดขึ้นโดยฉับพลัน แต่ผลอาจจะสั่งสมอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของผู้รับสารนั้น ๆ ตามแนวคิดดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2539 : 33-34) ได้กล่าวไว้ว่า ในการที่จะมีพฤติกรรมไม่ว่าทางกายหรือทางวาจาเรามีความตั้งใจหรือเจตนา (Intention) ทุกครั้งที่เราจะทำอะไร เราจะพูดอะไร เช่น ต้องการผลประโยชน์ เมื่อเรามีแรงจูงใจอย่างไรเราก็ตั่งใจ โดยสอดคล้องกับแรงจูงใจนั้นแล้วก็แสดงออกทางพฤติกรรมด้วยกาย และวาจา นอกจากนั้นความรู้สึกหรือสภาวะรวมทั้งคุณธรรม และบาปอกุศล เช่น ความรัก ความชอบใจ ความเกลียดชัง ความเคียด ความริษยา ความน้อยใจ ความซาบซึ้งใจ ความหวาดกลัว อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีอิทธิพลอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมทั้งนั้น นอกจากนี้พฤติกรรมก็ต้องอาศัยปัญญาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยการที่เราจะแสดงพฤติกรรมอะไรออกมานั้น เราต้องมีความรู้ความเข้าใจอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น มองเห็นความมุ่งหมาย และความเข้าใจสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลว่า หากต้องการได้รับผลเช่นนี้จะต้องจะทำพฤติกรรมใดอย่างไร เรามีปัญญาแค่ไหน เราก็อำนาจพฤติกรรมได้ภายในขอบเขตของปัญญานั้น ถ้ามีปัญญาน้อย พฤติกรรมก็อาจสิ้นเชิงไม่มีประสิทธิภาพ แต่ถ้ามีความรู้ความเข้าใจ มีปัญญามากก็สามารถวางแผนพฤติกรรมได้ละเอียดลออ และได้ผลมาก เพราะฉะนั้นปัญญามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมจนแยกจากกันไม่ได้

Ajzen (1988 : 180-200) ไอเซ็น และเมตเดน (Ajzen and Madden) (1986 : 453-474) ได้กล่าวถึง ปัจจัยหลักในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคล คือ เจตนา หรือเจตนาเชิง

พฤติกรรม โดยมีความเป็นไปได้ว่า พฤติกรรมที่บุคคลตั้งใจจะทำอาจเกิดอุปสรรคหรือความไม่แน่นอนในระดับหนึ่งมาขวางกั้นจนทำให้เลิกล้มความพยายามที่จะกระทำพฤติกรรมนั้น เช่น อยากจะสวดมนต์ไหว้พระทุกวันแต่บางวันต้องทำงานจนดึก พอกลับถึงบ้านก็เหนื่อยจนลืมสวดมนต์ไหว้พระตามที่ตั้งใจไว้ หรืออยากจะทำชกชวนให้ญาติสนิทมิตรสหายของตนมาเข้าปฏิบัติธรรมในหลักสูตรนี้ แต่ไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะโน้มน้าวใจบุคคลเหล่านั้นให้คล้อยตามได้ จึงเลิกล้มความตั้งใจในการชักชวน หรือเกิดความสำนึกในบุญคุณของพ่อแม่ และผู้มีพระคุณ แต่พอกลับไปถึงบ้านเกิดความเขินอายไม่กล้าไปกราบขอขมาในสิ่งที่ตนเคยทำผิดล่วงเกินท่าน และยังหาโอกาสสารภาพผิดต่อท่านไม่ได้ตราบจนทุกวันนี้ เป็นต้น นอกจากนี้ อรรถรรณ ปิลันธน์โอวาท (2554 : 134) ยังได้กล่าวถึงการพิจารณาผลของการโน้มน้าวใจว่า ผลของการโน้มน้าวใจประเมินไม่ได้จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทันทีในระยะเวลาอันสั้นของการได้ฟังสาร (หรือการอ่านคำตอบจากแบบสอบถาม) ยิ่งกว่านั้นความตั้งใจของผู้พูด (หรือผู้ตอบแบบสอบถาม) ที่เปิดเผยออกมาไม่สามารถใช้เป็นมาตรฐานเพียงอย่างเดียวในการตัดสินความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการสื่อสาร ดังนั้นการประเมินผลการโน้มน้าวใจควรพิจารณาความสำเร็จเป็นขั้น ๆ ไป

อรรถรรณ ปิลันธน์โอวาท (2554 : 45-46) ได้กล่าวถึง เกณฑ์ 3 ประการ ซึ่งใช้ในการตัดสินความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของสภาพการณ์สื่อสารหนึ่ง ๆ คือ

การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจจะถือได้ว่าประสบความสำเร็จก็ต่อเมื่อความสอดคล้องกันระหว่างเจตนาของผู้ส่งสาร และพฤติกรรมของผู้รับสาร เช่น คุณแม่ ดร. สิริ กรินชัย และวิทยากร ซึ่งเป็นผู้ส่งสารมีเจตนาที่จะเผยแพร่ธรรมะเพื่อให้ผู้เข้าอบรมหรือผู้รับสารได้พัฒนาจิตของตนให้เกิดปัญญา และสันติสุข และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ภายใน 8 วัน 7 คืน หากผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงเจตนาของผู้ส่งสาร นั้นย่อมแสดงว่าการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจเกิดประสิทธิผลในระดับหนึ่งแล้ว ถ้าหากว่าผู้รับสารได้น้อมนำธรรมะที่ได้จากการอบรมในหลักสูตรไปใช้ในชีวิตประจำวัน จนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนได้จริงดังเจตนาเดิมที่ตั้งไว้หลังการอบรม นั้นย่อมแสดงให้เห็นว่าเกิดประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญา และสันติสุขอย่างครบถ้วนทุกขั้นตอน

สืบเนื่องมาจากประการแรก รับของความสอดคล้องระหว่างเจตนาของผู้ส่งสาร และพฤติกรรมที่ตามมาของผู้รับสารเป็นอีกเกณฑ์ที่ใช้วัดสัมฤทธิ์ผลของความน่าโน้มน้าวใจของสาร เช่น เมื่อผู้เข้าอบรมได้ฟังธรรมะที่น่าโน้มน้าวใจอาจจะเริ่มคิดกลับตัวกลับใจ เลิก/ละพฤติกรรมที่ไม่ดีของตน แต่ยังไม่ตัดสินใจยอมรับหรือกระทำในทันที เมื่อเวลาผ่านไปผู้เข้าอบรมนั้นอาจจะคิดพิจารณาไตร่ตรองธรรมะนั้นๆ อีกครั้ง และในที่สุดก็ยอมรับ และกระทำตามในภายหลัง (ใช้เวลาคิดกลับตัวกลับใจมากกว่า 8 วัน 7 คืน)

ระดับของความยากในการสื่อสาร หากผู้ส่งสารสามารถโน้มน้าวใจ ผู้ที่มีทัศนคติฝังแน่นให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติใหม่ ย่อมถือได้ว่าผู้นั้นประสบความสำเร็จในการสื่อสารมากกว่าผู้ส่งสารที่โน้มน้าวใจผู้รับสารที่ยังไม่มีทัศนคติฝังแน่น เช่น หากคุณแม่ ดร. สิริ กรินชัย และวิทยากรสามารถสอนธรรมะหรือโน้มน้าวใจให้ผู้เข้าอบรมซึ่งไม่เคยมีความศรัทธา/เชื่อถือท่านมาก่อน และยังมีทัศนคติในแง่ลบต่อการปฏิบัติธรรม ให้เปลี่ยนทัศนคติใหม่กลายเป็นศรัทธา และเชื่อถือ และยอมรับธรรมะที่ท่านสอนได้ ย่อมถือได้ว่าประสบความสำเร็จในการสื่อสารมากกว่าการโน้มน้าวใจผู้เข้าอบรมซึ่งความศรัทธา/เชื่อถือคุณแม่ ดร. สิริ กรินชัย และวิทยากรมาก่อนเข้าอบรม และยังมีทัศนคติในแง่บวกต่อการปฏิบัติธรรม เพราะบุคคลกลุ่มแรกจะโน้มน้าวใจให้คล้อยตามได้ยากกว่า เป็นต้น

Rosenberg และ Hovland (1960 : 21-24) กล่าวถึงผลของการโน้มน้าวใจว่า เมื่อผู้รับสารเกิดความสนใจ และตอบสนองต่อเนื้อหาสาร ย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และความเชื่อ ทั้งในด้านความรู้ และจิตสำนึก การเปลี่ยนแปลงในด้านอารมณ์ และความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงภายนอกร่างกายของผู้รับสารซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้ ดังนี้

ประเภทการเปลี่ยนแปลงด้านการรู้และสำนึก (Cognitions) ทั้งความคิด ภายนอก ความเชื่อ และคุณค่าที่ผู้รับสารมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ปกติการเปลี่ยนแปลงในด้านการรู้ และสำนึก แสดงออกให้เห็นได้ทางวาจา โดยผู้รับสารจะแสดงออกมาหลังจากได้ฟังสารที่โน้มน้าวใจแล้ว อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นอาจจะไม่เกิดในทันทีทันใด ทั้งนี้อาจเกิดหลังจากการสั่งสมข้อมูล จากแหล่งสารอื่นเพิ่มขึ้นในเวลาต่อมาก็ได้

ประเภทการเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก (Affection) อาจแสดงออกได้ โดยการหัวเราะร้องไห้ ขนหัวลุก ตัวสะท้านๆ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะดังกล่าวนี้สามารถทดสอบได้ โดยการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ หรือในการทดลองทางจิตวิทยา โดยการวัดจังหวะการเต้นของหัวใจ ความดันโลหิต การตรวจวัดปฏิกิริยา โต้ตอบทางผิวหนังด้วยกระแสไฟฟ้า และสังเกตจากเหงื่อ ของผู้รับสารซึ่งออกมาอย่างผิดปกติ เป็นต้น แต่การทดสอบด้วยวิธีดังกล่าวย่อมเป็นไปได้ยาก ในสถานการณ์ นอกห้องทดลอง จึงเป็นหน้าที่ของผู้ส่งสารที่จะต้องสังเกตปฏิกิริยาตอบกลับ ของผู้รับสาร โดยอาจจะฟัง จากคำพูด สีหน้า หรือ อากัปกิริยาต่าง ๆ เป็นต้น

ประเภทการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Behavior) โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถเห็นได้ ถือว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ยากกว่า อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลง ทั้ง 3 ประเภทนี้ ไม่สามารถแยกออกได้อย่างชัดเจน เพราะบางครั้งก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในเวลาที่เกี่ยวข้องกัน

Hovland และคณะ (1953 : 72) พบว่าการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจจะได้ผล มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับตัวแปรพื้นฐาน 3 ตัว คือ

1) ความใส่ใจ (Attention) การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจที่จะได้ผลต้องทำให้ผู้รับสารเกิดความใส่ใจต่อสารในเบื้องต้น ทั้งนี้ผู้ส่งสารอาจสร้างจุดดึงดูดความสนใจหรือสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นในใจของผู้รับสารก่อน เช่น ในงานวิจัยนี้ทางยูทูปุทธิกสมาคมฯ ซึ่งเป็นเจ้าของสถานที่จัดอบรมได้สร้างจุดดึงดูดความสนใจให้แก่ผู้เข้าอบรม โดยการมอบหมายให้บุคลากร/ คณะทำงาน ของที่นี่แต่งกายด้วยชุดสีขาว หรือสีสุภาพเช่นเดียวกับผู้เข้าอบรม และคอยให้บริการด้วยความสุภาพ นอบน้อม ตลอดจนการจัดสถานที่ และสภาพแวดล้อมให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ดูดี สะอาดตา และร่มรื่น ด้วยพันธุ์ไม้นานาพันธุ์ เป็นต้น

2) ความเข้าใจ (Comprehension) จะพิจารณาต่อไปว่าผู้รับสารเข้าใจสารที่สื่อไปหรือไม่ หากผู้รับสารเข้าใจโอกาสที่เขาจะเห็นด้วยก็มีมากขึ้น แต่หากไม่เข้าใจผลก็อาจจะเป็นไปในทางตรงกันข้าม เช่น ผู้เข้าอบรมในหลักสูตรนี้จะต้องมีความเข้าใจธรรมะ ซึ่งคุณแม่ ดร. สิริ กรินชัย หรือวิทยากรถ่ายทอดให้เสียก่อน จึงจะเกิดประสิทธิผลตามมา การจัดสอบอารมณ์/ถามตอบ ไขปัญหา ข้อข้องใจ จึงเป็นการสร้างความเข้าใจได้อีกรูปแบบหนึ่ง เป็นต้น

3) การยอมรับ (Acceptance) เมื่อผู้รับสารใส่ใจ และเข้าใจแล้ว ต่อไปจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับว่าผู้รับสารยอมรับในประเด็นต่าง ๆ ในสารหรือไม่ การยอมรับนี้

ขึ้นอยู่กับตัวจูงใจ (Incentive) ที่จะทำให้ผู้รับสารยอมรับสารนั้น ๆ ซึ่งตัวจูงใจนี้อาจจะเป็นรางวัล หรือ ตัวเสริมแรงต่าง ๆ เช่น ในงานวิจัยนี้จะต้องพิจารณาว่าผู้เข้าอบรมเกิดการยอมรับ หรือเชื่อเรื่องบาป บุญคุณโทษ กฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ฯลฯ มากน้อยเพียงไร

การนำไปใช้ในงานวิจัย

กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ธรรมะด้วยการโน้มน้าวใจว่า ในการนำเสนอเนื้อหาหนั้น จะต้องตอบสนองต่อความสนใจของผู้รับสาร ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้ จิตสำนึก อารมณ์ และความรู้สึก ตลอดจนถึงการสร้างจุดดึงดูดความสนใจ และความประทับใจให้เกิดขึ้นในใจของผู้รับสาร

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการพิจารณาว่า พระสงฆ์ผู้เผยแพร่จะต้องพิจารณาถึงพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย เช่น เด็กชอบอ่านหนังสือการ์ตูน วัยรุ่น หมกมุ่นต่อการเรียนการศึกษาต่อ สนใจเรื่องความรัก คนวัยทำงานมีภาระในเรื่องครอบครัว และการทำงานมาก เป็นต้น แล้วนำมาใช้กับสื่อที่เสนอข้อธรรมะให้ตรงกับความต้องการของพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

4. แนวคิดเกี่ยวกับการตลาดเชิงพุทธ

การตลาดมักจะเน้นการโฆษณา เพื่อกระตุ้นอารมณ์ (Emotion) ให้ผู้บริโภคเกิดความอยาก และตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า มากกว่าการคำนึงถึงคุณค่าของการใช้จริง (Function) การโฆษณาเกือบทุกประเภทจึงมักจะใช้แรงจูงใจลูกค้าด้วยการสร้างภาพของสินค้าให้กระตุ้นตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ให้จำเรื้อ และเพลิดเพลินกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และอารมณ์ นอกจากนี้ "การตลาดจะเน้นเสมอว่าต้องทำให้ลูกค้าเกิดความรู้สึกว่าแตกต่าง และได้รับการปฏิบัติที่แตกต่าง" เพราะธรรมชาติของลูกค้าที่มีกำลังซื้อจะซื้อความแตกต่าง และความสะดวกสบายในการเข้าถึงสินค้า และการบริการที่ดีกว่า ด้วยเหตุนี้ เจ้าของสินค้า และบริการจึงเน้นที่จะสนองตอบ และการปฏิบัติต่อลูกค้าที่มุ่งหวังจะได้รับการบริการที่แตกต่าง และเพื่อให้ได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างจึงมีความจำเป็นต้องจ่ายในราคาที่แตกต่าง จากเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงมีความจำเป็นต้องแบ่งกลุ่มลูกค้า (Segmentation) โดยการจัดกลุ่มคนออกเป็นบัตรทอง บัตรเงิน และบัตรธรรมดา หรือชั้นหนึ่ง ชั้นธุรกิจ และชั้นประหยัด แม้ว่าลูกค้าจำนวนตั้งใจจ่ายเพื่อแลกกับความสะดวกสบาย และเข้าถึงการบริการที่ดีกว่า อย่างไรก็ดี จากตัวแปรดังกล่าว การตลาดอาจจะทำให้เราเห็นแง่มุมในเชิงลบ 2 ประเด็นใหญ่ คือ (1) ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ทั้งการเลือกปฏิบัติ สถานะทางสังคมที่แตกต่าง ช่องว่างระหว่างความรวยกับจน และโอกาสในการเข้าถึงการบริการที่ไม่เสมอภาคเนื่องจากมีกำลังซื้อน้อยกว่า (2) หลายคนกำลังซื้ออัตโนมัติตามระดับตัวเอง โดยการซื้อเกียรติดีย ชื่อความมีหน้ามีตาในสังคม ว่าเป็นกลุ่มคนพิเศษด้วยเหตุนี้ ความหมายของการตลาดในอีกมุมมองหนึ่ง จึงหมายถึงการศึกษาและเข้าใจกิเลสของมนุษย์ แล้วนำกิเลสมนุษย์มาสร้างมูลค่าเพิ่มให้เป็นรูปธรรมที่คนสามารถเข้าถึง และสัมผัสได้ ดังที่ Philips Kotler (2001 : 107-113) พยายามจะสรุปว่า "การตลาดเป็นการสร้างสรรค์ และนำเสนอคุณค่าบางอย่างที่เป็นที่พอใจของอีกฝ่ายเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน" ฉะนั้น จุดอ่อนของการตลาดที่เห็นได้อย่างเด่นชัด ก็คือ กระตุ้นตัวค้นหาให้กับมนุษย์นั่นเอง อย่างไรก็ตาม การตลาดก็ยังมี จุดเด่นในเชิงบวก คือ การสร้างมูลค่าเพิ่ม (Value Creation) ให้แก่สินค้า ผลิตภัณฑ์ (Product) ด้วยการจัดทำหีบห่อให้น่าสนใจ (Packaging) และการบริการ (Service) โดยการค้นหาจุดเน้นของตัวเอง (Positioning) เพื่อฉีกแนวให้ผู้บริโภค หรือลูกค้าเห็นความแตกต่าง (Differentiation) ของสินค้าอย่างเห็นได้ชัดว่ามีความโดดเด่น

เด่นอย่างไร ทั้งสี กลิ่น (Mood and Tone) คุณภาพของสินค้า ตราสินค้า และการบริการ จนนำไปสู่ การตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า และการบริการในที่สุด ดังนั้น หลักการนี้ จึงเริ่มต้นจากการทำให้ลูกค้าจดจำ ได้ง่าย (Perception) ว่าต้องการจะซื้ออะไร เพื่อนำไปสู่การตระหนักรู้ว่า สินค้ายี่ห้อใดยี่ห้อหนึ่งมี ความสำคัญต่อการตอบสนองทางอารมณ์ และคุณค่าแท้ (Awareness) การตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า และ การบริการ (Action) ในหลายสถานการณ์ การตลาดที่ไม่ค่อยประสบความสำเร็จ เกิดจากการที่เจ้าของ สินค้าทำให้ลูกค้ารับรู้ แต่ลูกค้าไม่เคยรู้สึกกว่า เพราะเหตุใดสินค้านั้นจึงมีความจำเป็น และสำคัญต่อการ ตัดสินใจเลือกซื้อ (ศิษย์ภรณ์ ศรีราษฎร์. 2545 : 40-41)

หากนำหลักการ และภาษาของการตลาดมาอธิบายในมิติของพระพุทธศาสนานี้ พระพุทธศาสนาเคยใช้หลักการ "Differentiation" ในสมัยพุทธกาล (อาจเรียกชื่อไม่เหมือนกัน) เช่น เรื่อง จากวรรณคดีที่พระเจ้าสร้างมาเป็นการจัดแบ่งตามหน้าที่ทางสังคม กรรม และการเกิดใหม่ พระ พรหมจากผู้สร้างโลกมาเป็นผู้อาราธนาธรรม และพรหมวิหาร จากโมกษะมาเป็นนิพพาน และการบูชา ยัญด้วยสัตว์มาเป็นการปฏิบัติตามไตรสิกขา ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แม้พระองค์จะเป็นกษัตริย์ แต่ได้ ออกแบบสังคมสงฆ์ให้สอดคล้องกับประชาธิปไตย ทั้งอุดมการณ์ ระบบ และวิถีประชาธิปไตยได้อย่างน่า อัศจรรย์ยิ่ง การทำหีบห่อผลิตภัณฑ์ (Dharma Packaging) ได้มีการวิเคราะห์ความต้องการของ ผู้บริโภค (Customers need) แล้วหลังจากนั้นจึงการออกแบบ และนำเสนอให้สอดคล้องกับผู้บริโภค และ ลูกค้า (Consumers & Customers) เช่น ธรรมะสำหรับฆราวาสในภิกขุสูตร ธรรมะสำหรับคนฝึกม้า ธรรมะสำหรับพ่อค้าในวาณิชขุสูตร ทั้งวิสัยทัศน์ ความเชี่ยวชาญ และความสัมพันธ์ ธรรมะสำหรับคนมี ความทุกข์ที่นางวิสาขาสูญเสียหลานสาว ธรรมะสำหรับผู้ปกครอง : ทศพิธราชธรรม ฯลฯ จากแนวคิด ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า แม้พระพุทธศาสนาจะเป็นสิ่งที่ดี มีคุณค่าในตัวของตัวเอง และมีคุณค่าแก่ มนุษยชาติ แต่เพื่อให้สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ และนำไปใช้ได้อย่างสมสมัยสอดคล้องกับความต้องการ ของมนุษยชาตินั้น จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องอาศัยเครื่องมือ คือ "การตลาด" เข้าไปช่วยสนับสนุน ส่งเสริม และสร้างแรงจูงใจบวกต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องอาศัย กระบวนการทางการตลาดเข้ามาสร้างการรับรู้ให้แก่คนทั่วไป ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนาอาจจะต้องถูกทำ ให้เป็นสินค้า โดยเฉพาะเมื่อต้องการแข่งขันกับสินค้า และวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น สิ่งเข้ายวนจาก วัฒนธรรมตะวันตก ที่ทำให้มนุษย์หลงใหลอย่างขาดสติ และขาดคุณธรรม ดังนั้น การตลาดมีความ จำเป็นที่หลีกเลี่ยงได้ยากต่อการพัฒนาองค์กรทางศาสนา เพื่อให้หลักธรรมทางพุทธศาสนาแผ่ไปให้ กว้างไกล และเข้าถึงใจประชาชน ด้วยเหตุนี้ "ศาสนาจึงเป็นเหมือนกับตราสินค้าเช่นเดียวกับตราสินค้า อุปโภค และบริโภคอื่น ๆ เพียงแต่ว่าตราสินค้าทางศาสนาจัดเป็น "ตราสินค้าหรือแบรนด์แห่งศรัทธา" เพื่อสร้างการรับรู้ และรักษาความภักดีระหว่างศาสนากับลูกค้า ด้วยเหตุนี้ ศาสนาจึงมีความจำเป็น จะต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการลูกค้า และสอดคล้องกับลักษณะของตลาด และวัตถุประสงค์ ขององค์กรนั้น" เมื่อมนุษย์มีใจผูกติดกับแบรนด์แห่งศรัทธา ปัญญาที่จะเกิดขึ้นตามมา จะเห็นได้ว่า การตลาดที่เน้นแต่ "อารมณ์" เพื่อกระตุ้นให้เกิดตัณหา หรือความรู้จักอยากทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจอย่างไม่มีที่สิ้นสุดนั้น อาจจะทำให้มนุษย์เผชิญหน้ากับการแสวงหาสิ่งเสพเพื่อตอบสนองความอยาก อย่างต่อเนื่อง แต่การที่มนุษย์มีปัญญารู้เท่าทันความอยาก และเสพออย่างมีสติ โดยตระหนักรู้ถึงคุณค่า แท้ ย่อมทำให้มีท่าทีต่อบริโภคสินค้า และการบริการในฐานะเป็น "สิ่งจำเป็น" มากกว่า "จ่ายอม" และ สนองตอบในฐานะเป็นทาสของการบริโภคเพื่อสนองความต้องการ และกระแสวิถีสังคม หรือค่านิยมผิด ๆ (ศิษย์ภรณ์ ศรีราษฎร์. 2545 : 45-47)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็เช่นกัน จะต้องมีการนำแนวคิดทางการตลาดเชิงพุทธมาประยุกต์กับการเผยแผ่ธรรมะ โดยพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะจะต้องใช้เทคนิคหรือกลยุทธ์ ด้วยการสร้างความศรัทธาให้แก่ประชาชน เมื่อประชาชนมีความศรัทธา การยอมรับ และปฏิบัติตามก็จะเกิดขึ้นตามมา กล่าวโดยสรุปคือ การใช้วิธีการตลาดให้เป็น "เครื่องมือหนึ่งในการสืบสานพระพุทธศาสนา" เพราะวิธีการตลาดเป็นช่องทางการทำให้ศาสนาอันเสริมสร้างพัฒนาสติปัญญาของมนุษย์ ซึ่งเป็นหนทางที่จะพาให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ทางจิตใจ หลุดรอดออกจากความกลัว ความสิ้นหวัง และไร้แรงบันดาลใจ และช่วยใช้หลักการศาสนาไปเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่การค้นพบตัวเอง และเข้าถึงความจริงสูงสุดในทางศาสนา ธรรมะเป็นประดุกแพข้ามฝาก การตลาดก็อาจจะเป็น "ถ่อ" หรือ "ใบพาย" เพื่อที่จะค้ำยัน และพายเพื่อช่วยให้แพไปถึงฝั่งโดยเร็ว (ฐิษยภรณ์ ศรีราชภรณ์. 2545 : 62)

การนำไปใช้ในงานวิจัย

กล่าวโดยสรุป หลักการตลาดจะใช้แรงจูงใจในการผลิตสินค้า และการให้บริการให้สอดคล้องกับความสนใจของลูกค้า โดยการตลาดจะเน้นการโฆษณาที่มีลักษณะเด่นของคุณภาพของสินค้า ตราของสินค้า การให้บริการพิเศษ และราคา รวมถึงการให้สิทธิ เป็นจุดเริ่มต้นของการกระตุ้นอารมณ์ให้ลูกค้าเกิดความอยาก และตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า ในทางพระพุทธศาสนาก็จะพิจารณาถึงการนำเสนอเนื้อหาเทคนิคหรือกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละคน

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการพิจารณาถึงการใช้รูปแบบเทคนิค หรือวิธีการตลอดถึงการจัดกิจกรรม ในการเผยแผ่ธรรมะให้สอดคล้องกับพุทธศาสนิกชนแต่ละคน และแต่ละวัย เช่น ใช้การ์ตูนในการดึงดูดความสนใจของเด็ก ใช้ภาพที่มีสีสันสดใสสวยงาม บทกลอนอันไพเราะดึงดูดความสนใจของวัยรุ่น ใช้เนื้อหาหลักธรรมะที่แก้ไขปัญหาครอบครัว และปัญหาการทำงาน เพื่อดึงดูดใจคนวัยทำงาน ใช้กิจกรรมด้วยการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม เพื่อดึงดูดใจผู้สูงอายุ

5. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ และวิธีการคิดของพระพุทธเจ้าที่นำไปสู่การเผยแผ่

สมาน งามสนิท (2537 : 93-95) กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้สงสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธะ จำแนกตามที่บ้านทักไว้ในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 11 ข้อ 221 หน้า 22 ระบุถึงผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวซึ่งเรียกว่า "สัปปริสธรรม 7 ประการ" ยิ่ง คือ

ประการที่ 1 มีธัมมัญญตา เป็นผู้รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งตลอดในทฤษฎี และปฏิบัติในศาสตร์ และศิลป์ของตน

ประการที่ 2 มีอัตถัญญตา รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอน ชัดเจน (Goal oriented)

ประการที่ 3 มีอัตถัญญตา รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อม หรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้วจะนำไปสู่การยอมรับตน (Self-Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self-Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดียิ่ง สามารถรับรู้ วิเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุขุมรอบคอบทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่ง

ประการที่ 4 มีมัตถัญญตา รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไปผู้รับการเผยแผ่ก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารที่ซ้ำซากมากหรือน้อยจนเกินไป

ประการที่ 5 มีกัลัญญดา รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่า เวลาไหน ควร เวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสารแม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารมวลชน นอกจากการสื่อสารนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จแล้ว บาง ครั้งอาจจะมีข้อพิพาทหรือข้อบาดหมางใจตามมา หากเราย้อนดูประวัติศาสตร์แม้แต่ นักวิทยาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของโลกยังต้องได้รับโทษจากการประกาศสังกรรมหรือทฤษฎีความรู้ของตน ในทางที่ไม่เหมาะสม

ประการที่ 6 มีปริสัณญดา รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่ากลุ่มผู้รับ สารเป้าหมายผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายการสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การ สื่อก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น พระพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะว่าพระองค์ทรงรอบรู้ผู้รับสารอย่างรู้แจ้งตลอด ทรงรู้ไปถึงภูมิหลังหรือกรรมเก่าตั้งแต่ชาติก่อนของ ผู้รับสาร ผู้ส่งสารที่เป็นปุถุชนธรรมดาที่มีความจำเป็นต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายว่าเขาเหล่านั้นเป็นใครต้องรู้จัก เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ฯลฯ ยิ่งรู้จักกลุ่มเป้าหมายมากการสื่อสารยิ่งมี ประสิทธิภาพมาก

ประการที่ 7 มีบุคคลโปรปริญญดา รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่าผู้รับสารแต่ละ คนแต่ละกลุ่มมีลักษณะจำเพาะเป็นของตนเอง มีจริต มีอหิยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อย เพียงใดสารที่ผู้ส่งสารรู้แตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้ นักวิชาการ สื่อสารแถบทวีปตะวันตกได้จำแนกกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายออกเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง กลุ่มที่เห็นด้วย กลุ่มเป็นกลาง กลุ่มที่ไม่เห็นด้วย และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยอย่าง

ส่วนในทางพุทธศาสนาจำแนกกลุ่มเป้าหมายในการรับสารไว้ 4 กลุ่ม เปรียบเสมือนบัว 4 เหล่า ได้แก่

กลุ่มบัวพินน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเสมือนผู้มี ปัญญาเฉียบแหลม มีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายอะไรมากมาย เพียงแต่ให้หัวข้อ ธรรมะก็สามารถรู้ได้ กลุ่มนี้เพียงได้รับหัวข้อข่าวสารก็สามารถยังประโยชน์ และประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จ ได้

กลุ่มบัวใต้วินน้ำ เพียงรอวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอรุณแล้วแย้มบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเสมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้ว ให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็จะเข้าใจ ยังประโยชน์ให้สำเร็จได้

กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ เปรียบเสมือนกลุ่มคนที่มีเขวานปัญญาปานกลาง ถ้า ประดับประคองดี ๆ โอกาสที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตย่อมมีขึ้นมาได้การสื่อสารกับคนกลุ่มนี้ต้อง ความละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็น ชัดเจน และถูกต้อง เพราะกลุ่มนี้ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไร ง่าย ๆ

กลุ่มบัวในโคลนตม คือบัวที่ยังเป็นหน่อยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็น อาหารของเต่าของปลาที่มีมากที่สุด เปรียบเสมือนกลุ่มผู้รับสารที่มีปัญหาทึบ ห่อหุ้มด้วยอวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับกลุ่มนี้ ผู้ส่งสารต้องออกแรงมากจึงจะประสบความสำเร็จ หรือบางครั้งอาจ ต้องเลิกรากันไปเฉย ๆ พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้ญาณพิเศษทราบ ถึงภูมิหลังตั้งแต่อดีตชาติจึงช่วยกลุ่มนี้ให้ บรรลุธรรมะได้ เพราะกลุ่มนี้เป็นกลุ่ม ปทปรม (ปะทะปะระมะ) เป็นผู้มีมถนยั้ง (สมาน งามสนิท.

2537 : 96)

การนำไปใช้ในงานวิจัย

กล่าวโดยสรุป ในการเผยแพร่ธรรมะ พระสงฆ์จะต้องรู้ถึงเนื้อหาธรรมอย่างแท้จริง รู้ถึงขอบเขต และวัตถุประสงค์ของเนื้อหา พระสงฆ์ต้องพิจารณาสภาพแวดล้อมในการเผยแพร่ ตลอดถึงเวลาที่เหมาะสม นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นความรู้ความสามารถ ความสนใจ

ผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการพิจารณาถึงความรู้ และวิธีการคิดในการเผยแพร่ธรรมะ พระสงฆ์ต้องพิจารณาให้ความสำคัญของวาทศิลป์ในการสื่อสาร โดยเฉพาะการพูดชักจูงใจ จะต้องใช้ศิลปะในการพูดสูง ประสิทธิภาพของการพูดจะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับบุคลิกของผู้พูดเป็นสำคัญ ผู้พูดจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่พูดอย่างละเอียด ลึกซึ้ง วางตนน่าเชื่อถือ น่าเลื่อมใสศรัทธา คำพูดจะต้องมีการเรียบเรียง จัดลำดับเนื้อหาให้เป็นระเบียบอย่างดี ซึ่งจะเป็นการสร้างสรรค์ต่อผู้ฟังได้ ส่วนผู้ฟังจะถูกใจ และเชื่อตามคำพูดได้นั้นขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ฟังเอง ซึ่งได้รับผลกระทบมาจากผู้พูด

6. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism)

6.1 ประวัติความเป็นมา

เป็นทฤษฎีเก่าแก่ที่มีอายุยืนยาวนาน เป็นที่นิยมของนักสังคมวิทยา ในช่วงปี 1940 ทฤษฎีนี้ได้รับความนิยมสูงสุดในสหรัฐอเมริกา ประมาณปี 1965 ความนิยมเริ่มเสื่อมถอยลง แต่ก็ยังคงมีอิทธิพลอยู่บ้าง หลังทศวรรษที่ 1960 บรรดานักคิดหันไปให้ความสำคัญความเป็นเหตุเป็นผล (Rationality) เรื่องของสังคมในฐานะ “ระบบ” ซึ่งเชื่อว่าในทุกสังคมมีโครงสร้างบางอย่างซ่อนอยู่ โครงสร้างนี้แสดงให้เห็นหน้าที่ส่วนต่าง ๆ ที่เป็นระบบเกี่ยวข้องกัน มากกว่าความเชื่อที่ว่าสังคมเป็นเหมือนสิ่งมีชีวิต กลางศตวรรษที่ 20 แนวทางการศึกษาวัฒนธรรมแบบใหม่ได้เกิดขึ้น โดยศึกษาถึงพฤติกรรมของคนในสังคมในรูปบูรณาการ (Integration) โครงสร้างในสังคมมีความสัมพันธ์ และทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กัน มีการปรับเปลี่ยน สังคมจึงอยู่รอด (ทรงคุณ จันทจร. 2553 : 17-19)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ เป็นทฤษฎีของ แรคคิลฟ์ บราวน์ (Radcliffe Brown) มีสาระสำคัญ ดังนี้

6.2 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมของ แรคคิลฟ์ บราวน์ (Radcliffe Brown)

บราวน์ (Radcliffe Brown) มีแนวความคิดสรุปได้ว่า โครงสร้างทางสังคมเปรียบเสมือนอินทรีย์ของสิ่งมีชีวิตที่มีวัฏจักรของการเกิด การเจริญเติบโต การเจ็บป่วย ซึ่งสามารถรักษาเยียวยาได้ แต่ถ้าหากอวัยวะบางส่วนไม่สามารถทำงานต่อไปได้ ชีวิตก็ดับสูญ สังคมก็คล้าย ๆ กัน ที่ประกอบไปด้วยหน่วยต่าง ๆ ที่ต้องทำงานประสานสัมพันธ์กัน หากหน่วยใดมีความบกพร่องผลิตผลย่อมส่งผลกระทบต่อหน่วยอื่น ๆ ในองค์กร ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้ง และความล่าช้า แต่ก็สามารถหาวิธีแก้ไขปรับปรุง สังคมก็จะอยู่รอด และพัฒนาต่อไปได้ (ทรงคุณ จันทจร. 2553 : 18)

หลักการสำคัญของทฤษฎี

1) สังคมเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตที่มีวัฏจักรของการเกิด เจริญเติบโต การเจ็บป่วย แต่รักษาได้ และพร้อมที่จะเดินต่อไป เพียงแต่อวัยวะภายในต่าง ๆ เช่น ระบบย่อยอาหารที่ประกอบด้วยกระเพาะ ลำไส้ ซึ่งทำหน้าที่สัมพันธ์กัน หากเกิดความเสื่อม และสลายไปคนที่ต้องตาย ส่วนสังคมก็มีโครงสร้างภายในทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กันเพื่อผดุงสังคมไว้ หากเกิดความบกพร่องภายใน ก็จะมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้

2) สังคมมีการพัฒนา พัฒนาจากรูปแบบหนึ่งไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีความทันสมัย และสอดคล้องกับวัฒนธรรม

3) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม ต้องพิจารณาถึงระบบค่านิยม เศรษฐกิจ ศาสนา การศึกษา ครอบครัว และเครือญาติของสังคม

การนำทฤษฎีไปใช้ประโยชน์ในงานวิจัย

แนวทางการนำทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism) มาประยุกต์ใช้อธิบายแนวทางการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ดังนี้

1) อธิบายกระบวนการในการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งในเรื่องของการนำเสนอเนื้อหา การใช้ภาษา ตลอดจนถึงเทคนิคในการเผยแพร่

2) อธิบายแนวทางการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธรูปศาสนาของพระสงฆ์ ทั้งในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

7. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory)

7.1 ประวัติความเป็นมา

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionism) ของ Edward B. Tylor และ Lewis h. Morgan กำลังโด่งดัง แนวคิดตามทฤษฎีการแพร่กระจายนี้มี 3 สำนัก คือ

1) สำนักอังกฤษ (British School) นักมานุษยวิทยากลุ่มแรกเป็นชาวอังกฤษ นำโดย สมิท (G. Elliot Smith), เพอร์รี่ (William j. Perry) และริเวอร์ส (W. H. R. Rivers) ปฏิเสธแนวคิดที่ว่าวัฒนธรรมต่างเกิดขึ้นมาด้วยตนเองไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งในสำนักนี้มีความเห็นว่า คนมีลักษณะทางชีวภาพพื้นฐานเหมือนกัน ดังนั้น ถ้าคนจะสร้างวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่ต่างกัน วัฒนธรรมก็จะต้องเหมือน ๆ กัน ในส่วนพื้นฐาน แต่ความแตกต่างหลากหลายขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ต่างกัน นักมานุษยวิทยากลุ่มนี้เสนอว่า อารยธรรมขั้นสูงมีจุดกำเนิดในประเทศอียิปต์ แล้วจึงแพร่กระจายไปส่วนต่าง ๆ ของโลก กลุ่มต่าง ๆ ที่ได้ติดต่อค้าขายกับประเทศอียิปต์ ได้นำเอาความรู้ด้านเกษตรกรรม การทำภาชนะ การหลอมเหล็ก การทอผ้า และการก่อสร้างไปใช้ ทำให้ศิลปวิทยาแขนงต่าง ๆ แพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก (ทรงคุณ จันทจร. 2553 : 60-62)

2) สำนักเยอรมัน (German School) นักคิดกลุ่มนี้ประกอบด้วย ฟริตซ์ เกรมเนอร์ (Fritz Graebner) และ บาทหลวง วิลเฮล์ม ชมิดท์ (Wilhelm Schmidt) ให้ความสนใจในแนวคิดเรื่องการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยสำนักนี้มีแนวคิดที่ว่า มนุษย์ไม่ชอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเองแต่ชอบยืมวัฒนธรรมจากเพื่อนบ้าน (Uninventive Habit) วัฒนธรรมนั้นเมื่อแพร่กระจายไป วัฒนธรรมที่ปลายทางจะต้องเหมือนกับวัฒนธรรมต้นกำเนิดไม่มากนักน้อย อาจเหมือนในเชิงปริมาณหรือรูปลักษณะ ซึ่งอาจเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของผู้คน และเป็นแนวคิดที่เน้นการยืมยืม (Borrowing) ทางวัฒนธรรมมากกว่า การสร้างวัฒนธรรมใหม่ (Invention) นักมานุษยวิทยากลุ่มนี้เสนอว่า จุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมีได้มีเพียงจุดเดียว หากมีหลายจุด แต่ละจุดก็จะแพร่กระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบ ๆ เป็นวงกลม เรียกว่า Culture Circle หรือ Kulturkreis (ทรงคุณ จันทจร. 2553 : 62)

3) สำนักอเมริกัน (American School) สำนักนี้นำโดย คราค วิสส์เลอร์ (Clark Wissler) และอัลเฟรด โครเบอร์ (Alfred Kroeber) ซึ่งมีความเชื่อว่า วัฒนธรรมจะแพร่กระจายจากจุด

ศูนย์กลาง (จุดกำเนิด) ไปตามพื้นที่เท่าที่มันจะไปได้ในเขตภูมิศาสตร์เดียวกัน และยุคสมัยที่ใกล้เคียงกัน ทำให้เราเห็นภาพวัฒนธรรมเป็นกลุ่ม ๆ และแพร่กระจายไปทุก ๆ ที่ ที่ไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขวางกั้น ตามภูมิภาคประเทศที่มนุษย์สามารถเดินทางไปถึงได้ ดังนั้น รูปแบบของการกระจายตัวจึงไม่ใช่วงกลม สำนักอเมริกันใช้ทฤษฎีการแพร่กระจายอธิบายปรากฏการณ์พฤติกรรมทางสังคมมากที่สุด (ทรงคุณ จันทจร 2553 : 62)

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยฉบับนี้ เป็นทฤษฎีของ วิสสเลอร์ (Clark Wissler) และ โครเบอร์ (Alfred Kroeber) และทฤษฎีของ เอฟเวอเรท เอ็ม โรเจอร์ (Everett M. Rogers) มีสาระสำคัญดังนี้

7.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของ วิสสเลอร์ (Clark Wissler) และ โครเบอร์ (Alfred Kroeber)

วิสสเลอร์ (Clark Wissler) และ โครเบอร์ (Alfred Kroeber) มีแนวคิดสรุปได้ว่า วัฒนธรรมจะแพร่กระจายจากจุดศูนย์กลาง หรือจุดกำเนิดไปตามพื้นที่ ที่มันจะแพร่กระจายไปได้ ซึ่งอยู่ในเขตภูมิศาสตร์เดียวกัน และยุคสมัยใกล้เคียงกัน และไม่มีอุปสรรคขวางกั้น ทำให้ลักษณะของการแพร่กระจายไม่จำเป็นต้องเป็นรูปวงกลม

หลักการสำคัญของทฤษฎี

มีหลักการ ดังนี้

- 1) การแพร่กระจายของวัฒนธรรมเริ่มต้นจากจุดศูนย์กลาง
 - 2) ลักษณะของการแพร่กระจาย จะแพร่ไปตามพื้นที่ ที่มันมีความสามารถจะแพร่กระจายไปได้
 - 3) การแพร่กระจายไปเท่าที่มนุษย์เดินทางไปถึงได้
 - 4) วัฒนธรรมจะแพร่กระจายได้ ก็ต่อเมื่อไม่มีอุปสรรคขัดขวาง
 - 5) วัฒนธรรมจะแพร่กระจายไปตามยุคสมัยที่ใกล้เคียงกัน
 - 6) การแพร่กระจายไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเป็นรูปวงกลม
 - 7) วัฒนธรรมจะแพร่กระจายได้ทุกที่ ที่ตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของคน
- (ทรงคุณ จันทจร. 2553 : 66-67)

การนำทฤษฎีไปใช้ประโยชน์ในงานวิจัย

แนวทางการนำทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของวิสสเลอร์ (Clark Wissler) และ โครเบอร์ (Alfred Kroeber) มาประยุกต์ใช้อธิบายแนวทางการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ดังนี้

1) อธิบายกระบวนการในการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งในเรื่องของการกำหนดการใช้สื่อต่าง ๆ ในการเผยแพร่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน

2) อธิบายแนวทางการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ ทั้งในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งในเรื่องของการผลิตสื่อที่ตรงกับวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ตลอดถึงจิตของพุทธศาสนิกชนแก่พุทธศาสนิกชน

7.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายของ เอฟเวอเรท เอ็ม โรเจอร์ (Everett M. Rogers)

เอฟเวอเรท เอ็ม โรเจอร์ (Everett M. Rogers) มีผลงานที่มีชื่อเสียงโด่งดังชื่อ “Diffusion of Innovations” มีสาระสำคัญสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกมากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นภายในสังคม นวัตกรรมที่ถ่ายกันนั้นอาจอยู่ในรูปของวัตถุ สัญลักษณ์ และความคิด ลักษณะของนวัตกรรมที่จะยอมรับกันนั้นต้องมีประโยชน์มากกว่าของเดิม สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่รับมา ไม่มีความยุ่งยาก และสลับซับซ้อนจนเกินไป สามารถแบ่งทดลองรับมาปฏิบัติเป็นครั้งคราวได้ และสามารถมองเห็น และเข้าใจได้ง่าย ส่วนกระบวนการในการรับเอานวัตกรรมใหม่มาใช้ เป็นไปตามลำดับดังนี้ 1) การรับรู้ นวัตกรรม 2) สนใจในนวัตกรรม 3) ประเมินค่าทางนวัตกรรม 4) ทดลองใช้นวัตกรรม 5) ตัดสินใจรับหรือไม่รับนวัตกรรม

หลักการสำคัญของทฤษฎี

มีหลักการ ดังนี้

- 1) การเปลี่ยนแปลงสังคมเกิดจากการแพร่กระจายของนวัตกรรมภายนอกเข้ามา มากกว่า เกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นภายในสังคม
- 2) นวัตกรรมที่มีการถ่ายทอดกันมา เป็นได้ทั้งในรูปของความคิด (Idea) สัญลักษณ์ (Symbolic Adoption) หรือเป็นวัตถุ (Object) รวมถึงในรูปของการกระทำ (Action Adoption)
- 3) นวัตกรรมที่ได้รับการยอมรับ ต้องมีลักษณะ 5 ประการ คือ (1) มีประโยชน์มากกว่าของเดิม (Relative Advantage) (2) มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่รับมา (Compatibility) (3) ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อนมาก (Less Complexity) (4) สามารถแบ่งทดลองรับมาปฏิบัติเป็นครั้งคราวได้ (Divisibility) และ (5) สามารถมองเห็น และเข้าใจได้ง่าย (Visibility) โดยผ่านกระบวนการตัดสินใจยอมรับ 5 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนในการรับรู้นวัตกรรม (Awareness) (2) เกิดความสนใจในนวัตกรรมนั้น ๆ (Interest) (3) ประเมินค่านวัตกรรม (Evaluation) (4) ทดลองใช้นวัตกรรม (Trial) และ (5) การรับหรือไม่รับเอานวัตกรรมนั้น (Adoption or Refection) โดยผู้รับนวัตกรรมอาจมีทั้งผู้รับเร็ว หรือช้าแตกต่างกันไป (ทรงคุณ จันทจร. 2553 : 59 60)

การนำทฤษฎีไปใช้ประโยชน์ในงานวิจัย

แนวทางการนำทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของ เอฟเวอเรท เอ็ม โรเจอร์ (Everett M. Rogers) มาประยุกต์ใช้อธิบายแนวทางการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ดังนี้

- 1) อธิบายกระบวนการในการเผยแพร่ธรรมะในเชิงรุก ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่ในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งในเรื่องของการใช้สื่อให้สอดคล้อง ทันสมัยกับต้องการของคนแต่ละวัย เช่น ไลน์ เฟสบุ๊ก โทรศัพท์เคลื่อนที่ และ อีบุ๊ก เป็นต้น
- 2) อธิบายแนวทางการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธานุภาพของพระสงฆ์ ทั้งในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งในเรื่องของการผลิตสื่อให้สอดคล้อง ทันสมัย ตรงกับกลุ่มพุทธศาสนิกชน

8. ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory)

8.1 ประวัติความเป็นมา

ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ได้จัดอย่างเป็นระบบขึ้นเป็นครั้งแรกในต้นศตวรรษที่ 18 จากการแบ่งแยกขอบเขตการสืบค้นทางปรัชญาในอังกฤษ และเยอรมัน ซึ่งเป็นความพยายามที่จะแบ่งแยกปัญหาเชิงปรัชญาว่าด้วยความงามออกจากปัญหาอื่น ๆ ให้ชัดเจนเป็นครั้งแรก

บล็อกเกอร์ (Gene H. Blocker) และ เจฟเฟอร์ส์ (Jennifer M. Jeffers) ได้แบ่งการจัดระบบสาระสำคัญของประวัติศาสตร์ของสุนทรียศาสตร์แบบประเพณีไว้สามช่วงเวลา คือ ยุคก่อนสุนทรียศาสตร์ (Pre-Aesthetic) ยุคสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) และยุคหลังสุนทรียศาสตร์ (Post-Aesthetic) ซึ่งยุคสมัยทั้งสามนั้นเทียบได้กับช่วงเวลาของก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern) สมัยใหม่ (Modern) และหลังสมัยใหม่ (Post-Modern)

ยุคก่อนสุนทรียศาสตร์ ยุคนี้มองว่าคุณสมบัติที่สำคัญของความงามคือความเป็นระเบียบ ความได้สัดส่วน การประสานกลมกลืน เพลิดเพลิน เน้นย้ำว่า ความงามเป็นผลมาจากความรัก ความรัก คือ ความหิวกระหายของวิญญาณมนุษย์ที่จะเข้าถึงความงามอันเป็นทิพย์ ผู้ที่ตกอยู่ในความรักนั้น ไม่ได้แสวงหาความงามอย่างเดียว แต่จะสร้างสรรค์ความงามด้วยความงามนั้น สามารถรักษาไว้ได้ด้วยความรัก ยุคสุนทรียศาสตร์ ยุคนี้มองว่า ในการจะเข้าถึงความงามนั้นเราจะต้องใช้วิถีทางภายใน (Inward Path) คือการรู้ได้สัมผัสได้ด้วยใจ (Sensed Through the Mind) ซึ่งเป็นประสบการณ์ภายในที่เรียกว่าแสงแห่งปัญญา (The Intelligible Light) ในลักษณะเดียวกันกับที่ใช้เข้าถึงพระเจ้า (ลักษณะวัดปาละรัตน์. 2551 : 43-44)

ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยฉบับนี้ เป็นทฤษฎีของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส และทฤษฎีของคานต์ (Immanuel Kant) มีสาระสำคัญ ดังนี้

8.2 ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส

อะไควนัส (St. Thomas Aquinas) กล่าวว่า สิ่งใดจะงามหรือไม่ต้องพิจารณาที่ผลของมัน สิ่งใดก็ตามถ้ามีผลก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน (Pleasure) สิ่งนั้นคือความงาม “ดนตรี” ชื่อว่าเป็นความงามเพราะเสียงมันไพเราะ ก่อให้เกิดความเพลิดเพลินทางโสตประสาท “วรรณคดี” งามเพราะให้ความเพลิดเพลินด้านอารมณ์ “ภาพเขียน ภาพแกะสลัก” งามเพราะให้ความเพลิดเพลินตา การเข้าถึงความงามต้องเข้าถึงด้วยสติปัญญา เพราะความงามเป็นความรู้ด้านในต้องรู้ด้วยใจเท่านั้น ความเพลิดเพลินจะเกิดหลังจากรู้แล้วเท่านั้น สิ่งใดที่เรากล่าวว่างาม จะต้องมีความสมบัติ 3 อย่าง คือ

- 1) มีบุรณภาพ ความสมบูรณ์ไม่ขาด และไม่เกิน
- 2) ได้สัดส่วน คือ ประกอบกับพอเหมาะเจาะไม่ขาด ไม่เกิน และจะต้องมีส่วน
- 3) แจ่มใส คือ ชัดเจน ไม่คลุมเครือ ไม่น่าเกลียด

ดนตรีจะไพเราะก็ต้องประกอบด้วยสมบัติทั้ง 3 อย่างนี้ ผู้หญิงนั้นงามก็เพราะรูปร่างที่มีคุณสมบัติอย่างครบถ้วน ถ้าอย่างใดอย่างหนึ่งขาดไปความงามก็บกพร่อง (สุเชาว์ พลอยชุม. 2545 : 48-50)

หลักการสำคัญของทฤษฎี

มีหลักการ 3 ประการ ดังนี้

- (1) ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน
- (2) ได้สัดส่วน คือ ประกอบกันอย่างได้สัดส่วน พอเหมาะพอดี

(3) สดใส ชัดเจน ไม่คลุมเครือ

การนำทฤษฎีไปใช้ประโยชน์ในงานวิจัย

แนวทางการนำทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) มาประยุกต์ใช้กับการศึกษาการพัฒนาารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ในประเด็นของการอธิบายคุณสมบัติของความงามในกลวิธีเผยแพร่ธรรมะทั้งในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความไพเราะของน้ำเสียงผู้เผยแพร่ ตลอดจนถึงบุคลิกภาพ ในขณะที่เผยแพร่เสียงดนตรี และภาพประกอบที่มีสีสันสดใสงดงาม ตลอดจนถึงศิลปะในการใช้ภาษาและตัวหนังสือ

8.3 ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ของ คานท์ (In Manual Kant)

คานท์ (Immanuel Kant) นักปรัชญาชาวเยอรมันให้ทัศนะว่า ความงามเป็นเรื่องของอารมณ์ อารมณ์ก่อให้เกิดศิลปะ ตัวอย่างของ “กวีนิพนธ์” (Poetry) เป็นรูปแบบขั้นสูงสุดเป็นศิลปะที่จะช่วยให้เข้าใจความงาม เพราะกวีนิพนธ์สามารถบรรยายความรู้สึก (Idea) ออกมาได้อย่างมีชีวิตจิตใจ (Portray) สะท้อนให้เห็นว่าศิลปะทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม (Architecture) เกี่ยวกับการก่อสร้างอาคาร สถานที่ ประสาท โบสถ์ วิหาร ประติมากรรม (Sculpture) เกี่ยวกับการปั้น การหล่อ การแกะสลัก จิตรกรรม (Painting) เกี่ยวกับการวาด การเขียนภาพ การระบายสี ดุริยางค์ศิลปะ (Music) เกี่ยวกับการดนตรี การขับร้อง และวรรณคดี (Literature) เกี่ยวกับการแต่ง การประพันธ์ บทกวีนิพนธ์ ถือว่าเป็นศิลปะขั้นสูงกว่าศิลปะอื่น ๆ เพราะสามารถถ่ายทอดความรู้สึกของมนุษย์ออกมาได้เป็นคำพูดอย่างชัดเจนที่สุด ศิลปะแขนงอื่นยังต้องการแปลความหมายบางอย่าง ยังคลุมเครือต้องอาศัยการวินิจฉัยกวีนิพนธ์ให้ประโยชน์ และความสุขในทางประสาทสัมผัส เป็นความงามขั้นยอด ความงามที่เกิดจากบทกวีนิพนธ์ หรือความงามที่เกิดจากศิลปะทุกชนิดต้อง เป็นความงามเพื่อความงาม (Beauty for beauty's sake) เท่านั้น (พ่วง มีนอก. 2529 : 34-36)

หลักการสำคัญของทฤษฎี

มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

- (1) อารมณ์เป็นตัวกำหนดความงาม
- (2) อารมณ์ก่อให้เกิดศิลปะ แต่ศิลปะไม่จำเป็นต้องก่อให้เกิดอารมณ์

การนำทฤษฎีไปใช้ประโยชน์ในงานวิจัย

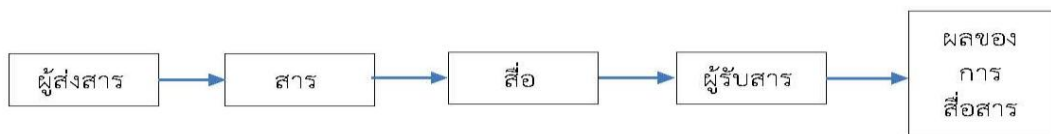
แนวทางการนำทฤษฎีของ คานท์ (In manual Kant) มาประยุกต์ใช้อธิบายแนวทางการพัฒนาารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน เพื่ออธิบายกระบวนการในการเผยแพร่ธรรมะในเชิงรุก ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่ในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งในเรื่องของการนำเสนอสื่อที่สอดคล้องกับจริตของคนแต่ละวัย โดยเฉพาะในเรื่อง การนำบทเพลง และเสียงดนตรีมาประกอบกับการเผยแพร่ธรรม

9. ทฤษฎีการสื่อสารของลาสเวลล์ (The Lasswell Model)

ประวัติความเป็นมา

แฮโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold Lasswell) ได้ทำการวิจัยในเรื่องการสื่อสารมวลชนไว้ในปี พ.ศ. 2491 ผลที่ได้จากการวิจัย ทำให้สร้างแบบจำลองของการสื่อสารขึ้น โดยได้แสดงความคิดเห็นถึงองค์ประกอบสำคัญในการสื่อสารว่าจะต้องคำนึงถึงว่า “ใคร (Who) พูดอะไร (Say What) ผ่านสื่อใด (In Which Channel) กับใคร (To Whom) เกิดผลเป็นอย่างไร (With What Effect)” ดังแบบจำลองข้างล่างนี้

ภาพประกอบ 3 แบบจำลองกระบวนการการสื่อสารของลาสเวลล์

จากแบบจำลองดังกล่าวสรุปความได้ว่า ลาสเวลล์ วิเคราะห์ถึงกระบวนการการสื่อสาร โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อตอบคำถามถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นแรงกลไก และกำหนดพฤติกรรมในการส่งสารที่เรียกว่าการวิเคราะห์ผู้ส่งสาร (Control Analysis)

ส่วนผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของสาร ก็มุ่งที่จะทำการวิเคราะห์สาร (Content Analysis) ส่วนผู้มุ่งที่จะศึกษาวิทยุ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ และสื่ออื่น ๆ ก็ทำการวิเคราะห์สื่อ (Media Analysis) ผู้ที่ศึกษาบุคคลที่จะรับสารจากสื่อก็จะทำการวิเคราะห์ผู้รับสาร (Audience Analysis) และการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสารก็เรียกว่า การวิเคราะห์อิทธิพลของการสื่อสาร (Effect Analysis) (พระครูศรีปริยัติวิกรม. 2546 : 49)

หลักการสำคัญของทฤษฎี

มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

- (1) ผู้ส่งสารต้องพิจารณาว่าตนเองอยู่ในฐานะใด ทำหน้าที่อะไร
- (2) ผู้ส่งสารต้องพิจารณาว่า จะส่งสารอะไร ด้วยวัตถุประสงค์อย่างไร
- (3) ผู้ส่งสารต้องพิจารณาว่า จะส่งสารถึงผู้รับสารด้วยวิธีใด และช่องทางใด
- (4) ผู้ส่งสารต้องพิจารณาว่า ผู้รับสารเป็นใคร
- (5) ผู้ส่งสารต้องพิจารณาว่า ผลจากการสื่อสารนั้นเป็นเช่นไร

การนำทฤษฎีไปใช้ประโยชน์ในงานวิจัย

แนวทางการนำทฤษฎีการสื่อสารของลาสเวลล์ (The Lasswell Model)

มาประยุกต์ใช้อธิบายแนวทางการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ในการอธิบายถึงคุณลักษณะของผู้ส่งสาร หากเป็นการเทศน์ พระจะเป็นผู้ส่งสาร แต่หากเป็นภาพยนตร์ ตัวภาพยนตร์จะเป็นผู้ส่งสาร และบุคลิกภาพของตัวพระสงฆ์ผู้เผยแพร่ การแสดงกริยาท่าทาง ใช้ภาพ ต้องทราบว่าจะสอนเรื่องอะไร ทำไมจึงจะสอนเรื่องนั้น สอนเพื่อวัตถุประสงค์อะไร และคาดว่าจะได้รับการตอบสนองจากพุทธศาสนิกชนอย่างไรบ้าง โดยใช้วิธีการ และช่องทางใด เช่น ใช้การเทศน์ หรือทางซีดี เป็นช่องทางการส่งสาร ต้องดูความเหมาะสมของพุทธศาสนิกชน เช่น อายุ ระดับสติปัญญา ความสามารถ และภูมิหลัง ตลอดจน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สุดท้ายในเรื่องของการที่พุทธศาสนิกชนฟังผ่านไปเฉย ๆ หรือจดจำด้วยซึ่งต้องอาศัยเทคนิควิธีการที่แตกต่างกัน ซึ่งผลที่ได้เป็นอย่างไรในปัจจุบัน และอนาคต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ และต่างประเทศ ดังนี้

1. งานวิจัยในประเทศ

1.1 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่เด็ก

งานวิจัยในอดีต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ลงไป)

พระมหาวัชชัย คุณากโร (วัชชัย เกื้อเกตุ) (2542 : 97) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่านิยมพุทธบุตรของวัดปัญญาภิรมย์ อําเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความคาดหวังว่าการอบรมจะได้ทำหน้าที่ชาวพุทธที่ดีให้เป็นคนดี ได้ปฏิบัติธรรม ได้มีระเบียบวินัยได้ทำความดี ได้เข้าใจศาสนามากขึ้น และในส่วนของเนื้อหาการอบรม พบว่า มีความเหมาะสมกับการฝึกอบรมให้กับนักเรียนเป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครู อาจารย์ ส่วนสถานที่มีส่วนช่วยให้การฝึกอบรมเป็นไปด้วยดี กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรมค่านิยมพุทธบุตรของวัดปัญญาภิรมย์ อําเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เข้าใจบทบาทหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี เป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครู อาจารย์

งานวิจัยในปัจจุบัน (ตั้งแต่ พ.ศ. 2552 เป็นต้นไป)

พิชญ์สินี โชติชะวงค์ (2554 : 99-101) ทำการศึกษาเรื่อง “การใช้เกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย โรงเรียนเทศบาลวัดศรีปิงเมืองจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาจากการใช้เกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย ผลการศึกษาพบว่า หลังการใช้เกมการศึกษาแต่ละเกม นักเรียนมีทักษะการคิดอยู่ในระดับดี ทั้งโดยรวม และรายบุคคล และหลังการใช้เกมการศึกษาทั้งหมด นักเรียน โดยรวมมีทักษะการคิดอยู่ในระดับดี

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า เกมการศึกษาที่ส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย มีผลทำให้เด็กมีทักษะการคิดในระดับดี ทั้งโดยรวม และรายบุคคล

1.2 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่วัยรุ่น

งานวิจัยในอดีต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ลงไป)

พระมหาไพรัช ขุนพรหม (2536 : 63-68) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน (ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อําเภอลำลูกเก็ด จังหวัดนนทบุรี และวัดอัมพวัน อําเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี) พบว่าในสมัยก่อนนั้น วัด และพระสงฆ์มีบทบาทต่อการสร้างคุณภาพศีลธรรมตลอดจนให้การศึกษาแก่ประชาชนมาก แต่ปัจจุบันเยาวชนจะเน้นศึกษาแต่เรื่องวิชาการทางโลก ซึ่งเป็นเรื่องวัตถุโดยตรง จึงมักไม่สนใจกับจริยธรรมศีลธรรม เรื่องทางศาสนาถูกมองในลักษณะไร้ความจำเป็น นักเรียนนักศึกษาจึงมีปัญหาทางจิตใจ การปลูกฝังจริยธรรมที่ดีที่สุด คือ การทำตัวอย่างให้เห็น ให้มีบรรยากาศของศีลธรรมศาสนา ทุก ๆ เวลาคุณธรรมต่าง ๆ จะเกิดในจิตใจเอง วัดชลประทานรังสฤษฎ์ จึงใช้วิธีการหลายรูปแบบ เช่น การเปิดสอน

ศีลธรรมแก่เยาวชนในวันอาทิตย์ พระสงฆ์ออกไปอบรมธรรมะตามโรงเรียนต่าง ๆ การสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนมัธยมทั่วไป การเปิดรับเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 12-16 ปี เข้ามาบรรพชาเป็นสามเณรในภาคฤดูร้อน เพื่ออบรมคุณธรรม และจริยธรรม ตลอดจนการใช้สื่อธรรมะสอนเยาวชน เพื่อให้เยาวชนเกิดมโนธรรมว่า เราจักไม่กระทำในสิ่งที่ต่ำทราม เราจักกระทำแต่ในสิ่งที่ดีงาม เราจักทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สำหรับวัดอัมพวัน มีวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน คือ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยมีจุดประสงค์ว่า เมื่อเยาวชนเกิดมโนธรรมแล้ว ไม่ต้องสอนกันอีกต่อไป เยาวชนจะเข้าใจสิ่งที่ผิดถูก ดี ชั่ว ด้วยตัวของเยาวชนเอง จะรู้ด้วยตนเองว่าควรปฏิบัติอย่างไร วิธีการปลูกฝังจริยธรรมที่เยาวชนทั้งสองวัดมีความเห็นว่าเหมาะสมที่สุดคือ “การสนทนาธรรม” รองลงมา คือ “การเทศนาธรรม”

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า ในสมัยก่อนนั้น พระสงฆ์มีบทบาทต่อการสร้างคุณภาพศีลธรรมแก่ประชาชนมาก แต่ปัจจุบัน เยาวชนเน้นศึกษาวิชาการทางโลก ซึ่งเป็นเรื่องวัตถุโดยตรง นักเรียนจึงมีปัญหาทางจิตใจ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ใช้วิธีการหลายรูปแบบ เพื่ออบรมคุณธรรม และจริยธรรม ขณะที่วัดอัมพวันใช้วิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เยาวชนเกิดมโนธรรมแล้ว ไม่ต้องสอนกันอีกต่อไป เยาวชนจะเข้าใจสิ่งที่ผิดถูก ดี ชั่ว ด้วยตัวของเยาวชนเอง จะรู้ด้วยตนเองว่าควรปฏิบัติอย่างไร

วรรณะ บรรจง (2537 : 63) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “ลักษณะทางศาสนา และพฤติกรรมศาสตร์ของเยาวชนไทยจากชุมชนแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองในภาคใต้” พบว่า เยาวชนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดู และส่งเสริมความเป็นพุทธมามกะจากครอบครัว หรือมาจากชุมชนที่มีคุณภาพสูง จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนา การปฏิบัติทางพุทธศาสนา ความเชื่ออำนาจภายในตน มีการคบเพื่อนอย่างเหมาะสม และมีพฤติกรรมก้าวร้าวน้อยมาก จึงควรมีการสอดแทรกหลักธรรมในการเรียนการสอนของการศึกษาในโรงเรียนพุทธศาสนาวัดวันอาทิตย์ เพื่อให้ผู้ศึกษาเกิดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ เยาวชนในภาคใต้ที่ได้รับการส่งเสริมความเป็นพุทธมามกะจากครอบครัวหรือจากชุมชนที่มีคุณภาพสูง จะมีความเชื่อทางพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่เหมาะสม มีพฤติกรรม และการประพฤติปฏิบัติตัวที่ดี

วรินทร์ทิพย์ หมี่แสน (2543 : 78) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลของการฝึกวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ที่มีต่อเชาวน์อารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตาก” ผลการศึกษาพบว่า หลังการทดลองนักเรียนที่ได้รับการฝึกวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 มีคะแนนเชาวน์อารมณ์สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง และมีคะแนนสูงขึ้นกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การฝึกวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 มีผลทำให้นักเรียนมีคะแนนเชาวน์อารมณ์สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง และมีคะแนนสูงขึ้นกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4

พิไล จิรไกรศิริ (2543 : 96) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมกับความรู้ ทักษะคิด และการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคมของพุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า การรับข้อมูลข่าวสารด้านพุทธธรรม เพื่อนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม จากสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และจากรายการธรรมะสื่อต่าง ๆ มีผลการเปิดรับข้อมูลที่ไม่แตกต่างกัน

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การรับข้อมูลข่าวสารด้านพุทธธรรม จาก สื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ และจากรายการธรรมะสื่อต่าง ๆ มีผลการรับข้อมูลที่ไม่แตกต่างกัน

1.3 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยแก่คนวัยทำงาน

งานวิจัยในอดีต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ลงไป)

อ้อมเดือน สดมณี (2536 : 89) ได้ทำการวิจัยเชิงทดลองเรื่อง การฝึกอบรมทางพุทธศาสนา และการฝึกอบรมทางพฤติกรรมศาสตร์มีผลต่อการพัฒนาจิตใจ และพฤติกรรมการทำงานของครู ผลการศึกษาพบว่า การฝึกอบรมทางพุทธศาสนาสามารถพัฒนาความเชื่อทางพุทธศาสนา ของครูได้เป็นอย่างดี และมีผลต่อการเพิ่มพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีของครูได้อีกด้วย

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การฝึกอบรมทางพุทธศาสนา และทาง พฤติกรรมศาสตร์มีผลต่อการพัฒนาจิตใจ และการทำงานของครู

สุวิทย์ชัย คำโทน (2547 : 98-101) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การปรับเปลี่ยน พฤติกรรม และบุคลิกภาพของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมจิตตภาวนา : ศึกษาเฉพาะกรณี เรือนจำกลางคลองเปรม ผลการศึกษาพบว่า การฝึกอบรมจิตตภาวนาในกลุ่มผู้ต้องขัง ทำให้มีการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี และมีบุคลิกที่ดีขึ้นด้วย

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ ผู้ต้องขัง ที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมจิตตภาวนาซึ่ง พบว่ามีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี และมีบุคลิกที่ดีขึ้นด้วย

ปรเมศร์ กลิ่นหอม (2547 : 100) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของการฝึกวิปัสสนา แบบ “ปัญญาอบรมใจ” ต่อการลดความเครียด กรณีศึกษาเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลศรีสะเกษ ผลการวิจัย พบว่า หลังจากการฝึกวิปัสสนากลุ่มตัวอย่างมีระดับความเครียดลดลง

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การฝึกวิปัสสนาแบบปัญญาอบรมใจมีผลต่อ การลดความเครียดของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลศรีสะเกษ

1.4 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยแก่ผู้สูงอายุ

งานวิจัยในอดีต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ลงไป)

พระมหาปรีชาพล ดิยานันท์ (2535 : 161-2-162) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการใช้หลักพุทธธรรมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตแก่ศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การเผยแผ่ ธรรมะของพระสงฆ์ในสมัยปัจจุบันยังมีบทบาทในการช่วยปลดปล่อยทุกข์ และปัญหาให้แก่ศาสนิกชน การเสริมสร้างขวัญ และกำลังใจได้เป็นอย่างดี โดยใช้หลักพุทธธรรม หรือใช้หลักพุทธธรรมแล้วนำไปสู่ การปฏิบัติทางสมาธิภาวนา ผสมผสานความเชื่อมั่นต่อพิธีกรรม โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นการให้ ความช่วยเหลือผู้ที่เจ็บป่วยทั้งทางกาย และทางใจ โดยมักจะใช้ร่วมไปกับการรักษาด้วยสมุนไพร

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ในสมัย ปัจจุบัน ที่ใช้หลักพุทธธรรม ช่วยปลดปล่อยทุกข์ และปัญหาให้แก่ศาสนิกชน การเสริมสร้างขวัญ และ กำลังใจได้เป็นอย่างดี

พระครูปลัดสุบิน วชิรปญโญ (2542 : 98) ได้ทำการศึกษา เรื่อง “การศึกษา พฤติกรรมของผู้ฟังรายการธรรมะจากสถานีวิทยุกองพลทหารม้าที่ 2 : รายการเสียงธรรมจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า ผู้ฟังรายการรับฟังเพื่อนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาชีวิต มากที่สุด และรองลงมาคือ ฟังเพื่อพัฒนาจิตใจ และฟังแล้วให้ทราบหลักของพระพุทธศาสนา กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า ผู้ฟังที่รับฟังรายการเสียงธรรมจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำธรรมะไปประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหาชีวิต และพัฒนาจิตใจได้ดีขึ้น

พระมหาสัณญา ปญญาวิจิตโต (2544 : 94) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบ และแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมพระครูพิศาลธรรมโกศล (หลวงตาแพร์ เยื่อไม้)” จาก การศึกษาพบว่า ท่านได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติตามแบบประเพณีโบราณดังกล่าวมาเป็น เทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ และนำเข้าสู่การปาฐกถาธรรม บรรยาย อภิปราย ได้ว่าที่ การสนทนาธรรม และแบบร้อยแก้ว นอกจากนี้ท่านยังใช้การเผยแผ่ธรรมผ่านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แอ็บันทิกเสียง และจัดพิมพ์หนังสือธรรมออกมาเผยแผ่ โดย ผู้ฟังคลายจากความทุกข์ เลิก-ลด-ละโลภะ โทสะ โมหะ หรือผ่อนให้คลายลงได้ ท่านได้สะท้อนให้เห็น ค่านิยม และปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมไทย ผ่านวรรณกรรมเรื่องสั้น พร้อมให้คำแนะนำ และเสนอ ความคิดเห็นเชิงแก้ไขปรับปรุง ชักจูงโน้มน้าวจิตใจผู้คนให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธ ธรรม และส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว และสังคม

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระครูพิศาลธรรมโกศล ได้ใช้การเทศน์ มหาชาติแบบประยุกต์ การปาฐกถาธรรม บรรยาย อภิปราย ได้ว่าที่ การสนทนาธรรม และแบบร้อย แก้ว และมีการเผยแผ่ธรรมผ่านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แอ็บันทิกเสียง รวมทั้งจัดพิมพ์หนังสือธรรมออกมาเผยแผ่ ทำให้ผู้ฟังคลายจากความ ทุกข์ เลิก-ลด-ละโลภะ โทสะ โมหะ หรือผ่อนให้คลายลงได้

พระมหาบุญโฮม ปุณฺณวฑฺฒโน (2549 : 130-134) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษารูปแบบ และวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชธรรมวาที” จากการศึกษาพบว่า พระราชธรรม วาทีมีรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรม โดยเฉพาะเทศน์มหาชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ด้วยน้ำเสียงที่โดดเด่น ไพเราะ และกังวาน มีบทความที่เนื้อหาเข้าใจง่าย สนุกสนาน น่าติดตาม มีคติธรรม ถ้อยคำสุภาพ ชัดเจน มีการนำ พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำกลอน คำพังเพย คำคม คำคล้องจอง คำอุปมา การเล่น คำ มาใช้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ยังมีการเผยแผ่ธรรมะเพื่อให้เข้าถึงประชาชนทั่วไปทางวิทยุ โทรทัศน์

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระราชธรรมวาทีมีรูปแบบการเทศน์ มหาชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ด้วยน้ำเสียงที่โดดเด่นไพเราะ และกังวาน มีบทความที่เนื้อหาเข้าใจง่าย สนุกสนาน น่าติดตาม มีคติธรรม ถ้อยคำสุภาพ ชัดเจน มีการนำ พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำกลอน คำพังเพย คำคม คำคล้องจอง คำอุปมา การเล่นคำ

พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทนาม) (2549 : 85-88) ได้ทำวิจัยเรื่อง บทบาท และผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชตปญโญ ผลของการศึกษา พบว่า พระอาจารย์สมภพ ใช้การสนทนาธรรม (ธรรมสภาัจฉา) เป็นเครื่องมือในการสื่อสารหลักธรรม ด้วยวิธีการตั้งปัญหาให้ผู้ฟังเกิดความสนใจอยากสนทนา เมื่อมีผู้ถาม ท่านจะเลือกวิธีการตอบให้

เหมาะสม ด้วยการอุปมา อุทาหรณ์ พุทธสุภาษิต ภาษาถิ่น เช่น ภาษาอีสาน เพื่อให้ผู้ถามได้รับความรู้ อย่างถูกต้อง ทำให้ท่านประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่พุทธบริษัทในภาคอีสาน เป็นอย่างมาก

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า ความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระอาจารย์สมภพ โชตปณฺโญ เนื่องจากใช้รูปแบบการสอนด้วยการสนทนาธรรม (ธรรมสภาจฉฉา) เป็นเครื่องมือในการสื่อสารหลักธรรม เพื่อให้ผู้ถามได้รับความรู้ได้อย่างถูกต้อง

1.5 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยแก่เด็ก และวัยรุ่น

งานวิจัยในอดีต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ลงไป)

วัชรียา อานามวัฒน์ (2534 : 103-108) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการเปิดรับ สื่อโทรทัศน์เพื่อการใช้ประโยชน์ และการตอบสนองความต้องการ : ศึกษาเฉพาะรายการธรรมะพระ พยอมกับนักเรียนมัธยมในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของรายการสามารถ ตอบสนองความต้องการในเรื่องของความบันเทิง และการผ่อนคลายอารมณ์ จึงทำให้เกิดความน่าสนใจ และติดตามชม สำหรับกลุ่มผู้รับสารช่วงวัยรุ่น และวัยเด็ก ได้นำเอาเนื้อหาสาระที่ได้รับจากรายการไป ใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ด้วย

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า รายการธรรมะของพระพยอม มีเนื้อหาของ รายการสามารถตอบสนองความต้องการในเรื่องของความบันเทิง และการผ่อนคลายอารมณ์ และเกิด ความน่าสนใจ และติดตามชมสำหรับกลุ่มผู้รับสารช่วงวัยรุ่น และวัยเด็ก และนำเอาเนื้อหาสาระที่ได้รับ จากรายการไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ด้วย

1.6 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยแก่เด็ก วัยรุ่น คนวัยทำงาน

งานวิจัยในอดีต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ลงไป)

มณฑาวดี พูลเกิด (2539 : 84) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชน ความเชื่อทางศาสนา และความทันสมัยของนิสิตนักศึกษาในเขต กรุงเทพมหานคร” พบว่า นิสิตนักศึกษามีความเชื่อศรัทธาทางศาสนาในระดับสูง พระสงฆ์จึงมีบทบาท ต่อการนำความดีงามในหลักธรรมทางพุทธศาสนาเผยแผ่ ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ให้ สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวัน จะมีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจเรื่องพุทธศาสนาของนิสิต นักศึกษา

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทต่อการนำความดีงามใน หลักธรรมทางพุทธศาสนาเผยแผ่ ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ให้สัมพันธ์กับการดำเนิน ชีวิตประจำวัน จะมีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจเรื่องพุทธศาสนาของนิสิตนักศึกษา

งานวิจัยในปัจจุบัน (ตั้งแต่ พ.ศ. 2552 เป็นต้นไป)

พระมหาวิชาญ ทราญอ่อน (2554 : 77) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบ และ แนวทางการประยุกต์หลักอานาปานสติกับการป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษา” ผลการศึกษาพบว่า หลังการฝึกอานาปานสติทำให้จิตใจของนักเรียนดีขึ้น คือ มีจิตใจที่สงบ มั่นคง หนักแน่น มีความสุข สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงเร็วขึ้น และเป็นผู้มีปัญญา ใน การแก้ปัญหาชีวิตที่ดีขึ้น ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน มีความละเอียด ทำงานเป็นทีมได้ดีขึ้น การ

ตัดสินใจผิดพลาดน้อยลง มีความเมตตามากขึ้น มีความอดทน ความเสียสละ ความเพียร การให้อภัย และความไม่ประมาทในการดำรงชีพ

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า หลังการฝึกอานาปานสติ ทำให้นักเรียน มีจิตใจที่สงบ มั่นคง หนักแน่น มีความสุข สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงเร็วขึ้น และสามารถแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น

1.7 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการพัฒนาการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนทุกวัย

งานวิจัยในอดีต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ลงไป)

สมบัติ เสริมศิลป์ (2532 : 168) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วรรณกรรมคำสอนพระพยอม กัลยาโณ” ผลการศึกษาพบว่า ธรรมะที่พระพยอม ใช้สอนกับผู้ฟังทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย และทุกอาชีพ มากที่สุด คือ อบายมุข 6 และความเพียร เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และละจากอบายมุขทั้งปวง ครอบครวั และสังคมจะได้อยู่อย่างมีความสุข ท่านจะบรรยายแทรกธรรมะลงในตัวอย่าง นิทาน เรื่องจากประสบการณ์ การเปรียบเทียบ และอารมณ์ขัน

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า วรรณกรรมคำสอนของพระพยอม กัลยาโณ ใช้หลักธรรม เรื่อง อบายมุข 6 และความเพียร กับผู้ฟังทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย และทุกอาชีพ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด และละจากอบายมุขทั้งปวง ครอบครวั และสังคมจะได้อยู่อย่างมีความสุข ท่านจะบรรยายแทรกธรรมะลงในตัวอย่าง นิทาน เรื่องจากประสบการณ์ การเปรียบเทียบ และอารมณ์ขัน

ปิ่นนิตดา นพพานวัน (2533 : 103-105) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย” จากการศึกษาพบว่า รูปแบบวิธีการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะนั้นนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากการใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยมีพระมหากษัตริย์ และพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก และได้มีการพัฒนารูปแบบวิธีการเผยแผ่ธรรมะจากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยายธรรม สนทนาธรรม ปาฐกถาธรรม และการจัดนิทรรศการทางพุทธศาสนา อีกทั้งมีการเผยแผ่ธรรมะผ่านหนังสือ สิ่งพิมพ์ธรรมะ และสื่อทัศนูปกรณ์ ตลอดจนสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

สำหรับพระสงฆ์ (กลุ่มตัวอย่าง) ในฐานะผู้ส่งสาร ประกอบด้วย พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) พระทัตตะชีโวภิกขุ พระโพธิรักษ์ พระพยอม กัลยาโณ และพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) พบว่า พระสงฆ์ทั้ง 5 รูป มีวิธีการ และกลวิธีในการเผยแผ่ธรรมะที่เป็นลักษณะเด่นร่วมกัน คือ แต่ละท่านล้วนเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางโลก และทางธรรม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ใช้รูปแบบบรรยายธรรม มีการยกตัวอย่างประกอบ ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เหมาะกับเหตุการณ์ชีวิตปัจจุบัน และสามารถนำมาปฏิบัติได้ มีการใช้สื่อ และวิธีการเผยแผ่ธรรมะในหลายระดับ และหลายด้าน

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระสงฆ์มีวิธีการ และกลวิธีในการเผยแผ่ธรรมด้วยปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ใช้รูปแบบบรรยายธรรม มีการยกตัวอย่างประกอบ ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เหมาะกับเหตุการณ์ชีวิตปัจจุบัน และสามารถนำมาปฏิบัติได้ มีการใช้สื่อ และวิธีการเผยแผ่ธรรมะในหลายระดับ และหลายด้าน

รัตนภรณ์ บางจริง (2537 : 84) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ)” จากการศึกษาพบว่า ท่านมีกลวิธีการนำเสนอธรรมะใน

ปาฐกถาธรรมทั้งการเสนอโดยตรง และการเสนอโดยใช้ตัวอย่าง ซึ่งมีลักษณะเนื้อหาประเภทพัฒนา กลวิธีการนำเสนอธรรมะโดยใช้การพูดเชื่อมโยงจากเรื่องราวต่างๆ เข้าสู่ข้อธรรมะ พูดเชื่อมโยงจาก เหตุการณ์เข้าสู่ข้อธรรมะ และพูดเชื่อมโยงจากข้อความในบทสวดมนต์เข้าสู่ข้อธรรมะ

ในด้านภาษา ท่านจะใช้ภาษาในการปาฐกถาธรรม ด้วยถ้อยคำง่าย มี ความหมายโดยนัย และคำที่มาจากภาษาต่างประเทศ มีการใช้ภาพพจน์อุปมา ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน ภาพพจน์การเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้สำนวนสุภาพคำพังเพย นำมาใช้บ้างตามสมควร

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันท์ภิกขุ) มี กลวิธีการนำเสนอธรรมะในปาฐกถาธรรมทั้งการเสนอโดยตรง และการเสนอโดยใช้ตัวอย่าง มีลักษณะ เนื้อหา และภาษาที่ง่าย และเหมาะสม

อรณี ผุ้จวรรณลักษณะ (2538 : 90) จากการศึกษาวิจัยหัวข้อเรื่อง “การเปิดรับการ คาดหวังประโยชน์ และความพึงพอใจในรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ของสมาชิกชมรมทาง พระพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร” พบว่า เพศ อายุ อาชีพ และสถานภาพทางครอบครัวมี ความสัมพันธ์กับการเปิดรับรายการธรรมะสื่อโทรทัศน์ของสมาชิกชมรมทางพระพุทธศาสนา การ คาดหวังประโยชน์มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ของสมาชิกชมรมทาง พระพุทธศาสนา การเปิดรับรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของสมาชิก ชมรมทางพระพุทธศาสนา และการคาดหวังประโยชน์มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจจากการเปิดรับ รายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ของ สมาชิกชมรมทางพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตามการคาดหวัง ประโยชน์ในการเปิดรับรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์พบว่า สมาชิกชมรมทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ ที่ชมรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์นั้นคาดหวังประโยชน์เพื่อแสวงหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนาซึ่งอาจ นำไปสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันโดยที่ร้อยละ 52 มองว่าการเผยแพร่ควรแก้ไขปรับปรุงในด้าน พระสงฆ์ และสถาบันสงฆ์ ด้านเนื้อหาธรรมะ และรูปแบบในการเผยแพร่ และด้านการใช้สื่อในการเผยแพร่

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า เพศ อายุ อาชีพ และสถานภาพทาง ครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับรายการธรรมะสื่อโทรทัศน์ ผู้ชมมีความคาดหวังที่จะนำธรรมะ ไปสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

พวงทอง อังกาบ (2538 : 78) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการเปิด รับชมรายการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาทางโทรทัศน์ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ความแตกต่างกันในเรื่อง เพศ อายุ อาชีพ รายได้ และการศึกษาไม่มีผลต่อความ คิดเห็น และทัศนคติที่มีต่อรายการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาที่ออกอากาศทางสื่อโทรทัศน์ ความ แตกต่างในเรื่อง เพศ อายุ อาชีพ รายได้ และการศึกษาไม่มีผลต่อความตระหนักของพระพุทธศาสนา โดยการนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้จากการรับชมรายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางสื่อโทรทัศน์ไป ประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ยกเว้นในเรื่องรายได้ที่แตกต่างกัน ทำให้การนำหลักธรรมคำสอนไป ปฏิบัติในชีวิตประจำวันแตกต่างกัน คุณลักษณะทางประชากรที่แตกต่างในเรื่อง เพศ อาชีพ และ การศึกษาไม่มีผลต่อความแตกต่างของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่สำหรับความ แตกต่างกันทางด้านอายุ และรายได้จะทำให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน พฤติกรรมการเปิดรับชมรายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางสื่อโทรทัศน์มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็น และทัศนคติต่อรายการ และความตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา รวมทั้งการเข้าร่วม กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา สรุปว่า คุณลักษณะทางประชากรที่แตกต่างกันไม่มีผลต่อความแตกต่างใน

เรื่องความคิดเห็น ทักษะคิด ความตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการเปิดรับชมรายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีความแตกต่างกันแล้วจะมีผลต่อความแตกต่างกันในเรื่องความคิดเห็น ทักษะคิด ความตระหนักในความสำคัญทางพระพุทธศาสนา และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา (พวงทอง อังกาบ. 2538 : 78)

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า คุณลักษณะทางประชากรที่แตกต่างกันในเรื่อง เพศ อายุ อาชีพ รายได้ และการศึกษา ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ไม่มีผลต่อการรับชมรายการเผยแผ่ธรรมะทางโทรทัศน์ และไม่มีผลต่อการนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้จากการรับชมรายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสื่อโทรทัศน์ไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

อรรวรรณ ปิลันธน์โอวาท (2554 : 72) ศึกษาวิจัย เรื่องการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ พบว่า ตามทฤษฎีการโน้มน้าวใจ ประกอบด้วย 1) ผู้ส่งสาร 2) สาร 3) ส่งผ่านช่องทางการสื่อสาร 4) ผู้รับสาร ซึ่งการสื่อสารเพื่อการจูงใจ ชี้แนะ และชักชวนให้บุคคลทำตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าวใจ ต้องเป็นเอกภาพ มีการเน้นย้ำ การกระตุ้นการซ้ำได้ต่อเนื่อง ผ่านสารหรือช่องทางในการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง สามารถติดตามผลการดำเนินงานจากแนวทาง และเป้าหมายในการดำเนินงาน โดยมีการประเมินผลเป็นระยะ ตามความต้องการ รวมทั้งพิจารณาถึงปฏิกิริยาย้อนกลับ แล้วนำมาปรับปรุงการสื่อสารต่อไป จนทำให้ผู้รับสารสามารถรับรู้วิเคราะห์ และประเมินสารได้

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การสื่อสารเพื่อการจูงใจ ชี้แนะ และชักชวนให้บุคคลทำตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารที่เป็นเอกภาพเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าวใจ มีการเน้นย้ำ การกระตุ้น การซ้ำได้ต่อเนื่อง ผ่านสารหรือช่องทางในการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง สามารถติดตามผลการดำเนินงานจากแนวทาง และเป้าหมายในการดำเนินงาน โดยมีการประเมินผลเป็นระยะ ตามความต้องการ รวมทั้งพิจารณาถึงปฏิกิริยาย้อนกลับ แล้วนำมาปรับปรุงการสื่อสารต่อไป จนทำให้ผู้รับสารสามารถรับรู้ วิเคราะห์ และประเมินสารได้

พระมหาบุญเลิศ ธมมทสสี (2543 : 164-166) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิหยาคม (หลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ)” พบว่า สื่อที่ประชากรมีการรับฟังมากที่สุด คือ โทรทัศน์ รองลงมาคือวิทยุ กระจายเสียง ซึ่งลักษณะ และลีลาที่พระราชาวิหยาคมใช้ในการสนทนาธรรม และตอบปัญหาธรรมแก่พุทธบริษัท คือ การอธิบายธรรมหรือบรรยายที่ไม่ยาว มีเนื้อความสั้นกะทัดรัด ฟังง่าย ใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่ชัดเจนน และลุ่มลึก พูดด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย และสร้างอารมณ์ขัน ทำให้จิตใจร่าเริง ไม่น่าเบื่อหน่าย และเหมาะสำหรับผู้ฟังทั่วไป ทำให้มองเห็นภาพไปในตัวด้วย โดยไม่ต้องยกอุทาหรณ์ และเปรียบเทียบมากมาย เพราะเป็นการพูดแบบทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ให้เกิดกำลังใจ มีกำลังใจ และสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความกล้าที่แสดงออกในทางสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ เพื่อเป็นการให้กำลังใจสำหรับผู้ที่ไม่รู้ และอยากประสบความสำเร็จในชีวิตต่อไป

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระราชาวิหยาคม (หลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ)” ใช้เทคนิค และลีลาในการเผยแผ่ธรรมะ ด้วยวิธีการสนทนาธรรม ตอบปัญหาธรรม การอธิบายธรรมหรือบรรยาย มีเนื้อความสั้นกะทัดรัด ฟังง่าย ใช้ภาษาพื้นบ้าน ชัดเจน ลุ่มลึก ภาษาที่เข้าใจง่าย และสร้างอารมณ์ขัน สื่อที่ประชาชนติดตามรับฟังมากที่สุด คือ โทรทัศน์ รองลงมาคือวิทยุ กระจายเสียง

พระวุฒิกธรมณ์ วุฒิกธรมโณ (2543 : 144-149) ได้ศึกษาวิจัยวิจัยเรื่อง “ศึกษาเทคนิค และวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุณี (ประยูร ธมมจิตโต)” พบว่า แม่ธรรมจะเป็นสังฆธรรมหรือปรมัตถ์ก็ตาม การสอนธรรมให้ประชาชนเข้าถึงได้ โดยใช้ภาษาคนร่วมสมัย ต้องสอนให้เข้าถึงจิตใจ ให้คนทำได้ สามารถนำมาประยุกต์ให้เข้ากับในชีวิตประจำวัน และแก้ปัญหาได้ ธรรมะต้องมีชีวิตชีวา คือ ต้องไม่เครียด ใช้อารมณ์ขันเข้าแทรกหรือศิลปะความงดงาม ต้องมีศิลปะประนีประนอมให้เหมาะกับกลุ่มคนหรือกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย โดยการยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การนำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาอุปมัย การนำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ประโยชน์ คำคม โครม บทประพันธ์ และบทกลอน ใช้ศิลปะให้ชวนติดตาม มีการนำเสนอเนื้อเรื่องให้เป็นลำดับ มีเหตุมีผล โดยวิธีการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ การนำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย และการนำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีเหตุการณ์ต่างๆ มาเปรียบเทียบกับประยุกต์ และมีตัวอย่างใหม่ ๆ เพื่อจะมีประเด็นใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พระราชวรมุณี (ประยูร ธมมจิตโต) เผยแผ่ธรรมะโดยใช้ภาษาคนร่วมสมัย สอนให้เข้าถึงจิตใจ ให้คนทำได้ สามารถนำมาประยุกต์ให้เข้ากับในชีวิตประจำวัน และแก้ปัญหาได้ และธรรมะต้องมีชีวิตชีวา มีศิลปะประนีประนอมให้เหมาะกับกลุ่มคนหรือกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย โดยการยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การนำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาอุปมัย การนำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต และมีเหตุการณ์ต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกับประยุกต์ และมีตัวอย่างใหม่ ๆ เพื่อจะมีประเด็นใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ

พระมหาสนธิ์ สุนติกโร (เกษมญาติ) (2544 : 96-99) กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระ ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา” สรุปได้ว่า พระมหากัจจายนเถระเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ท่านมีปฏิภาณไหวพริบชี้แจงเหตุผลให้หายข้องใจได้ เช่น การตอบปัญหาแก่พราหมณ์อารามทัณฑะ โดยพราหมณ์ได้ถามถึงเหตุปัจจัยความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับบุคคล ท่านตอบว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีความขัดแย้งกันเพราะยึดมั่นในกามราคะ พระมหาสนธิ์ สุนติกโร กว่าสาวกรูปอื่น ๆ คือ ได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้าให้ไปประกาศพระพุทธศาสนาแทนพระองค์เพราะเห็นว่าท่านมีความรู้ ความสามารถในการใช้โวหาร สามารถพูด และแสดงธรรมให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเข้าใจเนื้อความได้ง่าย จึงทำให้แคว้นอวันตีเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาอีกแห่งหนึ่งในสมัยนั้น

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระมหากัจจายนเถระ เผยแผ่ธรรมะด้วยการใช้ปฏิภาณไหวพริบ มีความรู้ ความสามารถในการใช้โวหาร สามารถพูด และแสดงธรรมชี้แจงเหตุผล ให้ประชาชนหายข้องใจ เกิดความเลื่อมใส และเข้าใจเนื้อความได้ง่าย

พระมหาประนอม เทือกทักษ์ (2546 : 130-134) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนะของประชาชนต่อกิจกรรมวันอาทิตย์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” ผลการศึกษาพบว่า หลวงพ่อปัญญานันทะใช้วิธีแสดงปาฐกถาธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจได้เป็นอย่างดี นักเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์มีผลการเรียนดีขึ้นสามารถนำความรู้ และจริยธรรมไปประพฤติในชีวิตประจำวันได้

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า หลวงพ่อปัญญาันทะภิกขุ ใช้วิธีแสดง ปาฐกถาธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจได้เป็นอย่างดี ส่วนนักเรียนพุทธศาสนาวินยาศาสตร์มีผลการเรียนดีขึ้นสามารถ นำความรู้ และจริยธรรมไปประพฤติในชีวิตประจำวันได้

อำนาจ ยัสโยธา (2546 : 56) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อ ธรรมของท่านพุทธทาส” เป็นการวิจัยเชิงปรัชญาศาสนา (Philosophical religion research) ผลการวิจัยพบว่า ท่านพุทธทาสใช้ภูมิปัญญาสร้างความชอบธรรมให้กับระบบความคิด โดยประกาศตน เป็น “พุทธทาส” ทำตนเป็นคน “หลุดกรอบ” แล้วนำคำสอนในพุทธศาสนาเรื่อง “ความไม่ยึดมั่นถือมั่น” ซึ่งท่านได้นำมาใช้สอนในรูปแบบต่าง ๆ คือ เน้นความแปลกใหม่ ทันสมัย และไม่ซ้ำแบบใคร นำปุราณ ธรรมในอสังคตภาษามาตีความประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงธรรมะใน กาลชาติปัจจุบัน ท่านเผยแพร่ทั้งในสถานที่ และธรรมะสัญจร สอนธรรมะด้วยหลากหลายวิธี ทั้งเขียน หนังสือ เทปธรรมะ และภาพปริศนาธรรม เผยแพร่ธรรมะทั้งในสถานที่ และธรรมะสัญจร สร้างเครือข่าย สหายธรรมไว้สืบทอดพุทธศาสนา และออกหนังสือพิมพ์ “พุทธศาสนา” นอกจากนี้ ท่านพุทธทาส อาศัย หลักการสื่อสารที่ทันสมัย และแปลกใหม่ มาช่วยในการนำทางสู่สร้างทฤษฎีสองภาษาขึ้นมีการสร้าง ศัพท์แปลกใหม่ รวมทั้งเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสมกับพื้นเพของบุคคล เนื้อธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า ท่านพุทธทาสใช้ภูมิปัญญาสร้างความชอบ ธรรมให้กับระบบความคิด โดยประกาศตนเป็น “พุทธทาส” ทำตนเป็นคน “หลุดกรอบ” แล้วนำคำสอน ในพุทธศาสนาเรื่อง “ความไม่ยึดมั่นถือมั่น” ซึ่งท่านได้นำมาใช้สอนในรูปแบบต่าง ๆ คือ เน้นความแปลก ใหม่ ทันสมัย และไม่ซ้ำแบบใคร นำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย

นาตยา แก้วใส และผะอบ พวงน้อย (2541 : 84-90) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทวัดพระธรรมกายในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วโลก” เป็น การศึกษารูปแบบการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการ เผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วโลกของวัด พระธรรมกายว่ามีแนวคิด นโยบาย การวางแผน การดำเนินงาน ในด้านต่าง ๆ อย่างไร มีวิธีการแก้ไข ปัญหาอุปสรรคในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วโลกอย่างไร และศึกษาบทบาทวัดพระธรรมกายในการ ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในอนาคตว่า มีแนวนโยบายในการดำเนินการ ตลอดจนการเตรียมการสำหรับ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วโลกในอนาคตอย่างไร ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

(1) ผลการศึกษารูปแบบการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาทั่วโลกของวัดพระธรรมกาย พบว่าการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วโลกของวัด พระธรรมกาย มีแนวความคิด และความมุ่งหมายเพื่อมุ่งเผยแพร่วิชาวินยาศาสตร์เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ พระพุทธศาสนา และธรรมปฏิบัติด้วยวิชาวินยาศาสตร์ซึ่งกำลังขยายไปทั่วโลก การนำเทคโนโลยี สารสนเทศมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา จึงเป็นเสมือนเครื่องมืออันทันสมัยในภาวะการณ์ ปัจจุบัน เพื่อก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว และขยายปริมาณการติดต่อสื่อสาร เพื่อเผยแพร่ พระพุทธศาสนา และวิชาวินยาศาสตร์ในวงกว้างได้ทั่วโลก โดยมุ่งให้มนุษย์โลกทุกคน ได้รู้จักธรรมกาย ได้ เข้าถึงธรรมกายซึ่งเป็นการเข้าถึงความสุขที่แท้จริง และสามารถสร้างสันติสุข ให้เกิดขึ้นแก่โลกได้อย่าง ถูกต้องตรงทางโดยไม่ต้องถูกจำกัดด้วยระยะทาง กาลเวลา สถานที่ และสภาพดินฟ้าอากาศแต่อย่างใด

การเลือกใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของวัด พระธรรมกาย มีคณะ ทำงานเผยแพร่เป็นผู้ดำเนินการโดยมีคณะกรรมการบริหารของวัดเป็นผู้พิจารณา ด้าน งบประมาณสนับสนุน ในแต่ละโครงการอย่างละเอียดรอบคอบ และรัดกุม เพื่อให้การดำเนินงาน

คุ่มค่าที่สุุดกับค่าใช้จ่ายจึงถือได้ว่าการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ วัดพระธรรมกาย เป็นสิ่งที่เพิ่งเริ่มต้นริเริ่มทำในสังคมไทยเป็นแห่งแรก วัดพระธรรมกายเลือกใช้ระบบ โทศัพท์ทางไกลผ่านระบบอินเทอร์เน็ตส่งไปที่ประเทศสหรัฐอเมริกา แล้วส่งต่อไปยังสถานีหรือ ศูนย์ปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ทั่วโลกรวมทั้งการติดต่อกับองค์กรต่างประเทศอื่น ๆ ด้วยการเลือกช่องทางการ สื่อสารใช้หลักการประหยัดเพื่อประโยชน์สูงสุดให้เหมาะสมกับลักษณะเนื้องานเพื่อให้ การดำเนินงาน เกิดความสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพสำหรับสาธุชนจำนวนมาก ทั้งภายใน และ ภายนอก ประเทศ เครื่องมือ และอุปกรณ์ที่มีใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นเครื่องมือ และอุปกรณ์พื้นฐานที่ใช้อยู่ ทั่วไปใน หน่วยงานต่าง ๆ ในจำนวนจำกัด

(2) ผลการศึกษาบทบาทวัดพระธรรมกายในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศใน อนาคต พบว่า วัดพระธรรมกายมีความพร้อม และความมุ่งมั่นที่จะนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลกอย่างจริงจังต่อไปในอนาคต แม้ว่าในปัจจุบันเป็นเพียงงานที่เพิ่งเริ่มต้น ศึกษา ทดลอง ปรับปรุงรูปแบบการดำเนินการเผยแผ่โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในลักษณะต่าง ๆ อยู่ก็ ตาม โดยพบว่า วัดพระธรรมกายมีการประเมินผลการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ทั่วโลกอย่างไม่เป็นทางการอยู่เสมอ เพื่อนำปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการใช้ เทคโนโลยี สารสนเทศมาปรับปรุงแก้ไขให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถดำเนินการไปได้อย่าง ต่อเนื่อง และทันเวลาที่จะใช้งานในคราวต่อ ๆ ไป สำหรับการประเมินผลอย่างเป็นทางการนั้นทางวัด พระธรรมกาย ดำเนินการปีละหนึ่งครั้งภายหลังการจัดงานมาฆบูชาทุก ๆ ปี โดยการจัดประชุมระดม สมอง คณะกรรมการผู้รับผิดชอบงานเผยแผ่ทั้งในประเทศ และต่างประเทศที่วัดพระธรรมกาย และ ดำเนินการ วางแผน กำหนดนโยบายพัฒนาระบบงาน ขยายงานเผยแผ่ ฯลฯ ในช่วงต่อไป

ส่วนการกำหนดนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พบว่า ทางวัด พระธรรมกายมิได้กำหนดเป็น นโยบายที่เขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน แต่เป็นการกำหนด นโยบายในลักษณะการทำงานแบบ ทุ่มเท ทำให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยไม่มีการกำหนดรูปแบบเทคนิค หรือวิธีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ มาใช้ ทุกอย่างขึ้นอยู่กับความพร้อมของกำลังคน และคณะทำงาน ความพร้อมของเทคโนโลยี ความสนใจของสาธุชน ตลอดจนงบประมาณที่มีอยู่เป็นตัวกำหนดรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่สำคัญที่สุดโดยยึดมโนปณิธานที่ตั้งไว้ตั้งแต่แรกเริ่มการสร้างวัดคือ มุ่งเผยแผ่วิชชาธรรมกายไปทั่วโลกเป็นเป้าหมายหลักในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลกของ วัดพระธรรมกาย

สำหรับการเตรียมความพร้อมทางด้านกำลังคนเพื่อรองรับงานเผยแผ่ พระพุทธศาสนาทั่วโลกนั้น ทางวัดพระธรรมกาย มีการเตรียมบุคลากรเพื่อรองรับงานด้านนี้ไว้อย่างเป็น ระบบที่ชัดเจน โดยการก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อพัฒนาความรู้ทางพระพุทธศาสนาและ การเผยแผ่วิชชาธรรมกาย ให้แก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ส่วนในต่างประเทศนั้นมุ่งเน้น การพัฒนาคุณภาพ กำลังคนในพื้นที่ที่ศูนย์ปฏิบัติธรรมสาขาในต่างประเทศนั้น ๆ ตั้งอยู่เป็นหลักโดยมี การดำเนินกิจกรรม ทางพระพุทธศาสนาเป็นประจำ ทั้งนี้ เพื่อให้งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลก สามารถดำเนินการ ได้อย่างต่อเนื่อง ถาวร และมั่นคง ยั่งยืนตลอดไป ซึ่ง ในอนาคตคาดหวังว่าจะเผยแผ่ พระพุทธศาสนา เป็น ภาษาท้องถิ่น ตามพื้นที่ที่ทำการเผยแผ่ในลักษณะการแปลเป็นภาษาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการสื่อ ความหมายได้ตรง ชัดเจน ง่ายต่อการศึกษา และทำความเข้าใจได้มาก

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วโลกของวัดพระธรรมกาย มีแนวความคิด และความมุ่งมั่นที่จะนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วโลกอย่างจริงจังต่อไปในอนาคต นำปัญหา หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยี สารสนเทศมาปรับปรุงแก้ไขให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาสามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่อง และทันเวลาที่จะใช้งานในคราวต่อ ๆ ไป

พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโภ) (2546 : 180-186) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเทคนิค และรูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรมของพระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” ผลการศึกษาพบว่า พระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ใช้เทคนิค และรูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรม โดยยึดเทคนิค และรูปแบบการสอน และการสื่อสารตามแนวพุทธผสมผสานกับหลักนิเทศศาสตร์ทั่วไป โดยนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่เช่น วิทยู โทรทัศน์ เทป วีดีโอ หนังสือ และสื่อสารมวลชนอื่น ๆ

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระเทพสิงหบุราจารย์ (จรัญ ฐิตธมฺโม) ใช้เทคนิค และรูปแบบการเผยแพร่พุทธธรรม โดยยึดเทคนิค และรูปแบบการสอน และการสื่อสารตามแนวพุทธผสมผสานกับหลักนิเทศศาสตร์ทั่วไป โดยนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่เช่น วิทยู โทรทัศน์ เทป วีดีโอ หนังสือ และสื่อสารมวลชนอื่น ๆ

พระมหาวิระพันธ์ ชูติปัญญา (2546 : 144-146) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การตีความ และวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ” ผลการศึกษาพบว่า การตีความ เป็นวิธีการช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมาย และมุมมองในการศึกษาเรื่องต่าง ๆ ทำให้ได้รับแนวคิดใหม่ ๆ อันส่งผลต่อกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล โดยตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความเข้าใจที่ถูกต้อง และการสอนของท่านจึงไม่ยึดติดอยู่กับตำรา โดยการปรับประยุกต์วิธีการอธิบายจากสภาวะ ที่ได้จากการปฏิบัติธรรมจนเกิดความเข้าใจ

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า วิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ ไม่ยึดติดอยู่กับตำรา โดยการปรับประยุกต์วิธีการอธิบายจากสภาวะ ที่ได้จากการปฏิบัติธรรมจนเกิดความเข้าใจ

พระสุนทร รตนปัญญา (มติยาภักดิ์) (2548 : 216-218) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะในปัจจุบัน” พบว่า 1) เป็นปัญหาพื้นฐานในการเข้าใจตนเอง และศีลธรรม 2) ในอดีต การใช้ภาษามีความแตกต่างกัน การสื่อสารต่างที่ต่างถิ่นจึงเป็นปัญหา ส่วนในปัจจุบันโลกแคบลงการสื่อสารง่ายขึ้น แต่ภาษากลับเป็นอุปสรรคในการบอกกล่าวหรือแสดงเจตจำนงของตนเองให้แก่ผู้อื่นเข้าใจ อีกทั้งผู้คนก็เดินทางไปมาหาสู่กันทั่วโลก การเผยแพร่ธรรมะหากไม่เข้าใจภาษาท้องถิ่นอื่นก็ประสบผลสำเร็จยาก 3) ปัจจัยเรื่องการถ่ายทอดด้วยวิธีการในรูปแบบใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ แม้เนื้อหาธรรมะดีแค่ไหนแต่วิธีการถ่ายทอดไม่ชัดเจนย่อมเกิดปัญหาการเข้าใจได้ วิธีการจะนำมาซึ่งความสนใจเมื่อคนสนใจวิธีการเนื้อหาธรรมะที่น่าสนใจตามมามากด้วย 4) ปัจจัยเรื่องทัศนคติการเผยแพร่ธรรมะ เบื้องต้นหากผู้ฟังหรือผู้รับมีทัศนคติที่เอนเอียงหรือไม่ชอบขึ้นมาย่อมจะตั้งแง่ต่อต้าน 5) ปัจจัยเรื่องเทศะ คือ ท้องถิ่นแต่ละที่อาจจะไม่เหมาะในการเผยแพร่ธรรมะ และ 6) ปัจจัยเรื่องวัย และเพศ ย่อมเกิดปัญหาได้ เด็กอาจจะยังไม่พร้อมที่จะรับธรรมที่ยาก คนแก่เกินไปก็ยากที่จะฟังรู้เรื่อง ในขณะที่ผู้เผยแพร่เป็นพระสงฆ์ที่ใกล้ชิดสตรีมากไป อาจจะทำให้เกิดปัญหาได้

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การใช้ภาษาทั้งในอดีต และปัจจุบัน ยังล้วนมีอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ การเผยแผ่ธรรมะหากไม่เข้าใจภาษาท้องถิ่นอื่นก็ประสบผลสำเร็จยาก นอกจากนี้ ปัจจัยเรื่องการถ่ายทอดที่ไม่ชัดเจน หรือกรณีที่หากผู้ฟังหรือผู้รับมีทัศนคติที่เอนเอียงหรือไม่ชอบขึ้นมาย่อมจะตั้งแง่ต่อต้านได้ อีกทั้งปัจจัยเรื่องวัย และเพศ ย่อมเกิดปัญหาได้เช่นกัน

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) (2549 : 81) ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา” พบว่า รูปแบบในการเผยแผ่แบบพระพุทธรูปเจ้าในการแสดงตอบคำถาม คือ ทรงชี้แจงแสดงไปแนวเดียวไม่มีการเปลี่ยนแปลง (เอ็กซ์พอยการณ) ทำดีได้รับผลคือความสุข ทำชั่วได้รับผลคือความทุกข์ ทรงย้อนถามก่อนจึงตอบ (ปฏิจฉาพยาการณ) การเอาเรื่องที่เขาถามหรือต้องการแสดง มาจำแนกแยกออกให้ชัดเจน (วิรัชชพยาการณ) และไม่ควรตอบในเรื่องไร้สาระ (ฐปนียพยาการณ) พระองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา คือ การนั่งสนทนากัน (อุปสันนถา) ด้วยการสนทนาพระพุทธรูปดำรัสสั้นๆ ง่ายต่อการเข้าใจ (ธรรมถา) ทรงแสดงอุดมการณ์ หลักการหรือวิธีการ ด้วยการประทานโอวาทสั้นตามปกติ (โอวาท) ทรงเน้นคำสอนในลักษณะซ้ำๆ ครั่งแล้วครั่งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง (อนุสาสนี) มีการสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และกัน (ัมมสากัจจา) และหากลักษณะการขับอกเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ ต้องอธิบายด้วยความค่อนข้างยาว พระองค์จะทรงใช้วิธีการเทศน์ (ธรรมเทศนา)

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระพุทธรูปเจ้าทรงเผยแผ่ธรรมะ ด้วยการแสดงตอบคำถาม ทรงชี้แจงไม่มีการเปลี่ยนแปลง ทำดีได้รับผลคือความสุข ทำชั่วได้รับผลคือความทุกข์ ทรงย้อนถามก่อนจึงตอบ การเอาเรื่องที่เขาถามหรือต้องการแสดงมาจำแนกแยกออกให้ชัดเจน และไม่ตอบในเรื่องไร้สาระ พระองค์ทรงใช้วิธีการนั่งสนทนา ด้วยพระพุทธรูปดำรัสสั้น ๆ ง่ายต่อการเข้าใจ และหากลักษณะการขับอกเหตุผลในเรื่องนั้น ๆ ต้องอธิบายด้วยความค่อนข้างยาว พระองค์จะทรงใช้วิธีการเทศน์ (ธรรมเทศนา)

พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทโธ (2549 : 252-256) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของ พระวิสุทธิธำมณี (วีระ ภาทจารี)” ผลของการศึกษาพบว่า ท่านได้เผยแผ่บทบาทภาระงานกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการ ได้แก่ บทบาทการปกครอง บทบาทศาสนศึกษา บทบาทสาธารณูปการ บทบาทการศึกษาสงเคราะห์ บทบาทสาธารณสงเคราะห์ บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรม นอกจากนี้ท่านยังมีรูปแบบ และแนวทางการเผยแผ่ที่ดำเนินตามพุทธวิธี การสื่อสาร วิธีการเผยแผ่ของพระสาวก และมีการนำหลักการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์เข้ามาช่วยในการเผยแผ่เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา กล่าวหาญ คือ เลื่อมใส รั้าใจอยากฟังอยากประพฤติปฏิบัติตามรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1) รูปแบบสื่อบุคคล ได้แก่ ตัวท่านอันเป็นสิ่งสำคัญในการทำให้ผู้อื่นได้รับสาร สารคือ พระธรรมเทศนา การบรรยาย การให้โอวาท รูปแบบดังกล่าวมีการนำเสนอ 5 วิธี คือ (1) นำเสนอโดยตรง (2) นำเสนอโดยเปรียบเทียบ (3) นำเสนอโดยยกตัวอย่าง (4) เน้นเสนอโดยการเชื่อมโยงกับสถานการณ์ (5) นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม คำกลอน เป็นต้น 2) รูปแบบการใช้สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ 3) รูปแบบ การสื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ การสร้างวัดมุงกุล การเผยแผ่ในเชิงรุก ได้แก่ โครงการเปิดพระอารามภาคกลางคืน โครงการเรายกวัดมาไว้ที่ Seven/Eleven (7/11) โครงการยกวัดไปไว้ในตลาด โครงการพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และการเผยแผ่ในต่างประเทศ ส่วนในเชิงรับ ได้แก่ โครงการ

อบรมพระนวกะตลอดปี การเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปดี จึงประสบผลสำเร็จอย่างสูง เพราะใน ความโดดเด่นในด้านการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีมีคุณค่าแก่สังคมเป็นอย่างยิ่ง

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระวิสุทธาธิปดี (วีระ ภาททจारी) ได้เผยแผ่ พุทธศาสนาจากบทบาทภาระงานกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการ นอกจากนี้ ท่านยังมีนำหลักการสื่อสาร ตามหลักนิเทศศาสตร์เข้ามาช่วยในการเผยแผ่ เพื่อเป็นกลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา กล้า หาญ คือ เลื่อมใส เรายังอยากฟังอยากประพฤติปฏิบัติตาม ท่านเผยแผ่ด้วยรูปแบบการใช้สื่อบุคคล มี การ นำเสนอโดยตรง เปรียบเทียบ ยกตัวอย่าง การเชื่อมโยงกับสถานการณ์ การยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม คำกลอน รูปแบบการใช้สื่อมวลชน ผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ และ รูปแบบการใช้สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ การสร้างวัดถุ่มงคล ท่านยังนำการเผยแผ่ในเชิงรุกทั้งใน และ ต่างประเทศ เช่น โครงการเปิดพระอารามภาคกลางคืน โครงการเรายกวัดมาไว้ที่ Seven/Eleven (7/11) โครงการยกวัดไปไว้ในตลาด โครงการพระพุทธรูปศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น ส่วนในเชิงรับ เช่น โครงการอบรมพระนวกะตลอดปี

สวัสดี เพ็ญประไพ (2550 : 136-139) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาท ของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีพระปทุมมณีนันทานีบุตรเถระ” ผล การศึกษาพบว่า พระปทุมมณีนันทานีบุตรเถระ ใช้วิธีการเผยแผ่ 4 วิธี คือ การบรรยาย การสนทนา การสั่ง สอน (ให้อโวกา) และการแนะนำ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมดังกล่าวพร้อมทั้งได้นำเอา วิธีการเผยแผ่ทั้ง 4 วิธีนั้นมาประยุกต์ใช้เผยแผ่ศาสนาในยุคปัจจุบัน รวมทั้งได้นำเอาถาวรวัตถุ 10 ที่ สรุป ย่อลงเป็นไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้พัฒนาวิถีชีวิตของประชาชน โดยเน้นบุคคลเป้าหมาย 5 วัย คือ วัยเด็กเล็ก วัยอนุชน วัยเยาวชน วัยครองเรือน และวัยเฒ่าศรีเรือน

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระปทุมมณีนันทานีบุตรเถระ ใช้วิธีการเผยแผ่ 4 วิธี คือ การบรรยาย การสนทนา การสั่งสอน (ให้อโวกา) และการแนะนำ

สุปราณี เทียนเล็ก (2551 : 82-85) ได้ศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมการอ่าน การใช้ ประโยชน์ และความพึงพอใจที่มีต่อหนังสือธรรมะประยุกต์ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร โดย ทำการสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 รายผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มี อายุระหว่าง 20-24 ปี ส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา ส่วนใหญ่ใช้ระยะเวลาในการอ่านหนังสือ ธรรมะ ประยุกต์ 30 นาที-1 ชั่วโมงอ่านสัปดาห์ละ 1-2 เล่ม และเคยอ่านหนังสือธรรมะประยุกต์ เป็นเวลาไม่ถึง 1 ปี ลักษณะการอ่านมักจะอ่านเมื่อมีเวลาว่าง และเมื่อเครียดหรือไม่สบายใจ ใช้บ้านเป็นสถานที่ในการ อ่านหนังสือธรรมะประยุกต์มากที่สุด กลุ่มตัวอย่างรู้จักหนังสือ ธรรมะประยุกต์จากสื่อโฆษณา/ ประชาสัมพันธ์มากที่สุดรองลงมา คือการวางจัดจำหน่ายตามแผง หนังสือทั่วไป และเพื่อนแนะนำซื้อ หนังสือธรรมะประยุกต์มาอ่านเองมากที่สุดรองลงมาคือ ขอยืมผู้อื่นอ่าน ส่วนใหญ่จะเลือกอ่านประเภท บทความ และบทสวดมนต์เพื่อต้องการข้อมูลข่าวสาร ในการพัฒนาอาชีพให้ก้าวหน้า และพัฒนาตนเอง ให้มีจิตใจที่ดีขึ้น นักเขียนที่กลุ่มตัวอย่างชื่นชอบ มากที่สุดคือ พระพยอม กัลยาโณ รองลงมาคือ ว.วชิรเมธี สำหรับการใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจจากหนังสือธรรมะประยุกต์พบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ รับประโยชน์ และความพึงพอใจอยู่ใน ระดับมากโดยส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์ และความพึงพอใจจาก หนังสือธรรมะประยุกต์ในด้านความหลากหลายมากที่สุด ส่วนในด้านการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ลักษณะประชากรศาสตร์ ด้านเพศอายุอาชีพ รายได้ และสถานภาพสมรสแตกต่างกันจะทำให้พฤติกรรม

การอ่านหนังสือธรรมะประยุกต์แตกต่างกัน สวนกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุระดับการศึกษา และอาชีพแตกต่างกัน จะทำให้มีการใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจที่มีต่อหนังสือธรรมะประยุกต์แตกต่างกัน

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีอายุระหว่าง 20- 24 ปี ใช้ระยะเวลาในการอ่านหนังสือธรรมะประยุกต์ 30 นาที-1 ชั่วโมง อ่านสัปดาห์ละ 1-2 เล่ม มักจะอ่านเมื่อมีเวลาว่าง และเมื่อเครียดหรือไม่สบายใจ ใช้บ้านเป็นสถานที่ในการอ่านหนังสือธรรมะประยุกต์ กลุ่มตัวอย่างชื่นชอบ พระพยอม กัลยาโณ มากที่สุด รองลงมาคือ ว.วชิรเมธี กลุ่มตัวอย่างได้รับประโยชน์ และความพึงพอใจจากหนังสือธรรมะประยุกต์ในด้านความหลากหลาย

งานวิจัยในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2552 ขึ้นมา)

ชัยเลิศ จิวางกูร (2552 : 96-98) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อหนังสือธรรมะของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร โดยทำการสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 385 คน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงอยู่ในช่วงอายุต่ำกว่าหรือเท่ากับ 30 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี อาชีพพนักงานบริษัทเอกชน มีรายได้ 10,001-30,000 บาท สถานภาพโสด กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับปัจจัยผลิตภัณฑ์ด้านเนื้อหามากที่สุด และให้ความสำคัญ ปัจจัยส่วนประสมการตลาดอื่นในด้านราคามากที่สุด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตโดยมีกิจกรรมที่ทำเป็นประจำ คือ อ่านหนังสือเป็นงานอดิเรก มีความสนใจเรื่องการพัฒนา ตนเอง และมีความคิดเห็นต่อชีวิต เพื่อมีความสุขในชีวิตนอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการซื้อหนังสือธรรมะประเภทธรรมะประยุกต์มากที่สุด นิยมซื้อจากร้านหนังสือใน ศูนย์การค้ามากที่สุด ราคาที่ซื้อเป็นประจำคือระหว่าง 101 ถึง 200 บาทต่อเล่ม โดยมีการซื้อโดยเฉลี่ย 3.38 ครั้งต่อปี ซื้อครั้งละเฉลี่ย 1.60 เล่ม คิดเป็นมูลค่า 184.62 บาท ต่อครั้ง ผู้บริโภคมีพฤติกรรมการอ่านหนังสือธรรมะเฉลี่ย 123.24 นาทีต่อสัปดาห์ และอ่านหนังสือธรรมะมาแล้ว เฉลี่ยประมาณ 5 ปีครึ่ง ในด้านพฤติกรรมหลังการอ่านหนังสือธรรมะจบ ผู้บริโภคค่อนข้างมีความสุขค่อนข้างคุ้มค่าได้รับความพอใจค่อนข้างสูงกว่าความคาดหวังและรู้สึกมีประโยชน์มาก เมื่อเทียบกับกิจกรรมอื่น

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง การศึกษาระดับปริญญาตรี สถานภาพโสด มีรูปแบบการดำเนินชีวิต โดยอ่านหนังสือเป็นงานอดิเรก มีความสนใจเรื่องการพัฒนา ตนเอง และมีความคิดเห็นต่อชีวิต เพื่อมีความสุขในชีวิต ให้ความสำคัญกับการเลือกซื้อหนังสือธรรมะประเภทธรรมะประยุกต์จากปัจจัยด้านเนื้อหามากที่สุด มีนิยมนซื้อจากร้านหนังสือใน ศูนย์การค้ามากที่สุด

ข้อฟ้า เกตุเรืองโรจน์ (2553 : 105-110) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “กระบวนการและกลวิธีการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดพุทธธรรมในหนังสือธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธี” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการในการถ่ายทอดหนังสือธรรมะในส่วนของเนื้อหา มีกระบวนการโดยเริ่มจากแรงบันดาลใจของผู้เขียนหาความรู้ในเรื่องนั้น ๆ กำหนดแนวทาง ลงมือทำงานเขียนส่งให้บรรณาธิการของสำนักพิมพ์ ส่วนรูปเล่มแต่ละสำนักพิมพ์จะสร้างสรรค์รูปเล่มตามกลุ่มเป้าหมาย และเอกลักษณ์ของสำนักพิมพ์นั้น ๆ กลวิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดหนังสือธรรมะ ได้แก่ กลวิธีทางภาษาที่ใช้มากที่สุดสามอันดับแรก ได้แก่ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้ภาพพจน์ประเภทอุปมา และการเล่นคำ ประเภทคำซ้ำ ตามลำดับ ส่วนกลวิธีการนำเสนอที่ผู้เขียนใช้มากที่สุดสามลำดับ ได้แก่ การยกตัวอย่างประเภทวาทะของบุคคล การยกตัวอย่างประเภทพฤติกรรมหรือประสบการณ์ของบุคคล และการเปรียบเทียบตามลำดับ วิธีการที่ท่าน ว.วชิรเมธี ใช้ในการถ่ายทอดพุทธธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม คือ

การยกตัวอย่างประเภทเหตุการณ์ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ บริบทภาพรวมของสังคม บริบทเหตุการณ์รายวัน และบริบทเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์รูปแบบการถ่ายทอดพุทธธรรมให้ สอดคล้องกับบริบทของสังคมให้ความสำคัญโดยเน้น “การถ่ายทอดให้ร่วมสมัย” ประกอบด้วยการใช้ ภาษาต้องเป็นภาษาของคนร่วมสมัย ส่วนงานเขียนเข้าใจง่าย การยกตัวอย่าง เป็นการยกตัวอย่างที่ สมจริง ใกล้ตัว และตัวตนของผู้เขียนเป็นคนร่วมสมัย ใช้ประสบการณ์ตรงเพื่อถ่ายทอดอย่างถึงแก่น

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า กระบวนการในการถ่ายทอดเนื้อหาในหนังสือ ธรรมะของ ท่าน ว.วชิรเมธี เริ่มจากแรงบันดาลใจของผู้เขียน หาความรู้ในเรื่องนั้น ๆ กำหนดแนวทาง ลงมือทำงานเขียน ส่งให้บรรณาธิการของสำนักพิมพ์ ส่วนรูปเล่มแต่ละสำนักพิมพ์จะสร้างสรรค์รูปเล่ม ตามกลุ่มเป้าหมาย และเอกลักษณ์ของสำนักพิมพ์นั้นๆ และมีการใช้กลวิธีทางภาษา เช่น การใช้คำ สัมผัสคล้องจอง การใช้ภาพพจน์ประเภทอุปมา และการเล่นคำ ประเภทคำซ้ำ ตามลำดับ ส่วนกลวิธี การนำเสนอ การยกตัวอย่างประเภทวาทีของบุคคล การยกตัวอย่างประเภทพฤติกรรมหรือ ประสบการณ์ของบุคคล และการเปรียบเทียบ

วิยะดา ฐิติมัทธิมมา (2554 : 120-122) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “เครือข่ายสังคม ออนไลน์ : แนวโน้ม ปรากฏการณ์ และจริยธรรม” พบว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์คือ พื้นที่สาธารณะที่ คนจากทั่วโลกสามารถมาติดต่อสื่อสาร และแบ่งปันข้อมูลให้กับผู้อื่นที่อยู่ในเครือข่ายผ่านทาง อินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ สื่อสังคมออนไลน์มีหลากหลายประเภท ได้แก่ เว็บบล็อก เว็บไซต์ เครือข่ายสังคมออนไลน์ เว็บไซต์สำหรับแบ่งปันวิดีโอ ไมโครบล็อก วิกี และโลกเสมือน เป็นต้น การ เติบโตอย่างรวดเร็วของเครือข่ายสังคมออนไลน์ และสื่อสังคมออนไลน์ ก่อให้เกิด ปรากฏการณ์ที่สำคัญในระดับโลกหลายอย่าง เครือข่ายสังคมออนไลน์กลายเป็นกิจกรรมบนเว็บที่ได้รับความนิยมอันดับหนึ่ง เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในปัจจุบัน คือ เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์กลายเป็นเครื่องมือส่งข้อความสั้นระหว่างสมาชิก และเครื่องมือรายงานข่าวที่ได้รับความนิยม อย่างมาก ยูทูปกลายเป็นแหล่งเผยแพร่ และแลกเปลี่ยนคลิปวิดีโอที่ใหญ่ที่สุด เกมออนไลน์กลายเป็น แหล่งบันเทิงที่สร้างทั้งความบันเทิง และรายได้ทางธุรกิจที่มีมูลค่ามหาศาลเครือข่ายสังคมออนไลน์ มีทั้ง ประโยชน์ และโทษ ประเด็นที่สังคมให้ความสำคัญคือ เรื่องสิทธิความเป็นส่วนตัว มารยาท และ จริยธรรมในการใช้งาน การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ถูกต้อง มีมารยาท และจริยธรรม คือ ใช้อย่าง พอดี คิดก่อนเขียน ถูกต้อง เหมาะสม และสร้างสรรค์

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์ เป็นพื้นที่สาธารณะที่ คนจากทั่วโลกสามารถมาติดต่อสื่อสาร และแบ่งปันข้อมูล ผ่านทางอินเทอร์เน็ต เว็บบล็อก เว็บไซต์ สำหรับแบ่งปันวิดีโอ ไมโครบล็อก วิกี และโลกเสมือน เครือข่ายสังคมออนไลน์กลายเป็นกิจกรรมบนเว็บ ที่ได้รับความนิยมอันดับหนึ่ง ทั้ง เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์

ลลิตา ชัยกุล (2554 : 72) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธจิตรกรรมทังกาในลัทธิ วัชรยาน แบบทิเบตที่เก็บรักษาไว้ที่วัดโพธิ์เย็น (โผวเหยงหยี่) อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี และ มูลนิธิพันดารา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหา และรูปแบบทาง ศิลปกรรมของพุทธจิตรกรรมทังกาในลัทธิวัชรยาน แบบทิเบตที่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทยสมัย ปัจจุบัน ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกจิตรกรรมทังกาที่ถูกเก็บรักษาไว้ที่วัดโพธิ์เย็น และมูลนิธิพันดาราเป็น กรณีศึกษา โดยนำมาเปรียบเทียบกับจิตรกรรมทังกาตามแนวประเพณีของทิเบตตั้งแต่สมัย คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ผลการศึกษาด้านเนื้อหาสรุปได้ว่า จิตรกรรมทังกาที่เป็นกรณีศึกษามี

รูปลักษณะสำคัญตามที่ระบุไว้ในคัมภีร์สาธนา มาลา และประติมานวิทยาของพระพุทธศาสนา ลัทธิวัชรยาน แบบทิเบต ทั้งนี้อาจปรับเปลี่ยนรายละเอียดรูปลักษณะบางประการไปตามรสนิยมของชาวทิเบต โดยที่ไม่ทำให้เนื้อหาหลักหรือการตีความสัญลักษณ์เปลี่ยนไป ส่วนผลการศึกษาด้านรูปแบบศิลปกรรมของ จิตรกรรมทั้งกาที่เป็นกรณีศึกษาแบ่งได้ 2 รูปแบบสำคัญคือ จิตรกรรมทั้งกาทิเบตแบบภาคกลาง และ จิตรกรรมทั้งกาทิเบตแบบภาคตะวันออก โดยทั้งสองรูปแบบนี้มีลักษณะร่วมกันทั้งการจัดองค์ประกอบ การใช้รูปทรงบุคคลตามประติมานวิทยา การใช้เส้นรอบนอก และการรับอิทธิพลรูปทรงแบบศิลปะจีน โดยล้วนเป็นรูปแบบจิตรกรรมทั้งกาแบบทิเบตตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา แต่ความแตกต่าง ของรูปแบบทั้งสองคือการใช้สีที่จิตรกรรมทั้งกาทิเบตแบบภาคกลางเน้นสีที่สดจัด และหนา ส่วน จิตรกรรมทั้งกาทิเบตแบบภาคตะวันออกมีสีที่ไม่สดจัด บาง และเน้นการสร้างบรรยากาศคล้าย จิตรกรรมทิวัตน์แบบศิลปะจีน การศึกษาวิทยานิพนธ์นี้จะเป็นประโยชน์ด้านการเผยแพร่องค์ความรู้ ด้านศิลปกรรมทิเบต โดยเฉพาะพุทธจิตรกรรมทั้งกาแบบทิเบตที่ถูกเก็บรักษาไว้ในประเทศไทย และ เพื่อให้สังคมไทยได้เข้าใจในศิลปกรรม และพระพุทธศาสนาในลัทธิวัชรยานแบบทิเบตให้มากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า เนื้อหา และรูปแบบทางศิลปกรรมของพุทธ จิตรกรรมทั้งกาในลัทธิวัชรยานแบบทิเบตที่ถูกเก็บรักษาไว้ที่วัดโพธิ์เย็น (โผนแห่งหยี่) อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี และมูลนิธิพันดารา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี มีรูปลักษณะสำคัญตามที่ พระพุทธศาสนา ลัทธิวัชรยานแบบทิเบต อาจปรับเปลี่ยนรายละเอียดรูปลักษณะบางประการไปตาม รสนิยมของชาวทิเบต โดยที่ไม่ทำให้เนื้อหาหรือการตีความสัญลักษณ์เปลี่ยนไป

ดร.ธรม จักรพันธุ์ อินทร์อุดม (2555 : 102-105) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยผ่านสื่อใหม่ : กรณีศึกษาเว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ดอทคอม” ผล การศึกษาพบว่า เว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ดอทคอม (www.dhammatoday.com) ไม่ใช่ช่องทางสื่อสารหลักที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายของท่าน ว.วชิรเมธี แต่เป็นเพียงอีกช่องทางหนึ่งที่ ท่าน ว.วชิรเมธี สร้าง ขึ้นมาเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีการนำเสนอธรรมะบริการในรูปแบบหนังสือ สิ่งตีพิมพ์ วิดีโอธรรมะ คลิปการบรรยายธรรมะ บทสัมภาษณ์ธรรมะ ฯลฯ ที่รับชมได้แบบไม่เสีย ค่าบริการ เป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อการตอบสนองต่อกลวิธีทางการตลาด โดยเลือกใช้เครื่องมือรูปแบบ ต่าง ๆ ในการสื่อสารกับลูกค้าทั้งในรูปแบบของสื่อดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงลูกค้าที่มีพฤติกรรมแตกต่างกัน โดยท่าน ว.วชิรเมธี มีชื่อเสียงในสังคมไทยจากการที่ท่านมีการสื่อสารธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หลายรูปแบบซึ่งเป็นการใช้สื่อใหม่เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างชัดเจน การนำเสนอข้อมูลพุทธ ศาสนาที่เด่นชัดที่สุดในเว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ดอทคอม จะเห็นได้จากการที่ทางเว็บไซต์จะมีบริการเว็บลิงค์ ของธรรมะพีเดียดอทคอม (http://www.thammapedia.com) เพื่อการแสดง ถึงรายละเอียดต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา โดยมีประวัติพระพุทธเจ้า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระไตรปิฎก มี รายละเอียดของสมเด็จพระสังฆราช 19 องค์ แสดงชาติกำเนิด และชีวิตปฐมวัยของนักบวชผู้มีชื่อเสียง หลายท่าน วันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ และมีพระไตรปิฎกให้ศึกษาอีกด้วย สิ่งที่ทำให้ผู้เข้าชมเว็บไซต์ สนใจติดตามเว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ดอทคอม (www.dhammatoday.com) อีกประการหนึ่ง ก็คือเนื้อหา ที่นำเสนอข่าวคราวความเคลื่อนไหวกิจกรรมธรรมะที่สถาบันวิมุตตยาลัยจัดขึ้น อีกทั้งยังมีช่องทาง การสมัครเข้าเป็นอาสาสมัครในการปฏิบัติกิจกรรมธรรมะนี้ร่วมกับ ท่าน ว.วชิรเมธี ซึ่งสถาบันวิมุตตยาลัย ยังต้องการความช่วยเหลือทั้งด้านร่างกาย และเงินบริจาคเพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากในสังคมไทยอยู่ อย่างต่อเนื่อง ผู้ที่ผ่านการคัดเลือกเข้าเป็นอาสาสมัครจะได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมธรรมะร่วมกับสถาบัน

วิมุตตยาถีย์ และท่าน ว.วชิรเมธี สิ่งนี้เองทำให้ผู้มีจิตศรัทธาให้ความสนใจ และติดตามกิจกรรมธรรมะที่ท่านจัดขึ้นผ่านเว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ดอทคอม (www.dhammatoday.com) นี้

ความพึงพอใจของผู้ติดตามเว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ดอทคอม มีความคิดเห็นโดยรวมมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก โดยการบริการข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต เป็นนวัตกรรมทางการสื่อสารที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยการนำสื่อเกือบทุกประเภทมารวบรวมเข้าไว้ด้วยกันเพื่อให้บริการข่าวสารข้อมูลประเภทต่าง ๆ มากมาย ในรูปลักษณะที่หลากหลาย โดยผู้รับสารสามารถเปิดรับและใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสารอันจะนำมาซึ่งความพึงพอใจของตนเองได้อย่างไม่จำกัด

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้พบว่า เว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ดอทคอม เป็นเพียงอีกช่องทางหนึ่งที่ ท่าน ว.วชิรเมธี สร้างขึ้นมาเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีกรนำเสนอธรรมะบริการในรูปแบบหนังสือ สิ่งตีพิมพ์ วิดีโอธรรมะ คลิปการบรรยายธรรมะ บทสัมภาษณ์ธรรมะ ฯลฯ ที่รับชมได้แบบไม่เสียค่าบริการ เป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อการตอบสนองต่อกลวิธีทางการตลาด โดยเลือกใช้เครื่องมือรูปแบบต่าง ๆ ในการสื่อสารกับลูกค้าทั้งในรูปแบบของสื่อดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงลูกค้าที่มีพฤติกรรมแตกต่างกัน

พัชรินทร์ มณีขัติย์ (2555 : 78-84) ทำการศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมของผู้บริโภคในอำเภอเมืองเชียงใหม่ในการซื้อหนังสือธรรมะทางพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 15-25 ปี มากที่สุด ส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด การศึกษาระดับปริญญาตรี และมีอาชีพเป็นนักเรียนหรือนักศึกษา ซื้อหนังสือธรรมะมาอ่านเป็นเวลามากกว่า 4 ปี นอกจากการอ่านหนังสือธรรมะแล้ว ผู้ตอบแบบสอบถาม มีรูปแบบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา การเข้าวัด ปฏิบัติธรรมมากที่สุด ด้านพฤติกรรมการซื้อ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่นิยมเลือกซื้อหนังสือธรรมะ ประเภทพระธรรม คำสอน ทางพุทธศาสนามากที่สุด ส่วนนักเรียน หรือ ครูบาอาจารย์ที่ผู้ตอบแบบสอบถามชื่นชอบมากที่สุด ได้แก่ พุทธทาสภิกขุ สาเหตุที่หันมาสนใจศึกษาระดับมัธยมศึกษา เพราะต้องการหาวิธีฝึกสมาธิ ผลจิตใจให้สงบมากที่สุด ส่วนใหญ่เลือกซื้อหนังสือธรรมะเมื่อว่าง ไม่มีบุคคลอื่นที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อหนังสือธรรมะ แหล่งที่นิยมซื้อหนังสือธรรมะมากที่สุดได้แก่ ร้านซีเอ็ดบุ๊ค ส่วนใหญ่เก็บสะสมหนังสือที่อ่านจบไว้ที่บ้าน ส่วนใหญ่จัดอยู่ในกลุ่มที่รู้สึกผิดหวังกับการซื้อหนังสือธรรมะอ่าน โดยสาเหตุที่ทำให้รู้สึกผิดหวังคือคุณภาพของเนื้อหาไม่เป็นไปตามที่คาดหวังมากที่สุด สำหรับด้านทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องแก่นแท้ของพุทธศาสนา พบว่า ส่วนใหญ่ตอบว่า คือ การทำความดี ละความชั่ว

ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยให้ความสำคัญสูงสุดกับเนื้อหาภายในเล่มมีค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุด ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านราคาโดยรวมมีค่าเฉลี่ยระดับมาก โดยให้ความสำคัญสูงสุดกับการตั้งราคาได้เหมาะสมกับคุณภาพ มีค่าเฉลี่ยระดับมาก ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านช่องทางการจัดจำหน่ายโดยรวมมีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง โดยให้ความสำคัญ สูงสุดกับการหาซื้อง่ายตามร้านหนังสือชั้นนำทั่วไป มีค่าเฉลี่ยระดับมาก ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านการส่งเสริมการตลาดโดยรวมมีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง โดยให้ความสำคัญสูงสุดกับการแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งเพื่อนำไปทำบุญ หรือช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคมมีค่าเฉลี่ยระดับมาก ปัจจัยย่อยทางการตลาดที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 10 อันดับแรก ได้แก่ 1) เนื้อหาภายในเล่ม 2) หาซื้อง่ายตามร้านหนังสือชั้นนำทั่วไป 3) ตั้งราคาได้เหมาะสมกับคุณภาพ 4) แบ่งรายได้ส่วนหนึ่ง เพื่อนำไปทำบุญหรือช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส

ทางสังคม 5) มีการแสดงราคาหนังสือไวชัดเจน 6) หาซื้อง่ายตามแผงขายหนังสือในชุมชน 7) คนเขียน คนแต่ง คนแปล และการตั้งชื่อเรื่องที่น่าสนใจน่าติดตาม 8) การจัดหนังสือบนชั้นขายดีดึงดูดสายตา 9) ตั้งราคาได้ใกล้เคียงกับราคา หนังสือเล่มอื่น ๆ และจำหน่ายหนังสือถูกกว่าราคาบนปกหนังสือ 10) ออกงานแสดงสินค้า เช่น สัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ปัจจัยย่อยทางการตลาดที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 10 อันดับแรก ซึ่งได้แก่ 1) ปกที่พิมพ์ / ครึ่งที่พิมพ์ 2) สำนักพิมพ์ ชื่อเสียง 3) สั่งซื้อได้ทางอินเทอร์เน็ต 4) มีค่านิยม / คำชมจากบุคคลต่าง ๆ 5) ขนาดของเล่มที่หนา 6) ลงโฆษณาในสื่อ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ เคเบิลทีวี ทีวีดาวเทียม และ ลงโฆษณาในสื่อ ออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ เว็บไซต์ วิกิพีเดีย ต่าง ๆ 7) สั่งซื้อได้จากสำนักพิมพ์โดยตรง 8) ภาพประกอบภายในเล่ม และ มีการลดแลกแจกแถม 9) คุณภาพของกระดาษ 10) พิจารณารูปแบบปก

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า ผู้บริโภคส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 15-25 ปี สถานภาพโสด การศึกษาระดับปริญญาตรี เลือกซื้อหนังสือธรรมะประเภทพระธรรม คำสอนทางพุทธศาสนา จากร้านหนังสือเมื่อว่าง นอกจากอ่านหนังสือแล้ว ผู้บริโภคมีการศึกษาธรรมะด้วยการเข้าวัดปฏิบัติธรรม ฝึกสมาธิ ฝึกจิตใจให้สงบ สอนใหญ่มีพรรคนะเกี่ยวกับเรื่อง การทำความดี ละความชั่ว

ธวัชชัย ดวงไทย (2556 : 173-184) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)” ผลการศึกษา พบว่า พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสาร ได้แก่ 1) ความสามารถในการเลือกเนื้อหาที่น่าสนใจตามกลุ่มเป้าหมาย มีการนำสถานการณ์ปัจจุบันมานำเสนอในเนื้อหาสาระ การตีความ 2) ความสามารถในการแสดงบทบาททางสังคม โดยการปฏิบัติหน้าที่ของสงฆ์ทั้งด้านการเผยแผ่ธรรมะ และด้านสาธารณสงเคราะห์ 3) ความสามารถในการนำเสนอตัวตน โดยการสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอธรรมะที่ไม่ยึดติดกับแนวปฏิบัติเดิมของสงฆ์ และมีความเข้มแข็งผ่านรายการธรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี 4) ความสามารถในการกำหนดเป้าหมาย โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ทางการสื่อสาร และการกำหนดวิธีการสื่อสารเชิงรุก “เข้าใจ เข้าใจ เข้าถึง” และ 5) ความสามารถทางสาร ได้แก่ 5.1) ความสามารถทางวัจนะ ภาษา ซึ่งคอลัมน์ Answer Keys พบว่า มีการตั้งชื่อเรื่องประเภทคำ ระบุเรื่อง ความนำ ประเภทบรรยาย เนื้อหาเชิงคติสอนใจ และความสรุปแบบให้ข้อเสนอแนะ อีกทั้งรายการธรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี มีความนำประเภทสรุปความสำคัญ เนื้อหาเชิงคติสอนใจ และความสรุปแบบสรุปจบ 5.2) ความสามารถทางอวัจนะภาษา ได้แก่ อากาษา มีการเคลื่อนไหวของมือไปพร้อมกับการนับจำนวน และคำนาม วัตุภาษา มีการแต่งกายที่เรียบร้อย และมีความสงบทางจิตใจ และด้านปริภาสา มีการเน้นน้ำเสียงเพื่อย้ำความสำคัญหรือการเน้นน้ำเสียงจากจังหวะของบทกวี 5.3) ความสามารถทางความสัมพันธ์ พบว่า มีการออกแบบสารที่เหมือนกันในคอลัมน์ Answer Keys และรายการธรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี คือ 1) เนื้อหาสารมีความสอดคล้องกับผู้รับสารเป้าหมาย 2) เนื้อหาสารมีการยกตัวอย่าง 3) เนื้อหาสารมีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และ 4) เนื้อหาสารมีค่านิยม อย่างไรก็ตาม รายการธรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี มีการออกแบบสารที่แตกต่างจากคอลัมน์ Answer Keys คือ เนื้อหาสารมีความเป็นปัจจุบัน

ด้านเนื้อหาสาร พบว่า พระมหาภูติชัย วชิรเมธี นำเสนอหลักธรรมะใน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) พุทธโอวาทสาม 2) การเป็นผู้มีปัญญา 3) อริยสัจสี่ และ 4) หลักกรรม

ด้านช่องทางสื่อสาร พบว่า พระมหาภูติชัย วชิรเมธี เลือกใช้สื่อนิตยสาร เนื่องจาก มีคุณลักษณะของสื่อ ได้แก่ 1) ช่องสารสามารถเข้าถึงผู้รับสารได้จำนวนมาก 2) ช่องสารมีความคงทนถาวร และ 3) ช่องสารมีกลุ่มผู้รับสารเฉพาะ ขณะที่ท่านเลือกใช้สื่อโทรทัศน์เนื่องจากมีคุณลักษณะของสื่อ ได้แก่ 1) ช่องสารสามารถเข้าถึงผู้รับสารได้จำนวนมาก 2) ช่องสารมีความรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ และ 3) ช่องสารมีเนื้อหาที่เป็นทั้งภาพและเสียง

สำหรับผู้รับสารจากพระมหาภูติชัย วชิรเมธี พบว่า ผู้รับสารมีการเปิดรับข่าวสารจากคอลัมน์ Answer Keys และรายการธรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี โดยผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อพระมหาภูติชัย วชิรเมธี เนื่องจากท่านเป็นผู้มีความสามารถทางการสื่อสาร อีกทั้ง ผู้รับสารมีทัศนคติที่ดีต่อเนื้อหาของพระมหาภูติชัย วชิรเมธี เนื่องจากคอลัมน์ Answer Keys มีการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นความจริง และมีการนำเสนอวาจาของพระพุทธเจ้า ส่วนรายการธรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี มีการนำเสนอเนื้อหาที่มีเหตุผล และเกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระมหาภูติชัย วชิรเมธี เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารในเลือกเนื้อหาที่นำเสนอตามกลุ่มเป้าหมาย มีการนำเสนอสถานการณ์ปัจจุบันมานำเสนอในเนื้อหาสาร การตีความ การปฏิบัติหน้าที่ทั้งด้านการเผยแผ่ธรรมะ และด้านสาธารณสงเคราะห์ การสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอธรรมะที่ไม่ยึดติดกับแนวปฏิบัติเดิมของสงฆ์ มีความยืดหยุ่นกำหนดวิธีการสื่อสารเชิงรุก “เข้าใจ เข้าใจ เข้าถึง” พระมหาภูติชัย วชิรเมธี นำเสนอหลักธรรมะใน พุทธโอวาทสาม การเป็นผู้มีปัญญา อริยสัจสี่ และหลักกรรม

อาภินันท์ ศรีมา (2556 : 148-152) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์เนื้อหาและวิธีการนำเสนอธรรมะผ่านสื่อวีดิทัศน์ของพระมหาสมปอง ตาลปุตโต” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า เนื้อหาเป็นการบรรยายธรรมะตามแนวคิด และคำสอนตามหลัก พุทธศาสนา โดยแทรกคำสั่งสอนของศาสนา มีการเลือกใช้หลักคำสอนให้สอดคล้องกับชื่อตอนในแต่ละชุดตอน ใช้หลักกรรมเบื้องต้นระดับพื้นฐานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้โดยง่าย โดยมีการแสดงธรรมะตามลักษณะของการพูดครบทั้ง 5 ประการ พบว่าลักษณะของการพูดที่นำมาใช้มากที่สุด คือ มีความชัดเจนในด้านภาษา คือ ภาษาที่เข้าใจง่ายเข้าใจได้ในกลุ่มคนทั่วไป ใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสม คือ ใช้ภาษาแสดงอารมณ์ผสมกลมกลืนไปกับเนื้อเรื่องเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ฟัง เหมาะกับบุคคลในท้องถิ่นเรื่องส่วนความมีชีวิตชีวาทางภาษา ได้แก่ การใช้น้ำเสียง ภาษา สายตา ท่าทาง เป็นไปตามธรรมชาติ ลักษณะการนำเสนอธรรมะผ่านสื่อวีดิทัศน์ จัดเป็นรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบการสนทนาระหว่างผู้ดำเนินรายการกับผู้ร่วมรายการที่เป็นพระสงฆ์ รูปแบบการสัมภาษณ์แสดงทัศนะความคิดเห็นของผู้เข้ารับฟังการบรรยาย ส่วนรูปแบบการบรรยายเล่าเรื่องในการลำดับ การนำเสนอตามองค์ประกอบของการเล่าเรื่อง และลักษณะการสื่อความหมายด้วยภาษาภาพ และมุกตลกผ่านสื่อวีดิทัศน์ เป็นการถ่ายทำแบบเรียบง่าย โดยใช้การบันทึกภาพในระดับสายตา นิยมแช่กล้องในมุมเดิม ไม่มีการเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงมาก เป็นเพียงการบันทึกภาพเท่านั้น มีการเปลี่ยนแปลงระยะภาพได้ใช้เทคนิคพิเศษในการถ่ายทำ วิธีการนำเสนอธรรมะผ่านสื่อวีดิทัศน์ของพระมหาสมปอง ตาลปุตโต โดยใช้กลวิธีการแสดงธรรมะครบทั้ง 4 วิธี ซึ่งกลวิธีที่นำมาใช้มากที่สุด คือ วิธีแสดงธรรมะแบบสัมปทังสนา โดยการนำเสนอที่

เน้นความสนุกสนานเป็นหลัก แบบสันตัสสนา คือ การยกอุทาหรณ์ ใช้คำอุปมา และ การใช้ โสตทัศนูปกรณ์ประกอบ แบบสมภาพนา ได้แก่ สอนบรรยายชวนให้ซาบซึ้งในคุณค่าเห็นความสำคัญ กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระมหาสมปอง ตาลปุตโต นำเสนอเนื้อหา และวิธีการนำเสนอธรรมะผ่านสื่อวีดิทัศน์ ตามหลักพุทธศาสนา มีการเลือกใช้หลักคำสอนให้สอดคล้องกับชื่อตอนในแต่ละชุดตอน ใช้หลักธรรมเบื้องต้น ระดับพื้นฐานที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ มีการแสดงธรรมะตามลักษณะของการพูดครบทั้ง 5 ประการ มีความชัดเจนในด้าน ภาษา ภาษาที่เข้าใจง่ายเข้าใจได้ในกลุ่มคนทั่วไป ใช้ภาษาแสดงอารมณ์ผสมกลมกลืนไปกับเนื้อเรื่อง เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ฟัง เหมาะกับบุคคลในท้องถิ่นเรื่อง ส่วนความมีชีวิตชีวาทางภาษา ได้แก่ การใช้ น้ำเสียง ภาษา สายตา ท่าทาง เป็นไปตามธรรมชาติ

1.8 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ไทยแก่วัยรุ่น และคนวัยทำงาน

งานวิจัยในอดีต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ลงไป)

พระปลัดสามารถ ธรรมธโร (2549 : 91) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)” ผลของการศึกษาพบว่า พระอุบาลีคุณูปมาจารย์มีวิธีการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาตามมติเถรสมาคม คือ 1) ด้านการปกครอง เช่น การจัดทำเอกสารงานทะเบียน การจัดประชุมพระภิกษุสามเณร การกวดขันระเบียบวินัย การทำวัด การลงอุโบสถสังฆกรรม 2) การศึกษา เช่น การส่งเสริมการศึกษาปริยัติธรรม การส่งเสริม การเรียนการสอนนิกธรรม และธรรมศึกษา การส่งเสริมการศึกษาโรงเรียนวัดไร่ขิง 3) การศึกษาสงเคราะห์ เช่น การแจกทุนการศึกษา การสนับสนุนอุปกรณ์การศึกษา การสร้างห้องสมุดประชาชน จัดพาหนะส่งพระภิกษุสามเณรเรียนหนังสือ 4) การเผยแพร่ เช่น การรักษาอุโบสถศีล การแสดงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดบรรพชาอุปสมบทหมู่ การจัดอบรมค่ายเยาวชน การจัดบวชชีพรามณ์ การพิมพ์หนังสือธรรมะแจกจ่าย การจัดงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อ 5) การสาธารณูปการ การก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด การสร้างสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียนวัดไร่ขิง ท่าตลาด ไปรษณีย์ไร่ขิง ป้อมตำรวจ 6) การสาธารณสงเคราะห์ เช่น ก่อสร้าง โรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์ การให้หน่วยงานราชการใช้ในพื้นที่วัด การก่อตั้งมูลนิธิวัดไร่ขิง การสร้าง โรงกรองน้ำดื่ม นอกเหนือจากนั้นที่เด่น ๆ คือ ด้านการอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุ อนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในวัด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเผยแพร่ของท่านนั้น ได้มีจุดมุ่งหมายหลักในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่พระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ 1) เพื่อให้มีความรู้ 2) เพื่อมีธรรม 3) เพื่อให้นำไปใช้

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระอุบาลีคุณูปมาจารย์มีวิธีการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาตามมติเถรสมาคม คือ 1) ด้านการปกครอง 2) การศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแพร่ 5) การสาธารณูปการ 6) การสาธารณสงเคราะห์ ทั้งนี้ การเผยแพร่ของท่านนั้น ได้มีจุดมุ่งหมายหลักในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่พระพุทธศาสนา เพื่อให้มีความรู้ เพื่อมีธรรม เพื่อให้นำไปใช้ประโยชน์

งานวิจัยในปัจจุบัน (ตั้งแต่ พ.ศ. 2552 เป็นต้นไป)

ภุชเรต ฤทธิไธม และสภากาญจน์ พงศธรบริรักษ์ (2552 : 81–85) ได้ทำการศึกษาวิจัย “กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูเยาวชนผู้กระทำผิดในศูนย์ฝึก และอบรม เด็ก และเยาวชน เขต 7 เชียงใหม่ตามแนวสติปัญญา 4” เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-experiment) กับกลุ่มเยาวชนจำนวน 54 คน ผลการวิจัย พบว่า ภายหลังจากการแก้ไขฟื้นฟูกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 5.6 มีความประพฤติอยู่ในเกณฑ์ดี ร้อยละ 74.1 ความประพฤติอยู่ในเกณฑ์ปานกลางหรือพอใช้ และร้อยละ 20.4 มีความประพฤติอยู่ในเกณฑ์ขั้นต่ำควรปรับปรุง สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ซึ่งพบว่า การปฏิบัติธรรมมีผลทางด้าน จิตใจ และส่งผลให้เยาวชนมีพฤติกรรมทางกาย และวาจาดีขึ้นในระดับพอใช้ เยาวชนรู้จักการควบคุม และพัฒนาตนเอง สอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งให้ความเห็นว่า เยาวชนมีกิริยาสุภาพเรียบร้อย มีพฤติกรรมปฏิบัติธรรมพอใช้ และมีผลการประเมินที่ชี้ให้เห็นว่า เยาวชนกระทำผิดกฏระเบียบน้อยลง มีสมาธิมากขึ้น ยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่น มีความขยัน ประพฤติอ่อนน้อม ถ่อมตน พุดจาสุภาพ มีความเมตตา กรุณา รู้สึกเกรงกลัวต่อบาป มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น กล้าแสดงออก มีความรับผิดชอบ และมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการจัด โครงการอบรมเป็นประจำทุกปี มีการติดตามประเมินผลทุกระยะ มีการจัดหลักสูตรการอบรมอย่างต่อเนื่อง และจัดเตรียมความพร้อมทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร และ เยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการ

ในด้านความคิดเห็นของเยาวชน พบว่า การปฏิบัติธรรมควรใช้กฎระเบียบที่เข้มงวดมากขึ้น มีการจัดกิจกรรมสันตทานการร่วมกับการปฏิบัติธรรม การแนะนำวิธีการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง การแบ่งฐานหรือแบ่งกลุ่มในการปฏิบัติธรรม การจัดสถานที่ให้เพียงพอต่อผู้เข้า อบรม การจัดพระ วิปัสสนาจารย์ให้เพียงพอ และการจัดปฏิบัติธรรมในช่วงเวลาที่เหมาะสม

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การปฏิบัติธรรมมีผลทางด้าน จิตใจ และส่งผลให้เยาวชนมีพฤติกรรมทางกาย และวาจาดีขึ้นในระดับพอใช้ เยาวชนรู้จักการควบคุม และพัฒนาตนเอง

1.9 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่วัยรุ่น คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ

งานวิจัยในอดีต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ลงไป)

นงเยาว์ ปิฎกัรชต์ (2532 : 87) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาจริยธรรม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า พระสงฆ์ควรมียุทธศาสตร์ และทำความเข้าใจ ในความสำคัญคุณค่าของประชาชน โดยใช้วัฒนธรรมประเพณีเป็นสื่อเชื่อมโยง ให้เกิดความสัมพันธ์กัน ทั้งยังชักนำประชาชนในท้องถิ่นให้รวมกลุ่มกันจัดตั้งชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นต้น ทั้งเป็นผู้ดำเนินการเอง และเป็นแกนกลางประสานงานระหว่างประชาชนในชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ และเอกชนที่มีหน้าที่ในการพัฒนาจริยธรรมในชุมชน

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระสงฆ์ควรมียุทธศาสตร์ และทำความเข้าใจในความสำคัญคุณค่าของประชาชนโดยใช้วัฒนธรรมประเพณีเป็นสื่อเชื่อมโยง ให้เกิดความสัมพันธ์กัน

ปรีดา จันทร์แจ่มศรี (2536 : 64) ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนาในสังคมไทยสมัยปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีการเผยแพร่ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางกร่าง จังหวัดนนทบุรี และโบสถ์คริสต์จักรแสงสว่าง เขตธนบุรี

กรุงเทพมหานคร” พบว่า ทั้งในพระไตรปิฎก และคัมภีร์ไบเบิลต่างมีหลักคำสอนที่เน้นเรื่องการเผยแผ่ พระพุทธองค์ และพระเยซูคริสต์ทรงอบรมสั่งสอนประชาชนด้วยพระองค์เอง ทรงใช้วิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การเข้าหา ผู้นำชุมชน การปฏิรูปหลักคำสอนดั้งเดิม และเสนอหลักการใหม่ที่ถูกต้อง การเยี่ยมเยียนตามบ้าน การให้บริการแก่ชุมชนในลักษณะต่าง ๆ การใช้ปาฐกถา และการสนทนาธรรมในลักษณะต่าง ๆ นอกจากนี้ยังให้สาวกทำหน้าที่สอนศาสนาแก่ประชาชนด้วย ปัจจุบันทั้งสององค์กรก็ได้ละทิ้งหน้าที่ดังกล่าวยังคงทำหน้าที่เผยแผ่มาตลอด โดยพระพุทธศาสนานิยมใช้รูปแบบดั้งเดิมตามจารีตประเพณี ในขณะที่คริสต์ศาสนาพยายามใช้วิทยาการใหม่ ๆ เข้ามาเป็นสื่อในการเผยแผ่ แต่ผู้คนก็มักยอมรับ เฉพาะตัวสื่อมากกว่าเนื้อหาสาระจริง ๆ ปัจจุบันทั้งสององค์กรพยายามปรับยุทธวิธีในการเผยแผ่ให้ทัน กับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป มีการใช้วิธีการในหลายรูปแบบทั้งเอกสารการพิมพ์ สื่อมวลชน และการ ให้บริการสังคมในลักษณะต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระพุทธเจ้า และพระเยซูคริสต์ มีวิธีการเผยแผ่ ศาสนาด้วยการอบรมสั่งสอนประชาชนด้วยพระองค์เอง และยังทรงใช้วิธีการเข้าหาผู้นำชุมชน การ ปฏิรูปหลักคำสอนดั้งเดิม และเสนอหลักการใหม่ที่ถูกต้อง การเยี่ยมเยียนตามบ้าน การให้บริการแก่ ชุมชนในลักษณะต่าง ๆ การใช้ปาฐกถา และการสนทนาธรรมในลักษณะต่าง ๆ นอกจากนี้ยังให้ สาวกทำหน้าที่สอนศาสนาแก่ประชาชนด้วย

อนุชา สมจิต (2539 : 67) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ของบุคคลจากการปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ ซึ่งฝึกสอนโดยคุณแม่ ดร. สิริ กรินชัย” โดยการศึกษาเปรียบเทียบคะแนนของพฤติกรรมก่อน และหลังการฝึกปฏิบัติของผู้เข้าอบรม จำนวน 200 คน ซึ่งเข้าปฏิบัติธรรมกับคุณแม่ ดร. สิริ กรินชัย เป็นครั้งแรกโดยเข้าปฏิบัติครบตามกำหนด 8 วัน 7 คืน และยังเป็นผู้ที่ไม่เคยเข้าฝึกปฏิบัติธรรมจากสำนักใดมาก่อน จากการเปรียบเทียบจำแนก พฤติกรรม อันได้แก่ กลุ่มอานิสงส์ของการปฏิบัติ กลุ่มพรหมวิหารธรรม กลุ่มกตัญญูรู้คุณ กลุ่มศีลข้อ 1 กลุ่มศีลข้อ 2 กลุ่มศีลข้อ 3 กลุ่มศีลข้อ 4 กลุ่มศีลข้อ 5 และกลุ่มอบายมุข พบว่า ก่อนการปฏิบัติมี คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มพฤติกรรมเพียง 3.88 แต่หลังการฝึกปฏิบัติมีระดับคะแนนเฉลี่ยของกลุ่ม พฤติกรรมเพิ่มขึ้นเป็น 4.50 โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทำการศึกษา วิเคราะห์แบบสอบถามฉบับนี้ด้วยวิธีการคำนวณทางสถิติ พบว่า แบบสอบถามฉบับนี้มีความน่าเชื่อถือที่ ระดับ

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ มีผลทำให้พฤติกรรม อันได้แก่ กลุ่มอานิสงส์ของการปฏิบัติ กลุ่มพรหมวิหารธรรม กลุ่มกตัญญูรู้คุณ กลุ่ม ศีลข้อ 1 กลุ่มศีลข้อ 2 กลุ่มศีลข้อ 3 กลุ่มศีลข้อ 4 กลุ่มศีลข้อ 5 และกลุ่มอบายมุข พบว่า ก่อนการ ปฏิบัติมีคะแนนเฉลี่ยของกลุ่มพฤติกรรมเพียง 3.88 แต่หลังการฝึกปฏิบัติมีระดับคะแนนเฉลี่ยของกลุ่ม พฤติกรรมเพิ่มขึ้นเป็น 4.50 โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พระมหาสุชญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง) (2540 : 118-125) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” พบว่า พระมหาโมคคัลลานเถระ มีบทบาท และวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญใน 3 ด้าน คือ

1) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหาโมคคัลลานเถระได้เผยแผ่พุทธ ศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์

โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิถิชาติ การเป็นสมณฑุตในเทวโลก และยมโลก แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท และบุคคลทั่วไป

2) ด้านความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ พระมหาโมคคัลลานะมีความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าโดยได้รับตำแหน่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย และตำแหน่งเอตทัคคะในด้านมีฤทธิ์มาก และท่านยังเป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้ความอนุเคราะห์ รวมทั้งเป็นผู้ประสานความสามัคคีในภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ และสังฆมณฑลไป นอกจากนี้ท่านยังได้เป็นสมณฑุตผู้คอยเชื่อมประสานความสัมพันธ์โลกทั้ง 3 คือ มนุษย์โลก เทวโลก และยมโลก

3) ด้านการรักษาพระธรรมวินัย พระมหาโมคคัลลานะได้รักษาพระธรรมวินัยไว้ทั้งในส่วนของคนธรรมา และวิปัสสนาธุระ และหลังจากบรรลุโลกุตตรธรรมแล้วท่านได้อบรมสั่งสอนศิษย์ทั้งหลายให้ประพฤติปฏิบัติตามธรรมอันสมควรแก่ธรรม จนกระทั่งบรรลุญาณตัญญาตสสนะ คือรู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็นตามความเป็นจริง

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระมหาโมคคัลลานะเถระ มีบทบาท และวิธีการในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิถิชาติ การเป็นสมณฑุตในเทวโลก และยมโลก แล้วนำเรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท และบุคคลทั่วไป

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข (2542 : 93) ได้ศึกษาวิจัยประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญา และสันติสุข พบว่า จากความคิดเห็นของวิทยากรจำนวน 20 คน (ร้อยละ 62.5) และผู้เข้าอบรมจำนวน 226 คน (ร้อยละ 69.8) ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีการสื่อสาร เพื่อการโน้มน้าวใจ และประสิทธิผลของสื่อ การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาพบว่า เกิดประสิทธิผลของสื่อในการเผยแผ่ธรรมะหลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญา และสันติสุข เนื่องจากผู้ส่งสารอัน ได้แก่ คุณแม่ ดร. สิริ กิรินชัย และวิทยากรสามารถโน้มน้าวใจผู้รับสาร / ผู้เข้าอบรม ให้คล้อยตามเนื้อหาสาระ / ธรรมะโดยการใช้สื่อต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ จนทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการรู้ และสำนึก อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนให้เป็นที่ไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยรวมของระดับเจตนาในการรักษาศีล 5 และงดเว้นอบายมุขหรือสิ่งเสพติด เช่น สุรา บุหรี่ ยาบ้า กัญชา โคเคน เล่นการพนัน เพียงกลางคืน พบว่าก่อนเข้าอบรมค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับงดเว้นได้มากที่สุดเท่ากับ 4.66 หลังเข้าอบรมค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับเดิมแต่มีค่าเฉลี่ยสูงเพิ่มขึ้นเท่ากับ 4.81

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ และประสิทธิผลของสื่อ มีประสิทธิผลของสื่อ เนื่องจากผู้ส่งสารสามารถโน้มน้าวใจผู้รับสารให้คล้อยตามเนื้อหาสาระ / ธรรมะ โดยการใช้สื่อต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ จนทำให้ผู้รับสารเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการรู้ และสำนึก อารมณ์ความรู้สึก และพฤติกรรมของตน ให้เป็นที่ไปในทางที่ดีขึ้น

พรเทพ รุ่งคุณากร (2542 : 156) ได้ทำการวิจัยกึ่งทดลองเรื่อง “ผลของการฝึกกานาปานสติต่อความสงบ ความหมาย และความมุ่งหวัง และความจริงแท้ในชีวิต” (ความมุ่งหวัง หมายถึง การตั้งเป้าหมายในชีวิต ส่วนความจริงแท้ในชีวิต หมายถึง การรับรู้สภาพความเป็นจริงในสถานการณ์ต่าง ๆ) กลุ่มตัวอย่าง คือชาวไทยพุทธที่อาศัยอยู่ในเขต และรอบ ๆ บริเวณธรรมมาศรมนานาชาติ ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 46 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมกลุ่ม

ละ 23 คน ผลการวิจัยพบว่า เมื่อสิ้นสุดการฝึกอานาปานสติแล้ว ผู้ที่เข้ารับการฝึกมีระดับความสงบ และระดับความจริงแท้ในชีวิตสูงขึ้นกว่าระยะก่อนการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่กลุ่มที่เข้ารับการฝึกมีระดับความหมาย และความมุ่งมั่นในชีวิตในระยะหลังการฝึก และระยะก่อนการฝึกไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้การวิจัยนี้ยังพบว่า ระยะหลังจากการฝึกอานาปานสติ กลุ่มที่เข้ารับการฝึกมีระดับความสงบ และระดับความจริงแท้ในชีวิตสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่เมื่อสิ้นสุดการฝึกอานาปานสติแล้ว กลุ่มที่เข้ารับการฝึก และกลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึกมีระดับความหมาย และความมุ่งมั่นในชีวิตไม่แตกต่างกัน

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การฝึกอานาปานสติ ทำให้ผู้ที่เข้ารับการฝึกมีระดับความสงบ และระดับความจริงแท้ในชีวิตสูงขึ้นกว่าระยะก่อนการฝึก และสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พระมหาสัญญา ปณฺณวชิโร (โปรงใจ) (2543 : 174-178) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบ และแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก “หลวงตา” – “แพรเยื่อไม้”)” จากการศึกษาพบว่า ท่านได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติ และการเทศน์ธรรมวัตรตามแบบประเพณีโบราณดังกล่าว มาเป็นการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ และนำเข้าสู่การปาฐกถาธรรม-บรรยายธรรม อภิปราย ไต่วาทิ และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แลกบันทึกลงเสียง และจัดพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือ มุ่งที่จะให้ผู้ฟังที่มีโอกาส โทสะ โมหะ ก็ให้หายจาก โทสะ โมหะ ลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้คลายจากความทุกข์บ้าง ผู้ฟังที่มีความประพฤติไม่ดีอย่างใดอย่างหนึ่งก็ให้เลิก ลด ละได้ หรือผ่อนให้คลายลงได้ โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสั้นสะท้อนให้เห็นค่านิยม และปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมไทยสมัยนั้น ท่านได้ให้คำแนะนำ และเสนอความคิดเห็นเชิงแก้ไขปรับปรุงในเรื่องต่าง ๆ ชักจูงโน้มน้าวจิตใจบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัว ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในสังคม และส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องต่าง ๆ ที่สังคมไทยยังบกพร่อง

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก หรือหลวงตาแพรเยื่อไม้) ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ และนำเข้าสู่การปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม อภิปราย ไต่วาทิ และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว นอกจากนี้ ยังใช้การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แลกบันทึกลงเสียง และจัดพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้ฟังที่มีโอกาส โทสะ โมหะ ก็ให้หายจาก โทสะ โมหะ ลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้คลายจากความทุกข์บ้าง ผู้ฟังที่มีความประพฤติไม่ดีอย่างใดอย่างหนึ่งก็ให้เลิก ลด ละได้ หรือผ่อนให้คลายลงได้

ศิริวรรณ ธัญญาเจริญศักดิ์ (2546 : 68) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะของสมณะ จันทเสฏฐ์ ผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง” พบว่า ประเด็นหลักของการรับฟังการเผยแผ่ธรรมะ คือผู้ฟังให้ความสำคัญ และความสนใจในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในชีวิตประจำวันโดยไม่คำนึงถึงสถานะของผู้จัดรายการว่าเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่มุ่งห่มจีวรภายใต้การควบคุมขององค์กรศาสนาที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ หรืออยู่ภายใต้สังกัดองค์กรใด แต่สาเหตุหนึ่งของการรับฟังเป็นประจำ เนื่องจากรูปแบบของการเผยแผ่เป็นแบบถามตอบปัญหา และเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ฟัง ประกอบกับ

รูปแบบการจัดรายการของสมณะจันทเสฏฐ์ มีความน่าสนใจ และหลากหลาย ไม่น่าเบื่อ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดรายการวิทยุกระจายเสียง ชนิตนิตยสาร (Magazine Program) ทำให้ผู้ฟังติดตามรับฟังเป็นประจำ

ทางด้านผู้ฟังที่ฟังเป็นบางครั้ง มีสาเหตุหลักมาจากเวลาในการรับฟังไม่เอื้ออำนวย หากผู้ฟังกลุ่มนี้ยังคงสนใจที่จะรับฟังหรือติดตามฟังถ้ามีโอกาส เพราะได้ประโยชน์จากเนื้อหาหลักธรรมในรายการ และชอบในรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของสมณะจันทเสฏฐ์ ที่ไม่น่าเบื่อ ถ้าไม่มีโอกาสรับฟังก็จะซื้อเทป หรือวีซีดีการเผยแพร่ธรรมะของสมณะจันทเสฏฐ์ไปฟังแทน หรือเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางสันตโศภกจัดขึ้น

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การเผยแพร่ธรรมะของสมณะ จันทเสฏฐ์ ผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง รูปแบบนำเสนอด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในชีวิตประจำวัน รูปแบบของการเผยแพร่เป็นแบบถามตอบปัญหา และเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ฟังประกอบกับรูปแบบการจัดรายการของสมณะจันทเสฏฐ์ มีความน่าสนใจ และหลากหลาย ไม่น่าเบื่อ

พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์ (2547 : 112-124) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชน เพื่อการลด ละ เลิก อบายมุข : ศึกษาเฉพาะกรณีพระครูสีลวราภรณ์ (เฉลิม จิตฺติสโร) วัดโนนเมือง ตำบลโนนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระครูสีลวราภรณ์ในการนำหลักธรรมมาพัฒนาจิตใจ และใช้ร่วมกับกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อการลด ละ เลิก อบายมุข โดยวิธีการศึกษาคุณภาพผลการศึกษาสรุปผลการเรียนได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชน ด้วยการกระตุ้นปลุกจิตสำนึกนำเทคนิควิธีการในการเข้าถึงชุมชน การสื่อสารกับชุมชนผ่านการเทศนา บรรยาย ป้ายข้อความสื่อด้วยหลักธรรม การส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรม และเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนากิจกรรมกลุ่ม ซึ่งตั้งเป้าไว้คือชุมชนปลอดจากอบายมุข โดยขั้นตอนของกิจกรรมมุ่งให้เกิดการเรียนรู้ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง การชี้ให้เห็นโทษของอบายมุขการแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นของชุมชนโดยการมุ่งให้มีการปฏิบัติจริง ผลการศึกษาปรากฏว่าบทบาทของพระครูสีลวราภรณ์ ได้ส่งผลให้ชุมชนได้เกิดการร่วมมือทำกิจกรรม เพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อผลักดันให้ชุมชนอยู่รอด และพึ่งพากันเองในชุมชน ข้อเสนอแนะพบว่า ควรฝึกสมาชิกให้มีความเป็นผู้นำแบบสงฆ์ และผู้นำแบบฆราวาสให้เกิดการเรียนรู้ฐาน รู้หลักธรรม เพื่อนำมาพัฒนาร่วมกับกิจกรรมชุมชน และนำไปใช้ร่วมกับกิจกรรมได้ เช่นเดียวกับพระสงฆ์ พระสงฆ์ควรเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาความเป็นผู้นำทั้งด้านการเอื้อเพื่อข้อมูล และพัฒนาบุคลากรสมาชิกต้องมีการเสียสละแรงงานแรงใจ และเวลา การทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนจึงจะบรรลุเป้าหมายเพื่อการลดละเลิกอบายมุขจะได้ผลอย่างเต็มที่

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า พระครูสีลวราภรณ์ มีบทบาทในการนำเสนอหลักธรรมไปใช้พัฒนาจิตใจพัฒนาชุมชน เพื่อการลด ละ เลิก อบายมุข โดยวิธีการกระตุ้นปลุกจิตสำนึกนำเทคนิควิธีการในการเข้าถึงชุมชน การสื่อสารกับชุมชนผ่านการเทศนา บรรยาย ป้ายข้อความสื่อด้วยหลักธรรม การส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรม และเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนากิจกรรมกลุ่ม

พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (2544 : 172-175) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม” จากการศึกษาพบว่า บุคลากรของสวนโมกขพลารามมีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงได้เน้นความคิดเห็นของท่านอาจารย์พุทธทาสซึ่งมีความมุ่งมั่นต่อการสื่อสารธรรมไปยังประชาชนทั้งในประเทศ และต่างประเทศสังเกตได้จากปณิธาน สามประการของท่าน

คือ ประการแรกส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ประการที่สองส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา และประการที่สาม คือ เพื่อนำเพื่อนมนุษย์ออกจากอำนาจของวัตถุนิยม ธรรมที่บุคคลากรของสวนโมกขพลารามสื่อออกมาเน้นถึงแก่นแท้ของพุทธธรรม ไม่โจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่นแต่กลับสร้างความสามัคคี และชี้ให้เพื่อนมนุษย์เห็นพิษภัยของวัตถุนิยม และความมกมายท่านใช้ชีวิตเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง แม้แต่การเผาศพการแบ่งเก้าอี้ตามพินัยกรรมของท่านก็ยังมุ่งแสดงธรรม รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านอาจารย์พุทธทาสแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ งานเขียน ได้แบ่งออกเป็นอีก 2 ประเภท คือ งานร้อยแก้ว และงานร้อยกรอง งานแปล งานแปลนั้นท่านอาจารย์พุทธทาสแปลมาจากภาษาบาลี และภาษาอังกฤษ งานปาฐกถา ท่านอาจารย์พุทธทาสเรียกงานนี้ว่างานพูดแล้วเขียนเป็นหนังสือ

สำนักสวนโมกขพลารามใช้สื่ออันหลากหลายเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างกว้างขวางทั้งในประเทศ และต่างประเทศ คือ สื่อทางศิลปะ เช่น การวาด รูปปั้น และสถาปัตยกรรม เป็นต้น สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น หนังสือ ซีดี เทป สื่อสารมวลชน เช่น วารสาร วิทยุกระจายเสียง และอินเทอร์เน็ต สื่อบุคคล เช่น พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ) และสื่อกิจกรรม เช่น จัดงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ซึ่งทัศนคติของผู้รับสารส่วนใหญ่เห็นว่า บุคลากรของสวนโมกข์มีบุคลิกลักษณะที่น่านับถือ ยึดมั่นในพระธรรมวินัย เคร่งครัด น่าเชื่อถือ มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมสูงเสียใจเพราะชวนฟัง ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเลือกหัวข้อธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง เชื่อมโยง และประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับสมัยได้ดี กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนะทางว่าควรจรรีกรูปแบบธรรมชาติดีเพื่อเป็นที่ปฏิบัติธรรมแบบวิถีธรรมชาติดี เพราะประทับใจในการเผยแผ่ธรรมของหลวงพ่อบุทธทาส และแนวการสอนที่เน้นไปที่หัวใจของพุทธศาสนาโดยตรง และอยากเห็นสวนโมกข์พลารามนำเสนอตัวเองมากกว่านี้ เพื่อที่จะเป็นประโยชน์แก่ชาวพุทธและชาวโลกต่อไป

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า กระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกข์พลาราม เน้นความคิดเห็นของท่านอาจารย์พุทธทาส ที่บุคลิกลักษณะที่น่านับถือ ยึดมั่นในพระธรรมวินัย เคร่งครัด น่าเชื่อถือ มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมสูงเสียใจเพราะชวนฟัง ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเลือกหัวข้อธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง เชื่อมโยง และประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับสมัยได้ดี กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนะทางว่าควรจรรีกรูปแบบธรรมชาติดี การสื่อธรรมให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนา นำมนุษย์ออกจากอำนาจของวัตถุนิยม

1.10 งานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ

งานวิจัยในอดีต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 ลงไป)

พระมหาศรีธัญญา ปญญารโ (2546 : 116-120) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักการ และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถระ (ครูบาอินทจักรรักษา)” ผลการศึกษาพบว่า ครูบาอินทจักร รักษาเป็นพระสงฆ์ที่ถือหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาถือหลักการวิปัสสนากรรมฐานทุกอิริยาบถที่ท่านแสดงออกมาเป็นเสมือนท่านกำลังสื่อวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สู่พุทธบริษัท โดยท่านครูบาอินทอยู่บนหลักการนี้ จะเห็นได้ว่า ถ้าคำสอนใดผิดไปจากหลักการที่ว่ามาท่านครูบาจะออกมาชี้แจง แก้ไข ตอบโต้คำสอนที่ผิดเหล่านั้น โดยมีหลักสำคัญที่ยึดถือสรุปเป็น

ประเด็นสำคัญได้ 5 ประการ คือ หลักสติปัฏฐาน 4 หลักไตรสิกขา หลักตระหนักถึงศักยภาพของผู้ฟัง หลักธรรมาธิปไตย และหลักสร้างปัญญา

สรุป พระสาวกในสมัยพุทธกาลใช้การเผยแผ่ 4 วิธี คือ บรรยาย สอน สอน และแนะนำ ส่วนพระคณาจารย์ในประเทศไทยปัจจุบันใช้การเทศนารูปแบบต่าง ๆ ปาฐกถา การบรรยาย โดยใช้เทคนิควิธีการหลากหลาย เช่น เล่านิทานประกอบ ยกอุปมา แต่งเป็นบทกลอนพูด เชื่อมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ยกตัวอย่างประกอบ แทรกเรื่องขันขำ และได้นำเทคนิค และรูปแบบการสอนไปประยุกต์กับหลักนิเทศศาสตร์ นำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น วิทยุ, โทรทัศน์, หนังสือพิมพ์ เป็นต้น เข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือเผยแผ่ บ้างก็ใช้ชีวิตตั้งแต่บวชจนถึงกลายเป็นเจ้าอาวาสเป็นสื่อในการสอนธรรม และมุ่งเน้นให้ออกจากการถูกรอบงำของวัตถุนิยม ในส่วนของพระคณาจารย์สายปฏิบัติ ท่านที่ค้นคว้าจากประสบการณ์ โดยไม่ยึดติดตำรา แต่อธิบายจากสภาวะจริง จึงเป็นปรากฏการณ์ใหม่ ขณะเดียวกัน จะพบว่า การเผยแผ่การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้เป็นที่นิยมโดยเน้นที่สติปัฏฐาน 4

ท่านพระโพธิญาณเถระ ได้จัดการฝึกอบรมฆราวาสให้ดำเนินชีวิตด้วยหลักฆราวาสธรรม 4 ให้ไปที่การรักษาศีลและการละเว้นอบายมุข และการให้ข้อคิด ทำให้ฆราวาสครองเรือนด้วยความสุข จัดการฝึกอบรมอุบาสกอุบาสิกา และแม่ชี ด้วยหลักอนุปัพพิกา 5 ให้ประพฤติพรหมจรรย์ ปฏิบัติธรรมรักษาศีลที่ถูกต้อง และการเจริญวิปัสสนา ซึ่งการรักษาศีล และฝึกสมาธิ เป็นหนทางได้รับความสงบในชีวิตประจำวัน และหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 โดย เน้นการปฏิบัติประกอบด้วย การเสียสละ กิเลส การฟังธรรมเพื่อทำความเข้าใจ การให้ทานด้วยปัญญา ท่านใช้วิธีการเทศน์สอนธรรมะ และการสนทนาธรรมเฉพาะตัว และเป็นกลุ่ม ในวันพระ และวันสำคัญ นอกจากนี้ ท่านได้จัดฝึกอบรมผู้นำ การเผยแผ่ธรรมะสาขา โดยใช้หลักธรรม คือ คารวะ 6 และกัลยาณมิตร 7 เพื่อให้มีประสิทธิภาพไปทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะทั้งใน และต่างประเทศ

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า ครูบาอินทจักร เผยแผ่ธรรมะด้วยวิธีการ วิปัสสนากรรมฐาน หลักสติปัฏฐาน 4 หลักไตรสิกขา หลักตระหนักถึงศักยภาพของผู้ฟัง หลักธรรมาธิปไตย และหลักสร้างปัญญา พระสาวกในสมัยพุทธกาลใช้การเผยแผ่ 4 วิธี คือ บรรยาย สอน สอน และแนะนำ ส่วนพระคณาจารย์ในประเทศไทยปัจจุบันใช้การเทศนารูปแบบต่าง ๆ ปาฐกถา การบรรยาย โดยใช้เทคนิควิธีผ่านสื่อต่าง ๆ

งานวิจัยในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2551 ขึ้นมา)

พระมหาวรจักร ฉนทชาโต (มุ่งเกี่ยวกลาง) (2550 : 97-100) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง "การศึกษาบทบาท และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชสังวรญาณ (พุทธฐานิโย)" ผลการศึกษาพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชสังวรญาณ (พุทธฐานิโย) ท่านจะเน้นการสอนในเรื่องการเจริญสติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ หลักสติปัฏฐาน 4 คือ การพิจารณากาย การพิจารณาเวทนา การพิจารณาจิต และการพิจารณาธรรม นอกจากนั้น ท่านยังเน้นสอนหลักการทำสติตามรู้ความคิดให้สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันคือให้สามารถทำสติตามรู้การยืน เดิน นั่ง นอน รับประทานอาหาร ดื่ม ทำ พูด คิด เป็นการฝึกสติสมาธิได้ทุกอิริยาบถ

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชสังวรญาณ(พุทธฐานิโย) เน้นการสอนในเรื่องการเจริญสติวิปัสสนากรรมฐาน หลักสติปัฏฐาน 4 คือ การพิจารณากาย การพิจารณาเวทนา การพิจารณาจิต และการพิจารณาธรรม นอกจากนั้น ท่านยังเน้น

สอนหลักการทำให้สติตามรู้ความคิดให้สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน จาก การยืน เดิน นั่ง นอน รับประทานอาหาร ตื่น ทำ พุด คิด เป็นการฝึกสติสมาธิได้ทุกอิริยาบถ

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Katz และ Lazarsfeld (1955 : 27) “ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติส่วนบุคคล ต่อการสื่อสาร พบว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะมีการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติและการยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด สื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นสูงใจ ส่วนสื่อมวลชนจะมีความสำคัญในขั้นตอนการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และอาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน

Klapper (1968 : 18) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลที่ได้รับจากการสื่อสารด้วยตัวบุคคล พบว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีความสำคัญต่อผู้รับสาร เป็นตัวกลางสำคัญที่จะสกัดกั้นหรือส่งเสริมในสังคมนั้น ๆ ให้อยอมรับหรือไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง และถ้าสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำความคิดเห็นในเรื่องที่ต้องการเปลี่ยนแปลงด้วยแล้ว บทบาทของสื่อบุคคลจะมีความสำคัญอย่างยิ่ง สรุปได้ว่าสื่อบุคคลเป็นรูปแบบที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ตลอดถึงการยอมรับร่วมมือทำกิจกรรมหรือร่วมมือปฏิบัติมากที่สุด

Roger (1978 : 291) ได้ศึกษาเกี่ยวกับช่องทางของการสื่อสารในหนังสือคู่มือการสื่อสาร โดยเทียบเคียงกับผลการวิจัยต่าง ๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ หมายถึง การเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจอย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิผลมากกว่า เมื่อผู้ส่งสารมีวัตถุประสงค์อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่นหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม คือ สื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อและทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่นมากกว่าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้างในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ เพราะกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ เป็นผลจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลที่อยู่ต่อหน้าต่อตากันทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยของแคทซ์ ลาซาสเฟลด์ แคลฟเฟอร์ และโรเจอร์ส์ มีผลการวิจัยที่สอดคล้องกัน โดยพบว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีบทบาทและมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติที่ติดอยู่อย่างฝังแน่นในตัวบุคคลหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ภายในสังคม

Yuille และ Sereda (1981 : 155-168) ได้ศึกษาวิจัยผลของการฝึกสมาธิ 2 วิธีคือ Transcendental Meditation (TM) และ Savasana Yoga ที่มีผลต่อการวัดผลทางความคิด กลุ่มทดลองเป็นนักศึกษาหญิง 66 คน และชาย 70 คน ที่สมัครใจเข้าร่วมการทดลองนี้ ก่อน และหลังการทดลองกลุ่มตัวอย่างต้องทำแบบทดสอบเกี่ยวกับความจำระยะสั้น และระยะยาว แบบทดสอบความมีใจจดจ่อกับสิ่งที่ทำ แบบทดสอบทักษะการอ่าน และแบบทดสอบความฉลาดในระยะทดลองกลุ่มทดลองต้องฝึกสมาธิวันละ 2 ครั้ง เป็นเวลา 2 สัปดาห์ ผลการทดลองพบว่าระยะหลังการทดลองกลุ่มทดลองมีผลการทดสอบทั้งหมดสูงกว่าระยะก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญ

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การฝึกสมาธิด้วยวิธี Transcendental Meditation (TM) และวิธี Savasana Yoga มีผลต่อการวัดผลทางความคิดกลุ่มทดลอง เกี่ยวกับความจำระยะสั้น และระยะยาว ความมีใจจดจ่อกับสิ่งที่ทำ ทักษะการอ่าน และความฉลาด มีผลการทดสอบหลังการทดลองกลุ่มทดลองมีผลการทดสอบทั้งหมดสูงกว่าระยะก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญ

Person (1993 : 88-97) ศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง “วจนะสัมพันธ์ในปาฐกถาธรรม พระพยอม” ผลการวิจัยพบว่า วิธีการเทศนาของพระพยอม ไม่ได้เป็นไปตามลักษณะโครงสร้างการเรียบเรียงความคิดอย่างเป็นระบบระเบียบ แต่เป็นรูปแบบที่นำเอาแนวความคิดต่าง ๆ มาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน โดยใช้การเล่าเรื่องเพื่อถ่ายทอดคำสั่งสอนทางอ้อม และใช้เทคนิคให้ผู้ฟังเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการถามคำถามประเภทที่ไม่ต้องการคำตอบหรือคำถามเชิงวาทศิลป์ (Rhetorical Questions) ซึ่งเป็นกลไกหนึ่งในการจูงใจผู้ฟังให้มีส่วนร่วม และเกิดความคิดคล้อยตาม (Involvement Devices)

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า วิธีการเทศนาของพระพยอม ไม่มีรูปแบบการเรียงความคิดอย่างเป็นระบบ แต่เป็นรูปแบบที่นำเอาแนวความคิดต่าง ๆ มาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน โดยใช้การเล่าเรื่อง และใช้เทคนิคการตั้งคำถาม เป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบหรือคำถามเชิงวาทศิลป์ เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้ฟังให้มีส่วนร่วม และเกิดความคิดคล้อยตาม

Sorohan (1995 : 12) ได้ทดลองให้พนักงานในบริษัทเอกชนแห่งหนึ่งในเมืองมิชิแกนได้ฝึกสมาธิแบบ Transcendental Meditation (TM) เป็นเวลา 20 นาทีพร้อมกันก่อนเริ่มงานในตอนเช้า และก่อนเริ่มทำงานในตอนบ่ายทุกวันนานเป็นเวลา 4 เดือน ผลการทดลองพบว่า พนักงานมีพลังงานในการทำงานมากขึ้นซึ่งส่งผลให้พวกเขาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า พนักงานที่ฝึกสมาธิยังมีความคิดสร้างสรรค์ในระดับสูงขึ้น และมีความเครียดในการทำงานลดลงด้วย

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า การฝึกสมาธิแบบ Transcendental Meditation (TM) เป็นเวลา 20 นาที พร้อมกันก่อนเริ่มงานในตอนเช้า และก่อนเริ่มทำงานในตอนบ่ายทุกวัน นานเป็นเวลา 4 เดือน ทำให้พนักงานมีพลังงานในการทำงานมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้งานมีประสิทธิภาพมากขึ้น

Schwartz (2001 : 247-262) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างหลักจริยธรรมของสมาคมกับพฤติกรรมของบุคลากร พบว่า จริยธรรมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในองค์กร พฤติกรรมจากการศึกษามีส่วนประกอบ 5 ประการ คือ ความสนใจในตนเอง ความไม่เป็นที่พอใจ สิ่งแวดล้อม ความน่าสนใจขององค์กร และขาดความสนใจภาวะเบียบของคนในองค์กร ซึ่งขึ้นอยู่กับคุณค่าของบุคคล ความเกรงกลัววินัย และความรู้สึกลับกตต่อองค์กร วินัยขององค์กรสามารถประมวลอิทธิพลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความสัมพันธ์ของคนในองค์กรที่มีวินัย

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า จริยธรรมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในองค์กร ทั้งนี้ พฤติกรรมจากการศึกษามีส่วนประกอบ 5 ประการ คือ ความสนใจในตนเอง ความไม่เป็นที่พอใจ สิ่งแวดล้อม ความน่าสนใจขององค์กร และขาดความสนใจภาวะเบียบของคนในองค์กร

Andrew และ Peter (2006 : 251) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสื่อใหม่ในการสื่อสาร พบว่า ผลจากการนำอินเทอร์เน็ตไปใช้บูรณาการเป็นช่องทางการสื่อสารการตลาดที่สามารถเข้าถึงการดำเนินชีวิตของลูกค้าได้มากยิ่งขึ้น ดังนั้น อินเทอร์เน็ตสามารถใช้ในการตอบสนองแบบทันที ซึ่งสามารถกระตุ้นให้ลูกค้าเกิดการตอบรับในการส่งเสริมการตลาดในสื่อรูปแบบอื่น ๆ ด้วย และเว็บไซต์สามารถเป็นช่องทางในการสร้างการตอบสนองรายบุคคลหรือการติดต่อกลับ เช่น ฝ่ายบริการลูกค้าสามารถติดต่อกลับไปถึงลูกค้าตามข้อมูลที่กรอกไว้ในแบบฟอร์มบนอินเทอร์เน็ต นอกจากนี้ อินเทอร์เน็ตยังเป็นประโยชน์ในการกระตุ้นการตัดสินใจซื้อในช่องทางปกติได้ นับได้ว่าอินเทอร์เน็ตเป็นตัวกลางในการ

สื่อสารติดต่อกับลูกค้าที่มีความเป็นอิสระ สามารถสื่อสารการตลาดได้ไกลในระดับสากล ที่เข้าถึงแก่ประชาชนในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

กล่าวโดยสรุปงานวิจัยนี้ พบว่า อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางการสื่อสารการตลาดที่สามารถเข้าถึงการดำเนินชีวิตของลูกค้าได้มากยิ่งขึ้น อินเทอร์เน็ตสามารถใช้ในการตอบสนองแบบทันทีสามารถกระตุ้นให้ลูกค้าเกิดการตอบรับในการส่งเสริมการตลาดในสื่อรูปแบบอื่น ๆ ด้วย ส่วนเว็บไซต์สามารถเป็นช่องทางในการสร้างการตอบสนองรายบุคคลหรือการติดต่อกลับ อินเทอร์เน็ตจึงเป็นตัวกลางในการสื่อสารติดต่อกับลูกค้าได้ไกลในระดับสากลที่เข้าถึงประชาชนในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

กล่าวโดยสรุปจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด จะเห็นได้ว่าการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาต้องมีการพัฒนาไปตามสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและต้องอาศัยวิธี และรูปแบบในการเผยแพร่ที่ถูกต้อง และต้องอาศัยทฤษฎี และวิธีปฏิบัติต่าง ๆ อันเป็นที่ยอมรับ และเหมาะสมกับความเป็นพระสงฆ์ และจะต้องมีการประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้น การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาจึงต้องอาศัยรูปแบบวิธีการที่ผสมผสานกันกับเทคโนโลยีใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ หรือแม้กระทั่งในอินเทอร์เน็ตก็สามารถเผยแพร่ธรรมะได้

ตาราง 1 สรุปวิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สิ่งที่ค้นพบ	สิ่งที่ยังขาด	สิ่งที่ค้นหา
1. วิธีการ และเทคนิคของการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลของพระสงฆ์บางรูปที่ใช้ในปัจจุบัน	1. วิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยเด็ก	1. รูปแบบ และวิธีการของการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนวัยเด็ก
2. วิธีการ และเทคนิคของการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ของพระสงฆ์บางรูปที่ใช้ในปัจจุบัน	2. รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยเด็ก	2. รูปแบบ และวิธีการของการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนวัยรุ่น
3. วิธีการ และเทคนิคของการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของพระสงฆ์บางรูปที่ใช้ในปัจจุบัน	3. วิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยรุ่น	3. รูปแบบ และวิธีการของการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์

ตาราง 1 (ต่อ)

สิ่งที่ค้นพบ	สิ่งที่ยังขาด	สิ่งที่ค้นหา
4. วิธีการ และเทคนิคของการเผยแพร่ธรรมะด้วยการจัดกิจกรรมของพระสงฆ์บางรูปที่ใช้ในปัจจุบัน	4. รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยรุ่น	ไทยแก่พุทธศาสนิกชนวัยคนทำงาน 4. รูปแบบ และวิธีการของการเผยแพร่ธรรมะใน
5. วิธีการ และเทคนิคของการเผยแพร่ธรรมะด้วยการโน้มน้าวใจของพระสงฆ์บางรูปที่ใช้ในปัจจุบัน	5. วิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยคนวัยทำงาน	พระพุทธานุภาพของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนผู้สูงอายุ
6. บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	6. รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยทำงาน	5. รูปแบบ และวิธีการของการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธานุภาพที่มีความเหมาะสมของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนทุกวัย
7ของการเลือกสื่อเพื่อศึกษาธรรมะของพุทธศาสนิกชน	7. วิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยสูงอายุ	6. การพัฒนารูปแบบ และวิธีการของการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธานุภาพที่มีความเหมาะสมของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนทุกวัย
8. บทบาทในการการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการสงเคราะห์	8. รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยสูงอายุ	
9. วิธีการสื่อสารของพระสงฆ์บางรูปในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา		

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory Observation) รวมทั้งการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research) ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อศึกษาวิธีการ เทคนิค หรือกลยุทธ์ของการเผยแผ่ธรรมะในสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงสภาพปัญหา อุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ตลอดจนการพัฒนาารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ซึ่งมีขอบเขตและขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
 - 1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.2 ขอบเขตด้านวิธีการวิจัย
 - 1.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา
 - 1.4 ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย
 - 1.5 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. การดำเนินการวิจัย
 - 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
 - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.3 การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดขอบเขตเนื้อหา และขอบเขตวิธีการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านขอบเขตเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหาด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็น ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

- 2) เพื่อศึกษาการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ตลอดถึงปัญหา อุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ
- 3) เพื่อพัฒนารูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

2. ขอบเขตด้านขอบเขตวิธีการวิจัย

วิธีวิจัยในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การศึกษาวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นขั้นตอนแรกของการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและขอความอนุเคราะห์ข้อมูลประเภทเอกสาร จากห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ห้องสมุดกระทรวงวัฒนธรรม สถาบัน หน่วยงาน รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และพระสงฆ์ทั้ง 7 รูป นอกจากนี้ยังมีเอกสารจากวัดป่า และสำนักสงฆ์ตลอดถึงข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์และพระไตรปิฎก (ไทย-บาลี) เพื่อรวบรวมข้อมูลเอกสารอันได้แก่ หนังสือ วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องของรูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย

2) การวิจัยจากบุคคล (Key Informant) ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) ด้วยการสนทนา การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการสังเกต (Observation) พระสงฆ์ พุทธศาสนิกชนที่เข้าฟังการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ทั้ง 7 รูป เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและถูกต้อง อีกทั้งเก็บข้อมูลโดยการบันทึกเทป หลังจากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลมาถอดเทปแล้วจัดหมวดหมู่ของข้อมูล โดยแยกประเภทเป็นรูปแบบกับความเหมาะสมของคนแต่ละวัย

3) การศึกษาวิจัยจากภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยเริ่มศึกษาจากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระสงฆ์ทั้ง 7 รูป และพุทธศาสนิกชน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และวิธีการสโนว์บอลล์เทคนิค (Snow Ball Technique) และคัดเลือกบุคคล (Key Informants) เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยตลอดถึงเทคนิคหรือยุทธวิธีในการเผยแผ่ธรรมะ การนำเสนอเนื้อหาธรรมะ และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมกับพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนวัยต่าง ๆ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกิจกรรมการดำเนินงานร่วมกับชุมชนทั้งการประชุมกลุ่ม (Focus Group) เพื่อระดมความคิดเห็น การวิเคราะห์ และการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การแสวงหาข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ของข้อมูลมากยิ่งขึ้น

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนในแต่ละวัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่วันที่ 10 ตุลาคม 2555 และเริ่มศึกษาภาคสนามในวันที่ 9 สิงหาคม 2556 เป็นต้นไป

4. ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่วิจัยจำนวน 7 แห่ง โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการคัดเลือก ดังนี้

4.1 หลักเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกพื้นที่วิจัย ประกอบด้วย

- 1) เป็นวัดที่มีพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรมะที่มีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับ
- 2) เป็นวัดที่พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะด้วยเทคนิคหรือกลยุทธ์ที่เข้ากับยุคสมัย
- 3) เป็นวัดที่พระสงฆ์มีการเผยแผ่ธรรมะทั้งรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
- 4) เป็นวัดที่มีการเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบของกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง

4.2 วัดหรือพื้นที่ที่ได้รับการคัดเลือกตามหลักเกณฑ์

จากหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกพื้นที่วิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้คัดเลือกวัดที่เข้าหลักเกณฑ์จำนวน 7 วัด ได้แก่

- 1) วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ตั้งอยู่ที่ถนนประชาธิปไตย แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

เป็นวัดอารามหลวงที่มี ศาสตราจารย์ ดร.พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) เป็นเจ้าอาวาส ท่านจบเปรียญธรรม 9 ประโยคตั้งแต่ยังเป็นสามเณร เป็นนาคหลวง สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาปรัชญา ท่านมีเทคนิคในการเผยแผ่ธรรมะที่เรียกว่า “สาธิตาป้อนเหยื่อ” ซึ่งเป็นวิธีการการเผยแผ่ธรรมะอันเป็นที่ยอมรับในด้านการเผยแผ่ธรรมะ เป็นวัดที่มีการเผยแผ่ในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร จัดกิจกรรมตามปกติในวันสำคัญทางพุทธศาสนา จัดกิจกรรมพิเศษ เช่น การจัดบวชเณรภาคฤดูร้อน การจัดอบรมคุณธรรมจริยธรรมแล้ว วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร ยังจัดให้มีการอบรมพระนักเทศน์เป็นประจำทุกปี ซึ่งถือเป็นแหล่งผลิตพระนักเทศน์ของประเทศไทย

- 2) วัดสวนแก้ว ตั้งอยู่ที่ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

เป็นวัดที่มีพระราชธรรมนิเทศ หรือพระพยอม กัลยาโณ พระนักเทศน์ชื่อเสียงเป็นเจ้าอาวาส ท่านใช้เทคนิคการเผยแผ่ธรรมะที่ได้รับการยอมรับด้วยการสงเคราะห์ และการเทศน์ด้วยจังหวะลีลา น้ำเสียงที่เร้าใจ มีวิธีการเผยแผ่ธรรมะที่หลากหลายในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างครบถ้วน ยังเป็นวัดที่มีการจัดกิจกรรมเป็นประจำในวันสำคัญทางพุทธศาสนา และวันหยุด จึงสร้างแรงจูงใจพุทธศาสนิกชนให้ติดตาม และเดินทางไปวัดสวนแก้ว

- 3) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือวัดโพธิ์-ท่าเตียน ตั้งอยู่ที่ถนนสนามไชย แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

เป็นวัดอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร และเป็นวัดประจำในรัชกาลที่ 1 เป็นวัดที่สิ่งปลูกสร้างที่มีความสวยงาม มีชื่อเสียงจนได้รับการยกเป็นมรดกโลก มีพระนักเผยแผ่ระดับประเทศหลายองค์ มีการจัดกิจกรรมในการเผยแผ่ธรรมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ พระครูพิมลธรรมภาณ (ดร.มานพ ปาละพันธ์) ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นพระนักเทศน์ชื่อดัง โดยเฉพาะการเทศน์มหาชาติของท่านที่มีน้ำเสียงจังหวะลีลาที่กังวาน ไพเราะน่าฟัง จึงรับนิมนต์ให้เทศน์มหาชาติกว่าร้อยงานในแต่ละปี นอกจากนี้ท่านยังเป็นพระอาจารย์สอนธรรมะตามสถานศึกษาหลายแห่ง ท่านมีผลงานด้านการเขียนหลายฉบับ โดยท่านจะแจกจ่ายหมดแทบทุกครั้งทีไปสอนธรรมะในสถานศึกษา มีการเผยแผ่ทางอินเทอร์เน็ต

- 4) ศูนย์วิปัสสนาไร่เชิญตะวัน ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมที่พร้อมยกระดับเป็นวัด มีพระมหาภูมิจัย วชิรเมธี หรือ

ว. วิชระเมธี พระนักเผยแผ่ธรรมะและพระนักเขียนชื่อดัง เป็นผู้อำนวยการ ภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญ ตะวันยังเป็นสถานที่ที่มีความสวยงามและเหมาะสมในการเผยแผ่ธรรมะ และการปฏิบัติธรรมของ พุทธศาสนิกชนในกิจกรรมต่าง ๆ มีสถาบันการศึกษาวิมุตติวิทยาลัยที่จัดให้มีการศึกษาระดับอุดมศึกษา ให้บริการ จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ของพุทธศาสนิกชน ท่านมีวิธีการเผยแผ่ที่หลากหลายทั้งด้วยสื่อบุคคล สื่อ สิ่งพิมพ์ (ที่มียอดขายสูง) และสื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างมากมาย มีการเผยแผ่ธรรมผ่านทาง โทรทัศน์เคลื่อนที่

5) วัดสร้อยทอง ตั้งอยู่ที่ถนนประชาราษฎร์สาย 1 เขตบางซื่อ

กรุงเทพมหานคร

เป็นพระอารามหลวงที่มีพระนักเผยแผ่จำนวนมาก โดยเฉพาะ พระมหาสมปอง ตาลปุตโต เป็นพระนักเทศน์ชื่อดังระดับประเทศ เป็นพระอาจารย์สอนธรรมะของวัดสร้อยทอง มีผลงานทั้งด้านการเทศน์ที่สนุกสนาน มีสาระ มีงานเขียนหนังสือหลายเล่ม มีผลงานทางอินเทอร์เน็ต อย่างมากมาย มีการเผยแผ่ธรรมผ่านทางโทรทัศน์เคลื่อนที่ นอกจากนี้ วัดสร้อยทองยังมีโรงเรียน พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่มีผู้สนใจเข้าเรียนเป็นจำนวนมากแล้ว วัดยังจัดกิจกรรมในวันสำคัญทาง ศาสนาและวันหยุด มีการจัดอบรมจริยธรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

6) วัดบางปลาหมอ ตั้งอยู่ที่ถนนรังสิต-นครนายก คลอง 14 อำเภอองครักษ์

จังหวัดนครนายก

วัดบางปลาหมอเป็นวัดที่มีความร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม มี พระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์ โอดิตพระธรรมทูต ที่มีประสบการณ์เผยแผ่ธรรมะในต่างประเทศ ในการ เผยแผ่ธรรมะ มีการจัดกิจกรรมการเผยแผ่ธรรมะด้วยรูปแบบต่าง ๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ มีการจัดทำอุปกรณ์การเผยแผ่ที่มีความสวยงาม ชวนติดตาม เช่น ธรรมะกลีบตาลปัตร ธรรมะเดินทาง เป็นต้น นอกจากนี้ วัดบางปลาหมอยังจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและวันหยุด มีการ จัดอบรมจริยธรรมเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

7) วัดพิชชอดม ตั้งอยู่ที่ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี

วัดพิชชอดมเป็นวัดที่มีความร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม มีพระ อธิการสมบุญ สิริปัญโญ พระนักเผยแผ่และพระนักพัฒนาเป็นเจ้าของ ท่านมีประสบการณ์เผยแผ่ ธรรมะในรูปแบบการเทศน์ปกติและการเทศน์ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ทีวีดาวเทียม เป็นประจำ ท่านได้นำ เทคนิคการเผยแผ่ธรรมะจากนามธรรมให้สามารถมองเห็นได้อย่างรูปธรรม มีการจัดนรก-สวรรค์จำลอง ที่มีหุ่นที่สามารถเคลื่อนไหวได้ มีการใช้แสงสีเสียงประกอบให้เกิดความน่าสนใจและสมจริง ซึ่งทำให้ ได้รับการเผยแพร่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้ ท่านยังมีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทาง ศาสนา และวันหยุด ให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติธรรมเป็นประจำ มีการจัดสถานที่พัก “วัดสแตย์” ให้ พุทธศาสนิกชนได้เข้าพักพร้อมได้ธรรม มีศูนย์ปฏิบัติธรรมที่สามารถรองรับผู้ปฏิบัติธรรมได้กว่า 300 คน

5. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้จำแนกประชากรและกลุ่มตัวอย่างออกเป็นกลุ่ม เพื่อให้ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

5.1 ประชากร

ผู้วิจัยได้แบ่งประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1) กลุ่มพระสงฆ์ที่เป็นนักเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย
- 2) กลุ่มพุทธศาสนิกชน จำแนกตามวัยออกเป็น 4 กลุ่มย่อย ดังนี้

(1) กลุ่มคนวัยเด็ก เป็นเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 3-12 ปี ที่เข้ามาฟังธรรมพร้อมทั้งปฏิบัติธรรมในวัด และในสถานที่ที่มีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงผู้ที่สนใจศึกษาธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พระสงฆ์จัดทำขึ้น

(2) กลุ่มคนวัยรุ่น เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 13-20 ปี ที่เข้ามาฟังธรรมพร้อมทั้งปฏิบัติธรรมในวัด และในสถานที่ที่มีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงผู้ที่สนใจศึกษาธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พระสงฆ์จัดทำขึ้น

(3) กลุ่มคนวัยทำงาน เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 21-59 ปี ที่เข้ามาฟังธรรมพร้อมทั้งปฏิบัติธรรมในวัด และในสถานที่ที่มีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงผู้ที่สนใจศึกษาธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พระสงฆ์จัดทำขึ้น

(4) กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่เข้ามาฟังธรรมพร้อมทั้งปฏิบัติธรรมในวัด และในสถานที่ที่มีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงผู้ที่สนใจศึกษาธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พระสงฆ์จัดทำขึ้น

3) กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะในพุทธศาสนา เช่น บุคลากรในสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม วัด ตลอดจนรวมถึงพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่เข้ามาทำบุญในวัดและผู้ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับวัด

5.2 กลุ่มตัวอย่าง

1) หลักเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกกลุ่มตัวอย่าง มีดังนี้

(1) หลักเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกตัวอย่างจากกลุ่มผู้รู้ มีดังนี้

- (1.1) เป็นพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่คัดเลือกในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- (1.2) เป็นพระสงฆ์ที่มีวิธีการหรือเทคนิคในการเผยแผ่ธรรมะเป็นที่ยอมรับ
- (1.3) เป็นพระสงฆ์ที่มีรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อประเภทต่าง ๆ

ตั้งแต่ 2 สื่อ ขึ้นไป

(1.4) เป็นพระสงฆ์ที่มีรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อต่าง ๆ เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 7 ปี ขึ้นไป

(2) หลักเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกตัวอย่างจากกลุ่มพุทธศาสนิกชนและผู้เกี่ยวข้อง มีดังนี้

(2.1) เป็นพุทธศาสนิกชนที่ติดตามการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์กลุ่มตัวอย่างทั้งในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

(2.2) เป็นเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรในหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์

2) วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง 2 แบบ คือ

(1) การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้วิจัยจะเลือกพระสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเป็นพระนักเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนทั่วไป จำนวน 7 รูป และคัดเลือกจากบุคลากรในสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม วัด ตลอดจนรวมถึงพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่เข้ามาทำบุญในวัดและ / หรือผู้ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับวัด

(2) การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยเลือกเฉพาะพุทธศาสนิกชนที่เดินทางไปรับฟังการเผยแผ่ธรรม และปฏิบัติธรรมะในวัด โดยกำหนดว่าจะต้องมีอายุตามเกณฑ์ของคนแต่ละวัยตามที่ผู้วิจัยกำหนดไว้

3) กลุ่มตัวอย่างที่เข้าหลักเกณฑ์ มีดังนี้

(1) กลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ตามหลักเกณฑ์ข้างต้น จำนวน 7 รูป มีดังนี้

(1.1) ศาสตราจารย์ ดร.พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร) ท่านดำรงตำแหน่งกรรมการเถระสมาคม เจ้าคณะภาค 2 เจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร และเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จบเปรียญธรรม 9 ประโยค จบปริญญาโทและเอก สาขาปรัชญาจากมหาวิทยาลัยเดลี ประเทศอินเดีย ท่านเป็นพระที่มีเทคนิคและวิธีการในการเผยแผ่พุทธธรรมหรือวิธีการในการนำเสนอที่โดดเด่นมากจนได้รับรางวัลศาสตรเมธี จากมูลนิธิศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รางวัลอื่น ๆ อีกมากมาย จากผลงานที่แพร่หลายของท่านทำให้ท่านได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ประเภทวิชาปรัชญา สาขาอคมวิทยา นอกจากนี้ท่านยังมีผลงานเขียนที่มีคุณค่าและให้ข้อคิดอีกมากมาย

(1.2) พระราชธรรมนิเทศ หรือพระพยอม กัลยาโณ (วัดสวนแก้ว) นามเดิมว่า พยอม จันทเพชร เป็นพระนักเทศน์และพระผู้เสียสละและพระนักพัฒนาที่มีความรู้ ความสามารถอย่างมากจนเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมไทย จนนักธรรมเอก ได้รับปริญญามหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์และดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ในหลากหลายสาขาวิชา และหลายสถาบันการศึกษา ท่านมีผลงานในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในรูปของหนังสือ บทภาพยนตร์ การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อใหม่ (New Media) ตลอดทั้งผลงานด้านการพัฒนาเพื่อสังคม เช่น โครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน โครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม โครงการกระบอกสารอกกิลเลส โครงการร่มโพธิ์แก้ว โครงการเวทีบำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น ท่านได้รับการยกย่องจากองค์กรต่าง ๆ ตั้งแต่ปี 2528 ถึงปัจจุบัน ท่านได้รับประกาศเกียรติคุณและรางวัลกว่า 50 รางวัล

(1.3) ดร.พระครูพิมลธรรมภาณ (กันตสีโล) (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือวัดโพธิ์) ท่านดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระนักเทศน์ที่ได้รับรางวัลจากสังคมและส่วนราชการอย่างมาก ผลงานที่สำคัญของพระครูพิมลธรรมภาณที่ได้รับการยอมรับ คือ การเทศน์มหาชาติที่มีจังหวะลีลาการเทศน์พลิ้วไหวได้ทุกขบวนท่า สง่างาม ระดับแนวหน้าของวงการพระสงฆ์ จนได้รับนิมนต์ให้ไปเทศน์ทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นประจำกว่าร้อยงานในแต่ละปี ท่านยังเป็นพระสอนธรรมะให้แก่สถานศึกษาหลายแห่ง

(1.4) พระมหาภูษิต วชิรเมธี (ศุนย์วิปัสสนาไร่เชิญตะวัน จังหวัดเชียงราย) ท่านเป็นพระนักเขียนระดับแนวหน้า ใช้นามปากกาว่า ว. วชิรเมธี ท่านเป็นพระนักวิชาการ พระนักคตินักเขียนรุ่นใหม่ที่มีความคิดและความเห็นที่ทันสมัย จบเปรียญธรรม 9 ประโยค ท่านมีผลงานทางวิพากษ์และแนะนำสังคมหลายเรื่องจนได้รับพระราชทานรางวัลเสมาธรรมจักรจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ๆ ยิ่งไปกว่านั้นท่านยังเป็นอาจารย์พิเศษในสถาบันการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน เป็นวิทยากรพิเศษบรรยายวิชาการทางศาสนา อีกทั้งยังมีผลงานการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนามากมายผ่านเว็บไซต์ และเว็บไซต์ส่วนตัว เฟสบุ๊ก และ ทวิตเตอร์ หนังสือ วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

(1.5) พระมหาสมปอง ตาลปุตโต (วัดสร้อยทอง) ท่านเป็นพระเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนารุ่นใหม่ที่มีทัศนคติทันสมัย และนักบรรยายธรรมที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง และเป็นนักเขียนที่มีผลงานมากมาย จนได้รับรางวัลนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และองค์กรต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น ผลงานทางสื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และวีซีดี นอกจากนี้ท่านยังเป็นวิทยากรบรรยายข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นหัวหน้าค่ายพุทธธรรมนำชีวิตของวัดสร้อยทอง

(1.6) พระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์ ท่านเป็นพระธรรมทูตสายสหรัฐอเมริกาและยุโรป เคยเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดป่าซิก้าโก ปัจจุบันท่านเผยแผ่ธรรมะที่วัดบางปลากรด ธรรมลีลา รังสิตคลอง 14 ปทุมธานี ท่านมีผลงานที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางทั้งหนังสือภาษาไทย และคำแปลภาษาอังกฤษ เป็นที่ชื่นชอบของคนทุกวัย โดยเฉพาะผลงานสำหรับเด็ก และเยาวชน ซึ่งโดดเด่นมาก ท่านใช้เทคนิคธรรมะอ่านง่ายโดยใช้ภาษาสั้น ๆ ที่อ่านเข้าใจดีพร้อมทั้งมีภาพประกอบเผยแผ่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ก็จะมีเสียงเพลงประกอบ ท่านยังมีโครงการ “ธรรมะกลับตาลปัตร” ที่มียุทธวิธีการนำตาลปัตรมาเป็นสื่อเพื่อดึงดูดความสนใจในการฟังธรรม สามารถทำให้คนทุกวัยเรียนรู้อย่างสนุกสนานและนำข้อคิดไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ธรรมะไม่ใช่เรื่องน่าเบื่อ

(1.7) พระอธิการสมบูรณ์ สิริบุญโญ ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดพิชอุทุม อำเภอลำลูกกา คลอง 13 จังหวัดปทุมธานี ท่านมีผลงานที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ด้านการจัดวัดเป็นสถานที่เผยแผ่ในรูปแบบ “วัดสแตย์” และจัดรูปแบบการเผยแผ่คุณธรรม นรก-สวรรค์ ที่มีการใช้เทคนิคแสงสีเสียงประกอบ เพื่อให้เห็นภาพประกอบการเผยแผ่ที่ชัดเจน

(2) กลุ่มตัวอย่างพุทธศาสนิกชนตามหลักเกณฑ์ข้างต้น แบ่งออกตามวัยเป็น 4 กลุ่ม มีดังนี้

(2.1) กลุ่มคนวัยเด็ก เป็นเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 3-12 ปี ที่เข้ามาฟังธรรมพร้อมทั้งปฏิบัติธรรมในวัด และในสถานที่ที่มีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงผู้ที่สนใจศึกษาธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พระสงฆ์จัดทำขึ้นจำนวน 7 วัด วัดละประมาณ 10 คน

(2.2) กลุ่มคนวัยรุ่น เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 13-20 ปี ที่เข้ามาฟังธรรมพร้อมทั้งปฏิบัติธรรมในวัด และในสถานที่ที่มีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงผู้ที่สนใจศึกษาธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พระสงฆ์จัดทำขึ้น จำนวน 7 วัด วัดละประมาณ 10 คน

(2.3) กลุ่มคนวัยทำงาน เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 21-59 ปี ที่เข้ามาฟังธรรมพร้อมทั้งปฏิบัติธรรมในวัดและในสถานที่ที่มีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงผู้ที่สนใจศึกษาธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์และที่พระสงฆ์จัดทำขึ้น จำนวน 7 วัด วัดละประมาณ 10 คน

(2.4) กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นผู้มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ที่เข้ามาฟังธรรมพร้อมทั้งปฏิบัติธรรมในวัดและในสถานที่ที่มีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงผู้ที่สนใจศึกษาธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พระสงฆ์จัดทำขึ้น จำนวน 7 วัด วัดละประมาณ 10 คน

(3) กลุ่มตัวอย่างผู้เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะในพุทธศาสนา เช่น บุคลากรในสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม วัด ตลอดจนถึงพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่เข้ามาทำบุญในวัด และผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับวัด

การดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยด้วยกระบวนการดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1.1 แบบสำรวจ (Survey Form)

ผู้วิจัยเข้าไปสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ที่วิจัยเกี่ยวกับข้อมูลทางประชากร ในการเข้าไปสำรวจนั้น ผู้วิจัยได้พบกับเจ้าอาวาสในแต่ละวัด หัวหน้าหน่วยงานทั้งภาครัฐและพุทธศาสนิกชนในพื้นที่สนามวิจัย ที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาโดยผู้วิจัยได้แนะนำตัวเอง พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ของการเข้ามาในพื้นที่วิจัย

1.2 แบบสังเกต (Observation Form) ผู้วิจัยได้แบ่งเครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต เป็น 2 ประเภท คือ

1) แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation)

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตด้วยตัวของผู้วิจัยเอง คือ ผู้วิจัยจะเริ่มสังเกตลักษณะของบุคลิกภาพ การใช้ภาษา การใช้ถ้อยคำพูด การใช้สัญลักษณ์ การยกตัวอย่าง รวมทั้งการใช้สื่อประกอบการอธิบายหรือบรรยายของพระสงฆ์ สำหรับการเผยแผ่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และหนังสือในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และภาพยนตร์นั้น ผู้วิจัยจะสังเกตจากลักษณะการใช้ถ้อยคำ ภาษา การยกตัวอย่าง รูปแบบของตัวอักษรที่ใช้ การใช้สีสันทัน การใช้สัญลักษณ์รูปภาพ หรือสัญลักษณ์อื่น ๆ แทนความหมาย

ส่วนพุทธศาสนิกชน ทั้งวัยเด็ก วัยรุ่น วัยทำงาน และผู้สูงอายุ นั้น ผู้วิจัยสังเกตจากบุคลิกลักษณะการแสดงออกจากการทำทาง คำพูด ความตั้งใจในการรับฟัง อีกทั้งปฏิกิริยาโต้ตอบกลับในขณะที่รับฟัง และหลังการรับฟังการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้ง 7 รูป

2) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

วิธีนี้ ผู้วิจัยจะเข้าสังเกตร่วมกับประชาชนทั่วไปที่เข้ารับฟังและติดตามการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในรูปแบบ เทคนิค กลยุทธ์ วิธีการสอน และการนำเสนอเนื้อหาธรรมะของพระสงฆ์

1.3 แบบสัมภาษณ์ (Interview Form)

วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ 2 ประเภท ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) หรือแบบสัมภาษณ์ที่เป็นทางการ แบ่งเป็น 2 ชุด

ชุดที่ 1 ใช้สัมภาษณ์พระสงฆ์ทั้ง 7 รูป ในเรื่องของรูปแบบที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดจนเทคนิค หรือกลยุทธ์ วิธีการสอน การนำเสนอธรรมะในพระพุทธศาสนา แบ่งชุดสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 วิธีการเผยแผ่ธรรมะในสมัยพุทธกาล สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ตอนที่ 3 สภาพปัญหา อุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะใน
พระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

ตอนที่ 4 รูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูปของ
พระสงฆ์ไทย รวมถึงเทคนิค หรือกลยุทธ์ วิธีการเผยแผ่ธรรมะที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

ชุดที่ 2 ใช้สัมภาษณ์พุทธศาสนิกชน และบุคลากรในสำนัก
พระพุทธรูปแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และวัด ในการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยจะตั้ง
คำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และคำถามของผู้วิจัย โดยเน้นในเรื่องของรูปแบบเทคนิคหรือกลยุทธ์
ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทย ตลอดถึงปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จในการเผยแผ่
ธรรมะในพระพุทธรูปและปัจจัยที่ช่วยให้คนในแต่ละวัยที่ติดตามการเผยแผ่ธรรมะในทุกูปแบบ มี
จิตใจเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูป แบ่งชุดสัมภาษณ์ออกเป็น 4 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาท แนวทาง เทคนิค ในการเผยแผ่
ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความสนใจ และความประทับใจในเทคนิค
กลยุทธ์วิธีการสอน และรูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทยแก่
พุทธศาสนิกชน

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นเพิ่มเติมในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูป
ของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

2) แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ใช้
สัมภาษณ์พระสงฆ์พุทธศาสนิกชน และบุคลากรในสำนักพระพุทธรูปแห่งชาติ กรมการศาสนา
กระทรวงวัฒนธรรม และวัด ตลอดจนรวมถึงประชาชนทั่วไปที่เข้ามาทำบุญในวัดและผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณ
ใกล้เคียงกับวัด ตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ ซึ่งเป็นข้อคำถามที่นอกเหนือจากข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ซึ่ง
ผู้วิจัยได้จัดเตรียมไว้ แต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์และคำถามของการวิจัย หรือเป็นคำตอบที่
นอกเหนือจากคำถามในแบบสัมภาษณ์แต่บังเอิญนำมาเป็นผลของการวิจัยได้

1.4 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยจะจัดสนทนากลุ่ม สำหรับกลุ่มพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการ
เผยแผ่ธรรมะ เพื่อมาพูดคุยในเรื่องของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูปในครั้งพุทธกาลจนถึง
ปัจจุบัน อีกทั้ง อุปสรรค ปัญหา ความสำเร็จและความล้มเหลวในการเผยแผ่ธรรมะในทุก ๆ รูปแบบ
ตลอดถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเผยแผ่ธรรมะกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการ
เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ตลอดจนถึงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูปที่เหมาะสมกับ
พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ตลอดถึงเทคนิคหรือกลยุทธ์ที่ดึงดูดใจพุทธศาสนิกชนวัยต่าง ๆ

ส่วนการสนทนากลุ่มของพุทธศาสนิกชนทั้งคนวัยเด็ก วัยรุ่น คนวัยทำงาน และ
ผู้สูงอายุ ผู้วิจัยจะจัดสนทนาในประเด็นของปัจจัยและความพึงพอใจในเทคนิค กลยุทธ์ของการเผยแผ่
ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ ตลอดถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อ
พระพุทธรูป

ในการสนทนากลุ่มนี้ ผู้วิจัยจะจัดสนทนากลุ่มในขอบเขตของเนื้อหาที่สอดคล้อง
กับคำถามในการวิจัย และเนื้อหาที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเป็นแนวทางไว้ พร้อมทั้งผู้วิจัยสามารถ

เพิ่มเติมประเด็นหรือเนื้อหาได้ตามความเหมาะสม การสนทนาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการเขียนแผนผังความคิด (Mind Mapping) และ Power Point เชื่อมโยงประเด็นการสนทนา วิธีนี้จะช่วยเพิ่มให้ผู้เข้าร่วมสนทนาสนใจ และเสริมความคิดในเรื่องที่สนทนาได้โดยตลอดระยะเวลาที่สนทนา กลุ่ม เมื่อสิ้นสุดการสนทนาแล้ว ผู้เข้าร่วมสนทนาจึงสามารถมองเห็นรูปแบบที่ดีในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยได้เป็นอย่างดี

1.5 การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

ผู้วิจัยจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 1 ครั้ง จำนวน 12 คน โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนาจากตัวแทนกลุ่มผู้รู้ (Key Informants) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง (General Informants) ประกอบด้วย พระสงฆ์ พุทธศาสนิกชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในการเผยแผ่ธรรมะ ในการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการนี้ ผู้วิจัยจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการในขอบเขตที่สอดคล้องกับคำถามในการวิจัยและเนื้อหาที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งผู้วิจัยสามารถเพิ่มเติมประเด็นหรือเนื้อหาได้ตามความเหมาะสม

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ด้วยวิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ และการจัดสนทนากลุ่ม จดบันทึกข้อมูลที่ได้นำมาจัดเป็นหมวดหมู่ของแต่ละกลุ่ม ดังนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานที่วิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเพื่อศึกษาเป็นแนวทางของความรู้เบื้องต้น ก่อนที่ผู้วิจัยจะลงสนามวิจัยตลอดถึงการศึกษาบริบทพื้นที่ และสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับกลุ่มที่จะวิจัย

- 2) เอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎี
- 3) เอกสารที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
- 4) เอกสารที่เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน
- 5) เอกสารที่เกี่ยวกับหลักการจัดการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา
- 6) เอกสารที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ
- 7) งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย

2.1 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Studies) ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือสำหรับใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึก กล้องถ่ายภาพ เทปบันทึกเสียง ใช้ในภาคสนามตามแผนที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ โดยผู้วิจัยจะสร้างความคุ้นเคยกับพื้นที่และผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้วิจัยได้ทราบเป็นข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น หลังจากนั้นผู้วิจัยก็จะนัด วัน เวลา สถานที่ที่แน่นอน ในการเก็บข้อมูลและดำเนินการสำรวจ สังเกต และสัมภาษณ์

2.2 แหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแหล่งที่มาของข้อมูล ดังนี้

- 1) การเก็บข้อมูลจากเอกสาร

ผู้วิจัยจะคัดเลือกเอกสารเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับรูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน โดยคำนึงถึงความชัดเจน สมบูรณ์ และมีความถูกต้องของเอกสาร ทั้งนี้ เพื่อใช้เป็นแนวทางเบื้องต้นในการเก็บข้อมูลจากสนามวิจัย ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2) การสำรวจ

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสำรวจตามความมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้โดยใช้สำรวจข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่วิจัย แบบสำรวจที่ใช้ จะใช้แบบสำรวจแบบเป็นทางการจากบุคคลทั่วไปทั้งภายในพื้นที่และนอกพื้นที่ทำการวิจัย ผู้วิจัยจะใช้ภาษาที่ชัดเจนเข้าใจง่าย ไม่คลุมเครือ สมบูรณ์ ตรงตามประเด็นการวิจัยและถูกต้องมากที่สุด

3) การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ 2 ชนิด คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview)

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้วิจัยได้อาศัยแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยได้ปรับปรุงจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นได้นำไปให้อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา จำนวน 2 ท่าน แล้วนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อนำไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาและคนทุกวัย ที่ผู้วิจัยได้เลือกมาซึ่งเป็นผู้เข้าฟังการบรรยายธรรม และติดตามการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมายโดยใช้ทฤษฎีและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จากพระสงฆ์และบุคคลทั่วไปทุกวัยตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ เพื่อหาคำตอบในเรื่องรูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงเทคนิคและกลยุทธ์ต่างๆ วิธีการสอนและการนำเสนอในการเผยแผ่ธรรมะที่เหมาะสมกับคนแต่ละวัย

4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ทำโดยคัดเลือกตัวแทนกลุ่มแต่ละกลุ่มเข้าร่วมสนทนาภายในกลุ่มเดียวกัน คือ กลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มพุทธศาสนิกชน โดยผู้วิจัยจะเข้าร่วมเสวนาตามประเด็นหรือตามหัวข้อเรื่องที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แต่ละกลุ่มที่เข้าร่วมสนทนาแต่ละครั้งต้องมีสมาชิกไม่น้อยกว่า 6 คน แต่ไม่เกิน 12 คน

5) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop Practice)

ผู้วิจัยจะเลือกเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการจากกลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มพุทธศาสนิกชน โดยผู้วิจัยจะเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการตามประเด็น หรือตามหัวข้อที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อสรุปต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

3. การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปผู้วิจัยก็จะตรวจสอบและจัดกระทำข้อมูล โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาจากการรวบรวมเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาแยกตามความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

1) นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมดมาศึกษา และจัดแยกเป็นประเภท ตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้

2) นำข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสำรวจเบื้องต้น การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้จัดบันทึกไว้พร้อมกับการบันทึกเสียงมาถอดความแล้วแยกประเภท จัดเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในความมุ่งหมายของการวิจัย

3) นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสาร และข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม มาตรวจสอบความถูกต้องให้มากยิ่งขึ้น ก่อนที่จะนำไปวิเคราะห์และสรุปผล ผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเน้นการตรวจสอบความถูกต้อง (Methodological Triangulation)

การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เป็นการพิสูจน์ว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบมี ดังนี้

(1) การตรวจสอบแหล่งข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา คือ ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งสถานที่ หมายความว่า ถ้าบุคคล ผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ และแหล่งบุคคล หมายถึงว่า ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูล เปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

(2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ การตรวจสอบว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างใด โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกตแทนที่จะให้ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม

(3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยมีแนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิม จะทำให้การตีความของข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

(4) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวม ข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่นวิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกันนั้น ก็ ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

4) หลังจากนั้นก็นำข้อมูลที่ต้องเป็นจริงมากที่สุดไปวิเคราะห์ (ทรงคุณ จันทจร. 2554 : 77-78) วิธีการเช่นนี้จะเป็ประโยชน์อย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเพิ่มเติมข้อมูลให้ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เมื่อได้จัดทำข้อสรุปเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยจะดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อยืนยัน ข้อสรุปเบื้องต้น ก่อนหาข้อสรุปที่ถูกต้องจากที่ประชุมอีกครั้งหนึ่ง โดยผู้วิจัยจะจัดการประชุมเชิง ปฏิบัติการ จำนวน 1 ครั้ง โดยคัดเลือกตัวแทนในแต่ละกลุ่ม จากกลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มพุทธศาสนิกชน และ กลุ่มบุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา จำนวน 12 รูป / คน เพื่อยืนยันและ หาข้อสรุปของข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับวิธีการเผยแผ่ธรรมะในสมัยต่าง ๆ และสภาพปัญหา อุปสรรค ใน การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ตลอดจนการหา รูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

ผู้วิจัยจะจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการให้สอดคล้องกับคำถามในการวิจัย และ เนื้อหาที่ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเป็นแนวทางไว้ พร้อมทั้งผู้วิจัยสามารถเพิ่มเติมประเด็นหรือเนื้อหาได้ ตามความเหมาะสม ผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการเขียนแผนผังความคิด (Mind Mapping) เชื่อมโยงประเด็น การสนทนา ซึ่งวิธีนี้จะช่วยเพิ่มให้ผู้เข้าร่วมสนทนาสนใจและเสริมความคิดในเรื่องที่สนทนาได้โดยตลอด ระยะเวลาที่การประชุมเชิงปฏิบัติการ และเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกด้วย เมื่อสิ้นสุด การประชุมเชิงปฏิบัติการแล้ว ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการก็สามารถเห็นรูปแบบและการพัฒนา แนวทางในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนในแต่ละวัย

ในการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการนี้ ผู้วิจัยจะจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ ณ ห้องประชุม 901 (ชั้น 9) สำนักงานอัยการสูงสุด ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติฯ อาคาร เอ (อาคารราชปรีดิเรกฤทธิ์) ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร

4. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของการบรรยายตามเนื้อหาในแต่ละประเด็นในลักษณะขององค์ความรู้ใหม่ โดยใช้วิธีการอธิบายความในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) แล้วนำมาร้อยเรียงอย่างเป็นระบบตามความมุ่งหมายและพรรณนาวิเคราะห์ โดยนำแนวคิดทฤษฎีมายืนยัน

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน” ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาเอกสาร การสำรวจ การสังเกต สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการประชุมเชิงปฏิบัติการ นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียดที่จะนำเสนอในหัวข้อต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

- 1.1 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล
- 1.2 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยกรุงสุโขทัย
- 1.3 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยา
- 1.4 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
- 1.5 ปัญหา อุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะ

ตอนที่ 2 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ตลอดถึงปัญหา อุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะ

- 2.1 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของ ศาสตราจารย์ ดร. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต)
- 2.2 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ)
- 2.3 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของ ดร. พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ ปาละพันธ์)
- 2.4 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี)
- 2.5 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต
- 2.6 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระประสงค์ ปริบูรณ์โณ
- 2.7 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระอธิการสมบุรณ์ สิริปัญโญ
- 2.8 สรุปสภาพปัญหา อุปสรรค ในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์

ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

ตอนที่ 3 การพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

- 3.1 รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนวัยเด็ก
- 3.2 รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนวัยรุ่น
- 3.3 รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนวัยทำงาน

3.4 รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับ
พุทธศาสนิกชนผู้สูงอายุ

3.5 การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่
เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

ตอนที่ 1 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยถึงการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยกรุง
สุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและ
การสัมภาษณ์เชิงลึก สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1.1 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ธรรมแล้ว พระองค์ทรงนำหลักธรรมนั้นออกเผยแผ่
แก่ปัจเจกบุคคล และเวไนยสัตว์แต่ด้วยความที่มนุษย์มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านสติปัญญา ความรู้
ความสามารถ พระองค์จึงทรงเปรียบเทียบมนุษย์กับบัว 4 เหล่าด้วยกัน คือ บัวพื้นน้ำ บัวปริมน้ำ บัวใต้น้ำ
และบัวใต้โคลนตม ซึ่งแต่ละบุคคลย่อมต้องมีความแตกต่างกันทั้งทางด้านจริต สติปัญญา ความรู้
ความสามารถ ตลอดถึงพื้นฐานด้านความสนใจ บางคนเพียงแต่แนะนำก็เข้าใจนำไปปฏิบัติเองได้ บางคน
ต้องใช้ระยะเวลาและวิธีการสอนอย่างมากมาย จึงจะสนใจและเข้าใจ ฉะนั้นในการสอนพระองค์จึงทรง
พิจารณาถึงเทคนิคและวิธีการในการเผยแพร่ธรรมะเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับจริต ความรู้
ความสามารถ ความต้องการและวัยของผู้เข้ารับการเผยแผ่ ดังผู้วิจัยจะกล่าวถึงรายละเอียด ดังนี้

1.1.1 การเผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า สรุปได้ดังนี้

1) คุณลักษณะของพระพุทธเจ้า

พระองค์ทรงเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาและทรงความรู้อย่างแท้จริง มีความ
ประพฤติที่เหมาะสมแก่ฐานะ วางตนน่าเลื่อมใสศรัทธา น่ายกย่อง น่าเอาอย่าง มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อ
บุคคลทั้งปวง พระองค์เปี่ยมไปด้วยภูมิความรู้ในการถ่ายทอดพระธรรม มีศิลปะในการพูด ใช้ถ้อยคำที่
ทำให้เข้าใจง่าย มีน้ำเสียงอันไพเราะ อ่อนหวาน นุ่มนวล มีความกังวาน ชัดเจน ชวนฟัง ชวนศรัทธา
ทำให้ผู้ฟังรู้สึกอบอุ่นเป็นกันเอง ฟังธรรมด้วยความสนใจ กล้าที่จะซักถาม จนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสใน
พระธรรมของพระองค์ ส่งผลให้เทคนิคและวิธีการการเผยแพร่ธรรมะของพระองค์ได้รับการยอมรับและ
นำมาใช้จนทุกวันนี้ (พระบุญโชค ชยธมโม (สังแสง). 2547 : 8-9)

2) หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

พระองค์ทรงมีหลักการในการเผยแพร่ธรรมะคือ พระองค์จะทรงสอน
หลักธรรมที่เหมาะสมกับตัวบุคคล ก่อนที่จะทรงสอน พระองค์ทรงพิจารณาในลำดับแรก คือ ตัวผู้รับการ
เผยแผ่ว่า เป็นใคร อยู่ในวัยใด มีระดับภูมิปัญญาระดับใด สามารถในการรับรู้แค่ไหน พระองค์จึงทรง
สอนเนื้อหาธรรมะตามความสนใจของบุคคลนั้น ตลอดถึงวิธีการสอนให้เหมาะสมกับบุคคลผู้รับการเผย
แผ่ตามความแตกต่างของบุคคล ไม่ว่าจะป็นวัย จริต ภูมิความรู้ พระองค์ทรงปรับระดับความยากง่าย
ของเนื้อหาที่สอน พร้อมทั้งปรับวิธีการสอนให้สอดคล้องกับบุคลิกลักษณะอาทิเช่น ด้วยการให้ผู้รับการ

เผยแผ่เข้าถึงธรรมะด้วยการปฏิบัติด้วยตนเอง ด้วยวิธีให้ผู้รับการเผยแผ่มีส่วนร่วมด้วยวิธีการสนทนาโต้ตอบ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้รับการเผยแผ่สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระพระองค์ทรงตบจนผู้รับการเผยแผ่คลายข้อสงสัย

พระองค์ทรงสอนด้านเนื้อหา โดยพระองค์ทรงพิจารณาหลักสำคัญ ๆ 7 ประการ คือ ทรงสอนจากสิ่งที่ผู้ฟังพบเห็นและเข้าใจง่าย หรือสิ่งที่ผู้ฟังมีความรู้และเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อยู่แล้ว หลังจากนั้นพระองค์จึงทรงชักนำไปสู่สิ่งที่รู้เห็นและเข้าใจยาก หรือยังไม่เคยรู้ ไม่เคยเห็น ไม่เคยเข้าใจมาก่อนทรงสอนจากเนื้อหาไปตามลำดับจากเรื่องที่ลุ่มลึก ค่อย ๆ ยากลงไปสำหรับเนื้อหาสามารถแสดงด้วยของจริงได้ พระองค์จะยกของจริงมาประกอบให้ผู้ฟัง ได้ดู ได้เห็น ได้ฟัง เป็นการสอนจากประสบการณ์ตรงหรือความรู้เชิงประจักษ์ทรงสอนตรงตามเนื้อหาและไม่สอนวกวนไปมา สอนอย่างมีเหตุผล สอนสิ่งที่มีความหมายเท่าที่ให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติและเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังเองได้

พระองค์ทรงเน้นกลวิธีในการเผยแผ่โดยการสร้างแรงจูงใจเพื่อกระตุ้นให้ผู้ฟังเกิดความสนใจด้วยวิธีการใช้วาจาไพเราะ นุ่มนวล น่าฟัง เป็นคำหรือประโยคสั้น ๆ เข้าใจง่าย และไม่ให้ผู้ฟังรู้สึกว่ายากเกินไปหรือเป็นสิ่งที่กำลังถูกสอน นอกจากนี้ ยังทรงเลือกใช้สถานที่ในการเผยแผ่บริเวณต้นไม้ใหญ่ (พระวุฒิกิรณ วุฑฒิกิรโณ (พรมพิมพ์). 2543 : 13)

3) จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า

พระองค์ทรงเน้นการเผยแผ่ธรรมะเพื่อให้ผู้รับการเผยแผ่ผู้แจ้งเห็นจริงเท่าที่จำเป็นในการนำไปปฏิบัติ ดุจดั่ง “ธรรมะกำมือเดียว” และเพื่อให้ผู้รับการเผยแผ่สามารถคิดตามมองเห็นภาพ จนเกิดความเข้าใจได้ด้วยตนเอง ตลอดถึงเพื่อให้ผู้รับการเผยแผ่ได้รับอานิสงส์จากการปฏิบัติตามคำสอนนั้น (พระวุฒิกิรณ วุฑฒิกิรโณ (พรมพิมพ์). 2543 : 11-12)

4) ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะของการแพร่กระจายของคลื่น ซึ่งเป็นวิธีการเผยแผ่เชิงรุก โดยพระองค์ทรงใช้ในหลากหลายวิธีการ โดยเริ่มต้นจากการเผยแผ่ธรรมะให้กับบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับจากบุคคลอื่น เมื่อบุคคลนั้นยอมรับหลักธรรมแล้วบุคคลอื่นก็จะยอมรับหลักธรรมคำสอนไปด้วยอย่างง่ายดาย เช่น ชฎิล 3 พี่น้อง พระเจ้าพิมพิสาร ยสกุลบุตร ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการเผยแผ่เชิงรุกนี้ ทำให้ผู้คนเข้ามาเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้เป็นจำนวนมากและรวดเร็ว ก่อให้เกิดความสงบสุขแก่สังคม (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). 2534 : 68)

นอกจากวิธีดังกล่าวแล้ว พระองค์ทรงปรับทัศนคติและหลักความเชื่อของคน ด้วยวิธีการละมุนละม่อม กลมกลืนกับศาสนาพราหมณ์ พระองค์ทรงสอนให้เห็นถึง ความดีความชั่วมิได้เกิดจากชนชั้นวรรณะ แต่ขึ้นอยู่กับการกระทำของบุคคล พร้อมทั้งทรงสอนแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยทางสายกลางที่สามารถนำไปสู่ความสุขอย่างแท้จริง พระองค์ทรงนำหลักคำสอนที่เป็นหัวใจสำคัญในพระพุทธศาสนา เช่น หลักอริยสัจ 4 และไตรลักษณ์ ที่แสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นและดับไปของสรรพสิ่งอย่างมีเหตุปัจจัย

นอกจากนี้ พระองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่ต่าง ๆ อาทิเช่น พระองค์ทรงใช้วิธีการให้ความสงเคราะห์ในเรื่องเศรษฐกิจกับชุมชนทรงเสด็จไปเทศน์ถึงบ้านผู้ฟัง สร้างความรู้สึกเสมือนว่าเป็นญาติ ทรงใช้วิธีการทำตัวให้กลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยทรงใช้ภาษาพื้นถิ่นของผู้รับการ

เผยแผ่ หลีกเลี้ยงการยกพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต เพื่อให้ประชาชนเข้าใจในหลักธรรมได้ง่าย ทำให้มวลชนทุกระดับชั้นวรรณะเข้าใจธรรมะ เกิดการยอมรับและศรัทธามากขึ้น พระพุทธศาสนาจึงแผ่ขยายไปสู่มวลชนได้อย่างรวดเร็ว

ส่วนวิธีการเผยแผ่ ด้วยการแสดงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ นั้น พระองค์ทรงนำมาใช้ เพื่อกำหลายผู้ที่อยากลองดี แสดงอาการไม่ยอมรับนับถือให้สิ้นพยศ วิธีการที่ทรงโปรดและใช้อยู่เสมอ คือ การสอนอย่างธรรมดา อธิบาย ชี้แจง โต้ตอบ ซึ่งเรียกวินี้ว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์ ประกอบกับพระองค์ทรงเป็นผู้มีพระวรกายที่สง่างามประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษ มีบุคลิกภาพที่สง่างาม น่าเลื่อมใส ให้ผู้พบเห็นมีความพอใจในแง่จิตใจและเกิดศรัทธา แม้ยังไม่ได้ออกปากพูดก็ตาม

5) สติการสอนของพระพุทธเจ้า

ในการเผยแผ่ธรรมะแต่ละครั้ง พระองค์ทรงใช้การอธิบายอย่างกระจ่าง (สันทัสสนา) เหมือนชี้ให้เห็นกับตา พร้อมทั้งพูดให้เข้าใจคล้อยตาม จนผู้รับการเผยแผ่ยอมรับและนำไปปฏิบัติ (สมาทปนา) อีกทั้งพูดกระตุ้นปลุกใจให้ผู้รับการเผยแผ่มีความกระตือรือร้น กล้าฟันฝ่าอุปสรรค (สมุตเตชนา) ตลอดถึงการกล่าวปอวยประโลมใจให้ผู้เผยแผ่เกิดความชุ่มชื่นมองเห็นประโยชน์จากธรรมะ และสามารถนำไปปฏิบัติให้บรรลุผลได้ (สัมปหังสนา) ซึ่งพระพรหมบัณฑิต เรียกว่า “แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ลัวกล้า ร่าเริง” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

6) การสอนของพระพุทธเจ้า

พระองค์ทรงเห็นว่าผู้รับการเผยแผ่มีหลายวัย แต่ละวัยก็ต่างจิตต่างความคิด มีระดับภูมิปัญญาที่แตกต่างกัน การเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ในแต่ละครั้ง แม้สอนในเรื่องเดียวกันพระองค์ก็จะใช้วิธีการที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมกับบุคคล การเผยแผ่ธรรมะในแต่ละครั้งของพระองค์จึงจะประสบความสำเร็จ พระองค์ทรงมีแบบการเผยแผ่ธรรมะ ดังนี้

(1) แบบสนทนา (สากัจฉา) พระองค์ใช้วิธีการนี้ในการเผยแผ่ธรรมะแก่บุคคลเป็นกลุ่มที่มีจำนวนไม่มากนัก เน้นการสนทนาโต้ตอบ โดยพระองค์จะทำหน้าที่ในการนำบทสนทนา แล้วโยนคำถามให้ผู้ฟังคิดแล้วนำเข้าสู่จุดเพื่อสรุป

(2) แบบบรรยาย พระองค์ใช้วิธีการนี้ในที่ประชุมที่มีผู้รับการเผยแผ่เป็นจำนวนมาก

(3) แบบตอบปัญหา พระองค์ทรงใช้วิธีการตอบปัญหาด้วยความเหมาะสม โดยพิจารณาตามลักษณะของปัญหา เช่น ตอบอย่างตรงไปตรงมา (เอกังสพยากรณ์ปัญหา) บางปัญหาต้องแยกตอบเป็นประเด็นให้ชัดเจน บางปัญหาที่ต้องตัดบทไม่ตอบเพราะไม่ได้ทำให้เกิดประโยชน์ บางปัญหาพระองค์ทรงใช้วิธีการตอบด้วยการย้อนถาม

(4) แบบวางกฏข้อบังคับ พระองค์ทรงใช้วิธีการออกกฏกณฑ์ข้อบังคับ เพื่อให้พระสาวกปฏิบัติตาม แต่ข้อพระวินัยดังกล่าวนั้น พระองค์มิได้ทรงบัญญัติพระวินัยด้วยพระองค์เอง แต่พระองค์ทรงขอความเห็นชอบของคณะสงฆ์ก่อน (พระพิสิษฐ์ ฐานิสสร (ปานจรูญทิพย์). 2554 : 20-22)

7) เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า

แม้ว่าพระองค์เผยแผ่ธรรมะให้กับคนวัยใดก็ตาม พระองค์จะใช้เทคนิคที่สร้างดึงดูดใจผู้รับการเผยแผ่ ทำให้การเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ประสบความสำเร็จ กลวิธีหรือเทคนิคการสอนที่พระองค์ทรงใช้ดังกล่าวมีด้วยกัน 10 วิธี คือ ประการที่หนึ่ง การยกอุทาหรณ์ หรือเล่านิทาน

ขาดการประกอบการสอน เพื่อให้ผู้ฟังมองเห็นภาพที่ชัดเจนและเพิ่มความเข้าใจในธรรมะที่พระองค์ทรงสอนมากขึ้น ประการที่สอง ยกอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ พระองค์จะใช้วิธีนี้เป็นการปรับข้อธรรมะจากนามธรรมให้สามารถรับรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมได้ง่าย ซึ่งเหมาะกับการสอนธรรมะที่เข้าใจยากมีเนื้อหาลึกซึ้ง ประการที่สาม ใช้สื่อการสอนที่หาได้รอบตัวมาประกอบการสอน ซึ่งช่วยให้ผู้รับการเผยแผ่มองเห็นภาพและมีความเข้าใจธรรมะได้โดยง่ายและเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนประการที่สี่ ทรงประพฤติปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง เป็นวิธีหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง โดยสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ประกอบกับการฝึกความเป็นผู้นำให้กับคณะสงฆ์อย่างแท้จริง ดังตัวอย่างที่พระองค์ได้ปรณิบัติศึกษาผู้อาพาธช่วยตนเองไม่ได้ ประการที่ห้า ทรงเลือกพระสาวกหรือพระภิกษุที่มีความเหมาะสมไปเผยแผ่ธรรมะให้กับผู้นำชุมชน เพื่อผู้นำได้นำธรรมะไปอบรมชาวบ้าน เพราะส่วนใหญ่วิวชาวนบ้านจะมีความเชื่อและศรัทธาในตัวผู้นำของตนประการที่หก การเลือกโอกาสในการเผยแผ่ธรรมะที่เหมาะสม พระองค์จะทรงพิจารณาถึงความพร้อมของผู้เข้ารับการเผยแผ่เพื่อประโยชน์อันสูงสุดของพวกเขา ประการที่เจ็ด ใช้วิธีการที่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นวิธีในการเผยแผ่ธรรมะที่ขจัดความกลัวและกังวลใจของผู้รับการเผยแผ่ ซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ ประการที่แปด การให้รางวัลและการลงโทษ พระองค์จะกล่าวสรรเสริญผู้เป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่นในการกระทำที่ถูกต้องตามธรรมวินัย ส่วนการลงโทษพระองค์กระทำทั้งในทางธรรมและวินัย ประการที่เก้า ใช้สุนทรียภาพทางภาษา ในการเล่นคำ เล่นภาษา เพื่อเป็นการสร้างเสน่ห์ในคำพูดเพื่อให้ผู้รับการเผยแผ่ประทับใจ สนใจและจดจำเนื้อหาอยู่ในใจได้ยาวนานและซาบซึ้งมากขึ้น ประการที่สิบ กลวิธีแก้ปัญหาที่ต้องเผชิญ ในการเผยแผ่ธรรมะแต่ละครั้งนั้น พระองค์ประสบกับปัญหาหลายครั้งและหลากหลายแบบ พระองค์แก้ปัญหาโดยอาศัยปัญญาด้วยการประยุกต์วิธีการ หลักการหรือเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับเรื่องที่ทรงสอน (พระพิสิษฐ์ ฐานิสฺสโร (ปานจรัญทิพย์). 2554 : 22-26)

1.1.2 การเผยแผ่ธรรมะของพระอัครสาวก

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยถึงการเผยแผ่ธรรมะของพระอัครสาวกที่สำคัญมีความโดดเด่นในการเผยแผ่ธรรมะจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มได้ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

- 1) การเผยแผ่ธรรมะของพระอัสสชิเถระ ใช้วิธีการเผยแผ่สื่อธรรมะด้วยอาการสำรวม เพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้พบเห็น ไม่จำเป็นต้องพูดอย่างเดียว แต่อาศัยกริยาอาการแสดงออกเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 2) การเผยแผ่ธรรมะของพระสารีบุตร ใช้วิธีการสนทนาเป็นจุดเริ่มต้นในการเผยแผ่ธรรมะ ด้วยความเป็นกันเอง ใช้ภาษาที่นุ่มนวล สละสลวย ไม่หยาบคาย ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่เสียดสีใคร ๆ ชวนให้สบายใจ ทำให้บรรยากาศการสนทนา ไม่เคร่งเครียด เพลิดเพลิน ในแบบสากัจฉา การบรรยาย การตอบปัญหา และแบบวางกฎระเบียบ ด้วยการอธิบายธรรมะอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง ทำให้มีการคล้อยตาม ยอมรับและนำไปปฏิบัติ ด้วยความศรัทธา
- 3) การเผยแผ่ธรรมะของพระปุลณณมันตานีบุตรเถระเผยแผ่ธรรมะด้วยการ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” ด้วยการประพฤติปฏิบัติโดยตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม 10 ประการ คือ เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย มีความสันโดษสงบเสถียร ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ มีความเพียร เป็นผู้มึศีล สมာธิ และปัญญา เพื่อให้หลุดพ้น จนได้รับการยกย่องศรัทธา

4) การเผยแพร่ธรรมะของพระมหากัจจายนะ มีการเผยแพร่ที่โดดเด่นมีชื่อเสียง ในเรื่องของการแสดงธรรม โดยใช้วิธีการสอน 4 อย่าง คือ สันตัสสนา สมาทปนา สมุตเตชชา และสัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้แบบการสอนอีก 4 อย่าง คือ การสนทนาธรรม การบรรยาย การตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบ ในแต่ละวิธีจะอธิบายพุทธพจน์ การบรรยายอธิบายเนื้อความแห่งธรรม และตอบปัญหาธรรมได้อย่างละเอียดลึกซึ้งแก่พุทธบริษัท จนทำให้เกิดผู้เลื่อมใสศรัทธาหันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นอุบาสกจำนวนมาก นอกจากนี้ มีผลงานด้านการประพันธ์คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอีก 6 เล่ม เพื่อเป็นการเผยแพร่ธรรมะอีกวิธีหนึ่ง

5) การเผยแพร่ธรรมะของพระอานนท์เป็นผู้มีความใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้า มีบทบาทในการเผยแพร่ในลักษณะให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม โดยท่านได้รับฟังธรรมะจากพระพุทธเจ้าแล้วนำมาศึกษาไปถ่ายทอดหรือเผยแพร่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไป ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบาย การขยายข้อความ การเปรียบเทียบ และการถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใส และยอมรับในการรักษาพระสัจธรรมให้คงอยู่

6) การเผยแพร่ธรรมะของพระโสณะภิกษุภิกษุณี มีความโดดเด่นของการสวดอัญชุกวรรคด้วยการแสดงธรรมอันมีน้ำเสียงอย่างไพเราะ (พระบุญโชค ขยธมโม (ส่งแสง). 2547 : 18-27)

1.2 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยกรุงสุโขทัย

จากการรวบรวมเอกสารและการสัมภาษณ์พระสงฆ์ เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในสมัยกรุงสุโขทัย สรุปได้ว่า

1.2.1 การเผยแพร่ธรรมะในสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์

ในสมัยนี้เป็นการเริ่มต้นของการปกครองโดยกษัตริย์สุโขทัย ยังมีอิทธิพลของขอมโบราณเข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวัน พระพุทธศาสนาในยุคนั้นมีทั้งลัทธิเถรวาทและลัทธิมหายานปะปนกัน การเผยแพร่พระพุทธศาสนาจึงยังไม่มีความเด่นชัดนัก

1.2.2 การเผยแพร่ธรรมะในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ในยุคนี้ พระองค์ได้ส่งทูตไปอาราธนาพระภิกษุจากประเทศศรีลังกามาเผยแพร่พระพุทธศาสนา การที่พระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับของผู้นำ จึงทำให้ชนชั้นผู้ตามก็หันมายอมรับพระพุทธศาสนามากขึ้น การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการนี้ถือว่าประสบความสำเร็จและรวดเร็วมาก แต่เนื่องจากเป็นยุคการเผยแพร่ที่เริ่มขยายตัว ทำให้พระภิกษุมีความรู้อย่างแตกฉานด้านพระพุทธศาสนายังมีจำนวนน้อย ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และมีหลากหลาย เช่น พระองค์ทรงนิมนต์พระสังฆราชจากเมืองนครศรีธรรมราช มาเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวสุโขทัยเป็นประจำในช่วงกลางเดือนและสิ้นเดือน ดังข้อความในหลักศิลาจารึกว่า “วันเดือนดับ วันเดือนเต็ม ท่านแต่งช้างเผือก กระพัตลยาง เทียนย่อมงาทอง ขวาชื่อรู่จาศรีพ่อขุนขึ้นขึ้นไปนบพระ อรัญญิกแล้วกลับมา” (กรมศิลปากร. 2527 : 53) ส่วนในวันธรรมสวนะพระองค์ทรงโปรดให้พระมหาเถระขึ้นนั่งแสดงธรรมแก่ผู้จำศีล ส่วนวันอื่น ๆ พระองค์ทรงเสด็จขึ้นอบรมข้าราชการและประชาชนด้วยพระองค์เอง ดังข้อความในหลักศิลาจารึก “1214 ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชชาลัยสุโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลได้สิบสี่เข้า จึงให้ช่างฟันชะดานหินตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนโอกแปดวัน วันเดือนเต็มเดือนบ้าง ผูกปุ่ครุมหาเถระ ขึ้นนั่งเหนือชะดานนี้ สวดธรรมแก่อุบาสก ผูกท่วยจำศีลมิใช่วัน

สวดธรรม พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุนฝูงท่วยถือบ้านเมืองกัน” (กรมศิลปากร. 2527 : 57) ชาวสุโขทัยได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระสงฆ์และพระมหากษัตริย์จนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังข้อความที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกว่า “คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน” ประชาชนชาวสุโขทัยปฏิบัติตามหลักพระธรรมคำสั่งสอนในพระศาสนาอย่างเคร่งครัด (กรมศิลปากร. 2527 : 58)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยนี้ นอกจากจะมีการเผยแผ่ด้วยการนิมนต์พระสงฆ์จากลังกามาเทศน์ให้ชาวสุโขทัยได้ฟังกันทั้งในวันกลางเดือน สิ้นเดือน และวันธรรมสวนะ อีกทั้งพระมหากษัตริย์ทรงอบรมสั่งสอนธรรมะให้กับประชาชน การส่งพระภิกษุสงฆ์ชาวไทยไปศึกษาเล่าเรียนในประเทศลังกา การศึกษาพระปริยัติธรรม พระไตรปิฎก คัมภีร์ ตลอดจนการเจริญสมาธิภาวนาและวิปัสสนาภาวนา รวมถึงการเผยแผ่ผ่านงานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมแล้ว ยังมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านวรรณกรรมหลายประเภท เช่น ศิลาจารึกหลักที่ 1 ไตรภูมิพระร่วง สุภาจิตพระร่วง ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ หรือตำรับนางนพมาศ ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในพิธีกรรมและประเพณียุคนั้น มักจะปรากฏอยู่ในข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งกล่าวถึงศาสนพิธีอยู่หลายพิธี เช่น พิธีหล่อเทียนพรรษา ในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 2 มีใจความว่า “เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เที้ยรย้อมคน เสียสีกัน เข้ามาดูท่านเผาเทียน” พิธีถวายสังฆทาน เนื้อหาในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 2 มีดังนี้ “พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่พระมหาสังฆเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจากไตรปิฎก” (กรมศิลปากร. 2527 : 61) พิธีรักษาศีลปฏิบัติธรรม ในหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 3 จารึกไว้ว่า “วันเดือนดับ เดือนโอกแปดวัน วันเดือนเต็ม เดือนบ้างแปดวัน ฝูงปู่ครู เถร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือชานหิน สุตธรรมแก่อุบาสก ฝูงท่วยจำศีล” (กรมศิลปากร. 2527 : 62) ส่วนศาสนพิธีอื่น ๆ เช่น พิธีเข้าพรรษา พิธีออกพรรษา พิธีฟังธรรม พิธีบวงสรวงเทวดา และพิธีทอดกฐินหลวง พ่อขุนรามคำแหงมหाराชนับเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่กำหนดให้มีพระราชประเพณีนี้ในบรรดาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา กฐินหลวงนี้พระมหากษัตริย์อาจทรงทอดด้วยพระองค์เอง หรือพระราชทานให้ผู้ใดผู้หนึ่ง ทอดในนามของพระองค์

ประเพณีกรานกฐินเดือนสิบสอง กิจกรรมที่สำคัญในวันนี้ชาวสุโขทัยจะพากันมาร่วมขบวนแห่ เพื่อนำองค์กฐินไปยังวัดอรุณญิก เพื่อร่วมถวายผ้ากฐินและร่วมฟังสวดญัตติกฐิน เมื่อเสร็จพิธีก็จะแห่กลับเมืองพร้อมกับประโคมดนตรี และร้องรำทำเพลงตอนกลางคืนในตัวเมืองจะจัดให้มีมหรสพ การเล่นต่าง ๆ

ประเพณีสงฆ์น้ำไอยทานจัดขึ้นในวันสงกรานต์ของทุกปี ดังหลักฐานที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหाराชที่ว่า “คนสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักไอยทาน” (กรมศิลปากร. 2527 : 64) ในงานมีกิจกรรมทางศาสนา การประกวดผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน การแสดงนาฏศิลป์ และละครประกอบแสงเสียง การเล่นไฟ ขบวนแห่สงกรานต์ เป็นต้น

ประเพณีการทำบุญตักบาตรและฟังธรรม ประชาชนชาวสุโขทัยจะทำบุญตักบาตรทุกวันในตอนเช้า หรือไปทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะ หรือวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันทอดกฐิน

ประเพณีการสร้างวัดและศาสนวัตถุ จากข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 สะท้อนให้เห็นว่า อาณาจักรสุโขทัยมีวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางศาสนา เป็นสถานที่

ใช้ศึกษาหาความรู้ของเด็กชาย เป็นแหล่งพบปะของชนทุกชั้นในวันสำคัญทางศาสนา และยังเป็นแหล่งรวมศิลปะด้านสถาปัตยกรรม ด้านประติมากรรม เช่น มีการสร้างโบสถ์วิหาร เพื่อใช้ในกิจของสงฆ์ สร้างเจดีย์ไว้เพื่อการบูชา และสร้างพระพุทธรูปเพื่อการเคารพสักการะ นอกจากนั้นยังมีประเพณีการสร้างวัดในเขตพระราชวังแห่งกรุงสุโขทัย ได้แก่ วัดมหาธาตุ เพื่อใช้เป็นที่พักพระภิกษุสงฆ์สำคัญทางศาสนาไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่

ประเพณีการบวช จากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยนี้ทำให้ชาวสุโขทัยเชื่อกันว่า การบวชเป็นการช่วยอบรมสั่งสอนให้ผู้บวชเป็นคนดี เป็นการทดแทนพระคุณบิดามารดาที่ให้แก่ตน นอกจากนั้นผู้บวชยังมีโอกาสได้ศึกษาพระธรรมวินัย สวดมนต์ภาวนา ฝึกจิตใจให้สงบ และยังสามารถเรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตตามหลักทำนองคลองธรรม

ประเพณีการทำบุญตักบาตร เป็นประเพณีที่ชาวพุทธได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง พุทธศาสนิกชนของอาณาจักรสุโขทัย มีการทำบุญตักบาตรทุกวัน ทำบุญตักบาตรในวันธรรมสวนะ (วันพระ) การทำบุญในวันเข้าพรรษาและออกพรรษามีการถือศีลในเทศกาลเข้าพรรษา เพื่อเป็นการสะสมบุญให้ตนเองและยังอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว

พระราชพิธีวันวิสาขบูชา เป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ในวันนี้ประชาชนชาวสุโขทัยมาร่วมทำบุญ ตักบาตร ถืออุโบสถศีล ปล่อยสัตว์ และบูชาพระรัตนตรัยด้วยเครื่องประทีป นอกจากนี้ยังมีพระราชพิธีจองเปรียงลอยกระทง พระราชพิธีพิฆัมภค และจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

กล่าวโดยสรุปคือ พ่อขุนรามคำแหงทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์ให้แก่ชาวสุโขทัยอยู่เสมอ โดยเฉพาะในวันธรรมสวนะ ส่วนวันอื่นๆ พระองค์ทรงเสด็จอบรมสั่งสอนธรรมด้วยพระองค์เอง พระองค์ยังทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนาด้วยการส่งพระสงฆ์ไปศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยที่เมืองลังกา อีกทั้งยังส่งเสริมการเผยแผ่ธรรมะด้วยการสร้างวัดวาอาราม โบสถ์วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป ตลอดจนทั้งการจารึกเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาบนหลักศิลาจารึกและในวรรณกรรมไตรภูมิพระร่วง สุภาสิตพระร่วง ตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ วรรณกรรมเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าที่สอนให้คนมีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ให้คนรู้จักการผูกมิตร รู้จักรักษาตัวให้รอด มีความรับผิดชอบ เป็นต้น

1.2.3 การเผยแผ่ธรรมะในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1

พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากจนพระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยของกรุงสุโขทัย พระองค์ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการส่งพระสงฆ์จากกรุงสุโขทัยไปศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ณ เมืองลังกา และส่งไปศึกษาพระธรรมวินัยที่เมืองพิน (Martaban) แล้วกลับเข้ามาเผยแผ่ยังเมืองสุโขทัย แม้แต่พระองค์เองยังทรงศึกษาพระธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกได้อย่างแตกฉาน พระองค์มีความคิดว่าถ้ากษัตริย์หรือผู้นำมีความรู้ในศาสนาเป็นอย่างดี ผู้คนต่างพากันเลื่อมใสศรัทธาเช่นกัน ทรงออกผนวชระหว่างครองราชย์ การออกผนวชครั้งนี้นับเป็นการเผยแผ่ชื่อเสียงด้านพระพุทธศาสนาของสุโขทัยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาจนได้รับยกย่องเป็นธรรมราชา และมีผู้บวชตามอีกเป็นจำนวน 400 คน พระองค์ทรงนำพระพุทธศาสนาออกไปเผยแผ่ยังดินแดนอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง โดยพระองค์ทรงส่งคณะสงฆ์จากเมืองสุโขทัย ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ เมืองเชียงใหม่ น่าน อโยธยา พิษณุโลก และหลวงพระบาง พระองค์ยังเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หลักธรรม

คำสอนของพระพุทธเจ้า ลงในวรรณกรรมไตรภูมิพระร่วง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสอนศีลธรรมประชาชน วรรณกรรมนี้เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับภูมิทั้ง 3 ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ บรรยายภาพนรกสวรรค์ ความดีความชั่ว บาปบุญคุณโทษ โปรดให้สร้างศิลาจารึกไว้หลายหลัก โดยเฉพาะหลักที่ 4 ที่ได้จารึกเรื่องราวและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จารึกไว้เป็นภาษาไทย ภาษามคธ และภาษาขอม นอกจากพระองค์จะจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ตลอดถึงหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว พระองค์ยังจารึกลงในแผ่นศิลาประเภทอื่น ๆ อีกมากมาย (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตวณฺโณ). 2542 : 18-20)

นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ราชที่ 1 ยังทรงสร้างปูชนียสถานในสถานที่ต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทรงโปรดเกล้าให้สร้างหอเทวาลัยมหาเกษตรที่วัดป่ามะม่วง สำหรับประดิษฐานเทวรูป ซึ่งเป็นเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เพื่อให้ชาวสุโขทัยมากกราบไหว้บูชา ทรงโปรดเกล้าให้ซ่อมพระเจดีย์เมืองนครชุม (กำแพงเพชร) ทรงประดิษฐานรอยพระพุทธบาทที่เขาสุมณภู ซึ่งอยู่นอกเมืองสุโขทัยและรอยพระพุทธบาท วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก โปรดให้สร้างวัดป่ามะม่วง (สุโขทัย) ทรงสร้างพระวิหารพระอัฐารศ เป็นที่ประดิษฐานพระอัฐารศ และทรงสร้างพระเจดีย์ตันโพธิ์ ทรงสร้างพระวิหารพระพุทธชินราชเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธชินราช ทรงสร้างวัดป่าแดงที่เมืองศรีสัชชนาลัย เพื่อเป็นที่จำพรรษาของพระมหากัลยาณเถระ พระสังฆราช ทรงสร้างพระธาตุข่อยแอ เป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวจังหวัดแพร่ เป็นพระบรมธาตุที่บรรจุพระเกศา และพระบรมสารีริกธาตุ

พระองค์ทรงสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ดงาม เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชา เช่น พระพุทธชินราช และพระปรางค์ พระองค์ทรงสร้างขึ้นไว้สำหรับเป็นพระประธานและเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดพิษณุโลก ทรงสร้างพระศรีศากยมุนี (ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดมหาธาตุ) พระพุทธรูปสำริด (ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร) พระอัฐารศเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางห้ามญาติ ทรงสร้างพระพุทธชินสีห์และพระศรีศาสดา (ปัจจุบันประดิษฐานที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร) ทรงโปรดให้หล่อพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดเท่ากับองค์พระพุทธเจ้า ถวายพระนามว่า “พระศรีศากยมุนี”

พระมหากษัตริย์ราชที่ 1 ยังเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการจัดให้มีโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมแก่ ภิกษุสามเณร ซึ่งนับเป็นโรงเรียนไทยแห่งแรกและเป็นแบบอย่างถึงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ทรงบำรุงการศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎก โดยการสร้างปราสาทราชมณเฑียรสถาน และทรงเผด็จสงฆ์ให้เข้าไปเรียนพระไตรปิฎกในปราสาทนี้ ทรงวางแบบแผนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังฆมณฑล เช่นเดียวกับเมืองลังกา ทรงอาราธนาพระสามีสังฆราชจากลังกาเข้ามาเป็นสังฆราชในเมืองสุโขทัย เพื่อเป็นการเผยแผ่เพิ่มความเจริญให้แก่พระพุทธศาสนามากขึ้น ทรงให้ราชบุรุษไปรับพระบรมธาตุจากประเทศลังกา แล้วนำไปบรรจุไว้ที่เมืองนครชุม เพื่อให้พุทธศาสนิกชนร่วมกันเคารพสักการะและระลึกถึงองค์พระพุทธเจ้า

กล่าวโดยสรุปคือ พระธรรมราชาที่ 1 มีการเผยแผ่ศาสนาหลายวิธีเช่นเดียวกับพ่อขุนรามคำแหง ทั้งวิธีการส่งพระสงฆ์จากเมืองสุโขทัยไปศึกษาพระพุทธศาสนาและพระธรรมวินัยที่เมืองลังกาและเมืองพิน (Martaban) แล้วกลับมาเผยแผ่ในกรุงสุโขทัย และเมืองเชียงใหม่ น่าน อยุธยา พิษณุโลก และหลวงพระบาง พร้อมทั้งอาราธนาพระเถระจากลังกา เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุโขทัย พระองค์ทรงศึกษาพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎกจนมีความรอบรู้อย่างแตกฉานจากสำนักลังกา

วงศ์และสำนักราชบัณฑิต พร้อมทั้งนำความรู้ที่ได้มาทรงสอนศีลธรรมให้แก่ประชาชน พระองค์มีความเชื่อว่าถ้าผู้นำหรือพระเจ้าแผ่นดินมีความรอบรู้และเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อมาอบรมสั่งสอนประชาชน ประชาชนก็จะเลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติตาม นับเป็นเจตนาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้รับความสำเร็จอย่างดี พระองค์ทรงแผ่เพียงสงฆ์ให้ศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎก ปรasaทรราชมณเฑียร สถานที่พระองค์สร้างขึ้น ให้มีการจัดสอนพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุ สามเณร ในพระราชมณเฑียร พระองค์ทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุซึ่งนำมาจากลังกามาไว้ที่เมืองนครชุม เพื่อปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนเคารพสักการะและรำลึกถึงองค์พระพุทธเจ้า พระองค์ยังคงสืบทอดพระราชประเพณีการบวชด้วยการบรรพชาในพระราชมณเฑียร และอุปสมบทเป็นพระภิกษุในอรัญญิก

นอกจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังกล่าวแล้ว สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ยังทรงจารึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือไตรภูมิพระร่วงหรือเตภูมิกถาที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสอนจริยธรรมและศีลธรรมให้กับประชาชน สอนให้คนรักษาความดีละเว้นการทำชั่ว รู้จักบาปบุญคุณโทษ มองเห็นภาพนรก สวรรค์ มีความรับผิดชอบ และรู้จักการใช้วิจารณญาณต่อสิ่งต่างๆ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ยังอยู่ในรูปของการสร้างสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเพื่อให้คนรำลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่น ทรงสร้างและบูรณะพระพุทธรูป วัด โบสถ์ วิหารและเจดีย์ นอกจากนี้แล้วพระองค์ยังทรงวางระเบียบแบบแผนในสังฆมณฑลให้เป็นเช่นเดียวกับเมืองลังกาที่ยังคงสืบทอดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน สำหรับพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ ในสมัยสุโขทัย ก็ยังคงสืบทอดวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพ่อขุนรามคำแหงมหาราชและพระมหาธรรมราชาที่ 1 อย่างในสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ 2 หรือพระยาเสือไทย พระองค์ทรงส่งพระมหาสมณะเถระไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาถึงลัทธิลังกาวงศ์เก่าหรือรามัญวงศ์ที่เชียงใหม่ ตามที่พระเจ้าอโศกนาแห่งลัทธินาคทรงขอมมา ส่วนในสมัยของพระมหาธรรมราชาที่ 4 หรือพระบรมपाल ทรงให้จำลองรอยพระพุทธรูปปางนาคินที่มาจากกรุงสุโขทัยตามหลักศิลาจารึกหลักที่ 12 พ.ศ. 1969 ได้จารึกเกี่ยวกับรอยพระพุทธรูปที่มีข้อความว่า “พระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า (บรมपाल) ผู้มีอิสราธิบดีในชัชวาทบุรี (เป็นใหญ่ในพิชณโลก) ทรงให้จำลองรอยพระพุทธรูปทั้งคูลงบนศิลาที่มาจากเมืองสุโขทัย” ปัจจุบันจารึกนี้อยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร

1.2.4 สรุปรูปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัย

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัย มีวิธีการการเผยแผ่ 6 แบบ คือ

- 1) การเทศนาสั่งสอน ผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ได้แก่ พระสงฆ์และพระมหากษัตริย์ผู้มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี
- 2) เผยแผ่ด้วยวรรณกรรมหรือหนังสือ
- 3) จารึกลงบนแผ่นหิน ใบลาน และคัมภีร์
- 4) เผยแผ่ด้วยวิธีการใช้พระสงฆ์เป็นบุคลากรในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนา
- 5) เผยแผ่ด้วยวิธีการประพาศติและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการเป็นผู้สืบทอดในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา
- 6) เผยแผ่ด้วยการสร้างและบูรณะศาสนสถานและศาสนวัตถุ ประกอบด้วยองค์พระพุทธรูป วัด โบสถ์ วิหารและเจดีย์

1.3 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยา

จากการรวบรวมเอกสาร และจากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์ เกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงศรีอยุธยา สรุปได้ ดังนี้

1.3.1 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ยังคงมีวิธีการเผยแพร่เช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย เพียงพัฒนาในแบบเดิมด้วยการขยายหรือเพิ่มเติมในส่วนต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับยุคสมัยมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากพระมหากษัตริย์หลาย ๆ พระองค์ในสมัยนี้ต่างเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา แต่ละพระองค์ทรงใช้แบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างหลากหลาย เช่น การแต่งหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การสร้างและบูรณะวัด พระพุทธรูป สถูป โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ตลอดจนการนำคณะสงฆ์พร้อมทั้งพระเถระชาวลานนาและกัมพูชาเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาเมืองลังกา มีการส่งพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยาไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกาที่ปีแล้วกลับมาเผยแผ่ในอยุธยา มีการส่งพระสงฆ์จากอยุธยาไปบวชให้ชาวสิงหลตามคำขอของกษัตริย์ลังกา ทำให้ลังกามีการสืบทอดพระพุทธศาสนาและมีความเจริญขึ้นต่อไป ในยุคนี้พระมหากษัตริย์ส่วนใหญ่ศึกษาพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎกมาอย่างแตกฉานตั้งแต่ทรงพระเยาว์ นอกจากพระสงฆ์จะเทศน์อบรมสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนแล้ว กษัตริย์เองยังเทศน์อบรมสั่งสอนประชาชนด้วยพระองค์เอง อาทิ ในสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมัยของพระองค์ พระพุทธศาสนาเฟื่องฟูมาก ทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาและทำนุบำรุงศาสนาเป็นอย่างมาก ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีหลายวิธี ทั้งเผยแผ่ภายในและภายนอกประเทศ เช่น การส่งคณะสงฆ์ไปช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้อลังการ ด้วยการช่วยประกอบพิธีบรรพชา อุปสมบทให้กับชาวลังกา หลังจากพระพุทธศาสนาถูกทำลาย พระเจ้าแผ่นดินกรุงลังกา พระองค์ก่อนหันไปนับถือศาสนาพราหมณ์ จนไม่มีพระสงฆ์อยู่ในลังกา หลังจากการฟื้นฟูแล้วพุทธศาสนากลับเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง จนกระทั่งเกิดนิกายใหม่คือ นิกายสยามวงศ์ ภายหลังได้ส่งพระไตรปิฎก และพระพุทธรูปทองคำไปถวายเป็นเครื่องบรรณาการแก่พระเจ้ากิตติสิริราชสิงห์ พระเจ้าแผ่นดินกรุงลังกา พร้อมทั้งจัดส่งสมณะทูตไทยพร้อมทั้งพระภิกษุและสามเณรไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลังกาอีกครั้ง พระองค์ยังทรงให้ความสำคัญกับประเพณีการบวชซึ่งเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา จนได้มีการกำหนดคุณสมบัติให้ผู้ที่จะเป็นขุนนาง มียศถาบรรดาศักดิ์ต้องเป็นผู้ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว แม้แต่ราชภักดิ์ ข้าราชการภักดิ์ ถ้าไม่ผ่านการบรรพชาอุปสมบท พระองค์จะไม่โปรดชุบเลี้ยงหรือเลื่อนยศให้ ทรงจัดให้มีการศึกษาพระพุทธศาสนาและพระไตรปิฎก พร้อมทั้งทรงสนับสนุนนักปราชญ์ราชบัณฑิตทางศาสนา ราชบัณฑิตยุคนี้ เช่น พระมหานาค และขุนแสนพิทักษ์ ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอย่างแรงกล้า พระองค์ทรงโปรดเกล้าให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามในกรุงศรีอยุธยาและหัวเมืองต่าง ๆ เช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดป่าโมก วัดหันตรา วัดภูเขาทอง วัดบรมพุทธาราม วัดหน้าพระเมรุ วัดตะไกร วัดมหาธาตุ วัดพระราม วัดพระแท่นศิลาอาสน์ วัดพระแท่นมนังคศิลา ทรงให้ซ่อมเศียรพระประธานวัดมงคลพิตร ที่ชำรุดและทรงสร้างพระเจดีย์ที่วัดภูเขาทอง พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ยังเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง จนศิลปะวรรณคดีในสมัยนี้มีความเจริญรุ่งเรืองมาก เช่น โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์วัดป่าโมก ซึ่งบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในพระพุทธศาสนา โคลงพาลีสอนน้อง โคลงราชสวัสดิ์ โลงทศรถสอนพระราม โคลงประดิษฐ์พระร่วง และโคลงราชานุวัตร และกาพย์มหาชาติ ภายหลังทรงให้พระราชโอรสและพระราชธิดา ทรงพระราชนิพนธ์สืบทอดต่อมา ได้แก่ พระมาลัยคำหลวง นันทโอบินันทสูตรคำหลวง กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง และกาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก

สำหรับพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น มักเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัดวาอาราม พระพุทธรูป โบสถ์ เจดีย์ วิหาร และวรรณคดีในพระพุทธศาสนา เช่น สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมาก ทรงมีจิต

มุ่งมั่นในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาหลาย ๆ ด้าน และยิ่งทรงมีความรู้อย่างแตกฉานในพระไตรปิฎก จนทำให้พระกรณียกิจที่สำคัญยิ่งของพระองค์คือ สอนบาลีและพระธรรมวินัยแก่สามเณรและพระสงฆ์ ทุกวัน ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับสมบูรณ์ด้วยวิธีการรวบรวมและคัดลอกพระไตรปิฎก ขึ้นเป็นจำนวนมาก ทรงให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้น คือ มหาชาติคำ หลวง ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างมณฑปครอบรอบพระพุทธรูปทำให้เกิดเป็นประเพณีเทศกาลไหว้พระ พุทธรูปขึ้น พร้อมทั้งสร้างพระอุโบสถ พระวิหารการเปรียญ และกุฏิสงฆ์ถวายเป็นสมบัติใน พระพุทธศาสนา พระองค์ยังทรงสร้างพระพุทธรูปและศาสนสถานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาอีกหลายแห่ง อีกทั้งพระองค์ยังคงพระราชกรณียวัตรเสด็จออกบำเพ็ญกุศลอยู่เป็น ประจำเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตวณฺโณ). 2542 : 39)

1.3.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จนกระทั่งอุทิศวังให้เป็นวัดให้ใช้ชื่อว่าวัดพระศรีสรรเพชญ์และทรงเสด็จออกผนวช ณ วัดจุฬามณี พร้อม พระราชโอรส พระราชนัดดา และข้าราชการ รวมทั้งสิ้นหนึ่งพันกว่าคนมีพิธีกรรมอันยิ่งใหญ่นับเป็น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกในสมัยพระองค์ และยังเป็นจุดเริ่มต้นของประเพณีการบวชเรียนของ เหล่าเชื้อพระวงศ์และข้าราชการ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและทรงอักษร ศาสตร์อีกเป็นจำนวนมาก เช่น ทรงสร้างพระพุทธรูปพระนามว่า พระอัฐฐาสศรีสุคตทศพลญาณบพิตร ทรงสร้างพระสถูปแบบลังกาในวัดพระศรีสรรเพชญ์ อุทิศให้พระชนกและพระเชษฐา พร้อมทั้งทรงหล่อ พระพุทธรูปยืนนามว่า พระศรีสรรเพชญ์ ประดิษฐานไว้ ณ วัดพระศรีสรรเพชญ์ ทรงหล่อรูปพระ โภธิสัตว์ 500 ชาติไว้ในวัดนี้ ทรงสร้างวัดจุฬามณีที่เมืองพิษณุโลก สร้างพระศรีรัตนมหาธาตุ พระองค์ยัง ทรงแต่งตำราหลวงสำหรับเทศน์ตามวัด และทำให้เกิดเป็นการเทศน์ฉบับหลวงและร่ายมหาชาติขึ้นเป็น ครั้งแรก ส่วนการเผยแผ่ด้านวรรณกรรม พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่ง วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ มหาชาติคำหลวง ลิลิตพระลอ และลิลิตยวนพ่าย นอกจากพระ ราชภารกิจดังกล่าวแล้ว พระองค์ยังส่งทูตออกไปนิมนต์พระสงฆ์จากลังกาให้มาสั่งสอนพระพุทธศาสนา และภาษาบาลี ทรงริเริ่มการกำเนิดศกดินาแก่พระสงฆ์ จากพระราชภารกิจในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาดังกล่าว ทรงทำให้พระบรมไตรโลกนาถทรงอุปถัมภ์ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ เจริญก้าวหน้าตลอดมา (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตวณฺโณ). 2542 : 43)

1.3.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

พระองค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี พระพุทธศาสนาในระยะนี้ เจริญรุ่งเรืองมาก เนื่องจากพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและทรง ส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า สามารถนำพาประเทศชาติให้รอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของ ฝรั่งเศสได้ พระราชกรณียกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระองค์ทรงบูรณะวัดพระศรีรัตนมหา ธาตุเมืองลพบุรี ทรงเชิญพระพุทธรูปสี่หีบมายังอยุธยา เพื่อให้ประชาชนได้เคารพสักการะ ส่วนการเผยแผ่ ด้วยวรรณกรรมนั้น พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีทางพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่น โคลงพุทธ ไสยาสน์ป่าโมก โคลงพาลีสอนน้อง โคลงทศรถสอนพระราม สมุทโฆษคำฉันท์ (ตอนต้น จนถึงตอนงาน สยามพรพระสมุทโฆษกับนางพินทุมตี) ราชาณูวรรต ราชสวัสดิ์ประดิษฐ์พระร่วง คำฉันท์กลุ่มช้าง (ของ เก่า) โคลงราชสวัสดิ์ เพลงพยากรณ์กรุงเก่า เพลงยาวบางบท โคลงเฉลิมพระเกียรติพระนารายณ์ พระองค์ยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระมหาราชครูแต่งจินตามณีไว้ เพื่อเป็นตำราเรียนของคนไทย ตั้งแต่

สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปของวรรณกรรมนี้ได้กลายเป็นยุคทองแห่งวรรณกรรมไทย (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตวณฺโณ). 2542 : 46)

1.3.4 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1

พระองค์ทรงเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัดพุทธไสยาสน์เป็นพระอารามแห่งแรกในสมัยอยุธยา พร้อมทั้งสร้างพระปรางค์ใหญ่พระวิหาร พระพุทธรูปที่อยู่บริเวณระเปียงและกุฏิพระพุทธรูปโฆษาจารย์ ต่อมาพระองค์ทรงสร้างวัดพญาไทหรือเรียกว่าวัดใหญ่ชัยมงคล ทรงสถาปนาวัดป่าแก้วซึ่งอยู่บริเวณวัดใหญ่ชัยมงคล นอกจากนี้ทรงสร้างวัดหน้าพระธาตุ วัดราชบูรณะ และวัดเดิมนอกอีกทั้งยังบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ อีกเป็นจำนวนมากส่วนการเผยแผ่ด้านวรรณกรรม ได้แก่ ลิลิตโองการแช่งน้ำ เป็นวรรณคดีเกี่ยวกับพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สังจา ซึ่งแสดงถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และเป็นการสดุดีเทพ (วคิน อินทสระ. 2535 : 30)

1.3.5 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยของสมเด็จพระบรมราชาที่ 3

พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา พระราชกรณียกิจในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นไปในรูปของการสร้างวัด เช่น วัดพระราม วัดมหาธาตุ วัดภูเขาทอง การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในลักษณะนี้ยังปรากฏอย่างแพร่หลายในสมัยของแผ่นดินพระบรมราชาธิราชที่ 3 หรือเจ้าสามพระยา ทรงสร้างวัดราชบูรณะ และวัดมเหยงค์ เมื่อมาถึงสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 หรือขุนหลวงพระจ้าว พระองค์และพระมหาเถรธรรมกาลป์ญาณ ทรงสร้างวัดพระศรีรัตนมหาธาตุขึ้น พร้อมทั้งสร้างวัดมหาธาตุไว้สำหรับเป็นวัดประจำพระนคร และเป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชทุกพระองค์ ต่อมาในสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 พระองค์ทรงสร้างวัดพระศรีสรรเพชญ์ในเขตพระราชฐาน และทรงหล่อพระศรีสรรเพชญ์ไว้ในพระวิหารของวัดด้วย (วคิน อินทสระ. 2535 : 33)

1.3.6 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยของสมเด็จพระอินทราชา หรือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระองค์ทรงโปรดให้มีการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามตามเมืองต่างๆ เช่น มีการสร้างพระปรางค์วัดพระศรีมหาธาตุในจังหวัดสุพรรณบุรี ภายหลังจากการสร้างเจดีย์พระปรางค์นี้ได้แพร่หลายไปทั่วในเขตพระนครศรีอยุธยาและหัวเมืองสำคัญ เช่น สิงห์บุรี เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี และสวรรคโลก นอกจากนี้มีการทำเครื่องปั้นดินเผาเคลือบมาใช้เป็นเครื่องประดับด้านสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ได้แก่ กระเบื้องมุงหลังคา กระเบื้องปูพื้นโบสถ์วิหาร ซ่อฟ้าปราสาท ซึ่งพบมากในเมืองสุโขทัยและศรีสัชชนาลัย ในระยะนี้มีการเผยแผ่งานด้านจิตรกรรมบนฝาผนัง ที่เขียนไว้ตามฝาผนังโบสถ์วิหาร และพระสฤปเจดีย์จำนวนมาก (วคิน อินทสระ. 2535 : 37)

1.3.7 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยของพระเจ้าปราสาททอง หรือสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 5

พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มาก โดยทรงโปรดให้สร้างวัดไว้ 2 วัด คือ วัดไชยวัฒนาราม และวัดชุมพลนิกายาราม พระองค์ยังโปรดให้สร้างวัดพระศรีสรรเพชญ์จนเสร็จ ทรงสร้างพระปราสาทชื่อ ศิริยศโสธรรมหาพิมานบรรยงก์ ทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์พระปรางค์วัดมหาธาตุ พร้อมทั้งโปรดให้สถาปนาสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ชื่อว่าวัดไชยวัฒนาราม และสร้างพระปรางค์ตามแบบขอมขึ้น ในขณะเดียวกันให้มีการพัฒนาศิลปะของพระพุทธรูปทรงเครื่องพระมหากษัตริย์ (วคิน อินทสระ. 2535 : 40)

1.3.8 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยของพระเจ้าเสือ หรือสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8

พระองค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการสถาปนาวัดโพธิ์ประทับช้างไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่พระองค์ทรงพระราชสมภพ ณ ที่นี้ อีกทั้งทรงซ่อมปรับปรุงพระมณฑปพระมงคลบพิตรให้เป็นพระวิหารใหญ่ ทรงปฏิสังขรณ์มณฑปพระพุทธบาทเมืองสระบุรี (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554 : 28)

1.3.9 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยของพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระหรือสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9

พระองค์ทรงโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์มณฑปพระพุทธบาท และบูรณะวัดมเหยงค์ (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554 : 32)

1.3.10 สรุปการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงศรีอยุธยา

กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยา ยังคงมีแบบการเผยแพร่ธรรมะเหมือนกับในสมัยกรุงสุโขทัย เพียงแต่มีการปรับขยายเพิ่มเติมในแต่ละวิธีการให้เหมาะสมกับยุคสมัย คือ ประการที่หนึ่ง การเผยแพร่ธรรมะในรูปของการเทศนาสั่งสอนเป็นหลัก ทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร ผู้ที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่พระสงฆ์และพระมหากษัตริย์ที่มีความรอบรู้เลื่อมใสและมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีการส่งทูตออกไปนิมนต์พระสงฆ์จากลังกาให้มาสั่งสอนพระพุทธศาสนาในเมืองอยุธยา ในขณะที่เดียวกันมีการส่งพระสงฆ์ไทย ศาสนทูตไทยไปเผยแพร่พระพุทธศาสนา ณ เมืองลังกา ไม่ว่าจะเป็นการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎก และการสืบสานพระพุทธศาสนาลัทธิสยามวงศ์ในประเทศศรีลังกา ตลอดจนถึงการสืบสานพิธีกรรมการบวชจากการที่พระภิกษุสงฆ์ไทยไปอุปสมบทบวชชาวลังกาประการที่สอง การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการกำเนิดคตินาแก่พระสงฆ์ประการที่สาม การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยพระเจ้าแผ่นดินทรงออกผนวชเป็นการสืบพระราชประเพณีการบวชประการที่สี่ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยพระราชภารกิจสำคัญคือการสอนหนังสือพระภิกษุสามเณรประการที่ห้า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยวรรณกรรมหรือหนังสือ สมัยอยุธยาตอนต้น (พ.ศ. 1893-2072) เช่น ลิลิตโองการแข่งน้ำลิลิตยวนพ่ายมหาชาติคำหลวง ลิลิตพระลอ สมัยอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. 2153-2231) ได้แก่ กาพย์มหาชาติ โคลงทศรถสอนพระราม โคลงราชสวัสดิ์ โคลงพาลีสอนน้อง สมุทรโฆษคำฉันท์ โคลงเบ็ดเตล็ด (สมเด็จพระนารายณ์มหาราช) เสือโคคำฉันท์ จินตตามณี พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ อนุรุทธคำฉันท์ โคลงเบ็ดเตล็ด (ศรีปราชญ์) กาพย์ท้อโคลงโคลงเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โคลงอักษรสามหมู่ โคลงนิราศนครสวรรค์คำฉันท์ ดุษฎีสังเวยกล่อมช้าง นิราศสี่ดา โคลงกวีโบราณ โคลงทวาทศมาสและนิราศทริภุชชัย สมัยอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2257-2310) เช่น โคลงชะลอพระพุทธไสยาสน์ นันโทปนันทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง กาพย์เห่เรือ เป็นต้น ประการที่หก การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยพิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา ดังนี้พิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่ พิธีอุปสมบท การทอดผ้าป่า ทอดกฐิน การทำบุญตักบาตร การทำสังฆทาน หรือการสร้างวัดถวายพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ได้แก่ พิธีโกนจุก พิธีโกนผมไฟ พิธีทำขวัญเดือน พิธีแต่งงาน พิธีเกี่ยวกับการตายและประเพณีเกี่ยวกับราชสำนัก ได้แก่ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีไหลเรือ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีพืชมงคล พระราชพิธีถวายเทียนพรรษา พระราชพิธีการลอยกระทง (ลอยกระทง) เป็นต้นประการที่เจ็ด การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยผลงาน

ทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น การสร้างพระสถูปเจดีย์ วัดวาอาราม โบสถ์ และวิหาร ส่วนด้านจิตรกรรม เช่น ภาพวาดเกี่ยวกับพุทธประวัติ พุทธชาดก สำหรับงานด้านประติมากรรม ได้แก่ การสร้างพระพุทธรูป แบบต่าง ๆ ตลอดจนมัยอูชยา พระมหากษัตริย์ได้ทรงปฏิบัติตามธรรมเนียมสุขุขทัยในการอุทิศเขตพระราชวังเพื่อสร้างเป็นวัดในเขตพระราชวัง เช่นวัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษาแต่สร้างขึ้นมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น นอกจากนี้ก็มีการสร้างวัดและปฏิสังขรณ์วัด การสร้างโบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ และพระพุทธรูปประเภทที่แปด การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการสร้างพระไตรปิฎกและประการสุดท้ายประการที่เก้า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการสนับสนุนการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแพร่หลาย (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554 : 38)

1.4 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

จากการรวบรวมเอกสารและจากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์ เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สรุปได้ว่า

1.4.1 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ในสมัยนี้ มีการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์อย่างดี พระองค์ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมฟื้นฟูพระพุทธศาสนาด้วยการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในหลายวิธี ดังนี้

- 1) สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสระเกศ สร้างปราสาทพระเทพบิดร ทรงปฏิสังขรณ์วัดสุทัศน์เทพวราราม และปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
- 2) ทรงอาราธนาพระสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิและราชบัณฑิตร่วมกันทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นและจารึกไว้ในคัมภีร์ใบลาน แล้วพระราชทานให้กับวัดต่าง ๆ ในพระนครและธนบุรี พร้อมทั้งสร้างหอมณเฑียรธรรมขึ้นในวัดพระแก้ว สำหรับเก็บพระไตรปิฎก
- 3) โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงขึ้น พร้อมทั้งจารึกเป็นหนังสือใบลาน หลังจากนั้นทรงจัดทำพระไตรปิฎกเป็นชุดต่าง ๆ เพื่อราชทานให้กับอารามอื่นๆ อันเป็นแนวทางให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียน
- 4) ทรงจัดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุ สามเณร ในพระบรมมหาราชวัง วังของเจ้านาย และบ้านเรือนของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
- 5) ทรงจัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรม
- 6) โปรดให้รวบรวม อัญเชิญ พระพุทธรูปโบราณจากหัวเมืองต่าง ๆ จำนวน 1,248 องค์ ให้มาปฏิสังขรณ์และเก็บรักษาไว้ในพระอารามที่พระองค์ทรงสร้างและบูรณะและพระราชทานให้กับวัดอื่นๆ
- 7) ทรงโปรดให้สร้างเจดีย์ไว้สำหรับบรรจุหุ่นพระศรีสรรเพชญ์ พร้อมทั้งทรงอัญเชิญพระโลกนาถจากอยุธยามาประดิษฐานไว้ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม อีกทั้งยังอัญเชิญพระศรีศากยมุนี จากวัดมหาธาตุเมืองสุโขทัยมาประดิษฐานไว้ที่วัดสุทัศน์
- 8) ทรงออกกฎหมายคณะสงฆ์ หรือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพื่อจัดระเบียบการปกครองของคณะสงฆ์ให้เรียบร้อย
- 9) ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์
- 10) ทรงแต่งและแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรภูมิโลกวินิจยกถา รัตนพิมพ์วงศ์ สังคีตยวงศ์ มหาวงศ์ และมหาชาติชาดก

11) ทรงปฏิบัติธรรมเป็นประจำ เพื่อเป็นตัวอย่างในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา (มูลนิธิตสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554 : 42)

1.4.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
พระองค์ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยการสืบสานและพัฒนา
พระพุทธศาสนาให้ดีขึ้น ดังนี้

- 1) ทรงส่งสมณทูตไปฟื้นฟูและศึกษากิจการด้านพระพุทธศาสนา พร้อมทั้ง
เจริญศาสนสัมพันธ์กับประเทศลังกา
- 2) โปรดให้พระศาสนวงศ์ไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุกับต้นพระศรีมหา
โพธิ์มาจากประเทศลังกา เข้ามาในประเทศไทยเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา
- 3) ทรงสถาปนารูปพระสถูปวิหาร พระอารามต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก
- 4) โปรดให้มีการจัดระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมจากหลักสูตร 3 ชั้น
เป็นแบบ 9 ชั้น หรือ 9 ประโยค
- 5) ทรงสร้างพระวิหารหลวงวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหารพร้อมทั้ง
ทรงสลักบานประตูไม้ ตกแต่งพระวิหารและหล่อพอกพระเศียร ต่อนี้พระหัตถ์ให้ยาวเสมอกัน
- 6) ทรงฟื้นฟูประเพณีวิสาขบูชาขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
- 7) ทรงส่งเสริมให้ข้าราชการฝ่ายในและประชาชนทั่วไปร่วมกันฝึกสวดมนต์
อย่างถูกต้องเหมือนอย่างที่เคยสวดในเวลากลางคืนที่ห้องพระโรง
- 8) โปรดเกล้าสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช 3 พระองค์ คือ สมเด็จพระ
สังฆราช (ศุก) สมเด็จพระสังฆราช (มี) และสมเด็จพระสังฆราช (สุก)
- 9) โปรดให้จัดการบำเพ็ญกุศลวันมาฆบูชาขึ้น
- 10) ทรงเปลี่ยนแปลงการศึกษาภาษาบาลีของพระภิกษุสงฆ์ให้มีคุณภาพ
มากขึ้น
- 11) ทรงสร้างวัดอรุณราชวราราม (มูลนิธิตสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554
: 40)

สรุปได้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ 2 นั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนายังคงมีทั้งแบบของ
การส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้แก่ พระภิกษุและสามเณร ข้าราชการฝ่ายใน และประชาชน
ทั่วไป การบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างวัดวาอาราม พระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์ และพระวิหาร ตลอดจนถึง
การปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนเป็นคนดีตามความมุ่งหมายขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้งการ
ส่งเสริมการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งสร้างสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา
ด้วย

1.4.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระองค์ทรงมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ จนถึงขั้นปรารถนาที่
จะปฏิบัติธรรมถึงขั้นโพธิญาณ ทรงบำเพ็ญเพียรเหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ตามแนวของพระเวสสันดร
นอกจากนี้พระองค์ยังมีความเชื่อว่าการให้ที่อยู่อาศัยเป็นบุญอย่างมาก ด้วยเหตุนี้การเผยแผ่
พระพุทธศาสนาในรูปของการสร้างและบูรณะวัดวาอารามจึงมีเป็นจำนวนมาก เช่น ทรงสร้างวัดราช
โอรส วัดเทพธิดาราม วัดราชนันทา วัดเฉลิมพระเกียรติ ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ทรงสร้างเจดีย์ภูเขาทอง และเจดีย์อื่น ๆ ทรงสร้างพระพุทธรูปต่าง ๆ อีกจำนวนมากมาย เช่น พระพุทธ

อนันตคุณ วัดราชโอรส พระพุทธตรีโลกเชษฐ วัดสุทัศน์ พระเสฐธมฺณี วัดราชนันทดา พระพุทธมหาโลกา
ภินันท์ วัดเฉลิมพระเกียรติ พระพุทธไตรรัตนนายก วัดกัลยาณมิตร พระพุทธไสยาสน์ วัดพระเชตุพน
วิมลมังคลาราม และโปรดให้จัดสร้างพระพุทธรูปในพระอิริยาบถต่าง ๆ ตามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์เรื่อง
พุทธประวัติ ส่วนการเผยแพร่ในรูปของหนังสือและวรรณกรรมนั้น พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับ
ตำนานพระพุทธเจดีย์ โปรดให้มีการสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก พร้อมทั้ง
โปรดให้แปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยและเผยแพร่ โปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตแต่งและจารึกสรรพวิทยา
ทรงแต่งวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา เช่น ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ปฐมสมโพธิกถา โปรดให้
รวบรวมพระไตรปิฎกฉบับภาษาต่าง ๆ เพื่อเทียบเคียงกับของไทย นอกจากนั้นแล้ว สมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว ยังสนับสนุนการเผยแพร่ในเชิงรุกโดยให้พระสงฆ์ไปแสดงพระธรรมเทศนาในวังหรือในบ้านของ
ประชาชน ส่วนการเผยแพร่ในแนวอื่นก็ยังคงใช้แบบเดียวกับที่เคยปฏิบัติมา คือ ชาวบ้านจะเข้าไปฟัง
ธรรมในวันธรรมสวนะ และนิมนต์พระมาเทศน์ เรื่องที่เทศน์ส่วนใหญ่เป็นนิทานชาดกอย่างง่าย ๆ
บางครั้งเนื้อหาของบทเทศน์อาจเป็นธรรมะระดับสูงซึ่งมีวัตถุประสงค์มุ่งสู่ทางแห่งนิพพาน (มูลนิธิ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554 : 40)

กล่าวโดยสรุปคือ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยนี้จะเน้นการสร้างและ
ปฏิสังขรณ์วัด เจดีย์และพระพุทธรูปเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีการเผยแพร่ในรูปของหนังสือและ
วรรณคดี ลักษณะของการเผยแพร่มักจะจารึกลงในแผ่นหิน ผนังระเบียงศาลาในบริเวณวัดเพื่อให้
ประชาชนได้ศึกษา นอกจากนั้นแล้ว ลักษณะการเผยแพร่พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เป็นไปในเชิงรับ
เท่านั้น การเผยแพร่ในเชิงรุกก็ยังมีความสำคัญในรัชสมัยนี้

1.4.4 การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระองค์ยังคงเน้นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัดใหม่ขึ้นหลายแห่ง
เช่น วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดบรมนิวาส วัดบhumวนาราม วัดโสมนัสวรวิหาร วัดราชบพิธ และวัดราช
ประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ตลอดจนบูรณะวัดต่าง ๆ อีกมากมาย อีกทั้งบูรณะพระปฐมเจดีย์ รวมถึงการ
สร้างเจดีย์และปราสาท เป็นต้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาโดยพระองค์โปรดให้มี
พระราชพิธีมาฆบูชาขึ้นเป็นครั้งแรกที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทางด้านการศึกษา พระองค์ทรงจัดให้มีการ
ศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีความรู้และเข้าใจในหลักธรรมและหลักปฏิบัติของ
พระพุทธศาสนามากขึ้น นับเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวางออกไป ยิ่งไปกว่านั้น
พระองค์ยังคงส่งเสริมการเผยแพร่ทั้งเชิงรุก และเชิงรับด้วยการอาราธนาพระเถระที่มีความรู้อย่างแตกฉาน
ในพระธรรมวินัยไปแสดงพระธรรมเทศนาในวัง พระองค์ทรงนำข้าราชการบริพารในวัง และข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่เข้ามาฟังธรรม ลักษณะของการแสดงธรรมส่วนใหญ่ก็จะเป็นการเทศน์ การสนทนาปราศรัยใน
เรื่องธรรมะ ตลอดจนการเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ฟัง จากวิธีการเผยแพร่นี้ดังกล่าวก่อนแล้ว พระองค์
ยังโปรดให้ส่งสมณะทูตไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศลังกาด้วย (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตน
ราชสุดา. 2554 : 41)

กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังคงให้ความสำคัญกับการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัด พระราชพิธีทางศาสนา สนับสนุน
การศึกษาด้านพระปริยัติธรรม การปฏิบัติธรรมโดยนิมนต์พระสงฆ์เข้ามาบรรยายธรรมในพระราชวัง
ตลอดถึงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการส่งสมณทูตไปประเทศลังกา

1.4.5 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระองค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้วัฒนาถาวรมากยิ่งขึ้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาถึงแม้จะยังคงแบบเดิมแต่มีการพัฒนาให้ดีขึ้น ดังนี้

- 1) ทรงกำหนดแบบการศึกษาคณะสงฆ์ใหม่เป็นแผนกนักธรรมและแผนกบาลี
- 2) ทรงวางแนวทางการปกครองคณะสงฆ์โดยโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้องค์กรของสงฆ์มีความเป็นอยู่อย่างมีระเบียบและยั่งยืน และทำหน้าที่สืบทอด เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป
- 3) ทรงโปรดให้พระเถระประชุมทำสังคายนาชำระพระไตรปิฎก โดยถ่ายจากอักษรขอมเป็นอักษรไทยและบาลี พร้อมทั้งจัดพิมพ์เป็นเล่ม พระราชทานแก่พระอารามต่าง ๆ และห้องสมุดพระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ นับเป็นการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มด้วยอักษรไทยและยังเป็นประโยชน์แก่การค้นคว้าทางด้านพระพุทธศาสนาที่มีความสะดวกมากขึ้น กล่าวได้ว่า เป็นการวางรากฐานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 4) ทรงสถาปนาสถาบันชั้นสูงของพระสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อให้เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงของพระภิกษุสามเณรและฆราวาสในปัจจุบัน
- 5) โปรดให้จัดตั้งวัดเป็นโรงเรียน เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามาศึกษาวิชาการวิชาชีพ และวิชาธรรม อันจะเป็นประโยชน์ในการเกื้อกูลต่อพุทธศาสนา
- 6) ทรงสร้างและบูรณะวัดในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดราชบพิธ วัดเทพศิรินทราวาส วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดอัมพวันนimit วัดจุฬาทิศ ราชธรรมสภา วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ และองค์พระปฐมเจดีย์
- 7) ทรงหล่อจำลองพระพุทธรูปชินราชจากพิษณุโลก
- 8) ทรงนิพนธ์วรรณกรรมทางพุทธศาสนาจำนวนมาก เช่น มหาชาติร่ายยาว ต่อมาใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนชั้นสูงและมหาวิทยาลัย
- 9) ทรงจัดตั้งโรงเรียนสอนเด็กในวัด โดยมอบหมายให้พระสงฆ์เป็นผู้สอน รัฐบาลเป็นฝ่ายสนับสนุน (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554 : 42)

กล่าวโดยสรุป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชภารกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบเดิม เช่น การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัด หล่อพระพุทธรูป จัดตั้งโรงเรียนทั้งในระดับต้นและระดับสูง เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนได้มีโอกาสศึกษาพระพุทธศาสนาและนำไปเผยแผ่ต่อไป อีกทั้งยังทรงเผยแผ่ผ่านวรรณกรรมบรรจุเป็นรูปเล่ม พร้อมทั้งพระราชทานไปยังวัดวาอารามต่าง ๆ และนานาอารยประเทศตลอดถึงการจัดระเบียบการปกครองของคณะสงฆ์ ซึ่งนับว่าพระองค์มีวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่กว้างไกล

1.4.6 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระองค์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากจนกระทั่งเข้าทำพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่งเป็นที่มาของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในวัยเด็ก จะต้องเข้าแสดงตนเป็นพุทธมามกะทุกปี โดยกระทรวงศึกษาธิการจะถือเป็นประเพณีปฏิบัติสืบมา นอกจากนี้พระองค์ทรงเริ่มการศึกษาพระ

ปรียัติธรรมใหม่ เรียกว่าหลักสูตร “นักธรรม” ประกอบด้วยนักธรรมตรี โท และเอก เพื่ออบรมพระภิกษุสามเณรที่บวชเรียนเพียงไม่กี่วันให้ได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนา พระองค์ยังสนับสนุนการศึกษาบาลี จัดให้มีการสอบภาษาบาลีสนามหลวงด้วยวิธีการเขียนเป็นครั้งแรก และยังคงกำหนดให้จัดทำหนังสือบาลีไวยากรณ์ จำนวน 7 เล่ม เพื่อใช้เป็นแบบเรียนในทุกวันนี้ นอกจากนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปของหนังสือนั้น พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธเจ้าตรัสรู้ อะไรและเทศเสื่อป่า โปรดให้พิมพ์คัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎก และอรรถกถาชาดก คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์มิลินทปัญหา มงคลสูตรคำฉันท์ จดหมายเหตุเรื่องพระภิกษุอุตุฟุตบอล และโปรดให้พิมพ์อรรถกถาชาดก และคัมภีร์ต่าง ๆ ในโอกาสต่าง ๆ อีกด้วย (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554 : 43)

กล่าวโดยสรุปแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเน้นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปของหนังสือ ตำรา คัมภีร์ เป็นส่วนใหญ่ โดยพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระองค์เอง นอกจากนั้นก็จะเป็นไปในการจัดกิจกรรมทางการศึกษา ด้านพระพุทธศาสนา เช่น การจัดการศึกษาพระปรียัติธรรมแบบใหม่ การจัดอบรมพระพุทธศาสนา การจัดสอบบาลีสนามหลวง เป็นต้น

1.4.7 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนี้ยังคงไว้ซึ่งแบบเดิม เพียงแต่ขยายการเผยแผ่กว้างมากขึ้น โดยเฉพาะการพิมพ์พระไตรปิฎกและพระราชทานไปยังต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น และยังเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้าฟังและเข้าแสดงธรรม พระองค์โปรดให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นอีกครั้ง และทรงให้วัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ พร้อมทั้งพระราชทานแก่ประเทศต่าง ๆ ทรงริเริ่มหลักสูตรธรรมศึกษาเพื่อให้ฆราวาสได้เล่าเรียนพระปรียัติธรรมและหลักสูตรธรรมศึกษาตรีสำหรับสตรี ทรงเพิ่มหลักสูตรทางจริยศึกษาให้เด็กได้เรียนและโปรดให้พระสงฆ์เป็นผู้มีส่วนร่วมในการสอน ทรงกำหนดให้การศึกษาไม่ควรแยกออกจากวัด เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ศึกษาพระพุทธศาสนา นอกจากนี้พระองค์ได้เพิ่มวิชาภาษาอังกฤษเข้าไปในหลักสูตรภาษาบาลีในระดับชั้นเปรียญธรรม 6 เพื่อให้พระภิกษุสามเณรใช้ภาษาอังกฤษอธิบายหลักธรรมให้แก่ชาวต่างชาติได้ ทรงอนุญาตให้ฆราวาสชายหญิงเข้าสอบ ธรรมศึกษาโท และธรรมศึกษาเอก โปรดให้มีการส่งเสริมการจัดกิจกรรมประกวดแต่งหนังสือสำหรับเด็กในวันวิสาขบูชา (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554 : 43)

กล่าวโดยสรุปคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนี้ พระมหากษัตริย์มุ่งเน้นการเผยแผ่ทั่วราชอาณาจักร ส่วนใหญ่จะเป็นในรูปของหนังสือโดยเฉพาะพระไตรปิฎก ทำให้การจารึกเรื่องราวและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้เปลี่ยนจากใบลานมาเป็นแบบรูปเล่มครั้งแรกในประเทศไทย ประกอบกับสนับสนุนส่งเสริมให้ชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาศึกษาพระศาสนามากขึ้น

1.4.8 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท

มหิตล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยนี้ยังคงเหมือนพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ เช่น ทรงสร้างวัดพระศรีมหาธาตุบางเขน ทรงเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ที่เคยใช้ปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 มาเป็นการปกครองแบบสังฆสภา ทั้งนี้เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีความเหมาะสมสอดคล้องกับการปกครองแบบใหม่ มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยทุกปิฎก พร้อมทั้งมีการชำระพระไตรปิฎกหลายครั้ง และมีการจัดพิมพ์เป็นเล่ม ส่วนฉบับที่แปลโดยสำนวน

เทศนา พิมพ์ลงบนใบลาน เรียกว่าพระไตรปิฎกฉบับหลวง พระองค์ยังคงประกาศตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554 : 44)

1.4.9 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ในรัชสมัยของพระองค์มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่มีการพัฒนาวิธีการต่อยอดจากรัชสมัยก่อน ๆ ดังนี้

- 1) มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังต่างประเทศ ส่วนในประเทศไทยก็เปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติที่เลื่อมใสศรัทธาการสอน ปฏิบัติวิปัสสนาเข้ามาอบรมและปฏิบัติที่วัดมหาธาตุ จนชาวต่างชาติอุปสมบทในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก สามารถแสดงพระธรรมเทศนาเป็นภาษาไทยได้
- 2) มีการเปิดสอนวิปัสสนาในประเทศลอนดอน มีการส่งพระสงฆ์ไทยไปสอนวิปัสสนายังประเทศอังกฤษ
- 3) มีการส่งคณะทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคพื้นยุโรป
- 4) มีการสร้างวัดในต่างประเทศ เช่น ในประเทศอังกฤษ ลอนดอน ประเทศอินเดีย สหรัฐอเมริกา และออสเตรเลีย เป็นต้น ส่วนวัดที่สร้างขึ้นในประเทศไทยตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ วัดพระรามเก้า
- 5) มีการแปลพระไตรปิฎกอย่างเสร็จสิ้นสมบูรณ์และจัดพิมพ์เป็นพุทธบูชา พร้อมทั้งมีการบรรจุเนื้อหาลงในคอมพิวเตอร์
- 6) มีการก่อตั้งยุวพุทธิกสมาคม ด้วยวัตถุประสงค์ให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปได้เข้ามาชุมนุมฟังธรรมในวันพระและวันอาทิตย์ พระสงฆ์จะมีการแสดงธรรมที่ทันสมัย และต้องการเผยแผ่พุทธธรรมไปทั่วโลก ปัจจุบันพุทธิกสมาคมได้ขยายไปทั่วทุกจังหวัด
- 7) มีการจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ หลังจากนั้นจึงมีการเปิดสอนที่มหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศน์ ภายหลังวัดต่าง ๆ ได้มีการจัดสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นจำนวนมากหลายแห่ง ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้ทางพระพุทธศาสนาตามความเหมาะสมกับวัยของเด็ก เพื่อปลูกฝังศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม และรู้จักเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป
- 8) มีการจัดตั้งมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา เพื่อผลประโยชน์ทางการศึกษาพระพุทธศาสนา ต่อมาได้มีการจัดตั้งชุมนุมทางพระพุทธศาสนาขึ้นในสถาบันการศึกษาทุกระดับอย่างมากมาย
- 9) มีการเปิดหลักสูตรศาสนศาสตร์ และพุทธศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง 12 แห่ง พระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาส่วนใหญ่ได้ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นจำนวนมาก
- 10) มีการส่งพระไทยไปประจำอยู่ที่วัดไทยในสหรัฐอเมริกา และยุโรป
- 11) มีการสร้างพุทธมณฑลในจังหวัดนครปฐม
- 12) จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยพร้อมทั้งแจกจ่ายไปตามพระอารามหลวงหลายแห่ง ห้องสมุดพระพุทธศาสนาทั่วประเทศ ตลอดจนในต่างประเทศที่มีการนับถือพุทธศาสนา

- 13) มีการสร้างพระมหาพุทธปฏิมาปางประทับยืน รอบองค์มีภาพจำลองพุทธประวัติให้ประชาชนได้ศึกษา และยังมีการสร้างพิมพ์ปางลีลา ตลอดถึงบูรณะปูชนียสถานวัดวาอารามทั่วประเทศ
- 14) จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทางพระพุทธศาสนา มีการปลูกต้นไม้ที่มีชื่อในพระพุทธศาสนา เช่น ต้นไทร ต้นโพธิ์ เป็นต้น
- 15) อุปสมบทพระภิกษุ จำนวน 2,500 รูป
- 16) มีการจัดกิจกรรมการประกวดวรรณกรรม และศิลปะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยเชิญตัวแทนพุทธศาสนิกชนทั่วโลกมาร่วมมอบโมทนา
- 17) มีการส่งคณะสงฆ์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วโลก
- 18) มีการจัดส่งพระสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียนต่าง ๆ
- 19) มีองค์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในต่างประเทศ
- 20) มีการจัดอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศทุกปี เพื่อส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังต่างประเทศ
- 21) มีการจัดตั้งสำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกในประเทศไทย เพื่อเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก
- 22) ส่งเสริมสนับสนุนพระพุทธศาสนาในวันวิสาขบูชาทุกปี
- 23) ทรงโปรดเกล้าให้พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จแทนพระองค์ร่วมเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา
- 24) การเผยแผ่ด้านวรรณกรรม มีวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมากมาย เช่น ปฏิจลสมุทฺตปาถจากพระโอรุฑู พุทธประวัติจากพระโอรุฑู ของท่านพุทธทาสภิกขุ หนังสือพุทธธรรมของพระธรรมปิฎก (ประยูรธ ปยุตโต) เป็นต้น (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554 : 45)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลที่ 9 นี้ ส่วนใหญ่ผู้เผยแผ่จะใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ช่วยเผยแผ่ เช่น วิชยู โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ นอกจากนี้ยังใช้สื่อสิ่งพิมพ์อีกหลายประเภท เช่น หนังสือ วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ พ็อกเก็ตบุ๊ก ตำราแบบเรียน สิ่งพิมพ์โฆษณา โบรชัวร์ (Brochure) ใบปลิว (Leaflet, Handbill) และแผ่นพับ (Folder) ส่วนลักษณะในการเผยแผ่ก็จะเน้นในรูปของการบรรยาย ปาฐกถา การสนทนา แบบตอบปัญหา ในเรื่องของเทคนิคในการสอนมีหลายวิธีด้วยกัน เช่น การยกเรื่องชาดกและนิทาน การยกตัวอย่างบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญมาประกอบ การสาธิตให้ดูการเล่นคำ เล่นภาษา การใช้อุบายเลือกคนให้เหมาะสม การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิชาการ การกล่าวคำชมเชย การแก้ปัญหาที่เผชิญเฉพาะหน้า เป็นต้น

1.4.11 สรุปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มองภาพรวมได้ว่า ยังคงยึดวิธีการเผยแผ่เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา คือ มีการสร้างและบูรณะวัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ การสร้างพระพุทธรูป การส่งพระสงฆ์ไทยและพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศโดยเฉพาะเมืองลังกา การส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนพระธรรมวินัย และพระปริยัติธรรม การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การนิมนต์พระจากลังกาเข้ามาเทศน์ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ผ่านวรรณกรรม หนังสือและพระไตรปิฎก เป็นต้น การเผยแผ่ส่วนใหญ่

จะอยู่ในรูปของการเทศนาสั่งสอน ประชาชนโดยพระสงฆ์ ส่วนพระมหากษัตริย์ที่มีความรอบรู้ในพระพุทธศาสนาก็มีกอบรมสั่งสอนประชาชนเช่นกัน ส่วนวิธีการเผยแผ่ในแนวทางอื่นยังคงมีน้อย

ในระยะต่อมา เมื่อวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามาแผ่ขยายสู่ประเทศไทย วิทยาการและประดิษฐ์กรรมใหม่ ๆ มีมากขึ้น ทำให้พระสงฆ์ผู้เผยแผ่มักใช้อุปกรณ์เหล่านี้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เริ่มจากการพิมพ์หนังสือและสื่ออิเล็กทรอนิกส์แบบต่าง ๆ ส่งผลทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาวิธีการที่หลากหลายขึ้น อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในช่วงนี้ก็ยังคงดำเนินไปในแบบเดิม คือ การเทศนาสั่งสอนโดยพระสงฆ์ เพียงแต่มีสื่อช่วยในการเผยแผ่ประกอบการแสดงธรรมได้หลากหลายวิธีขึ้น ไม่ได้จำกัดเฉพาะพระสงฆ์เทศนาสั่งสอนโดยตรงวิธีเดียวเท่านั้น

1.5 ปัญหา อุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ

จากการศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร และจากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ในการเผยแผ่ธรรมะ สรุปได้ว่า

1.5.1 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะในสมัยพุทธกาล

พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นท่ามกลางความหลากหลายด้านความเชื่อ ศาสนาลัทธิต่าง ๆ ที่อุบัติขึ้นก่อนพระพุทธศาสนาและที่เกิดขึ้นไล่เลี่ยกัน ตลอดจนลัทธิที่เกิดขึ้นมาภายหลังอีกมากมาย แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นมาในดินแดนชมพูทวีปหรืออินเดียเหมือนกับลัทธิศาสนาต่าง ๆ เหล่านั้นก็ตาม แต่พุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิศาสนาต่าง ๆ ได้แก่ การอุบัติขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมอินเดียเสียใหม่ คือ พุทธศาสนาได้เสนอหลักทฤษฎีใหม่ ซึ่งหักล้างกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวอินเดียอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการที่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์โดยสิ้นเชิงเมื่อเป็นเช่นนั้น จึงมีปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นทั้งปัญหาและอุปสรรคจากภายในและจากภายนอก ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

1) ปัญหาและอุปสรรคจากภายในพระพุทธศาสนา

ในช่วงเริ่มของการประกาศพระศาสนา มีเหตุการณ์มากมายเกิดขึ้นที่ทรงคอยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาว แม้แต่เรื่องพระวินัยทรงบัญญัติสิกขาบทแล้ว ก็ต้องออกพระอนุบัญญัติตามมา อนึ่งภัยที่เกิดขึ้นกับภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ก็มาก เช่น พวกเจ้าลิจฉวี ในกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี จับภิกษุให้เสพเมถุนกับภิกษุณี ให้ภิกษุเสพเมถุนกับสิกขมานาและกับสามเณรี กับหญิงแพศยาและบัณฑิตเทวีก์ หรือหญิงคฤหบดีทั่วไป หรือแม้แต่ให้ภิกษุต่อภิกษุเสพเมถุนทางทวารหนัก สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นภัยและอุปสรรคขัดขวางการประกาศศาสนาทั้งสิ้น ปัญหาและอุปสรรคจากภายในพระพุทธศาสนามีหลายประการ ดังนี้

(1) ปัญหาเรื่องการถือวรรณะของพุทธบริษัท

คนที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุ ภิกษุณี ในพระพุทธศาสนา ล้วนมาจากคนวรรณะทั้ง 4 และถือมั่นในวรรณะของตนอย่างเคร่งครัด เมื่อเข้ามาบวชแล้วหากเป็นปุถุชนอยู่ก็ยังคงถือมั่นในวรรณะตามเดิม การถือมั่นในวรรณะอย่างเคร่งครัดนี้ เป็นปัญหาต่อตัวนักบวชในพระพุทธศาสนาเอง ทั้งในด้านที่เป็นการปฏิบัติต่อตนเอง พระที่มีวรรณะสูงรังเกียจพระที่วรรณะต่ำ พระที่วรรณะต่ำไม่กล้าคบหาพระที่วรรณะสูง และด้านที่เป็นการปฏิบัติต่อประชาชน พระวรรณะสูงรังเกียจทนายทนายทวารวรรณะต่ำ ทนายทนายทวารวรรณะสูงรังเกียจพระที่วรรณะต่ำ พระองค์จึงสอนให้เลิกถือวรรณะ แต่ให้นับถือกันตามอายุพรรษาและคุณธรรม กุลบุตรผู้เข้ามาบวชในเบื้องต้นต้องสละเครื่องห้วงกวางลายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทอง การครองเรือน ตระกูล ยศศักดิ์และกิจอันเนื่องด้วยการครอง

เรือนทุกอย่าง ไม่มีความผูกพันยึดติดในสิ่งเหล่านั้นเพื่อจะได้มีชีวิตที่เป็นอิสระจาริกไปได้ทั่วเหมือนนกที่มีสองปีกจะไปไหนเมื่อใดก็ได้ แล้วมาสมาทานปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระองค์สั่งสอนเป็นอย่างดีเดียวกัน เมื่อบวชแล้วทุกรูปต้องถือศีลและเข้ารับการศึกษอบรมจากอุปัชฌาย์และอาจารย์เป็นเวลา 5 พรรษา จนกว่าจะมีปัญญารักษาตน ผู้บวชแล้วจึงเป็นผู้ออกจากเรือนยอมลเชื้อโคตรและสถานภาพทางสังคมที่มีอยู่เดิมมาเป็น “สมณศากยบุตร” เสมอเหมือนกัน ดังพุทธดำรัสตอนหนึ่งว่า “วรรณะ 4 เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตกคต ประกาศแล้ว ย่อมลเชื้อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า สมณศากยบุตร ทั้งสิ้น เหมือนมหานทีทุกสาย คือ คงคา ยมูนา อจิรวดี สรรภู มหิ ไหลลงสู่มหาสมุทรแล้ว ย่อมลเชื้อและโคตรเดิมของตน รวมเรียกว่า มหาสมุทรทั้งสิ้น” (ธีรวาส บำเพ็ญบุญบารมี. 2550 : 52-56)

(2) ปัญหาเรื่องคำสั่งสอนขัดแย้ง

คนที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุ ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ส่วนมากเคยอยู่ภายใต้การครอบงำของศาสนาพราหมณ์มาเป็นเวลายาวนาน บุคคลเหล่านี้เมื่อเข้ามาบวชแล้ว ต้องมารับฟังการอบรมสั่งสอนและถือปฏิบัติในสิ่งที่ตรงข้ามกับคำสั่งสอนของศาสนาพราหมณ์ เพราะในพระพุทธศาสนาสอนว่าทุกคนมีสิทธิเสมอภาคกัน ควรให้โอกาสเท่าเทียมกัน จึงทำให้เกิดความอึดอัดไม่คุ้นเคย ทำให้เป็นปัญหาในการปรับตัวในระยะแรก สังเกตได้จากปัญหาการทำผิดพระวินัย มีจำนวนไม่น้อยเกิดจากการปฏิบัติด้วยความเคยชินตามลัทธิพราหมณ์ ตามธรรมเนียมของสังคมในชมพูทวีปสตรีไม่นิยมออกบวช แต่เมื่อพระองค์อนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีจึงทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่จับตาของสังคม ทั้งฝ่ายชาวบ้านและนักบวช บางคนต่อว่าด่ากล่าวให้ร้ายว่าเป็นชู้กันก็มี จึงทำให้พระองค์ต้องวางแนวทางให้พระสงฆ์ปฏิบัติต่อพุทธสาวิกา (สตรีทั้งหลาย) อย่างระมัดระวัง เพราะเหตุว่าในช่วงนั้นก็มึ่นักบวชนอกศาสนาพุทธที่คอยจ้องที่จะวิพากษ์วิจารณ์ และหาจุดอ่อนที่จะต่อต้าน หรือบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาอยู่ เพราะฉะนั้น การที่ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงบวชจึงเป็นสิ่งที่ผิดธรรมเนียมสังคมอินเดียในสมัยนั้นอย่างมาก จึงเป็นจุดอ่อนที่ทำให้ถูกต่อต้านโจมตีจากสังคมอินเดียในสมัยนั้น ที่มีวิธีการคุมผู้หญิงหลาย ๆ อย่าง สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ การควบคุมผู้หญิงให้อยู่ในอาณาบริเวณของสถาบันครอบครัว วิธีการควบคุม ผ่านจารีตประเพณี กฎหมาย อุดมการณ์ทางสังคม อุดมการณ์เป็นเมียที่ดี การเป็นแม่ที่ดี ความเป็นลูกสาวที่ดี ผู้หญิงที่ดีในสมัยนั้นจะต้องอยู่ในอาณัติ อยู่ในการดูแลของผู้ชายที่เป็นพ่อ เมื่อแต่งงานไปแล้วก็ต้องอยู่ในการดูแลของสามี เมื่อสามีตายไปแล้วก็ต้องอยู่ในการดูแลของลูกชาย ผู้หญิงจะถูกกำกับให้อยู่ในสถาบันครอบครัวมาโดยตลอด เพราะว่าสังคมอินเดียมีค่านิยมอย่างหนึ่ง คือ นิยมให้ผู้หญิงมีลูกชายมากกว่าลูกสาว เพราะลูกชายจะทำหน้าที่สืบทอดการทำพิธีกรรมตามจารีตต่อบิดา เพราะฉะนั้น ผู้หญิงจะถูกบีบบังคับให้แต่งงานตั้งแต่เล็ก ทำหน้าที่ผลิตลูกชาย ทำให้ผู้หญิงห่างเหินจากการเรียนหนังสือ ปิดโอกาสของผู้หญิงจากการเรียนรู้ ผู้หญิงในอินเดียจึงพยายามอย่างสุดกำลังที่จะแต่งงานและให้กำเนิดบุตรชาย ซึ่งเป็นมรดกสืบทอดจากมนูธรรมศาสตร์ (ธีรวาส บำเพ็ญบุญบารมี. 2550 : 56)

นอกจากนี้เกิดการต่อต้านจากภิกษุเอง ภิกษุส่วนใหญ่ซึ่งมาบวชในพระพุทธศาสนาจากวรรณะพราหมณ์ อันนี้ทำให้เห็นชัดว่า สิ่งหนึ่งที่จะเป็นปัญหาและก็คือว่า การที่ยกผู้หญิงขึ้นมาให้มีสถานภาพเหนือตน การไม่พอใจของภิกษุที่จะต้องร่วมสังฆกรรมกับผู้หญิง

จากเงื่อนไขสังคมอินเดียในสมัยนั้น ซึ่งไม่ยอมรับการที่จะให้ผู้หญิงได้เป็นนักบวชในศาสนา การไม่ยอมรับนี้ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนาโดยตรง แต่เป็นการไม่ยอมรับมาจากคติ

ของศาสนาพราหมณ์เดิมที่รังเกียจจะให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องกิจการทางศาสนา และข้อรังเกียจนี้ได้กลายมาเป็นจารีตของสังคมอินเดียและจารีตนี้เองที่พระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วย พระพุทธเจ้าเมื่อทรงประทานให้ผู้หญิงบวชนั้น ก็รู้ข้อเท็จจริงนี้ จึงมีเงื่อนไข หรือข้อตกลงเป็นการเฉพาะกับผู้หญิงที่จะบวชด้วยความเข้าใจว่า ผู้หญิงที่จะบวชต้องฝืนจารีตประเพณีของชาวอินเดีย เพราะฉะนั้นจึงต้องมีข้อตกลงที่ชัดเจน เพื่อให้สังคมอินเดียซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับการสถาปนากบวชผู้หญิงขึ้น จะได้ไม่มีข้อที่จะต้องทำให้เกิดมีปัญหามาในเวลาต่อมา

(3) ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับอาจารย์เก่า

สาวกของพระพุทธเจ้าทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ ก่อนที่จะเข้ามาบวชถือพระพุทธศาสนา ส่วนมากจะเคยมีครูอาจารย์มาก่อนแล้ว บุคคลเหล่านี้เมื่อเข้ามาบวชถือพระพุทธศาสนา มีจำนวนไม่น้อยสร้างความสับสนแก่เพื่อสธรรมิกและประชาชน เนื่องจากไม่อาจแบ่งแยกได้ว่า ตอนนั้นคน ๆ นี้เป็นสาวกของใครแน่ ยิ่งหากบุคคลนั้นเคยเป็นนักบวชในลัทธิอื่นนอกพระพุทธศาสนา เมื่อมาฟังธรรมในสำนักของพระพุทธเจ้าก็ยิ่งสร้างความสงสัยแก่ผู้คนที่ใครเป็นศิษย์ใครเป็นอาจารย์ บางคนหันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วกลับไปนับถือลัทธิเก่าของตนก็มี ความรู้สึกเช่นนี้ก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจ ความหวาดระแวงในหมู่ชน (ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. 2550 : 57)

2) ปัญหาและอุปสรรคจากภายนอก

(1) การต่อต้านจากสังคม

หลังจากที่พระองค์ทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์ใช้เวลาที่มีอยู่ตลอดพระชนม์ชีพ 45 พรรษา เผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนจนพุทธศาสนาแพร่หลายในแคว้นต่าง ๆ มีประชาชนศรัทธาเลื่อมใสและอุทิศตนเป็นพุทธสาวก นับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมากมาย การไปประกาศพระศาสนาในท่ามกลางเจ้าลัทธิคณาจารย์ต่าง ๆ ในชมพูทวีปสมัยนั้น เมื่อมีกุลบุตรเข้ามาบวชเพิ่มขึ้น พระองค์ถูกฝ่ายตรงข้ามโจมตีอย่างหนักหน่วง และถูกใส่ร้ายป้ายสีเกือบตลอดพระชนม์ชีพเลยทีเดียว

(2) การต่อต้านจากลัทธิอื่น

หลังจากพระองค์เสด็จจาริกประกาศพระพุทธศาสนา พระองค์ได้รับการอุปถัมภ์อย่างดีจากชาวเมืองนับตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินจนถึงประชาชนทั่วไป ชาวเมืองสาวดีที่ทราบพระเกียรติคุณของพระองค์เป็นอย่างดี ยิ่งเมื่อได้เห็นพระจริยาวัตรและได้ฟังธรรมก็ยิ่งเพิ่มความเลื่อมใสศรัทธามากขึ้น ทำให้มีชาวเมืองหันมานับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมาก มีหลักฐานในพระไตรปิฎกจำนวนมากระบุไว้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าและพระสาวกได้รับการอุปถัมภ์บำรุงอย่างดี ส่งผลกระทบโดยตรงต่อนักบวชนอกศาสนาทั้งหลาย เนื่องจากบุคคลผู้ถวายความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนานั้นแต่ก่อนก็เคยเป็นสาวกหรือบริวารของนักบวชเหล่านั้น บางคนเป็นนักบวชชั้นแนวหน้าเลยทีเดียว ทำให้นักบวชนอกศาสนาบางคนไม่พอใจแล้วแสดงปฏิกริยาตอบโต้ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเรื่องลาภสักการะ เนื่องจากนักบวชนอกศาสนาส่วนมากดำรงตนเป็นนักบวชพวกอนาคาริก คือเป็นผู้ไม่ครองเรือน ไม่มีครอบครัว ไม่มีภรรยาและไม่ได้ประกอบอาชีพ การดำรงชีพ จึงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัย 4 ที่คนถวาย ผู้ถวายการอุปถัมภ์บำรุงเรียกว่า ทายกบ้าง อุปัฏฐากบ้าง บุคคลเหล่านี้ก่อนที่พระองค์จะเข้ามาประกาศศาสนาที่ทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงนักบวชนอกศาสนา แต่พอได้พบพระพุทธเจ้าและมีโอกาสฟังธรรม จึงเกิดศรัทธาหันมานับถือพระพุทธศาสนาและได้ทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากอีกทางหนึ่งด้วย การกระทำอย่างนี้มักสร้างความไม่พอใจแก่นักบวชในลัทธิภายนอก

นอกจากนี้ยังพบปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกหลายประการ เช่น ปัญหาเรื่องความไม่เข้าใจในเรื่องของการประพจน์พรหมจรรย์ของประชาชน ก่อให้เกิดปัญหาพระสุทินกับภรรยาเก่า นางมาคันทียา อาฆาตพระพุทธรเจ้า ภรรยาเก่า ล้อมจับพระจุลกาลสิก ปัญหาความขัดแย้งกับรัฐ กรณีพระธนิยะขโมยไม้หลวง ปัญหาเรื่องการทำทายโด้วาทะจากผู้นับถือศาสนาอื่น และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ลมฟ้า อากาศ วิธีดำเนินชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อธิบาย ค่าย การศึกษาความเชื่อ ทศนคติ จาริต วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่งานทางพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ผู้เผยแผ่นอกจากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรมวินัยแล้ว จำเป็นที่จะต้องมีความชำนาญและความสามารถในหลาย ๆ ด้านประกอบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติของพระสงฆ์หรือตัวผู้สื่อเอง ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังที่ได้พบและได้เห็น (ธีรวัส บำเพ็ญบุญบารมี. 2550 : 58-59)

3) สรุปปัญหา อุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ

วิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ทางสังคม จาริต ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย เช่น ทรงเลือกบุคคล รองจันหวะหรือโอกาส เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงมีพระสงฆ์สาวกเป็นกำลังหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทั่วชมพูทวีปและเจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบเนื่องจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน พระสงฆ์จึงเป็นตัวแทนสืบทอดที่ช่วยปลุกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชน สั่งสอนให้คนเป็นคนดี คุณสมบัติของผู้เผยแผ่เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตามในคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์

นอกจากเทคนิคและวิธีการเผยแผ่แล้ว สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ลมฟ้าอากาศ วิธีดำเนินชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อธิบาย ค่าย การศึกษา ความเชื่อ ทศนคติ จาริต วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น พระสงฆ์ผู้เผยแผ่นอกจากปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามธรรมวินัยแล้ว จำเป็นที่จะต้องมีความชำนาญและความสามารถในหลาย ๆ ด้านประกอบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณสมบัติของพระสงฆ์หรือตัวผู้สื่อเอง ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังที่ได้พบและได้เห็น แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นมาในดินแดนชมพูทวีป หรืออินเดียเหมือนกับลัทธิศาสนาต่าง ๆ เหล่านั้น แต่พุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิศาสนาต่าง ๆ ได้แก่ การอุบัติขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมอินเดียเสียใหม่ คือ พุทธศาสนาได้เสนอหลักทฤษฎีใหม่ ซึ่งหักล้างกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวอินเดียไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการที่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์โดยสิ้นเชิง เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงมีปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นทั้งปัญหาและอุปสรรคจากภายใน และปัญหาและอุปสรรคจากภายนอก

1.5.2 ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

พบว่า ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะมีน้อยมาก เนื่องจากพุทธศาสนิกชนในยุคนั้นได้รับการศึกษาน้อย วิธีชีวิตมีความผูกพันกับวัด พระมหากษัตริย์ และผู้นำชุมชน ซึ่งมีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะ เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอน จากพระสงฆ์และบุคคลดังกล่าว ประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ยังมีบทบาทต่อพุทธศาสนิกชนน้อยมาก ปัญหาการ

นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัดยังมีพระบรมธาตุมหาเจดีย์ เป็นพระเจดีย์องค์ใหญ่ทรงกลม สันฐานรูปโอคว่ำ สูง 60.525 เมตร ฐานล่างส่วนนอกวัดโดยรอบได้ 162 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 50 เมตร มีช่องคูหาเรียงรายล้อมรอบชั้นล่างพระเจดีย์ 54 คูหา ชั้นบนถัดจากช่องคูหาขึ้นไปมีพระเจดีย์เล็ก 18 องค์ เรียงรายรอบพระเจดีย์องค์ใหญ่

อุทยานเขามอ (เขาเต่า) เป็นภูเขาจำลองขนาดเล็ก ก่อด้วยศิลาตั้งอยู่กลางสระน้ำ บริเวณหน้าวัด มีศาลาราย 8 หน้า ตั้งอยู่ริมสระน้ำเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและเป็นที่นั่งพักผ่อนหย่อนใจ มีบันไดขึ้นสู่ยอดเขา บนยอดเขาเป็นที่ตั้งพระสถูปหล่อด้วยทองเหลืองลงรักปิดทอง สำหรับบรรจุพระพุทธรูปสำคัญไว้ภายใน สระน้ำที่ล้อมรอบภูเขาจำลองเต็มไปด้วยเต่าและตะพาบน้ำที่มีผู้นำมาปล่อยไว้แต่นานมาแล้ว ประชาชนนิยมพาบุตรหลานมาเที่ยวเล่นบริเวณภูเขาจำลองเพื่อให้อาหารแก่เต่าและตะพาบน้ำ ภูเขาจำลองเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อว่า "ภูเขาเต่า" เนื้อที่ทั้งหมด บริเวณภูเขาจำลองมีความยาว 48 เมตร กว้าง 42 เมตร กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนภูเขาจำลองไว้ในฐานะเป็นถาวรวัตถุสำคัญของชาติ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2522

จากการสำรวจและสังเกตของผู้วิจัย พบว่าวัดประยุรวงศาวาสเป็นวัดที่ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นศูนย์การจัดอบรมพระนักเทศน์และจัดสัมมนาพระนักเทศน์เป็นประจำทุกปี มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้มีพระที่สามารถเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ให้เยาวชนได้เรียนรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ภาพประกอบ 4 ภาพพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธรรมจิตโต)

2.1.2 ประวัติย่อของศาสตราจารย์ ดร. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธรรมจิตโต)

ศาสตราจารย์ ดร. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธรรมจิตโต) มีสมณศักดิ์เป็นพระราชอาคันตุกะ คณะรองชั้นหิรัญบัฏ ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหารกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ยังดำรงตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่ง เช่น ตำแหน่งเจ้าคณะภาค 2 อธิการบดีมหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรมการมหาเถรสมาคม ประธานสภาสากลวันวิสาขบูชาโลก (ICDV) ประธานสมาคมมหาวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ (IABU) เป็นต้น สำเร็จการศึกษาที่สำคัญ สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค (พ.ศ. 2519) ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ. เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) สาขาปรัชญามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2521) ปริญญาโท สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยเดลี (University of Delhi) ประเทศอินเดีย (พ.ศ. 2523) ปริญญาเอก (Ph.D.) สาขาปรัชญามหาวิทยาลัยเดลี (University of Delhi) ประเทศอินเดีย (พ.ศ. 2529) ได้รับปริญญามหาบัณฑิตและดุขฎิบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ หลายแห่ง ได้รับประกาศเกียรติคุณหลายรางวัล เช่น รางวัลเสมาธรรมจักร ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นต้น มีผลงานด้านแต่งหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบันมีจำนวนมากกว่า 65 เล่ม

ภาพประกอบ 5 สัมภาษณ์พระพรหมบัณฑิต เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2557

พระพรหมบัณฑิต ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการเผยแผ่ธรรมะว่า “การเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนวัยใดก็ตาม ใช้วิธีนำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ นำเสนอโดยวิธีการเปรียบเทียบ นำเสนอโดยวิธียกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม บทประพันธ์ โคลง บทกลอนประกอบนำเสนอโดยวิธีการพูดเชื่อมโยงสถานการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ วิธีการยกบุคคล ตัวอย่างประกอบการบรรยาย และนำเสนอโดยแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

การนำเสนอพุทธธรรมของพระพรหมบัณฑิต ที่ใช้บ่อยมากที่สุด คือ วิธีการบรรยายปาฐกถาและแสดงพระธรรมเทศนา แล้วนำข้อมูลที่เกิดจากการนำเสนอเหล่านั้นมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือ หรือเผยแผ่ทางสื่อสิ่งพิมพ์อีกครั้งหนึ่ง

ลักษณะหรือลีลาของพระพรหมบัณฑิตที่ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรม พบว่ามีลักษณะและลีลาในการเผยแผ่ที่หลากหลายพอสรุปได้ ดังนี้ 1) อธิบายหรือบรรยายพุทธธรรมได้ชัดแจ้งและลุ่มลึก 2) ทำให้มองเห็นภาพด้วยการยกตัวอย่างอุทาหรณ์และเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย เป็นต้น

3) สร้างกำลังใจด้วยปรัชญาชีวิตและคำคม เพื่อเป็นกำลังใจสำหรับผู้ที่ไม่รู้และศึกษาต่อไป 4) บรรยายด้วยภาษาที่ทำให้เข้าใจง่าย ทำให้จิตใจร่าเริง ไม่น่าเบื่อ และเหมาะกับกลุ่มผู้ฟัง

อย่างไรก็ตาม การใช้เทคนิคหรือวิธีการในการเผยแพร่ธรรมแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ทั้งในวิธีการเผยแพร่ด้วยตัวบุคคล และเผยแพร่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์นั้น จึงใช้วิธีการสอนที่แตกต่างกัน ดังนี้

2.1.3 การเผยแพร่ธรรมแก่เด็ก

พระพรหมบัณฑิตได้กล่าวถึงการเผยแพร่ธรรมในพระพุทธศาสนาแก่คนวัยเด็กว่า “...โดยธรรมชาติของเด็กเล็กเป็นวัยที่อยากรู้ อยากรู้อยากเห็น ชอบตั้งคำถาม ช่างคิด ช่างสงสัย เอาแต่ใจ ตัวเอง ชอบจินตนาการ หรือแสดงบทบาทสมมติ ชอบเข้าร่วมทำกิจกรรม ถ้าหากเป็นเด็กโต มักชอบเลียนแบบบุคคลที่ตนเองประทับใจ มักมีโลกส่วนตัวสูง อย่างไรก็ตามวัยนี้ยังควบคุมตนเองไม่ได้และเอาแต่ใจตนเองสูง...” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

จากพฤติกรรมโดยธรรมชาติของคนวัยเด็กดังกล่าว นำมาสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ว่า “เพื่อให้เด็กมีความดีและความสุข หลังจากนั้นก็จะเกิดการพัฒนาในความเก่งตามมา” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

จากพฤติกรรมและวัตถุประสงค์ดังกล่าว ท่านจึงนำมากำหนดเป็นวิธีการหรือเทคนิคในการเผยแพร่ธรรมในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีหลักในการสอน 4 ข้อ คือ “แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้าวกล้ำ ร่าเริง” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์) สรุปรูปแบบการเผยแพร่ธรรมได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถา โดยยึดแนวทางในการสอน “แบบสาธิตภาพย้อนเหยื่อ” คือ เทศน์ง่าย ๆ ใช้นิทานประกอบ เพื่อสร้างความเข้าใจและจดจำได้ง่าย ทำให้มองเห็นภาพ บางครั้งหลังจากยกหัวข้อพุทธธรรมขึ้นมาบรรยาย จากนั้นก็จะยกนิทานหรือยกอุทาหรณ์ประกอบ หรือบางครั้งก็จะยกนิทานหรือยกอุทาหรณ์ก่อนแล้วยกธรรมะมาประกอบทีหลัง วิธีนี้มีการใช้นิทานภาพประกอบ เช่น ภาพการ์ตูน หลังจากนั้น มีการสรุปคติธรรมจากนิทานเรื่องนั้น นิทานส่วนใหญ่ที่ยกมามากเป็นเรื่องราวในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเด็ก หรือไม่ก็เป็นนิทานชาดก ถ้าหากมีเวลาก็จะพาเด็กไปดูของจริงที่สอดคล้องกับธรรมะที่สอนในครั้งนั้น เช่น พาไปดูโบสถ์ รูปปั้น หรือเหตุการณ์ที่เป็นสถานการณ์จริง

นอกจากนี้ ในการเล่าเรื่องจริง มีการเล่าเรื่องจริงบนเรื่องสมมุติ สื่อที่ใช้ประกอบการสอน ใช้โทรทัศน์ โปรเจคเตอร์ และ Power Point ที่เน้นภาพสวยงาม มีเนื้อหาสอดคล้องกับเรื่องที่สอน การให้ดูภาพ ท่านจะไม่ให้เด็กดูภาพ แต่จะให้ดูเพื่อโยงเข้ากับเรื่องที่สอนเท่านั้น

การเผยแพร่ธรรมแก่เด็กนี้ ยังมีการยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบการสอน โดยยกตัวอย่างบุคคลวัยเดียวกัน มีการแทรกเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน บางครั้งก่อนสอนธรรม ก็เปิดโอกาสให้เด็กเล่นเกมส์ ร้องเพลง และแสดงบทบาทสมมติ เป็นการกระตุ้นให้เด็กมีความสุขสนุกสนานแล้ว จึงสอนธรรม ก่อนจบการบรรยายธรรม มีการสรุปเนื้อหาที่สอนเป็นสุภาษิต พุทธศาสนสุภาษิตและคำคม

ภาพประกอบ 6 ห้องเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดประยุรวงศาวาส

การเผยแพร่ธรรมะตามแนวทางดังกล่าวแล้ว ยังมีการเผยแพร่ธรรมะด้วยการจัดกิจกรรมที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนวัยเด็ก คือ การบวชเณรภาคฤดูร้อนโครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรมและโครงการสอนธรรมะทุกวันอาทิตย์

ในเรื่องของการใช้ภาษาในการเผยแพร่ธรรมะนั้น ใช้ภาษาที่สามารถสื่อความหมายได้ง่าย ทันสมัย ไม่ต้องตีความ

2) สื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะกับคนวัยเด็ก ได้แก่ หนังสือ เป็นหนังสือสำหรับเด็ก มีวิธีการสอนโดยการเล่าเรื่อง การเล่านิทาน ซึ่งนำเอาเรื่องจริงที่เด็กสนใจหรือที่เกี่ยวข้องกับเด็กซึ่งเกิดขึ้นในสังคมไทย หลังจากนั้นก็จะใช้วิธีแทรกเรื่องเพื่อทำให้เกิดอารมณ์ขึ้นด้วยการใช้ภาษาที่ง่าย ๆ ทันสมัย มีการยกบุคคลตัวอย่างของคนวัยเด็กที่มีความเก่ง ประสบความสำเร็จหรือไม่ก็จะยกตัวอย่างของพระเอกนางเอกในการ์ตูนที่วิมาประกอบ หลังจากเล่าเรื่องจบแล้ว ก็จะสรุปเรื่องด้วยพุทธศาสนสุภาษิต หรือไม่ก็เป็นสุภาษิตและคำคม ด้านการจัดรูปเล่ม เน้นเนื้อหาสั้น ๆ กะทัดรัด มีสีสันสดใสสวยงาม ปกหน้าจะใช้ตัวหนังสือหนา ๆ เพื่อบอกชื่อเรื่องด้านในจะมีเนื้อหาเป็นตอน ๆ แต่ละตอนจะมีภาพประกอบ ปกหลังมักเป็นโคลงหรือกลอน

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

มีการเผยแพร่ผ่านอินเทอร์เน็ต โดยเน้นลีลาของน้ำเสียงที่ไพเราะ นุ่มนวล มีเสียงเพลงบรรเลงประกอบเบา ๆ พร้อมทั้งมีภาพที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาธรรมะที่บรรยายมาประกอบด้วย แต่การให้สีสันจะไม่ฉูดฉาดมากนัก การเผยแพร่ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตนี้ ปัจจุบันไม่ค่อยได้ใช้กับวัยเด็กมากนัก

กล่าวโดยสรุปคือ พระพรหมบัณฑิตมีรูปแบบ และวิธีการเผยแพร่ธรรมในพระพุทธศาสนาแก่คนวัยเด็ก 3 แนวทาง คือ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยสื่อบุคคลใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถา โดยยึดหลักการสอนแบบ “สาธิตาป้อนเหยื่อ” มีการยก

อุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ ใช้วิธีการเปรียบเทียบยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม โคลง กลอน มาประกอบ มีการยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ มีการแทรกเนื้อเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน อีกทั้งยังใช้ภาษาที่สละสลวย เข้าใจง่าย ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์จะเน้นการเล่านิทาน การยกอุทาหรณ์ และ บุคคลตัวอย่างมาประกอบ แทรกเนื้อเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีการสรุปเนื้อหาด้วยพุทธศาสนสุภาษิต และคำคม นอกจากนี้ตัวเล่มก็จะเน้นภาพที่มีสีสันสวยงาม ใช้ภาษาทั้งตัวเข้มและตัวหนังสือปกติ สำหรับ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ก็จะเน้นการใช้ภาพที่ไพเราะ นุ่มนวล ฟังสบายขณะบรรยายก็จะมีเสียงและ ภาพประกอบ

2.1.4 การเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่น

พระพรหมบัณฑิตได้กล่าวถึงการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่วัยรุ่นว่า “ธรรมชาติของวัยรุ่นเป็นวัยแห่งความพ้อฝัน ใจร้อน อารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย ต้องการการยอมรับจาก ผู้อื่นโดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน แสดงออกในสิ่งที่ตนเองชอบและมีความถนัด ชอบเข้าร่วมกิจกรรม อยากเด่น อยากดัง ชอบที่จะแสวงหาอยากให้มีคนรู้จักมาก ๆ ชอบอิสระภาพ ไม่ชอบอยู่ในกฎเกณฑ์ วัยนี้เป็นวัยที่ ต้องใช้พลังงานในการสร้างสรรค์ ดังนั้นเวลาสอนวัยรุ่น ต้องสอนให้เขามีเป้าหมายในชีวิต สอนให้เขา มุ่งมั่นในความฝัน” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

จากพฤติกรรมดังกล่าว ท่านได้นำมากำหนดเป็นวิธีการหรือเทคนิคในการเผยแพร่ ธรรมะให้แก่วัยรุ่น ด้วยรูปแบบต่าง ๆ สรุปได้ ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถาโดยการยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบ ผลสำเร็จ หรืออาจเป็นบุคคลที่มีความล้มเหลวในชีวิต มีความผิดหวัง มีความกลัว มีปัญหาและอุปสรรค มากมายเข้ามาในชีวิต แต่ตอนหลังบุคคลเหล่านั้นก็กลับมาปัญหาหรืออุปสรรคเหล่านั้นมาเป็นบทเรียน แล้วต่อสู้อย่างท้อแท้ในที่สุดบุคคลเหล่านั้นก็ชนะปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นได้ ต่อมาก็คือเป็นบุคคลที่มี ชื่อเสียง เป็นที่เคารพและเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป บุคคลเหล่านั้นมีการดำเนินชีวิตและต่อสู้กับปัญหา เหล่านั้นด้วยวิธีการใด เข้าใช้หลักธรรมอะไร หรือเขามีธรรมอะไรทำให้เขาชนะอุปสรรคปัญหาเหล่านั้น ได้ เช่น ตัวอย่างของคุณอิทธิพันธ์ กุลพงษ์วิชัย ผู้ก่อตั้งบริษัท แอ็กแน็อย ฟู้ดแอนด์มาร์เก็ตติ้ง จำกัด นักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จด้วยวัยเพียง 19 ปี โดยธุรกิจของเขามียอดจำหน่ายกว่า 1,500 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2553 ชีวิตของเขาเคยล้มเหลวในการศึกษาระดับปริญญาตรีมาแล้วครั้งหนึ่ง แต่ด้วยความไม่ย่อ ท้อ ต่อสู้กับชีวิตใหม่ โดยอาศัยหลักธรรมของอิทธิบาท 4 ทำให้เขาประสบความสำเร็จในการเรียนอีก ครั้งที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

วิธีการเผยแพร่โดยการยกบุคคลที่ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียง ว่าบุคคล เหล่านี้ประสบความสำเร็จหรือมีชื่อเสียงเพราะเขานำธรรมอะไรมาประพฤติปฏิบัติ จึงประสบ ความสำเร็จและมีชื่อเสียงได้ โดยอธิบายให้เข้ากับหลักพุทธธรรม ทำให้ชัดเจนในเนื้อหาพุทธธรรม วิธีการยกบุคคลดังกล่าวมานี้ เป็นวิธีการที่กระตุ้นให้วัยรุ่นได้สร้างเป้าหมายชีวิตให้ไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้ง ไว้ และยังเป็นวิธีที่ทำให้วัยรุ่นนำศักยภาพที่มีอยู่ในตัวไปใช้ในทางสร้างสรรค์ เปรียบเสมือนเราเอา พลังงานไปสร้างกระแสไฟฟ้า อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความมุ่งมั่นในความฝันที่มีอยู่ในจิตของวัยรุ่น วิธีนี้ยังเป็นการสร้างความเก่งให้กับวัยรุ่นได้

นอกจากวิธีการยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จแล้ว ยังใช้วิธีการสอน แบบกลุ่ม (Group Teaching) ด้วยวิธีให้วัยรุ่นทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ๆ และผู้อื่น ส่วนใหญ่ก็จะอยู่ใน

แบบของการเข้าค่าย การแบ่งกลุ่มทำงานโครงการจิตอาสา ธรรมะก็ให้วัยรุ่นร่วมกันเดินทางไปปลูกต้นไม้ กิจกรรมดังกล่าว ทำให้วัยรุ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับการปรับตัวและภาวะผู้นำ วิธีนี้จะสอดคล้องกับนิสัยโดยธรรมชาติของวัยรุ่นที่ชอบทำกิจกรรม ต้องการแสดงออก เป็นต้น

นอกจากวิธีการดังกล่าวทั้ง 2 แล้ว การสอนวัยรุ่นจะไม่นิยมใช้ภาพมากนัก แต่จะสอนให้วัยรุ่นได้สร้างมโนภาพหรือจินตภาพมากขึ้น โดยการพูดให้เห็นภาพ ดังนั้น วิธีการสอนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ หลังจากยกหัวข้อพุทธธรรมขึ้นมาบรรยายแล้ว ก็จะยกนิทานหรือยกอุทาหรณ์ เพื่อให้เนื้อหาพุทธธรรมนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น หรือบางครั้งก็ยกนิทานหรือยกอุทาหรณ์ก่อนแล้วยกธรรมมาประกอบทีหลัง ทำให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกันกับเนื้อหาและตัวอย่างที่ยกประกอบ ทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพยังความเพลิดเพลินให้เกิดขึ้นกับการฟังธรรม และในขณะเดียวกันก็ได้รับธรรมด้วย จึงนับว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับผู้ฟังกลุ่มวัยรุ่น เรียกวิธีดังกล่าวนี้ว่า “บุคลาธิษฐาน” คือ มีบุคคลและมีธรรมมาประกอบ (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

ในการยกตัวอย่างประกอบด้วยการเปรียบเทียบ จะใช้ในหัวข้อธรรมที่ยากเกินกว่าวัยรุ่นจะเข้าใจ เพื่อจะทำให้ผู้ฟังที่อยู่ในวัยรุ่นมองเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น การเปรียบเทียบหรืออุปมาอุปมัยให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น ใช้หลังจากที่อธิบายพุทธธรรมไปแล้ว วิธีนี้ทำให้ผู้ฟังวัยรุ่นเกิดความเพลิดเพลินในการฟังบรรยายธรรมะ

วิธีการสอนโดยการยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม บทประพันธ์ บทกลอน และโคลงมาประกอบแทรกในคำบรรยายอยู่เสมอ วิธีนี้ทำให้เกิดความแจ่มแจ้ง ทำให้ประเด็นเด่นชัด และได้คิดธรรมไปขบคิดเพื่อดำเนินชีวิตอย่างดีงาม วิธีการนี้จะคล้ายธรรมเป็นชั้น ๆ ตามลำดับ ทำให้แต่ละประเด็นมีความชัดเจนเป็นลำดับ สิ่งที่สำคัญสำหรับการสอนด้วยสื่อบุคคล คือ การแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันและแทรกด้วยธรรม

ในแต่ละครั้งของการสอน จะใช้ภาษาร่วมสมัยหรือภาษาสมัยใหม่ เป็นภาษาที่ง่ายไม่ต้องตีความ มีคำคล้องจองกันเพื่อให้จดจำได้ง่าย ใช้เสียงอย่างไร้สาระ น่าฟัง มีจังหวะจะโคนถูกต้อง จนสามารถสะกดคนฟังให้มีใจจดจ่อกับเนื้อหาและท่วงทำนองได้

กล่าวโดยสรุป ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับวัยรุ่นด้วยสื่อบุคคลนั้น พระพรหมบัณฑิตจะมีเทคนิคหรือวิธีการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบวิธีการเปรียบเทียบยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ภาษิต คำคม ประชญา บทประพันธ์ โคลง และบทกลอนมาประกอบยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบการบรรยายแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ด้วยภาษาที่ทันสมัย และใช้น้ำเสียงไพเราะน่าฟัง

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ลักษณะของการเผยแผ่ธรรมะจะอยู่ในรูปของหนังสือ บทความ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสารต่าง ๆ “แต่สำหรับวัยรุ่นนั้นจะเป็นรูปของหนังสือ เช่น หนังสือปลุกปลอบใจในยามวิกฤต หนังสือเล่มนี้ใช้เทคนิควิธีการยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบเพื่อต้องการให้วัยรุ่นอยากเลียนแบบเหมือนที่วัยรุ่นอยากเลียนแบบดารา คนดัง และมีความหวังมุ่งมั่นจะกระทำให้สิ่งดี สู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ และประสบความสำเร็จในชีวิตในที่สุด ในหนังสือเล่มนี้ จะยกบุคคลที่มีความล้มเหลวในชีวิต มีความผิดหวัง มีความกลัว มีปัญหาและอุปสรรคมากมายเข้ามาในชีวิต แต่ตอนหลังบุคคลเหล่านั้นก็กลับนำปัญหาหรืออุปสรรคเหล่านั้นมาเป็นบทเรียน แล้วต่อสู้อย่างไม่ท้อแท้ ในที่สุดบุคคลเหล่านั้นก็จะชนะปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นได้ บางท่านก็เป็นคนมีชื่อเสียง เป็นที่เคารพและเป็นที่ยกจกของบุคคลทั่วไป

บุคคลเหล่านั้นมีการดำเนินชีวิตและต่อสู้กับปัญหาเหล่านั้นด้วยวิธีการใด เขาใช้หลักธรรมอะไร หรือเขามีธรรมอะไร ทำให้เขาชนะอุปสรรคปัญหาเหล่านั้นได้ เช่น คุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ในเรื่อง ปลุกปลอบใจยามที่เผชิญปัญหา ถ้าไม่หมดกำลังใจยอมแพ้ก็จะพบทางออกเขาถึงความล้มเหลวเป็นบทเรียนหรือจุดเปลี่ยนแห่งชีวิต คุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เล่าว่าในสมัยที่เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัย เขาเคยสอบตกและออกหักในเวลาเดียวกัน เขาเสียใจมากหันหน้าเข้าวัดอ่านหนังสือธรรมะของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช และของท่านอาจารย์พุทธทาส สามารถใช้ธรรมปลอบใจให้กลับมาเรียนต่อสู้ปัญหาชีวิตต่อไปได้ นี้เรียกว่า “ความทุกข์พาเข้าหาธรรม” สติเป็นเครื่องพิจารณา กำหนดว่าขณะนี้เรากำลังคิดอะไรหรือรู้สึกอะไร ถ้าเห็นว่าใจของเราบเรียบในยามวิกฤตก็ให้ดูใจเฉย ๆ หลายคนตื่นตระหนกเกินไปเมื่อเกิดเรื่องวิกฤตในชีวิต ดังนั้น ต้องใช้ใจมองแต่ถ้าเห็นว่ากำลังตกใจในยามวิกฤตต้องประคองใจและปลุกใจขึ้นมาอย่าปล่อยให้ใจตกหรือทำอะไรไปโดยคุมสติไม่อยู่ ต้องควบคุมตนเองให้ได้ ถ้ามีสติจะช่วยให้เกิดปัญญาพบทางแก้ปัญหา” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

ในเรื่องของการใช้ภาษา ใช้ถ้อยคำที่มีชีวิต ถ้อยคำปลุกใจ ถ้อยคำที่ทำให้เห็นภาพ เห็นอาการเคลื่อนไหวหรือได้ยินเสียง ช่วยให้วัยรุ่นเกิดความเข้าใจได้ชัดเจนเกิดจินตนาการคล้อยตามได้ ในเรื่องของการแทรกด้วยรูปภาพที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของหนังสือหรือหัวข้อที่กำลังกล่าวถึง เพื่อเป็นจุดสนใจ ทำให้วัยรุ่นเข้าใจในเรื่องง่ายขึ้น ทำให้ไม่น่าเบื่อ เพราะเนื้อหาในแต่ละหน้ามีจำนวนมาก มักจะมีการแทนด้วยคำหรือประโยคในภาษาอังกฤษอยู่เสมอ ตอนท้ายของหนังสือสรุปด้วยพุทธสุภาษิต คำพังเพย บทกลอน ข้อคิด คำคม หรือ ประชญา ส่วนหน้าปกหนังสือส่วนใหญ่จะเป็นรูปท่านหรือไม่ก็เป็นภาพธรรมชาติที่สื่อความหมายของเรื่องได้ หนังสือจะมีสี่สายนานา ไม่ฉูดฉาด

กล่าวโดยสรุป คือ สื่อสิ่งพิมพ์ที่พระพรหมบัณฑิตใช้เผยแพร่ธรรมะให้กับวัยรุ่นอยู่ในรูปของหนังสือ ซึ่งมีเทคนิคในการเขียนคือ การยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิต และบุคคลที่ยกมานั้นเป็นบุคคลที่วัยรุ่นรู้จัก สนใจ และประสบความสำเร็จในเหตุการณ์ที่วัยรุ่นกำลังเผชิญ นอกจากนี้ยังมีการแทรกภาพที่สอดคล้องกับเนื้อหา มีการแทรกคำและประโยคภาษาอังกฤษ ส่วนตอนท้ายของเรื่องก็จะมีการสรุปเป็นบทกลอน พุทธสุภาษิต คำคม ข้อคิดหรือประชญา

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ลักษณะของการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อวิทยุและโทรทัศน์ มีการยกตัวอย่างการจัดทำวิทยุทัศน์ เรื่อง ทิศทางการสอนศีลธรรมในยุคปัจจุบันว่า ในการเผยแพร่ธรรมะผ่านโทรทัศน์นั้นวิธีการหรือเทคนิคที่สำคัญประการแรกคือ ต้องสร้างบุคลิกภาพ หรือบุคลิกลักษณะให้น่าเลื่อมใสศรัทธา มีความสง่างาม มีจิตใจที่แจ่มใส สงบ สบาย สง่าผ่าเผยด้วยความมั่นใจในตัวเอง ใช้ภาษาที่จับใจ เข้าใจง่าย สอดแทรกด้วยคำคม คำหรือประโยคสั้น ๆ เป็นภาษาอังกฤษ พุทธศาสนสุภาษิต และสุภาษิตผสมผสานกับคำพูดที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน มีการยกอุทาหรณ์เล่านิทานประกอบ พร้อมทั้งเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ มาประกอบกัน ส่วนน้ำเสียงจะมีความนุ่มนวล อ่อนโยน ไพเราะ อ่อนหวาน มีจังหวะจะโคนขึ้นลงตามเหตุการณ์ที่บรรยาย ฟังแล้วจับใจ

นอกจากนี้ ด้านการใช้สื่อและภาพประกอบ ภาพต้องมีสีไม่ฉูดฉาดมากนัก และต้องเป็นภาพที่สอดคล้องกับเนื้อหา ส่วนใหญ่เน้นภาพธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา มีเสียงประกอบภาพซ้ำ ๆ เย็นใจ

กล่าวโดยสรุปคือ การเผยแพร่ธรรมะของพระพรหมบัณฑิตแก่ผู้รุ่นผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ เน้นในเรื่องของบุคลิกภาพและการวางตน การใช้คำและภาษาที่เข้าใจง่าย สอดแทรกด้วยคำหรือประโยคภาษาอังกฤษสั้น ๆ มีการใช้คำพูดให้เกิดอารมณ์ขัน มีการเปรียบเทียบ ยกอุทาหรณ์ เล่านิทานมีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องมาประกอบ ตลอดถึงการใช้ภาพประกอบที่เหมาะสม อีกทั้งน้ำเสียงการพูดที่ไพเราะอ่อนหวาน

สำหรับการเผยแพร่ธรรมะให้กับผู้รุ่นผ่านอินเทอร์เน็ต นั้น ใช้วิธีการ หรือเทคนิคเหมือนกับการเผยแพร่ผ่านวิทยุโทรทัศน์ เพียงแต่ในอินเทอร์เน็ต จะเป็นหลักธรรมคำสอนที่แฝงไปด้วยข้อคิด คำคม มีภาพประกอบเนื้อหาเพื่อสร้างความน่าสนใจและให้เข้าใจง่ายขึ้น เน้นสั้นฉูดฉาดมากกว่าสื่อหนังสือ แต่ก็ยังคงเป็นภาพธรรมชาติ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สั้นกระชับ และคล้องจอง มีเสียงเพลงธรรมะช้า ๆ คลอเป็นระยะตลอดการบรรยายธรรม

จากวิธีการเผยแพร่ธรรมะให้กับผู้รุ่นของพระพรหมบัณฑิตนั้นมีทั้งหมด 3 แนวทาง คือ สื่อบุคคล เป็นการเผยแพร่ธรรมะในลักษณะของการแสดงพระธรรมเทศนา การบรรยายและปาฐกถา สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ การเผยแพร่ธรรมะในลักษณะของหนังสือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ประกอบด้วย การเผยแพร่ธรรมะผ่านวิทยุโทรทัศน์ และ อินเทอร์เน็ต ส่วนวิธีการหรือเทคนิคที่ใช้มีทั้งหมด 7 เทคนิค คือ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ภาษิต คำคม ปรัชญา บทประพันธ์ โคลง และบทกลอนมาประกอบยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบการบรรยายแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันการใช้ภาษาที่นุ่มนวล เข้าใจง่าย สอดแทรกด้วยภาษาต่างประเทศ ประกอบกับน้ำเสียงอันไพเราะ นำฟังบุคลิกภาพที่สง่างาม

2.1.5 การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยทำงาน

พระพรหมบัณฑิต ให้ทัศนะเกี่ยวกับคนวัยทำงานว่า “วัยนี้เป็นวัยสร้างครอบครัวมีหน้าที่และความรับผิดชอบมากขึ้น ต้องประสบกับความตึงเครียดทางอารมณ์ ต้องการเกียรติและการยอมรับจากสังคม ต้องการความสุขสมหวังในชีวิตเป็นอย่างสูง เพราะฉะนั้นการสอนธรรมะจึงต้องสอนให้เขาเป็นคนเก่ง ดี แล้วจึงจะมีความสุข หรือใช้หลักการสอนที่เรียกว่า “ธรรมะกำมือเดียว” เป็นเทคนิคหรือวิธีการปรับเนื้อหาธรรมให้ประยุกต์เข้ากับชีวิตให้ได้ สอนให้รู้จักคิด วิเคราะห์เท่าที่เป็นประโยชน์กับตัวเอง เปรียบได้กับวิธีการบังคับเครื่องบินให้อยู่ใน Runway ไม่ให้ออกนอกทาง เพราะถ้าเครื่องบินตกคนบนเครื่องก็ต้องเสียชีวิตทั้งหมด ดังนั้น ในการสอนคนวัยนี้จึงใช้เทคนิคด้านเนื้อหาเรื่องทีศ 6 พรหมวิหารธรรม เบญจศีล เบญจธรรม คือ ไม่เพียงแต่สอนให้นำธรรมะไปใช้ประโยชน์แต่เพียงผู้เดียว แต่ให้คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรด้วย หมายความว่า ต้องสอนทั้งคุณธรรมจริยธรรมส่วนบุคคลและจริยธรรมทางสังคมด้วย” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

หลักการสอนที่เรียกว่า “ธรรมะกำมือเดียว” ซึ่งสอนให้ผู้ใหญ่ได้คิดวิเคราะห์เท่าที่จำเป็นแก่ชีวิตนั้น เป็นการสนองต่อความต้องการของตนเอง เพราะผู้ใหญ่ปรารถนาอยากได้คำตอบโดยเร็ว เพราะฉะนั้นวิธีการสอนควรเน้นให้คนวัยทำงานได้พูด ได้ถาม ได้สนทนา เป็นวิธีที่ดีมากวิธีหนึ่งเรียกวิธีนี้ว่า “ธรรมะสาส์น” ได้แก่ การยิงคำถาม แล้วให้ผู้ใหญ่คิดวิเคราะห์หาคำตอบจากคำถามนั้น นอกจากนี้ ยังใช้เทคนิคหรือวิธีการสอนแบบอริยสังแก่คนวัยทำงาน เป็นการสอนโดยเอาปัญหาที่เกี่ยวข้องเป็นตัวตั้ง เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาการทำงาน เป็นต้น ใช้การสอนเอาเฉพาะเรื่อง เช่น ธรรมะกับการเป็นผู้นำ ธรรมะกับการครองชีวิต เป็นต้น

จากธรรมชาติในพฤติกรรมและวิธีการสอนคนวัยทำงาน พระพรหมบัณฑิตได้เผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อการสอนได้ทั้งหมด 3 แนวทาง สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถา และตอบปัญหา โดยใช้วิธีการนำเสนอด้วยการเชื่อมโยงสถานการณ์และเหตุการณ์ปัจจุบันประกอบการบรรยาย ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นจากการเดินทาง เช่น สถานการณ์จากการนั่งรถแท็กซี่ สรุปใจความได้ดังนี้ มีการซักถามคนขับรถแท็กซี่เกี่ยวกับชีวิตในการขับรถว่ามีความสุขเพียงใด คนขับแท็กซี่ตอบว่า เขามีความสุขเพราะเขายึดพยัญชนะไทย 3 ตัว คือ พ ห ซ คือ รู้จักพอ รู้จักให้ และรู้จักปล่อยวาง (ช่างมันเถอะ) ซึ่งทำให้คนเรามีความสุข แต่กลับเกลียดพยัญชนะอีก 3 ตัว คือ ล ก ห คือ โลภ โกรธ หลง อันเป็นอกุศลหรือรากเหง้าของความชั่ว ทำให้คนเรามีความทุกข์ (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากมีการใช้วิธีการดังกล่าวแล้ว ยังใช้วิธีการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย โดยเปรียบเทียบสิ่งที่ใกล้ตัวคนวัยทำงาน ประกอบกับการยกพุทธศาสนสุภาษิตในช่วงท้าย ดังที่พระพรหมบัณฑิตให้สัมภาษณ์ เช่น

“ปัญญาเปรียบเหมือนคมมีดที่ใช้ตัดเชือก คือ ปัญญา สมาธิเปรียบเหมือนแรงกดลงบนมีด ถ้าเรามีแรงน้อย กดมีดไปเบา ๆ ต่อให้มีคมขนาดไหนก็ตัดเชือกไม่ขาดนั่นคือปัญญามาก แต่สมาธิน้อย ถ้ามีดที่ตัดที่ต่อให้กดแรงก็ฟันเชือกไม่ขาด นั่นคือมีสมาธิมาก แต่ปัญญาน้อย เพราะฉะนั้นมีดคือปัญญาต้องหมั่นลับอยู่เสมอ แรงที่กดคือสมาธิต้องมีพลัง เมื่อฟันลงไปจะทำให้เชือกขาดได้ง่าย สมาธิช่วยเสริมพลังปัญญา” ดังที่พระพุทธเจ้าสอนว่า “สมาธิปริภาวิตา ปัญญา มหปผลา โหติ มหานิสสา. เมื่อเจริญสมาธิมั่นคงแล้ว ปัญญาย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก” “พระพุทธเจ้าตรัสว่า คนไม่มีปัญญาก็เหมือนคนตาบอดที่เหยียบไปได้แม้บนไฟที่ส่องทาง คำว่าปัญญาในที่นี้ คือความรู้พุทธธรรม คนไม่มีธรรมก็เหมือนกับคนตาบอดที่เหยียบไปได้แม้บนไฟส่องทาง นั่นคือเรื่องที่ตีมีประโยชน์ คนตาบอดประเภทนี้ได้ทำลายทิ้งไปเสียหนักต่อนัก สังคมไทยปัจจุบันเปรียบเหมือนคนตาบอดเพราะได้ทำลายความมั่นคงในทางเศรษฐกิจให้ย่อยยับไปในพริบตา ความโลภบังตาให้มืดมนทำให้หลงเงินที่กุมมาจากต่างประเทศจนหมด ไม่เหลือเงินสำรองไว้สร้างความมั่นใจให้กับเจ้าหน้าที่ นักลงทุนต่างชาติจึงย้ายเงินไปลงทุนที่อื่น เมื่อขาดปัญญา เราก็ครักษาความโชคดีไว้ไม่ได้” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ท่านยังยกตัวอย่างการเผยแพร่ธรรมะด้วยพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับประโยชน์จากการศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีว่าช่วยให้เราประสบความสำเร็จในการทำงาน และพาให้ชีวิตรอดพ้นจากปัญหา ดังนี้

“ในโลกนี้มีคน 3 ประเภท คือ 1) คนตาบอด 2) คนตาเดียว 3) คนสองตา คนตาบอด คือ บอดทางปัญญา หมายถึง คนที่ไม่มีความรู้ในทางโลกสำหรับประกอบอาชีพและไม่มีความรู้ในทางธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเขาไม่รู้ทั้งวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและพระพุทธศาสนา คนตาเดียว หมายถึง คนที่มีความรู้ด้านเดียว คือ รู้เฉพาะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ช่วยในการทำงาน ดำรงชีวิต คนสองตา หมายถึง คนที่มีความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สำหรับการดำรงชีพและมีความรู้ธรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับแก้ปัญหา เขาเชื่อว่าเป็นคนสมบูรณ์เพราะไม่พิการทางปัญญา พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์เปรียบเหมือนตาอย่างละข้างที่มีประโยชน์ต่อชีวิตด้วยกันทั้งคู่ ไม่ได้ขัดแย้งกัน ผู้ต้องการความสำเร็จในโลกจะขาดตาข้างใดข้างหนึ่งคงไม่ได้ ความรู้ทั้งในพระพุทธศาสนา

และวิทยาศาสตร์มีพร้อมอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นถือว่าเป็นมนุษย์สมบูรณ์” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

จากพุทธภาษิตสอนใจ ตอนหนึ่งว่า “รชชุตติ วา อุกกเม กณฺหเสปปี อนุโธ ยณา โชติมธฺมฺมฺหฺย หมายถึง คนขาดปัญญาเปรียบเหมือนคนที่เหยียบงูเห่าเพราะเข้าใจว่าเป็นเชือก หรือเปรียบเหมือนคนตาบอดที่เหยียบไปได้แม้บนไฟส่องทาง” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากกลวิธีดังกล่าวแล้ว ยังมีการยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบการสอนเพื่อเป็นกำลังใจให้คนทำงานมีความพากเพียรวิริยะอุตสาหะในการต่อสู้กับชีวิต ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม จรรยา และได้ขบคิดนำไปเป็นแบบอย่างในการครองชีวิต ยิ่งไปกว่านั้นยังได้แทรกเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน พร้อมทั้งการใช้สำนวนภาษาที่ไพเราะ นุ่มนวล เป็นจังหวะจะโคน ถูกต้อง น่าฟัง ใช้ถ้อยคำคล้องจอง เพื่อให้คนฟังเข้าใจได้ง่าย ใช้คำคล้องจองแทรกอารมณ์ขัน เพื่อให้ผู้ฟังจดจำได้ง่าย มีคำคมผสมผสานกับคำสุภาษิตเล็กน้อย มีประโยคภาษาอังกฤษสั้น ๆ เข้าใจง่าย

จากแนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อบุคคล พอสรุปได้ว่า พระพรหมบัณฑิตใช้วิธีการที่หลากหลายประกอบการบรรยาย เช่น การเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ มาประกอบ การเปรียบเทียบ การยกพุทธสุภาษิต คำคม การยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ แทรกเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน กลวิธีดังกล่าวอยู่ภายใต้หลักการสอนที่เรียกว่า “ธรรมะกำมือเดียว” แล้วใช้วิธีการสอนแบบอริยสัจ และ “ธรรมะสากัจฉา” บนเนื้อหาเรื่องทศ 6 พรหมวิหารธรรม ตลอดถึงเบญจศีลเบญจธรรม

2) สื่อสิ่งพิมพ์

การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์แก่คนวัยทำงาน ส่วนใหญ่เป็นหนังสือ รองลงมาก็จะเป็นวารสารและนิตยสาร โดยเน้นเทคนิคการเขียนเนื้อหาแบ่งเป็นตอน มีภาพประกอบบ้าง ในอดีตจะใช้ภาพสีดำ แต่ปัจจุบันเป็นสีสีนงดงาม ใช้ตัวหนังสือเพียงแค่ 2 ขนาด คือ ถ้าเป็นหัวข้อก็ใช้ตัวใหญ่ ส่วนเนื้อหาที่เป็นตัวหนังสือธรรมดา ปัจจุบันใช้ภาษาทันสมัยมากขึ้น มีคำและประโยคภาษาอังกฤษท้ายประโยคสำคัญ ๆ อยู่เสมอ ภายในเนื้อหาก็จะมีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต และคำคมอยู่บ่อย ๆ และมากกว่าเทคนิคอื่น ๆ ในส่วนท้ายของเรื่องจะมีการใช้บทกลอนเป็นบทสรุป หรือบทอ้างอิงในเรื่องนั้น ๆ เชื่อมหรือแทรกคำเหล่านี้ตลอดเพื่อทำให้ประเด็นชัด เกิดความแจ่มแจ้ง วิธีการนี้ช่วยให้คติลายธรรมเป็นขั้น ๆ ตามลำดับ เช่น ท่านกล่าวว่า “ผู้บริหารที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น เขาต้องมีธรรมาธิปไตยเป็นหลัก ธรรมาธิปไตยนี้สามารถจัดการงานให้ลุล่วงไปด้วยดี จากนั้นจึงมีการยกสุภาษิตว่า เอโส หิ อตตริโต ภาราวโห ฐรมธโร โย ปเรสาธิปนนานิ ยสฺ สนฺธาตุมารหติ ผู้ใด เมื่อคนเหล่าอื่นขัดแย้งกันอยู่ ตนเองเป็นผู้ประสานให้พวกเขาคืนดีกัน ผู้นั้นเป็นคนรับภาระและจัดการธุระที่ยอดเยี่ยม” หรือในภาษิตคำคมที่เขียนสอนครู ดังนี้ “ครูหรือผู้ให้ความรู้แก่คนอื่นต้องรู้จักสอนเหมือนสอนวิธีจับปลา ต้องสอนให้คนรู้ตน คือ อ่านคนออก บอกคนได้ ใช้คนเป็น เห็นคนชัด” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากแทรกสุภาษิต คำคม ดังกล่าวแล้วในการเผยแพร่สื่อสิ่งพิมพ์โดยเฉพาะหนังสือ ยังใช้วิธีการเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัย ดังตัวอย่างจากหนังสือเรื่อง ขอบฟ้าแห่งความรู้ว่า “ข้อมูลข่าวสารเหมือนกับปลาในน้ำ แทนที่ครู อาจารย์ จะสอนเพียงแค่ให้เด็กจับปลาเอง ครูควรสอนวิธี

การศึกษาค้นคว้าวิจัยข้อมูลข่าวสารให้กับศิษย์ เพื่อศิษย์จะได้ใช้วิธีการนั้นไปแสวงหาและสกัดความรู้จากข้อมูลข่าวสาร” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

สำหรับเทคนิคหรือกลวิธีที่ใช้ในการเผยแพร่ผ่านนิตยสารและวารสารนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องสั้น ๆ พร้อมทั้งแทรกพุทธสุภาษิต ภาษิต คำคม ปรัชญา บทประพันธ์ โคลงกลอน มาประกอบ

กล่าวโดยสรุป คือ ในการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์แก่คนวัยทำงานนั้น พระพรหมบัณฑิตจะใช้ภาษาร่วมสมัยแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน ๆ แต่ละตอนก็จะสรุปด้วยพุทธสุภาษิต ภาษิต คำคม ปรัชญา บทประพันธ์ และโคลงกลอน มีภาพประกอบบ้าง ส่วนปกหน้าของหนังสือก็มักจะเป็นภาพของท่าน มีสีสันงดงามแบบธรรมชาติไม่ใช่สีฉูดฉาดมากนัก หัวข้อมักใช้ตัวหนังสือหนา ๆ แต่ปัจจุบันนิยมใช้ตัวนูน ปกหลังก็มักจะเป็นบทประพันธ์ หรือโคลงกลอน

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมให้แก่คนวัยทำงานในรูปของสื่อโทรทัศน์ วีดีโอ วิทยุ เทปคาสเซ็ท และอินเทอร์เน็ต สรุปได้ดังนี้ มีการเริ่มเรื่องโดยจะยกหัวข้อธรรมขึ้นมาพูด เน้นการใช้ภาษาที่สุภาพทันสมัย ใช้น้ำเสียงที่ไพเราะ นุ่มนวล ตามจังหวะของเนื้อหา พูดตรงไปตรงมา จูงใจให้เห็นคล้อยตามได้ แทรกด้วยคำในภาษาอังกฤษบ้างเป็นบางครั้ง มีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าสู่หัวข้อธรรม มีการยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบมีการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย ถ้าเป็นโทรทัศน์ วีดีโอ และอินเทอร์เน็ตก็จะ มีภาพที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาประกอบการบรรยาย แทรกด้วยเนื้อเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีการยกตัวอย่างบุคคลให้เห็นเป็นตัวอย่าง ในส่วนท้ายของการสอนก็จะสรุปด้วยพุทธศาสนสุภาษิต ภาษิต คำคม คำพังเพย ผสมผสานบุคลิกในขณะที่เผยแพร่ร่วมด้วย กระตุ้นให้ผู้ใหญ่เลื่อมใสศรัทธา ได้แก่ บุคลิกลักษณะสำรวม น่านับถือ ยึดมั่นในธรรมวินัย รู้ลึก รู้กว้าง รู้รอบ รู้ไกล ฉลาด มีความรู้ ความสามารถ สุขุม เยือกเย็น สันโดษ สมถะ น้ำเสียงอันไพเราะ ชวนฟัง และบุคลิกลักษณะที่ทันสมัย

อย่างไรก็ตามการเผยแพร่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกประเภทในขณะที่บรรยาย จะมีเสียงดนตรีธรรมชาติเบา ๆ มาประกอบเสมอ

กล่าวโดยสรุป วิธีการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธานุศาสนแก่คนวัยทำงานของพระพรหมบัณฑิตมีทั้งหมด 3 แนวทาง คือ เผยแพร่โดยตัวท่านเอง เผยแพร่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และเผยแพร่ อิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้เทคนิคบุคลิกภาพ ภาษาที่ทันสมัย น้ำเสียงไพเราะจับใจ นุ่มนวล น่าฟัง มีการยกพุทธสุภาษิต คำคม บทประพันธ์ มีการเปรียบเทียบ ยกตัวอย่างบุคคลตัวอย่างมาประกอบและแทรกด้วยเนื้อหาที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

ภาพประกอบ 7 สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ที่ติดตามการเผยแพร่ธรรมะของพระพรหมบัณฑิต

2.1.6 การเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุ

พระพรหมบัณฑิต ให้ทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติของผู้สูงอายุว่า “คนวัยชรา เป็นวัยที่มีการสะสมความรู้ ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ มาอย่างมากมาย เป็นวัยที่ทำหน้าที่เป็นครูของสังคม สอนคนรุ่นต่อไปให้ได้รับมรดกที่ดีงาม” (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

จากธรรมชาติดังกล่าว จึงได้กำหนดหลักการสอนให้กับคนวัยนี้ คือ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น คือ แผลประสบการณ์ส่วนตัวออกมาให้เห็น เช่น พูดใส่เทพ ทำวิจัย บันทึกไว้เพื่อเป็นตำนาน ส่วนเทคนิคในการสอนคนวัยนี้ ใช้เทคนิค “แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่แล้วกล้า ร่าเริง” โดยได้แยกเทคนิคด้านเนื้อหา ให้ยึดหัวใจการสอนทำจิตให้เป็นกัลยาณมิตร สอนการปล่อยวาง ความไม่ประมาท ไม่สอนอิทธิบาทสี่แบบเดียวกับคนวัยทำงาน แต่สอนอิทธิบาท 4 เพื่อสุขภาพทำให้อายุยืน เช่น ฉันทะ พอใจที่จะอยู่เพื่ออะไร เพื่อใคร วิริยะ สอนให้เขาสู้ ไม่สอนให้เขาวิ่ง เป็นต้นเพราะฉะนั้น วัตถุประสงค์ในการสอน เน้นการสอนที่มุ่งเป็นแบบอย่าง เพื่อให้คนได้ปล่อยวาง ไม่ให้เขาเครียด และเพื่อให้เขามีจิตใจที่สงบ (จิตภาวนา) (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 8 สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ที่ติดตามการเผยแพร่ธรรมะของพระพรหมบัณฑิต

จากหลักการ เทคนิค และวัตถุประสงค์ในการสอนดังกล่าว พระพรหมบัณฑิตนำมาสรุปเป็นวิธีการสอนธรรมะให้แก่ผู้สูงอายุ คือ หลังจากบรรยายธรรมแล้ว จะต้องลงท้ายด้วยการปฏิบัติ เช่น การทำกิจกรรมสงเคราะห์สาธารณะ การปฏิบัติกรรมฐาน การใส่บาตรร่วมกัน ตลอดถึงการทำกิจกรรมถือศีล และอุโบสถศีล โดยผ่านวิธีการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อ 3 ประเภท (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์) สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

สำหรับการบรรยายธรรมนั้น เพื่อให้เข้าใจธรรมะที่เป็นนามธรรมจะได้ใช้การสอดแทรกการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ ส่วนใหญ่เป็นนิทานชาดก ซึ่งทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีการเปรียบเทียบโดยวิธีการเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ มาประกอบ พร้อมทั้งยกบุคคลทั้งที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลวในชีวิต และมักสรุปเรื่องด้วยการยกพุทธศาสนสุภาษิต ภาษิต คำคม บทโคลง และกลอน

2) สื่อสิ่งพิมพ์

การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์แก่คนวัยชรา นั้นเป็นรูปของหนังสือที่มีกลยุทธ์ในการสอดแทรกเนื้อหาเหมือนกับที่เผยแพร่ด้วยตัวท่านเอง เพียงแต่มีการใช้ศิลปะในการเขียนโดยแบ่งเนื้อหาเป็นตอน ๆ มีภาพประกอบดูสวยงาม ไม่น่าเบื่อ ใช้ภาษาเรียบง่าย

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สำหรับการเผยแผ่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ใช้วิธีการเผยแผ่ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ วีดีโอ และอินเทอร์เน็ต ใช้เทคนิคด้านน้ำเสียงที่ไพเราะ นุ่มนวล น่าเลื่อมใส น่าศรัทธา ความสำรวม น่านับถือ สุขุม เยือกเย็น มีรอยยิ้มตลอดการบรรยาย มีการใช้ถ้อยคำสำนวนด้วยการยกพุทธศาสนสุภาษิตเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับหัวข้อธรรมที่นำมาสอนในครั้งนั้น หรือบางตอนก็จะยกภาษิต คำพังเพยมาประกอบ การยกนิทานเข้ามาประกอบเพื่อสอนคนวัยชรา จะนิยมยกนิทานชาดก และเหตุการณ์ปัจจุบันที่คนวัยนี้ให้ความสนใจ

กล่าวโดยสรุป วิธีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธานุสสาแก่พุทธศาสนิกชนของพระพรหมบัณฑิตมี 3 แนวทาง คือ 1) การเผยแผ่ด้วยตัวบุคคล เป็นการเผยแผ่ด้วยตัวของท่านเองที่มีทั้งการบรรยาย ปาฐกถา สนทนาและตอบปัญหา 2) การเผยแผ่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ นิตยสาร และวารสาร 3) การเผยแผ่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ วีดีโอ เทปคาสเซ็ท และอินเทอร์เน็ต

ส่วนเทคนิคและวิธีการเผยแผ่มี 6 วิธี คือ นำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ นำเสนอโดยวิธีการเปรียบเทียบนำเสนอโดยวิธียกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม บทประพันธ์ โคลง และบทกลอนมาประกอบนำเสนอโดยวิธีการเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ มาประกอบการบรรยาย นำเสนอโดยวิธียกบุคคลตัวอย่างมาประกอบการบรรยายและนำเสนอโดยแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

ด้านลีลาหรือลักษณะการเผยแผ่มี 4 ลักษณะ คืออธิบายหรือบรรยายพุทธธรรมได้ชัดแจ้งและลุ่มลึกทำให้มองเห็นภาพด้วยการยกตัวอย่างอุทาหรณ์และเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย เป็นต้นสร้างกำลังใจด้วยปรัชญาชีวิตและคำคม เพื่อเป็นกำลังใจสำหรับผู้ที่ไม่รู้และศึกษาต่อไปและบรรยายด้วยภาษาที่ทำให้เข้าใจง่าย ทำให้จิตใจร่าเริง ไม่น่าเบื่อ แทรกด้วยอารมณ์ขัน

นอกจากนี้ ลักษณะวิธีการเผยแพร่ที่เด่น คือ จะวางเนื้อหาพุทธธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นเป็นตอน แต่ละตอนก็จะมีจุดเด่นและมโนทัศน์แห่งความรู้ใหม่ ๆ ให้อ่าน และมีประเด็นใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ ใช้ภาษาที่ร่วมสมัย คือ ใช้ภาษาที่เรียบง่าย บรรยายธรรมมีชีวิตชีวา ไม่เครียดแทรกด้วยอารมณ์ขัน ทั้งที่เนื้อหาพุทธธรรมนั้นยาก แต่ก็สามารถบรรยายให้เข้าใจง่าย แต่ละเรื่องนั้นก็พัฒนาเป็นขั้นเป็นตอนสามารถอธิบายได้ลึก และกว้าง มีเหตุมีผล คลอบคลุมทุกประเด็น ทำให้สามารถมองเห็นภาพและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ถึงจะบรรยายเรื่องเดียวกันก็ตาม ก็จะมีมโนทัศน์แห่งความรู้ใหม่ ๆ แทรกอยู่เสมอ

2.1.7 ปัญหาการเผยแพร่ธรรมะของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

พระพรหมบัณฑิต ได้กล่าวถึงปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะ โดยแยกปัญหาตามรูปแบบของการเผยแพร่ด้วยสื่อประเภทต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้ (พระพรหมบัณฑิต. 2557 : สัมภาษณ์)

1) สื่อบุคคล

การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลนั้นเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงพุทธศาสนิกชนทุกวัยได้เป็นอย่างดี สามารถปรับและประยุกต์ลีลาในการเทศน์หรือบรรยายธรรมะตามสถานการณ์ แต่ปัญหาที่ทำให้ไม่สามารถเผยแพร่ธรรมะให้แก่พุทธศาสนิกชนทุกวัยได้อย่างเต็มที่ในการเทศน์หรือบรรยายในแต่ละครั้ง ทั้งที่ได้เตรียมเนื้อหาการบรรยายและสื่อประกอบไว้ เนื่องมาจากเวลาที่ได้รับการจัดให้ไปเทศน์หรือบรรยายมีจำกัด

นอกจากนี้เนื่องจากพระพรหมบัณฑิตเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่มีภารกิจมาก ทำให้ไม่สามารถรับกิจนิมนต์ไปเทศน์หรือบรรยายตามความต้องการของพุทธศาสนิกชนได้ทุกงาน แต่จากปัญหานี้ ท่านได้ทำการแก้ไขโดยจัดให้มีการอบรมพระนักเทศน์ขึ้นทดแทน เพื่อให้พระนักเทศน์รุ่นใหม่ ได้ทราบถึงเทคนิคการเผยแพร่ธรรมะ และนำวิธีการต่าง ๆ ที่ได้รับการศึกษาไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ไปเทศน์หรือบรรยายธรรมะแก่พุทธศาสนิกชน ซึ่งวิธีการนี้ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งเท่านั้น เพราะพุทธศาสนิกชนยังยึดติดที่ตัวบุคคลผู้เผยแผ่มากกว่าเนื้อหาธรรมะที่แท้จริง

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ผลงานการเผยแพร่ธรรมะในรูปของหนังสือมีเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยมีงานเขียนมากนัก เนื่องจากภารกิจที่ต้องดูแล รับผิดชอบกิจของคณะสงฆ์ บริหารจัดการวัดประยูรวงศาวาส และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น ทำให้รูปแบบที่แปลกใหม่มีน้อย แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้ติดตามผลงานเขียนของท่านตลอด

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

มีพุทธศาสนิกชนจำนวนมากเข้าชมหรือเข้าฟังการเผยแพร่ธรรมะทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่ไม่สามารถแยกได้ว่าเป็นพุทธศาสนิกชนวัยใดเข้าชม หรือเข้าฟังบ้าง ทำให้ไม่สามารถกำหนดเนื้อหาให้ตรงกับคนวัยนั้น ๆ ได้ การเผยแพร่หลักธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นหลักธรรมะทั่วไป มีลักษณะกลาง ๆ

จากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนวัยต่าง ๆ พบว่า คนวัยเด็กและวัยรุ่นเข้าฟังหรือเข้าชมการเผยแพร่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกประเภทย่อยมาก ส่วนคนวัยทำงานและผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่นิยมเข้าฟังหรือเข้าชม และติดตามผลงานของท่านอย่างต่อเนื่อง

2.2 การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ)

2.2.1 บริบทพื้นที่วัดสวนแก้ว

วัดสวนแก้ว ตั้งอยู่ที่ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เดิมชื่อ วัดแก้ว เป็นวัดร้างในจังหวัดนนทบุรี มานานกว่า 80 ปี ภายหลังหลวงพ่อเทียน จิตตสุโณ และพระภิกษุอีก 3-4 รูป ได้เข้ามาพำนัก แต่พื้นที่ของวัดเต็มไปด้วยเรือกสวน หลวงพ่อเทียนไม่สามารถจะบูรณะได้เพราะขาดบุคลากรที่จะช่วยพัฒนา

พ.ศ. 2521 พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ) และเพื่อนพระภิกษุอีก 2 รูป ได้เดินทางมากราบหลวงพ่อเทียน เพื่อขอทำโครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน เมื่อเสร็จแล้วก็จะลากลับสวนโมกข์ เมื่อหลวงพ่อเทียนได้อนุญาตให้พำนักแล้ว ยังได้ช่วยสนับสนุนงานบวชเณรภาคฤดูร้อนด้วยโดยช่วยเป็นพระพี่เลี้ยงให้

พ.ศ. 2522 หลวงพ่อเทียนได้มอบหมายให้พระราชธรรมนิเทศ และเพื่อนภิกษุเป็นผู้ดูแลรักษาวัดต่อไป ส่วนตัวหลวงพ่อเทียน กลับจังหวัดเลย ที่วัดแก้วนี้จึงมีท่านเป็นเจ้าอาวาส ที่ได้ทุ่มเทชีวิตจิตใจเพื่อการบูรณะวัดอย่างเต็มที่ โดยได้นำทรัพย์ส่วนตัวมาใช้ในการบูรณะวัดอย่างเต็มที่และได้พัฒนาพื้นที่ของวัดและจำลองสวนโมกขพลารามให้เกิดขึ้นในเมือง ตามคำที่ท่านพุทธทาสเคยปรารถนาจนวัดแก้วมีสภาพสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป ท่านได้พัฒนาพื้นที่ของวัดและเตรียมจำลองสวนโมกขพลารามให้เกิดขึ้นในเมือง ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดสวนแก้ว

ช่วง พ.ศ. 2529 เป็นปีที่ท่านรับกิจนิมนต์มาก ทำให้ทราบถึงปัญหาต่าง ๆ ของคนระดับกลางลงมา ซึ่งต้องยอมรับว่าบุคคลเหล่านี้มีพฤติกรรมที่หลงใหล ใฝ่ต่ำเรื่องเพศ เรื่องเหล่าเมายา ไม่มีสมองที่จะคิดพัฒนาใด ๆ เท่าที่ควรทำให้ท่านตัดสินใจที่จะช่วยบุคคลเหล่านี้ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยได้รวบรวมทุนทรัพย์ส่วนตัว ซึ่งมีไม่มากนักนำมาใช้พัฒนาบริเวณวัด และหาทุนซื้อที่ดินบริเวณใกล้เคียงต่อออกไปอีก เพื่อทำเป็นมูลนิธิสวนแก้วเพื่อความสะดวกในการบริหารงานช่วยสังคม ปัญหาของสังคมทุกวันนี้ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่าง ฐานะ อาชีพ ความรู้ และโอกาส ซึ่งพระสงฆ์ควรจะมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหานี้ด้วย ด้วยปณิธานที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และเผยแผ่ศีลธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ประชาชนได้รู้จักการใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ท่านจึงได้จัดตั้งมูลนิธิสวนแก้วขึ้น ในปี พ.ศ. 2529 โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 6 ประการ คือ 1) เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) เพื่อส่งเสริมศีลธรรม จรรยาอันดี 3) เพื่ออนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีไทย 4) เพื่อร่วมมือกับองค์การการกุศลอื่น ๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ 5) ไม่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับการเมืองแต่อย่างใด 6) จัดการศึกษาและส่งเสริมการศึกษา

สำหรับแนวทางเผยแผ่ธรรมะมุ่งเน้นในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของคนระดับกลางลงมา เพราะบุคคลเหล่านี้ มีพฤติกรรมที่หลงใหล ใฝ่ต่ำเรื่องเพศ เรื่องเหล่า เมายา ไม่มีสมองที่จะคิดพัฒนาใด ๆ เท่าที่ควรเพื่อให้ประชาชนได้รู้จักการใช้ หลักธรรม ในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2555 ได้รับยกย่องจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ให้เป็น วัดพัฒนาตัวอย่าง ประจำปี 2555

นอกจากนี้ จากการสำรวจ และสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ท่านยังเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนด้วยการจัดโครงการความคิดสร้างสรรค์เพื่อสังคม คือ โครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน โครงการเข้าค่ายอบรมฯ โครงการร่มโพธิ์แก้ว โครงการเวทีบำเพ็ญประโยชน์ โครงการลอกคราบ โครงการระบอกร่างอกกิเลส โครงการช่วยน้องท้องหิว โครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือฯ โครงการสลับ

มาฟื้นฟูไป โครงการที่พักคนชรา โครงการสะพานบุญฯ โครงการซูปเปอร์มาร์เก็ตฯ โครงการสวนแก้ว เนอร์สเซอร์รี่ โครงการเพื่อการเกษตรฯ โครงการบ่อหมักสิ่งปฏิกูลฯ โครงการบ้านทักษะชีวิต โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช โครงการคอนโดมิเนียม

2.2.2 ประวัติย่อของพระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ)

พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ) สมณศักดิ์ พระราชาคณะชั้นราช ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว และประธานมูลนิธิวัดสวนแก้ว สำเร็จการศึกษา นักธรรมเอก (พ.ศ. 2516) ได้รับปริญญามหาบัณฑิตและดุขฎิบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น ปริญญาพุทธศาสตรดุขฎิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (สาขาธรรมนิเทศ) จากสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ. 2546) ได้รับรางวัลและประกาศเกียรติคุณหลายครั้ง เช่น รางวัลเหรียญอนามย์โลก การรณรงค์เลิกบุหรี่ปริจาคองค้การอนามย์โลก (พ.ศ. 2538) เกียรติบัตรยกย่องเป็นครุภูมิปัญญาไทยด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณีจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545) และรางวัลพระภิกษุผู้อุทิศตนในการป้องกันและต่อต้านยาเสพติดจากพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ (พ.ศ. 2546) มีผลงานด้านวิชาการ และการเผยแผ่ความรู้ด้านธรรมะอย่างมากมาย จากผลงานการแต่งหนังสือ และเขียนบทความมาโดยตลอด

ท่านเป็นพระผู้บุกเบิกเทคนิคและวิธีการเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชน โดยอาศัยประสบการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากช่วงที่ไปอยู่ที่วัดสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี กับท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่ออยู่ที่นั่น ทำหน้าที่บรรยายภาพเขียนในโรงหนังทางวิทยุณของท่านพุทธทาสภิกขุ ให้กับคนทั่วไปเที่ยว ได้ศึกษา ได้ความรู้ ความเข้าใจ ทำให้ได้สั่งสมประสบการณ์และวิธีการการเผยแผ่ตามแนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อกลับมาอยู่ที่วัดสวนแก้ว ก็ได้้นำแนวทางของวัดสวนโมกขพลารามมาสร้างวัดสวนแก้วเป็นสถานที่ส่งเสริมการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พระราชาธรรมนิเทศเป็นพระนักเทศน์ที่พูดจาตรงไปตรงมา เพื่อให้คนเกิดปัญญา เกิดความคิด จึงเป็นที่ชื่นชอบของวัยรุ่นที่ได้รับฟังด้วยความสนุก พร้อมสร้างเสียงหัวเราะ และช่วยให้เข้าใจหลักธรรมะได้ จึงเป็นงานที่ก้าวหน้าและเป็นประโยชน์ในสมัยนั้น แต่ด้วยความที่เป็นพระสงฆ์ผู้มีอุดมการณ์ กล้าคิดกล้าทำ ยึดมั่นในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงทำให้ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะ จนผู้ไม่ชอบฟังธรรมะก็ทำให้ชอบฟัง การเทศน์ในสมัยนั้นได้รับความนิยมอย่างมาก เปิดฟังกันในรถทัวร์ รถประจำทาง รถบัสนำเที่ยว แม้กระทั่งฟังเทปคาสเซ็ทระหว่างเดินทางก็มี ความนิยมของท่านมีมากตลอดจนต้องมีการเทศน์ทางวิทยุ โทรทัศน์ นอกจากนี้ ยังได้ตั้งมูลนิธิเพื่อเสริมกิจกรรมการเผยแผ่ธรรมะของท่าน ทำให้มีกิจกรรมมากมายในวัดสวนแก้ว

ภาพประกอบ 9 ภาพพระราชธรรมนิเทศ

ภาพประกอบ 10 สัมภาษณ์พระราชธรรมนิเทศ เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2557

การเผยแพร่ธรรมะของพระราชธรรมนิเทศสามารถแยกเทคนิคหรือวิธีการตามวัยของพุทธศาสนิกชน สรุปได้ดังนี้

2.2.3 การเผยแพร่ธรรมะแก่เด็ก

พระราชธรรมนิเทศได้กล่าวถึงการเริ่มต้นการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่คนวัยเด็กว่า “ในอดีตที่ยังไม่มีชื่อเสียง ได้เริ่มไปขอเทศน์ตามโรงเรียน แต่โรงเรียนไม่ให้เอาเข้ามาเข้าไ้เทศน์ จึงตัดสินใจนำภาพไปประกอบการเทศน์ที่ข้างกำแพงโรงเรียน เมื่อเด็กมากล้อมกันมาก ครูจึงนิมนต์

อาตมาให้เข้าไปเทศน์ในโรงเรียน จึงเป็นจุดเริ่มต้นของอาตมาในการเทศน์ในโรงเรียน อาตมาได้ตระเวนเทศน์ในโรงเรียนอีกหลายแห่ง โดยออกค่าใช้จ่ายเอง ในสมัยนั้นยังไม่มีโทรทัศน์ และภาพยนตร์มากนัก เด็ก ๆ จึงมักจะชอบดูภาพ” (พระราชธรรมนิเทศ. 2557 : สัมภาษณ์) ทำให้ได้ทราบว่าคุณสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะของท่านที่ได้เริ่มสิ่งใหม่ต้องใช้ความอดทนด้วยความยากลำบากกว่าจะเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนในทุกวันนี้ได้ โดยวิธีการเผยแผ่ธรรมะแก่วัยเด็ก สรุปลงได้ดังนี้

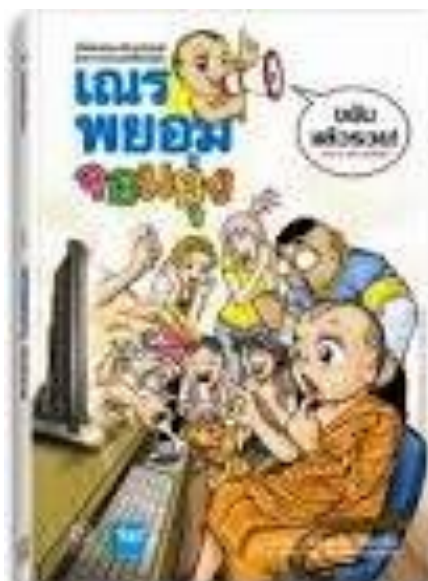

ภาพประกอบ 11 สัมภาษณ์เด็กชนกลุ่มน้อยที่มาปฏิบัติธรรมช่วงปิดเทอมที่วัดสวนแก้ว

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถา ตามโอกาส โดยแบ่งได้ 3 ช่วง คือ การเกริ่นนำ การบรรยาย และการสรุป มีการใช้ สไลด์ ภาพวาด ภาพเคลื่อนไหว ภาพถ่าย เนื้อหาเป็นเรื่องของความกตัญญูตักเตือน และเรื่องทั่วไปในชีวิตประจำวันของเด็กมีการยกเหตุการณ์ หรืออาจเล่านิทานประกอบ ยกตัวอย่างบุคคลที่ทำดี ประสบความสำเร็จในชีวิต มีการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย และสรุปเรื่องด้วยพุทธศาสนสุภาษิต ระหว่างการบรรยาย ท่านจะยกคำถามให้เด็กตอบ เพื่อทดสอบว่าเด็กยังให้ความสนใจติดตามเรื่องที่สอนอยู่ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมในรูปแบบของโครงการ เช่น โครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน เพื่อให้เด็กรู้จักควบคุมจิตใจให้หนักแน่น ไม่ว่างวาม เอาแต่ใจตัวเอง ช่วยเหลือตัวเองได้ โครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม ทำให้เด็กรู้จักการเสียสละ บำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือผู้ด้วยโอกาส รู้จักการทำงานด้วยความอดทน ขยันขันแข็งไม่ย่อท้อ จึงทำให้ประสบความสำเร็จ และโครงการสอนธรรมะทุกวันอาทิตย์ ใช้วิธีการเทศน์แบบสนุกสนาน ไม่เป็นพิธีการ นำประเด็นร้อน ๆ มาบรรยาย มีการเล่าข่าวสนทนาธรรม มีการใช้ภาษาร่วมสมัยที่สื่อความหมายได้ง่าย ไม่ต้องตีความ

ภาพประกอบ 12 การเผยแพร่ด้วยหนังสือการ์ตูนเกรพยอมจอมยุ่ง

2) สื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้สำหรับเด็กคือ หนังสือการ์ตูน เช่น เกรพยอมจอมยุ่ง ที่นำเสนอเรื่องราวของเกรพยอมที่สร้างความสนุก สอดแทรกด้วยธรรมะและคติธรรมที่เข้าใจง่าย ตามแบบของพระพยอม ภาพวาดดำเนินเรื่องเป็นภาพการ์ตูนสีลายเส้นง่าย ๆ สีสดใสสดใสดังตามีข้อความที่ทำให้เข้าใจเรื่องไม่ยาก ขวนให้เด็ก ๆ ติดตาม

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ผ่านสื่อนี้จะอยู่ในรูปของ อินเทอร์เน็ต

<http://www.kanlayano.org> และเฟซบุ๊ก ในการสื่อสารติดต่อกับพุทธศาสนิกชน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารสำหรับท่านกับเด็ก นอกจากนี้ การเผยแพร่ยังอยู่ในรูปของซีดี ดีวีดี วีซีดี รวมถึงรายการโทรทัศน์ และวิทยุ

2.2.4 การเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่น

พระราชธรรมนิเทศใช้วิธีการเทศน์หรือบรรยาย ด้วยการยกเหตุการณ์ปัจจุบันที่วัยรุ่นสนใจ มีการยกตัวอย่างบุคคลที่ทำความดี เป็นสื่อประกอบก่อนยกธรรมะเข้ามาอธิบาย พร้อมแทรกคติข้อคิด เป็นคำคมให้ฉูกคิด เช่น เลิกบุหรี เลิกไม่ยาก เพียงอ้าปากก็หลุดแล้ว เคยถูกจัดเป็นพระนักเทศน์ขวัญใจวัยรุ่นอยู่ยุคหนึ่ง ด้วยความที่กล้าคิดกล้าทำในสิ่งที่พระรูปอื่นไม่กล้าทำ เช่น การเทศน์ด้วยภาษาที่ง่าย ๆ ไม่ต้องตีความ อย่างตรงไปตรงมา เป็นสิ่งที่วัยรุ่นชื่นชอบและเข้าถึงใจวัยรุ่นอย่างแท้จริง วิธีการเทศน์บรรยายธรรมของท่านเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง จึงเหมือนตัวแทนที่สะท้อนความเป็นวัยรุ่นที่กล้าคิดกล้าทำในสิ่งที่คนอื่นไม่เคยทำ และสิ่งนั้นก็ไม่ได้เป็นสิ่งผิดแต่อย่างใด เทคนิคที่ท่านใช้ในเผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชนวัยเด็ก (พระราชธรรมนิเทศ. 2557 : สัมภาษณ์) สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์หรือบรรยาย ด้วยการยกเหตุการณ์ปัจจุบันที่วัยรุ่นสนใจ มีการยกตัวอย่างบุคคลที่ทำความดี เป็นสื่อประกอบก่อนยกธรรมะเข้ามาอธิบาย พร้อมแทรกคติข้อคิด เป็นคำคมให้ลูกคิด เช่น “เลิกบุหรี่ เลิกไม่ยาก เพียงอ้าปากก็หลุดแล้ว” ยิ่งในช่วงที่วัยรุ่นยกพวกตีกันบ่อย ๆ ท่านได้ให้ข้อคิดคำคมที่น่าสนใจ เช่น “ยอมไม่เป็น เย็นไม่ได้” “โกรธ คือโง่ โมโห คือบ้า ไม่โกรธ ตีกว่าจะได้ไม่บ้าไม่โง่” ซึ่งประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง ด้วยวาทีกรรมอันแหลมคมของท่าน จึงเป็นที่ติดปากของวัยรุ่น

ลักษณะการเทศน์ได้มีการจัดลำดับไว้ 3 ขั้นตอนด้วยกัน ขั้นตอนแรก เทศน์ในเรื่องทั่วไป แล้วกล่าวถึงเหตุการณ์ข่าวสารเพื่อโยงไปในเรื่องหลัก หรือใช้คำถาม เพื่อสื่อถึงผู้รับฟัง เช่น เรื่องยาเสพติด เพื่อปลุกเร้าความสนใจของวัยรุ่นให้ฟังเทศน์ ขั้นตอนที่สอง เทศน์ในลักษณะของการเล่าเรื่อง หรือเล่านิทาน การยกตัวอย่าง การเปรียบเทียบ ผสมการใช้อารมณ์ขัน หรือการมองปรากฏการณ์ที่เทศน์ด้วยอารมณ์ขัน เป็นการปลุกเร้าความสนใจ สร้างแรงจูงใจ ไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย เรื่องที่นำมาเทศน์มีการเชื่อมโยงต่อกันเป็นลำดับ พร้อมทั้งแทรกธรรมะและข้อคิด ในเรื่องของการใช้ภาษาท่านใช้ภาษาง่าย ๆ มีการพูดเชิงอุปมาอุปมัย การพูดเสียดสี พูดประชดประชัน พูดตำหนิ พูดในสิ่งที่บุคคลอื่นไม่กล้าพูด พูดถึงเรื่องเวรกรรม พูดข้อบกพร่อง พูดหักมุม พูดความจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่โดยปกติ บุคคลอื่นไม่ชอบฟัง แต่วัยรุ่นกลับมองเป็นเรื่องสนุกสนาน เป็นคำพูดที่ท่านต้องการให้วัยรุ่นเป็นคนดี กระตุ้นให้เกิดการฉุกละเอม บอกละแฉถึงสิ่งที่วัยรุ่นต้องปรับปรุง และระมัดระวัง จึงเป็นที่ชื่นชอบ และเรียกเสียงหัวเราะจากกลุ่มวัยรุ่นได้

2) สื่อสิ่งพิมพ์

รูปแบบต่าง ๆ ที่นำเสนอ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ “พระพยอมวันนี้” “วารสารร่มโพธิ์แก้ว” เอกสารแผ่นพับ แผ่นประกาศ และภาพโปสเตอร์ บทความพิเศษในหนังสือพิมพ์ “โลกวันนี้” ในการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ จะประกอบด้วยคำสอน บทความ ข่าวสาร และสาระน่ารู้ และสิ่งที่สำคัญในการเผยแพร่ธรรมะที่วัยรุ่นให้ความสนใจ คือ รูปเล่มหนังสือธรรมะ มีขนาดพอสมควร กะทัดรัด สีสันหน้าปกที่สวยงาม ตัวหนังสือมีขนาดที่พอเหมาะ สามารถอ่านได้ง่าย มีการเน้นสีของบางถ้อยคำ หรือบางประโยคที่สำคัญ ราคาไม่สูงนัก

ด้านเนื้อหา หรือวิธีเขียนหนังสือ ใช้แนวทางเดียวกับการเทศน์ คือ จะเกริ่นนำเรื่องในลักษณะทั่วไป หลังจากนั้นก็จะนำเข้าสู่เรื่องที่ต้องการบรรยายธรรมะ โดยมีการนำเสนอประสบการณ์ นิทาน เรื่องเล่าสลับกันไปตามหลักธรรมะที่ท่านต้องการแสดง และปลุกเร้าผู้อ่านด้วยการแทรกอารมณ์ขัน เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย มีการพูดเสียดสีหรือพูดหักมุมหรือตั้งเป็นคำถาม เพื่อนำไปสู่จุดที่จะนำธรรมะที่เกี่ยวข้องมาอธิบายให้สอดคล้องกับเนื้อหา ปิดท้ายด้วยธรรมะข้อคิดคำคม มีการใช้ภาษาปกติทั่วไป ด้านตัวอักษรจะเป็นตัวใหญ่อ่านได้สะดวก มีการเน้นข้อความด้วยสีใช้ตัวอักษรตัวหนา ในแต่ละหน้าจะมีข้อความไม่มากนัก มีภาพเป็นช่วง ๆ ทำให้ไม่น่าเบื่อ ช่วยให้วัยรุ่นเกิดความเข้าใจได้ชัดเจน ส่วนหน้าปกหนังสือส่วนใหญ่จะมีรูปท่านประกอบหนังสือที่ได้รับความนิยม ได้แก่ ธรรมะสัจจะกับชีวิต ธรรมะกับเยาวชน สามเณรใจสิงห์ เป็นต้น

ภาพประกอบ 13 การเผยแพร่ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือการ์ตูนธรรมะ)

กล่าวโดยสรุป คือ สื่อสิ่งพิมพ์ที่ท่านใช้เผยแพร่ธรรมะให้กับวัยรุ่นอยู่ในรูปของหนังสือ ซึ่งมีเทคนิคในการเขียนคือ การยกข่าวสารที่เกิดขึ้น นิทาน หรือตัวอย่างบุคคล มีการแทรกภาพที่สอดคล้องกับเนื้อหา โยงเข้าหาหลักธรรมะ ส่วนตอนท้ายของเรื่องจะมีการสรุปเป็นธรรมข้อคิดด้วยประโยคสั้น ๆ

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระราชธรรมนิเทศเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่นผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในลักษณะของ ซีดี ดีวีดี วีซีดี วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต ผ่านทางเฟสบุ๊ก และ <http://www.kanlayano.org> เป็นช่องทางการเผยแพร่ธรรมะอีกทางหนึ่ง ให้กับวัยรุ่นที่สนใจธรรมะสามารถโหลดอ่านหนังสือที่แต่งขึ้นได้หลายฉบับ มีเพลงเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะที่ไพเราะให้เปิดรับฟังได้ และมีเสียงเทศน์ในที่ต่าง ๆ ให้โหลดรับฟังได้ ซึ่งเป็นการเผยแพร่ธรรมะที่ทันสมัยมากขึ้น

2.2.5 การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยทำงาน

พระราชธรรมนิเทศเป็นพระนักเทศน์ฝีปากคมเป็นที่ชื่นชอบของคนวัยทำงานที่หาเวลาว่างไปทำบุญในวันหยุดและได้ฟังเทศน์ บริเวณวัดมีการจัดทำสื่อต่าง ๆ อย่างมากมาย จึงเป็นทั้งสถานที่พักผ่อนคลายเครียดของคนวัยทำงานได้เป็นอย่างดี สำหรับวิธีเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยนี้ สรุปได้ดังนี้ (พระราชธรรมนิเทศ. 2557 : สัมภาษณ์)

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเหมือนกับวัยรุ่น เพียงแต่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องการทำงาน การอยู่ร่วมกันในครอบครัวและสังคม ใช้วิธีการนำเสนอด้วยการเชื่อมโยงสถานการณ์และเหตุการณ์ปัจจุบัน ตลอดจนสิ่งที่พบเห็น ทั้งที่เป็นเรื่องทั่วไปแบบชาวบ้าน ตลอดจนถึงเรื่องการเมืองที่ร้อนแรง เชื่อมโยงเข้าหาหลักธรรมะได้อย่างผสมผสานกลมกลืน มีการสอนธรรมะตั้งแต่เรื่องทั่วไปที่ยังไม่เข้าใจกัน เช่น การทำบุญ การดื่มเหล้าในงานกฐินผ้าป่า การดำรงชีวิตของคนในครอบครัว และเรื่องที่เทศน์

มากที่สุดสำหรับคนวัยนี้คือ เรื่องธรรมะกับการทำงาน เทศน์สอนด้วยวิธี “พูดให้ฟัง ทำให้ดู อยู่อย่างมีประโยชน์” โดยอาศัยจากการปฏิบัติกิจภายในวัดให้เห็นเป็นตัวอย่างคนวัยทำงานจะนิยมเข้ารับฟังการเทศน์ของท่านในวันหยุด เช่น วันอาทิตย์ วันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทศกาล เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น

ภาพประกอบ 14 สื่อธรรมะจากพวงกุญแจ

2) สื่อสิ่งพิมพ์

คนวัยทำงานนิยมอ่านหนังสือธรรมะ ท่านใช้วิธีการเขียนบรรยายเรื่องด้วยอุทาหรณ์ นิทาน เรื่องเล่าและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ร้อยเรียงผูกเรื่องไว้อย่างต่อเนื่อง มีภาพประกอบแทรกธรรมะข้อคิดให้สัมพันธ์กัน มีทั้งอธิบายธรรมะยกตัวอย่าง การใช้การเปรียบเทียบเพื่อปลุกเร้าความสนใจด้วยอารมณ์ขัน หรือตั้งคำถามที่อาจไม่ต้องการคำตอบเป็นระยะ ๆ สุดท้ายจึงกล่าวถึงจุดสำคัญของเรื่องอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ผู้อ่านนำธรรมะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

การเผยแพร่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ในอดีตจะเป็นภาพขาวดำ แต่ปัจจุบันเป็นสีสังดงาม ถ้าเป็นหัวข้อเรื่องเป็นอักษรตัวใหญ่ ส่วนเนื้อหาเป็นตัวหนังสือที่เล็กลงมา มีการเน้นถ้อยคำประโยคสำคัญ ๆ ให้จดจำด้วยสีตัวหนังสือที่แตกต่างออกไป สำหรับเทคนิคหรือกลวิธีที่ใช้ในการเผยแพร่ผ่านนิตยสารและวารสาร แผ่นพับ แผ่นประกาศ และสื่อโปสเตอร์ นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องสั้น ๆ ข้อความสั้น ๆ ที่สามารถทำให้เข้าใจธรรมะได้อย่างง่าย ๆ ไม่ต้องอธิบาย

กล่าวโดยสรุป คือ ในการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์แก่คนวัยทำงานนั้น พระราชาธรรมนิเทศจะใช้ภาษาร่วมสมัย ดำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ มีภาพประกอบบ้าง ปกของหนังสือมักจะเป็นภาพของท่าน มีสีสังดงามหนังสือที่ได้รับความนิยม ได้แก่ ธรรมะสังจะกับชีวิต โลกธรรม 8 รุ่งอรุณ 7 ประการ ทำไมยังงมง่าย สุขง่าย ทุกข์ยาก ธรรมะแก้วิกฤต เป็นต้น

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมให้แก่คนวัยทำงานโดยการเทศน์ผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ วีดีโอ ซีดี เทปคลาสเซ็ท และอินเทอร์เน็ต ด้วยวิธีการ เริ่มเรื่องโดยการยกหัวข้อธรรมขึ้นมาพูดโดยเน้นการใช้ภาษาปกติที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน พูดตามจังหวะของเนื้อหาลงตรงไปตรงมา จูงใจให้เห็นคล้อยตาม เชื่อมโยงเหตุการณ์ปัจจุบันต่าง ๆ ที่ปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์ แทรกด้วยเนื้อเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบมีการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย ให้เข้าสู่หัวข้อธรรม อาจมีการยกตัวอย่างบุคคลให้เห็นเป็นประกอบการบรรยาย ก่อนจบจะมีการสรุปเรื่องอีกครั้ง พร้อมวาทะกรรมที่เป็นคติเตือนใจให้คิด

ภาพประกอบ 15 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (ซีดี ดีวีดี วีซีดี)

ด้านสื่ออินเทอร์เน็ต ท่านจะใช้เป็นช่องทางเผยแพร่ธรรมะจากหนังสือ อีบุ๊ก และคลิปการเทศน์ในที่ต่าง ๆ ให้สามารถติดตามฟังได้

กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่คนวัยทำงานของพระราชธรรมนิเทศ มีทั้งหมด 3 แนวทาง คือ เผยแผ่โดยตัวท่านเอง เผยผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และเผยแผ่อิเล็กทรอนิกส์ โดยใช้เทคนิคบุคลิกภาพที่เป็นคนพูดตรงไปตรงมา ด้วยภาษาชาวบ้าน เมื่อประกอบกับการยกนิทาน อุทาหรณ์ และเหตุการณ์ปัจจุบัน มีการเปรียบเทียบ ยกตัวอย่างบุคคล แทรกเนื้อหาที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ทำให้เป็นที่ถูกใจและสร้างความเข้าใจธรรมะแก่คนวัยทำงาน และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

2.2.6 การเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุ

พระราชธรรมนิเทศกล่าวถึงจริตของผู้สูงอายุว่า

“...วัยนี้เป็นระยะปั่นปลายของชีวิต เป็นวัยที่ควรใช้ชีวิตด้วยความสงบทั้งทางร่างกายและจิตใจ ท่านจึงสอนเรื่องการปล่อยวาง ความไม่ประมาทในสังขาร จะทำให้มีชีวิตที่ยืนยาวนาน และมีความสุข...”

(พระราชธรรมนิเทศ. 2557 : สัมภาษณ์)

จากจรรยาบรรณที่กำหนดเป็นวิธีการหรือเทคนิคในการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของสื่อต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

ภาพประกอบ 16 สัมภาษณ์ผู้เดินทางไปทำบุญในวันหยุดที่วัดสวนแก้ว

1) สื่อบุคคล

ใช้การเทศน์ บรรยายธรรมะ ตามแบบวิธีการเผยแพร่ธรรมะให้กับคนวัยทำงาน เพียงแต่มีเนื้อหาในเรื่องของการปล่อยวาง มีการยกวาทะคำคม เพื่อให้จดจำได้ง่าย นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ร่วมกิจกรรมทำบุญใส่บาตร กิจกรรมสงเคราะห์สาธารณะ ปฏิบัติกรรมฐาน ตลอดจนการทำกิจกรรมถือศีลและอุโบสถศีล เพื่อสะสมผลบุญไปในชาติหน้า ส่วนผลบุญที่ได้ในชาตินี้คือการลดความแข็งกระด้างของจิตใจ ลดการตระหนี่ มีจิตใจที่สงบ ทำให้มีอายุยืนยาวนาน

2) สื่อสิ่งพิมพ์

รูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์มีหลากหลายทั้งหนังสือพิมพ์ วารสาร แผ่นพับ ใบปลิว ตามแบบวิธีการเผยแพร่ให้กับคนวัยทำงาน มีการกล่าวโน้มน้าวด้วยกุศโลบายต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจในธรรมะที่ถูกต้อง เนื้อหาในแต่ละเรื่องไม่ยาวจนเกินไปนัก แทรกเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน กระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงความจริงของชีวิตและสังขาร

3) อิเล็กทรอนิกส์

ในอดีตใช้การเผยแพร่ธรรมะด้วยการบันทึกเสียงจากการเทศน์ทั่วไปตามที่ได้รับนิมนต์ ต่อมา มีการเผยแพร่ธรรมะทางวิทยุ โทรทัศน์ และพัฒนาการเผยแพร่เชิงรุกด้วยเทปคลาสเซ็ท วีดีโอ ซีดี ดีวีดี จนเป็นที่ยอมรับ เมื่อวิวัฒนาการทางนวัตกรรมได้เจริญขึ้น จึงมีการพัฒนามาใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัยเป็นช่องทางเผยแพร่ธรรมะ ไม่ว่าจะทาง เฟสบุ๊ก และ <http://www.kanlayano.org>

นอกจากการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบดังกล่าวแล้ว ยังมีการเผยแพร่ธรรมะด้วยการสงเคราะห์ เช่น การทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญต่าง ๆ โครงการงดเหล้าเข้าพรรษา โครงการต่อต้านยาเสพติด โครงการทำดีไม่ต้องเดี๋ยว โครงการร่มโพธิ์แก้ว โครงการเวทียุติธรรม

บำเพ็ญประโยชน์ โครงการลอกคราบ โครงการระบอบการปกครองกิเลส โครงการช่วยน้องท้องหวี โครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือให้มีโอกาสได้เรียน โครงการสละบาปไฟไป โครงการที่พักคนชรา โครงการสะพานบุญจากผู้เหลือใจงานผู้ขาด โครงการสวนแก้วเนอร์สเซอรี่ โครงการบอหมักสิ่งปฏิกูลตามแนวพระราชดำริ โครงการบ้านพิทักษ์ชีวิต โครงการอนุรักษ์พันธุ์พืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และโครงการโถงชีวิตโคกระบือ

2.2.7 ปัญหาการเผยแพร่ธรรมะของพระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ)

พระราชธรรมนิเทศ กล่าวถึงปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะ โดยแยกปัญหาตามสื่อประเภท สรุปได้ดังนี้ (พระราชธรรมนิเทศ. 2557 : สัมภาษณ์)

1) สื่อบุคคล

จากเทคนิคการเผยแพร่ธรรมะที่หลากหลายวิธีทั้งเชิงรุกและเชิงรับ โดยเฉพาะการเผยแพร่ในลักษณะกิจกรรมสงเคราะห์ ทำให้เวลาในการเทศน์หรือบรรยายธรรมะนอกสถานที่น้อยลงไป อย่างไรก็ดี จากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชน พบว่าด้วยลีลาการเทศน์ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ทำให้มีพุทธศาสนิกชนทุกวัยที่ชื่นชอบวิธีการเผยแพร่ธรรมะ และเข้ารับฟังการเทศน์ของท่านที่วัดสวนแก้วเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในวัดพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันหยุดนักขัตฤกษ์

2) สื่อสิ่งพิมพ์

พระราชธรรมนิเทศมีผลงานการเผยแพร่ธรรมะในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์มีหลากหลายประเภท เช่น หนังสือ พ็อกเก็ตบุ๊ก วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ เป็นต้น จากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชน พบว่า คนวัยเด็กจำนวนมากจะชื่นชอบและคอยติดตามผลงานหนังสือในการ์ตูนอย่างต่อเนื่อง ส่วนคนวัยรุ่น คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุก็ชื่นชอบประเภทหนังสือ และพ็อกเก็ตบุ๊ก เช่นกัน แต่ไม่มีเวลาอ่าน ส่วนสื่อประเภทสิ่งพิมพ์อื่น ๆ พุทธศาสนิกชนให้ความสนใจน้อยเนื่องจากจุดจำหน่ายจ่ายแจกยังเข้าถึงพุทธศาสนิกชนได้ไม่ทั่วถึง และไม่กว้างขวางมากนัก

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระราชธรรมนิเทศมีแนวทางการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้อย่างสมบูรณ์แบบ ครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นการฟังธรรมะออนไลน์ มีวารสารกัลยาโณ หนังสือธรรมะ ให้พุทธศาสนิกชนได้โหลดอ่านได้โดยไม่มีค่าธรรมเนียมหรือค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมแต่อย่างใด มีเพลงธรรมะเพราะ ๆ มีความหมายให้เปิดฟังได้ตลอด เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนวัยเด็กมักจะไม่ค่อยสนใจ ส่วนคนวัยรุ่น คนวัยทำงานและผู้สูงอายุ มีการเข้าชมไม่มากนัก เนื่องจากมีความสนใจในเรื่องอื่น ๆ มากกว่า แต่พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่นิยมไปรับฟังการเทศน์ของท่านที่วัดสวนแก้วโดยตรง

สำหรับการเผยแพร่ธรรมะด้วยรูปแบบของการสงเคราะห์ การเผยแพร่ด้วยวิธีนี้ ทำให้ประสบความสำเร็จในการเผยแพร่ธรรมะอย่างมากอีกวิธีการหนึ่ง โดยเฉพาะที่ทำให้ผู้ยากไร้ได้มีอาชีพมีรายได้ และมีเวลาที่จะรับการเผยแพร่ธรรมะ การเผยแพร่ธรรมะด้วยวิธีนี้ไม่พบปัญหาใด ๆ

2.3 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของ ดร. พระครูพิมพ์มจรธรรมภาณ (ดร. มานพ ปาละพันธ์)

2.3.1 บริบทพื้นที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร หรือ วัดโพธิ์

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ที่ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกและเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 1 ที่ทรงสร้างวัดนี้ขึ้นพร้อมกับการสร้างพระบรมมหาราชวังเดิมชื่อ “วัดโพธาราม” แต่คนทั่วไปนิยมเรียกกันว่า “วัดโพธิ์” ในสมัยรัชกาลที่ 3 ทรงมีพระราชประสงค์ให้วัดนี้เป็นแหล่งรวมวิชาความรู้จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมและเลือกสรรตำราโบราณจารึกที่แผ่นศิลาไว้โดยรอบวัดเพื่อเผยแพร่แก่ประชาชนวัดพระเชตุพนฯ จึงได้ชื่อว่าเป็น “มหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย”

นอกจากนี้ ภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร ยังมีสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น “พระพุทธรูปไสยาสน์” (พระนอนวัดโพธิ์) เป็นฝีมือช่างสิบหมู่ของหลวงก่ออิฐถือปูนที่รอยฝ่าพระบาทจำหลักภาพมงคล 108 ประการประดับมุกต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ลงรักปิดทองใหม่ทั้งองค์พระเจดีย์อาจเรียกได้ว่าเป็นอาณาจักรแห่งเจดีย์ มี 99 องค์เจดีย์ที่มีความพิเศษคือพระมหาเจดีย์ 4 องค์ พระพุทธรูปปฏิมากรประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่บนพระอุโบสถภายในองค์พระบรมราชูปถัมภ์พระบรมสารีริกธาตุที่ฐานชุกชีประดิษฐานพระบรมราชสรีรางคารรัชกาลที่ 1 วิวจากฝั่งของหนึ่งของหมู่พระเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดภายในหมู่พระเจดีย์จะบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมอัฐิของพระมหากษัตริย์ หรือพระผู้เป็นบุคคลสำคัญนอกจากนี้ยังมีสถานที่สำคัญ ๆ ดังนี้

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและอายุรเวทวัดโพธิ์ทำการสอนปรุงยาตรวจโรคและนวดแผนโบราณตามจารึกในแผ่นศิลาและรูปปั้นฤๅษีตัดตนที่รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมขึ้น การสอนเน้นที่ภาคปฏิบัติโดยในแต่ละวันมีคนไทยและชาวต่างชาติมาเรียนและรับบริการนวดเป็นจำนวนมาก

ศาลเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรย้ายจากเชิงสะพานนางเล็งมาประดิษฐานในพระวิหารน้อยใกล้ประตูทางเข้าด้านทิศใต้

พระพุทธรูปไสยาสน์ (พระนอนวัดโพธิ์) เป็นฝีมือช่างสิบหมู่ของหลวง ก่ออิฐถือปูนที่รอยฝ่าพระบาทจำหลักภาพมงคล 108 ประการประดับมุก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ลงรักปิดทองใหม่ทั้งองค์

พระวิหารวัดโพธิ์นับเป็นวัดที่มีพระวิหารมากที่สุดโดยมีถึง 12 หลัง แบ่งเป็นพระวิหารทิศ 4 หลัง พระวิหารคด 4 หลัง พระวิหารน้อย 2 หลัง พระวิหารพุทธไสยาสน์ 1 หลังและพระวิหารหลวง 1 หลัง

พระเจดีย์อาจเรียกได้ว่าเป็นอาณาจักรแห่งเจดีย์ มี 99 องค์เจดีย์ที่มีความพิเศษคือพระมหาเจดีย์ 4 องค์หมู่พระเจดีย์ได้รับการตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบแบบจีนด้วยลวดลายที่ประณีตงดงามภายในวัดโพธิ์ประกอบด้วยพระเจดีย์จำนวนถึง 95 องค์

นอกจากนี้ วัดโพธิ์ยังเป็นที่มีการส่งเสริมการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาอีกมากมาย ทั้งในรูปของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สำหรับเด็กและวัยรุ่น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ให้เด็กและวัยรุ่น ได้รู้จักและคำนึงถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติตามวัยอันสมควร ให้เด็กและวัยรุ่น ได้ช่วยกันอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีของไทย ตลอดทั้งให้เด็กและวัยรุ่น รู้จักบำเพ็ญสาธารณประโยชน์และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ อีกทั้งเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณของวัดโพธิ์ที่เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย

วัดโพธิ์ยังเน้นการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาให้กับผู้สูงอายุ โดยจัดให้มีการเทศน์มหาชาติเป็นประจำ โดยพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับความรู้ ประเพณีการเทศน์มหาชาติทำนองหลวง ซึ่งเป็นมรดกชิ้นเอกของไทยและต้องการสืบสานอนุรักษ์ประเพณีการเทศน์มหาชาติที่มีมาแต่โบราณ ตลอดถึงการศึกษาดีตชาติของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

2.3.2 ประวัติย่อของ ดร.พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ ปาละพันธ์)

พระครูพิมลธรรมภาณ (ดร. มานพ ปาละพันธ์) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลา กรุงเทพมหานคร และครูพระสอนศีลธรรมสำเร็จการศึกษาหลายสถาบัน เช่น นักรธรรมชั้นเอก (พ.ศ. 2521) ปริญญารัฐศาสตรบัณฑิต สาขาทฤษฎีและเทคนิคทางรัฐศาสตร์(พ.ศ. 2546) ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) วิชาเอกมัธยมศึกษา-ภาษาไทย (พ.ศ. 2547) ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) วิชาไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (พ.ศ. 2548) ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาไทยศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี (พ.ศ. 2549) และปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (พ.ศ. 2552) ได้รับประกาศเกียรติคุณหลายรางวัล เช่น รางวัลเสมาธรรมจักรทองคำ และเกียรติบัตรบำเพ็ญประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สาขาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พ.ศ. 2534 และ พ.ศ. 2554) รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม เป็นผู้ใช้ภาษาไทยดีเด่น เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ (พ.ศ. 2555) เป็นต้น มีผลงานด้านการแปล เช่น แต่งแปลเรื่องพระมหากษัตริย์ จากบทพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำหนังสือ เรื่อง เล่าความตามแปล และเป็นผู้พัฒนาเครือข่ายอินเทอร์เน็ต <http://www.mahachat.com> และมีผลงานวิจัย เรื่อง รูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน และรูปแบบการสืบสานและการพัฒนาทำนองแปลเทศน์มหาชาติภาคกลาง

ภาพประกอบ 17 ภาพพระครูพิมลธรรมภาณ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ ปาละพันธ์) เป็นพระนักเผยแผ่ที่มีชื่อเสียงในการแปลเทศน์มหาชาติ มีวิธีการและเทคนิคการเทศน์ด้วยน้ำเสียงที่ไพเราะชวนฟัง ใช้ภาษาไทยได้ชัดเจนทั้งถ้อยคำและการสื่อความหมายจนได้รับรางวัลผู้ใช้ภาษาไทยดีเด่นระดับชาตินอกจากนี้ท่านยังมีบุคลิกลักษณะที่น่านับถือ เป็นกันเองในกรอบของพระธรรมวินัย ด้วยคุณลักษณะดังกล่าวทำให้การเผยแผ่ธรรมะประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม เสน่ห์จริงใจในเทคนิค หรือวิธีการในการเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชน คือ มีความสอดคล้องกับจริตของคนแต่ละวัย ดังจะกล่าวถึงรูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะทั้งในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์และ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

ภาพประกอบ 18 สัมภาษณ์พระครูพิมลธรรมภาณ เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2557

2.3.3 การเผยแผ่ธรรมะแก่เด็ก

พระครูพิมลธรรมภาณ ได้กล่าวถึงธรรมชาติจิตของเด็กว่า “เด็กชอบซักถาม ชอบวาดภาพ ชอบสงสัย ชอบทำกิจกรรม” ท่านจึงนำมากำหนดรูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะ สรุปได้ดังนี้ (พระครูพิมลธรรมภาณ. 2557 : สัมภาษณ์)

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถา ด้วยภาษาง่าย ๆ ใช้นิทานชาดก ยกอุทาหรณ์และบุคคลตัวอย่างประกอบ เพื่อสร้างความเข้าใจและจดจำได้ง่าย มีการสอดแทรกหลักธรรม สุภาษิต พุทธศาสนสุภาษิต และคำคม มีการวางตนด้วยบุคลิกภาพที่น่านับถือ ยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นกันเอง ทำให้เด็กกล้าที่จะเข้าหาสนทนากับท่าน โดยเฉพาะเทคนิคการเทศน์มหาชาติที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูง ทั้งการเทศน์ปกติและเทศน์ทรงเครื่อง เนื่องจากการใช้ศิลปะการแปลด้วยลีลาของระดับน้ำเสียงที่ไพเราะสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง สร้างอรรถรสทางอารมณ์ในแต่ละกัณฑ์ได้อย่างถึงแก่น ผสมผสานกับการตกแต่งสถานที่ที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง เพื่อสร้างจินตนาการให้ชวนติดตาม ทำให้เด็กร่วมฟังการเทศน์อยู่เสมอ

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ภาษาหนังสือที่ใช้เป็นภาษาง่าย ๆ ไม่ต้องตีความ มีเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเด็ก โดยเฉพาะเรื่องของศีลห้า ใช้ภาพการ์ตูนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ประกอบกับการใช้สีสันสดใส งดงาม หลากสี มีศิลปะในการใช้ภาษา ทำให้เด็กมองเห็นภาพเข้าใจง่าย ตัวหนังสือหลากหลายรูปแบบ สดุดท้าย มีการสรุปเรื่องด้วย พุทธศาสนสุภาษิต ข้อคิด คำคม

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมะแก่เด็กผ่านเว็บไซต์ <http://www.mahachat.com> เป็นเรื่องเกี่ยวกับการบำเพ็ญเพียรของพระพุทธเจ้าในชาติที่สิบ ก่อนที่ประสูติมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ท่านใช้เทคนิคการแปลด้วยน้ำเสียงหนักเบาตามเนื้อเรื่อง ประกอบกับการตกแต่งสถานที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง มีการใช้แสง สี เสียง ที่ตื่นเต้นเร้าใจ นอกจากนี้ ท่านใช้เฟสบุ๊ค เพื่อถามตอบปัญหาธรรมะ กล่าวโดยสรุปคือ การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่คนวัยเด็กของพระครูพิมลธรรมภาณ ทั้ง 3 แนวทาง คือ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เน้นเทคนิคการใช้ภาษา น้ำเสียง ประกอบกับแสง สี เสียง เพื่อดึงดูดใจและกระตุ้นให้เด็กสนใจ อยากเข้าฟังธรรม

2.3.4 การเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่น

พระครูพิมลธรรมภาณ ได้กล่าวถึงนิสัยของวัยรุ่นว่า “วัยรุ่นเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ทำให้คิดว่าตนเองมีความรับผิดชอบเท่ากับผู้ใหญ่ทำให้เกิดความประมาทในการดำเนินชีวิต เพราะฉะนั้น การเผยแพร่ธรรมะให้กับวัยรุ่นจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้วัยรุ่นมีความคิดตรึกตรอง ก่อนตัดสินใจทำอะไร ๆ โดยอาศัยหลักธรรมะ...” ท่านจึงนำมากำหนดเป็นเทคนิคหรือแนวทางในการเผยแพร่ธรรมะให้กับคนวัยนี้ ด้วยรูปแบบต่าง ๆ (พระครูพิมลธรรมภาณ. 2557 : สัมภาษณ์) สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถาโดยใช้ภาษาร่วมสมัยหรือภาษาสมัยใหม่ ใช้ภาษาที่ง่าย ๆ เป็นกันเอง มีการยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบผลสำเร็จ หรืออาจเป็นบุคคลที่มีความล้มเหลวในชีวิตมาเป็นบทเรียน เพื่อเป็นตัวอย่างให้วัยรุ่นมีความระมัดระวังในการใช้ชีวิต มีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ และสถานการณ์ต่าง ๆ พร้อมทั้งยกอุทาหรณ์ ประกอบกับการสร้างอารมณ์ขัน เพื่อคลายความตึงเครียดในการแปลเทศน์มหาชาติจะมีการจัดสถานที่เทศน์ให้มีความอลังการ ประดับประดาสถานที่ด้วยราชวัตรฉัตรธง มีต้นกล้วยต้นอ้อยให้ดูเป็นป่าสมมติ มีการใช้เครื่องเสียง และดนตรีมาบรรเลงประกอบการเทศน์ เพื่อการจูงใจ กระตุ้นเร้าจิตใจ เชิญชวนให้วัยรุ่นอยากมาร่วมงานบุญ ประกอบกับใช้ท่วงทำนองดนตรีที่หลากหลายตามเนื้อเรื่องในแต่ละกัณฑ์เป็นการ ช่วยเสริมให้การเทศน์ในแต่ละกัณฑ์ได้อรรถรสยิ่งขึ้นสร้างความสนใจให้วัยรุ่นมีความรู้สึว่าการเทศน์มหาชาติเป็นสิ่งแปลกใหม่มีใช้การเทศน์ธรรมดา ในการแปลเทศน์มหาชาตินั้นมีการใช้เทคนิคเฉพาะตัว ด้วยบุคลิกภาพที่สุ่ม น่ารัก อ้อ อิม อัม เป็นกันเอง ประกอบกับลีลาการเทศน์แปลที่มีประสบการณ์ซ้ำของ พลั้ว ไหวของ น้ำเสียง ประกอบทำนองเพลง เหมือนหนึ่งว่าวัยรุ่นเข้ามาเที่ยวงานรื่นเริงมากกว่าการมาฟังเทศน์ โดยตรง เป็นการเข้าฟังด้วยความสมัครใจ

2) สื่อสิ่งพิมพ์

พระครูพิมลธรรมภาณ ได้จัดพิมพ์หนังสือสำหรับเผยแพร่ธรรมะไม่มากนัก มีเนื้อหาของหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามศีลห้าและการละอบายมุข ความเพียรพยายาม ความ

กตัญญูรู้คุณ โดยใช้ศิลปะด้านภาษาที่ทันสมัย แฝงไปด้วยข้อคิด คำคม มีการเปรียบเทียบ เชื่อมโยง เหตุการณ์ กล่าวถึงบุคคลที่มีชื่อเสียง ส่วนรูปเล่ม เน้นสีสัน สวยงาม ตัวหนังสือบางหนา ขนาดเล็กใหญ่ ตามความเหมาะสม พร้อมภาพประกอบที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนวัยรุ่นที่ร่วมฟังการเทศน์มหาชาติวัดโพธิ์ เกี่ยวกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ว่า

“...วัยรุ่นมักนิยมเข้าหาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยจะเห็นได้จากการที่วัยรุ่นก้มหน้าก้มตาจับจ้องดูแต่ที่ จอภาพเครื่องโทรศัพท์เคลื่อนที่ แท็บเล็ต ไอแพด ดังนั้น การเผยแพร่ธรรมะให้เข้าถึงวัยรุ่นจึงต้องเข้าทาง สื่อที่วัยรุ่นสนใจเป็นลำดับแรก เฟสบุ๊ก และอินเทอร์เน็ต จึงเป็นช่องทางที่ทำให้วัยรุ่นสัมผัสกับธรรมะได้ ...ท่านมีเฟสบุ๊กส่วนตัว และเว็บไซต์ <http://www.mahachat.com> เพื่อติดต่อและแลกเปลี่ยนความคิดกับวัยรุ่นผู้สนใจธรรมะ...”

(เนตรนภา ตรีพจน์. 2556 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่ทางวิทยุ โทรทัศน์โดยใช้เทคนิคและลีลาเหมือนการเผยแพร่ธรรมะ ผ่านสื่อบุคคล

2.3.5 การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยทำงาน

พระครูพิมลธรรมภาณ ให้ทัศนะเกี่ยวกับคนวัยทำงานว่า

“...วัยนี้เป็นวัยที่รับผิดชอบทั้งหน้าที่การงานและกำลังสร้างฐานะครอบครัว ไม่ค่อยมีเวลาว่าง มีแต่ ความเครียดสูง การเผยแพร่ธรรมะให้กับคนวัยทำงาน จึงเป็นเรื่องที่ยาก” เพราะฉะนั้น จึงต้องกำหนด รูปแบบเฉพาะในการเผยแพร่ให้แก่คนวัยทำงาน สรุปได้ดังนี้

(พระครูพิมลธรรมภาณ. 2557 : สัมภาษณ์)

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถา และสนทนาธรรม ตามโอกาสที่ได้รับมรดก นำสิ่งใกล้ตัวที่พบเห็นในชีวิตประจำวันมาประกอบการเทศน์ เปิดโอกาสให้มีการซักถาม สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเนื้อหาที่เทศน์ คือเรื่องศีลห้า และการละอบายมุขก ซึ่งเกิดจากปัญหา ครอบครัว การงาน และการดำเนินชีวิต มีการใช้เทคนิคและลีลาในเรื่องของการใช้ภาษาเป็นเครื่องจูงใจ

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศีลห้าและอบายมุขก ด้วยเทคนิค ลีลา ของศิลปะการใช้ภาษาร่วมสมัย มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน ๆ มีภาพประกอบ สวยงามที่เหมาะสมกับคนวัยนี้

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

รูปแบบการเผยแพร่ทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผ่านเฟสบุ๊ก ไลน์ วิทยุ และ โทรทัศน์ โดยใช้เทคนิค ลีลาเหมือนการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์แก่วัยรุ่น

กล่าวโดยสรุป พระครูพิมลธรรมภาณใช้วิธีการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธานุสา แก่คนวัยทำงานด้วยรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2.3.6 การเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุ

พระครูพินลธรรมภาณให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับทัศนะของผู้สูงอายุ ว่า

“...คนวัยนี้ หรือคนวัยชรา เป็นผู้มีความรู้ด้านต่าง ๆ พบเห็นสิ่งต่าง ๆ มากมาย ทำให้มี ทิฐิ ถือตัว กลัวความตาย การทำให้คนวัยนี้สนใจธรรมะ ต้องอาศัยจุดอ่อนดังกล่าวเป็นจุดกระตุ้นให้เข้ารับการเผยแพร่ธรรมะ...” ท่านได้นำทัศนะดังกล่าวมากำหนดการเผยแพร่ธรรมะด้วยวิธีการและเทคนิคผ่านสื่อต่าง ๆ (พระครูพินลธรรมภาณ. 2557 : สัมภาษณ์) สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ธรรมะที่ใช้สอนจะเน้นเรื่องการปล่อยวาง ความไม่ประมาท ศิลปหัตถ์ และ อบายมุขกถา สอนให้เห็นถึงสังขารของชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย ภายใต้เทคนิคของการเปรียบเทียบโดย เชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ สอดแทรกการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานชาดกประกอบ รวมถึงการใช้ภาษาให้เกิดอารมณ์ขัน ส่วนการเทศน์มหาชาติท่านใช้ เทคนิคการสร้างบรรยากาศของการ จัดสถานที่เทศน์ ให้มีความสวยงามยิ่งใหญ่ตระการตา มีการนำดนตรีมาประกอบการแห่ ใช้น้ำเสียงที่ ไพเราะ ชัดเจน มีท่วงจังหวะทำนอง ที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกคล้อยตามกับเนื้อหาที่กำลังเทศน์ ทำให้ ผู้สูงอายุรู้สึกสนุกสนาน มีความเพลิดเพลินไม่เบื่อ ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการซึมซับหลักธรรมในแต่ละกัณฑ์ ได้อย่างไม่รู้สึกลำบาก (จिरดา ขำรัตน์. 2556 : สัมภาษณ์) ท่านได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับท่วงทำนองว่า “... ทำนองมหาชาติแต่ละกัณฑ์มีความแตกต่างกัน โดยมีลักษณะการวางทำนอง มีกล่าวไว้ในแหล่งประวัติ มหาชาติ ว่า “ทั้งสิบสามกัณฑ์ สืบสานทำนอง สำเนียงเสียงร้องให้เดินสามสายอักษรสามหมู่ควบคู่กันไป แต่ทำนองในนั้นว่าต่างกันเสียงเล็กเสียงใหญ่ จัดไว้เป็นหมู่กลอนคือ กลอนคู่อุโฆษขานฟังแล้วสำเร็จเกิด ความสำราญเสียงอ่อนเสียงหวานร้องให้ มีฮา” (พระครูพินลธรรมภาณ. 2557 : สัมภาษณ์)

2) สื่อหนังสือสิ่งพิมพ์

ผลงานการเผยแพร่ด้วยสื่อประเภทนี้ส่วนใหญ่มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน ๆ ใช้ภาษาที่เรียบง่าย ๆ มีภาพประกอบ สอดแทรกด้วยข้อคิดเกี่ยวกับธรรมะ มีผลต่อผู้สูงอายุให้หวง คำนึงถึงอดีต ทำให้สนใจติดตาม (จिरดา ขำรัตน์. 2556 : สัมภาษณ์)

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ส่วนใหญ่การเผยแพร่ผ่านทาง เฟสบุ๊ก มีผู้สูงอายุนิยมเข้าไปสนทนาปัญหา ธรรม ส่วนด้านเว็บไซต์ <http://www.mahachat.com> เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติ และให้คำแนะนำเกี่ยวกับธรรมะ ผู้สูงอายุที่ติดตามผลงานของท่านให้สัมภาษณ์ในเรื่องนี้ สรุปได้ว่าการ ให้ความรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หากมีการเพิ่มเทคนิคด้านสีสันทัน และเนื้อหาอย่างหลากหลายมากขึ้น จะยิ่งเพิ่มความสนใจให้ผู้สูงอายุอยากติดตามการเผยแพร่ธรรมะมากขึ้น (ปรากฏ มีสุข. 2556 : สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุป วิธีการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนวัย สูงอายุ มี 3 แนวทาง คือ สื่อตัวบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่มีศิลปะการใช้ภาษาเด่นชัด มากกว่าเทคนิคอื่น ๆ

2.3.7 ปัญหาการเผยแพร่ธรรมะของพระครูพินลธรรมภาณ (ดร.มานพ ปาละพันธ์)

พระครูพินลธรรมภาณ (2557 : สัมภาษณ์) ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาในการเผยแพร่ ธรรมะ โดยแยกปัญหาตามสื่อประเภท สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

การเทศน์มหาชาติเป็นการเผยแพร่ธรรมะรูปแบบหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนทุกวัยนิยมชมชอบมาก โดยเฉพาะการเทศน์มหาชาติด้วยลีลาที่น่าเสียงที่ไพเราะน่าฟัง ทำให้ท่านมีกิจรับนิมนต์ไปเทศน์ในสถานที่ต่าง ๆ ทั้งประเทศและต่างประเทศ ประกอบกับกิจรับนิมนต์ไปเทศน์หรือบรรยายตามสถานศึกษาต่าง ๆ เป็นประจำ ตลอดถึงภารกิจภายในวัดในฐานะผู้ช่วยเจ้าอาวาส ทำให้ไม่สามารถรับกิจนิมนต์ไปเทศน์ หรือบรรยายธรรมะได้เพิ่มมากขึ้นอีกได้

2) สื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ที่วางจำหน่ายมีเป็นจำนวนน้อย จึงทำให้สื่อสิ่งพิมพ์มีอยู่ในวงจำกัด ไม่มีการเผยแพร่ออกไปกว้างขวางมากนัก

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มุ่งเน้นในเรื่องเกี่ยวกับการเทศน์มหาชาติ ทำให้กลุ่มคนที่สนใจจำกัดอยู่เฉพาะวัยสูงอายุเป็นส่วนใหญ่

2.4 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี)

2.4.1 บริบทพื้นที่ศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวันออก

ศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวันออก ตั้งอยู่ที่ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายเป็นศูนย์ปฏิบัติธรรมอยู่ห่างจากจังหวัดเชียงรายประมาณ 18 กิโลเมตร อยู่ห่างจากถนนใหญ่ประมาณ 7 กิโลเมตร

ภาพประกอบ 19 รูปปั้นปริศนาธรรม ภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวัน

ศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวันเป็นสถานที่ตั้งของมหาวิทาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์และ เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรม ภายในศูนย์จัดกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ เพื่อประกอบการเผยแผ่ธรรมะ เช่น โครงการบวชนเณรภาคฤดูร้อน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีความรู้ทั้งทางธรรม และทางโลก การศึกษาแบ่งการสอนออกเป็น 2 ส่วนคือ หลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรตั้งแต่ระดับ นักธรรมศึกษาชั้นตรีถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค มีการอบรมอาจารย์วัตรที่งดงามของพระภิกษุสามเณร ควบคู่กับเรื่องทางโลกเพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ที่ทันสมัย ทันต่อโลกและไม่ขัดทางธรรมสามเณร ที่ศึกษาจะได้เรียนหลักสูตรสมบัติผู้ดีของสามเณร เพื่อพัฒนาตนให้มีคุณภาพทั้งทางด้านสติปัญญาและ บุคลิกภาพสามารถเป็นศาสนทายาทที่ดีให้แก่พระพุทธศาสนาในอนาคตสำหรับคนวัยทำงาน มีการจัด โครงการ “กิเลสแมนเนจเม้นท์” เปิดให้มีการปฏิบัติธรรมในวันศุกร์-วันเสาร์-วันอาทิตย์ จำนวน 3 วัน โครงการนี้เน้นเรื่องการถือศีล นั่งสมาธิ สวดมนต์ ภายใต้บรรยากาศที่เป็นธรรมชาติเพื่อจัดการกับกิเลส ยับยั้งความโกรธ นอกจากนี้ยังมีการจัดห้องสมุดเพื่อเติมความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม มีคำสอนธรรมะ ติดตามต้นไม้ มีรูปปั้นแสดงหลักธรรม ตลอดจนเป็นแหล่งการศึกษาด้านศาสนา “มหาวิทาลัยพุทธ เศรษฐศาสตร์ (ไร่เจริญตะวัน)” เป็นหลักสูตรสำหรับฆราวาส เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับ ปริญญาเอกเชื่อมโยงหลักสูตรกับมหาวิทาลัยราชภัฏเชียงราย (พระมหาจุฬาลงกรณราชูธรรมะ 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 20 การเผยแพร่ธรรมะด้วยพุทธสุภาษิต ภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวันออก

ภาพประกอบ 21 การเผยแพร่ธรรมะด้วยพุทธสุภาษิต ภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวันออก

ภาพประกอบ 22 การเผยแผ่ธรรมะด้วยพุทธสุภาษิต ภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวันออก

ภาพประกอบ 23 การเผยแผ่ธรรมะด้วยพุทธสุภาษิต ภายในศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวันออก

2.4.2 ประวัติย่อของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานมูลนิธิวิมุตตยาลัย ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัยผู้ก่อตั้งและอธิการบดีมหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์สำเร็จการศึกษาชั้นกรรมเอกเปรียญธรรม 9 ประโยค ศีกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) จาก มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) จาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่น ปริญญา

ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ศศ.ด.) มหาวิทยาลัยมหาดไทย ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปร.ด.) สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปร.ด.) สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซียและปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ปร.ด.) สาขาการประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม ได้รับรางวัลและประกาศเกียรติคุณจากทั้งในและนอกประเทศหลายรางวัล เช่น รางวัล “พระธรรมทูตผู้มีผลงานดีเด่นในระดับโลก” (World Buddhist Sangha Youth) จากรัฐบาลและคณะสงฆ์แห่งประเทศไทย ศรีลังกา รางวัล “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” จากมูลนิธิ Gusi Peace Prize ประเทศฟิลิปปินส์ รางวัลเกียรติยศ “ผู้อุทิศตนเพื่อสิทธิมนุษยชน” รางวัล “ศาสตรเมธี” รางวัล “บุคคลคุณภาพแห่งปี 2011” รางวัล “ผู้ใช้ภาษาไทยดีเด่นประจำปี 2553” รางวัลพระราชทาน “เสาเสมาธรรมจักรทองคำ” สาขาการประพันธ์หนังสือ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รางวัลพระราชทาน “บุคคลผู้ทำคุณประโยชน์แก่เยาวชน” สาขาการศึกษาและวิชาการ จากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เป็นต้น

ภาพประกอบ 24 ภาพพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี

นอกจากนี้ ยังมีผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ ยังต่างประเทศทั้งในทวีปเอเชีย ยุโรป และอเมริกาเป็นประจำทุกปีส่วนการเผยแผ่ในประเทศ เป็นคอลัมน์นิสต์เขียนบทความธรรมะประยุกต์ในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร รายเดือน รายสัปดาห์ รายปักษ์ และรายวัน หลายฉบับ เป็นวิทยากรประจำและวิทยากรพิเศษรายการโทรทัศน์และรายการวิทยุหลายรายการ ด้านการเขียนหนังสือ มีผลงานกว่า 60 เล่มงานเขียนได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายฉบับเช่น เรื่องธรรมะหลับสบาย สบตากับความตาย และธรรมะทอรั้ง เป็นต้น

ภาพประกอบ 25 สัมภาษณ์พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เป็นพระนักเผยแผ่ธรรมะรุ่นใหม่ นำวิธีการเผยแผ่ธรรมะผ่านช่องทางสื่อสารที่หลากหลายทั้งสื่อมวลชนสื่อสังคมออนไลน์การบรรยายธรรมะสื่อสิ่งพิมพ์ ดังที่ท่านให้สัมภาษณ์ว่า “ช่องทางสื่อสารที่สามารถส่งธรรมะให้ถึงประชาชนได้ อาตมาทำหมด ก็มีทั้งการบรรยายธรรมทางรายการโทรทัศน์รายการวิทยุ โซเชียลมีเดีย งานเขียนหนังสือ พ็อกเก็ตบุ๊ก และคอลัมน์ต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์วารสาร บทความในนิตยสารต่าง ๆ เช่น เนชั่นสุดสัปดาห์ Secret, Who การพบปะและการเดินสายบรรยายธรรมที่นิมนต์เราไป เราไปหมด ไปทั่วโลกรวมทั้งเทศน์บรรยายธรรมที่สถาบันวิมุตตยาลัยก็ดี ที่ไร่เชิงตุระวันก็ดี เหล่านี้เป็นต้น รวมไปถึงการนำเสนอหลักธรรมะผ่านเว็บไซต์ www.dhammatoday.com การเผยแผ่หนังสือธรรมะในเว็บไซต์ www.ebooks.in.th แอปพลิเคชัน iT-Dhamma สำหรับอ่านหนังสือธรรมะสำหรับผู้ใช้อิโฟน สำหรับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ กิจกรรมธรรมะในสวนการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาการผลิตซีดี หรือดีวีดีธรรมะบรรยายเพื่อเป็นธรรมทานแก่ผู้ที่สนใจธรรมะมีการนำเสนอหลักธรรมะคำคมผ่านข้อความสั้น (SMS) และวารสารแก่ผู้ที่สนใจบอกรับเป็นสมาชิก” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. 2557 : สัมภาษณ์) ด้วยความที่เป็นพระนักปฏิรูปที่มีความกล้าในการสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอธรรมะโดยไม่ยึดติดกับแนวปฏิบัติเดิมของพระสงฆ์ในอดีต “ถ้าเราจะทำอะไรในเชิงเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนในวิธีการ โดยไม่ได้เปลี่ยนให้คำสอนหรือหลักธรรมในพระไตรปิฎก ทำให้คนเข้าใจหลักธรรมะที่แจ่มแจ้งขึ้น เราก็ต้องกล้าที่จะลุกขึ้นมาสร้างสรรค์สิ่งใหม่...อาตมาเองจัดตัวเองไว้ในกลุ่มพระนักปฏิรูป...ไม่ได้วางตัวเอง...อยู่ในยุคโบราณ” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. 2557 : สัมภาษณ์) ท่านจึงมีวิธีการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อทุกรูปแบบโดยวิธีการ “เข้าใจ เข้าใจ เข้าถึง” ภายใต้อาณัติเทคนิค “ธรรมะประยุกต์” รูปแบบ และวิธีการเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชน ดังนี้

ภาพประกอบ 26 การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อกิจกรรม การบวชเณรภาคฤดูร้อน

2.4.3 การเผยแพร่ธรรมะแก่เด็ก

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี มีความเห็นเกี่ยวกับธรรมะสำหรับเด็กว่า “ธรรมะเปรียบเหมือนสะพานที่ทำให้เด็กก้าวจากฝั่งหนึ่งไปอีกฝั่งหนึ่ง ฝั่งที่ดีกว่าธรรมะยังเป็นสิ่งให้คนสามารถพุ่งตัวเข้าสะพานได้อย่างมั่นคง และไปถึงฝั่งโดยสวัสดิภาพธรรมะเป็นเรื่องของการลด กต ทำลายกิเลส ความอยากมี อยากได้ ที่มีติดตัวกับมนุษย์ทุกคน การทำให้ธรรมะอยู่ติดตัวจึงต้องเริ่มปลูกฝังให้เด็กได้เรียนรู้ตั้งแต่อายุน้อย ถึงจะซึมซับได้เร็วและติดตัวไปจนโต” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. 2557 : สัมภาษณ์) ท่านมีวิธีการเผยแพร่ธรรมะแก่เด็ก โดยแยกตามสื่อดังนี้

1) สื่อบุคคล

หลักการและวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ธรรมะ 3 ข้อ คือ

(1) เข้าใจได้ หมายถึง การปรับภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และปรับวิธีการในการสื่อธรรมะให้เป็นเรื่องง่าย ๆ เป็นเรื่องที่ทำให้เด็กรู้สึกดี มีทัศนคติเชิงบวกต่อพระพุทธศาสนา เพราะธรรมะมีความร่วมสมัย มีความสมเหตุสมผล

(2) การเข้าใจ หมายถึง การนำเสนอธรรมะด้วยวิธีการยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ยกอุทาหรณ์ ยกคำคม ตัวอย่างบุคคล ให้เด็กเห็นภาพอย่างชัดเจน ไม่ต้องจินตนาการ สามารถสัมผัสกับธรรมะที่เป็นนามธรรมได้ เป็นการสร้างความเข้าใจ

(3) เข้าถึง หมายถึง เด็กสามารถนำเอาความเข้าใจธรรมะหรือหลักธรรมะที่สอนไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน เรียกได้ว่าเข้าถึงธรรมะอย่างแท้จริง (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. 2557 : สัมภาษณ์)

จากหลักการดังกล่าว พระมหาวุฒิชัยนำไปกำหนดเป็นเทคนิคและลีลาในการสอน คือ การสอนแต่ละครั้ง มีการเล่าเรื่องหลังจากยกหัวข้อธรรมพร้อมทั้งสอดแทรกมุขตลก เรื่องที่เล่านำมาจากรื่องจริงที่เด็กสนใจ หรือไม่ก็เป็นเรื่องจริงที่เคยประสบมา บางครั้งใช้วิธีการเล่าเรื่อง

ประกอบการยกเหตุการณ์ปัจจุบันมาประกอบการสอน ใช้วิธีการเปรียบเทียบด้วยการยกนิทาน หรือ อุทาหรณ์ หรือไม่ก็ยกบุคคลตัวอย่างที่เด็กรู้จัก และสนใจมาประกอบ ใช้วิธีถาม ตอบ เพื่อกระตุ้นให้เด็ก มีความกระตือรือร้นที่จะฟังธรรมแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ใช้คำสัมผัสคล้องจองเป็นบท กลอนสั้น ๆ มีการเล่นคำ เล่นภาษาเพื่อดึงดูดความสนใจ สร้างความสนุกสนาน เรียกเสียงหัวเราะได้ทำ ให้รู้สึกไม่น่าเบื่อ ใช้กิจกรรมประกอบการบรรยาย นอกจากนี้ ยังเผยแพร่ธรรมะด้วยการจัดกิจกรรมในรูปแบบ ของโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน

ภาพประกอบ 27 การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อกิจกรรม การบวชเณรภาคฤดูร้อน

ภาพประกอบ 28 ภาพถ่ายทอดสดที่วัดวฑฒฒ “สามเณรทำกิจกรรม (ฉันเพล)”
โครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน ปี 2557

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ลักษณะของการเผยแพร่ธรรมะส่วนใหญ่อยู่ในรูปของหนังสือ พ็อกเก็ตบุ๊ก ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความกตัญญู ความขยันหมั่นเพียร ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีเทคนิคโดยแบ่งเนื้อหาเป็นตอน ๆ จบในตอน แต่ละตอนไม่ยาวมากนัก มีภาพการ์ตูนประกอบ เน้นสีสันสวยงาม ใช้ตัวหนังสือหนา บางตามความเหมาะสมของเนื้อเรื่อง ใช้ถ้อยคำสั้น ๆ ทันสมัยมีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ส่วนรูปเล่มเน้นปกสวยงาม เล่มบาง กะทัดรัด

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมะผ่านเว็บไซต์ เน้นรูปภาพสวยงามและมีเสียงดนตรีประกอบ มีการส่งข้อความสั้น ๆ เป็นคำสอนจากคำสุภาษิต พุทธศาสนสุภาษิต คำคม ผ่านทางโทรศัพท์มือถือ (SMS) ในส่วนการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อโซเชียลได้แก่ ซีดี และดีวีดี และภาพสไลด์เพื่อใช้ประกอบการบรรยายธรรมะ นอกจากนี้ ยังใช้ภาพตัวอักษรและเสียงประกอบการบรรยาย มีการใช้ประโยคหรือคำสั้น ๆ มีคำสัมผัสคล้องจองเป็นบทกลอน ส่วนการเผยแพร่ผ่านสื่อโทรทัศน์จะใช้วิธีการเดียวกับการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคล

กล่าวสรุป วิธีการเผยแพร่ธรรมะแก่เด็กของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี มี 3 รูปแบบ คือสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2.4.3 การเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่น

1) สื่อบุคคล

ในเรื่องของเนื้อหา มีการนำเอาสถานการณ์ทางสังคม ปัญหาเสพติด ปัญหาการเรียน ปัญหาความรัก พร้อมกับมีการสอดแทรกธรรมะเข้าไปประยุกต์ใช้ มีการยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิต บุคคลที่เคยล้มเหลวมาก่อน แต่กลับได้ดีในภายหลัง รวมถึงดารา นักร้อง นักแสดง มีการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย เช่น “...ชีวิตที่ไม่มีศรัทธาต่ออะไรเลย ก็ไม่ต่างอะไรกับกบสวะที่ลอยคว้างไปกับน้ำ ไม่รู้ว่าจะไปพบกับอะไรระหว่างทาง ไม่รู้ว่าปลายทางเป็นอย่างไร...” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. 2557 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ ยังยกธรรมะหรือหลักธรรมในพระไตรปิฎกประกอบการสอนประกอบอยู่เสมอ เช่น “ในเรื่องของความสำเร็จต้องมีความเพียรควบคู่ แต่ความเพียรเพียงอย่างเดียวอาจไม่ทำให้ประสบความสำเร็จได้” (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. 2557 : สัมภาษณ์) มีการยกนิทาน พุทธสุภาษิต เรื่องเล่า ประสบการณ์ที่ท่านพบเจอ วาทะของบุคคลสำคัญ พฤติกรรมและประวัติของบุคคลสำคัญขึ้นประกอบมาเพื่อแทรกไว้ในระหว่างการบรรยาย ในการเผยแพร่ธรรมะท่านยังใช้บุคลิกด้วยน้ำเสียงที่ไพเราะ มีจังหวะและลีลาการเทศน์ ผสมผสานด้วยการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของการจัดกิจกรรมด้วยการเล่นเกมส์ ตอบคำถาม ตลอดทั้งการจัดโครงการต่าง ๆ เพื่ออบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่วัยรุ่น

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ส่วนใหญ่เป็นผลงานในรูปของหนังสือ บทความเป็นจำนวนมาก การนำเสนอเนื้อหาในส่วนหลักธรรมะสำหรับการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับวัยรุ่น ไม่ลึกจนเกินไป เช่น เรื่องอิทธิบาท 4 นำเสนอสิ่งที่โดนใจวัยรุ่น เป็นถ้อยคำ หรือวลีที่ลละสลวย น่าอ่าน เป็นประโยคหรือเนื้อเรื่องที่ไม่ยาวนัก อาจเป็นคำคม มีรูปภาพที่สวยงามประกอบ วิธีการเขียนเนื้อเรื่อง แบ่งเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นชื่อเรื่องซึ่งระบุถึงเรื่องที่จะเขียน หรือชื่อเรื่องประเภทคำถาม หรือชื่อเรื่องที่มีการเล่นคำ เพื่อเป็นจุดสร้างความสนใจให้ติดตาม ส่วนที่สองเป็นความนำ ใช้เกริ่นนำสร้างความสนใจและอยากติดตามเนื้อหา มีทั้ง

ประเภทบรรยาย อธิบาย คำถาม หรือลักษณะพูดคุยกัน ส่วนที่สามเป็นส่วนของเนื้อเรื่อง มีทั้งคติสอนใจ เชิงให้ความรู้ และแสดงความเห็น มีการยกพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าพุทธศาสนสุภาษิตมีการ ยกตัวอย่างบุคคลสำคัญหรือประสบการณ์ ส่วนสุดท้ายเป็นการสรุปเนื้อหา มีการใช้วิธีการสรุปอย่าง หลากหลายวิธี มีทั้งแบบฝากข้อคิด ให้ข้อเสนอแนะ ยกสำนวนสุภาษิต คำคม อ้างพุทธพจน์ หรือคำพูด ของนักปราชญ์ ให้คำถามคิดวิเคราะห์ ย้ำเจตนา และแบบสรุปจบ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ และนำไปคิด วิเคราะห์

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระมหาวุฒิชัย กล่าวถึงการเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ที่ประสบความสำเร็จ ดูจาก จำนวนคนเข้าไปติดต่อสื่อสาร ในเว็บไซต์ ท่านเน้นรูปภาพที่มีสีสันสวยงาม มีข้อความสั้น ๆ กิ๊นใจ สร้าง ความน่าสนใจ ส่วนการเผยแพร่ทางรายการโทรทัศน์ ใช้วิธีการและเทคนิคเช่นเดียวกับการเผยแพร่ธรรมะ ด้วยสื่อบุคคล สำหรับวิธีการและเทคนิคการเผยแพร่ผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ “ธรรมะโมบาย” ใช้วิธีการส่ง ข้อความสั้น ๆ (เอส เอ็ม เอส) เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมะในการดำเนินชีวิต ส่งผ่านโทรศัพท์มือถือของ วัยรุ่น วันละ 3 ข้อความ ตอนเช้าจะเป็นบริการ “ธรรมะรับอรุณ” ช่วงกลางวัน เป็นบริการ “ธรรมะ ทันทกาล” และช่วงค่ำ บริการ “ธรรมะหลับสบาย” แต่ละช่วงจะมีข้อความธรรมะสั้น ๆ 1 ข้อความ เท่านั้น (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. 2557 : สัมภาษณ์)

2.4.4 การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยทำงาน

ภาพประกอบ 29 คณะครูโรงเรียนอนุบาลจอมหมอกแก้ว จังหวัดเชียงราย
เดินทางมาปฏิบัติธรรม ณ บ้านไร่เชิญตะวัน

1) สื่อบุคคล

การเทศน์หรือการบรรยายธรรมแก่คนวัยนี้ มีการนำเหตุการณ์หรือกระแส ความสนใจของคนในสังคมเป็นจุดเริ่มแล้วอธิบายด้วยธรรมะ หรือใช้ธรรมะเข้าแก้ไขปัญหา ทำให้ผู้ฟัง เกิดความสนใจ เพราะเข้าใจเนื้อหาได้ง่าย ประกอบกับใช้บุคลิกภาพ การวางตนอย่างเรียบร้อยเป็น

ทางการ กริยาที่สงบ ทำให้เกิดความสง่างาม น่าเชื่อถือ น่าเสียงไพเราะ มีการพูดเป็นจังหวะจะโคน มีระดับสูงต่ำ ทำให้น่าฟัง มีการเน้นเสียงในบางช่วงบางตอน เพื่อให้จดจำหรือบอกให้ทราบว่า เป็นช่วงที่สำคัญ นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมที่เน้นความบันเทิง สนุกสนาน เพลิดเพลินเป็นจุดสร้างความสนใจ โดยสอดแทรกธรรมะในระหว่างกิจกรรม เพื่อให้คนวัยทำงานนำผลจากกิจกรรม เช่น ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความสามัคคี กลับไปพัฒนาการทำงานและการดำรงชีวิตประจำวัน

2) สื่อสิ่งพิมพ์

มีการเผยแพร่ในรูปแบบของหนังสือ บทความ วารสาร มีการนำเสนอเนื้อหาสาระที่ สอดคล้องตรงเป้าหมายของกลุ่มคนวัยทำงาน มีการยกตัวอย่าง มีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีค่านิยม ธรรมะที่ใช้สอนคนวัยนี้ ได้แก่ พุทธโอวาท 3 และ อริยสัจ 4 ส่วนเนื้อหาที่สอนให้กับคนวัยนี้ ได้แก่ เรื่องธรรมะดับทุกข์ เป็นการใช้ธรรมะโดยธรรมชาติ เรื่องหัวใจเศรษฐี ที่สอนให้เปลี่ยนเงินเป็นบุญ เปลี่ยนทุนเป็นธรรมะ และสามารถเปลี่ยนในเรื่องที่ต้องการสื่อได้ การออกแบบรูปลักษณ์ของหนังสือ ธรรมะ เพื่อสร้างความสนใจให้กับคนวัยทำงาน มีขนาดรูปเล่มที่เหมาะสมต่อการอ่าน ผู้อ่านสามารถ หยิบจับ พลิกอ่านถนัดมือ พกพาได้ง่าย ส่วนภาพ หน้าปก และภาพประกอบภายในมีความแตกต่างจากรูปแบบหนังสือธรรมะอื่นๆทั่วไป เพราะใช้สีสดใสหลากหลาย เป็นภาพวาดน่ารัก คล้ายกับภาพที่ปรากฏตามหนังสือนิทานหรือหนังสือการ์ตูน ดูน่ามีชีวิตชีวา

3) สื่อโทรทัศน์

พระมหาภูมิจัย วชิรเมธี (2557 : สัมภาษณ์) ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะให้แก่คนทำงานผ่านสื่อโทรทัศน์โดยจะเลือกนำเสนอทางโลกที่เกี่ยวข้องกับหลักการประพฤติปฏิบัติในการประกอบอาชีพการงาน และการดำเนินชีวิต เพื่อให้คนวัยทำงานนำหลักธรรมะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

การนำเสนอดังกล่าวอยู่ภายใต้เทคนิค 5 ข้อ คือ 1) การใช้อารมณ์ขัน สร้างความสนุกสนาน 2) ใช้คำพูด หรือคำคมสั้น ๆ ที่มีภาษาสัมผัสคล้องจองกัน ให้เป็นข้อคิดสะกิดใจ 3) ใช้เสียงดนตรีประกอบการบรรยาย 4) นำเสนอ ด้วยการเล่าเรื่อง โดยหยิบยกเหตุการณ์ปัจจุบัน หรือ ประเด็นที่คนสนใจ มาสร้างเป็นอารมณ์ขันด้วยการสอดแทรกมุขตลก 5) การใช้ความรู้และประสบการณ์ เดิม

การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยทำงานผ่านสื่อโทรทัศน์นั้น ใช้การนำเสนอโดยผ่าน กระบวนการ 6 วิธี ดังนี้ 1) การเล่าเรื่อง 2) การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ 3) การเปรียบเทียบ 4) การยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา บทกลอน 5) การเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ มาประกอบการบรรยาย และ 6) การแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

4) สื่อโซเชียลมีเดีย

การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อโซเชียลมีเดียให้แก่คนวัยทำงาน มี 3 ลักษณะ คือ วิดีโอ ซีดี และ ดีวีดี ศิลปะการนำเสนอด้วยการใช้ตัวอักษรและภาพวาดน่ารัก ๆ สีสดใส สวยงาม ผสมผสานด้วยข้อคิด คำคม เสียงดนตรีที่ไพเราะสร้างและกระตุ้นอารมณ์ให้รู้สึกคล้อยตาม

5) สื่อสารอิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยทำงานใช้รูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ 2 ประเภท คือ เว็บไซต์ และโทรศัพท์มือถือ ด้วยข้อความสั้น ๆ วันละ 3 เวลา ช่วงเช้า ช่วงกลางวัน และช่วงเย็น ครั้น

ละหนึ่งข้อความ รวม 3 ข้อความเท่านั้น การนำเสนอธรรมะเป็นลักษณะคำคม ปรัชญา และพุทธศาสนสุภาษิต

6) อีบุ๊ก

ท่านได้จัดทำหนังสือในรูปของอีบุ๊ก เพื่อให้คนวัยทำงานสามารถโหลดอ่านได้

7) ทวิตเตอร์ และ เฟสบุ๊ก

มีการใช้ ทวิตเตอร์ และ เฟสบุ๊ก เป็นช่องทางที่ให้แต่ละคนสามารถแสดงออกความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวาง มาเป็นใช้เป็นช่องทางนำธรรมะเข้าไปสร้างสีสันของการแสดงความคิดเห็น ทำให้คนวัยทำงานเข้าใจหลักธรรมะดีขึ้น ถูกต้องขึ้น และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

8) สื่อกิจกรรม

กิจกรรมที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เน้นความบันเทิง สนุกสนาน เพลิดเพลิน เป็นจุดสร้างความสนใจ สอดแทรกธรรมะในระหว่างกิจกรรม เพื่อให้คนวัยทำงานนำผลจากกิจกรรม เช่น ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความสามัคคี กลับไปพัฒนาการทำงาน และการดำรงชีวิตประจำวัน (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. 2557 : สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ธรรมะของพระมหาวุฒิชัย แก่คนวัยทำงานมีทั้งหมด 8 ลักษณะ คือ 1) ของสื่อบุคคล เผยแพร่ด้วยการเทศน์ การบรรยาย และการตอบปัญหา 2) สื่อสิ่งพิมพ์ เผยแพร่ผ่านหนังสือ วารสาร บทความ 3) สื่อโทรทัศน์ ได้แก่รายการโทรทัศน์ปกติ และผ่านดาวเทียม 4) สื่อโสตทัศน์ เผยแพร่ผ่าน ซีดี ดีวีดี และวีซีดี 5) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ และโทรศัพท์มือถือ 6) อีบุ๊ก 7) twitter และ เฟสบุ๊ก และ 8) สื่อกิจกรรม เผยแพร่ในลักษณะของโครงการและกิจกรรม

การเผยแพร่ด้วยวิธีการดังกล่าวอยู่ภายใต้วิธีการสอนใน 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) การเล่าเรื่องและการยกอุทาหรณ์ 2) การเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ มาประกอบการบรรยาย 3) การเปรียบเทียบ 4) การยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา และบทกลอน 5) การยกบุคคลตัวอย่าง มาประกอบ 6. การแทรกเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

2.4.5 การเผยแพร่ธรรมะแก่ผู้สูงอายุ

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุว่า คนวัยนี้ผ่านโลกมามาก และเป็นช่วงหลังของชีวิต การใช้ชีวิตควรมีความสุข สุขทั้งกายและสุขทั้งใจ ดังนั้น จึง “พยายามกระตุ้นให้เขาได้รู้ว่านิพพานเป็นสิ่งที่จริง” เพื่อให้ผู้สูงอายุทำบุญทำกุศล หันมาปฏิบัติธรรม โดยใช้เทคนิค “เข้าใจ เข้าใจ เข้าถึง” ในการใช้สื่อทุกทางที่จะเผยแพร่ธรรมแก่คนสูงอายุได้ (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี. 2557 : สัมภาษณ์)

1) สื่อบุคคล

ใช้การเทศน์หรือบรรยาย ด้วยการปรับทัศนคติให้กับคนทั่วไป มีการนำเสนอธรรมะโดยไม่ยึดติดกับแนวปฏิบัติเดิมของสงฆ์ในอดีต ธรรมะไม่ใช่ของยาก หรือฟังดูหยาบแต่ไม่รู้เรื่อง การเผยแพร่ด้วยการใช้คำพูดง่ายๆ ใช้ภาษาไทยที่ออกควบกล้ำชัดเจน น้ำเสียงที่ไพเราะ นุ่มนวล ประสมกับบุคลิกที่สำรวม มีรอยยิ้มตลอดการบรรยาย นำเลื่อมใสศรัทธา หลักธรรมและข้อบรรยายให้เข้ากับยุคสมัย ให้แง่คิด สามารถนำธรรมะมาประยุกต์ใช้กับทุกสถานการณ์ สอดแทรกอารมณ์ขัน ความเป็นกันเอง ความแจ่มใส และสรุปเรื่องด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้จดจำ นำไปปฏิบัติ ส่วนเนื้อหาที่สอน เน้นให้ผู้สูงอายุทำความดีต่อสังคมและตนเอง ให้ทำบุญทำกุศลช่วยเหลือสังคมและฝึกปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ผลงานการเผยแพร่ธรรมะอยู่ในรูปของหนังสือ สารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ เนชั่นสุดสัปดาห์ และมติชนสุดสัปดาห์ การใช้ศิลปะในการเขียน แบ่งได้เป็น 4 ส่วน คือ ชื่อเรื่อง ความนำ เนื้อเรื่อง ความสรุป โดยเนื้อหาแบ่งเป็นตอน ๆ มีภาพประกอบสวยงาม ไม่น่าเบื่อ ใช้ภาษาเรียบง่ายร่วมสมัยในการถ่ายทอดธรรมะ ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย มีหน้าปกที่ดูดี ทันสมัย ไม่ยึดติดกับแนวในหนังสือธรรมะยุคเก่า มีวิธีการสรุปด้วยวิธีแบบชวนให้คิดและจดจำ นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ มีคนเปรียบเทียบการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ของท่านว่า “ธรรมะที่ปกกลดลงในป่ากระต๊าก”

ด้านลีลาการเขียน มีการนำเสนอเนื้อหาที่มีลำดับ มีการยกคำพุทธพจน์ คำคมของนักปราชญ์ ในบางช่วงบางตอนเพื่อเสริมน้ำหนัก ความน่าเชื่อถือ ในแต่ละหน้าจะมีข้อความไม่มากนัก มีการเน้นถ้อยคำให้จดจำ ด้วยการใช้สีตัวอักษรที่แตกต่างออกไป หรือเป็นตัวเข้ม เนื้อเรื่องที่เขียนจะไม่ลึกลับเกินไป เพื่อสื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจชีวิต เข้าใจสัจธรรมของความสัมพันธ์ด้านสังขารและหน้าที่การทำงานเมื่อเกษียณออกจากงาน ลักษณะเด่นของงานที่เขียน จะวางเนื้อหาพุทธธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นเป็นตอน แต่ละตอนก็จะมีจุดเด่นและมีองค์แห่งความรู้ใหม่ ๆ ให้รู้ และมีประเด็นใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ ใช้ภาษาที่ร่วมสมัย คือ ใช้ภาษาที่เรียบง่าย บรรยายธรรมมีชีวิตชีวา ไม่เครียด แทรกด้วยอารมณ์ขัน แม้ว่าเนื้อหาพุทธธรรมนั้นจะยากที่จะเข้าใจ แต่ท่านก็สามารถบรรยายให้ผู้ฟังฟังได้เข้าใจง่าย แต่ละเรื่องนั้นก็พัฒนาเป็นขั้นเป็นตอนสามารถอธิบายได้ลึก และกว้างมีเหตุมีผลครอบคลุมทุกประเด็น ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระมหาภูติชัย กล่าวว่า “หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีความทันสมัย ไม่เคยตกยุค ธรรมะไม่ควรอยู่แต่ในกำแพงวัด เมื่อเราอยู่ในยุคเทคโนโลยี การเผยแพร่ธรรมะแก่ผู้สูงอายุก็ต้องใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพ” (พระมหาภูติชัย วชิรเมธี. 2557 : สัมภาษณ์) วิธีการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทางรายการวิทยุ โทรทัศน์ ด้วยลีลาการเทศน์ที่ฟังง่าย ผู้สูงอายุสามารถรับฟังธรรมะได้สะดวก ทุกที่หลายช่องทาง ไม่ต้องเดินทาง

2.4.7 ปัญหาการเผยแพร่ธรรมะของพระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)

พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (2557 : สัมภาษณ์) ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะ โดยแยกปัญหาตามสื่อประเภท สรุปได้ว่า

1) สื่อบุคคล

เนื่องจากในปัจจุบัน พระมหาภูติชัย มีภารกิจงานเทศน์หรือบรรยายธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาเดินทางไปที่ศูนย์ปฏิบัติธรรม รวมถึงบริหารจัดการศูนย์ปฏิบัติธรรม ทั้ง การจัดการกิจกรรมส่งเสริมการเผยแพร่ธรรมะอีกหลายประเภท มีผลกระทบต่อภารกิจนิมนต์ให้ออกไปเผยแพร่ธรรมะเชิงรุกได้น้อยลง

จากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนทุกกลุ่ม พบว่า พุทธศาสนิกชนยังคงชื่นชอบ เทคนิค หรือวิธีการในการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อทุกประเภทของท่าน แต่ไม่ค่อยได้ติดตามด้วยการฟังเทศน์โดยตรง เพราะต้องเดินทางไปที่ศูนย์วิปัสสนาไร่เชิญตะวัน ซึ่งเป็นเรื่องลำบาก

2) สื่อสิ่งพิมพ์

การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์มีหลายแบบ เช่น หนังสือ พ็อคเก็ตบุ๊ก วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ มีรูปแบบ เนื้อหา และสีสรรที่สวยงาม เป็นที่สนใจน่าอ่าน จึงเป็นที่ติดตามอ่านของพุทธศาสนิกชนกลุ่มวัยรุ่น คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับเด็กนั้นมีจำนวนน้อยมาก อย่างไรก็ตามหนังสือที่วางจำหน่ายก็มีราคาแพง

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

รูปแบบการเผยแพร่ผ่านสื่อประเภทยี่มีหลายลักษณะ ทำให้พุทธศาสนิกชนสามารถเลือกชมได้ตามต้องการ จึงไม่พบปัญหาในการเผยแพร่แต่อย่างใด

2.5 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระมหาสมปอง ตาลปุตโต

2.5.1 บริบทพื้นที่วัดสร้อยทอง หรือวัดสร้อยทองพระอารามหลวง

วัดสร้อยทอง หรือวัดสร้อยทองพระอารามหลวง ตั้งอยู่ที่ แขวงวงศ์สว่าง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ วัดแห่งนี้เดิมชื่อ "วัดซ่อนทอง" เป็นวัดโบราณ ตั้งอยู่ที่ ถนนประชาราษฎร์สาย 1 (บางโพ) แขวงวงศ์สว่าง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร วัดแห่งนี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2394 โดยลูกหลานของสมเด็จพระเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ (แพ บุนนาค) ต่อมาในปี พ.ศ. 2484 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 วัดประสบภัยทางอากาศได้รับความเสียหายอย่างหนัก ในปลายปี พ.ศ. 2488 ประชาชนได้ช่วยกันบูรณะวัด และก่อสร้างอาคารเสนาสนะขึ้นใหม่ วัดนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พร้อมกับการสร้างวัด ในปี พ.ศ. 2494 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย (ปัจจุบันโรงเรียนสมมาคมพิทยากร ได้เป็นชื่อของโรงเรียนวัดวิมุตพิทยากร) ปัจจุบันวัดสร้อยทองเป็นวัดที่มีสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกขนาดใหญ่ มีการเรียนการสอนถึงระดับเปรียญธรรม 9 ประโยค ในแต่ละปีจะมีการจัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เพื่ออบรมเยาวชนให้อยู่ในศีลธรรมจรรยาที่ดีงาม มีการบวช แม่ชี และชีพรามณ์ สำหรับสุภาพสตรีที่ต้องการสร้างบุญสร้างกุศล โดยการรักษาศีล 8 ศึกษาธรรมะ และ เจริญกัมมัฏฐานเพื่อเป็นการชำระล้างจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบานสามารถควบคุมกาย วาจา ใจ ทำให้ดี พุดให้ดี คิดให้เป็น

2.5.2 ประวัติย่อของพระมหาสมปอง ตาลปุตโต

พระมหาสมปอง ตาลปุตโต สำเร็จการศึกษา เปรียญธรรม 7 ประโยค พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) เอกปรัชญา (เกียรตินิยมอันดับ 1) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต (สส.ม.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (พธ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับปริญญา ปรัชญาดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี และปริญญาเอก รัฐประศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ได้รับรางวัลและประกาศเกียรติคุณหลายครั้ง เช่น รับพระราชทานรางวัล “เสาเสมาธรรมจักร” ประเภทส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา สาขาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พ.ศ. 2551) รางวัล “จ่านิง ทองประเสริฐ” “ฐานะผู้มีผลงานดีเด่นในสาขา “พระพุทธศาสนา” พ.ศ. 2551 รางวัล “คนดีศรีแผ่นดิน” ประจำปี 2550 จากหนังสือพิมพ์สื่อสารธุรกิจ พ.ศ. 2550 เป็นต้น

ภาพประกอบ 30 ภาพพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

นอกจากนี้ พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต (นครไธสง) เป็นพระนักเผยแผ่ พระพุทธศาสนารุ่นใหม่ เป็นพระนักบรรยายธรรมที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ทั้งในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ สื่อสื่อดิจิทัล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม ได้รับการพิจารณาให้ได้รับรางวัล นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาดีเด่นจากองค์กรต่าง ๆ มากมาย เป็นวิทยากรประจำและวิทยากรพิเศษ รายการโทรทัศน์ และรายการวิทยุ หลายรายการ ด้านการเขียนหนังสือ ยังเป็นพระนักเขียนที่มีผลงาน การเผยแผ่ธรรมะหลากหลาย ผลงานเป็นที่ยอมรับจนทำให้มียอดจำหน่ายสูง มีผลงานหลายสิบเล่ม เช่น หนังสือ "ธรรมะเดลิเวอรี่ แสบปี 24 ชั่วโมง และ หนังสือ "ธรรมะเดลิเวอรี่ ฉบับอมยิ้มอมใจ" เป็นต้น

1) หลักการและวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่ธรรมะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต จากการให้สัมภาษณ์ของพระมหาสมปองในเรื่องนี้ สรุปความได้ว่า ท่านมี หลักการและวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่ธรรมะ ที่เรียกว่า “5 ส.” คือ สนุก สาระ สงบ สติ และสำนึก (พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต. 2557 : สัมภาษณ์) ซึ่งแทนความหมาย ดังนี้

(1) สนุก เน้นความบันเทิงเพื่อดึงความสนใจของกลุ่มผู้ฟังให้อยู่กับสิ่งที่ นำเสนอในลำดับถัดไป ทั้งมุขตลก เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง รวมไปถึงสื่อมิวสิควิดีโอ ละคร โฆษณา ภาพยนตร์ต่าง ๆ

(2) สาระ เป็นการเริ่มต้นดึงกลุ่มผู้ฟังเข้าสู่หัวข้อแนวคิดทางธรรมคำสอน

(3) สงบ ในขั้นตอนนี้ ใช้วิเคราะห์ภาพรวมของความสัมฤทธิ์ผล หลังจากได้ ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเรียบร้อยแล้ว

(4) สติ เมื่อผ่านพ้นขั้นตอนที่สามารถพิสูจน์ได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว กลุ่มผู้ฟังเกิดการสงบเรียบร้อยแล้ว จะพูดเพื่อเรียกสติที่กระเจิดกระเจิงไปตามที่ต่าง ๆ ของกลุ่มผู้ฟัง กลับเข้ามารวมไว้ในตัวตน เพื่อทำให้เกิดปัญญาพร้อมที่จะรับสิ่งดี ๆ ในขั้นตอนสุดท้าย

(5) สำนึก ขั้นตอนสุดท้ายในทุกการบรรยาย เป็นการวัดผลของการบรรยาย ทั้งหมดที่ผ่านพ้นไปในครั้งนั้น ซึ่งหากกลุ่มผู้ฟังเกิดความเข้าใจดีกับสิ่งที่ได้ถ่ายทอดออกไป ถือว่าการเผยแผ่ธรรมะในครั้งนั้นประสบความสำเร็จ

ภาพประกอบ 31 สัมภาษณ์พระมหาสมปอง ตาลปุตโต เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2557

2) การเผยแผ่ธรรมะในสื่อต่าง ๆ

การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อต่าง ๆ มีทั้งหมด 3 ประเภท ได้แก่ สื่อบุคคล เป็นการบรรยายธรรมะของพระมหาสมปองในหน่วยงาน ภาครัฐ และเอกชน นอกจากนี้ยังมีการจัดโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ อาทิ โครงการ “ธรรมะเดลิเวอรี่” สื่อสิ่งพิมพ์ประกอบไปด้วย หนังสือและนิตยสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ เว็บไซต์ โทรศัพท์มือถือ ซีดี ดีวีดี วีซีดี ภาพสไลด์ โทรทัศน์ และสปอตโฆษณา

3) เทคนิคในการเผยแผ่ธรรมะ

พระมหาสมปอง ใช้เทคนิคหรือกลวิธีในการแทรกภาพประกอบการบรรยายธรรมะ ได้แก่ การใช้คลิปโฆษณา การใช้ภาพสไลด์ เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งกินใจ การใช้ภาษาเข้าใจง่าย ร่วมสมัยและเล่นคำ การเปรียบเทียบ การเล่าเรื่อง การเล่าประสบการณ์ของบุคคลต่าง ๆ หรือจากประสบการณ์ตรงจากตัวท่านเอง ยกมาเป็นอุทาหรณ์สอนใจ การยกตัวอย่างบุคคลสำคัญ การใช้เหตุการณ์ปัจจุบัน มาแทรกในหลักธรรม การใช้อารมณ์ขันหรือมุขตลก มาจัดเรียงเข้ากับเนื้อหาตลอดถึงใช้วิธีการยกพุทธศาสนาสุภาษิต สุภาษิต คำคม ปรัชญา มาประกอบการบรรยาย (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

จากหลักการและวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ธรรมะดังกล่าว พระมหาสมปอง ได้นำมากำหนดเป็นวิธีการหรือเทคนิคในการเผยแพร่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนแต่ด้วยในรูปแบบต่าง ๆ

2.5.3 การเผยแพร่ธรรมะแก่เด็ก

พระมหาสมปอง กล่าวถึงการสอนธรรมะแก่เด็กว่า “การบรรยายธรรมให้กับเด็ก เหมือนกับการป้อนข้าวเด็ก เด็กปากมันเล็ก เราก็ตักชะเต็มช้อนเลยเมื่อป้อนเข้าไป มันก็หกเรียวดราด ไม่เกิดประโยชน์ ทำไมเราไม่ทำให้เด็กพอดีคำสำหรับเขา เคี้ยวอย่างมีความสุข มีความสุขในการกิน มีความสุขในการฟัง แล้วเราก็มีความสุขในการบรรยายด้วย” (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

จากหลักการในการสอนดังกล่าว ได้นำไปกำหนดเป็นวิธีการในการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของสื่อต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

สำหรับเด็ก ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายและการตอบปัญหา โดยการบรรยายธรรมะแก่เด็กเป็นเรื่องที่ยาก เพราะธรรมชาติของเขาไม่สามารถอยู่กับอะไรได้นาน สมาธิสั้น จึงมีการแบ่งสัดส่วนเนื้อหาให้กับเด็กอนุบาล เป็นสัดส่วน 70 : 30 คือ สนุก 70% และเนื้อหาสาระ 30% เพื่อดึงดูดใจเขาให้หันมาสนใจธรรมะ ส่วนวัยประถม ก็จะเป็นช่วงที่มีลักษณะคล้ายกับเด็กอนุบาล ตรงที่ชอบสนุก ชอบกิจกรรม แต่ก็จะมีการเพิ่มเนื้อหามากขึ้นกว่าอนุบาล โดยแบ่งสัดส่วนเนื้อหาเป็น 60 : 40 คือ สนุก 60% และเนื้อหาสาระ 40% (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

“...ถ้าอนุบาลจะให้พูดตาม มีภาพประกอบ มีคาถากล้วยฝี่ อย่างถ้าเรารู้ว่า เด็กอนุบาลชอบเล่น ชอบพูด อย่าไปบรรยายให้เขาฟัง เขาจะไม่ฟัง ถ้าเขาชอบพูดให้เขาพูดตามเรา ต้องเปิดใจเขาให้ได้ก่อน ให้เขาพูดตาม เช่น ท่องตาม “ฝี่จ้าฝี่ ฝี่ซี่ตื้อ ฉันท้องการ ออกไป ๆ” ให้เด็กท่องตามทำท่าประกอบ เขาก็จะสนุก เมื่อพูดจบแล้ว ก็จะสอนเขาว่า ฝี่ข้างนอกไม่น่ากลัวหรอกกลูก แต่ฝี่ที่นั่นกลัวก็คือ ฝี่ซี่ตื้อ ฝี่ซี่เกียง ฝี่ซี่คุย สิ่งเหล่านั้นเรียนไม่เก่ง ไม่เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เด็กก็จะชอบ ซึ่งเราต้องเข้าใจจิตวิทยาว่า เด็กชอบคุย เด็กชอบสนุก เด็กชอบเล่น พอเราเข้าใจธรรมชาติของเขาแล้ว เราก็จะปรับตัวเข้ากับเขาได้...” (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากทำให้ดูและใช้ภาพประกอบแล้ว ในการเทศน์นั้นยังต้องให้เด็กทำกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่มีกฎ กติกา และวิธีเล่นที่ง่ายไม่ซับซ้อน เน้นความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งยังใช้สื่อประกอบ เช่น บทเพลงหรือดนตรีสมัยนิยม (Popular) ที่เป็นที่ยอมรับของเด็ก มีทั้งบทเพลงที่แต่งขึ้นเอง และเพลงที่ขออนุญาตจากค่ายเพลงต่าง ๆ แต่ยังคงมีเนื้อหาหลัก ๆ ทางศาสนาประกอบแทรกเข้าไปด้วย

นอกจากภาพประกอบและเสียงเพลงแล้ว ยังมีการนำเสนอภาพยนตร์ประเภทการแสดงได้แก่ ภาพยนตร์โฆษณา ภาพยนตร์บันเทิง ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวทิตี เป็นต้น กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลแก่คนวัยเด็กนั้น พระมหาสมปองจะใช้กลยุทธ์ 4 อย่างด้วยกัน คือ ใช้ภาพและเสียงเพลงหรือดนตรีประกอบ การนำเสนอด้วยภาพยนตร์และโฆษณา ตลอดถึงสื่อกิจกรรมต่าง ๆ ประกอบกับการใช้คำพูดที่เป็นมุขตลกแทรกเข้าไปในเนื้อหา นอกจากนี้ การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคล ยังใช้วิธีการจัดกิจกรรมในรูปแบบของโครงการหลายอย่าง เช่น โครงการ “ธรรมะเติลเวอรี่จูเนียร์” โครงการอบรมจริยธรรมแก่เยาวชน เป็นต้น

2) สื่อสิ่งพิมพ์

จากการสัมภาษณ์พระมหาสมปอง ตาลปุตโต เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมแก่เด็กผ่านสื่อหนังสือสิ่งพิมพ์นั้น สรุปได้ว่า การเผยแพร่ธรรมผ่านสื่อหนังสือ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นหนังสือการ์ตูนธรรมะ โดยมีกลยุทธ์ที่ใช้ภาษาง่าย ๆ ประโยคสั้น ๆ มีภาพการ์ตูนที่มีสีสันสวยงามมาประกอบ มีการใช้ตัวหนังสือตัวหนา ๆ บนข้อความที่เป็นคำคม หรือ พุทธศาสนสุภาษิต หน้าปกและปกหลังเน้นสีสดใส มีภาพการ์ตูนประกอบพร้อมกับตัวหนังสือที่เป็นข้อความสั้น ๆ บางเล่มเนื้อหาภายในจะเป็นนิทานประกอบ มีการยกตัวอย่างบุคคลสำคัญ มีการเปรียบเทียบประกอบเนื้อหาธรรมะ (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมแก่เด็กด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีหลายประเภทด้วยกัน เช่น เว็บไซต์ และโทรศัพท์มือถือ บนโทรศัพท์มือถือก็จะเป็นคำสอนลักษณะคำสุภาษิต พุทธศาสนสุภาษิต ประชญา คำคม สั้น ๆ ส่วนเว็บไซต์ท่านจะเน้นรูปภาพ ดังที่พระมหาสมปอง ตาลปุตโต ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “...เว็บไซต์นั้นก็สำคัญ อย่างตอนออกรายการเจาะใจ ก็จะมีขึ้นชื่อเว็บไซต์ให้ เพื่อเข้ามาดูหมายเลขติดต่อ คู่มือที่เราไปออกยังสถานที่ต่างๆ ทำให้คนสนใจติดตามนิมนต์มากขึ้น ซึ่งภาพในนั้นมันสามารถบอกเราได้ว่าการฟังธรรมะเป็นเรื่องสนุกและที่สำคัญที่สุด เว็บไซต์ต้องเป็นเหมือนถ้า ถ้ามีอยู่สองประเภทคือ ถ้าเป็นกับถ้าตาย เว็บไซต์ต้องมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลาเหมือนถ้าเป็นที่มีหินงอกหินย้อยตลอด คำถามที่ตั้งมาต้องตอบทุกคำถาม บรรยายวันนี้ พรุ่งนี้ต้องลงรูป...” นอกจากนี้แล้ว บนเว็บไซต์จะใช้เสียงดนตรีประกอบ (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

วิธีการในการเผยแพร่ธรรมผ่านโทรทัศน์ ท่านใช้โดยการเล่าเรื่องหลังจากที่มีการยกหัวข้อธรรม พร้อมทั้งสอดแทรกมุขตลก เรื่องที่เล่านำมาจากเรื่องจริงที่เด็กสนใจหรือไม่ก็เป็นเรื่องจริงส่วนหนึ่งและมีการแต่งเพิ่มเติม หรืออาจจะเป็นเรื่องเล่าโดยการแต่งเรื่อง การใช้เหตุการณ์ปัจจุบันมาประกอบการสอน พระมหาสมปองใช้การเล่าเรื่องประกอบการยกเหตุการณ์ปัจจุบันที่เด็กสนใจ การใช้วิธีการเปรียบเทียบ ยกตัวอย่างประกอบด้วยการเปรียบเทียบ หรือใช้เมื่อมีการยกนิทานหรือยกอุทาหรณ์ การใช้วิธีการยกบุคคลตัวอย่างที่เด็กรู้จักและสนใจมาประกอบสอน การใช้วิธี ถาม ตอบ เพื่อกระตุ้นให้เด็กมีความกระตือรือร้นที่จะฟังธรรมะ แทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน การใช้อารมณ์ขัน 3 ประเภท ได้แก่ มุขบรรยายกาศ มุขปฏิภาณไหวพริบ ซึ่งเป็นการหยิบยกเหตุการณ์ปัจจุบันทันด่วนมาสร้างเป็นอารมณ์ขัน ตลอดถึงการใช้มุขแห้ง การเล่นคำเล่นภาษา ใช้คำสัมผัสคล้องจองเป็นบทกลอนสั้น ๆ การเลือกใช้สำนวนภาษาปาก การใช้คำใหม่ คำแปลก แหวกแนว เพื่อช่วยดึงดูดความสนใจ สร้างความสนุกสนานเรียกเสียงหัวเราะได้ ทำให้รู้สึกไม่น่าเบื่อ และการใช้กิจกรรมประกอบการบรรยาย นอกจากนี้ ยังเผยแพร่ธรรมด้วยสื่อซีดี ดีวีดี และภาพสไลด์ เช่น ซีดีและดีวีดี เรื่อง “ธรรมะเดลิเวอรี่” ชุด 1 “สนุก/พระคุณพ่อแม่” “ธรรมะเดลิเวอรี่” ชุด 6 “ธรรมกับครอบครัว” และ “ธรรมะเดลิเวอรี่” ชุด 10 “ธรรมะกับเจ้าตัวน้อย” มีการนำภาพสไลด์ ภาพเคลื่อนไหวประเภทภาพยนตร์ ทำให้เด็กมองเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น ใช้ เสียงดนตรีและเสียงเพลงประกอบการบรรยาย บทเพลงที่นำมาใช้ ส่วนใหญ่เป็นบทเพลงที่เด็กกำลังนิยมชมชอบประกอบการบรรยายธรรมะ อีกทั้งยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับการใช้ภาษา ไม่ว่าจะเป็นประโยคหรือคำสั้น ๆ มีการใช้คำสัมผัสคล้องจองเป็นบทกลอนสั้น ๆ สอดแทรกด้วยอารมณ์ขัน มีการใช้ภาพตัวอักษรและเสียงประกอบคำพูด (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

กล่าวสรุป วิธีการเผยแพร่ธรรมะแก่เด็กของพระมหาสมปอง ตาลปุตโต มี 3 รูปแบบ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2.5.4 การเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่น

พระมหาสมปอง กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อ เป็นวัยแห่งความฝัน อยากรเด่น อยากรดัง ชอบเลียนแบบ ชอบทำกิจกรรม การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยนี้จะเป็นลักษณะของการเล่าเรื่อง และสอดแทรกเนื้อหาธรรมะลงไปผสมกับการใช้บทกลอน เพลง ศัพท์ที่วัยรุ่นนิยม สิ่งที่วัยรุ่นให้ความสนใจในขณะนั้น พร้อมทั้งที่มีการยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบการบรรยาย และแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันใช้คำสัมผัสคล้องจองมีลักษณะของการเป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องกันผสมผสานกับการใช้ภาษาต่างประเทศ เพื่อให้เกิดความสนุก ไม่น่าเบื่อสอดคล้องกับหลักการสอน 5 ส. คือ สนุก สาระ สติ สำนึกและสงบ โดยแบ่งสัดส่วนเนื้อหาเป็น 50 : 50 คือ สนุก 50 % และเนื้อหาสาระ 50 % (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

จากธรรมชาติ ลักษณะการสอน และหลักการสอนดังกล่าวนำมากำหนดเป็นวิธีการหรือเทคนิคในการเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่น สรุปความได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

พระมหาสมปอง ใช้วิธีการเล่าเรื่อง เป็นเรื่องที่เป็นสมัยปัจจุบัน ทันสมัย โดยนำเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น เชื่อมโยง เปรียบเทียบ หรือยกเป็นตัวอย่าง ด้วยการใช้นิทานแบบมุขตลก มุขแห่ง ใช้ภาษาสัมผัสคล้องจองกัน ในรูปของบทกลอนหรือไม่กี่บทเพลง มีการแทรกคำภาษาอังกฤษ การใช้ภาษาเชิงเปรียบ เช่น “เหมือนที่ว่า ความรักของวัยรุ่น เหมือนเม่นที่อยู่ใกล้กัน ว่าเม่นมีขนอยู่รอบกาย ถ้าเกิดเข้ามาอยู่ใกล้กันในระยะที่ไม่พอดีหรือใกล้ชิดจนเกินไป ขนของแต่ละฝ่ายก็จะทิ่มแทงทำร้ายกันเอง เหมือนความรักของวัยรุ่นที่เมื่ออยู่ใกล้กันมากจนเกินไป ก็จะทำร้ายซึ่งกันและกัน แต่ถ้าอยู่ในระยะห่างที่เหมาะสมก็เป็นสิ่งที่ดีต่อกัน” (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้แล้วยังใช้เสียงดนตรีประกอบมีการแสดงออกทางใบหน้าอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับเรื่องบรรยาย ยิ่งไปกว่านั้นยังใช้กิจกรรมประกอบการบรรยาย กิจกรรมนั้นมีวิธีการเล่นง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน วิธีดังกล่าวนี้ใช้เพื่อนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการบรรยายธรรม

2) สื่อสิ่งพิมพ์

การเผยแพร่ธรรมะให้แก่วัยรุ่นด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือและนิตยสาร เช่น หนังสือธรรมะเดลิเวอรี่ ฉบับอมยิ้มอมใจ ธรรมะ Delivery Happy 24 ชั่วโมง เป็นต้น เนื้อหาในหนังสือเป็นเรื่องราวที่อยู่ในความสนใจเป็นที่ชื่นชอบและนิยมในกลุ่มวัยรุ่น มีการเล่าเรื่องโดยยกอุทาหรณ์ มีการเปรียบเทียบ เรื่องที่เล่าเป็นเรื่องจริงส่วนหนึ่ง แต่งเพิ่มส่วนหนึ่ง หรือเป็นเรื่องจริงทั้งหมดโดยทำนใช้ภาษาการเขียนเป็นภาษาสมัยใหม่ สำนวนภาษาปากใช้คำแปลก แหวกแนว ใช้คำศัพท์ภาษาต่างประเทศ มีการใช้คำคมที่ให้ข้อคิดคติเตือนใจ การเล่นเกมเล่นภาษา การใช้คำสัมผัสคล้องจองเป็นบทกลอนที่สอดคล้องแทรกอารมณ์ขัน มีการอุปมาอุปไมย การเปรียบเทียบ มีการใช้ภาพประกอบการเขียนบรรยาย เนื้อหามักจะแบ่งเป็นตอน ๆ แต่ละตอนมีภาพที่มีสีสันสวยงามประกอบ

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีหลากหลายประเภท เช่น เว็บไซต์ โทรศัพท์มือถือ สรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

พระมหาสมปอง ได้นำธรรมะของพระพุทธเจ้าถ่ายทอดผ่าน โทรศัพท์มือถือด้วยข้อความสั้น ๆ โดยส่งข้อความมาสอนธรรมะทางมือถือทุกเช้าใน “พระมหาสมปอง ออนไลน์” ผ่านระบบ AIS DTAC , TRUEMOVE ราคาเดือนละ 29 บาท เพื่อให้ธรรมะนั้นเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของทุกคน ผ่านโทรศัพท์มือถือ สร้างความสะดวกสบายให้กับวัยรุ่นเข้าถึง ธรรมะได้ง่ายขึ้น โดยการส่งเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมะในการดำเนินชีวิตเข้ามาในมือถือของวัยรุ่น วันละ 6 ข้อความด้วยกัน เช่น

“...ข้อความที่ 1 ขณะที่ถูก ๆ กำลังใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ลูกทราบ หรือเปล่าว่า

- ข้อความที่ 2 มีบุคคลหนึ่งกำลังอดเพื่อให้ลูกได้อิ่ม
 - ข้อความที่ 3 มีบุคคลหนึ่งกำลังทุกข์เพื่อให้ลูกได้สุข
 - ข้อความที่ 4 แต่มีลูกสักกี่คน ที่คิดถึงบุคคลท่านนั้น
 - ข้อความที่ 5 วันนี้เป็นวันที่ ลูก ๆ ทุกคนจะมีโอกาสกราบเท้าท่าน
 - ข้อความที่ 6 ระลึกถึงความรัก ความดี และบุญคุณอันยิ่งใหญ่...”
- (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

การเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่นผ่านเว็บไซต์ สรุปความได้ว่า เว็บไซต์จะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสนใจของคนที่จะเข้าไปติดต่อสื่อสาร การสร้างหรือเพิ่มกลยุทธ์ ในความสนใจทางเว็บไซต์จะเน้นรูปภาพที่มีสีสันงดงาม จัดเรียงกันตามความเหมาะสม มีข้อความสั้น ๆ กระชับ กินใจ ดังที่ท่านให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “...เว็บไซต์ นั้นก็สำคัญ อย่างตอนออกรายการเจาะใจ ก็จะมี ขึ้นชื่อเว็บไซต์ให้ เพื่อเข้ามาดูหมายเลขติดต่อคู่มือที่เราไปออกยังสถานที่ต่าง ๆ ทำให้คนสนใจติดต่อ นิมนต์มากขึ้น ซึ่งภาพในนั้นมันสามารถบอกเราได้ว่าการฟังธรรมะเป็นเรื่องสนุก...” (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

การเผยแพร่ธรรมะในรายการโทรทัศน์ สรุปได้ว่า ท่านใช้วิธีการเล่าเรื่อง โดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ และสถานการณ์ต่าง ๆ ขึ้นมา มีการยกตัวอย่างบุคคลสำคัญ เช่น ดารา นักร้องชื่อดังที่วัยรุ่นกำลังนิยมชมชอบมีการใช้และแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน หรือมุขตลก มีการเล่นคำ เล่นภาษาสัมผัสคล้องจองผ่านบทกลอน หรือบทเพลง และสรุปเรื่องด้วยการยกพุทธศาสนา สุภาษิต ภาษิต บทประพันธ์ โคลง กลอน นอกจากนี้ท่านยังใช้บุคลิกให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องที่บรรยาย มีสีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่ในรูปแบบการจัดกิจกรรมในรูปแบบของโครงการ ต่างๆ เช่น โครงการอบรมคุณธรรมและจริยธรรม “ค่ายพุทธบุตร” โครงการอบรมคุณธรรม และ จริยธรรม “ค่ายพุทธธรรมนำชีวิต” กิจกรรมแสงเทียนแสงธรรม จุดเทียนมาลาบูชาพระ โครงการ ดังกล่าวเป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อนำเยาวชนเข้ารับการอบรมคุณธรรมจริยธรรม เยาวชนจะได้รู้และ เข้าใจหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งยกระดับจิตใจให้มั่นคงด้วยศีลธรรม โครงการดังกล่าว เป็นการประยุกต์การสอนธรรมะให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยเหมาะสมกับวัย โดยเน้นการ สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมด้วยกิจกรรม อุปกรณ์ และสื่อต่าง ๆ ด้วยการใช้เกม บทสวด สรภัญญะ กรรมตัวอย่าง บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง

2.5.5 การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยทำงาน

พระมหาสมปอง กล่าวว่า “คนวัยทำงานเป็นวัยที่มุ่งเน้นในเรื่องของอนาคตในการดำเนินชีวิต ต้องการความสำเร็จในการทำงาน ชีวิตส่วนใหญ่มีแต่ความเครียด โดยเฉพาะเครียดจากการทำงานเพราะฉะนั้นจึงต้องมีวิธีในการเผยแพร่ธรรมะด้วยกลยุทธ์ที่หลากหลาย” (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์) สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ หรือบรรยายธรรมด้วยวิธีการต่อไปนี้

(1) เล่าเรื่อง เพื่อให้ผู้ฟังสนใจ ติดตาม และเกิดการมีส่วนร่วม ในการบรรยายธรรมะท่านใช้ประโยคคำถามเป็นประโยคเกริ่นนำเรื่องก่อน ซึ่งคำถามนั้นอาจเป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพื่อให้เกิดการสื่อสารสองทางขึ้น หรือ การเล่าเรื่องในบางครั้งก็มาจากประสบการณ์ตรงที่ท่านได้ไปพบเจอมา จึงนำกลับมาเล่า สอดแทรกเนื้อหาธรรมะให้ดูน่าสนใจยิ่งขึ้น เช่น “ ..โยม คุณโยมเคยใส่บาตรไหม ไหนใครเคยใส่บาตรยกมือขึ้น (ยกมือ) ให้คุณโยมที่คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ใจร้ายเหลือเกินถอดรองเท้าใส่บาตรด้วย” (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

(2) การยกตัวอย่างบุคคลสำคัญ เป็นวิธีการที่ช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่สอนมากขึ้น โดยในการเล่าเรื่องจะใช้การยกตัวอย่างบุคคล ที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป หรือเป็นคนที่ไม่โด่งดังอยู่ในขณะนั้น สอดแทรกธรรมะผ่านเรื่องราวชีวิตของบุคคลเหล่านั้นลงไป เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง และยังเป็นการแบ่งปันประสบการณ์การรับรู้ต่อคน ๆ นั้นร่วมกันด้วย ทำให้ผู้ฟังเกิดการมีส่วนร่วมและติดตามเนื้อหาสาระนั้นมากขึ้นดังการบรรยายธรรมะตอนหนึ่งว่า

“...ขันติความอดทน ความอดทนมันจะเหน็ดเหนื่อย มันจะทรมาน แต่ผลของมันจะหอมหวานขึ้นใจนะคุณโยม ดูอย่างสมจิต จงจอหอ เขาอดทนมา 12 ปี กว่าจะได้เหรียญ 4 ปีแรกอยู่หลังสมรักษ์ คำสิงห์ 4 ปีต่อมาอยู่หลัง วิจารณ์ พลฤทธิ์ ได้เหรียญทอง แต่เขาไม่ได้อะไร 4 ปีต่อมาอยู่หลัง มนัส บุญจำนง 12 ปี ต่อมาเขาอยู่หน้าทุกคน เขาวิเคราะห์ตัวเองว่าทำไม 11 ปีที่ผ่านมาเขาถึงไม่ได้เหรียญ เขาเครียดเขาบอกกับตัวเองว่าเขาต้องชนะ เขาต้องชนะ มันชกไม่ออก แต่ครั้งนี้ไม่เครียด จึงประสบความสำเร็จ...” (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

(3) วิธีการเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นปัจจุบัน ทันสมัยมาประกอบการบรรยาย มีการนำเหตุการณ์ในบริเวณแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น นำเสนอเชื่อมโยง เปรียบเทียบ หรือยกเป็นตัวอย่าง ซึ่งผู้ฟังรู้เรื่องเหตุการณ์นั้นอยู่แล้ว เช่น “ ใ้คุณโยม อาตมาช่วงนี้อ่านหนังสือพิมพ์ก็พบข่าวแบบอุบัติเหตุตมามากมายเลย แทบทุกวันไม่ต้องไปหา เปิดปั๊บเจอปั๊บเลย ซึ่งส่วนมากก็เกิดจากความประมาทเลินเล่อ ผลอสติแค่แว็บเดียว” (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

(4) วิธียกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม คำให้ข้อคิด คติเตือนใจ การอุปมาอุปไมย การถามตอบ

(5) วิธีการแทรกเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

(6) การใช้อารมณ์ขัน สร้างอารมณ์ขันจากประเภทมุขบรรยากาศ มุขปฏิภาณไหวพริบ หรือมุขสด จะยกเหตุการณ์ปัจจุบันทันด่วนมาสร้างเป็นอารมณ์ขัน และมุขแห้ง

(7) การใช้สื่อสำหรับคนวัยทำงาน เลือกใช้เฉพาะภาพยนตร์ประเภทการแสดง ได้แก่ ภาพยนตร์โฆษณาและภาพยนตร์โฆษณาล้อเลียน ด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับหลักในการทำงานและการดำเนินชีวิต

(8) การใช้ภาษา ใช้คำสัมผัสคล้องจองคำแปลกแหวกแนว คำทับศัพท์ ภาษาต่างประเทศ

(9) การใช้ภาษาและเสียงประกอบการบรรยาย

2) สื่อสิ่งพิมพ์

การเผยแพร่ธรรมะให้กับคนวัยทำงานส่วนใหญ่เป็นรูปของหนังสือ เช่น ธรรมเดลิเวอรี่ ชุดที่ 19 ธรรมะข้าราชการ ธรรมะวัยทำงาน ธรรมะครอบครัว เป็นต้น หนังสือธรรมะดังกล่าวเป็นวิธีการเผยแพร่พุทธธรรม เพื่อให้คนวัยนี้ผ่อนคลายความเครียด มีชีวิตที่มีความสุข ทั้งกาย วาจา ใจ พร้อมทั้งยังได้พัฒนาปัญญาของตนเอง โดยทำนุใช้กลยุทธ์ของการใช้ภาษาง่าย ๆ ร้อยเรียงเป็นคำคมและข้อคิดสะกิดใจที่เชือดเฉือนความท้อแท้ก่อนแก้ปัญหาและอุปสรรคผสมกับสาระฮา ๆ สอดแทรกด้วยอารมณ์ขันในสาระของธรรมะ มีภาพการ์ตูนที่นำมาประกอบให้เข้ากับเนื้อหา เพื่อให้คนวัยทำงานอ่านแล้วได้รับความเพลิดเพลินผ่านตัวอักษร และภาพวาดน่ารัก ๆ สีสันสดใส ซึ่งวิธีการแบบนี้ นำเสนอโดยผ่านกระบวนการ 5 วิธี ดังนี้ โดยการเล่าเรื่องหรือยกเหตุการณ์ปัจจุบันที่ใกล้ตัวคนวัยทำงาน ยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ.เปรียบเทียบ มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต คติธรรม คำกลอน และโดยการยกบุคคลตัวอย่างประกอบ

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยทำงานในรูปของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผ่านเว็บไซต์ โทรศัพท์มือถือ การนำเสนอธรรมะเป็นลักษณะคำคม ประชญา และพุทธศาสนสุภาษิต เช่น “ความสุขเกิดกับตัวเองได้ หากทำให้เกิดกับผู้อื่นก่อน” “อนา ทานัง ทุกขังโลกเก การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก” (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์) ส่วนเว็บไซต์ มีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการทำงานและการดำเนินชีวิต ผ่าน www.dhammadelivery.com ด้วยวิธีการเช่นเดียวกับวัยรุ่น

วิธีการดังกล่าวอยู่ภายใต้กลยุทธ์ของการเลือกใช้ถ้อยคำ “การเลือกใช้ถ้อยคำมี 5 ลักษณะ คือ คำหรือภาษาที่คนทั่วไปพูดกัน คำใหม่ คำแปลกแหวกแนว หรือมีเอกลักษณ์ของตนเอง คำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ ภาษาสมัยใหม่ ภาษาวัยรุ่น และคำคม คำให้ข้อคิดคติเตือนใจ”

การเล่นคำเล่นภาษา 4 ลักษณะ คือ คำสัมผัสคล้องของการอุปมาอุปไมย การเปรียบเทียบ และภาษาเชิงเปรียบเทียบใช้กิจกรรมและการใช้ภาษาและเสียงการใช้การประกอบการบรรยายการใช้ภาพและเสียง

ส่วนการเผยแพร่ทางโทรทัศน์ เช่น รายการหลวงพี่มาแล้ว ช่อง 3 ชุมชุมมนต์เยี่ยม ช่อง 3 ชินคอมภาวนาฮาเฮ ช่อง 5 เป็นต้น พบว่า มีการเลือกนำเสนอเนื้อหาแบบทางโลกใน 7 ประเด็น ซึ่งเป็นประเด็นของเนื้อหาทางโลก สำหรับผู้ใหญ่คนวัยทำงาน โดยการสอดแทรกเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักการประพฤติปฏิบัติในการประกอบอาชีพการงาน และการดำเนินชีวิตส่วนตัว มีบทเพลงแนวสตรีท เพลงลูกทุ่ง เพลงประกอบการ์ตูน ตลอดถึงเนื้อหาด้านภาพยนตร์ โฆษณา เช่น โฆษณาล้อเลียนชุด Marry Me ของบริษัทไทยประกันชีวิตจำกัด โฆษณาคนขยันของสินค้ากาแฟ กระป๋องแบล็คคอฟโรบัสต้า ประเด็นเกี่ยวกับดารานักกร้อง นักแสดง เรื่องราวของพระเจ้าอยู่หัวที่ปฏิบัติ

ต่อข้าราชการและพสกนิกรด้วยความเมตตา ความรู้เกี่ยวกับ 5 ส. สะอาด สะอาด สุขลักษณะ สร้างนิสัย หลักการทำงานของพระพยอม ประเด็นเรื่องเล่าประกอบการบรรยาย เช่น เรื่องนายอำเภอมนุษยสัมพันธ์เยี่ยม

การนำเสนอดังกล่าวอยู่ภายใต้เทคนิค 5 ข้อ คือ การใช้อารมณ์ขันให้เกิดความสนุกสนาน ความบันเทิงด้วยมุขตลกของการใช้ ภาษาปากง่าย ๆ คำคมเป็นข้อคิดสะกิดใจ มีลักษณะสัมผัสคล้องจองกัน การใช้เสียงดนตรีประกอบการบรรยาย การเล่าเรื่องโดยหยิบยกเหตุการณ์ปัจจุบันทันด่วนมาสร้างเป็นอารมณ์ขันด้วยการสอดแทรกมุขตลก การใช้ความรู้และประสบการณ์เดิมและการเลียนแบบ

การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยทำงานผ่านสื่อโทรทัศน์นั้น ท่านนำเสนอโดยผ่านกระบวนการ 6 วิธี ดังนี้ การเล่าเรื่อง การยกอุทาหรณ์ เล่านิทานประกอบการเปรียบเทียบ การยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา บทกลอนการเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ มาประกอบการบรรยายการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

การเผยแพร่ธรรมะทาง วิชิตี ซีดี และดีวีดี เช่น วิชิตี ธรรมะเดลิเวอรี่ เรื่อง ธรรมะสุจริตพิชิตงาน ธรรมะสู้ชีวิต ธรรมะกับครอบครัว ทักษะชีวิตพิชิตความสุข และความสุขในการทำงาน ในแต่ละเรื่องจะใช้กลยุทธ์การถ่ายทอดธรรมะไปพร้อมกับการเสนอภาพการ์ตูน ศิลปะการใช้ตัวอักษรและภาพวาดน่ารัก ๆ สีสดใส สวยงามผสมผสานด้วยข้อคิด คำคม เสียงดนตรีที่ไพเราะสร้างและกระตุ้นอารมณ์ให้รู้สึกคล้อยตาม

วิธีการดังกล่าวอยู่ภายใต้กลยุทธ์ของการเลือกใช้ถ้อยคำ การเลือกใช้ถ้อยคำมี 5 ลักษณะ คือ คำหรือภาษาที่คนทั่วไปพูดกัน คำใหม่ คำแปลกแหวกแนว หรือมีเอกลักษณ์ของตนเอง คำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ ภาษาสมัยใหม่ ภาษาวัยรุ่น และคำคม คำให้ข้อคิดคติเตือนใจ

การเล่นคำเล่นภาษา 4 ลักษณะ คือ คำสัมผัสคล้องของการอุปมาอุปไมย การเปรียบเทียบ และภาษาเชิงเปรียบเทียบการใช้กิจกรรมและการใช้ภาษาและเสียงการใช้ภาพและเสียง

นอกจากสื่อดังกล่าวแล้ว ยังมีกิจกรรมการเผยแพร่ธรรมะในรูปของโครงการต่าง ๆ เช่น กิจกรรมแสงเทียนแสงธรรม โครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับข้าราชการ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนวัยทำงานได้พัฒนาสมอง ได้รับความสนุกสนานและจบลงด้วยการมีคุณธรรมที่เกิดจากแง่คิดต่าง ๆ เช่น ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความสามัคคี ความกตัญญูกตเวที และเพิ่มพูนลักษณะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ธรรมะของพระมหาสมปองแก่คนวัยทำงานมีทั้งหมด 3 รูปแบบ คือ 1) สื่อบุคคล เผยแพร่ด้วยการเทศน์ การบรรยาย และการตอบปัญหา 2) สื่อสิ่งพิมพ์ เผยแพร่ผ่านหนังสือ วารสาร บทความ 3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ การเผยแพร่ด้วยวิธีดังกล่าวอยู่ภายใต้วิธีการสอน 6 วิธี ได้แก่ การเล่าเรื่องและการยกอุทาหรณ์ การเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ มาประกอบการบรรยาย การเปรียบเทียบ การยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา และบทกลอน การยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ การแทรกเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

2.5.6 การเผยแพร่ธรรมะแก่ผู้สูงอายุ

พระมหาสมปอง กล่าวถึงจิตของผู้สูงอายุว่า “ผู้สูงอายุให้ความสนใจในการศึกษาธรรมเป็นอย่างมาก เพราะผู้สูงอายุเชื่อเรื่องบุญ บาป ต้องการทำให้จิตใจให้สบาย ดังนั้น วิธีการเผยแพร่

ธรรมะให้แก่ผู้สูงอายุจึงมีหลายลักษณะ ” สรุไปได้ ดังนี้ (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. 2557 : สัมภาษณ์)

1) สื่อบุคคล

การสอนเน้นสอนธรรมะในเรื่องทาน ศีล ภาวนา การให้ การทำบุญ การรักษาศีล และการปล่อยวาง ภายใต้เทคนิคและวิธีการทั้งหมด 8 วิธี คือ 1) การเล่าเรื่องและการยกอุทาหรณ์ประกอบ เพราะธรรมชาติของผู้สูงอายุเป็นคนชอบฟัง หลังจากที่มีการยกหัวข้อธรรมะแล้ว ท่านก็จะยกเรื่องเล่าที่คนสูงอายุสนใจ พร้อมทั้งสอดแทรกมุขตลก บางครั้งก็จะยกเรื่องขึ้นมาก่อนแล้วสอดแทรกหลักธรรม 2) ใช้เหตุการณ์ที่เป็นปัจจุบัน ท่านจะยกเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นในช่วงขณะนั้น แทรกเข้าไปในบางโอกาสที่เหมาะสม 3) การเปรียบเทียบหรือการอุปมาอุปมัย พระมหาสมปอง ใช้แทรกในเนื้อหาเป็นบางครั้งเท่านั้น ทำให้มองเห็นภาพชัดเจน เกิดความเพลิดเพลิน 4) การให้ความรู้ประสบการณ์เดิม 5) การแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน 6) การยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา บทกลอน 7) การใช้คำสัมผัสคล้องจอง และ 8) ใช้เสียงดนตรีเป็นสื่อประกอบการบรรยาย

นอกจาก ยังจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุอีกหลายประเภท เช่น กิจกรรมผู้สูงอายุสัจจร โดยใช้วิธีการเทศน์ด้วยการตั้งหัวข้อแล้วบรรยายตามวิธีการเหมือนวัยคนทำงาน เพียงแต่ช่วงท้ายของการบรรยาย จะให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น พิธีทอดผ้าป่า การเข้าร่วมกิจกรรมประกวดรางวัลย้อนยุค และกิจกรรมนันทนาการของผู้สูงอายุ

2) สื่อสิ่งพิมพ์

พระมหาสมปอง เผยแผ่ธรรมะในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ให้แก่คนวัยผู้สูงอายุ ในลักษณะของหนังสือ ได้แก่ หนังสือธรรมะเคลิเวอร์ เล่ม 5 เรื่องธรรมวัยเกษียณ ธรรมะเคลิเวอร์ฉบับอมยิ้ม อิมใจ เป็นข้อคิดและคำคม เป็นข้อสะกิดใจ นำไปใช้ต่อยอดในการสร้างปัญญา ท่านใช้วิธีการนำภาพการ์ตูนเข้ามาช่วยเสริมเนื้อหาให้ผู้สูงอายุได้อรรถรสมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาธรรมะคลายร้อน เป็นธรรมะประยุกต์ที่นำเอาพระธรรมของพระศาสดามาผสมกับข้อคิดในโลกปัจจุบัน แล้วสอดแทรกด้วยคำคม อารมณ์ดี หนังสือเล่มนี้เหมือนเป็นยารักษาใจให้ผู้สูงอายุมีความสงบเย็นมากขึ้น เนื้อหาในหนังสือส่วนใหญ่จะเน้นให้ผู้สูงอายุได้แสวงหาความสุขในบั้นปลายชีวิต ให้คนวัยนี้เข้าใจสภาพร่างกายและจิตใจของตนเอง เข้าใจสภาพความเป็นจริงของชีวิต ด้วยวิธีการสอน 6 วิธี คือ 1) โดยการอธิบายเนื้อหาในแต่ละบท ท่านอธิบายเนื้อหาด้วยข้อความสั้น ๆ กระชับรัด ชัดเจน เข้าใจง่าย 2) โดยการยกอุทาหรณ์ โดยเฉพาะจากชาดก หรือเรื่องจากประสบการณ์ เพื่อให้คนวัยสูงอายุคิดพิจารณาเอง 3) โดยการเปรียบเทียบ 4) อธิบายขยายความศัพท์ธรรมะ โดยท่านอธิบายความสั้น ๆ กระชับรัด ใช้ภาษาที่นุ่มนวลชวนติดใจ 5) โดยการยกพุทธศาสนสุภาษิต คติธรรม 6) โดยการยกบุคคลตัวอย่าง เช่น ยกตัวอย่างองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยแทรกเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

การเผยแผ่ธรรมะด้วยวิธีดังกล่าว เน้นใช้ภาษาที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน แทรกด้วยมุขตลก มีการนำภาพการ์ตูนมาประกอบเข้ากับเนื้อหาผ่าน ศิลปะการในด้านตัวอักษร และภาพวาดน่ารัก มีสีสันสวยงาม

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระมหาสมปอง เผยแผ่ธรรมะในรูปของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ผ่านโทรศัพท์มือถือ และเว็บไซต์แก่คนผู้สูงอายุ วิธีการส่งข้อความผ่านโทรศัพท์นั้น เป็นข้อความสั้น ๆ ครั้งละ 1 ประโยค เหมือนกับกลุ่มวัยรุ่น นอกจากนี้แล้วจะส่งผ่าน iphara ธรรมะ 3 G ที่ใช้หลักการขา

ชั้น มัน ฮา ส่วนเว็บไซต์ก็จะใช้วิธีการเช่นเดียวกับวัยรุ่น นอกจากนี้ ยังเผยแพร่ผ่านสื่อโซเชียลในลักษณะของ ซีดี ดีวีดี และวีซีดี เช่น วีซีดี ธรรมะเดลิเวอรี่ ชุดที่ 5 ใช้ชีวิตอย่างไรให้มีความสุข วิธีการเน้นภาพการ์ตูนนำมาประกอบเข้ากับเนื้อหา ใช้ศิลปะด้านตัวอักษรหลากหลายแบบ ผสมผสานกับภาพวาดน่ารัก สีสวยสดใส ประกอบข้อคิด คำคม และเสียงดนตรีประกอบ

2.5.7 ปัญหาการเผยแพร่ธรรมะของพระมหาสมปอง ตาลปุตโต

พระมหาสมปอง ตาลปุตโต (2557 : สัมภาษณ์) ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะ โดยแยกปัญหาตามสื่อประเภทต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

เทคนิคการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลที่สามารถเข้าถึงพุทธศาสนิกชนได้ทุกวัยด้วยความสนุกสนานและมีสาระธรรม แต่ระยะเวลาการเทศน์หรือบรรยายธรรมะเป็นเวลานาน การใช้มุขตลกในการสร้างความสนใจ สามารถสร้างเสียงหัวเราะได้บ่อยครั้งก็ตาม แต่การสอดแทรกธรรมะแง่คิด คติธรรมทางพระพุทธศาสนาทำได้ไม่มากนัก ทำให้พุทธศาสนิกชนที่เข้ารับฟังได้รับความรู้เกี่ยวกับธรรมะในระดับพื้นฐานเท่านั้น

2) สื่อสิ่งพิมพ์

การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์มีหลากหลาย เช่น หนังสือ พ็อกเก็ตบุ๊ก ตลอดถึงหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร ท่านเน้นเนื้อหาเฉพาะกลุ่มของวัยรุ่นและคนวัยทำงานมากกว่า วัยเด็กและผู้สูงอายุ

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อประเภทนี้ ส่วนใหญ่เน้นเฉพาะกลุ่มคนวัยรุ่น จากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนวัยอื่น สรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชนกลุ่มอื่นก็ยังให้ความสนใจติดตามผลงานของท่านผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์เช่นกัน

ภาพประกอบ 32 ป้ายหน้าวัดบางปลากรด รัชสิต คลอง 14

2.6 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระประสงค์ ปรีชญโณ

2.6.1 บริบทพื้นที่วัดบางปลากด

วัดบางปลากดมีเขตพื้นที่ติดต่อกันระหว่างจังหวัดนครนายกและจังหวัดปทุมธานี โดยมีลำคลอง 14 เป็นแนวเขตแบ่งพื้นที่สองจังหวัดตัววัดอยู่ห่างจากถนนรังสิต-นครนายก ประมาณ 9 กิโลเมตรซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ 10 ถนนรังสิต-นครนายก (คลอง 14) ตำบลบางปลากด อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก

แต่เดิมมีชื่อว่าสำนักสงฆ์ธรรมลีลา (คลอง 14) เริ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2525 สภาพพื้นที่แต่เดิม เป็นสวนส้มซึ่งชาวบ้านขุดเป็นร่องสวนมีน้ำล้อมรอบพื้นที่โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลุ่มในช่วงแรกมีเพียงศาลาชั่วคราว สำหรับประกอบศาสนกิจ 1 หลังเท่านั้น ส่วนกุฏิสงฆ์มีอยู่มาต่อในปี พ.ศ. 2528 มีการขยายพื้นที่วัดมีเนื้อที่จำนวน 80 ไร่ และได้มีการปรับปรุงสถานที่ และมีการพัฒนาเรื่อยมาจนปัจจุบัน

ปัจจุบันวัดบางปลากดมีศูนย์การเผยแพร่ธรรมะของพระประสงค์ เพื่อเป็นสถานที่สำหรับพุทธศาสนิกชนปฏิบัติธรรมะ

ภาพประกอบ 33 ป้ายเชิญชวนปฏิบัติธรรม ตั้งอยู่หน้าวัดบางปลากด

ภาพประกอบ 34 การเผยแผ่ธรรมะด้วยข้อคิดหรือคติธรรม ภายในวัดบางปลาгод

ภาพประกอบ 35 ภาพพระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์

2.6.2 ประวัติพระประสงค์ ปริบูรณ์

พระประสงค์ ปริบูรณ์ เคยดำรงตำแหน่งเป็น เจ้าอาวาสวัดป่าซิกาโก เป็นเวลากว่า 8 พรรษา และปฏิบัติศาสนกิจในสหรัฐอเมริกา รวม 14 พรรษา และรับนิมนต์ไปยังประเทศต่างๆ กว่า 20 ประเทศ เป็นพระธรรมทูตสายสหรัฐอเมริกาและยุโรป มีผลงานทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรอง ที่ให้ข้อคิดคติธรรมในการดำเนินชีวิต เป็นผู้ที่มิเมตตาจิตสูง อ่อนน้อมถ่อมตนเป็นนิจ มีความสมถะ มีแนวทางปฏิบัติที่ดั่งามในการดำเนินชีวิต เป็นผู้มีความศรัทธาเริ่มสร้างสรรค์ในการสอนธรรมะที่หลายคน

มองว่าเป็นเรื่องยาก หรือน่าเบื่อ ให้กลายเป็นเรื่องเข้าใจง่ายและสนุก ผ่านสื่อในรูปแบบใหม่ที่น่าสนใจ มี กุศโลบายแยบคาย การใช้อุปกรณ์หลายอย่างที่ได้สร้างสรรค์จนเป็นที่กล่าวขานกันในช่วงกว้าง อาทิเช่น ตัวต่อสอนธรรม ลูกโป่งอารมณ์ โครงการธรรมะกลับตาลปัตร เป็นต้น ในการชักจูงคนรุ่นใหม่ เยาวชน และผู้สูงอายุให้สนใจ ใฝ่ธรรม อย่างผลงานที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง อาทิเช่น หักดอกเป็นดอกไม้ นอกจากนี้ ยังมีผลงานหนังสือที่มีทั้งภาษาไทยและคำแปลภาษาอังกฤษ เป็นที่ชื่นชอบของคนทุกวัยและแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ เช่น น้อมสัจใจ 1 น้อมสัจใจ 2 อมตวลี ผลงานสำหรับเยาวชนที่โดดเด่น อาทิเช่น ฮัลโหล! รู้สึกตัวหรือเคยชิน ทำไมต้องทำไม รักนะ...เด็กโง่ มองวัตถุทะลุถึงธรรม และนิทานธรรมะกลับตาลปัตร เป็นต้น รวมถึง Mp 3 ธรรมะฟังสบาย ก็เป็นที่นิยมอย่างสูง การเผยแพร่เน้นในการสร้างพระภิกษุ สร้างคนให้เป็นผู้มีปัญญา ดังบทกลอนว่า

“ธรรมะ	กลับตาลปัตร	ขัดเกลาจิต
ให้ข้อคิด	คติธรรม	นำใจสูง
โดยเล่าขาน	นิทานธรรม	เพื่อชักจูง
ด้วยหมายมุ่ง	มอบธรรมะ	สะกิดใจ
ถูกหรือผิด	ชั่วหรือดี	มีเป็นคู่
หลงหรือรู้	รักหรือชัง	ยังสงสัย
บาปหรือบุญ	คุณหรือโทษ	จะโกรธใคร
“ตาลปัตรใจ”	มีสองด้าน	อ่านให้เป็น”

(พระประสงค์ ปริบูรณ์. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 36 สัมภาษณ์พระประสงค์ ปริบูรณ์ เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2557

จากการศึกษาการเผยแพร่ธรรมะของพระประสงค์ ปริบูรณ์ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการเล่าเรื่องพร้อมเชื่อมโยงเหตุการณ์ปัจจุบัน มีการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานชาดก พร้อมกับยกปรัชญาคำคมของนักปราชญ์ต่าง ๆ และพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต บทกลอน บทประพันธ์ โคลง บทเพลง มา

ใช้ประกอบการเผยแพร่ธรรมะ ทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจธรรมะด้วยความเพลิดเพลิน เห็นภาพชัดเจน ไม่เกิดความเบื่อหน่าย และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ จึงสามารถวิเคราะห์ เทคนิค และวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระประสงค์ ปริบุญโญ ได้ดังนี้ มีการเล่าเรื่อง การเชื่อมโยงเหตุการณ์ ปัจจุบัน การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบการเปรียบเทียบ ยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม บทประพันธ์ โคลง บทกลอนประกอบยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ การแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

การนำเสนอพุทธธรรมของพระประสงค์ ปริบุญโญ ที่ใช้บ่อยมากที่สุดคือการเทศน์ และการบรรยาย ตลอดจนการเผยแพร่ธรรมะในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ลักษณะหรือลีลาของพระประสงค์ ที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะ สรุปได้ดังนี้ 1. อธิบายหรือบรรยายธรรมะได้ชัดเจนและลุ่มลึก 2. ทำให้มองเห็นภาพ ด้วยการนำเหตุการณ์ปัจจุบัน พร้อมยกตัวอย่างอุทาหรณ์และเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย 3. สร้างวิธีคิดด้วยปรัชญาและคำคม เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต 4. บรรยายด้วยภาษาที่ทำให้เข้าใจง่าย ทำให้จิตใจร่าเริง ไม่น่าเบื่อ และเหมาะกับกลุ่มพุทธศาสนิกชน 5. การนำรูปภาพผ่านสื่อตาเลปตร เพื่อเป็นการกระตุ้นความสนใจ การสร้างความคิด และจินตนา 6. การนำวัสดุต่าง ๆ ประกอบการบรรยายธรรมะที่หลากหลาย 7. ใช้สื่อเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมะ

ส่วนการใช้เทคนิคหรือวิธีการในการเผยแพร่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนในแต่ละวัย ท่านได้ใช้วิธีการที่แตกต่างกัน สรุปได้ดังนี้

2.6.3 การเผยแพร่ธรรมะแก่เด็ก

พระประสงค์ ปริบุญโญ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธานุภาพแก่คนวัยเด็กว่า “...โดยพฤติกรรมธรรมชาติดั้งเดิมของเด็ก เด็กสนใจแต่เรื่องกิน นอน เล่น เด็กไม่พร้อมที่จะทำ แต่พร้อมที่จะทำตามคำสั่ง...” จากพฤติกรรมของคนวัยเด็กดังกล่าว นำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ว่า “เพื่อให้เด็กเก่ง ดี มีสุข” (พระประสงค์ ปริบุญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 37 อุปกรณ์เผยแพร่ธรรมะที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล

วิธีการเผยแพร่ธรรมะสำหรับเด็ก สรุปได้ ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยาย หรือปาฐกถา โดยนำวัสดุที่เหลือใช้ในวัด คือ ตาลปัตร และวัสดุทางคณิตศาสตร์ คือ ตัวต่อไม้ ประกอบการเทศน์และการบรรยายธรรมของท่าน เรียกว่า “ธรรมะตาลปัตร” “ตัวต่อธรรมะ”

ภาพประกอบ 38 สัมภาษณ์เด็กที่เคยรับฟังการเผยแพร่ของพระประสงค์ ปรีบุญโณ

ภาพประกอบ 39 ตาลปัตรที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล

วิธีการแสดงธรรมะตาลปัตรด้วยการนำตาลปัตรที่มีภาพวาด ไม่มีคำอธิบาย เพื่อไม่ให้เป็นการชี้แนะและจำกัดความคิดของเด็ก แล้วใช้วิธีปุจฉาวิปชนาในเบื้องต้น หลังจากนั้นให้เด็ก

แสดงความคิดเห็น และสรุปด้วยวิธีการเล่าเรื่อง เชื่อมโยงภาพบนตลปัตรกับธรรมะที่เกี่ยวข้องสำหรับเด็ก พร้อมทั้งใช้วิธียกบุคคลตัวอย่างที่สำคัญ มีการเปรียบเทียบ และสรุปสุดท้ายด้วยพุทธศาสนสุภาษิตหรือบทกลอน ดังตัวอย่างของจอร์จกับต้นเซอริที่ถูกฟัน แล้วอธิบายว่า “พ่อถาม...ใครฟันต้นเซอริ.... จอร์จตอบ...ผมฟันเองครับ... ผู้เป็นพ่อไม่โกรธแต่กลับแสดงความภาคภูมิใจที่ลูกเป็นคนกล้ายอมรับผิดด้วยความเป็นคนที่ดีกล้าหาญ เมื่อจอร์จโตขึ้นจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานาธิบดีของประเทศสหรัฐอเมริกา” (พระประสงค์ ปริบูรณ์. 2557 : สัมภาษณ์) อีกตัวอย่างหนึ่งมีการนำภาพเต่าแล้วใช้วิธีปุจฉาวิปชชนา ด้วยการถามเถรว่า เต่าเอาตัวรอดได้อย่างไร เถรแต่ละรูปก็ตอบต่างกัน ท่านจึงสรุปด้วยวิธีการเปรียบเทียบการเอาตัวรอดของเต่าที่หอด้วยะทุกส่วนไว้ในกระดองกับการดับทุกข์ของเถร ด้วยการยกพุทธพจน์ “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเธอไม่ต้องการให้ความทุกข์ขบกัดเธอฉันใด ต้องสำรวมอายตนะทั้ง 6” (พระประสงค์ ปริบูรณ์. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 40 หนังสือธรรมะสำหรับเด็ก (สื่อสิ่งพิมพ์) ของพระประสงค์ ปริบูรณ์

2) สื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะกับคนวัยเด็ก ได้แก่ หนังสือสำหรับเด็ก สรุปความได้ว่า มีการใช้วิธีการเล่าเรื่อง เป็นลักษณะของการเล่านิทาน ซึ่งนำเอาเรื่องจริงที่เด็กสนใจหรือที่เกี่ยวข้องกับเด็กซึ่งเกิดขึ้นในสังคมไทย หลังจากนั้นก็จะใช้วิธีแทรก โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่แวดล้อมตัวเด็ก และเด็กให้ความสนใจ ใช้ภาษาที่ง่าย ๆ มีการยกบุคคลตัวอย่างของคนวัยเด็กที่มีความเก่งประสบความสำเร็จหรือไม่ก็จะยกตัวอย่างของพระเอกนางเอกในการ์ตูนที่วิมาประกอบ หลังจากเล่าเรื่องจบแล้ว ก็จะสรุปเรื่องด้วยพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต และคำคม หรือบทกลอน ท่านได้ยกตัวอย่าง “กล้วยไม้ดอกออกช้าฉันใด การศึกษาเป็นไปฉันนั้น แต่ออกดอกคราใดงามเด่น การศึกษาจักจะเจริญก้าวหน้าฉันนี้ เปรียบเสมือนการฝึกจิตว่า จิตที่มีการพัฒนาแล้ว ก็จะเสร็จสิ้นแล้วแสนงาม” (พระประสงค์ ปริบูรณ์. 2557 : สัมภาษณ์) นอกจากนี้ ในหนังสือจะมีเนื้อเรื่องทีอธิบายด้วยรูปภาพที่สวยงาม

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สื่ออิเล็กทรอนิกส์แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

ทอล์คกิ้งทอมแคท (Talking Tom Cat) เป็นแบบการเผยแพร่ธรรมะสำหรับเด็ก ที่นำโปรแกรมการ์ตูนพูดได้ ซึ่งบรรจุพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา บทกลอน และบทเพลงมาสอนเด็ก ประกอบกับให้เด็กพูดพุทธศาสนสุภาษิตแล้วการ์ตูนพูดตาม เช่น “จิตที่ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้ สุขอื่นเหนือความสงบไม่มี” “ทุกความพยายามอาจไม่ประสบความสำเร็จ แต่ทุกความสำเร็จเกิดจากความพยายาม” “ไม่สูงต้องเขย่ง ไม่เก่งต้องขยัน” “อดีตไม่ขยัน ปัจจุบันไม่ชวนชววย อนาคตไม่ต้องทายเป็นควายแน่นอน” (พระประสงค์ ปริบูรณ์. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 41 พระประสงค์สาธิตการใช้ ทอล์คกิ้งทอมแคท (Talking Tom Cat)

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หรืออีบุ๊ก (e-book) เป็นอีกแบบหนึ่งที่ผสมผสานความเป็นหนังสือกับเทคโนโลยีที่เด็กสามารถโหลดหนังสืออีบุ๊กอ่านได้ทุกเรื่องทุกที่ สื่อนี้สามารถเข้าถึงเด็กได้อย่างทั่วถึงกว่าหนังสือ

เฟสบุ๊ก เป็นสื่อกลางที่เข้าถึงพุทธศาสนิกชนได้ ใช้วิธีส่งข้อความธรรมะทั้งในรูปของพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา และบทกลอน พร้อมทั้งมีการถามตอบ เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับธรรมะ

สื่อกิจกรรม การเผยแพร่ธรรมะสำหรับเด็ก จะจัดในรูปของโครงการอบรมจริยธรรม โครงการวาดภาพพระบายสีเกี่ยวกับธรรมบนตาลปัตรและถ้อยคำ

กล่าวโดยสรุปคือ การเผยแพร่ธรรมในพระพุทธศาสนาแก่คนวัยเด็กของพระประสงค์ นั้น มี 3 แนวทาง คือ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยมีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ปัจจุบัน การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ ใช้วิธีการเปรียบเทียบ ยกพุทธศาสนสุภาษิตสุภาษิต คำคม โคลง กลอน มาประกอบ มีการยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ มีการแทรกเนื้อเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน อีกทั้งยังใช้ภาษาที่สละสลวย เข้าใจง่าย ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์จะเน้นการเล่านิทาน

การยกอุทาหรณ์ และบุคคลตัวอย่างมาประกอบ แทรกเนื้อเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีการสรุปเนื้อหาด้วยพุทธศาสนสุภาษิต และคำคม นอกจากนี้ตัวเล่มก็จะเน้นภาพที่มีสีสันสวยงาม ใช้ภาษาทั้งตัวเข้มและตัวหนังสือปกติ สำหรับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ก็จะเน้นการใช้น้ำเสียงที่ไพเราะ นุ่มนวล ฟังสบายขณะบรรยายก็จะมีเสียงและภาพประกอบ

ภาพประกอบ 42 สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติธรรม (สวมเสื้อธรรมะเดินทาง) ที่วัดบางปลาгод จังหวัดปทุมธานี

2.6.4 การเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่น

พระประสงค์ กล่าวถึงวัยรุ่นว่า “วัยรุ่นเป็นวัยอยากรู้อยากเห็น ชอบแสดงออก เพื่อฝัน ชอบเลียนแบบดารา นักร้อง หรือคนดัง ยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ดังนั้น การเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่น จึงต้องใช้หลายแบบ และหลากหลายวิธีการ เพื่อดึงดูดความสนใจให้วัยรุ่นฝึกฝนในธรรมะ” สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ (พระประสงค์ ปริบุญโณ. 2557 : สัมภาษณ์)

1) สื่อบุคคล

พระประสงค์ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยาย ด้วยการปรุงฉาวิปชฌนา เพื่อกระตุ้นความสนใจของวัยรุ่นผ่านภาพบนสื่อตาเลปตร ด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพวกเขา มีการเชื่อมโยงสถานการณ์ที่เขาสนใจ มีการเปรียบเทียบและยกตัวอย่างดาราตั่ง หรือบุคคลสำคัญที่ประสบความสำเร็จในชีวิต มีการยกอุทาหรณ์ประกอบเป็นบางครั้ง สุดท้ายสรุปเนื้อหาธรรมะจากตาเลปตรเป็นบทกลอน พุทธสุภาษิต และคำคม ท่านได้ยกตัวอย่างว่า

“...มหาตมะคานธีขึ้นรถไฟ ระหว่างขึ้นรถ รองเท้าข้างหนึ่งหลุด ท่านกลับหยิบรองเท้าอีกข้างหนึ่งโยนออกไปนอกรถไฟ ซึ่งโดยปกติเมื่อรองเท้าหลุด คนทั่วไปจะแสดงอาการต่าง ๆ แต่มหาตมะคานธีกลับโยนอีกข้างหนึ่งไปด้วย แล้วจึงสรุปว่า มหาตมะคานธีเป็นผู้รู้ในหลักของความเป็นจริงว่า การขึ้นรถไฟในประเทศอินเดียมีคนขึ้นมาก เมื่อรองเท้าหลุดก็ยากที่จะหยิบกลับคืนมาได้ การที่มีรองเท้าข้างเดียว หรือมีคนพบรองเท้าข้างเดียวที่ตก ย่อมไม่สามารถใช้ประโยชน์จากรองเท้า

นั้นได้ ท่านจึงโยนรองเท้าอีกข้างออกนอกกรงไฟ เพื่อที่ผู้เก็บรองเท้าจะได้ใช้ประโยชน์จากรองเท้า นั้นได้ ...” (พระประสงค์ ปริบูรณ์. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ยังใช้สื่อที่เป็นวัสดุต่าง ๆ ได้อย่างแยบยล เช่น ตัวต่อไม้ที่สามารถต่อกลับไปกลับมา ให้กลายเป็นตัวอักษรภาษาอังกฤษได้หลายตัว เช่น ตัวอักษร “T” หรือ “I” หรือ “L” ทำให้เกิดการสร้างกิจกรรมให้วัยรุ่นฝึกการคิด และสร้างจินตนาการ ท่านก็จะใช้คำที่มีพยัญชนะดังกล่าวในการบรรยายธรรมะ เช่น เมื่อต่อเป็น “T” ก็จะยกคำว่า “Teamwork” ต่อมา ยกภาษาบาลีว่า “สุขา สังขสะ สามัคคี” หลังจากนั้นจึงบรรยายธรรมะถึง ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ นำมาเพื่อความสุข (พระประสงค์ ปริบูรณ์. 2557 : สัมภาษณ์) เป็นต้น

2) สื่อสิ่งพิมพ์

พระประสงค์ใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการเผยแผ่ธรรมะให้แก่วัยรุ่น มี 2 ประเภท คือ หนังสือ และ พ็อกเก็ตบุ๊ก เทคนิคที่ใช้ คือนำเนื้อหาธรรมะในเรื่องของปัญหาที่วัยรุ่นต้องเผชิญ โดยผ่านกระบวนการ 5 วิธี คือ การเล่าเรื่อง การยกอุทาหรณ์ประกอบ การเปรียบเทียบ การยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ และยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา บทกลอนและบทเพลง

กระบวนการดังกล่าวนี้ ใช้ภาษาง่าย ๆ ในการสื่อสาร ประกอบกับประโยคภาษาอังกฤษที่มีข้อคิด คำคม ผสมผสานกับภาพการ์ตูนที่น่ารักมีสีสันสดใส

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแผ่ธรรมะแก่วัยรุ่นผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีการเผยแผ่หลายช่องทาง คือ อินเทอร์เน็ต อีบุ๊ก วิดีโอ ซีดี ดีวีดี และซีดีวีดี มีการถามตอบเกี่ยวกับความรู้เรื่องธรรมะและปัญหาธรรมะ ด้วยวิธีการปูชนา วิปัสสนา การสอนธรรมะผ่านบทเพลง โดยนำบทกลอนที่ได้แต่งสอนธรรมะมาเป็นเนื้อเพลง การเผยแผ่ธรรมะด้วยรูปแบบดังกล่าว ใช้เสียงดนตรีประกอบด้วย บางครั้งก็บรรยายธรรมะผ่านสื่อโทรทัศน์ ด้วยวิธีการ 5 วิธี คือ การเล่าเรื่อง การยกอุทาหรณ์ประกอบ การเปรียบเทียบ การยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ และยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา บทกลอน และบทเพลง มีการสรุปเป็นข้อคิดในช่วงท้าย

4) สื่อกิจกรรม

ส่วนใหญ่ทำในรูปของโครงการฝึกอบรมการปฏิบัติธรรมหลายครั้งในแต่ละปี มีเป็นระยะ ๆ ครั้งละ 3 ถึง 5 วัน มีการบรรยายธรรมะด้วยวิธีการสอนแบบถาม ตอบ ในระหว่างทำกิจกรรมจะให้วัยรุ่นสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม ด้วยวิธีการนั่งกรรมฐาน

ภาพประกอบ 43 สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติธรรมในช่วงวันหยุด ที่วัดบางปลากรด

2.6.5 การเผยแพร่ธรรมแก่คนวัยทำงาน

พระประสงค์ กล่าวถึงคนวัยทำงานว่า “เป็นวัยที่มีปัญหาชีวิตมากกว่าวัยอื่น ๆ และมีเวลาในการฟังธรรมน้อย เพราะฉะนั้นการเผยแพร่ธรรมให้แก่คนวัยนี้จึงต้องใช้สื่อในลักษณะของการเผยแพร่เชิงรุก” (พระประสงค์ ปริบูรณ์. 2557 : สัมภาษณ์) สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

วิธีการเผยแพร่ธรรมที่ใช้กับคนวัยทำงานในรูปของสื่อบุคคล ส่วนใหญ่ใช้วิธีการสอนแบบสนทนา (สากัจฉา) แบบตอบปัญหา ถ้าหากผู้ฟังมีเป็นจำนวนมาก ก็จะใช้วิธีการบรรยายร่วมด้วย ภายใต้กระบวนการทั้ง 5 ดังกล่าวมาแล้ว โดยผ่านสื่อภาพบนतालปัตรและใช้วิธีการสอนเหมือนวัยอื่น ๆ

2) สื่อสิ่งพิมพ์

พระประสงค์ยังคงใช้วิธีการเผยแพร่ด้วยวิธีการเดียวกับวัยรุ่น เพียงแต่ต่างกันตรงเนื้อหาหลักธรรมเท่านั้น ธรรมะที่สอนให้แก่คนวัยทำงาน เป็นธรรมะเกี่ยวกับครอบครัว และการทำงาน สำหรับเทคนิคอื่น ๆ ที่ชวนให้น่าสนใจน่าติดตาม และชวนอ่านไม่ว่าจะเป็นหนังสือ และ พ็อกเก็ตบุ๊ก คือ มีภาพการ์ตูนประกอบคำอธิบายเนื้อหาธรรม มีสีสันทสวยงาม มีเทคนิคการออกแบบตัวหนังสือที่หลากหลายแบบ เช่น ตัวหนา ตัวหนา ตัวเอน ผสมกับการใช้คำคม บทกลอน ทั้งภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาอังกฤษ ที่สลับไปสลับมา สร้างความแปลกตาน่าอ่าน

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีการเผยแพร่ธรรมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่หลากหลาย เช่น วิทยู โทททัศน์ อินเทอร์เน็ต อีบุ๊ก ซีดี ดีวีดี และวีซีดี เป็นต้น ในการเผยแพร่ดังกล่าวใช้เทคนิคและวิธีการเช่นเดียวกับการเผยแพร่แก่วัยรุ่น เพียงแต่ต่างกันในเรื่องของคนวัยทำงาน จะสอนในเรื่องของการใช้ชีวิตส่วนตัวและชีวิตในสังคม นอกจากการเผยแพร่ธรรมแก่คนวัยทำงานที่เน้นในด้านของเนื้อหาแล้ว ยังให้ความสำคัญในด้านของภาพและเสียงในการเผยแพร่ธรรมด้วย

4) สื่อกิจกรรม

กิจกรรมสำหรับคนวัยทำงานส่วนใหญ่จะทำในรูปของการจัดกิจกรรม
โครงการฝึกอบรมและปฏิบัติธรรมะ เน้นจัดในช่วงวันหยุด

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชนในเรื่องนี้ สรุปได้ว่า โครงการ
ฝึกอบรมและปฏิบัติธรรมเน้นการสวดมนต์ นั่งสมาธิ บรรยายธรรมที่ได้ทำติดต่อกันในระยะหนึ่งนั้น ทำให้จิตใจสงบ มีสมาธิในการทำงานมากขึ้น ละ ลดความโลภ ความโกรธ และความหลงผิดได้เป็นอย่างมาก

2.6.6 การเผยแพร่ธรรมะแก่ผู้สูงอายุ

พระประสงค์ กล่าวว่า “ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์อยู่เสมอ เช่น อารมณ์เศร้า เหงา ท้อแท้ เบื่อหน่าย ซึมเศร้า น้อยใจบ่อย ๆ” (พระประสงค์ ปรีปุกโน. 2557 : สัมภาษณ์) เพราะฉะนั้น การเผยแพร่ธรรมะต้องมีหลายรูปแบบและหลากหลายวิธีการ สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้การเทศน์ หรือบรรยายด้วยวิธีปุจฉา วิปัชนา ถามตอบ กับผู้สูงอายุ เกี่ยวกับภาพที่อยู่บนตาลปัตร ภาพส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้สูงอายุต้องรู้ เมื่อถามตอบแล้ว ก็จะเฉลยและสรุปด้วยวิธีเล่าเรื่อง โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์ปัจจุบัน มีการเปรียบเทียบและยกตัวอย่างบุคคลมาประกอบ ตอนจบเรื่องก็จะสรุปเรื่องด้วย พุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา หรือบทกลอน ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาธรรมะที่บรรยาย มีการยกตัวอย่างในเรื่องของ Generation me คือ me กับ we ดังนี้

“เงาของเราทุก ๆ คน วอนปวงชนอยู่กับ we มีสุขเอย ถ้าหากแม้เมื่อ me ได้เป็นใหญ่ โลกจะเกิดวุ่นวายโกลาหล we คือเงาของเราทุก ๆ คน...” (พระประสงค์ ปรีปุกโน. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 44 สัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติธรรมที่วัดบางปลาเกศ จังหวัดปทุมธานี

2) สื่อสิ่งพิมพ์

การเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ เป็นการเผยแพร่ธรรมโดยอ้อมหรือประยุกต์สอน ไม่ได้สอนโดยตรง มีการผสมผสานเนื้อหาของปัญหาที่เกิดขึ้น โดยนำหลักธรรมเข้าไปแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการปล่อยวาง ไม่ยึดติด ทำจิตใจให้ผ่องใส ซึ่งเทคนิคแบบนี้ ท่านจะนำเสนอผ่านกระบวนการ 5 วิธี ดังนี้ 1. โดยการอธิบายเนื้อหา 2. โดยการยกอุทาหรณ์ และเล่าถึงเหตุการณ์ปัจจุบัน 3. โดยการเปรียบเทียบ 4. โดยการยกบุคคลตัวอย่างเข้ามาประกอบ 5. โดยการยกพุทธศาสนสุภาษิต คติธรรม คำคม ปรัชญา และบทกลอน กระบวนการข้างต้น ใช้ภาพการ์ตูนมาประกอบกับเนื้อหา ภาพวาดน่ารัก สีเส้นสวยสดงดงาม และมีการใช้ประโยคภาษาอังกฤษ

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในประเภทของอินเทอร์เน็ต จะใช้สื่อตุ๊กตา Animation พูดได้ ใส่เนื้อหาธรรมะในลักษณะของคำคม บทกลอน หรือพุทธสุภาษิต พร้อมทั้งบรรจุคำแปลเป็นภาษาอังกฤษลงไป ดังตัวอย่าง เช่น

“ความดีไม่มีขาย อยากได้ต้องทำเอาเอง” “Goodness is not for sale if you must it you must cult make it”

“เริ่มต้นที่ดี เหมือนสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง” “Well is dome is halfdone” และ

“Wellness done is half. Welldigun is halfdone. ” (พระประสงค์ ปริบูรณ์. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ยังได้บรรจุธรรมะ คำคม ให้สอดคล้องกับวันสำคัญ และเรื่องต่างๆ เช่น การสอนเรื่องนั่งกัมฐาน ท่านได้ใช้บทกลอนสอนด้วย เช่น

“ลมหายใจ	เข้าออก	บอกไม่ถูก
ลมหายใจ	ปลายจมูก	ไม่เคยเห็น
เข้าไม่รู้	ออกไม่รู้	ดูไม่เป็น
กว่าจะเห็น	ลมสด ๆ	ก็หมดลม”

(พระประสงค์ ปริบูรณ์. 2557 : สัมภาษณ์)

แต่ละบทกลอนมีคติธรรมแฝงอยู่เสมอ มีสัมผัสอักษรที่สอดคล้อง ไพเราะ น่าฟัง จนกระทั่งผู้สูงอายุนำบทกลอนไปใส่ทำนอง ร้องเป็นเพลงหลายเพลง

4) สื่อกิจกรรม

การใช้สื่อกิจกรรมในการเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุ ท่านจัดในรูปของโครงการ 4 G (Genneration) โดยให้ผู้ใหญ่พาลูกหลานไปนวดเท้าปู่ย่า ตา ยาย เพื่อสอนธรรมะ เรื่องความกตัญญูกตเวที ที่ผู้ใหญ่สอนลูกหลานด้วยการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง ซึ่งได้ผลสำเร็จที่ดี

กล่าวโดยสรุป การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธรูปศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนของพระประสงค์ ปริบูรณ์ มี 3 แนวทาง คือ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ส่วนการทำกิจกรรมประกอบการบรรยายธรรมะอยู่ภายใต้วิธีการสอน 4 วิธี คือ แบบสากัจฉา หรือสนทนา แบบบรรยาย และแบบตอบปัญหา และใช้เทคนิคในการสอนทั้งหมด 5 วิธีการ ได้แก่ การยกอุทาหรณ์และ

เล่านิทาน การยกเหตุการณ์ปัจจุบันมาประกอบการบรรยาย การใช้วิธีการเปรียบเทียบ การยกบุคคล ตัวอย่างมาประกอบ ยกพุทธสุภาษิต คำคม ปรัชญาและบทกลอน

การเผยแพร่ธรรมของพระประสงค์เน้นใช้สื่อประกอบการเผยแพร่ เช่น ตาลปัตร(ธรรมะตาลปัตร) พัด ตัวต่อไม้ทางคณิตศาสตร์ นำมาประยุกต์กับธรรมะ มีเสื่อยี่ต (ธรรมะเดินทาง) ที่พิมพ์ด้วยข้อความ พุทธสุภาษิต คำคม คำกลอน พิมพ์ที่ด้านหน้าของเสื่อยี่ต และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีภาพตุ๊กตาที่เคลื่อนไหวได้และพูดได้ จากภาพการ์ตูนในสื่อประกอบดังกล่าวที่สวยงาม มีสีสันสดใส ประกอบกับการเผยแพร่ธรรมด้วยบุคลิกของความเป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส สำรวม น่าเลื่อมใส ศรัทธา มีน้ำเสียงที่ไพเราะ ชัดเจน มีดนตรีและบทเพลง บทกลอนประกอบ มีข้อคิด คำคมที่สื่อความหมายได้ชัดเจน

2.6.7 ปัญหาการเผยแพร่ธรรมะของพระประสงค์ ปริบุญโณ

พระประสงค์ ปริบุญโณ (2557 : สัมภาษณ์) ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะ โดยแยกปัญหาตามสื่อประเภทต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลนั้นเป็นสื่อที่ท่านมีความสามารถในเข้าถึงพุทธศาสนิกชนทุกวัยได้เป็นอย่างดี ด้วยเทคนิคและวิธีการเผยแพร่ทำให้ผู้ที่ได้รับฟังชื่นชอบได้ โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนวัยเด็กเล็กที่เข้าถึงยาก เนื่องจากความเป็นพระที่สมณะ ไม่ชอบประชาสัมพันธ์เชิงการตลาดผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อให้เป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ทำให้ไม่เป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนมากนัก โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนที่ไม่เคยรับฟังการเทศน์หรือบรรยายเลย

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ถึงแม้ว่าสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีเนื้อหา รูปเล่มที่น่าสนใจ สวยงาม แต่ก็มีกรพิมพ์จำหน่ายจ่ายแจกเป็นจำนวนน้อย จึงเป็นสิ่งที่น่าเสียดาย ในส่วนนี้ท่านก็ได้แก้ไขด้วยการทำเป็นอีบุ๊กให้โหลดอ่านได้ทางอินเทอร์เน็ต

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ถึงแม้ว่าการเผยแพร่ธรรมะทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีหลายลักษณะ เช่น เพลง ธรรมะ การเทศน์ออนไลน์ อีบุ๊ก ซีดี ดีวีดี วีซีดี เป็นต้น ใช้เทคนิคหรือยุทธวิธีที่สามารถทำให้พุทธศาสนิกชนคล้อยตาม และเข้าถึงหลักธรรมะในพระพุทธานุชาได้เป็นอย่างดี แต่ขาดการนำวิธีการตลาดเพื่อสร้างความสนใจแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป จึงทำให้การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้เพียงเฉพาะกลุ่มเท่านั้น

2.7 การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธานุชาของพระอธิการสมบุญ สิริบุญโณ

2.7.1 บริบทพื้นที่วัดพีชอุดม

วัดพีชอุดมสร้างขึ้นเมื่อราว ๆ ปี พ.ศ. 2417 ตั้งอยู่ ณ เลขที่ 25 คลองสิบสองสาย หกวา หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอคำลูนกา จังหวัดปทุมธานี วัดนี้เกิดขึ้นจากแรงศรัทธาของราษฎรในท้องถิ่นโดยมีคุณแม่แสง เอี้ยววัฒนะ ได้อุทิศที่ดินเพื่อสร้างวัดจำนวน 12 ไร่ 2 งาน 17 ตารางวา ได้ดำเนินการสร้างอุโบสถไม้เนื้อแข็งทั้งหลัง และมีเจ้าแม่เฮง เอี้ยววัฒนะ นางแจ่ม เกสรบัว นายศ ยอดเพชร และนางเที่ยง ยอดเพชร ร่วมบริจาคเงินอุปถัมภ์ก่อสร้างและได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ.2418 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) และทางวัดได้ซื้อที่ดินเพิ่ม เดิมมีชื่อว่า “วัดราษฎร์ศรัทธาราม” ต่อมาในสมัยพระอธิการช่วง ธรรมโชติ ได้เปลี่ยนชื่อมา

เป็น “วัดพิชชอดม” เนื่องจากบริเวณวัดและพื้นที่ใกล้เคียงอุดมไปด้วยไม้ผลไม้ออกและพืชพรรณธัญญาหารต่าง ๆ

วัดพิชชอดมมีพระอาจารย์แดง เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก ได้ดำเนินการก่อสร้างพระอุโบสถหลัง มีขนาดกว้าง 9.36 เมตรยาว 2,355 เมตร ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปสลักเป็นองค์พระประธาน พื้นที่ตั้งวัดมีสภาพเป็นราบลุ่มอยู่ริมคลองสิบสองสายทกวา น้ำท่วมถึงทุกปีพื้นดินเป็นทุ่งนาเป็นดินอ่อน สิ่งปลูกสร้างในยุคแรกส่วนใหญ่เป็นไม้เนื้อแข็งทั้งหมด ในปัจจุบันได้ผู้พิงทรุดโทรมจนต้องรื้อถอนออกไปหมด มีเจ้าอาวาสปกครองดูแลบูรณะถาวรวัตถุต่าง ๆ พร้อมทั้งมีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องมาเป็นลำดับ จนถึงปัจจุบันมีทั้งหมด 9 รูป (พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

ในปัจจุบันวัดพิชชอดมได้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดปทุมธานีเป็นที่รู้จักกันดีในเชิงธรรมะทัศนศึกษาที่ได้รับความนิยมสูงสุดจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ วัดพิชชอดมเป็นวัดเดียวของไทยที่หยิบยกเน้นเอาเรื่องราวของพระปฐมสมโพธิ ตอนทรงทำยมกปาติหารีย์ “เปิดโลก” ตลอดทั่วทั้งหมื่นจักรวาลขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดา ซึ่งได้นำเอามาเทศน์สั่งสอนกันมากที่สุดและเป็นตอนที่มีความสำคัญตีเยี่ยมที่สุดที่ได้ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก

วัดพิชชอดมได้สร้างวิหารพระเจ้าเปิดโลก เป็นวิหารขนาดใหญ่หลังเดียวของเมืองไทย ออกแบบก่อสร้างได้อย่างวิจิตรสวยงามเป็นพิเศษ เป็นพุทธศิลป์ที่ควรค่าแก่การทัศนศึกษาเที่ยวชมเป็นอย่างยิ่งโดยชั้นล่างได้จัดสร้างและตกแต่งเป็นนรกที่ได้รับความนิยมทุกข้ออย่างแสนสาหัสน่าสยงของพวงขนอันเป็นผลจากการกระทำความชั่วต่าง ๆ โดยที่หุ่นสัตว์นรกมีการเคลื่อนไหวด้วยกลไกที่มีเสียง ส่วนชั้นบนนั้นแสดงสวรรค์ภูมิและพรหมภูมิ ด้วยภาพเขียนประกอบแสงสีสวยสดงดงามตระการตา แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับนรก - สวรรค์ 31 ภูมิเผยแพร่ให้สาธารณชนทั่วไปได้เที่ยวชมทัศนศึกษากันโดยไม่เก็บค่าเข้าชม วัดอุประสงค์ เพื่อเป็นอนุสติเตือนใจให้คนละเว้นความชั่วมุ่งทำแต่ความดี ตามหลักการที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและให้ความรู้ในชาติกำเนิดภพภูมิต่าง ๆ รวมทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม ทั้งทางคติโลกและคติธรรม แบบโสตทัศนศึกษา วิหารพระเจ้าเปิดโลก แสดงนรกสวรรค์ 31 ภูมิของวัด

นอกจากนี้ พระอธิการสมบุญ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน สนับสนุนการเผยแพร่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนมากขึ้น อาทิ จัดให้มีพิพิธภัณฑ์โบราณวัตถุ ศูนย์จำลองวิถีชีวิตพื้นบ้าน ศูนย์ปฏิบัติธรรม และวัดสแตร์สำหรับประชาชนเข้ามาปฏิบัติธรรม ศูนย์การศึกษานอกระบบโรงเรียน มีการจัดอบรมสามเณรภาคฤดูร้อน จัดตั้งศูนย์อบรมธรรมะแก่เยาวชนและผู้ที่ไม่เสพยาเสพติด ตลอดจนมีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พิธีกรรม และประเพณีไทย เช่น การสวดมนต์ข้ามปี การทำวัตรเช้า-เย็นและการนั่งสมาธิในวันธรรมสวนะ จัดงานในวันสำคัญทางศาสนา ส่งเสริมการทำบุญลดความโลภ โดยการให้อาหารสัตว์ และไล่ชีวิตโค-กระบือ เป็นต้น

2.7.2 ประวัติพระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพิชชอดม

จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์ พบว่า พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ ใช้เทคนิคในการเผยแพร่ธรรมะให้แก่พุทธศาสนิกชน ส่วนใหญ่เป็นวิธีการดึงให้พุทธศาสนิกชนเข้าวัดก่อน แล้วจึงค่อยสอนแทรกธรรมะ วิธีนี้เป็นการซึมซับธรรมะเข้าไปในความรู้สึกนึกคิดโดยไม่รู้ตัว

ว่ากำลังถูกสอน เช่น การให้ชมภาพและรูปปั้นเกี่ยวกับนรกสวรรค์ (31 ภูมิ) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเกรงกลัว ละอายต่อการทำบาป และกลับมาทำแต่ความดี การฝึกให้คนมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อสัตว์ร่วมโลกจากการให้อาหารปลาและสัตว์อื่น ๆ เป็นการลดความตระหนี่ เป็นต้น สำหรับพุทธศาสนิกชนที่สนใจในธรรมะ ท่านก็ได้เทศนา หรือบรรยายธรรมตามแต่โอกาสสมควร เช่นในวันธรรมสวนะ มีการจัดสถานที่ให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาพักค้างภายในวัด เพื่อการปฏิบัติธรรมฝึกวิปัสสนากรรมฐาน แต่เนื่องจากสิ่งที่จะดึงดูดความสนใจในการเข้าถึงธรรมะของพุทธศาสนิกชนในแต่ละวัยมีความแตกต่างกัน จึงต้องใช้เทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมที่ต่างกัน สรุปได้ ดังนี้

ภาพประกอบ 45 ภาพพระอธิการสมบุรณ์ สิริปัญโญ

ภาพประกอบ 46 ภาพสัมภาษณ์พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2557

2.7.3 การเผยแพร่ธรรมะแก่เด็ก

พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ กล่าวถึงการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่เด็กว่า “...การสอนธรรมะให้แกเด็กเล็ก การใช้วิธีการเทศนาหรือการบรรยายโดยตรงจะไม่ค่อยได้ผลนัก เนื่องจากเด็กจะมีความสนใจในสิ่งที่พบเห็นมากกว่า การสร้างสิ่งดึงดูดใจแก่เด็ก จะสร้างความอยากรู้อยากเห็นให้แกเด็ก เมื่อเด็กซักถามจึงค่อยอธิบายพร้อมแทรกหลักธรรมะเข้าไป จะทำให้เด็กจดจำได้ง่าย...” (พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ. 2557 : สัมภาษณ์) สิ่งที่พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ ใช้เป็นสื่อดึงดูดใจเด็กเล็ก ก็คือ ภาพวาด รูปปั้นนรกสวรรค์ และรูปปั้นสัตว์หิมพานต์ ให้เด็กในวัยที่อยากรู้อยากเห็น จนเกิดคำถาม แล้วจึงให้คำตอบพร้อมอธิบายพร้อมสอดแทรกธรรมะเข้าไป เช่น ความกตัญญู การทำดี ละความชั่ว โดยเฉพาะศีล 5 เป็นต้น จากจิตธรรมชาติของเด็กดังกล่าว ท่านจึงใช้วิธีการหรือรูปแบบการสอน สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

การเผยแพร่ธรรมะกับเด็ก ใช้วิธีการพูดคุยกับเด็ก ด้วยคำหรือภาษาง่าย ๆ มีการยกตัวอย่าง อุทาหรณ์เข้ามาประกอบการบรรยายในเรื่องนั้น บางครั้งใช้วิธีการสนทนา ถาม ตอบ มีการเล่านิทานประกอบ ด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้ม เป็นกันเอง เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดี ทำให้เด็กไม่รู้สึกลัวกลัวถามในสิ่งที่สงสัย ทำให้เด็กเข้าใจและจดจำธรรมะได้ง่าย หลังจากนั้นก็พาไปดูของจริง เช่น นรกสวรรค์ ยิ่งเมื่อเด็กได้ชมบรรยากาศภายในวัดที่มีความสงบ ร่มรื่น มีสิ่งปลูกสร้างที่สวยงาม มีหลักธรรมคำสอนติดตามต้นไม้ (ต้นไม้ธรรม) ภาพวาดและรูปปั้นเกี่ยวกับนรกสวรรค์แปลกตาสวยงาม สื่อความหมายในเรื่องของกรรม “ทำดีได้ไปสวรรค์ ทำชั่วตกนรก” การพบเห็นสัตว์ต่างๆ เช่น ผึ้งปลาที่ทำน้ำ วัชระบ่อที่ไถ่ชีวิตมาจากโรงฆ่าสัตว์ และเต่า ทำให้เด็กสนใจอยากอยู่ใกล้ ๆ และให้อาหารสัตว์ สร้างความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ภายในจิตใจแก่เด็ก โดยเด็กไม่รู้สึกลัวว่ากำลังถูกสอนธรรมะ หลังจากชมภาพจริงแล้วจึงสรุปเรื่องด้วยคำพูดสั้นๆ เข้าใจง่าย พร้อมทั้งยกพุทธศาสนสุภาษิตง่าย ๆ อาจมีการเล่นเกมส์สนุก ๆ เพื่อให้เด็กรู้สึกเพลิดเพลิน บางครั้งก็จะเทศน์สอดแทรกหลักธรรมะเบื้องต้น

สำหรับเด็ก จากจินตนาการที่เด็กพบเห็นสิ่งต่างๆภายในวัด (รูปธรรม) เป็นการทำให้สิ่งยากให้เป็นสิ่งที่ไม่เข้าใจง่าย

ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ มีโครงการ “บวชเณรภาคฤดูร้อน” นำเด็กเข้าวัดศึกษาพระธรรมในช่วงปิดเทอม ให้เด็กใช้ช่วงวันหยุดจากการศึกษาเล่าเรียนวิชาทางโลก หันมาศึกษาวิชาทางธรรม และโครงการ “วัดสแตย์” ทางวัดร่วมมือกับทางโรงเรียนจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก พาเด็กเข้ามาปฏิบัติธรรมในวัดในช่วงเวลาสั้น ๆ 1 – 2 คืน เป็นต้น เพื่อปลูกฝังเด็กให้เป็นคนดีของสังคมที่เปี่ยมไปด้วยความรู้และคุณธรรม (พระอธิการสมบุญ สิริบุญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

2) สื่อด้านวัตถุในการถ่ายทอดธรรมะ

ภายในวัดพีชอุดมมีการก่อสร้างพระพุทธรูปสำหรับกราบไหว้บูชา และการก่อสร้างถาวรวัตถุด้านศาสนาก็คงมีมากมาย มีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตในชนบท เป็นเครื่องมือในการชักจูงใจให้นม่น้ำจิตใจเด็ก ๆ ให้อยากเข้ามาเรียนรู้ภายในวัด สร้างความใกล้ชิดและความคุ้นเคยให้กับเด็กที่จะเข้าวัด พระอธิการสมบุญ สิริบุญโญ ให้สัมภาษณ์ว่า “...การพาเด็กเข้ามาวัดเป็นประจำเป็นสิ่งที่ดี สำหรับการเป็นพุทธศาสนิกชนต่อไป เพราะหากมนุษย์มีเพียงความรู้ แต่ขาดคุณธรรม สังคมก็ไม่อาจอยู่ได้ด้วยความสุข การเข้าวัดของเด็กสามารถเข้าไปได้ทุกวัด แต่ต้องแทรกหลักธรรมะง่าย ๆ... เข้าถึงด้วยใจ...” (พระอธิการสมบุญ สิริบุญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ส่วนใหญ่เผยแพร่ผ่านทางวิทยุ โทรทัศน์ช่องดาวเทียม เป็นการเทศน์ หรือบรรยายธรรมตามปกติโดย หลังจากยกหัวข้อธรรมมาบรรยายพร้อมนำภาพที่เกี่ยวข้องมาประกอบเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะมีการเล่านิทาน การยกอุทาหรณ์ หรือเหตุการณ์ทั่วไปมาประกอบเรื่อง ส่วนการเผยแพร่ผ่านทางอินเทอร์เน็ต วัดพีชอุดมได้จัดทำเว็บไซต์ของวัดเพื่อให้ประชาชนเข้าชมโดยไม่ต้องเดินทางมาด้วยตนเอง...กระตุ้นความสนใจให้ต้องมาชมสถานที่จริงในภายหลัง...ภาพที่เห็นทุกภาพจะมีการสอดแทรกธรรมะเอาไว้ การเผยแพร่ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตนี้ พระอธิการสมบุญ สิริบุญโญ ใช้กับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ไม่เพียงแต่เผยแพร่แก่เด็กเท่านั้น

กล่าวโดยสรุปคือ การเผยแพร่ธรรมในพระพุทธศาสนาแก่คนวัยเด็กของพระอธิการสมบุญ สิริบุญโญ มี 3 แนวทาง คือ ด้านสื่อบุคคล พระอธิการสมบุญ สิริบุญโญ ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถา โดยยึดหลักการสอนแบบเรียงง่าย เป็นกันเอง มีการเล่านิทาน การยกอุทาหรณ์มาประกอบ แทรกเนื้อเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขันบ้าง ด้านสื่อวัตถุธรรม ใช้วัตถุต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น สถานที่ รูปปั้นนรกสวรรค์และสัตว์หิมพานต์เป็นตัวอย่าง เพื่อสร้างเป็นจุดดึงดูดใจให้เด็กให้สนใจเข้าวัดก่อน แล้วจึงค่อยสอนธรรมด้วยการอธิบายในภายหลัง ด้านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ท่านใช้เป็นช่องทางประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความสนใจให้เด็กเดินทางมาวัด

2.7.4 การเผยแพร่ธรรมแก่วัยรุ่น

พระอธิการสมบุญ สิริบุญโญ ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมในพระพุทธศาสนาแก่วัยรุ่นว่า “...วัยรุ่นเป็นช่วงวัยที่มีความต้องการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และสามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีผู้ปกครอง รักอิสระ ชอบท่องเที่ยว และคิดว่าตนเองเป็นผู้ใหญ่รับผิดชอบตัวเองได้ การทำให้วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่ทำให้วัยรุ่นได้รับหลักธรรมได้ง่าย จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการเผยแพร่ธรรมที่วัดพีชอุดม เป็นที่รู้จักกันดีในเชิงธรรมะทัศนศึกษา และได้รับความนิยมนสูงแห่งหนึ่งของจังหวัดปทุมธานี” (พระอธิการสมบุญ สิริบุญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

จากนิตยสารโดยธรรมชาติของวัยรุ่นดังกล่าว ท่านนำมากำหนดเป็นวิธีการตลอดถึงรูปแบบในการเผยแพร่ธรรมะให้แก่วัยรุ่น สรุปสาระสำคัญ ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเผยแพร่ธรรมะเช่นเดียวกับเด็ก คือ ใช้รูปปั้น ภาพวาด สถานที่จำลองเกี่ยวกับหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ต้นไม้ธรรมะ กระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้วัยรุ่นเข้าวัด โดยการจัดกิจกรรมในวัดหยุดเสาร์-อาทิตย์ วัดหยุดนักขัตฤกษ์ และวันเทศกาลต่าง ๆ เมื่อวัยรุ่นได้เห็นวัตถุที่สื่อธรรมะแล้ว จึงค่อยอธิบายหลักธรรมะนั้น ๆ

วิธีการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลดังกล่าวแล้ว ยังจัดให้มีโครงการ “วัดสเตย์” ที่ให้วัยรุ่นสามารถเข้าพัก โดยทางวัดมีการจัดอาหารเลี้ยงทำนองเดียวกับ โฮมสเตย์ เพียงแต่มีส่วนของการสวดมนต์ นั่งสมาธิ การบรรยายธรรมหรืออบรมธรรมในหัวข้อที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตของวัยรุ่น พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญให้สัมภาษณ์ว่า “...การตั้งชื่อ “วัดสเตย์” เพื่อให้ผู้มาปฏิบัติธรรมรู้สึกเหมือนว่ามาพักผ่อนแบบสบาย ๆ มีการปฏิบัติธรรมเหมือนกับคนไปพักโฮมสเตย์ในวันหยุด เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตชาวบ้าน..ไม่ต้องเคร่งเครียดเหมือนกับมาปฏิบัติธรรมโดยตรง...” (พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ. 2557 สัมภาษณ์) นอกจากนี้ ท่านยังได้ร่วมมือกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลจัดโครงการอบรมจริยธรรมให้แก่วัยรุ่นที่ได้เคยกระทำความผิดในเรื่องต่าง ๆ ด้วยการเข้าค่ายพักแรมที่วัดและปฏิบัติธรรม สวดมนต์ นั่งสมาธิ รับฟังการบรรยายธรรมในช่วงค่ำ

2) สื่อด้านวัตถุในการถ่ายทอดธรรมะ

มีนรก สวรรค์จำลอง ที่มีการใช้เทคนิคของแสง สี เสียง (Light and Sound) ได้อย่างสมจริง ปูนปั้นนักษัตร ภาพวาดเกี่ยวกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่สวยงาม ต้นไม้ธรรมะ มีการจัดแสงสีเสียง และมีคำอธิบายเป็นอักษร พระพุทธรูปสำหรับกราบไหว้บูชา และการก่อสร้างถาวรวัตถุด้านศาสนาอีกมากมาย มีการสอดแทรกวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตในชนบทด้วย OTOP จำลอง เป็นเครื่องมือในการชักจูงใจใฝ่มน้าวจิตใจวัยรุ่น ให้อยากเข้ามาเรียนรู้ธรรมภายในวัด (พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่นผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ว่า “...เนื่องจากเวลาในการเผยแพร่ธรรมทางวิทยุ โทรทัศน์ มีจำกัด จึงเทศนา หรือบรรยายในลักษณะทั่วไป มีการเล่านิทาน การยกอุทาหรณ์มาประกอบ...” ใช้ภาษาเข้าใจง่าย สอดแทรกด้วยพุทธศาสนสุภาษิต มีการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย เพื่อให้เห็นภาพชัดเจน

สำหรับการเผยแพร่ธรรมะให้กับวัยรุ่น ผ่านอินเทอร์เน็ต ใช้วิธีการหรือเทคนิคเหมือนกับการเผยแพร่ให้แก่เด็กเพียงแต่ยกเรื่องที่เหมาะสมกับวัยเท่านั้น

จากวิธีการเผยแพร่ธรรมะให้กับวัยรุ่นของพระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ มีทั้งหมด 3 แนวทาง คือ สื่อบุคคล เป็นการเผยแพร่ธรรมะด้วยการแสดงพระธรรมเทศนา การบรรยายและปาฐกถา สื่อวัตถุภายในวัด ได้แก่ วิหาร รูปปูนปั้นนักษัตร นรกสวรรค์จำลอง ต้นไม้ธรรมะ เพื่อสื่อในเรื่องของกรรม ให้ทำดี-ละความชั่ว และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ประกอบด้วยการเผยแพร่ธรรมะผ่านทางวิทยุ คลื่นสถานีวิทยุทหารอากาศมินบุรี ที่รับฟังได้ทั่วประเทศ ส่วนการเผยแพร่ผ่านทางโทรทัศน์ ออกอากาศรายการ วิถีธรรม ช่อง 9 ช่อง 8 และ ออกอากาศผ่านดาวเทียม ส่วน เฟสบุ๊ก มีการ

นำเสนอกิจกรรมส่งเสริมการเผยแพร่ธรรมะภายในวัด ไลน์เป็นการตอบคำถามเกี่ยวกับธรรมะ ยูทูบ มีการเสนอคลิปกิจกรรมภายในวัด

2.7.5 การเผยแพร่ธรรมะแก่คนวัยทำงาน

พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ ให้ทัศนะเกี่ยวกับคนวัยนี้ว่า “...คนวัยทำงานเป็นวัยของการสร้างครอบครัว มีหน้าที่และความรับผิดชอบมากขึ้น มีปัญหาทั้งด้านการงาน ครอบครัว จึงมีความเครียดสูง การเผยแพร่ธรรมะให้กับคนกลุ่มนี้ จึงใช้วิธีการสร้างบรรยากาศให้ลดความเครียดทางอารมณ์..” (พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ. 2557 : สัมภาษณ์) จากทัศนะดังกล่าวท่านจึงนำมากำหนดเป็นเทคนิคหรือวิธีการสอนในรูปแบบของการเผยแพร่ประเภทต่างๆ สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถา สนทนาและตอบปัญหาธรรม โดยการยกหัวข้อธรรมเกี่ยวกับปัญญาครอบครัว ปัญหาการทำงาน มานำเสนอ มีการเชื่อมโยงสถานการณ์และเหตุการณ์เกี่ยวกับปัญหาของคนวัยทำงาน มีการเล่านิทาน หรือยกอุทาหรณ์มาประกอบเป็นตัวอย่าง พร้อมทั้งแทรกข้อคิดจากธรรมะ เพื่อให้คนได้คิดและกลับไปปรับการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง ในการบรรยายนั้น ใช้เทคนิคของการใช้ภาษาง่าย ๆ มีมุขตลกบ้าง เพื่อคลายเครียด นอกจากวิธีดังกล่าวแล้ว ยังเผยแพร่ธรรมะด้วยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โครงการวัดเสตย์ วัดอุประสงค์ เพื่อให้คนวัยทำงานได้เข้ามาสวดมนต์ ไหว้พระ ปฏิบัติธรรมในวันหยุด หลังจากปฏิบัติธรรมและเจริญภาวนาแล้วก็จะมีการทดสอบถามการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ หากใครหลงทางก็จะมีการอธิบายและแนะนำการปฏิบัติด้วยวิธีที่ถูกต้อง การถามมีการถามเป็นช่วงๆเพื่อระล่อมอารมณ์ให้อยู่ในทางเพราะจิตมักรู้อารมณ์ไว วิธีนี้เป็นการเรียนรู้ธรรมะด้วยตัวเอง เป็นการฝึกจิตให้เกิดสมาธิ มีการเจริญปัญญามากขึ้น ก่อนยุติการฝึกปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้งนั้นอาจจะแทรกเนื้อหาธรรมะให้เห็นเป็นตัวอย่างของชีวิต

2) สื่อด้านวัตถุในการถ่ายทอดธรรมะ

ใช้วิธีเดียวกับวัยรุ่น เพียงแต่สื่อธรรมะจากภาพที่ปรากฏบนฝาผนังในวิหารปูนปั้น นรก สวรรค์จำลอง มีวัตถุประสงคเพื่อเตือนใจให้คนวัยนี้ได้ขุ่กคิดและอยากทำสิ่งดี

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

มีการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อวิทยุ คลื่นสถานีวิทยุพุทธทวารอากาศมินบุรี เผยแพร่ผ่านโทรทัศน์รายการวิถีธรรมช่อง 8 และช่อง 9 ออกอากาศผ่านดาวเทียม เผยแพร่ผ่านเฟสบุ๊ค เป็นการเสนอการจัดกิจกรรมภายในวัดสำหรับคนวัยทำงาน ไลน์ รับผิดชอบต่อปัญหาเกี่ยวกับธรรมะ ปัญหาคครอบครัว และปัญหาชีวิต ยูทูบ เป็นการเสนอกิจกรรมที่เหมาะสมกับคนวัยทำงาน ส่วนเทคนิคและวิธีการใช้อย่างเดียวกับวัยรุ่น เน้นภาพคมชัด มีสีสันงดงาม มีเสียงเพลงและดนตรีประกอบ ใช้ภาษาที่สุภาพ น้ำเสียงที่ไพเราะ นุ่มนวล ตามจังหวะของเนื้อหา พูดตรงไปตรงมา จูงใจให้เห็นคล้อยตาม ทำให้มีคณวัยทำงานสนใจติดตามการเผยแพร่ธรรมะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของท่าน (พระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุป วิธีการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่คนวัยทำงานของพระอธิการสมบุญ สิริปัญโญ มี3 แนวทาง คือ เผยแพร่โดยตัวท่านเอง เผยแพร่ผ่านสื่อวัตถุ และเผยแพร่อิเล็กทรอนิกส์

2.7.6 การเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุ

พระอธิการสมบุรณ์ สิริปัญโญ แสดงทัศนะเกี่ยวกับคนวัยชราว่า “...คนวัยชราเป็นวัยที่ ผ่านประสบการณ์ในการเผชิญชีวิตหลายอย่างทั้งดีและไม่ดี เป็นวัยที่ควรได้รับการพักผ่อนทั้งร่างกายและจิตใจ ควรปล่อยวางในสรรพสิ่งและใช้ชีวิตที่สงบ...” (พระประสงค์ ปริบุญโญ. 2557 : สัมภาษณ์) การเผยแพร่ธรรมแก่คนวัยนี้จึงมีเทคนิคหรือวิธีการที่ไม่เหมือนกับวัยอื่น ๆ สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายหรือปาฐกถาและสนทนาธรรม ด้วยการนำหัวข้อธรรมเกี่ยวกับ พรหมวิหารสี่ ที่เน้นการแสวงหาความสุขภายในเป็นหลัก ระหว่างการบรรยายธรรมมีการยกตัวอย่างของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ มีการเล่านิทานชาดกบ้างก็ยกอุทาหรณ์ขึ้นมาเปรียบเทียบ เพื่อให้สามารถมองหลักธรรมจากนามธรรมเป็นรูปธรรมได้ง่าย การเผยแพร่ในลักษณะนี้ ยังใช้บุคลิกลักษณะที่มีความสละสลวย สุภาพ เป็นกันเอง น่านับถือ มีน้ำเสียงที่ไพเราะ นุ่มนวล ควบคู่กับการบรรยาย เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและศรัทธา หลังจากนั้น จึงมีการสนทนา ตอบคำถาม เกี่ยวกับธรรมะตามหัวข้อนั้น ๆ ในช่วงท้ายของการบรรยาย จะมีการสวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ ก่อนออกจากสมาธิ ท่านใช้ศิลปะในการพูดสรุปธรรมตามหัวข้อที่บรรยาย เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ครุ่นคิดและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (พระอธิการสมบุรณ์ สิริปัญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

การเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุ ยังจัดในรูปของกิจกรรม และโครงการวัดเสตย์ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เข้ามารักษาศีล ด้วยการปฏิบัติธรรม เป็นเวลา 9-10 วัน มีการสวดมนต์ ไหว้พระ เดินสมาธิ นั่งเจริญปัญญา อันเป็นฐานให้เกิดความเพียร สร้างความเข้มแข็งแก่จิตใจและเป็นการเจริญปัญญามากขึ้น หลังจากปฏิบัติธรรมและเจริญภาวนาแล้วก็จะมีการทดสอบถามการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ หากใครหลงทางก็จะมีการอธิบายและแนะนำการปฏิบัติด้วยวิธีที่ถูกต้อง การถามมีการถามเป็นช่วง ๆ เพื่อระล่อมอารมณ์ให้อยู่ในทางเพราะจิตมักรู้อารมณ์ไว วิธีนี้เป็นการเรียนรู้ธรรมะด้วยตัวเอง เป็นการฝึกจิตให้เกิดสมาธิ มีการเจริญปัญญามากขึ้น ก่อนยุติการฝึกปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้งท่านอาจจะแทรกเนื้อหาธรรมะให้เห็นเป็นตัวอย่างของชีวิต (พระอธิการสมบุรณ์ สิริปัญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

2) สื่อด้านวัตถุในการถ่ายทอดธรรมะ

การเผยแพร่ธรรมะใช้เทคนิคและวิธีการเช่นเดียวกับคนวัยทำงาน เพียงแต่มีวัตถุประสงค์ให้ผู้สูงอายุได้ตระหนักในการสร้างคุณธรรม สละสลวยและละอายต่อการทำบาป ตลอดจนการดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท เมื่อได้เห็นวัตถุธรรม (พระอธิการสมบุรณ์ สิริปัญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

มีการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อวิทยุ คลื่นสถานีวิทยุพุทธทวารอากาศมินบุรี เผยแพร่ผ่านโทรทัศน์รายการวิถีธรรมช่อง 8 และช่อง 9 ออกอากาศผ่านดาวเทียม เผยแพร่ผ่านเฟสบุ๊ค เป็นการเสนอการจัดกิจกรรมภายในวัดสำหรับผู้สูงอายุ ไลน์ รับผิดชอบต่อปัญหาธรรมะเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สงบ ยุทูป เป็นการเสนอกิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ส่วนเทคนิคและวิธีการใช้เหมือนกับคนวัยทำงาน ที่เน้นภาพคมชัด มีสีสันงดงาม มีเสียงเพลงและดนตรีประกอบ ใช้ภาษาที่สุภาพ น้ำเสียงที่ไพเราะ นุ่มนวล ตามจังหวะของเนื้อหา พูดตรงไปตรงมา จูงใจให้เห็นคล้อยตาม ทำให้มีผู้สูงอายุสนใจติดตามการเผยแพร่ธรรมะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของท่าน (พระอธิการสมบุรณ์ สิริปัญโญ. 2557 : สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุป วิธีการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา แก่ผู้สูงอายุของ พระอริการสมบูรณ สิริปัญโญ มี 3 แนวทาง คือเผยแพร่โดยตัวท่านเอง เผยแพร่ผ่านสื่อวัตถุและเผยแพร่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากที่ท่านมองเห็นว่าธรรมะต้องดำเนินด้วยสิ่งมีชีวิต หรือสอนธรรมะต้อง สอนจากสิ่งมีชีวิต จึงนำไปกำหนดเป็นหลักการการเผยแพร่ธรรมะที่เรียกว่า “ธรรมะทัศนศึกษา” เป็นการศึกษาระบบธรรมะจากการเห็น ไม่ว่าจะเป็นการเผยแพร่ในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อวัตถุ และสื่อ อิเล็กทรอนิกส์

2.7.7 ปัญหาการเผยแพร่ธรรมะของพระอริการสมบูรณ สิริปัญโญ

พระอริการสมบูรณ สิริปัญโญ (2557 : สัมภาษณ์) ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาใน การเผยแพร่ธรรมะ โดยแยกปัญหาตามสื่อประเภทต่างๆ สรุปได้ดังนี้

1) สื่อบุคคล

เนื่องจากการเผยแพร่ธรรมะด้วยการเทศน์และบรรยายในเชิงรับมากกว่าเชิงรุก ทำให้พุทธศาสนิกชนไม่รู้จักและขาดโอกาสรับฟังการเทศน์จากท่าน แต่การเผยแพร่ธรรมะที่ประสบผลสำเร็จเป็นการเผยแพร่ผ่านภาพและวัตถุสัญลักษณ์ เช่น รูปปูนปั้นเกี่ยวกับนรก-สวรรค์ ต้นไม้ธรรมะ เป็นต้น ซึ่งเป็นการใช้สัญลักษณ์ที่สามารถทำให้พุทธศาสนิกชนบางคนสามารถเข้าถึงหลักธรรมได้โดยไม่ต้องฟังเทศน์ นอกจากนี้ ยังจัดกิจกรรมด้วยการฝึกอบรมธรรมะอยู่เสมออย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการขยายความธรรมะให้พุทธศาสนิกชนเข้าได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โครงการวัดสแตย์ที่ให้พุทธศาสนิกชนสามารถเข้าไปพักผ่อนปฏิบัติธรรมได้

2) สื่อสิ่งพิมพ์

มีการเผยแพร่ธรรมะด้านสื่อสิ่งพิมพ์และออกจำหน่ายเป็นจำนวนน้อย ทำให้การเผยแพร่ไม่กว้างขวาง ทั้งที่ท่านเขียนบรรยายธรรมะได้ดี

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ใช้ช่องทางการเผยแพร่ธรรมะทางสื่ออินเทอร์เน็ต วิทยู แต่ไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก เนื่องจากช่วงเวลาออกอากาศไม่เหมาะสม

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระอริการสมบูรณ และพุทธศาสนิกชน สรุปได้ว่าท่านมีแนวคิดในการเผยแพร่ธรรมะด้วยการสงเคราะห์ และการแสดงภาพ วัตถุ และสัญลักษณ์มากกว่าการแสดงพระธรรมเทศนาโดยตรง เพราะต้องการให้คนเริ่มต้นด้วยใจ ที่อยากทำความดี มีจิตสำนึกอยากเข้าวัด ฉะนั้น การเผยแพร่ในลักษณะอื่น จึงไม่ค่อยใช้มากนัก

2.8 สรุปปัญหา อุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

ปัญหา อุปสรรค จากการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ สามารถแบ่งตามรูปแบบของสื่อได้ ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ปัญหาที่พบจากการเผยแพร่ด้วยสื่อบุคคลนั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของเวลาที่ได้รับนิมนต์ไปเทศน์ พระสงฆ์ไม่สามารถไปเทศน์ได้ทุกครั้งอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาในเรื่องของเวลาในการเทศน์หรือบรรยายที่มีน้อย การที่จะทำให้ผู้รับการเผยแพร่ที่มีจริตอย่างหลากหลายอารมณ์ได้รับรู้และเข้าถึงธรรมะได้ในเวลาที่พร้อมกันหรือใกล้เคียงกันจึงเป็นเรื่องที่ทำได้อย่างยากสำหรับพระสงฆ์ทั่วไป

นอกจากนี้ พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์การเผยแผ่ธรรมะ มีเทคนิคและวิธีการอันโดดเด่นเป็นที่ชื่นชอบแก่ผู้รับการเผยแผ่หรือผู้ฟัง ส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง และเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ จึงทำให้การรับกิจนิมนต์ไปเทศน์หรือบรรยายได้น้อย ทำให้พุทธศาสนิกชนได้รับการเผยแผ่ไม่ทั่วถึง อีกทั้งพระสงฆ์บางรูปเน้นการบรรยายธรรมเฉพาะกลุ่ม เฉพาะวัย ทั้งที่ท่านมีความสามารถเผยแผ่ธรรมะได้ดีกับทุกกลุ่มและทุกวัย ทำให้กลุ่มวัยต่าง ๆ ไม่ได้รับอรรถรสจากการเผยแผ่ธรรมะ อันหลากหลายของพระสงฆ์แต่ละรูป ยิ่งไปกว่านั้นจากภารกิจประจำของพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีมาก ทำให้การเผยแผ่เชิงรุกสามารถทำได้ภายใต้ข้อจำกัด

สำหรับการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับโครงการในการเผยแผ่ธรรมะ พุทธศาสนิกชนแทบทุกวัยไม่ค่อยให้ความสนใจและเข้าร่วมมากนัก เนื่องจากไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมกิจกรรม ประกอบกับคนไม่ค่อยมีเวลา ส่วนใหญ่มักมีภารกิจส่วนตัว

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ของพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ได้ เขียนบทความ หรือเรื่องเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะออกเผยแผ่มากนัก ส่วนที่เขียนเกี่ยวกับการเผยแผ่ ธรรมะก็มีบ้างแต่จำนวนน้อย ทำให้พุทธศาสนิกชนขาดโอกาสในการศึกษาธรรมะที่หลากหลาย โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทนิตยสารและวารสาร ผู้รับการเผยแผ่กลุ่มนี้จึงได้รับการเผยแผ่ธรรมะที่ขาดตอนไม่ต่อเนื่อง

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์นั้น ถ้าเป็นสื่อวิทยุ โทรทัศน์ มักจะมีปัญหาในเรื่องของเวลาออกอากาศที่ยังไม่เหมาะสม คือ มักจะออกอากาศในช่วงที่พุทธศาสนิกชน พักผ่อน หรือไม่ก็ยุ่งอยู่กับการทำงาน หรือออกอากาศในเคเบิลทีวี หรือสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม จึงทำให้การเผยแผ่ธรรมะทางวิทยุ โทรทัศน์ในปัจจุบันไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก

นอกจากนี้การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกรูปแบบนี้ พระสงฆ์ไม่อาจ จำกัดเนื้อหาให้ตรงกับวัย และจริตของพุทธศาสนิกชนได้ ทำให้พระสงฆ์ต้องเผยแผ่ ในลักษณะเป็นกลาง ๆ พระสงฆ์ไม่อาจใช้เทคนิคและลีลาในการเผยแผ่ธรรมะให้เหมาะสมได้อย่างเต็มที่ ยิ่งไปกว่านั้น พระสงฆ์บางรูปยังมีประสบการณ์การเผยแผ่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ไม่มากนัก และใช้วิธีการถูกใจคนเป็น บางกลุ่มเท่านั้น ทำให้การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อประเภนี้โดยรวม ไม่บังเกิดผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควร รวมถึง การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ยังขาดการนำวิธีการตลาดมาใช้เพื่อดึงดูดผู้รับการเผยแผ่ให้ขยาย วงกว้างขึ้น

2.8.2 ข้อเสนอแนะในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

ในส่วน of ข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชน ซึ่งสามารถแยกออกมาเป็นรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ดังนี้

1) การเผยแผ่พระพุทธรูป ต้องมีการนำยุทธวิธีแบบเชิงรุกให้มากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งพระสงฆ์ทั้ง 7 รูป ได้ทำอยู่ในทุกวันนี้ เป็นแนวทางที่เป็นแบบอย่างได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการผสมผสานนำจุดเด่นของแต่ละท่านไปใช้กับพระสงฆ์ทั่วไปก็จะทำให้การเผยแผ่ธรรมะเป็นที่แพร่หลายออกไปทั่วถึงพุทธศาสนิกชนทุกจังหวัดในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศไทยที่เป็นจุดศูนย์

รวมของพุทธศาสนิกชน ทั้งนี้ การเผยแพร่ธรรมะในเชิงรุกนั้นเป็นการนำเสนอสิ่งที่ดี ๆ ให้แก่พุทธศาสนิกชนถึงที่ โดยเฉพาะผู้ที่มีความสนใจในการฟังธรรมะ ติดตามการเผยแพร่ธรรมะ แต่ไม่มีเวลาและเดินทางไปวัดไม่สะดวก

2) ควรมีการพัฒนาเทคนิค รวมไปถึงฝึกการใช้ภาษาสำหรับใช้ในการบรรยายธรรมะและการเผยแพร่ธรรมะให้ถูกต้อง ซึ่งอาจส่งผลให้กลุ่มผู้รับฟังการบรรยายในครั้งนั้น ๆ เกิดความสับสน ถึงแม้ว่าจะเป็นคำตลกขบขัน ขวนหัวเราะก็ตาม

3) พระนักเผยแผ่ควรมีการปรับตัวให้ทันสมัยมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่สามารถส่งผ่านถึงต่างประเทศได้เพราะสื่อเหล่านี้ล้วนมีแต่ประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธานุศาสนาระดับกว้างทั้งสิ้น เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น

4) การเผยแผ่เชิงรุก หรือการรุกคืบให้การเผยแผ่เข้าไปในกลุ่มกลุ่มคนวัยเด็ก วัยรุ่น คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ และรุกคืบอย่างสม่ำเสมอ เพราะพุทธศาสนิกชนทุกวันนี้ ควรให้ความสนใจในเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมมากเป็นพิเศษ ทุกกลุ่มมีความเสี่ยงต่อสิ่งเร้าที่สามารถถูกสิ่งชั่วร้ายให้เกิดผลกระทบในแง่ลบต่อชีวิตได้ง่าย

5) ในแต่ละเทคนิคหรือวิธีการเผยแผ่ธรรมะ ควรมีสื่อวิธีการสอนเฉพาะกลุ่มผู้ฟัง

ตาราง 2 สรุปรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อประเภทต่าง ๆ

กลุ่มเป้าหมาย	ลักษณะ/จริต	รูปแบบของสื่อ	วิธีดำเนินการ	ผลที่จะเกิดขึ้น
เด็ก	ธรรมชาติของจิตของเด็ก เล็กเป็นวัยที่อยากรู้ อยากรู เห็น ชอบตั้งคำถาม ช่างคิด ช่างสงสัย เอาแต่ใจตัวเอง ชอบจินตนาการ หรือแสดงบทบาทสมมุติ ชอบเข้าร่วมทำกิจกรรม ถ้าหากเป็นเด็กโต มักชอบเลียนแบบบุคคลที่ตนเองประทับใจ มักมีโลกส่วนตัวสูง อย่างไรก็ตาม วัยนี้ยังควบคุมตนเองไม่ได้ และเอาแต่ใจตนเองสูง	สื่อบุคคล	การเทศน์ การบรรยาย สนทนา ตอบปัญหา ภายใต้อายุ ยุทธ์ เล่านิทานชาดก เรื่องเกี่ยวกับการแสดงอิทธิฤทธิ์ ปราฏิหาริย์ ยกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน และเรื่องคุณธรรมของเด็ก ยกบุคคลตัวอย่างที่มีความดีและได้รับความชื่นชม แทรกเรื่องราวที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน คำพูดตลก แทรกสื่อกิจกรรม เช่น พาไปดูของจริง การเล่นเกมการวาดภาพ ร้องเพลง สวดมนต์ นั่งสมาธิ แม่เมตตา การบวชนเณรภาคฤดูร้อน ค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม	ผู้เผยแพร่ได้พบเด็กโดยตรง ซึ่งมีผลดีต่อการปรับเนื้อหาและกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับจริตและความต้องการของเด็กในขณะนั้น การที่เด็กได้เข้าร่วมกิจกรรม ทำให้ผู้เผยแพร่สามารถสอดแทรกธรรมะได้เป็นระยะ ๆ ตามสถานการณ์ ทำให้เด็กมีการพัฒนาด้านอารมณ์ สังคม จิตใจ และกิจกรรมที่สนุกสนาน ทำให้เด็กไม่เบื่อ เป็นเด็กที่มีคุณธรรมจริยธรรม มีความซื่อสัตย์ สุจริต ความกตัญญูกตเวที ความมีระเบียบวินัย มีความเมตตา เป็นต้น
		สื่อสิ่งพิมพ์	หนังสือการ์ตูนธรรมะ ที่มีภาพวาดน่ารัก สีสดใส งดงาม มีเนื้อเรื่องที่แสดงถึงการมีอิทธิฤทธิ์ ปราฏิหาริย์ เรื่องที่เกิดขึ้นปกติในชีวิตประจำวันของเด็กด้วยลีลาที่สร้างอารมณ์ขัน แทรกด้วยข้อคิด ภาษาง่าย ๆ ไม่ต้องแปลความหมาย อ่านแล้วเข้าใจได้ทันที มองเห็นภาพได้ชัดเจน	สร้างความสนใจให้กับเด็กได้ดีและเด็กพร้อมที่จะติดตาม เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมและยกระดับจิตใจให้กับเด็ก สร้างนิสัยรักการอ่านหนังสือ ทำให้เป็นผู้ใหญ่ที่จิตใจดีในอนาคต

ตาราง 2 (ต่อ)

กลุ่มเป้าหมาย	ลักษณะ/จริต	รูปแบบของสื่อ	วิธีดำเนินการ	ผลที่จะเกิดขึ้น
		สื่ออิเล็กทรอนิกส์	อีบุ๊ก เป็นสื่อที่让孩子สามารถอ่านได้ทุกที่ โดยเฉพาะหนังสือธรรมะการ์ตูน หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์จำพวกการ์ตูนพูดได้ (Talking computer) ซีดี ดีวีดี วีซีดี การ์ตูนธรรมะ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่จัดหาอุปกรณ์เทคโนโลยีให้กับเด็ก	เด็กได้รับการเรียนรู้การใช้อุปกรณ์สมัยใหม่กับการเผยแพร่ธรรมะ เด็กได้เรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมจากการได้เห็นภาพจริงเรื่องจริงผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นการกระตุ้นเสริมสร้างคุณธรรมให้มีในตัวเด็ก ทำให้เด็กได้รับการซึมซับธรรมะอย่างมีความสุข
วัยรุ่น	ธรรมชาติของวัยรุ่นเป็นวัยแห่งความเพ้อฝัน ชอบจินตนาการ ใจร้อน อารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย ต้องการการยอมรับจากผู้อื่น โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน ชอบแสดงออก แสดงออกในสิ่งที่ตนเองชอบและมีความถนัด ชอบเข้าร่วมกิจกรรม	สื่อบุคคล	เผยแพร่ในรูปแบบของการเทศน์ การบรรยาย การสนทนา การตอบปัญหา การจัดกิจกรรม	ได้รับการแทรกซึมธรรมะเข้าสู่จิตที่ละน้อย บ่อย ๆ จนวัยรุ่นเกิดการยอมรับ ศรัทธา ใฝ่ธรรมะ จนยอมเปลี่ยนพฤติกรรมให้อยู่ในโลกแห่งความจริงมากกว่าความเพ้อฝัน
		สื่อสิ่งพิมพ์	เผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของหนังสือ พ็อคเก็ตบุ๊ก วารสาร นิตยสาร ด้วยการยกเอาเรื่องราวเหตุการณ์เกี่ยวกับปัญหาความรัก มีภาพที่สวยงามน่ารัก ประกอบให้เข้ากับเนื้อหาด้วยข้อความสั้น ๆ มีการใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นคำคม และข้อคิดสะกิดใจ พร้อมทั้งยกพุทธศาสน	ทำให้วัยรุ่นเป็นคนรักการอ่าน ทำให้มีสติและสมาธิ คิดดี ทำดี เปลี่ยนจริตไปในทางที่ดีขึ้น มีระเบียบวินัย

ตาราง 2 (ต่อ)

กลุ่มเป้าหมาย	ลักษณะ/จริต	รูปแบบของสื่อ	วิธีดำเนินการ	ผลที่จะเกิดขึ้น
	อยากเด่น อยากดัง ชอบ เป็นผู้นำ ชอบที่จะแสวงหา อยากให้มีคนรู้จักมาก ๆ ชอบอิสรภาพ ไม่ชอบอยู่ใน กฎเกณฑ์	สื่ออิเล็กทรอนิกส์	สุภาพจิตที่เหมาะสมกับวัย สร้างอารมณ์ขันในสาระของ ธรรมะเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน การบรรยาย สนทนา และตอบคำถามเผยแผ่ธรรมะผ่าน อินเทอร์เน็ต โลกโซเชียล ทีวี วิทยุ เนื่องจากวัยรุ่นต้องการ สิ่งที่แปลกใหม่ การจัดที่ตั้งจุดความสนใจวัยรุ่น เช่น มี ภาพที่สวยงาม ใช้ถ้อยคำสั้น ๆ ทั้งข้อคิด คำคม พุทธ สุภาพจิต ภาษาที่เรียบง่าย มีการเปรียบเทียบกับข้อ อุปมาอุปไมย การยกอุทาหรณ์ และเล่าเรื่องสิ่ง เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น	มีความปรารถนาอยากสนทนาธรรมกับเพื่อน อยากสอนธรรมะให้กับผู้อื่น อยากแชร์ ความคิดเกี่ยวกับธรรมะ อยากเข้าร่วมกิจกรรม ธรรมะอยู่เสมอ
คนวัยทำงาน	เป็นวัยสร้างครอบครัว มี หน้าที่และความรับผิดชอบ มากขึ้น ต้องประสบกับ ความตึงเครียดทางอารมณ์ ต้องการเกียรติและการ ยอมรับจากสังคม ต้องการ	สื่อบุคคล	การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ตอบปัญหา โดยเน้น วิธีการธรรมะสักัจฉา ด้วยการยิงคำถาม แล้วให้คนวัย ทำงานคิดวิเคราะห์หาคำตอบ วิธีการสอนแบบอริยสัจ ด้วยการเอาปัญหาที่เกี่ยวข้องเป็นตัวตั้ง เช่น ปัญหา ครอบครัว ปัญหาการทำงาน ไม่สอนตามลำดับ แต่สอน เอาเฉพาะเรื่อง เช่น ธรรมกับการเป็นผู้นำ ธรรมะกับการ ครองชีวิต ถ้าหากเป็นการเทศน์	ผู้รับการเผยแผ่เกิดความรู้แจ้ง เห็นจริงใน ปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งในชีวิตส่วนตัวและสังคม รู้ หลักหรือวิธีการในการแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี เข้าใจในหลักธรรมที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับ ครอบครัว การงาน และสังคม

ตาราง 2 (ต่อ)

กลุ่มเป้าหมาย	ลักษณะ/จริต	รูปแบบของสื่อ	วิธีดำเนินการ	ผลที่จะเกิดขึ้น
	<p>ความสุขสมหวังในชีวิตเป็นอย่างสูง</p>	<p>สื่อสิ่งพิมพ์</p>	<p>บรรยาย สุนทรธรรมะที่ใช้เวลานานก็มักจะมีการยกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาชีวิตและปัญหาสังคมสอดแทรกด้วยการยกพุทธศาสนสุภาษิต ข้อคิด คำคม ประชญามาประกอบการบรรยาย สุดท้ายก็จะมีการจัดกิจกรรมประกอบ เช่นการสวดมนต์ ไหว้พระ และนั่งสมาธิ</p>	<p>เกิดความรู้ความเข้าใจในชีวิต พร้อมทั้งวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง ทั้งปัญหาชีวิตส่วนตัวและสังคม ละ ลด เลิก ในความ มีอึดตาของตัวเองลงได้ในระดับหนึ่ง ลดกิเลส ตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ที่เกาะติดในใจได้ ทำให้เกิดการปรับใจอยากทำบุญสุนทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ลดลาภ ยศ สรรเสริญ กามสุข ทำให้เป็นผู้นำที่ดีได้</p>

ตาราง 2 (ต่อ)

กลุ่มเป้าหมาย	ลักษณะ/จริต	รูปแบบของสื่อ	วิธีดำเนินการ	ผลที่จะเกิดขึ้น
			<p>ความเพลิดเพลิน คลายเครียด ผ่านรูปภาพที่น่ารัก สีสดใส</p>	
		<p>สื่ออิเล็กทรอนิกส์</p>	<p>เผยแพร่ธรรมะผ่านอินเทอร์เน็ต ไลน์ เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ อีบุ๊ก โทรศัพท์มือถือ ซีดี ดีวีดี วีซีดี ด้วย การบรรยาย สันทนา และตอบคำถาม ภายใต้เทคนิคที่ดึงดูดความสนใจคนวัยทำงาน เช่น ภาพที่สีสันสดใสดังงาม ประทับด้วยเสียงดนตรี ใช้ถ้อยคำง่าย ๆ เป็นลักษณะคำคม ข้อคิด พุทธศาสนสุภาษิต ประโยคสั้น ๆ มีการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปไมย การยกอุทาหรณ์ และเล่าเรื่องสิ่งที่เกี่ยวข้องกับคนวัยทำงานประกอบ</p>	<p>ทำให้เกิดปัญหาที่สว่างไสว ส่งผลทำให้มีจิตใจผ่องใส สะอาด บริสุทธิ์ นำไปสู่การคิดถูก ทำถูก พูดถูก สามารถพิจารณาสรรพสิ่งทั้งหลายได้ตรงตามเป็นจริง แยกแยะผิดชอบชั่วดี ทำให้ชีวิตพบแต่ความสุข</p>

ตาราง 2 (ต่อ)

กลุ่มเป้าหมาย	ลักษณะ/จริต	รูปแบบของสื่อ	วิธีดำเนินการ	ผลที่จะเกิดขึ้น
ผู้สูงอายุ	วัยที่มีการสะสมความรู้ ประเพณี วัฒนธรรม ต่าง ๆ มาอย่างมากมาย เป็นวัยที่ทำหน้าที่เป็นครูของสังคม สอนคนรุ่นต่อไปให้ได้รับมรดกที่ดีงาม จึงทำให้ผู้สูงอายุ	สื่อบุคคล	การเทศน์ การบรรยาย การปาฐกถา การสนทนา ตอบปัญหา การจัดกิจกรรม ภายใต้เทคนิค 8 วิธี คือ การยกเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เล่านิทานชาดก และยกอุทาหรณ์มาประกอบ สอดแทรกमुखตลก มีการเปรียบเทียบ ด้วยข้ออุปมาอุปไมย มองเห็นภาพชัดเจน แทรกด้วยเรื่องที่สร้างอารมณ์ขัน สรุปรเรื่องด้วยการยกพุทธศาสน	ลดการมีทิฐิและลตอ้ตตา ละการไม่รู้ไม่เข้าใจ ละการยึดถือจากสิ่งของตน เคยยึดถือมาอย่างผิด ๆ ให้เป็นคนที่มีปัญญาและเหตุผล ละสิ่งที่ไม่ดีที่ละเล็กทีละน้อย ทำให้เป็นที่พึ่งที่ปรึกษาของลูกหลาน ลดความโลภ ความโกรธ ความหลงลงได้

ตาราง 2 (ต่อ)

กลุ่มเป้าหมาย	ลักษณะ/จริต	รูปแบบของสื่อ	วิธีดำเนินการ	ผลที่จะเกิดขึ้น
	<p>ต้องการเพื่อน พูดคุยในเรื่องต่าง ๆ ทำให้วัยรุ่น และคนทำงาน เห็นห่าง ผู้สูงอายุ ต้องการความสงบ ทางด้านจิตใจ มี ความพร้อมและ การยอมรับด้าน สังขาร</p>	<p>สื่อสิ่งพิมพ์</p>	<p>สุภาชิต ข้อคิด คำคม สุดท้ายมีการจัด กิจกรรมด้วยวิธีการสวดมนต์ นั่งสมาธิ แผ่เมตตา เดินจงกรม เดินทาง ท่องเที่ยวทำบุญต่างแดน ทำบุญตัก บาตรในตอนเช้า การปล่อยปลา ให้ อาหารสัตว์ เป็นต้น</p> <p>เผยแผ่ธรรมะในรูปของหนังสือ พ็อค เก็ตบุ๊ก วารสาร นิตยสาร ใช้ศิลปะ การนำเสนอเน้นเรื่องเป็นตอน ๆ ไม่ ยาวมากนัก มีภาพประกอบ เพื่อความ สวยงามและคลายเครียด รูปเล่มสบาย ๆ ภาษาที่เรียบง่าย ใช้คำคม ข้อคิด ทำให้ไม่น่าเบื่อ จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับ กรรม และการปล่อยวางชีวิต แต่ไม่ ประมาทในต่อการดำรงชีวิต ทำจิตให้ เป็นกัลยามิตร อิทธิบาทสี่ เพื่อสุขภาพ ทำให้อายุยืนยาวนาน สอดแทรกด้วย</p>	<p>ทำให้ผู้สูงอายุเข้าใจธรรมะได้อย่างชัดเจน ส่งผลให้เกิดความรู้ ความเห็น ที่ถูกต้อง รู้จักตนเองตามความเป็นจริง รู้จักปลง รู้จักปล่อยวาง ดำเนิน ชีวิตอย่าง</p>

ตาราง 2 (ต่อ)

กลุ่มเป้าหมาย	ลักษณะ/จริต	รูปแบบของสื่อ	วิธีดำเนินการ	ผลที่จะเกิดขึ้น
		สื่ออิเล็กทรอนิกส์	<p>เรื่องนิทานชาดก และนำเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นเป็นข้อคิดเตรียมใจให้ความแต่ความดี เน้นให้เร่งสะสมบุญไว้เผยแผ่ธรรมะผ่านวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ไลน์ เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ อีบุ๊ก โทรศัพท์มือถือ ซีดี ดีวีดี วีซีดี มีเสียงเพลงสวดมนต์ หรือทำนองดนตรีประกอบ มีข้อคิด คำคม ใช้ภาษาพื้นถิ่น มีการยกพุทธสุภาษิต ข้อติดคำคม ยกเหตุการณ์และเหตุการณ์ที่ผู้สูงอายุสนใจเป็นข้อสนทนา ใช้การเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย มีภาพและเสียงที่สอดคล้องกับเนื้อหา</p>	<p>มีใจฝักใฝ่บุญกุศล มีความกระตือรือร้นปรารถนาอยากสนทนาธรรม อยากเผยแผ่ธรรมแก่ผู้อื่นอย่างกว้างขวาง อยากแลกเปลี่ยนและโต้ตอบความรู้เกี่ยวกับธรรมะ</p>

ตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

จากที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระสงฆ์ทั้ง 7 รูป และพุทธศาสนิกชนทั้งวัยเด็ก วัยรุ่น คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ รวมจำนวน 265 รูป / คน (รายชื่อตามภาคผนวก ข) และจากการประชุมเชิงปฏิบัติการ เมื่อวันที่ วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558 ณ ห้องประชุม 901 ชั้น 9 สำนักงานอัยการสูงสุด ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติฯ อาคารราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (อาคาร เอ) ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร มีเข้าร่วมประชุม 60 รูป / คน (รายชื่อตามภาคผนวก ข) พบว่า พระสงฆ์แต่ละรูปใช้รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะให้แก่คนแต่ละวัยคล้ายคลึงกัน รูปแบบแต่ละรูปแบบก็มีความเหมาะสมกับคนแต่ละวัย ทั้งนี้พระสงฆ์จะใช้รูปแบบภายใต้พื้นฐานจริตของคนในวัยนั้น ส่วนใหญ่จะแบ่งรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะออกเป็น 3 รูปแบบ คือ สื่อบุคคล ได้แก่ การเทศน์ การบรรยายธรรม และการแสดงปาฐกถา สื่อสิ่งพิมพ์ แบ่งเป็น หนังสือ พ็อคเก็ตบุ๊ก นิตยสาร วารสาร และหนังสือพิมพ์ ส่วนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ประกอบด้วย อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ โทรศัพท์ ซีดี ดีวีดี วีซีดี วิดีโอ โทรศัพท์ เทปคาสเซ็ท วีดีโอ และอีบุ๊ก (e-book) นอกจากนี้ ยังมีสื่อกิจกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นการจัดโครงการฝึกอบรม สื่อแต่ละประเภท พระสงฆ์ทุกรูปใช้กับคนทุกวัย เพียงแต่ใช้กลวิธีในการเผยแพร่ที่แตกต่างกัน ความสำเร็จในการเผยแพร่โดยใช้รูปแบบทั้ง 3 รูปแบบนั้น มีผลสำเร็จของคนแต่ละวัยแตกต่างกัน ดังนี้

3.1 รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนวัยเด็ก

รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่เหมาะสมกับวัยเด็ก คือ

1) สื่อบุคคล

การเทศน์และการบรรยายธรรม โดยปกติคนวัยเด็กจะมีธรรมชาติของจริตที่มีพฤติกรรมอยากรู้ อยากเห็น เจ้าความคิด ช่างสงสัย ชอบจินตนาการ ชอบแสดงบทบาทสมมติ ชอบทำกิจกรรม และชอบเลียนแบบ เด็กจึงสนใจในการฟังธรรมะ เมื่อมีพระสงฆ์ที่มีลีลาการเทศน์ที่สนุกสนาน เป็นที่ชื่นชอบของเด็กมาแสดงธรรม ประกอบด้วยเทคนิคหรือวิธีการสอน นับตั้งแต่การแสดงออกของบุคลิกภาพ พฤติกรรม เช่น ความมีเมตตาสูง ความเป็นกันเองกับเด็ก การเล่านิทานประกอบ ใช้การเปรียบเทียบ ยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ แทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนแบบตอบปัญหา แบบถามตอบ (ซักจ้อ) ประกอบกับการจัดกิจกรรม การนำไปชมสถานที่ต่าง ๆ หรือการทัศนศึกษา การเล่นเกม การใช้ภาพประกอบการเทศน์หรือบรรยาย การใช้อุปกรณ์เสริมในการสอน เช่น วัสดุทางคณิตศาสตร์ เป็นต้น พระสงฆ์จะใช้คุณลักษณะของเด็กดังกล่าวประกอบการเผยแพร่ด้วยการเทศน์และบรรยายธรรมโดยสอดคล้องกับจริตของคนวัยเด็ก ทำให้เด็กได้รู้ ได้ยิน ได้ฟัง ได้ซักถามข้อสงสัย ได้รู้และเข้าใจ เด็กสามารถถามตอบกับผู้เผยแพร่โดยตรง รูปแบบการเผยแพร่ด้วยสื่อบุคคลนี้จึงเป็นสื่อที่มีความเหมาะสมกับคนวัยเด็กมากที่สุด

นอกจากนี้ การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคล ยังมีในรูปของการจัดกิจกรรม เช่น การเข้าร่วมโครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน โครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรม และกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การเล่นเกม การต่อตัวไม้ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้มีความสอดคล้องกับจริตของเด็กที่ชอบทำกิจกรรม ชอบจินตนาการ เป็นต้น

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ที่มีความเหมาะสมกับคนวัยนี้ ได้แก่ หนังสือการ์ตูนธรรมะ เพราะเด็กชอบเห็นภาพมากกว่าอ่านคำบรรยาย ภาพหนึ่งภาพแทนคำพูดได้เป็นพัน ๆ คำ สามารถเข้าถึงใจเด็กได้มากกว่า

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การใช้ทอล์คกิ้งทอมแคท (Talking Tom Cat) โปรแกรมการ์ตูนพูดได้ ซึ่งบรรจุพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา บทกลอน บทเพลงมาช่วยสอน นอกจากนี้ยังมีหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หรืออีบุ๊ก (e-book) รูปแบบดังกล่าวนี้ มีความเหมาะสมกับคนวัยเด็กเป็นอย่างมาก เพราะเป็นรูปแบบการเผยแพร่ที่ตรงกับจริตของคนวัยเด็กมากที่สุด

3.2 รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนวัยรุ่น

รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่เหมาะสมกับวัยรุ่น คือ

1) สื่อบุคคล

การเทศน์และการบรรยายธรรม โดยธรรมชาติของจิตวัยรุ่น จะเป็นวัยแห่งความเพ้อฝัน อารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย ชอบจินตนาการ ชอบแสดงออก ชอบเข้าร่วมทำกิจกรรม อยากรเด่น อยากรดัง ชอบเป็นผู้นำ วัยรุ่นจึงให้ความสนใจในการฟังธรรมกับพระที่มีชื่อเสียงโด่งดัง แสดงธรรมด้วยบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใสศรัทธา น่าเชื่อถือ อักขระชัดเจน น้ำเสียงดี สละสลวย มีสัมผัสคล้องจองเป็นบทกลอน บทกวี มีการเล่นภาษา ดึงดูดความสนใจของวัยรุ่นด้วยการยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบเชื่อมโยงกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น มีการเปรียบเทียบ ยกอุทาหรณ์เข้าประกอบในเหตุการณ์ พร้อมยกสุภาษิต คำคม บทประพันธ์ โคลง และกลอนมาประกอบการบรรยาย แทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

รูปแบบการเทศน์หรือบรรยายธรรมะให้สอดคล้องกับความต้องการของวัยรุ่น ประกอบด้วยวิธีการ 4 ประการ คือ

(1) สันทิสสนา เป็นการอธิบายให้เห็นอย่างชัดเจนและแจ่มใส เสมือนกับการพาไปดูให้เห็นกับตาตนเอง

(2) สมหาทปนา ใช้การชักจูง ให้ออกตาม ให้เห็นจริง จนยอมรับและนำไปปฏิบัติให้เห็นผลตามนั้น

(3) สมุตเตชนา เป็นการสอนให้กลัวกลัว ให้เราใจ ปลูกใจ บังเกิดกำลังใจ ให้มีอุตสาหะ มั่นใจว่าจะทำสำเร็จ

(4) สัมปหังสนา ใช้การทำให้จิตใจเราเร่ง แขมขื่น ไม่เบื่อหน่าย และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะเห็นประโยชน์ในการปฏิบัติ

จากยุทธวิธีการสอนธรรมะ เพื่อให้วัยรุ่นสนใจและยอมรับดังกล่าวแล้ว การที่วัยรุ่นยังเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อของประเทศชาติ การสอน การเทศน์ของพระสงฆ์จึงต้องเพิ่มลีลาในการเทศน์หรือบรรยาย เพื่อเพิ่มแรงจูงใจให้วัยรุ่นประทับใจในการเผยแพร่และติดตามการเผยแพร่ธรรมะอย่างต่อเนื่อง ด้วยวิธีสนทนาธรรม (สากัจฉา) และแบบตอบปัญหา เพื่อให้วัยรุ่นสามารถซักถามในสิ่งที่สงสัยจนเข้าใจแจ่มชัด ยิ่งไปกว่านั้น การที่วัยรุ่นเป็นวัยที่ชอบความเพ้อฝัน ชอบสร้างจินตนาการ สร้างสวรรค์วิมานในอากาศ ทำให้วัยรุ่นมองทุกสิ่งเป็นสิ่งสวยงาม การใช้อุบายในการเผยแพร่ธรรมะจึง

ต้องสอดคล้องกับจิตนาการของวัยรุ่น ด้วยการสร้างบรรยากาศการฟังธรรมะ อย่างปลอดภัย แจ่มใส เพลิดเพลิน ไม่ตึงเครียด ไม่ให้วัยรุ่นรู้สึกอึดอัด และให้ความสำคัญกับวัยรุ่น

นอกจากนี้ ยังมีในรูปของการจัดกิจกรรม เช่น การเข้าร่วมโครงการค่าย จริยธรรมสำหรับเยาวชน เป็นต้น เป็นอีกสื่อหนึ่งสำหรับวัยรุ่นที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาและได้เข้าร่วม ซึ่งเป็นความโน้มเอียงที่วัยรุ่นยอมรับการเผยแผ่ธรรมะด้วยใจ สื่อกิจกรรมจึงต้องสอดแทรกการให้วัยรุ่นทำงานเป็นทีม การเป็นผู้นำ การเป็นผู้ตาม แทรกด้วยธรรมะของการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะวัยรุ่นต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่มีงานทำ มีครอบครัว การเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน จึงเป็นธรรมะที่มีความสำคัญสำหรับวัยรุ่น ซึ่งสามารถผสมกับการใช้สื่อบุคคลได้

จากคุณลักษณะของการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับจริตของคนในวัยรุ่น ก่อให้เกิดความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ และนับว่าสื่อบุคคลมีความเหมาะสมกับวัยรุ่นมากที่สุด

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ประเภทของสื่อในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีความเหมาะสมกับวัยรุ่น คือ พ็อคเก็ตบุ๊ก (Pocket book) เพราะหนังสือดังกล่าวมีการเผยแผ่ธรรมะด้วยการนำเสนอในสิ่งที่วัยรุ่นมักให้ความสนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะการนำเสนอเนื้อหาเป็นตอน ๆ ด้วยการยกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น เช่น เรื่องความรัก เป็นต้น การจัดทำรูปเล่มจะมีสีสันสวยงาม มีเนื้อหาไม่มาก เช่น การยกพุทธสุภาษิต สุภาษิต คำคม ปรัชญา บทประพันธ์ โคลงและกลอน ซึ่งสอดคล้องกับจริตของวัยรุ่น พร้อมทั้งมีการแทรกเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีการใช้ภาษาที่มีการสัมผัสคล้องจอง มีการเล่นคำเล่นภาษา ใช้ภาษาที่ร่วมสมัย มีการใช้ภาพที่มีสีสันสวยงาม น่ารัก โดยตลอดเล่ม ทำให้วัยรุ่นมองธรรมะเป็นเรื่องสบาย ๆ อ่านได้เรื่อย ๆ ไม่เป็นวิชาการ

ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้วัยรุ่นนิยมสื่อประเภท พ็อคเก็ตบุ๊ก จึงเป็นอีกสื่อหนึ่งที่ตรงกับความต้องการและมีเหมาะสมกับวัยรุ่น

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การเผยแผ่ธรรมแก่วัยรุ่นด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นอีกหนึ่งยุทธวิธีที่วัยรุ่นให้ความสนใจ วัยรุ่นเป็นวัยที่มีโทรศัพท์มือถือติดตัวกันแทบทุกคน การส่งข้อความสั้น ๆ (MMS) การติดต่อทาง Twitter เฟสบุ๊ก และไลน์ และการใช้อินเทอร์เน็ต จึงเป็นสิ่งที่วัยรุ่นจะนิยมใช้มาก การเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ผ่านช่องทางดังกล่าว ด้วยข้อความสั้น ๆ เป็นปรัชญา คำคม ภาษิต พุทธสุภาษิต ข้อคิดสะกิดใจ จึงเป็นการส่งธรรมะเข้าถึงวัยรุ่น การที่วัยรุ่นได้เข้าถึงธรรมะผ่านสื่อดังกล่าวย่อมสามารถแสดงออก แสดงความคิดเห็นได้อย่างปกติของวัยรุ่น สื่อประเภทนี้ จึงสอดคล้องกับวัยรุ่นในยุคปัจจุบันที่พระสงฆ์สามารถใช้เป็นช่องทางในการเผยแผ่ธรรมะได้

สำหรับเว็บไซต์ เป็นอีกโลกหนึ่งที่วัยรุ่นจะใช้ค้นหาความรู้ ติดต่อกับ การสร้างหน้าเฟสที่มีสีสันสวยงาม มีการจัดรูปภาพ และการจัดข้อความอย่างสวยงาม ย่อมเป็นจุดที่สร้างความสนใจของวัยรุ่น ให้ติดตามได้ การสอดแทรกธรรมะ จึงสามารถทำได้ทั้งเพลงธรรมะ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) ตลอดจนยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม ปรัชญา บทกลอน ตลอดจนสามารถยกข้อธรรมะในการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม พร้อมวิธีการแก้ไขตามหลักธรรม

รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะไม่ว่าจะเป็น สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกิจกรรม และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ดังกล่าว มีความเหมาะสมกับการเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนวัยรุ่นเป็นอย่างมาก

บทความที่ไม่ยาวนาน ทำให้สามารถอ่านได้เพลินเพลินในทุกโอกาสและทุกสถานที่ เช่น บนรถไฟฟ้า เป็นต้น เนื้อหาที่ไม่ตึงเครียด สบาย ๆ แต่ชวนไว้ด้วยธรรมะไว้ภายใน ประกอบกับศิลปะการใช้ตัวอักษร มีข้อคิดและคำคม ซึ่งทำให้คนวัยทำงานคลายจากความเครียดได้ และได้หลักธรรม ข้อคิดในการใช้ชีวิต รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะดังกล่าวนี้จึงได้รับการตอบรับจากคนวัยทำงานมาก

นอกจากนี้ ในหนังสือ หรือพ็อคเก็ตบุ๊ก (Pocketbook) บางเล่มยังนำพุทธวิธีในการเผยแพร่ธรรมะมาใช้ด้วย ทั้งการนำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์ และการเล่าเรื่องประกอบการเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ที่เป็นปัญหาเกี่ยวข้องกับคนวัยทำงาน มีการเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปไมย แทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีการสรุปเรื่องด้วยพุทธสุภาษิต คำคม บทประพันธ์ โคลง กลอน ทำให้สื่อสิ่งพิมพ์ได้รับความสนใจจากกลุ่มคนวัยทำงานมากขึ้น

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

คนวัยทำงานส่วนใหญ่มักจะใช้เวลาในการทำงาน การดูแลครอบครัวแทบตลอดทั้งวัน สร้างความเครียดขึ้นทั้งจากการงาน และปัญหาชีวิต จะมีเวลาว่างบ้างก็เพียงเล็กน้อย ทำให้คนวัยทำงานใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการติดต่อกับคนอื่น ได้แก่ อินเทอร์เน็ต ทวิตเตอร์ เฟสบุ๊ก ไลน์ ซึ่งพระสงฆ์ได้มีการเผยแพร่ธรรมะผ่านช่องทางดังกล่าวด้วย ทำให้คนวัยทำงานสามารถเข้าถึงธรรมะ เพื่อคลายความทุกข์เสริมความสุข และหากคนวัยทำงานอยากอ่านหนังสือธรรมะ (E-book) ก็สามารถโหลดอ่านหนังสือได้ นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีบริการส่งข้อความสั้น ๆ เป็นคำคม ปรัชญา ข้อคิด หรือพุทธสุภาษิต เตือนใจคนวัยทำงาน ซึ่งล้วนเป็นการเผยแพร่ธรรมะเชิงรุกที่สอดคล้องสภาพวิถีชีวิตของคนวัยทำงาน ทำให้สามารถที่เข้าถึงธรรมะได้ทุกที่ทุกเวลาตามต้องการ ไม่ต้องเสียเวลาเดินทาง

รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกิจกรรม และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ย่อมสอดคล้องวิถีชีวิตประจำวันกับจริตและความต้องการ ความพร้อมในการรับสื่อของคนวัยทำงานได้เป็นอย่างดีเหมาะสมและลงตัว

3.4 รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนผู้สูงอายุ

รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนผู้สูงอายุ คือ

1) สื่อบุคคล

พระสงฆ์จะเผยแพร่ธรรมะด้วยการเทศน์และการบรรยายธรรมะให้มีความสัมพันธ์กับจริตของผู้สูงอายุ คือ ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ได้สะสมความรู้ วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ มาอย่างมากมาย หรือเก็บเกี่ยวประสบการณ์ทั้งทางด้านชีวิตส่วนตัวและสังคมมาอย่างมาก จนกระทั่งมีความคิดว่าตนเองมีความรู้และประสบการณ์เพียงพอที่จะทำหน้าที่เป็นครูของสังคม อยากสอนคนรุ่นต่อไปให้ได้รับมรดกที่ดีงาม ผู้สูงอายุมักคิดว่าเวลาเหลือน้อยจึงต้องสั่งสมธรรมะและความดีไว้ให้มากที่สุด และต้องการความสงบ ไม่อยากเกี่ยวข้องกับปัญหาใด ๆ ความคิดดังกล่าวนี้ คนวัยสูงอายุจึงชอบฟังพระเทศน์ ชอบทำบุญกับพระที่วัด

การเผยแพร่ธรรมะด้วยการเทศน์และการบรรยายธรรม พบว่า ผู้สูงอายุให้ความสนใจในการฟังธรรมอย่างมาก เมื่อพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง มีบุคลิกภาพน่าเลื่อมใสศรัทธา น่าเชื่อถือ มีภูมิความรู้สูง มีความใจเย็น มีเมตตาสูง มีคำพูดที่ไพเราะ นุ่มนวล อ่อนหวาน มีวิธีการนำเสนอธรรมะที่ถูกต้องกับกับผู้สูงอายุ มีการยกอุทาหรณ์ และเล่านิทานชาดกประกอบ พร้อมกับยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบการบรรยาย แทรกเรื่องราวและคำพูดที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ในตอนท้ายของการเทศน์หรือการ

บรรยายก็จะสรุปลงด้วยการยกพุทธศาสนสุภาษิต ภาษิต คำคม และปรัชญา ทำให้ผู้สูงอายุชื่นชอบและประทับใจ

นอกจากนี้ ผู้สูงอายุให้ความสนใจและศรัทธาการฟังเทศน์หรือบรรยายธรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุประทับใจอย่างมาก คือ พระสงฆ์ใช้รูปแบบในการสอดคล้องกับความปรารถนาของผู้สูงอายุ คือ พระสงฆ์ใช้วิธีการสอนแบบบรรยายธรรมะสั้น ๆ มีการถามตอบ (ซักจรรยา) เพื่อให้ผู้สูงอายุได้แสดงความรู้ ความเข้าใจในธรรมะ หรือได้แสดงความคิดเห็น เป็นการกระตุ้น ระวัง ในการฟังธรรมของผู้สูงอายุ บางครั้งอาจจะแทรกด้วยวิธีการตอบปัญหา เพราะผู้สูงอายุหลาย ๆ คนชอบแสดงออกถึงภูมิความรู้ที่ได้เก็บเกี่ยวสะสมมา ในการตอบปัญหา หรือการถามตอบกับผู้สูงอายุ ก็จะมีการกล่าวชมเชย เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง หลังจากการเทศน์หรือบรรยายธรรมแล้ว พระสงฆ์จะให้ผู้สูงอายุลงมือปฏิบัติ เช่น การปฏิบัติกรรมฐาน กิจกรรมสงเคราะห์สาธารณะ การใส่บาตรร่วมกัน กระทำกิจกรรมร่วมกัน ถือกีฬาและอุบาสถกีฬา กิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับความปรารถนาในใจของผู้สูงอายุ ซึ่งต้องการพบปะสังสรรค์ พูดคุยกับเพื่อน การเผยแพร่ธรรมะด้วยรูปแบบการสอนด้วยสื่อบุคคลโดยการเทศน์หรือบรรยายธรรมะของพระสงฆ์ดังกล่าวนี้ มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุมากที่สุด

2) สื่อสิ่งพิมพ์

การเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ด้วยรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์แก่ผู้สูงอายุ นั้น สรุปความว่า เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ เพราะโดยธรรมชาติของผู้สูงอายุมักมีเวลาว่างมาก ใฝ่หาธรรมะ ชอบอ่านหนังสือธรรมะ หนังสือเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุหยิบจับ และหาอ่านได้ง่าย เทคนิคการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของหนังสือที่ถูกต้องของผู้สูงอายุ จะเป็นการเล่าเรื่อง ยกอุทาหรณ์ มีการยกบุคคลตัวอย่าง ประกอบ มีการเปรียบเทียบ ยกข้ออุปมาอุปมัย ตลอดถึงยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม ปรัชญา ชีวิตและสังคม บทประพันธ์ อีกทั้งใช้ภาษาง่าย ๆ มีภาพวาดที่มีความหมายสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องของการปล่อยวาง ความไม่ประมาท อิทธิบาท 4 เพื่อสุขภาพ ทำให้อายุยืน ไม่เครียด มีจิตใจที่สงบ (จิตถาวรนา) สิ่งเหล่านี้ ตรงกับจริตของผู้สูงอายุทั้งสิ้น สื่อสิ่งพิมพ์จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมกับวัยผู้สูงอายุ

3) สื่อกิจกรรม

รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุนั้น ส่วนใหญ่เท่าที่ปฏิบัติมาก็ประสบความสำเร็จสูง ซึ่งอยู่ในรูปลักษณะของโครงการฝึกอบรมปฏิบัติกรรมฐาน เพราะธรรมชาติของผู้สูงอายุชอบปฏิบัติธรรม และมีความเชื่อว่าการปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะการปฏิบัติกรรมฐาน ย่อมนำมาความสุขมาให้ทั้งภพนี้และภพหน้า นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมอื่น ๆ อาทิ การรณรงค์ปลูกต้นไม้ ตักบาตรตอนเช้า ผู้สูงอายุจะให้ความร่วมมือสูง เพราะผู้สูงอายุไม่โอกาสพบปะสังสรรค์เพื่อนฝูง เป็นต้น รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะแก่ผู้สูงอายุด้วยสื่อกิจกรรมดังกล่าวนี้ จึงมีความเหมาะสม มีความสอดคล้องกับจริตของผู้สูงอายุ

3.5 การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

จากการศึกษาวิจัยด้วยวิธีการสัมภาษณ์พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ตลอดถึงการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า

3.5.1 การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนวัยเด็ก คือ

1) สื่อบุคคล

พระสงฆ์จะใช้วิธีการเทศนา หรือบรรยายเป็นหลักใหญ่ บางครั้งอาจมีการนำภาพวาดมาประกอบ หรือใช้ภาพที่มีการเคลื่อนไหว เช่น ตัวหนังตะลุง มาประกอบการบรรยายธรรม พร้อมให้ตัวหนังตะลุงเคลื่อนไหวไปตามจังหวะที่พระบรรยาย ตามเรื่องที่สอน เพื่อให้เด็กเกิดความสนใจและสนุกสนาน แล้ว วิธีการเผยแพร่ที่เหมาะสมกับวัยเด็กก็คือการจัดให้มีกิจกรรมสำหรับเด็ก โดยให้เด็กได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกประเภท เช่น ให้เด็กดูภาพที่ปรากฏอยู่บนตาลปัตร เสื้อยืด และถุงผ้า แล้วเล่าเรื่องด้วยวิธีการถามตอบกับพระสงฆ์ พร้อมสอดแทรกคุณธรรมสำหรับเด็ก เช่น ความกตัญญู กตเวทิตะ ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย หน้าที่ความรับผิดชอบ หลังจากนั้นพระสงฆ์พระสงฆ์จึงมาสรุปธรรมะที่ต้องการสอนจากภาพ

อีกวิธีหนึ่งสำหรับการเผยแพร่ธรรมะให้แก่เด็ก ก็คือการบอกคุณธรรมสำหรับเด็ก แล้วให้เด็กวาดภาพบนตาลปัตร เสื้อยืด ถุงผ้า พัด แล้วแต่ที่เด็กจะคิดขึ้นมา แล้วจึงให้เด็กอธิบายหรือเล่าเรื่องตามภาพที่วาดว่ามีความเกี่ยวข้องกับคุณธรรมอย่างไร

หากเป็นเด็กเล็ก วิธีการที่เหมาะสมได้แก่ การให้เด็กวาดภาพพระบิณฑบาตสีบนภาพที่กำหนดมาให้ หลังจากนั้นพระสงฆ์จึงเล่าเรื่องธรรมะที่เกี่ยวข้องกับภาพที่ระบายสี ส่วนเด็กก็ได้นอกจากระบายสีแล้ว อาจให้เด็กจินตนาการแต่งเรื่องให้ฟัง เช่น ความวิริยะอุตสาหะ ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร

การจัดให้เด็กได้ดูรูปภาพบนฝาผนังโบสถ์ วิหาร ซึ่งเป็นเรื่องราวพุทธประวัติ และเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างความสนใจแก่เด็ก แล้วจึงอธิบายรูปภาพพร้อมแทรกคุณธรรม เช่น การอธิบายภาพนรก-สวรรค์ เกี่ยวกับการทำผิดศีล การทำดี ตลอดถึงผลจากการกระทำดังกล่าว

นอกจากการบรรยายประกอบภาพแล้ว การจัดให้เด็กเล่นเกม การนำตัวต่อไม้ มาต่อเป็นตัวอักษรภาษาอังกฤษ ที่สมบูรณ์แล้วจึงยกคำภาษาอังกฤษที่ขึ้นต้นด้วยตัวอักษรดังกล่าวที่ต่อได้มาสอนธรรมะ เช่น T ก็จะยกคำว่า Team Work หมายถึง การทำงานด้วยกันด้วยความสามัคคี ส่วนเกมอื่น ๆ เช่น แก้อัฒนตรี ซึ่งสามารถสอนในเรื่องของสมาธิ เป็นต้น

ส่วนกิจกรรมที่ได้รับความสนใจและประสบความสำเร็จสูง เป็นกิจกรรมการเผยแพร่ธรรมะด้วยการสร้างแรงจูงใจให้เด็กเข้าวัด ตลอดถึงผู้ปกครองก็นิยมส่งบุตรหลานเข้าวัด คือกิจกรรมให้พระสงฆ์ต่างชาติ หรือพระสงฆ์ที่มีความรู้สอนภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ แล้วค่อยสอดแทรกธรรมะให้เด็กซึมซับไปที่ละเล็กทีละน้อย หรือให้เด็กร่วมกันกวาดลานวัด เพื่อให้เด็กมีนิสัยบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม อันเป็นการพัฒนาด้านจิตใจของเด็กให้เป็นอริยชนในภายภาคหน้า นอกเหนือจากนี้การจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก ยังมีทั้งการบวชเณรภาคฤดูร้อน โครงการการอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็ก เป็นต้น

2) สื่อสิ่งพิมพ์

การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยเด็กในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ ใช้วิธีการนำเสนอภาพการ์ตูนธรรมะที่มีเนื้อหา หรือเรื่องราวอภินิหาร ให้ความสนุกสนานตื่นเต้น ประกอบกับมีการนำภาพ 3 มิติ เรียกว่า “Pop up Magazine” เพื่อสร้างความสนใจให้กับเด็กเพิ่มขึ้น หนังสือการ์ตูนธรรมะบางฉบับจะแทรกสมุดภาพวาดธรรมะให้เด็กระบายสี มีแบบทดสอบธรรมะทางจิตวิทยา

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

การพัฒนาารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยเด็กในรูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ใช้วิธีการของการใช้ภาพการ์ตูนเคลื่อนไหว หรือที่เรียกว่า แอนิเมชัน (Animation) ซึ่งมีเนื้อเพลงเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ การใช้สื่อประเภทตุ๊กตาพูดได้ (Talking Computer) พูดสอนธรรมะด้วยคำคม สุภาษิต พุทธสุภาษิต สั้น ๆ หรือให้เด็กคิดคำสอนธรรมะแล้วอัดเสียงลงไปทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หลังจากนั้นให้ตุ๊กตาพูดตามพร้อมแสดงท่าทางประกอบ พุทธสุภาษิต ภาษิต คำคมต่าง ๆ บางครั้งก็ประยุกต์เป็นเสียงเพลง

การใช้สื่อประเภทวิทยุ โทรทัศน์ มีหลากหลายรูปแบบ รูปแบบที่เป็นที่นิยม เช่น ธรรมะบันเทิง หรือเทศน์แอนดท์ออร์ค เป็นรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่มีทั้งการเทศน์ด้วยคำพูดตลก ภาษาร่วมสมัย แทรกด้วยการแสดงหรือร้องเพลง ประกอบท้ายสุดก็สรุปธรรมะด้วยพุทธศาสนสุภาษิต ภาษิต คำคม

การใช้สื่อ เว็บไซต์ (Website) ส่วนใหญ่เป็นสื่อที่มีลักษณะของสื่อผสม (Multimedia) คือมีทั้งตัวอักษรสำหรับบรรยายข้อความ มีรูปภาพแสดงให้เห็นทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว บางเว็บไซต์ มีเสียงบรรยายธรรมะให้ฟัง มีจุดดึงดูดที่สีสันทันตลก ภาพกราฟิก มีการตกแต่ง เว็บไซต์ ให้มีความสวยงาม บางเว็บไซต์ สามารถโต้ตอบกันได้อย่างทันทีทันใด การเสนอรูปภาพในเว็บไซต์ มีการเสนอรูปภาพกิจกรรมต่าง ๆ โดยแบ่งออกเป็นชุดภาพกิจกรรมเกี่ยวกับการเทศน์ การแสดงธรรมในสถานที่ต่าง ๆ

3.5.2 การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนวัยรุ่น
คือ

1) สื่อบุคคล

เป็นการเทศน์ หรือการจัดกิจกรรมที่เน้นความเป็นสุนทรีย์ ในเวลาเทศน์ เช่น การมีรูปประกอบ มีการเทศน์เป็นคำกลอน มีทำนองดนตรีประกอบ เรื่องที่เทศน์หรือบรรยายก็จะเป็นเรื่องราวของวัยรุ่น เช่น ความรัก การกตัญญู การรู้จักหน้าที่ มีการยกเหตุการณ์ที่วัยรุ่นประกอบ มีการตั้งชื่อสมมุติตัวละครให้ใกล้เคียงกับชื่อที่วัยรุ่นชอบ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้วัยรุ่นสนใจฟังเรื่องที่พระเทศน์ แล้วจึงสอดแทรกธรรมะตามจังหวะและโอกาส

2) สื่อสิ่งพิมพ์

มีการเสนอตั้งแต่รูปเล่มที่มีสีสันทันสวยงาม มีการตั้งชื่อเรื่องที่กระตุ้นความสนใจ เรื่องที่น่าตื่นเต้น มีสุนทรีย์ เช่น การเรียน รักวัยรุ่นรุ่นน่ารัก คีกล่าแต่้ม พ่อหนุ่มนักดาบ และสาวชาบูไร ออกหักไม่ยกตาย แอบเฝ้าสาวเซเลอร์มูน หลุยส์มาผ้าหลุด พรางชมพูกับผู้ชายสีม่วง มีเนื้อเรื่องที่วัยรุ่นสนใจ เช่น ความกตัญญูต่อบิดามารดา รักในวัยเรียน โรคเอดส์ ดิดเกม หรือเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตประจำวันที่วัยรุ่นพบเห็น หรือเป็นเผชิญ ซึ่งแต่ละเรื่องสามารถสอดแทรกธรรมะลงไปผสมกับการใช้บทเพลง กลอน คำศัพท์ที่วัยรุ่นนิยม มีภาพการ์ตูนน่ารัก สีสดสดใส คำอธิบายสั้น ๆ อาจเป็นข้อคิด คำคม

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

เน้นการนำเสนอในรูปแบบที่มีสุนทรีย์ จำพวก ภาพการ์ตูนน่ารัก สีสดสดใส ดนตรี มีบทกลอน บทเพลง และเสียงดนตรีประกอบ ส่วนเนื้อหาสอดแทรกด้วยโคลง กลอน คำคม พุทธศาสนสุภาษิต ภาษิต หรือเป็นเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวของการผจญภัย สนุก ตื่นเต้น

เว็บไซต์ ส่วนใหญ่นำเสนอในลักษณะของสื่อผสม (Multimedia) มีรูปภาพทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวประกอบคำบรรยายขยายข้อความสั้น ๆ มีเสียงบรรยายธรรมะ ทั้งตัวอักษรจะมีไม่มากนัก การสร้างความสนใจแก่ผู้รับฟัง จึงต้องเน้นถึงความสวยงาม สำหรับบรรยายข้อความ มีรูปภาพแสดงให้เห็นทั้งภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวประกอบ การสร้างความสนใจจึงเน้น ที่สีสัน ลวดลาย กราฟิก มีการตกแต่ง เว็บไซต์ให้มีความสวยงาม

ยูทูป (You Tube) เป็นช่องทางการเผยแพร่ธรรมะในอภิปรากรูปของวิดีโอ ทั้งภาพและเสียง หรือการตัดตอนที่พระเทศน์ตามที่ต่าง ๆ มาลง

iTunes เป็นช่องทางในการถ่ายทอดหรือเผยแพร่ธรรมะใน รูปแบบของไฟล์เสียง แบบ MP 3 ไฟล์วิดีโอ และไฟล์วีดิโอ และ App Store ซึ่งเป็นการเผยแพร่ธรรมะแอปพลิเคชัน (Application) บนโทรศัพท์มือถือ

ทวิตเตอร์ (Twitter) เป็นช่องทางในการเผยแพร่ธรรมะที่วัยรุ่น ให้ความสนใจ วิทยุโทรทัศน์ เป็นพิธีการเผยแพร่ธรรมะให้แก่เด็กวัยรุ่น ประกอบด้วยนิทาน หรือการ์ตูนที่สร้างขึ้นมาจากเรื่องราวทางศาสนา เป็นการนำเสนอเพื่อให้เกิดความบันเทิง เป็นภาพการ์ตูน Animation ที่เสนอเป็นตอน ๆ เนื้อหาสอดแทรกคติธรรม คุณธรรม จริยธรรม

3.5.3 การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนคนวัยทำงาน คือ

1) สื่อบุคคล

เป็นการเทศน์หรือการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นในเรื่องของอนาคตในการดำเนินชีวิต ความต้องการในความสำเร็จต่อการทำงาน เป็นวัยที่มีความเครียดสูง การพัฒนาการเผยแพร่ธรรมะด้วย สื่อบุคคลสำหรับคนวัยนี้ จึงต้องนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต สังคม และครอบครัว รายได้ การงาน และสุขภาพ เนื้อหาจะออกมาในรูปแบบที่ให้ความผ่อนคลาย เช่น ทำงานอย่างไรมีความสุข สอดแทรกด้วยคำคม และพุทธศาสนสุภาษิต มีการผสมมุขตลกบ้าง

ในเรื่องของกิจกรรมมีการนำเสนอกิจกรรมที่ทำให้คนวัยทำงานผ่อนคลายจากตรึงเครียด และเป็นการฝึกสมาธิ ได้แก่ การฝึกโยคะ และการออกกำลังกาย จุดมุ่งหมายคือ สอนให้คนวัยนี้รู้จักใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างสมดุล ทำให้คนวัยนี้มีโอกาสกลับมาพิจารณาจิตของตนเอง ทำให้เกิดการพัฒนาทั้งร่างกายและให้จิตใจเข้มแข็ง

นอกจากนี้ในกิจกรรมของการสวดมนต์ภาวนา มีการพัฒนาการเผยแพร่ด้วยวิธีการภาวนาเป็นบทเพลง ซึ่งเป็นการใช้ธรรมะบำบัด ยังเน้นการสอนให้รู้จักสังเกตตัวเองตลอดเวลา จิตใจไม่ฟุ้งซ่าน มีโอกาสได้พิจารณากิเลสที่ละตัว

การใช้ภาพวาดในการสื่อธรรมะด้วยการดูภาพวาด แล้วให้เล่าถึงเรื่องราวที่พบเห็นในรูปแบบของธรรมะ หรือนำธรรมะมาประยุกต์ เพื่อให้คนวัยทำงานได้ตระหนักรู้ถึงธรรมะต่าง ๆ ด้วยตนเอง อันเป็นหนทางให้คนวัยทำงานเกิดการคิดแก้ไขปัญหาจากธรรมะที่ฝังในจิตใจของแต่ละคนได้ ซึ่งเป็นรูปแบบของการฝึกใช้ธรรมะวิธีอริยสัจสี่ พระสงฆ์เพียงชี้นะประกอบการถามตอบ การตอบคำถาม และการสนทนาธรรมด้วยวิธีอริยสัจและธรรมสภาัจฉา

2) สื่อสิ่งพิมพ์

รูปแบบที่มีการพัฒนาการเผยแพร่ธรรมะที่เน้นเนื้อหาสาระ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต สังคม และครอบครัว การงาน รายได้ และสุขภาพ ซึ่งเป็นเรื่องที่คนวัยทำงานต้องการรู้

ส่วนการพัฒนาด้านรูปแบบที่มีสีสันสวยงาม กะทัดรัด มีภาพประกอบ เนื้อเรื่องไม่ยาวนัก สามารถอ่านจบได้เป็นตอน ๆ มีข้อคิด คำคม สุภาพ จะทำให้จดจำได้ง่าย

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

เนื่องจากวิถีชีวิตของคนในสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้คนวัยทำงานต้องเผชิญกับปัญหาชีวิตและสังคมมากขึ้นและซับซ้อนไปด้วย คนวัยทำงานจะมีสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากกว่าสื่อประเภทอื่น การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่สำหรับคนวัยนี้จึงต้องมีการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะ ที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องสะท้อนปัญหาชีวิต ผ่านทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ในรูปของละครที่ให้แง่คิดหรือสอนธรรมะในการแก้ไขปัญหา ในตอนท้ายจะการถามตอบ เช่น ละครเรื่องธรรมะติดปีก เป็นต้น

สำหรับการนำเสนอกิจกรรมของการสวดมนต์ภาวนาที่ใช้เสียงเพลงเป็นตัวกำหนดลมหายใจเข้าออก ทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นการให้เห็นภาพตัวอย่าง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ง่ายขึ้น และคนวัยทำงานสามารถทำตามได้ การสร้างสมาธิเป็นหนทางให้เกิดปัญญา

นอกจากนี้ การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เข้าถึงคนวัยทำงานได้อีกหลายช่องทาง เช่น ทวิตเตอร์ ยูทูป MP 3 ซีดี โทรศัพท์มือถือ เพราะ สามารถส่งข้อคิดสะกิดใจด้วยข้อความสั้น ๆ ผ่านโทรศัพท์มือถือ หรือดูการเทศน์หรือบรรยายธรรมะทาง ยูทูป เป็นต้น ทำให้คนวัยทำงานที่ไม่ค่อยมีเวลาส่วนตัวมากนักสามารถรับฟังธรรมะได้ตลอดเวลาทั้งเวลาเดินทาง และเวลาที่ว่างช่วงสั้น ๆ 5 - 10 นาที ดังนั้นการเผยแพร่ธรรมะทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จึงต้องสร้างความน่าสนใจกับคนวัยทำงาน เช่นการใช้ภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวที่สวยงาม มีคำบรรยายสั้น ๆ เข้าใจได้ง่าย อาจมีเสียงดนตรีประกอบเพื่อสร้างให้คล้อยตาม รวมถึงสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันในทันที เช่น ไลน์

3.5.4 การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชน

ผู้สูงอายุ คือ

1) สื่อบุคคล

ผู้สูงอายุมีความเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ ต้องการทำให้จิตใจสบาย เพราะฉะนั้นการพัฒนารูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะที่มุ่งเน้นการนำเสนอเนื้อหาธรรมะที่ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความสุขในบั้นปลายชีวิต เช่น การปล่อยวาง การไม่ประมาท โดยนอกจากรับฟังการบรรยายธรรมะแล้ว ผู้สูงอายุยังสนใจในการปฏิบัติ สนใจในสุขภาพที่ดีทั้งใจและกาย

วิธีการนำเสนอธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ จะเน้นการบรรยายธรรมะในช่วงแรก หลังจากนั้นจึงให้ผู้สูงอายุทำกิจกรรม ที่ได้รับการพัฒนาในรูปแบบนี้ ได้แก่ กิจกรรมการฝึกโยคะ และออกกำลังกาย สอนให้ใช้ชีวิตอย่างสมดุลสอดคล้องกับธรรมชาติ เสริมสร้างภาวะร่างกายและจิตใจที่เข้มแข็ง จิตที่เป็นสมาธิพิจารณาตัวตนได้อย่างถ่องแท้

นอกจากนี้ มีการภาวนาพร้อมบทเพลงประกอบ ยังมีการใช้ท่าทางประกอบเพลงเพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุข สนุก มีส่วนร่วม และเพื่อให้เกิดสมาธิไปกับท่าทางที่เคลื่อนไหว ฝึกจิตให้อยู่กับสิ่งที่กำลังกระทำอยู่ โดยส่วนใหญ่มีการปฏิบัติโดยคั่นระหว่างกิจกรรมอื่น หรือการบรรยายธรรมไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาชีวิตด้วยอาณาปานสติภาวนา นอกจากนี้ยังมีการสนทนา การถามตอบปัญหาธรรมกับผู้สูงอายุด้วย

2) สื่อสิ่งพิมพ์

สำหรับผู้สูงอายุ จะนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมเนียมปฏิบัติ สุขภาพ และรายได้ เป็นต้น นอกจากนี้เป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตด้วยการปล่อยวาง การไม่ประมาท โดยนำเสนอเนื้อหาในหนังสือธรรมะขนาดกะทัดรัด มีภาพประกอบที่สวยงาม สอดแทรก มีข้อคิด คำคม สุภาษิต เกี่ยวกับชีวิต

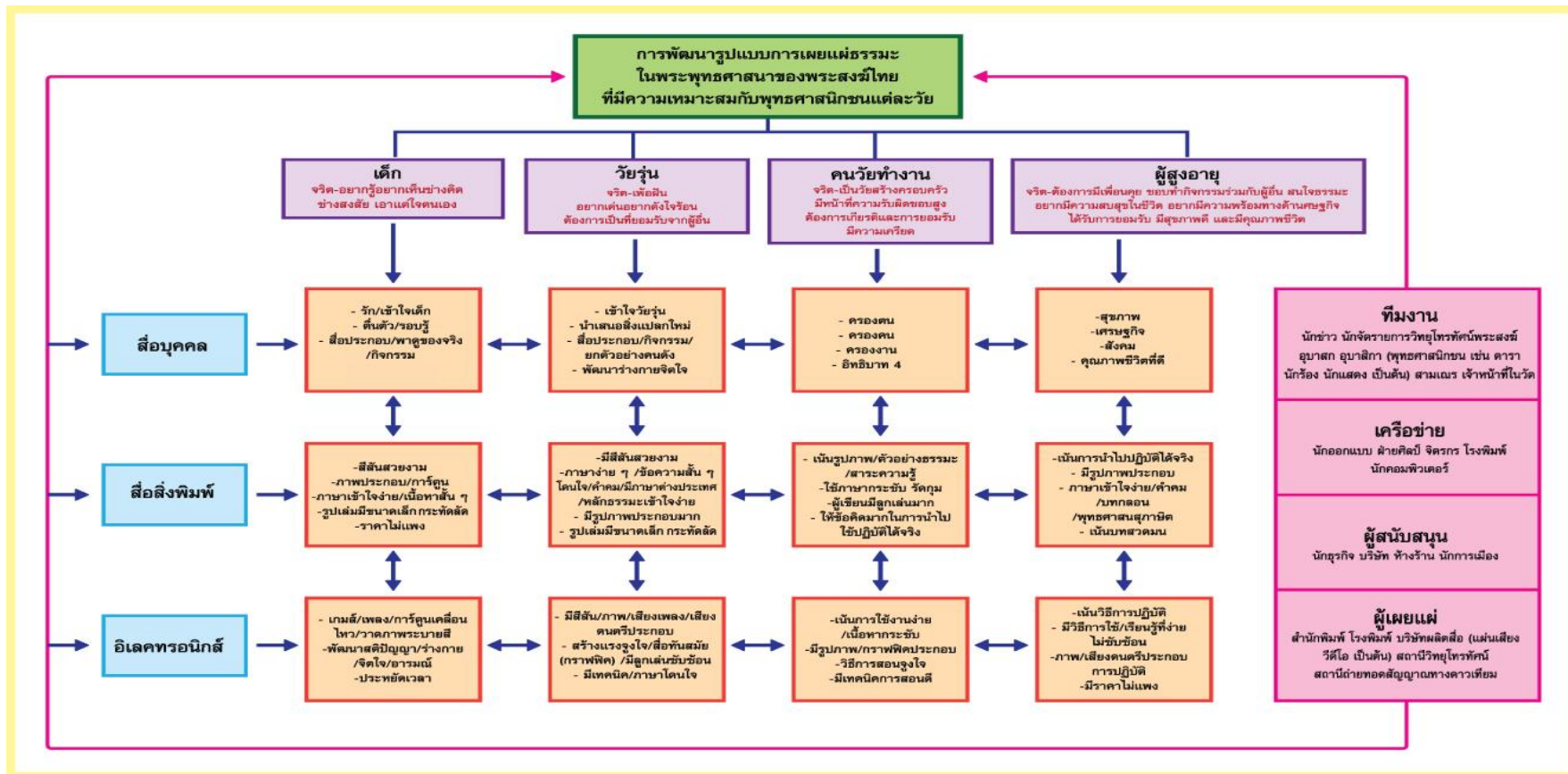
3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

มีการพัฒนาโดยใช้บทเพลงประกอบกับการภาวนา และการเข้าอาณาปานสติ ภาวนา โดยใช้เพลงเป็นสื่อสอนในเรื่องการกำหนดลดหายใจเข้าออก ในการใช้เพลงประกอบแต่ละครั้ง จะมีการแสดงท่าทางประกอบทำให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และมีสมาธิไปกับท่าทางที่เคลื่อนไหว ผูกจิตให้อยู่กับสิ่งที่กำลังปฏิบัติอยู่

สำหรับการพัฒนารูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ประเภท วิทยุ โทรทัศน์จะเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุสามารถรับฟังและรับชมที่บ้าน ไม่ต้องเดินทาง ส่วนสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ จะเป็นการนำเสนอภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวมีเสียงเพลงประกอบ มีการบรรยายธรรม มีการตกแต่งสีสันสดใส ลวดลายกราฟิกที่น่าติดตาม บาง เว็บไซต์ หรือทางไลน์ สามารถสนทนาธรรมและได้ตอบปัญหาธรรมะได้

สรุปการพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

ภาพประกอบ 48 Teamwork Buddhism Dissemination Model (TBD Model)

จากภาพประกอบแสดงการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชน สรุปได้ว่า พระสงฆ์มีการพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะทั้งในรูปแบบของสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้

1) วัยเด็ก

(1) สื่อบุคคล พระสงฆ์จะต้องรัก เข้าใจเด็ก ตื่นตัว รอบรู้ มีสื่อประกอบ พาдуของจริง เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์ในการจัดกิจกรรม และเป็นผู้บริหารจัดการที่ดี ด้านการใช้สื่อเน้นการเทศน์และเล่า นิทานสนุก แทรกคำพูดที่มีมุขตลก มีเรื่องน่าตื่นเต้นเหนือธรรมชาติ มีภาพการ์ตูนที่มีสีสัน สดใส งดงาม ประกอบกับการจัดกิจกรรม วาดภาพ เล่นเกม ตอบคำถาม สวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจงกรม ตลอดจนรวมถึง การจัดโครงการต่าง ๆ เช่น บวชนครภาคฤดูร้อน การเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม

(2) สื่อสิ่งพิมพ์ พระสงฆ์จะต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก ด้านการใช้สื่อเผยแพร่ธรรมะใน รูปของหนังสือการ์ตูน และพ็อคเก็ตบุ๊ก โดยมีเนื้อเรื่องเล่าที่สนุก ตื่นเต้น มีอภินิหารเหนือธรรมชาติ มีรูปภาพที่สวยงาม สีสันสดใส ใช้ศิลปะในการใช้ตัวอักษรที่สวยงาม เล่นตัวอักษรหนา บาง ตัวเอน ตัวนูน มีการเล่นสีสันตัวอักษร ภาษาเข้าใจง่าย เนื้อหาสั้น ๆ รูปเล่มมีขนาดเล็ก กะทัดรัด ราคาไม่แพง ตลอดจนถึงการตั้งคำถามที่ไม่ยากนักเพื่อให้เด็กคิดหาคำตอบ เป็นต้น

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ พระสงฆ์จะต้องเข้าใจจิตของเด็ก ที่ชอบเล่นเกม ร้องเพลง สนใจภาพการ์ตูนเคลื่อนไหว ชอบวาดภาพระบายสี ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาสติปัญญา ร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ สื่อที่ใช้ต้องเป็นสื่อที่เรียนรู้ได้ง่าย รวดเร็ว ประหยัดเวลาและราคาไม่แพง ลักษณะ รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะแก่เด็กในรูปแบบของเว็บไซต์ อีบุ๊ก โลกออนไลน์ เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ ยูทูบ นำเสนอภายใต้ เทคนิคเนื้อหาที่สนุก ตื่นเต้น ภาพการ์ตูนเคลื่อนไหวได้ และแอนิเมชันประกอบ พร้อมทั้งมีกิจกรรม ถอดบทเรียนที่สามารรถแก้ไขได้ด้วยธรรมะ ธรรมะประกอบการถามตอบ

2) วัยรุ่น

(1) สื่อบุคคล พระสงฆ์จะต้องเข้าใจความต้องการของวัยรุ่นที่ชอบสิ่งแปลกใหม่และท้าทาย การเผยแพร่ธรรมะ จึงต้องมีการนำเสนอสิ่งที่แตกต่างจากของเดิม เป็นสิ่งแปลกใหม่ มีสื่อ ประกอบ มีกิจกรรม ที่สามารถพัฒนาร่างกายจิตใจ อารมณ์ ตลอดจนจนถึงการเข้าสังคม การใช้สื่อจึงต้อง เน้นการเทศน์ การบรรยายธรรมด้วยการนำเสนอเนื้อหา เชิงสุนทรียะ โดยมีการยกตัวอย่างบุคคลสำคัญ ดารา นักร้อง นักแสดง บุคคลที่วัยรุ่นสนใจ หรือบุคคลที่ประสบความสำเร็จยกคำสุภาพดี คำพังเพย ที่สัมผัสคล้องจองกัน มีความสวยงามด้านภาษา และเล่านิทานสนุก แทรกคำพูดที่มีมุขตลก มีเรื่องน่า ตื่นเต้นเหนือธรรมชาติ มีการยกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น หรือเหตุการณ์ที่วัยรุ่นสนใจ ตื่นเต้น ผจญภัย มีการสรุปด้วยข้อธรรมะ เรื่องกฎแห่งกรรม ตลอดจนถึงการชี้แนะให้วัยรุ่นเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม หากมีระยะเวลาเพียงพอจะเสริมด้วยการจัดกิจกรรม แบ่งกลุ่ม เล่นเกม สันทนาการ เพื่อลดความเครียด ให้กับวัยรุ่น รวมถึงการจัดโครงการเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม การบวชนครภาคฤดูร้อน เป็นต้น

(2) สื่อสิ่งพิมพ์ พระสงฆ์ควรเน้นรูปเล่มหน้าปกที่สวยงาม มีชื่อเรื่องที่ดึงดูดใจ เนื้อเรื่อง สั้น ๆ โดนใจ มีหลักธรรมะเข้าใจง่ายเหมาะกับวัย รูปเล่มมีขนาดเล็ก กะทัดรัด ราคาไม่แพง ลักษณะ ของการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของหนังสือการ์ตูน พ็อคเก็ตบุ๊ก วารสาร นิตยสาร ที่เน้นความสวยงามทั้ง รูปเล่ม มีภาพที่มีสีสันสวยงาม มีการใช้ตัวอักษรในลักษณะที่หลากหลายและมีสีสันต่าง ๆ แทรกด้วย ข้อคิด คำคม พุทธสุภาษิตที่เกี่ยวข้อง การตัวอย่าง หรือเนื้อเรื่องในหนังสือ เพื่อทำให้เกิดการจดจำ

และนำไปปฏิบัติได้ง่าย มีการเผยแพร่ธรรมผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ที่สามารถให้วัยรุ่นซักถามเพิ่มเติม ประกอบบทความหรือข้อคิดธรรมะในคอลัมน์หนังสือพิมพ์

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ พระสงฆ์พัฒนาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย มีลูกเล่น (กราฟฟิก) ซับซ้อน มีภาษาโดนใจ การเผยแพร่ธรรมแก่วัยรุ่นอยู่ในรูปของเว็บไซต์ อีบุ๊ก ไลน์ เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ ยูทูป โทรศัพท์มือถือ ที่เน้นภาพ แสง สี เสียง พร้อมมีการใช้เสียงประกอบเพื่อสร้างความสนใจให้กับนำเสนอภายใต้เทคนิคเนื้อหาที่สนุก ตื่นเต้น เร้าใจ เปิดโอกาสให้วัยรุ่นได้ซักถามข้อสงสัย รวมถึงภาพการ์ตูนเคลื่อนไหวได้ และแอนิเมชั่นประกอบ พร้อมทั้งมีกิจกรรมถาม-ตอบปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ด้วยธรรมะ เพื่อให้วัยรุ่นได้โต้ตอบ และการแลกเปลี่ยนความรู้

3) คนวัยทำงาน

(1) สื่อบุคคล พระสงฆ์จะต้องเข้าใจ ความต้องการของคนทำงาน ที่มีกำลังสร้างครอบครัว และมีชีวิตการทำงานที่กำลังเจริญก้าวหน้า ที่มีความต้องการด้านชื่อเสียง เงินทอง การยอมรับจากสังคม การใช้สื่อจึงต้องเน้นการเทศน์ การบรรยายธรรมด้วยการนำเสนอเนื้อหา เชิงสุนทรียะ โดยมีการยกตัวอย่างบุคคลสำคัญ ดารา นักร้อง นักแสดง บุคคลที่วัยรุ่นสนใจ หรือบุคคลที่ประสบความสำเร็จ ยกคำสุภาษิต คำพังเพย ที่สัมผัสคล้องจองกัน มีความสวยงามด้านภาษา และเล่านิทานสนุก แทรกคำพูดที่มีมุขตลก มีการยกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคนวันทำงาน หรือเหตุการณ์ที่น่าสนใจในปัจจุบัน มีการสรุปด้วยข้อธรรมะ เรื่องกฎแห่งกรรม ตลอดถึงการชี้แนะให้คนวันทำงานเป็นคนดีอยู่ในศีลธรรม หากมีระยะเวลาเพียงพอจะเสริมด้วยการจัดกิจกรรม แบ่งกลุ่ม เล่นเกม สันทนาการ เพื่อลดความเครียดให้กับวัยคนวัยทำงาน รวมถึงการจัดโครงการเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม โดยมุ่งเน้นถึงการครองตน ครองคน ครองงานและนำหลัก อิทธิบาท 4 ให้คนวัยทำงานคิด ประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวัน

(2) สื่อสิ่งพิมพ์ พระสงฆ์ควรเน้นรูปเล่มหน้าปกที่สวยงาม มีชื่อเรื่องที่ดึงดูดใจ เนื้อเรื่องสั้น ๆ โดนใจ มีหลักธรรมะเข้าใจง่ายเกี่ยวกับการทำงานและครอบครัว รูปเล่มมีขนาดเล็ก กะทัดรัด ราคาไม่แพง ลักษณะของการเผยแพร่ธรรมะในรูปของหนังสือพ็อคเก็ตบุ๊ก วารสาร นิตยสาร ที่เน้นมีภาพที่มีสีสันสวยงาม ตลอดเล่ม มีการใช้ตัวอักษรในลักษณะที่หลากหลายและมีสีสันต่าง ๆ แทรกด้วยข้อคิด คำคม พุทธสุภาษิตที่เกี่ยวข้องการตัวอย่างหรือเนื้อเรื่องในหนังสือ ใช้ภาษากระชับ รัดกุม มีลูกเล่น พร้อมสาระความรู้ให้ข้อคิดมากในการนำไปใช้ปฏิบัติได้จริง

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ พระสงฆ์เน้นการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการครองชีวิตที่ดี มีความสุข ไม่เครียด ให้คนวันนี้มีสัมมาอาชีวะ สอนให้รู้จักความพอเพียง การเผยแพร่ธรรมะทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ทันสมัย มีลูกเล่น (กราฟฟิก) มีภาษาโดนใจ การเผยแพร่ธรรมแก่คนวัยทำงานอยู่ในรูปของเว็บไซต์ อีบุ๊ก ไลน์ เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ ยูทูป โทรศัพท์มือถือ ที่เน้นภาพ แสง สี เสียง พร้อมมีการใช้เสียงประกอบเพื่อสร้างความสนใจจดจำได้ง่าย

4) ผู้สูงอายุ

(1) สื่อบุคคล พระสงฆ์จะต้องคนเข้าใจความต้องการของผู้สูงอายุ ที่ผ่านพ้นจากวัยทำงาน ต้องการพักผ่อน ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพดี การเผยแพร่ธรรมะ จึงต้องมีการนำเสนอหลักธรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปล่อยวาง และความไม่ประมาท เทคนิคการสอนเนื้อหาเชิงสุนทรียะ ยกคำสุภาษิต คำพังเพย มีการสรุปด้วยข้อธรรมะ เรื่องกฎแห่งกรรม เน้นการปฏิบัติธรรม การทำบุญ ธรรมะที่ศนัญจร และการให้สวดมนต์ภาวนา

(2) สื่อสิ่งพิมพ์ ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ต้องการพักผ่อน ต้องการให้ผู้อื่นยอมรับและยกย่อง เนื้อหาที่พระสงฆ์นำเสนอจึงเป็นเรื่องที่เป็นทางการ มีรายละเอียดของหลักธรรมเกี่ยวกับการปล่อยวาง ความสันโดษ และความไม่ประมาทในสังขาร การใช้ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง มีรูปภาพประกอบ มีภาพของขั้นตอนการปฏิบัติเกี่ยวกับสมาธิ ใช้ภาษาเข้าใจง่าย คำคม พุทธศาสนสุภาษิต เน้นบทสวดมนต์

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผู้สูงอายุไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับระบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากนัก สนใจธรรมะเฉพาะในสื่อวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งสามารถเปิดรับชมได้ง่าย ดังนั้น การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จึงต้องมีผู้สอนการใช้อุปกรณ์ มีวิธีการใช้และการเรียนรู้ที่ง่าย ไม่ซับซ้อน ด้านเนื้อหาสาระ ต้องมีภาพ ท่าทาง เสียงดนตรีประกอบ

การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ไม่สามารถผลิตสื่อต่าง ๆ ได้ โดยลำพัง อย่างไรก็ตาม จึงต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ กับหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการเผยแพร่ธรรมะ หรือบุคคลอื่น ๆ ที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อให้ได้สื่อที่ดี มีความเหมาะสม ทันสมัย ถูกใจพุทธศาสนิกชน ทุกวัย อาทิ มีทีมงาน เช่น นักข่าว นักจัดรายการวิทยุโทรทัศน์ พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา (พุทธศาสนิกชน เช่น ดารา นักร้อง นักแสดง เป็นต้น) สามเณร เจ้าหน้าที่ในวัด มีเครือข่าย เช่น นักออกแบบ ฝ่ายศิลป์ จิตรกร โรงพิมพ์ นักคอมพิวเตอร์ มีผู้สนับสนุน เช่น นักธุรกิจ บริษัท ห้างร้าน นักการเมือง และผู้ดำเนินการเผยแพร่ เช่น สำนักพิมพ์ โรงพิมพ์ บริษัทผลิตสื่อ (แผ่นเสียง วีดีโอ เป็นต้น) สถานีวิทยุโทรทัศน์ สถานีถ่ายทอดสัญญาณทางดาวเทียม เป็นต้น การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธรูปศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน จึงประสบความสำเร็จ

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน” โดยมีความมุ่งหมายและผลของการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนา รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน มีความมุ่งหมายและผลของการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาล สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
2. เพื่อศึกษาการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนตลอดถึงปัญหา อุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะ
3. เพื่อพัฒนารูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะ ในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่ พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

สรุปผล

1. การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ผลจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา สมัยพุทธกาล สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สรุปได้ดังนี้

1.1 การเผยแผ่ธรรมะในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้า และพระอัครสาวกทรงใช้ยุทธวิธีแบบเมืองล้อมป่า โดยการแสดงพระธรรมเทศนาให้ผู้นำแต่ละเมือง จนเกิดความเลื่อมใสศรัทธา หลังจากนั้นผู้อยู่ใต้การปกครอง ก็จะเกิดศรัทธาตาม เช่น กรณีโปรดพระเจ้าพิมพิสาร พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดจุดมุ่งหมายของการเผยแผ่ คือ เพื่อให้ผู้รับการเผยแผ่รู้เห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น ทำตามที่ได้เห็นได้ หลักในการเผยแผ่แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านเนื้อหา ทรงสอนจากสิ่งที่ผู้ฟังรู้ เข้าใจอยู่แล้วไปหาสิ่งที่เห็นและเข้าใจยาก สอนจากลำดับเนื้อหาที่ค่อนข้างลุ่มลึกไปสู่เนื้อหาที่ยากลงไป สอนด้วยของจริง สอนด้วยเนื้อหาไม่วกไปวกมา สอนอย่างมีเหตุผล ให้ผู้ฟังตรงตามเห็นจริงได้ และสอนเท่าที่ให้เกิดความเข้าใจ และเป็นสิ่งที่เกิด ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ส่วนด้านตัวผู้ฟังนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักความแตกต่างระหว่างบุคคล

โดยเนื้อหาที่สอนนั้น คำนึงถึงความเหมาะสมของบุคคล โดยพิจารณาจากจริตทั้ง 6 ได้แก่ ราคะจริต โมหะจริต โมหะ จริต พุทธิจริต ศรัทธาจริต และวิตกจริต ระดับความรู้ความสามารถของคน คำนึงถึงความพร้อมของคน สอนให้ผู้ฟังลงมือกระทำด้วยตนเอง คำนึงถึงว่าผู้ฟังและผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน นอกจากนี้ยังปรับวิธีการ สอนให้เหมาะสมกับบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคล ในเรื่องของลีลาการสอน พระพุทธองค์และพระอัครสาวกให้หลักการ 4 อย่าง คือ ชี้แจงเนื้อหาที่สอนให้เห็นเด่นชัด พูดชักชวนให้ผู้ฟังคล้อยตามและอยาก นำไปปฏิบัติ พูดให้เกิดความเข้าใจ ปลุกขวัญและกำลังใจให้เกิดความพากเพียรและพูดปลอบใจให้ สดชื่น ร่าเริง ในเรื่องของรูปแบบการสอนนั้น พระพุทธเจ้าและพระอัครสาวกทรงยึดรูปแบบ 4 รูปแบบ คือ แบบสากัจฉา โดยวิธีการถามคู่สนทนา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบวางกฎข้อบังคับ สำหรับเทคนิคหรือวิธีการสอน พระพุทธองค์และพระอัครสาวกทรงใช้เทคนิค ดังนี้ การยกเรื่องชาดก และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การใช้อุปรณ์เสริมในการสอน การสาธิตให้ดู (การทำตัวอย่างให้ดู) การเล่นคำ เล่นภาษา การใช้อุบายเลือกคนให้เหมาะสม การรู้จักจังหวะและโอกาส ความยืดหยุ่นในการใช้วิชาการ การตักเตือน ลงโทษและชมเชย การแก้ปัญหาที่เผชิญเฉพาะหน้า

1.2 การเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงสุโขทัย

การเผยแผ่ธรรมะในสมัยสุโขทัยมีรูปแบบการเผยแผ่ทั้งหมด 6 รูปแบบ คือ การเทศน์ ธรรมะสั่งสอน ผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ได้แก่ พระสงฆ์และพระมหากษัตริย์ผู้มีความสนใจ และมีความรู้ ทางด้านพระพุทธศาสนาอย่างดี การเผยแผ่ด้วยวรรณกรรมหรือหนังสือ การเผยแผ่ด้วยการจารีกลองบน แผ่นหิน ใบลาน และคัมภีร์ การเผยแผ่ด้วยวิธีการให้พระสงฆ์เป็นสมณะทูตในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ในพระพุทธศาสนา การเผยแผ่ด้วยวิธีการประพุดติและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในการสืบทอดพิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนา การเผยแผ่ด้วยการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ

1.3 การเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงศรีอยุธยา

การเผยแผ่ธรรมะในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา คงเป็นการเผยแผ่แนวเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย โดยมีการพัฒนารูปแบบด้วยการขยายหรือเพิ่มเติมในส่วนต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับยุคสมัย อาทิ การเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบของการเทศนาสั่งสอนทั้งภายในและภายนอกราชอาณาจักร การเผยแผ่ด้วยการกำหนดศักดิ์นาแก่พระสงฆ์ การเผยแผ่ด้วยวิธีการสืบพระราชประเพณี เช่น การออกผนวช การเผยแผ่ด้วยการกำหนดพระราชภารกิจ ด้วยการสอนหนังสือพระภิกษุสามเณร การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยวรรณกรรมหรือหนังสือ การเผยแผ่ด้วยการสืบสานพิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาด้วยผลงานด้านสถาปัตยกรรม เช่น การสร้างโบสถ์ วิหาร เจดีย์ วัตถุประสงค์การสร้างพระ สถูป และผลงานด้านจิตรกรรม เช่นภาพวาดเกี่ยวกับพุทธประวัติ ตลอดถึงงานด้านประติมากรรม ได้แก่ การสร้างพระพุทธรูป การเผยแผ่ด้วยการสร้างพระไตรปิฎก ตลอดถึงการสนับสนุนการศึกษา พระไตรปิฎก

1.4 การเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ การเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งการเผยแผ่ยังคงเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา คือ มีการสร้างและบูรณะวัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ การสร้างพระพุทธรูป การส่งพระสงฆ์ไทย และพระสมณะทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังต่างประเทศ ส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและ

พระปรียัติ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นิมนต์พระจากลิ่งกามาเทศน์ เผยแพร่ผ่าน วรรณกรรม หนังสือและพระไตรปิฎก อย่างไรก็ตามยุคนี้ก็ยังเห็นการเทศน์สั่งสอนประชาชน ในสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ยุคปัจจุบัน เมื่อวัฒนธรรมตะวันตกหลังไหลเข้ามา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีการพัฒนามากขึ้น มีการใช้สื่อในการเผยแผ่คำเทศนาสั่งสอนอย่างมากหลายวิธี เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ แบบต่าง ๆ สื่อสิ่งพิมพ์ ทั้งประเภทหนังสือ พ็อคเก็ตบุ๊ก วารสาร นิตยสาร อีบุ๊ก เป็นต้น

2. การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

ผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อย จากพื้นที่วิจัย สรุปผลดังนี้

2.1 หลักการและวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่ธรรมะ

พระสงฆ์จะยึดแนวทางผู้รับการเผยแผ่เป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่ธรรมะ โดยจะคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ได้แก่ จริตทั้ง 6 ระดับ ความรู้ความสารถของแต่ละบุคคล ความพร้อม และวัย พระสงฆ์จะสอนเฉพาะสิ่งที่จำเป็นประโยชน์และเป็นไปตามความต้องการของผู้รับฟัง สอนเท่าที่จำเป็น พอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจนำไปปฏิบัติได้ พระสงฆ์จะสร้างบรรยากาศและจุดสนใจในการสอนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้รับการเผยแผ่ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้รับการเผยแผ่ดับทุกข์ได้ จากหลักการดังกล่าวโยงมาถึงวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่ธรรมะ เพื่อให้ผู้รับการเผยแผ่ได้มองเห็นถึงคุณค่าเสมือนหนึ่งพระสงฆ์ค้นพบสัจธรรมย่อมต้องนำมาเผยแผ่ให้ทุกคนได้รับรู้ เพื่อให้ผู้รับการเผยแผ่สามารถบรรลุตาม โดยนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

2.2 รูปแบบและวิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

จากหลักการและวัตถุประสงค์ดังกล่าว พระสงฆ์ได้นำมากำหนดเป็นรูปแบบการเผยแผ่ ธรรมะ โดยพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จริตของคน ความรู้ ความสามารถ ความพร้อม และวัยได้ ดังนี้

1) สื่อบุคคล

พระสงฆ์เผยแผ่ด้วยวิธีการเทศน์ การบรรยายธรรมะและปาฐกถา โดยใช้รูปแบบของการสอนมี 3 วิธี คือ แบบการถามคู่สนทนา (สากัจฉา) เป็นการทำให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรม และเป็นการกระตุ้นให้เกิดความสนใจเบื้องต้น แบบตอบปัญหา (ปุจฉาวิปัสนา) และแบบบรรยาย ส่วนวิธีการสอนของพระสงฆ์ทั้งหมด 6 วิธี คือ การยกเหตุการณ์หรือเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ มาประกอบการบรรยาย การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบ โดยยกข้ออุปมาอุปมัย การยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบการบรรยาย การยกบทประพันธ์ โคลง และบทกลอนมาประกอบ การแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ตลอดจนการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ภาษา ร่วมสมัย การเล่นคำที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน รวมถึงการใช้ภาพพร้อมทั้งเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาประกอบ ส่วนลีลาในการเผยแผ่ด้วย สื่อบุคคล ใช้หลัก ดังนี้คือ พุดกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจ อยากฟังธรรม พุดชักชวนให้ออกปฏิบัติธรรม พุดให้เข้าใจแจ่มแจ้งและพุดปลอบชโลมใจให้สดชื่น ทำให้ผู้รับการเผยแผ่เกิดความร่าเริง เบิกบานอยู่เสมอ ไม่เบื่อต่อการฟังธรรม

2) สื่อสิ่งพิมพ์

พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือพ็อคเก็ตบุ๊ก นิตยสาร วารสาร และหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีเทคนิคหรือวิธีการในการเผยแผ่ดังนี้ การใช้ภาพการ์ตูนประกอบให้เข้ากับ

เนื้อหา เพื่อให้ผู้รับการเผยแพร่เกิดความเพลิดเพลินพร้อมผ่านตัวอักษร และภาพวาดที่น่ารัก สีสันสดใส งดงาม ผสานด้วยข้อคิด คำคม พุทธศาสนสุภาษิต ปรัชญา บทประพันธ์ โคลง และคำกลอน มีการยก อุทาหรณ์ เล่านิทาน หรือยกเหตุการณ์ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับผู้รับการเผยแพร่เข้ามาประกอบในเนื้อหา มีการเปรียบเทียบ และยกข้ออุปมาอุปมัย พร้อมทั้งแทรกเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ประเภทอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ โลกทัศน์ ไลน์ ทวิตเตอร์ เฟสบุ๊ก อีบุ๊ก วิทยู โทททัศน์ ซีดี ดีวีดี วีซีดี เป็นต้น โดยใช้วิธีการสอน 3 วิธี ดังนี้ แบบ บรรยาย แบบตอบปัญหา และแบบถามตอบ ถ้าหากเป็นโทรศัพท์มือถือ จะส่งผ่านในลักษณะเป็น ข้อความสั้น ๆ ให้เทคนิคหรือกลยุทธ์โดยเน้นภาษาที่กะทัดรัด เข้าใจง่าย อาจมีภาพประกอบน่ารัก สวย สดใส ประกอบกับเสียงดนตรีอันนุ่มนวล ไพเราะ จับใจ ได้อรรถรส เข้ากับเนื้อหาที่น่าเสนอได้เป็นอย่างดี ดี มีการยกอุทาหรณ์ เล่าเรื่องประกอบ พร้อมทั้งแทรกเรื่องและภาษาที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีการยก พุทธศาสนสุภาษิต ข้อคิด คำคม ปรัชญา รวมถึงบทประพันธ์

2.3 สภาพปัญหา อุปสรรค ในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย แก่พุทธศาสนิกชน

ปัญหา อุปสรรค จากการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ สามารถแบ่งตามรูปแบบของ สื่อได้ ดังนี้

1) สื่อบุคคล

ปัญหาที่พบจากการสัมภาษณ์ การเผยแพร่ด้วยสื่อบุคคล ได้แก่ เรื่องของเวลา ในการเทศน์ หรือบรรยายธรรมมีน้อย การที่จะทำให้ผู้รับการเผยแพร่ที่มีหลากหลายจิตหลากหลาย อารมณ์เข้าถึงธรรมะได้ในเวลาที่ยั่งยืนหรือใกล้เคียงกันจึงทำได้ยาก สำหรับพระสงฆ์ทั่วไป นอกจากนี้ สำหรับพระสงฆ์ที่ประสบการณ์การเผยแพร่ที่ชำนาญชำนาญของส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง และเป็น พระเถระชั้นผู้ใหญ่จึงทำให้การรับกิจนิมนต์ไปเทศน์หรือบรรยายได้ น้อย พระสงฆ์แต่ละรูปมีเทคนิคและ วิธีการอันโดดเด่น เป็นที่ชื่นชอบแก่ผู้รับการเผยแพร่ หรือผู้ฟัง ทำให้พุทธศาสนิกชนได้รับการเผยแพร่ไม่ทั่วถึง อีกทั้งพระสงฆ์บางรูปเน้นการบรรยายธรรมเฉพาะกลุ่มวัย ทั้งที่ท่านสามารถเผยแพร่ธรรมะได้ดีกับ ทุกกลุ่มวัย ทำให้กลุ่มวัยต่าง ๆ ไม่ได้รับอรรถรสจากการเผยแพร่ธรรมะ อันหลากหลายของพระสงฆ์แต่ละ รูป เสมือนการรับประทานอาหารที่มีความอร่อยหลากหลายชนิดให้เลือก ยิ่งไปกว่านั้นจากภารกิจ ประจำของพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีมาก ทำให้การเผยแพร่เชิงรุกสามารถทำได้ ภายใต้อุปสรรค

ปัญหาที่พบจากการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบของสื่อกิจกรรมนั้น คือ พุทธศาสนิกชน ไม่รู้ และไม่เข้าใจในการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการเผยแพร่ธรรมะ เนื่องจากจากคนไม่ค่อยมี เวลา ส่วนใหญ่มักมีการกิจส่วนตัว ตลอดถึงไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ธรรมะที่แท้จริงว่า ผู้รับการเผยแพร่ เป็นผู้รับโยชน์ที่แท้จริงจากการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ ที่สามารถนำธรรมะไปปฏิบัติ ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข (ผล) สื่อกิจกรรมนี้เป็นช่องทางหนึ่งที่จะให้พุทธศาสนิกชนเข้ารับ การเผยแพร่ทางสื่อบุคคลต่อไปได้

2) สื่อสิ่งพิมพ์

ปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ของพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ได้ เขียนบทความ หรือเรื่องเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะออกเผยแพร่มากนัก ส่วนที่เขียนเกี่ยวกับการเผยแพร่ ธรรมะก็มีบ้างแต่จำนวนน้อย ทำให้พุทธศาสนิกชนขาดโอกาสในการศึกษาธรรมะที่

หลากหลาย โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทนิตยสารและวารสาร ผู้รับการเผยแพร่กลุ่มนี้จึงได้รับการเผยแพร่ธรรมะที่ ขาดตอนไม่ต่อเนื่อง

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์นั้น ถ้าเป็นสื่อวิทยุโทรทัศน์ มักจะมีปัญหาในเรื่องของเวลาออกอากาศที่ยังไม่เหมาะสม คือ มักจะออกอากาศในช่วงที่พุทธศาสนิกชน พักผ่อน หรือไม่ก็ยุ่งอยู่กับการทำงาน หรือออกอากาศในเคเบิลทีวี หรือสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม จึงทำให้การเผยแพร่ธรรมะทางวิทยุโทรทัศน์ในปัจจุบันไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก

นอกจากนี้การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกรูปแบบนั้น พระสงฆ์ไม่อาจจำกัดเนื้อหาให้ตรงกับวัย และจริตของพุทธศาสนิกชนได้ ทำให้พระสงฆ์ต้องเผยแพร่ ในลักษณะเป็นกลาง ๆ พระสงฆ์ไม่อาจใช้เทคนิคและลีลาในการเผยแพร่ธรรมะให้เหมาะสมได้อย่างเต็มที่ ยิ่งไปกว่านั้น พระสงฆ์บางรูปยังมีประสบการณ์การเผยแพร่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ไม่มากนัก และใช้วิธีการถูกใจคนเป็น บางกลุ่มเท่านั้น ทำให้การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อประเภทนี้โดยรวม ไม่บังเกิดผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควร รวมถึง การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ยังขาดการนำวิธีการตลาดมาใช้เพื่อดึงดูดผู้รับการเผยแพร่ให้ขยาย วงกว้างขึ้น

อภิปรายผล

ข้อค้นพบจากการวิจัยการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน จะได้นำผลการวิจัยมาอภิปรายกับเอกสารและงานวิจัยอื่น ๆ พร้อมแนวคิด และทฤษฎีอื่น ๆ เพื่อแสดงถึงความคล้ายคลึง ความสอดคล้องและความแตกต่างตามหัวข้อต่อไปนี้

1. วิธีการเผยแพร่ธรรมะในสมัยพุทธกาล สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
2. การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ตลอดถึงปัญหา อุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะ
3. การพัฒนารูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสม แก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

1. วิธีการเผยแพร่ธรรมะในสมัยพุทธกาล สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

1.1 การเผยแพร่ธรรมะในสมัยพุทธกาล

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในสมัยพุทธกาล พบว่า พระพุทธเจ้าทรงเผยแพร่ธรรมะด้วยวิธีมุขปาฐะ หรือระบบปากต่อปาก เป็นการสอนด้วยวาจาซึ่งเป็นการสอนในรูปแบบของสื่อบุคคลดังนี้

1) วิธีการสอน

ในกรณีที่ผู้รับการเผยแพร่มีจำนวนมากใช้การสอนแบบบรรยายและการอภิปราย หากมีจำนวนไม่มากนักจึงใช้การสอนแบบสนทนา นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการสอนแบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ และการใช้อธิปาฏิหาริย์

2) เทคนิคการสอน

พระพุทธเจ้าทรงใช้เทคนิคหรือกลยุทธ์ในการสอน 10 วิธี ได้แก่ การยกอุทาหรณ์หรือการเล่านิทานชาดก ยกอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ ใช้สื่อการสอนที่หาได้รอบตัวมาประกอบการสอน ทรงวางตัวและใช้บุคลิกภาพที่สง่างามเป็นตัวอย่าง ทรงเลือกพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมไปเผยแผ่ธรรมะให้กับผู้นำชุมชน ทรงใช้โอกาสและสถานที่ที่เหมาะสมในการเผยแผ่ธรรมะ ทรงใช้การผ่อนหนัก ผ่อนเบา การให้รางวัลและการลงโทษ ทรงใช้สุนทรียภาพทางภาษาในการเล่นคำ เล่นภาษา ตลอดถึง การประยุกต์เทคนิคและวิธีการให้เหมาะสมกับเรื่องที่สอน

3) ลีลาการสอน

พระพุทธเจ้าทรงใช้ลีลาในการสอน 4 ประการดังนี้

- (1) สันถัสสนา พูดให้เห็นภาพจริงและคล้อยตาม
- (2) สมาทปนา พูดกระตุ้นให้ผู้ฟังมีความกระตือรือร้นที่จะฟัง
- (3) สมุตเตชนา พูดให้ผู้ฟังมองเห็นประโยชน์จากธรรมะที่สอน
- (4) สัมปหังสนา พูดให้ผู้ฟังรู้สึก แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้าวกล้า ร่าเริง

4) จุดมุ่งหมายในการสอน

เพื่อให้ผู้รับการเผยแผ่รู้จริงเท่าที่จำเป็นต่อการนำธรรมะไปปฏิบัติได้

5) หลักการสอน

พระพุทธเจ้าเปรียบมนุษย์เหมือนบัว 4 เหล่าประกอบกับ ความแตกต่างของจริตในตัวบุคคล พระองค์จึงใช้หลัก “ธรรมะกำมือเดียว”

จากการค้นพบเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้า นั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธองค์เป็นวิธีการเผยแผ่ที่มีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับจริตของคนในแต่ละวัยได้ โดยพระองค์ทรงเปรียบมนุษย์เหมือนบัวสี่เหล่า ซึ่งแต่ละคนแต่ละวัยจะมีความแตกต่างกันทั้ง ในเรื่องความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจในการรับรู้ และการยอมรับ ตลอดถึงบุญบารมี อีกทั้งเป็นการเผยแผ่ตามที่ผู้รับการเผยแผ่สนใจ และสามารถเข้าถึงได้ การเผยแผ่ธรรมะที่ใช้หลักธรรมกำมือเดียวของพระองค์จึงเป็นวิธีที่ดี เป็นรากฐานและแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะในยุคต่อ ๆ มา

ข้อค้นพบในเรื่องดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตามทัศนะของ เซนต์ โทมัส อะควไนเนส (Thomas Aquinas) ว่า ความงดงามต้องมีความแจ่มใส ความชัดเจน ไม่คลุมเครือ มีความสมบูรณ์ ไม่ขาดไม่เกิน ความงามรู้ได้ด้วยใจ ก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เข้าถึงได้ด้วยปัญญาในเทคนิคและลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงใช้สุนทรียภาพทางภาษาในการเล่นคำ เล่นภาษาให้เกิดความไพเราะจับใจ พูดให้ผู้ฟังรู้สึกแจ่มแจ้ง คล้อยตาม มีความสุข สนุกสนาน และยินดีที่จะนำธรรมะไปปฏิบัติ

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับการสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องของเทคนิค และลีลานั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทนาม) (2549 : 85-88) เรื่อง บทบาท และผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชตปญโญ พบว่า การเผยแผ่ธรรมะให้ประสบความสำเร็จต้องพิจารณาถึงผู้รับการเผยแผ่เป็นหลัก ตลอดถึงการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ใช้การสนทนาธรรม (ธรรมสากัจฉา) มีวิธีการตอบปัญหาให้ตรงกับความสนใจของผู้ฟัง รวมถึงวิธีการยกอุปมาอุปไมย อุทาหรณ์ พุทธสุภาษิต เพื่อให้ผู้ถามได้รับความรู้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

1.2 การเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงสุโขทัย

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงสุโขทัย พบว่า สมัยนี้มีกรเผยแผ่ธรรมะ 3 รูปแบบ คือ

1) การเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อบุคคล ได้แก่ การเทศนาสั่งสอนโดยพระสงฆ์ และพระมหากษัตริย์ผู้มีความรู้ในพระพุทธศาสนา การนิมนต์พระจากลังกาและพระจากนครศรีธรรมราชเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชน การส่งพระภิกษุชาวไทยไปศึกษาเล่าเรียนที่ประเทศลังกา เพื่อกลับมาเผยแผ่ธรรมะยังกรุงสุโขทัย

2) การเผยแผ่ธรรมะด้วยวรรณกรรม โดยการจารึกหลักธรรมลงบนแผ่นหิน ศิลาผนัง ถ้ำ ใบลาน สมุดข่อย

3) การเผยแผ่ธรรมะด้วยการสร้างและบูรณะศาสนสถานและศาสนวัตถุ ได้แก่ การสร้างองค์พระพุทธรูป วัด โบสถ์ วิหาร และเจดีย์

จากการค้นพบในเรื่องของการเผยแผ่ธรรมะในสมัยนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเผยแผ่ธรรมะด้วยวิธีดังกล่าวมีความเหมาะสมกับยุคสมัยแล้ว เนื่องจากสมัยนี้ยังไม่มีนวัตกรรมและการแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชน วังและวัดจึงเป็นศูนย์รวมสรรพความรู้ พระมหากษัตริย์และพระสงฆ์จึงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ การเผยแผ่ธรรมะด้วยการเทศนาสั่งสอนและวิธีอื่น ๆ ของยุคสมัยนี้จึงประสบความสำเร็จ

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในสมัยนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีทางวัฒนธรรม ดังนี้

(1) ทฤษฎีการแพร่กระจายของ วิสสลอร์ (Clark Wissler) และ โครเบอร์ (Alfred Kroeber) ซึ่งมีแนวความคิดว่า การแพร่กระจายของวัฒนธรรมมาจากจุดกำเนิดเป็นศูนย์กลาง ไปตามพื้นที่ในเขตภูมิศาสตร์เดียวกันเท่าที่มนุษย์สามารถเดินทางไปถึงได้ และไม่มีอุปสรรคทาง ภูมิศาสตร์ขวางกั้น การเผยแผ่ธรรมะในยุคนี้ก็เช่นกัน ที่มีลักษณะของการเผยแผ่ด้วยการส่งพระสงฆ์ที่มีความรู้เข้าไปเผยแผ่ธรรมะ ณ เมืองลังกา และเมืองนครศรีธรรมราช ตลอดถึงนิมนต์พระสงฆ์จากเมือง ดังกล่าวเข้ามาเผยแผ่ธรรมะในกรุงสุโขทัย

(2) ทฤษฎีการแพร่กระจายของบาทหลวงวิลเฮล์ม ชมิดท์ (Wilhelm Schmidt) และ ฟริตซ์ เกรมเนอร์ (Fritz Graebner) มีแนวความคิดว่า มนุษย์ไม่ชอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเอง แต่ชอบยืมวัฒนธรรมจากเพื่อนบ้าน (Uninventive Habit) เป็นแนวคิดที่เน้นการหยิบยืม (Borrowing) ทางวัฒนธรรมมากกว่าการสร้างวัฒนธรรมใหม่ (Invention) วัฒนธรรมนั้นเมื่อแพร่กระจายไป วัฒนธรรมที่ ปลายทางจะต้องเหมือนกับวัฒนธรรมต้นกำเนิดไม่มากนักน้อย จุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นไม่ จำเป็นต้องมีเพียงจุดเดียว หากมีหลายจุด แต่ละจุดก็จะแพร่กระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบ ๆ เช่นเดียวกับการเผยแผ่ธรรมะในยุคนี้ที่มีกรุงสุโขทัย เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองลังกา เป็นจุดศูนย์กลางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีการส่งพระสมณทูตเข้าไปเผยแผ่ธรรมะแลกเปลี่ยนความรู้ ให้แก่กัน จึงทำให้ธรรมะในพุทธศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

(3) ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตามทัศนะของ คานท์ (Immanuel Kant) นักปรัชญาชาวเยอรมันให้ทัศนะว่า ความงามเป็นเรื่องของอารมณ์ อารมณ์ก่อให้เกิดศิลปะ สามารถบรรยายความรู้สึก (Idea) ออกมาได้อย่างมีชีวิตจิตใจ (Portray) ศิลปะทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม (Architecture) เกี่ยวกับการก่อสร้างอาคาร สถานที่ ประสาท โบสถ์ วิหาร ประติมากรรม (Sculpture) เกี่ยวกับการปั้น การหล่อ การแกะสลัก จิตรกรรม (Painting) เกี่ยวกับการวาด

การเขียนภาพ การระบายสี และวรรณคดี (Literature) เกี่ยวกับการแต่ง การประพันธ์ บทกวี นิพนธ์ ถือว่าเป็นศิลปะชั้นสูงกว่า ศิลปะอื่น ๆ เพราะสามารถถ่ายทอดความรู้สึกของมนุษย์ออกมาได้ อย่างชัดเจนที่สุด ยังให้ประโยชน์ ด้านความสุขในทางประสาทสัมผัส เป็นความงามขั้นยอด เป็นความงามเพื่อความงาม (Beauty for beauty's sake) การเผยแพร่ธรรมะในกรุงสุโขทัยในรูปแบบของการสร้างองค์พระพุทธรูป วัด โบสถ์ วิหารและเจดีย์ ตลอดถึงการเผยแพร่ธรรมะด้วยวรรณกรรม โดยการจารึกหลักธรรมลงบนแผ่นหิน ศิลา ผนังถ้ำ ไบลาน สมุดข่อย ก็ล้วนก่อให้เกิดความรู้สึกลงมาทางอารมณ์ มีความสุข และเพลิดเพลินในการเข้าถึงธรรมะ

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในสมัยกรุงสุโขทัยนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของมณฑลชาติ พูลเกิด (2539 : 84) เรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างกาเปิดรับสื่อมวลชน ความเชื่อทางศาสนา และความทันสมัยของนิสิตนักศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแพร่ธรรมะ ผ่านสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ให้สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวัน และการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อความรู้ความเข้าใจเรื่องในหลักธรรมของพุทธศาสนา

1.3 การเผยแพร่ธรรมะในสมัยกรุงศรีอยุธยา

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในสมัยกรุงศรีอยุธยา พบว่า สมัยนี้ยังมีการเผยแพร่ธรรมะ 3 รูปแบบวิธีด้วยกัน คือ

1) การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคล โดยวิธีการเทศนาอบรมสั่งสอนจากพระสงฆ์ที่มีความรู้ในหลักธรรมเป็นอย่างดีและพระสงฆ์ที่ไปศึกษาพระธรรมจากลังกาแล้วกลับมาเผยแพร่ธรรมะในประเทศ พระสงฆ์มีการอบรมสั่งสอนทั้งภายในและนอกราชอาณาจักรไม่เพียงแต่เมืองลังกา และเมืองนครศรีธรรมราชเท่านั้นแต่ยังเผยแพร่ขยายไปถึงเมืองลานนา และกัมพูชาอีกด้วย ตลอดถึงมีการเทศนาสั่งสอนจากพระลังกา นอกจากนี้ยังมีการส่งภิกษุไปอุปสมบทให้กับชาวลังกา ตลอดจนการจัดกิจกรรมสืบสาน ส่งเสริมพิธีกรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนา

2) การเผยแพร่ธรรมะด้วยวรรณกรรม โดยการจารึกเนื้อหาสาระแห่งธรรมะลงในไบลาน แผ่นหิน และสมุดข่อย

3) การเผยแพร่ธรรมะในรูปของจิตรกรรมและสถาปัตยกรรม เช่น การสร้างพระพุทธรูป โบสถ์ วิหาร และภาพวาด

จากการค้นพบการเผยแพร่ธรรมะในสมัยนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเผยแพร่ธรรมะด้วยวิธีดังกล่าวมีความเหมาะสมกับยุคสมัยแล้ว เนื่องจากสมัยนี้เริ่มมีการติดต่อค้าขายกับประเทศทางตะวันตก มีการแพร่กระจายของวัฒนธรรมตะวันตก การเผยแพร่ธรรมะในกรุงศรีอยุธยามีการขยายการเผยแพร่ไปยังเมืองต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งเมืองลานนา และเมืองกัมพูชา วังและวัดยังมีบทบาทเป็นศูนย์รวมสรรพความรู้เช่นเดิม พระมหากษัตริย์และพระสงฆ์ก็ยังคงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยการเทศนาสั่งสอน และวิธีอื่น ๆ ของยุคสมัยนี้ยังประสบความสำเร็จด้วยดี

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในสมัยนี้ สอดคล้องกับทฤษฎีทางวัฒนธรรม ดังนี้

(1) ทฤษฎีการแพร่กระจายของ วิสสลอร์ (Clark Wissler) และ โครเบอร์ (Alfred Kroeber) ซึ่งมีแนวความคิดว่า การแพร่กระจายของวัฒนธรรมมาจากจุดกำเนิดเป็นศูนย์กลาง ไปตามพื้นที่ในเขตภูมิศาสตร์เดียวกันเท่าที่มนุษย์สามารถเดินทางไปถึงได้ และไม่มีอุปสรรคทาง ภูมิศาสตร์ขวางกั้น การเผยแพร่ธรรมะในยุครุงศรีอยุธยาก็เช่นกัน ที่มีลักษณะของการเผยแพร่ด้วยการส่ง พระสงฆ์นอกราชอาณาจักรมากขึ้น

(2) ทฤษฎีการแพร่กระจายของบาทหลวง วิลเฮล์ม ชมิดท์ (Wilhelm Schmidt) และฟริตซ์ เกรมเนอร์ (Fritz Graebner) มีแนวคิดที่มนุษย์ไม่ชอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเอง แต่ชอบยืมวัฒนธรรมจากเพื่อนบ้าน (Uninventive Habit) เป็นแนวคิดที่เน้นการหยิบยืม (Borrowing) ทางวัฒนธรรมมากกว่าการสร้างวัฒนธรรมใหม่ (Invention) วัฒนธรรมนั้นเมื่อแพร่กระจายไป วัฒนธรรมที่ปลายทางจะต้องเหมือนกับวัฒนธรรมต้นกำเนิดไม่มากก็น้อย จุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นไม่จำเป็นต้องมีเพียงจุดเดียว หากมีหลายจุด แต่ละจุดก็จะแพร่กระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบ ๆ เช่นเดียวกับการเผยแผ่ธรรมะในยุคนี้ที่มีกรุงศรีอยุธยา เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองลัγκα เป็นจุดศูนย์กลางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การที่กรุงศรีอยุธยาส่งพระสมณทูตเข้าไปเผยแผ่ธรรมะในเมืองลานนา เมืองกัมพูชา เพิ่มขึ้น

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงศรีอยุธยาสอดคล้องกับงานวิจัย ดังนี้

(1) งานวิจัยของพระมหาสัญญา ปณฺญาวิจิตฺโต (โปรงใจ) บกพร่อง (2543 : 174-178) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบ และแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณฺจนิกโก “หลวงตา”-“แพร่เชื้อไม้”)” จากการศึกษาพบว่า ท่านได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติ และการเทศน์ธรรมวัตรตามแบบประเพณีโบราณดังกล่าว มาเป็นการเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์ และนำเข้าสู่การปาฐกถาธรรม-บรรยายธรรม อภิปราย โต้ว่าที่ และการสนทนาธรรมแบบร้อยแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แลกเปลี่ยนทิ่กเสียง และจัดพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ เป็นต้น

(2) งานวิจัยของพระมหาอรุณ จิตตคุตฺโต (2544 : 172-175) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม” พบว่า สำนักสวนโมกขพลารามใช้สื่ออันหลากหลายเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างกว้างขวางทั้งในประเทศ และต่างประเทศ คือ สื่อทางศิลปะ เช่น การวาด รูปปั้น และสถาปัตยกรรม เป็นต้น สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น หนังสือ ซีดี เทป สื่อสารมวลชน เช่น วารสาร วิทยุกระจายเสียง และอินเทอร์เน็ต สื่อบุคคล เช่น พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ) และสื่อกิจกรรม เช่น จัดงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

1.4 การเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พบว่า

1) การเผยแผ่ธรรมะในสมัยช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะยังคง เป็นเช่นเดียวกับการเผยแผ่ธรรมะในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ การเทศน์อบรมสั่งสอนประชาชน ผู้ทำหน้าที่หลักคือพระสงฆ์ ส่วนการเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบอื่น ได้แก่ การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัด สร้างพระพุทธรูป การส่งเสริมหรือสืบสานกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาทั้งภายในและภายนอก ราชอาณาจักร เช่น ส่งพระสงฆ์ไปศึกษาพระพุทธศาสนา และเจริญศาสนสัมพันธ์ ตลอดถึงนิมนต์พระ จากลังกามาเทศน์ จัดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณร ในวังและในบ้านเรือนของ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทั้งในรูปของประเพณี และพิธีกรรม นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมะในรูปของหนังสือและวรรณกรรม อีกทั้งจารึกบนแผ่น หิน ผนังระเบียงศาลาในบริเวณวัด

จากการค้นพบการเผยแพร่ธรรมะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเผยแพร่ธรรมะในยุคนี้ยังคงใช้เทคนิค และรูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะเหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยา เพียงแต่เพิ่มกลยุทธ์และวิธีการเผยแพร่ที่หลากหลายมากขึ้น ตามความเจริญก้าวหน้าของนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เข้ามามีอิทธิพล เช่นเพิ่มสถานที่เผยแพร่ไปตามบ้านเรือนของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ การส่งเสริมกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนาและเผยแพร่ทางวรรณกรรมมากขึ้น ส่วนรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยการเทศนาก็ยังคงนำมาใช้และประสบความสำเร็จด้วยดี เพราะพุทธศาสนิกชนยังให้ความสำคัญกับพระสงฆ์และวัด

ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของ Clark Wissler และ Alfred Kroeber ว่า วัฒนธรรมจะแพร่กระจายจากจุดศูนย์กลาง หรือ จุดกำเนิดไป ตามพื้นที่เท่าที่มันจะไปได้ในเขตภูมิศาสตร์เดียวกัน และยุคสมัยใกล้เคียงกัน และแพร่กระจายไปทุก ๆ ที่ที่ไม่มีอุปสรรค เช่นเดียวกับการเผยแพร่ธรรมะในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่ทำทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ อย่างหลากหลายวิธีทั้งภายในประเทศและนอกราชอาณาจักร อาทิ การเทศน์อบรมสั่งสอนประชาชน การสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัด สร้างพระพุทธรูป และการส่งพระสงฆ์ไปศึกษาพระพุทธรศาสนาและ เจริญศาสนสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ มีการสอนพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณร ส่งเสริมให้มีการจัด กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบของประเพณีและพิธีกรรม

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ช่วงต้น สอดคล้อง กับงานวิจัยของปิ่นนิตดา นพพนาวัน (2533 : 103 - 105) เรื่อง “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อ เผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย” จากการศึกษพบว่า รูปแบบวิธีการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะ นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากการใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยมีพระมหากษัตริย์และพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก และได้มีการพัฒนารูปแบบวิธีการเผยแพร่ธรรมะจากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยายธรรม สนทนาธรรม ปาฐกถาธรรม มากยิ่งขึ้น การเผยแพร่ธรรมะในสมัยช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ที่นำวิธีการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลเป็นหลักจึงนับเป็นการเผยแพร่ธรรมะที่ได้มีวิวัฒนาการเป็นลำดับและเหมาะสมกับกาลสมัย จึงทำให้การเผยแพร่ธรรมะประสบความสำเร็จและพุทธศาสนิกชนสามารถเข้าถึงธรรมะได้เป็นจำนวนมาก

2) การเผยแพร่ธรรมะในสมัยปัจจุบัน

กรุงรัตนโกสินทร์นับจากช่วงการหลงไหลของอารยธรรมตะวันตกแผ่ขยายมาสู่ประเทศไทย พร้อมทั้งนำวิทยาการและสิ่งประดิษฐ์กรรมใหม่ ๆ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาข้อมูลพบว่า การเผยแพร่ธรรมะในยุคนี้มีรูปแบบและวิธีการในการเผยแพร่ธรรมะที่หลากหลายขึ้น เช่น

(1) การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคล ได้แก่ การเทศนาสั่งสอนโดยพระสงฆ์เพียงแต่ในยุคนี้มีสื่อในการเผยแพร่ประกอบคำเทศนาสั่งสอนได้หลายวิธีมากกว่าเดิม ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะพระสงฆ์หนึ่งเทศน์โดยตรงวิธีเดียวเท่านั้น

(2) การเผยแพร่ธรรมะ ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ แผ่นไม้ แผ่นผ้า กระดาษ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แผ่นพับ ใบติดประกาศ จดหมายเวียน

(3) การเผยแพร่ธรรมะ ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง แผ่นซีดี ดีวีดี วีซีดี ภาพยนตร์และหอกระจายข่าว วีดีทัศน์ เทปบันทึกเสียง แผ่นคอมแพคดิสก์ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ และโทรทัศน์ดาวเทียม

จากการค้นพบการเผยแพร่ธรรมะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบันดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการเผยแพร่ธรรมะในยุคนี้ยังคงใช้เทคนิค และรูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อ บุคคลเป็นหลักเหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยา เพียงแต่เพิ่มกลยุทธ์และวิธีการเผยแพร่ที่หลากหลาย โดยมีการนำกิจกรรมและสื่อเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ ประกอบการเผยแพร่มากขึ้น เพิ่มการเผยแพร่เชิงรุก นอกสถานที่มากขึ้น เช่น การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อต่าง ๆ การจัดโครงการอบรมจริยธรรมแก่พุทธศาสนิกชน การเทศน์แอนดท์ทอร์คในห้างสรรพสินค้า และสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น การเผยแพร่ธรรมะในยุคนี้จึงมีความก้าวหน้าและมีความหลากหลายมาก และทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงธรรมะได้สะดวกทุกที่ทุกเวลา ตามที่ต้องการ

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในสมัยนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของ Clark Wissler และ Alfred Kroeber ว่า วัฒนธรรมจะแพร่กระจายจากจุดศูนย์กลาง (จุดกำเนิด) ไปตามพื้นที่เท่าที่มันจะไปได้ โดยไม่มีอุปสรรคขวางกั้น ตามสภาพภูมิประเทศที่มนุษย์สามารถติดต่อสื่อสารกันได้ รูปแบบของการแพร่กระจายเป็นไปได้หลายช่องทาง จึงไม่จำเป็นต้องเป็นรูปวงกลมหลายวง เช่นเดียวกับการเผยแพร่ธรรมะในยุคปัจจุบันนี้ที่พระสงฆ์ ไม่เพียงแค่นั่งเทศน์บนธรรมมาสน์เท่านั้น แต่ยังเผยแพร่ธรรมะเชิงรุกมากขึ้น ประกอบกับการแพร่กระจายในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่พุทธศาสนิกชนสามารถติดตามได้สะดวก ทุกหนทุกแห่ง

จากข้อค้นพบนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยดังต่อไปนี้

(1) งานวิจัยของปิ่นนิตดา นพพานวัน (2533 : 103 - 105) เรื่อง “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย” พบว่า รูปแบบวิธีการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะนั้นนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากการใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยมีพระมหากษัตริย์และพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก และได้มีการพัฒนารูปแบบวิธีการเผยแพร่ธรรมะจากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยายธรรม สนทนาธรรม ปาฐกถาธรรม และการจัดนิทรรศการทางพุทธศาสนา อีกทั้งมีการเผยแพร่ธรรมะผ่านหนังสือ สิ่งพิมพ์ธรรมะ และโสตทัศนูปกรณ์ ตลอดจนสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น การเผยแพร่ธรรมะในสมัยนี้ได้้นำวิธีการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลเป็นหลัก มีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีรูปเล่มและเนื้อหาที่น่าสนใจ มีการใช้ช่องทางเผยแพร่ธรรมะทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถเข้าถึงพุทธศาสนิกชนได้ในวงกว้าง รวมทั้งพุทธศาสนิกชนยังสามารถเลือกช่องทางรับการเผยแพร่นี้ได้ในเวลาที่ต้องการและตามความสนใจ จึงนับเป็นการเผยแพร่ธรรมะที่ได้มีการใช้นวัตกรรมที่มีความทันสมัยและประสบความสำเร็จและพุทธศาสนิกชนสามารถเข้าถึงธรรมะได้ เป็นจำนวนมาก

(2) งานวิจัยของ พระปลัดสามารถ ธมฺมธโร (2549 : 91) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินฺทปญฺโญ)” พบว่า พระอุบาลีคุณูปมาจารย์มีวิธีการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธรูปตามมติเถรสมาคม คือ 1) ด้านการปกครอง เช่น การจัดทำเอกสารงานทะเบียน การจัดประชุมพระภิกษุสามเณร การกวดขันระเบียบวินัย การทำวัด การลงอุโบสถสังฆกรรม 2) การศึกษา เช่น การส่งเสริมการศึกษาปริยัติธรรม การส่งเสริมการเรียนการสอนนักเรียน และธรรมศึกษา การส่งเสริมการศึกษาโรงเรียนวัดไร่ขิง 3) การศึกษาสงเคราะห์ เช่น การแจกทุนการศึกษา การสนับสนุนอุปกรณ์การศึกษา การสร้างห้องสมุดประชาชน จัดพาหนะส่งพระภิกษุสามเณรเรียนหนังสือ 4) การเผยแผ่ เช่น การรักษาอุโบสถศีล การแสดงธรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดบรรพชาอุปสมบทหมู่ การจัดอบรมค่ายเยาวชน การจัดบวชชีพร้าหมณ์

การพิมพ์หนังสือธรรมะแจกจ่าย การจัดงานเทศกาลนมัสการปิดทองหลวงพ่อ 5) การสาธารณูปการ การก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัด การสร้างสถานที่ราชการ เช่น โรงเรียนวัดไร่ขิง ท่าตลาด ไพรชณีย์ไร่ขิง ป้อมตำรวจ 6) การสาธารณสงเคราะห์ เช่น ก่อสร้างโรงพยาบาลเมตตาประชารักษ์ การให้หน่วยงานราชการใช้ในพื้นที่วัด การก่อตั้งมูลนิธิวัดไร่ขิง การสร้างโรงกรองน้ำดื่ม นอกเหนือจากนั้นที่เด่น ๆ คือ ด้านการอนุรักษ์ศิลปะโบราณวัตถุ อนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในวัด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเผยแพร่ของท่านนั้น ได้มีจุดมุ่งหมายหลักในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่พระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ 1) เพื่อให้มีความรู้ 2) เพื่อมีธรรม 3) เพื่อนำไปใช้ประโยชน์

2. การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ตลอดถึงปัญหาอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะ

2.1 รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

จากการศึกษาข้อมูล พบว่า การเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีรูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะทั้งหมด 3 รูปแบบ คือ สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

1) สื่อบุคคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์เผยแพร่ด้วยสื่อบุคคลโดยวิธีการเทศน์หรือบรรยายธรรม สนทนา ตอบ ปัญหาและการจัดกิจกรรมภายใต้การพิจารณาถึงจิต ความรู้ความสามารถ และความสนใจของผู้รับ การเผยแพร่พระสงฆ์ใช้หลักการในการสอน 4 ข้อ คือ ประการแรก แจ่มแจ้ง (สันทัสสนา) พระสงฆ์จะ ชี้แจง อธิบายให้เห็นอย่างชัดเจนว่าจะสอนเรื่องอะไร เป็นการสอนเชิงประจักษ์ ประการที่สอง จูงใจ (สมาปนา) พระสงฆ์ใช้การบรรยายที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความคล้อยตาม หรือชวนใจให้ผู้ฟังอยากนำไปปฏิบัติ ประการที่สาม แกล้วกล้า (สมุตเตชนา) พระสงฆ์จะกระตุ้น ปลุกใจ ให้ผู้ฟังเกิดความกระตือรือร้น อยาก ฟังธรรมอยู่เป็นประจำ ประการสุดท้าย ร่าเริง (สัมปหังสนา) เมื่อผู้ฟังมีใจคล้อยตาม เห็นประโยชน์จากธรรมะนำไปปฏิบัติแล้วเกิดความสุข

จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลจะเหมาะสมกับการเผยแพร่ธรรมะมากที่สุด เพราะผู้เผยแพร่สามารถที่จะยืดหยุ่น ปรับประยุกต์รูปแบบวิธีการ เทคนิค เนื้อหาให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับการเผยแพร่ได้มากที่สุด และสิ่งที่สำคัญคือสามารถทดสอบผู้รับการเผยแพร่ว่าให้ความสนใจในเนื้อหาในระดับใดได้ด้วย

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลในเรื่องของหลักการสอนทั้ง 4 ข้อ นั้นสอดคล้องกับทฤษฎีการโน้มน้าวใจในการพูดของอริสโตเติล ว่าการพูดให้สัมฤทธิ์ผลโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเชื่อถือ และคล้อยตามนั้น ผู้พูดต้องนำเสนอเรื่องที่พูดให้ผู้ฟังทราบอย่างชัดเจน และคิดค้นนำเสนอเรื่องให้ผู้ฟังรับประโยชน์มากที่สุด นำความคิดหรือเรื่องที่จะพูดมาจัดลำดับ ให้ผู้ฟังเข้าใจง่าย ไม่สับสน มีนิงง เลือกใช้ลีลาและภาษาที่สร้างความเข้าใจแก่ผู้ฟัง จนทำให้ผู้ฟังอยากติดตาม และนำไปปฏิบัติในที่สุด และต้องสร้างบุคลิกภาพ น้ำเสียง การจดจำเนื้อหาสาระอย่างแม่นยำ

จากหลักการในการเผยแพร่ธรรมะดังกล่าวพระสงฆ์นำมากำหนดเป็นกลยุทธ์ในการสอนธรรมะ เพื่อให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ การยกอุทาหรณ์ การเล่านิทานชาดกประกอบ การยกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้ฟัง การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปไมย ยกตัวอย่างบุคคลที่มีชื่อเสียงและผู้ฟังรู้จัก ให้พุทธสุภาษิต คำคม ข้อคิด บทกลอน ประกอบการบรรยาย แทรกด้วยเรื่องขำขัน ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ตลอดถึงการใช้สื่อทันสมัย

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของปีนนัดดา นพพานวัน (2533 : 103 - 105) เรื่อง “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย” พบว่า รูปแบบวิธีการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะนั้นนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึง ปัจจุบัน เริ่มจากการใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยมีพระมหากษัตริย์และพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก และได้มีการพัฒนารูปแบบวิธีการเผยแพร่ธรรมะจากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยาย ธรรม สนทนาธรรม ปาฐกถาธรรม และการจัดนิทรรศการทางพุทธศาสนา อีกทั้งมีการเผยแพร่ธรรมะผ่าน หนังสือ สิ่งพิมพ์ธรรมะ และโสตทัศนูปกรณ์ ตลอดจนสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น การเผยแพร่ ธรรมะในสมัยนี้ได้นำวิธีการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลเป็นหลัก มีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีรูปเล่มและ เนื้อหาน่าสนใจ มีการใช้ช่องทางเผยแพร่ธรรมะทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถเข้าถึงพุทธศาสนิกชนได้เนืองแน่น รวมทั้งพุทธศาสนิกชนยังสามารถเลือกช่องทางรับการเผยแพร่ได้ในเวลาที่ต้องการและตามความ สนใจ จึงนับเป็นการเผยแพร่ธรรมะที่ได้มีการใช้นวัตกรรมที่มีความทันสมัย และประสบความสำเร็จและ พุทธศาสนิกชนสามารถเข้าถึงธรรมะได้เป็นจำนวนมาก

2) ด้านสื่อสิ่งพิมพ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์นำการพิจารณาจากจริต พื้นความรู้ความสามารถ และความสนใจของพุทธศาสนิกชนไปกำหนดเป็นกลยุทธ์ในการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ พระสงฆ์จะใช้กลยุทธ์การทำสื่อสิ่งพิมพ์ ด้วยการนำเสนอ รูปเล่มที่สวยงาม กะทัดรัด เนื้อหาไม่มากนัก ตัวหนังสือมีสีสันทนสวยงาม มีภาพวาด ภาพ การ์ตูน หรือรูปภาพที่น่ารัก ใช้คำพูดสั้น ๆ เข้าใจง่าย มีการใช้ถ้อยคำสัมผัสคล้องจองได้อรรถรส แต่ง เต็มด้วยพุทธสุภาษิต ข้อคิด คำคม บทประพันธ์ คำกลอน สอดแทรกเรื่องราวที่ทำให้มีอารมณ์ขัน ได้ ข้อคิดเตือนใจ ใช้อุทาหรณ์ เหตุการณ์ปัจจุบัน และ ยกตัวอย่างบุคคลประกอบ ตลอดถึงการเปรียบเทียบ ด้วยอุปมาอุปไมย

จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สื่อสิ่งพิมพ์เป็นรูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะอีกช่องทางหนึ่ง ที่มีหลากหลายลักษณะเหมาะกับพุทธศาสนิกชนที่ไม่สามารถเดินทางไปรับฟัง การสอนธรรมะที่วัดได้ สื่อประเภทนี้จึงช่วยให้พุทธศาสนิกชนอีกเป็นจำนวนมากได้รับการเผยแพร่ธรรมะ อย่างง่ายและสะดวกสบาย

จากข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) ของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ว่า ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นความงามที่ได้สัดส่วน พอเหมาะพอดี มีความสดใส ชัดเจน ไม่คลุมเครือ และยังคงสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของ จอห์น สันตยา (Gough Santayana) ที่กล่าวว่า ความรู้สึกชื่นชม ประทับใจ เพลิดเพลินลึกซึ้งด้วยอารมณ์ ต่อ รูปทรงของวัตถุที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นอย่างสวยงาม ย่อมก่อให้เกิดการตรึงตรึงใจ และบุคคลนั้นก็ให้ ความสนใจและติดตามในความงามนั้น การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์ใช้เทคนิคในการออกแบบรูปเล่มที่สวยงาม เพื่อสร้างแรงจูงใจในเบื้องต้น ด้านเนื้อหาภายในจะมีภาพวาด หรือตัวการ์ตูนที่น่ารัก สดใส มีสีสันทนสวยงาม มีเนื้อหาที่ไม่ยาวและไม่ซับซ้อนนัก

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์นั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยเลิศ จิวางกูร (2552 : 96 - 98) เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อหนังสือธรรมะของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีกิจกรรมอ่านหนังสือเป็นงานอดิเรก มีพฤติกรรม การซื้อหนังสือประเภทธรรมะประยุกต์ จากร้านหนังสือในศูนย์การค้า ให้ความสำคัญกับ

เนื้อหาและ ราคาหนังสือเป็นอย่างมาก หลังการอ่านหนังสือธรรมะจบ จะมีความพอใจค่อนข้างสูงกว่า ความคาดหวัง และรู้สึกมีประโยชน์มาก เมื่อเทียบกับกิจกรรมอื่น

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในปัจจุบันมีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์อย่างหลากหลาย ชนิด เช่น อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ วิทยุ โทรทัศน์ ซีดี เป็นต้น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระสงฆ์ได้นำหลักการตลาดเพื่อธรรมะมาใช้ในการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากที่สุดเน้นการเผยแผ่ธรรมะทั้งเสียงและภาพ จึงใช้ภาพวาด ภาพการ์ตูน ภาพ ธรรมชาติ ที่มีสีสันสวยงามสดใส สอดคล้องกับเนื้อหา ใช้ภาษารวมสมัยมากขึ้น สอดแทรกด้วยคำคม ข้อคิด พุทธศาสนสุภาษิต ภาษิต เรื่องราวที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน และสามารถนำเสนอธรรมะด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและกำลังอยู่ในความสนใจได้ สื่ออิเล็กทรอนิกส์นี้รวมถึง อีบุ๊ก หรือหนังสือ อิเล็กทรอนิกส์ ที่สามารถโหลดอ่านกันได้ไม่ต้องซื้อหาหนังสือ อาจมีเสียงดนตรีประกอบ จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ช่วยให้พุทธศาสนิกชนทั่วทุกภูมิภาค สามารถเลือกรับฟัง ติดตามการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ที่ตนชื่นชอบ ได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว ไม่เสียค่าใช้จ่ายมากนัก สื่อประเภทนี้จึงมีประโยชน์และครอบคลุมพื้นที่ได้อย่าง กว้างขวาง

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่กล่าวมานั้น สอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ที่ว่าด้วยเรื่องของความงาม ความสวยงาม และความไพเราะ ความรื่นรมย์ ตามทัศนะของอริสโตเติล (Aristotle) ว่าความงามเป็นเรื่องที่เกิดจากคุณสมบัติของวัตถุ วัตถุต่าง ๆ ล้วนมีความงามในตัวของตัวเอง เช่น สวยเพราะสีสัน ทรวดทรง พื้นผิว ความงามของวัตถุจึงเป็นความสมบูรณ์ ตายตัว ล้วนเกิดจาก รูปร่าง รูปทรง สี สัน สัดส่วนที่ประกอบกันเข้าอย่างกลมกลืนมีความสมดุล และมีความสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ตามทัศนะของเพลโต (Plato) นักปรัชญาชาวกรีก ที่มองเห็นความสวยงามเป็นความรู้สึกเปล็ดเปล็น ความซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งงาม ไพเราะ หรืออภิมรย์ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ หรือศิลปะ วัตถุ ก็ตาม

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิยะดา ฐิติมขนิมา (2554 : 120 - 122) เรื่อง “เครือข่ายสังคมออนไลน์ : แนวโน้ม ปรากฏการณ์ และจริยธรรม” พบว่า การติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ เป็นกิจกรรมบนเว็บไซต์ ที่ได้รับความนิยมอันดับหนึ่ง เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในปัจจุบัน คือ เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ กลายเป็นเครื่องมือส่งข้อความสั้น ระหว่างสมาชิกและเครื่องมือรายงานข่าวที่ได้รับ ความนิยมอย่างมาก ยูทูบ กลายเป็นแหล่งเผยแพร่และแลกเปลี่ยนคลิปวิดีโอที่ใหญ่ที่สุด เครือข่ายสังคมออนไลน์ มีทั้งประโยชน์และโทษ และงานวิจัยของ ดริณจักรพันธ์ อินทร์อุดม (2555 : 102 - 105) เรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยผ่านสื่อใหม่ : กรณีศึกษา เว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ ดอทคอม” พบว่า เว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ดอทคอม (www.dhammatoday.com) ไม่ใช่ช่องทางสื่อสารหลักที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายของท่าน ว. วชิรเมธี แต่เป็นเพียงอีกช่องทางหนึ่งที่ท่าน ว. วชิรเมธี สร้างขึ้นมาเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีการนำเสนอธรรมะบริการในรูปแบบหนังสือ สิ่งตีพิมพ์ วีดิโอธรรมะ คลิปการบรรยายธรรมะ บทสัมภาษณ์ธรรมะ ฯลฯ ที่รับชมได้แบบไม่เสียค่าบริการ เป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อการตอบสนองต่อวิถีทางการตลาด โดยเลือกใช้เครื่องมือ รูปแบบต่าง ๆ ในการสื่อสารกับลูกค้าทั้งในรูปแบบของสื่อดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงลูกค้าที่มีพฤติกรรมแตกต่างกัน การบริการข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต เป็นนวัตกรรมทางการ

สื่อสารที่ใช้เทคโนโลยี สารสนเทศ โดยการนำสื่อเกือบทุกประเภทมารวบรวมเข้าไว้ด้วยกันเพื่อให้บริการ ข่าวสารข้อมูลประเภท ต่าง ๆ มากมาย ในรูปลักษณะที่หลากหลาย โดยผู้รับสารสามารถเปิดรับและใช้ ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสาร อันจะนำมาซึ่งความพึงพอใจของตนเองได้อย่างไม่จำกัด นอกจากนี้ยังมี ความสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาภินันท์ ศรีมา (2556 : 148 - 152) เรื่อง “วิเคราะห์เนื้อหา และวิธีการนำเสนอธรรมะผ่านสื่อวีดิทัศน์ของพระมหาสมปอง ตาลปุตโต” พบว่า เนื้อหาเป็นการ บรรยายธรรมะตามแนวคิดและคำสอนตามหลักพุทธศาสนา โดยแทรกคำสั่งสอนของศาสนา มีการ เลือกลงใช้หลักคำสอนให้สอดคล้องกับชีวิตตอนในแต่ละชุดตอน ใช้หลักธรรมเบื้องต้น ระดับพื้นฐานที่ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้โดยง่าย โดยมีการแสดง ธรรมะตามลักษณะของการพูด ครบทั้ง 5 ประการ พบว่าลักษณะของการพูดที่นำมาใช้มากที่สุด คือ มี ความชัดเจนในด้านภาษา คือ ภาษาที่เข้าใจง่ายเข้าใจได้ในกลุ่มคนทั่วไป ใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสม คือ ใช้ภาษาแสดงอารมณ์ผสม กลมกลืนไปกับเนื้อเรื่องเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้ฟัง เหมาะกับบุคคลใน ท้องเรื่องส่วนความมี ชีวิตชีวาทงภาษา ได้แก่ การใช้ น้ำเสียง ภาษา สายตา ท่าทาง เป็นไปตามธรรมชาติ ลักษณะการ นำเสนอธรรมะผ่านสื่อวีดิทัศน์ จัดเป็นรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบการสนทนา ระหว่างผู้ดำเนิน รายการกับผู้ร่วมรายการที่เป็นพระสงฆ์ รูปแบบการสัมภาษณ์แสดงทัศนะความคิดเห็น ของผู้เข้ารับฟัง การบรรยาย ส่วนรูปแบบการบรรยายเล่าเรื่องในการลำดับ การนำเสนอตามองค์ประกอบของการเล่า เรื่อง และลักษณะการสื่อความหมายด้วยภาษาภาพและมุกกล้องภาพผ่านสื่อวีดิทัศน์ เป็นการถ่ายทำ แบบเรียบง่าย โดยใช้การบันทึกภาพในระดับสายตา นิยมแช่กล้องในมุมเดิม ไม่มีการเคลื่อนไหวหรือ เปลี่ยนแปลงมาก เป็นเพียงการบันทึกภาพเท่านั้น มีการเปลี่ยนแปลงระยะภาพได้ใช้ เทคนิคพิเศษใน การถ่ายทำ วิธีการนำเสนอธรรมะผ่านสื่อวีดิทัศน์ของพระมหาสมปอง ตาลปุตโต โดยใช้กลวิธีการ แสดงธรรมะครบทั้ง 4 วิธี ซึ่งกลวิธีที่นำมาใช้มากที่สุด คือ วิธีแสดงธรรมะแบบสัมปทาน โดยการ นำเสนอที่เน้นความสนุกสนานเป็นหลัก แบบสันตสนา คือ การยกอุทาหรณ์ ใช้คำอุปมา และการใช้ โสตทัศนูปกรณ์ประกอบ แบบสมათปนา ได้แก่ สอนบรรยายชวนให้ซาบซึ้งในคุณค่า เห็นความสำคัญ

2.2 รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

1) การเผยแผ่ธรรมะให้แก่คนวัยเด็ก

(1) สื่อบุคคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์จะใช้วิธีการเทศน์ บรรยายและการสนทนา ธรรม เป็นหลักโดยใช้พุทธวิธีการแบบสากัจฉา หรือการถามคู่สนทนา การตอบคำถาม เล่านิทานชาดก เอาหลักธรรมะโยงเข้ากับเนื้อหาเหตุการณ์ ยกบุคคลตัวอย่าง เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปไมย ยกพุทธ พุทธศาสนสุภาษิต ข้อคิด คำคม บทกลอน แทรกเนื้อหาและคำพูดที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน มีการใช้สื่ออื่น ประกอบการสอน มีการจัดกิจกรรมเพื่อเป็นการฝึกสมาธิของเด็กและให้เด็กรู้จักคิดวิเคราะห์ เช่น เล่น เกม วาดภาพ ตอบ คำถาม นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเผยแผ่ด้วยการจัดกิจกรรมใหญ่ ๆ อย่างมากมาย เช่น การบวชเณรภาคฤดูร้อน การเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม

จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลนี้ มีจุด แข็ง จุดอ่อน ดังนี้ จุดแข็ง คือ ผู้เผยแผ่สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมกับความสนใจของผู้ฟังได้ เข้าถึงเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ได้ง่าย ทำให้โอกาสของความสำเร็จสูง รูปแบบนี้ ผู้รับ การเผยแผ่สามารถมองเห็นหน้าตาบุคลิกลักษณะของผู้เผยแผ่ได้ง่าย เป็นการสร้างจุดสนใจให้ผู้ฟัง สงสัย ซักถามได้ทันที มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมอันเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจในธรรมะได้ดี ส่วนจุดอ่อน คือ

พระสงฆ์มีเวลาในการเทศน์น้อย ทั้งเวลาส่วนตัวและเวลาที่ผู้ดำเนินการจัดมาให้ เด็กมีเวลารว่างและโอกาสในการฟังธรรมะ แต่เด็กเล็กไม่สามารถเดินทางมาฟังธรรมะได้ด้วยตนเอง อีกทั้งเมื่อเด็กโตขึ้นก็ต้องพบกับปัญหาที่ต้องมุ่งมั่นในการเรียนทั้งจากโรงเรียนและเรียนพิเศษ ประกอบกับเมื่อเด็กได้ฟังธรรมะแล้วขาดผู้สานต่ออย่างต่อเนื่องทั้งจากผู้ปกครองและโรงเรียน

ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) ของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นความงามที่ได้สัดส่วนพอเหมาะพอดีที่ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป ความงามต้องมีความสดใส ชัดเจน ไม่คลุมเครือ การเผยแพร่ธรรมะแก่เด็กด้วยสื่อบุคคลก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนากลุ่ม การตอบปัญหา โดยการคำพูดที่ไพเราะ มีมุขชวนขันน่ารับฟัง (สนุก) มีความชัดเจนและแจ่มแจ้งในเนื้อหา (สาระ) จูงใจให้เด็กคล้อยตาม (สงบ) จนเกิดแรงศรัทธา (สติ) แล้วนำธรรมะไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สำนึก)

จากข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของพระวุฒิกโรณ วุฒิกโรณ (พรมพิมพ์) (2543 : 28 - 29) เรื่องศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) พบว่า การเผยแพร่ด้วยสื่อบุคคลโดยแสดงออกด้านบุคลิกภาพนั้น ย่อมสร้างความเลื่อมใส ศรัทธาให้แก่ผู้พบเห็นหรือผู้ฟังเป็นครั้งแรก ในขณะเดียวกันหากปฏิกิริยามารยาทที่แสดงออกมาไม่ว่า ความสง่างาม ความสงบเยือกเย็น การแสดงธรรมะที่แจ่มแจ้ง ล้วนทำให้เกิดเสน่ห์ต่อผู้ฟังอยากใกล้ชิด นอกจากนี้ จากข้อค้นพบดังกล่าวยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชญ์สินี โชติชวงค์ (2554 : 99 - 101) ทำการศึกษาเรื่อง “การใช้เกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย โรงเรียนเทศบาลวัดศรีปิงเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาจากการใช้เกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย ผลการศึกษาพบว่า หลังการใช้เกมการศึกษาแต่ละเกม ทำให้นักเรียนมีทักษะการคิด อยู่ในระดับดีทางด้านอารมณ์ เด็กมีความสุข สนุก มีความสนใจเรียนและเข้าใจบทเรียนได้ง่ายขึ้น การเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์แก่เด็กที่ใช้วิธีการเล่นเกมประกอบการบรรยาย รวมถึงการจัดกิจกรรมอื่น เช่น โครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม โครงการบวชเณรภาคฤดูร้อน โครงการธรรมะทัศนะศึกษา ทำให้ เด็กมีความสุข สนุก พัฒนาสติ ปัญญา และอารมณ์

(2) สื่อสิ่งพิมพ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์ใช้กลยุทธ์ในการเผยแพร่ธรรมแก่เด็กด้วยสื่อสิ่งพิมพ์อันเป็นแรงจูงใจให้ เด็กสนใจและติดตามการเผยแพร่ธรรมะที่เห็นเด่นชัด คือการใช้ภาพการ์ตูนประกอบเนื้อหา ศิลปะการใช้ ตัวอักษร ภาพวาดน่ารัก ที่มีสีสันสดใสสวยงาม รวมทั้งข้อคิด คำคม พุทธศาสนสุภาษิต พร้อมเนื้อหา และภาษาที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน หรือเรื่องเกี่ยวกับบิณฑิฤทธิ์ที่เด็ก ๆ สนใจ ผูกร้อยเข้ากับเหตุการณ์ที่เด็ก สนใจ นำเสนอคุณธรรมที่เด็กควรรู้จักปฏิบัติ ยกบุคคลตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นเด่นชัด

จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบนี้มีจุดแข็ง คือ การที่เด็กสามารถพกพาไปอ่านได้ทุกที่ ในยามว่างหรือในระหว่างเดินทาง อย่างไรก็ตามยังมีจุดอ่อน คือ พระสงฆ์ต้องลงทุนในการจ้างวาดภาพการ์ตูนด้วยค่าจ้างสูง การผลิตแต่ละเล่มใช้เวลานาน และมีราคาแพง ซื้อหาอ่านได้น้อย ประการที่สำคัญคือ ขาดผู้ชี้แนะแก่เด็ก หรืออธิบายเมื่อเด็กสงสัย

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) ของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ว่า ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นความงามที่ได้สัดส่วน

พอเหมาะพอดี มีความสดใส ชัดเจน ไม่คลุมเครือ และยังสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของจอห์น สันตยา (Gough Santayana) ที่กล่าวว่า ความรู้สึกชื่นชม ประทับใจ เพลิดเพลินลึกซึ้งด้วยอารมณ์ ต่อรูปทรงของวัตถุที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นอย่างสวยงาม ย่อมก่อให้เกิดการตราตรึงใจ และบุคคลนั้นก็ให้ ความสนใจและติดตามในความงามนั้น การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์ใช้ เทคนิคในการออกแบบรูปเล่มที่สวยงาม เพื่อสร้างแรงจูงใจในเบื้องต้น ด้านเนื้อหาภายใน จะมีภาพวาด หรือตัวการ์ตูนที่น่ารัก สดใส มีสีสันสวยงาม มีเนื้อหาที่ไม่ยาวและไม่ซับซ้อนนัก

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ซ่อฟ้า เกตุเรืองโรจน์ (2553 : 105 -110) เรื่อง “กระบวนการและกลวิธีการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดพุทธธรรมในหนังสือธรรมะ ของ ท่าน ว. วชิรเมธี” พบว่า รูปเล่มจะสร้างสรรค์ตามกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะหนังสือสำหรับเด็กก็จะมี ภาพวาด การ์ตูน มีคำบรรยายสั้น ๆ ที่สอดคล้องกับคุณธรรมสำหรับเด็ก ส่วนกลวิธีทางภาษาที่ใช้ มากที่สุดสามอันดับแรก ได้แก่ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้ภาพพจน์ประเภทอุปมาและการเล่นคำ ประเภทคำซ้ำ ตามลำดับ ส่วนกลวิธีการนำเสนอที่ผู้เขียนใช้มากที่สุดสามลำดับ ได้แก่ การยกตัวอย่าง ประเภทวาทีของบุคคล การยกตัวอย่างประเภทพฤติกรรมหรือประสบการณ์ของบุคคล และการ เปรียบเทียบ ตามลำดับ วิธีการที่ท่าน ว. วชิรเมธี ใช้ในการถ่ายทอดพุทธธรรมให้ คือ การยกตัวอย่าง ประเภทเหตุการณ์ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ บริบทภาพรวมของสังคม บริบทเหตุการณ์ รายวัน และบริบทเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ รูปแบบการถ่ายทอดพุทธธรรมให้สอดคล้องกับบริบท ของสังคมให้ความสำคัญโดยเน้น “การถ่ายทอดให้ร่วมสมัย” ประกอบด้วยการใช้ภาษาต้องเป็นภาษา ของคนร่วมสมัย สำนวนการเขียนเข้าใจง่าย การยกตัวอย่าง เป็นการยกตัวอย่างที่สมจริงใกล้ตัว และ ตัวตนของผู้เขียนเป็นคนร่วมสมัย ใช้ประสบการณ์ตรงเพื่อถ่ายทอดอย่างถึงแก่น

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การเผยแพร่ธรรมะด้วยวิธีนี้พระสงฆ์ใช้เทคนิคที่ดึงดูด ความสนใจด้วยการนำเสนอผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์หลากหลายประเภท เช่น โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก อีบุ๊ก ไลน์ ทีวีดี ซีดี วีซีดี วิทยุ โทรทัศน์ เพราะเด็กส่วนใหญ่ชอบส่งข้อความทางไลน์ โดยพระสงฆ์ต้องใช้เทคนิคอันหลากหลาย เช่น ภาพวาดน่ารัก สีสันสดใส ดงาม ส่วนใหญ่เป็นภาพ การ์ตูน ภาพวิถีธรรมชาติที่สวยงาม แทรกด้วยข้อคิด คำคม ภาษาง่าย ๆ ที่สร้างอารมณ์ขัน ประกอบด้วยเสียงดนตรี

จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบนี้มีจุดแข็ง ตรงที่เด็กสามารถโหลดหนังสือการ์ตูนธรรมะในอีบุ๊ก อ่านได้ง่าย สะดวก ทุกที่ อย่างไรก็ตามการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ยังมีจุดอ่อน คือ เครื่องอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์มีราคาแพง ทำให้เด็กเล็ก ไม่ค่อยมีใช้อย่างทั่วถึง และใช้ไม่เป็น ส่วนเด็กที่มีเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์จะเล่นเกมมากกว่าโหลด หนังสือการ์ตูนธรรมะอ่าน

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดในทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของจอห์น สันตยา (Gough Santayana) ที่กล่าวว่า ความรู้สึกชื่นชม ประทับใจ เพลิดเพลินลึกซึ้งด้วยอารมณ์ ต่อรูปทรงของวัตถุที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นอย่างสวยงาม ย่อมก่อให้เกิดการตราตรึงใจ และบุคคลนั้นก็ให้ ความสนใจและติดตามในความงามนั้น การเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ปัจจุบัน แก่เด็กผ่านสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์เน้นในเรื่องของการใช้ภาพการ์ตูนน่ารัก มีสีสันสดใสสวยงาม มีเสียงดนตรีและเสียงเพลงประกอบทำให้เด็กชื่นชอบ มีความสุข และเพลิดเพลินกับความงามดังมานั้น

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี (2543 : 97, 150) เรื่อง “วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาลัย (หลวงพ่อคุณ ปรีสุท โธ)” พบว่า สื่อที่ประชากรมีการรับฟังมากที่สุด คือ โทรทัศน์ รองลงมาคือวิทยุ กระจายเสียง ซึ่งลักษณะ และลีลาที่พระราชาวิทยาลัย ใช้ในการสนทนาธรรม และตอบปัญหาธรรมแก่พุทธบริษัททุกวัย ใช้การอธิบายธรรมหรือบรรยายที่ไม่ยาว มีเนื้อความสั้นกะทัดรัด ฟังง่าย ใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่ชัดเจนและลุ่ม ลึก พูดด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย และสร้างอารมณ์ขัน ทำให้จิตใจร่าเริง ไม่น่าเบื่อหน่าย และเหมาะสมสำหรับ ผู้ฟังทั่วไป ทำให้มองเห็นภาพไปในตัวด้วย โดยไม่ต้องยกอุทาหรณ์และเปรียบเทียบมากมาย เพราะเป็น การพูดแบบทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ให้เกิดกำลังใจ มีกำลังใจ และสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความกล้าที่ แสดงออกในทางสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ เพื่อเป็นการให้กำลังใจสำหรับผู้ที่ไม่รู้ และอยากประสบความสำเร็จในชีวิตต่อไป

2) การเผยแผ่ธรรมะให้แก่วัยรุ่น

(1) สื่อบุคคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์ไทยในปัจจุบันปรับเนื้อหาธรรมะและวิธีการสอนให้ตรงกับจริต และวิถีชีวิตของวัยรุ่นมากขึ้น เพื่อดึงดูดใจวัยรุ่นให้สนใจการเผยแผ่ธรรมะ โดยเฉพาะด้านเนื้อหาที่ใช้วิธีของบุคคลาธิฐาน เป็นแนวทางการเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนา กลุ่ม การตอบปัญหา โดยยึด หลักการ 5 ส. คือ สนุก สาระ สงบ สติ และสำนึก โดยการเริ่มต้นจากการเอาปัญหามาเป็นตัวตั้ง เช่น ความรัก ยาเสพติด สุดท้ายก็จะสร้างจิตสำนึกในเรื่องของความกตัญญู กตเวทิต์ การนส่านสอนธรรมะ สำหรับวัยรุ่นจะเป็นธรรมะในระดับง่าย ๆ พอให้เข้าใจ ไม่ลึกซึ้งมากนัก มีการยกเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และวัยรุ่นสนใจ มีการยกตัวอย่างบุคคล แต่สมมุติชื่อใหม่ที่วัยรุ่นชื่นชอบ ขอบอกอุปมาอุปไมย แทรกด้วย อารมณ์ขัน ใช้ภาษาร่วมสมัย มีการเล่นคำ เล่นภาษา มีการใช้เพื่อสร้างแรงกระตุ้นให้วัยรุ่นสนใจฟัง มีการใช้ภาษาต่างประเทศบ้าง ใช้ประโยคที่มีสัมผัสคล้องจอง มีบทกลอนที่เป็นข้อคิด คำคม ใช้สื่อ ประกอบการสอนธรรมะและการจัดกิจกรรม เช่น การบวชเนรมิตภาคฤดูร้อน การจัดค่ายอบรมจริยธรรม คุณธรรมแก่เยาวชน

จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เมื่อผู้วิจัยได้เปรียบเทียบรูปแบบและเทคนิคการสอนของพระสงฆ์แก่วัยรุ่น เห็นว่า วิธีการดังกล่าวยังคงเป็นเช่นเดียวกับลีลาการสอนของพระพุทธเจ้า คือ แจ่มแจ้ง (สันทัสสนา) จูงใจ (สมทปนา) แก่ล้า (สมุเตชนา) ร่าเริง (สัพหังสนา) ที่ทรงใช้แต่เดิมเพียงแต่พระสงฆ์ปัจจุบันได้นำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้ ประกอบการสอนตาม ความเหมาะสมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบนี้ มีจุดแข็งก็คือ การสร้าง บรรยากาศที่เป็นกันเอง ทำให้วัยรุ่นเกิดความรู้สึกว่าพระสงฆ์เป็นพวกเดียวกันกับตน ทำให้กล้าคิด กล้า ถาม พระสามารถตอบคำถามและแก้ไขปัญหาดตรงความต้องการของวัยรุ่นได้ ส่วนจุดอ่อน คือ วัยรุ่นอยู่ ระหว่างการศึกษาที่มีการแข่งขันสูง ทำให้ไม่มีเวลาที่จะไปฟังธรรมะ หรือเข้าค่ายปฏิบัติธรรมมากนัก

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) ของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ซึ่งมีหลักการ 3 ประการ คือ ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นความงามที่ได้สัดส่วนพอเหมาะพอดี มีความสดใส ชัดเจน ไม่คลุมเครือ การเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลก็เช่นเดียวกันพระสงฆ์ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนา กลุ่ม การตอบปัญหา โดยการคำพูดที่ไพเราะ มีการมคมคาย มีมุขชวนขันน่ารับฟัง (สนุก) มีความชัดเจนและแจ่มแจ้งในเนื้อหา (สาระ)

จงใจให้วัยรุ่นคล้อยตาม (สงบ) จนเกิดแรงศรัทธา (สติ) แล้วนำธรรมะไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สำนึก)

จากข้อค้นพบมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญโสม ปุณฺณวฑฺฒโน (2549 : 130 - 134) เรื่อง “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชธรรมวาที” พบว่า พระราชธรรมวาทีมีรูปแบบของการเผยแผ่พุทธธรรม โดยเฉพาะเทศน์ มหาชาติที่ไม่เพียงแต่ถูกใจคนวัยสูงอายุเท่านั้น พุทธศาสนิกชนวัยรุ่นยังสนใจเข้าฟังเป็นจำนวนมาก เนื่องด้วยท่านมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวด้วยการใช้น้ำเสียงที่โดดเด่น ไพเราะและกังวาน เล่าเนื้อเรื่องได้ เข้าใจง่าย สนุกสนาน น่าติดตาม มีคติธรรม ถ้อยคำสุภาพ ชัดเจน มีการนำพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำกลอน คำพังเพย คำคม คำคล้องจอง คำอุปมา การเล่นคำมาใช้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ ยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรียา อานามวัฒน์ (2533 : 103 - 108) เรื่อง “พฤติกรรมการเปิดรับสื่อโทรทัศน์เพื่อการใช้ประโยชน์และการตอบสนองความต้องการ : ศึกษาเฉพาะรายการธรรมะพระพะยอมกับนักเรียนมัธยมในเขต กรุงเทพมหานคร” พบว่า เนื้อหาของรายการสามารถตอบสนองความต้องการในเรื่องของความบันเทิง และการผ่อนคลายอารมณ์ จึงทำให้เกิดความน่าสนใจและติดตาม สำหรับกลุ่มผู้รับสารช่วงวัยรุ่นและวัยเด็กได้นำเอาเนื้อหาสาระที่ได้รับจากรายการไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ด้วย

(2) สื่อสิ่งพิมพ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า หลักในการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์แก่วัยรุ่น ใช้หลัก 5 ส. เช่นเดียวกับการเผยแผ่ด้วยสื่อบุคคล โดยมีวิธีการจงใจวัยรุ่นให้สนใจและติดตามในการอ่านคือ ใช้ภาพการ์ตูน ภาพวิว ภาพสวยงามประกอบเนื้อหา พร้อมทั้งใช้ศิลปะในการเขียนตัวอักษร ใช้ภาษาร่วมสมัยประกอบกับ ภาษาต่างประเทศ ใช้ถ้อยคำที่ทำให้เห็นภาพ มีคำสัมผัสคล้องจอง ให้เกิดจินตนาการ คล้อยตามได้ง่าย จำไม่ยาก ภาพวาดธรรมชาติดีมีสีสันสดใสงดงาม มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ข้อคิด คำคม บทกลอน แสนไพเราะ

จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบนี้มีจุดแข็ง คือ วัยรุ่นสามารถซื้อหาหนังสือ วารสาร ในร้านขายหนังสือ ได้ง่ายและสะดวก แม้กระทั่งมีจำหน่ายในร้านสะดวกซื้อทั่วไป วัยรุ่นสามารถพกพาหนังสือพกพาไปอ่านได้ทุกที่ ในยามว่างหรือในระหว่างเดินทาง อย่างไรก็ตามการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์นี้ ยังมีจุดอ่อน คือ พระสงฆ์ต้องลงทุนในการจัดทำหนังสือด้วยค่าจ้างสูง การผลิตแต่ละเล่มใช้เวลานาน ทำให้หนังสือมีราคาแพง

ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) ของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ว่า ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นความงามที่ได้สัดส่วน พอเหมาะพอดี มีความสดใส ชัดเจน ไม่คลุมเครือ และยังสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของ จอห์น สันตยา (Gought Santayana) ที่กล่าวว่า ความรู้สึกชื่นชม ประทับใจ เพลิดเพลินลึกซึ้งด้วย อารมณ์ต่อรูปทรงของวัตถุที่ถูกต้องขึ้นอย่างสวยงาม ย่อมก่อให้เกิดการตรึงใจ และบุคคลนั้น ก็จะทำให้ความสนใจและติดตามในความงามนั้น การเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์ใช้เทคนิคในการออกแบบรูปเล่มที่สวยงาม เพื่อสร้างแรงจูงใจในเบื้องต้น ด้านเนื้อหาภายใน จะมี ภาพวาดหรือตัวการ์ตูนที่น่ารัก สดใส มีสีสันสวยงาม มีเนื้อหาที่ไม่ยาวนาน แบ่งเป็นตอน ๆ มีศิลปะการใช้ภาษาด้วยคำพูดที่เป็นคำคม มีมุขชวนขันน่าอ่าน น่าติดตาม มีบทกลอน พุทธศาสนสุภาษิต ประกอบด้วยคำภาษาต่างประเทศ เพื่อกระตุ้นให้วัยรุ่นสนใจ จินตนาการมองเห็นภาพชัดเจนขึ้น และ เข้าใจได้ง่าย

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของทิพย์ชล เทพวังศิริกุล (2553 : 80 – 82, 105) เรื่อง “การวิเคราะห์สื่อและการสร้างสารที่ใช้ในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนา กรณีศึกษาเปรียบเทียบแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด กับพระมหาสมปอง ตาลปุตโต” พบว่า การใช้กลยุทธ์นี้ จะต้องกระทำให้สอดคล้องกับวัยถ้าเป็นวัยรุ่น ควรมีการเล่าเรื่องและสอดแทรกธรรมะลงไปผสมกับใช้ บทกลอน ศัพท์ใหม่ที่วัยรุ่นนิยมทำให้เกิดความสนุกในการอ่าน ไม่เบื่อ ไม่ง่วง ผสมผสานกับภาพการ์ตูน สีสดใส หวาน ๆ สวยงาม อันจะดึงดูดใจให้วัยรุ่นอยากหยิบหนังสือขึ้นมาอ่าน การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์นี้ถึงแม้จะมีข้อดีหรือจุดแข็งที่เด็กสามารถหาอ่านหรือพกพาได้ง่ายไปได้ทุกที่ แต่ก็มีจุดอ่อนตรงเวลาในการอ่านของวัยรุ่นน้อย เพราะวัยรุ่นให้ความสนใจกับการเรียนในโรงเรียนและเตรียมตัวเพื่อศึกษาต่อมากกว่า ประกอบกับพระสงฆ์ต้องลงทุนเพื่อการผลิตรูปเล่มสูง

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์แก่วัยรุ่นหลากหลายประเภท เช่น อินเทอร์เน็ต โลกโซเชียล อีบุ๊ก โทรศัพท์มือถือ วิทยุ โทรทัศน์ ซีดี ดีวีดี และวีซีดี สำหรับวัยรุ่น สื่อประเภท เฟสบุ๊ก ได้รับความนิยมสูง กลยุทธ์สำหรับพระสงฆ์จะใช้เพลงเป็นสื่อธรรมะ สื่อบางประเภทใช้วิธีตอบปัญหา สนทนาในกลุ่ม ผ่านไลน์ได้รับความนิยมมาก ส่วนกลยุทธ์อื่นก็เหมือนกับวัยเด็ก

จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สำหรับจุดแข็งและจุดอ่อนในการเผยแพร่ด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์นี้ มีหลายข้อด้วยกัน ดังนี้ จุดแข็งมีหลากหลายรูปแบบหลายวิธี การเผยแพร่ได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็ว เข้าถึงคนหมู่มากได้ทุกที่ มีความทันสมัย ส่วนจุดอ่อนคือ ประเภทของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีราคาแพง ไม่สามารถควบคุมเนื้อหาให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือความต้องการของพุทธศาสนิกชนเฉพาะกลุ่มได้

จากข้อค้นพบดังกล่าว มีความสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของ วิสสลอร์ (Clark Wissler) และ โครเบอร์ (Alfred Kroeber) ซึ่งมีแนวคิดว่าการแพร่กระจายของวัฒนธรรมมาจากจุดกำเนิดเป็นศูนย์กลาง ไปตามพื้นที่เท่าที่มันจะไปถึงได้และเป็นพื้นที่ที่ไม่มีอุปสรรคขัดขวาง และสามารถติดต่อสื่อสารกันได้ รูปแบบการแพร่กระจายจึงไม่จำเป็นต้องเป็นรูปวงกลมหลายวง นอกจากนี้ยังเชื่อว่าการแพร่กระจายที่ประสบความสำเร็จ จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของคนที่รับเอาวัฒนธรรมนั้น การเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์แก่วัยรุ่นในรูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ก็เช่นกัน ที่มีหลากหลายประเภท เพื่อตอบสนองแก่พุทธศาสนิกชนวัยรุ่นที่สนใจการเผยแพร่ธรรมะที่อยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ได้รับการเผยแพร่ตามประเภทที่ตนสนใจและเข้าถึงได้ง่าย

ข้อค้นพบดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของวิยะดา ฐิติมัทธมา (2554 : 120 - 122) เรื่อง “เครือข่ายสังคมออนไลน์ : แนวโน้ม ปรากฏการณ์ และจริยธรรม” พบว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะที่คนจากทั่วโลกสามารถมาติดต่อสื่อสาร และแบ่งปันข้อมูลกัน เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในปัจจุบัน คือ เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ ไลน์ กลายเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารของกลุ่มวัยรุ่นเป็นอย่างมาก เครือข่ายสังคมออนไลน์จึงมีทั้งประโยชน์และโทษ

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของตรีณ จักรพันธ์ อินทร์อุดม (2555 : 102 - 105) เรื่อง “การเผยแพร่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยผ่านสื่อใหม่: กรณีศึกษาเว็บไซต์ธรรมะ ทูเดย์ ดอทคอม” พบว่า เว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ดอทคอม (www.dhammadtoday.com) เป็นเพียงอีก ช่องทาง

หนึ่งที่ ท่าน ว. วชิรเมธี สร้างขึ้นมาเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีการ นำเสนอ ธรรมะบริการในรูปแบบหนังสือ สิ่งตีพิมพ์ วีดิโอธรรมะ คลิปการบรรยายธรรมะ บทสัมภาษณ์ ธรรมะ ฯลฯ ที่รับชมได้แบบไม่เสียค่าบริการ เป็นการใช้เทคโนโลยีเพื่อการตอบสนองต่อวิถีทาง การตลาด ที่สามารถเข้าถึงลูกค้าที่มีพฤติกรรมแตกต่างกัน และตามความพึงพอใจของตนเองได้อย่างไม่ จำกัดการ เผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์แก่วัยรุ่นทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นการตอบสนองต่อความนิยม ของวัยรุ่นที่มีการติดต่อสื่อสารผ่านทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นจำนวนมาก วัยรุ่นยังสามารถเลือกติดตาม การเผยแผ่ ธรรมะตามที่ตนสนใจได้

3) การเผยแผ่ธรรมะแก่คนวัยทำงาน

จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์ใช้หลักการ “คนสำราญ งานสำเร็จ” และหลัก “ธรรมะกำมือเดียว” ในการเผยแผ่ธรรมะ เนื่องจากผู้ใหญ่ปรารถนาคำตอบเพียงแค่นองตอบต่อความต้องการของตนเองเท่านั้น เพราะฉะนั้นการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อต่าง ๆ มีดังนี้

(1) สื่อบุคคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์ใช้วิธีเผยแผ่ธรรมะแบบสากัจฉา เป็นการ ยิงคำถามแล้วให้ผู้ใหญ่ตอบ และการสอนแบบอริยสัจ โดยเอาปัญหาที่เกี่ยวข้องเป็นตัวตั้ง นอกจากนั้นก็ เชื่อมโยงเหตุการณ์ที่ เกี่ยวข้องกับผู้ใหญ่ และบุคคลที่ประสบความสำเร็จขึ้นมาเปรียบเทียบ ผสมผสาน กับการเล่านิทาน ยกพุทธศาสนสุภาษิต ปรัชญา ข้อคิด คำคม บทกลอน บทประพันธ์ เสริมแทรกด้วย เรื่องราว และคำพูดที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ใช้สื่อประกอบการสอน และการจัดกิจกรรม เช่น การสวด มนต์ การนั่งสมาธิ การปฏิบัติกรรมฐาน การเดินจงกรม โครงการบวชเฉลิมพระเกียรติ นอกจากนี้คนวัย ทำงานมักเชื่อโชคกลางของคลัง การเผยแผ่ธรรมะอีกรูปแบบหนึ่งก็คือ การจัดกิจกรรมหล่อพระ หล่อ เทียนพรรษา ส่วนทางวัดก็จะจัดแสดงเหตุการณ์จำลองนรก สวรรค์ ปาฏิหาริย์ จากการลอดอุโบสถ ทำบุญตักบาตร ปล่อยชีวิตสัตว์ และให้อาหารสัตว์

จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สำหรับจุดแข็งในการเผยแผ่ธรรมะผ่าน สื่อบุคคล แก่คนวัยทำงาน เหมือนกับวัยอื่น ๆ เพียงแต่จุดอ่อนนั้นคนวัยทำงานไม่ค่อยมีเวลามากนัก เนื่องจากต้องทำงานและมีภารกิจ อื่นที่ต้องรับผิดชอบ การเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ จึงต้องเดินทาง ออกไปเทศนา หรือบรรยายธรรมะยังสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนเข้าถึงได้ง่าย เช่น สถานที่ทำงาน หรือ แม้กระทั่งในห้างสรรพสินค้าก็ตาม อันเป็นการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกเช่นเดียวกัน รวมถึงยังเป็นการจัด กลยุทธ์เพื่อดึงดูดพุทธศาสนิกชนเข้าวัด แล้วจึงทำการเผยแผ่ธรรมะ เช่น การจัดค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมแก่พุทธศาสนิกชนวัยทำงาน เป็นต้น

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interaction) ของยอร์ช เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ว่า หมายถึง การเกิดปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคนกับสัญลักษณ์ หลังจากนั้นบุคคลก็เกิดความเข้าใจและตอบสนองต่อสัญลักษณ์นั้นด้วยการ นำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน ซึ่งการจัดกิจกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งจูงใจให้คนวัยทำงานอยากเข้ามา ทำบุญในวัด ได้เข้าร่วมกิจกรรม หลังจากนั้นก็จะเกิดความเชื่อ และความศรัทธาตามมา

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ นงเยาว์ ปิฎกัรชต์ (2532 : 87) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาจริยธรรม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า พระสงฆ์ ควรมีบทบาทเรียนรู้และทำความเข้าใจในความสำคัญคุณค่าของประชาชน โดยใช้วัฒนธรรม ประเพณี เป็นสื่อเชื่อมโยง ให้เกิดความสัมพันธ์กัน ทั้งยังชักนำประชาชนในท้องถิ่นให้รวมกลุ่มกันจัดตั้ง

ชมรม อนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นต้น ทั้งเป็นผู้ดำเนินการเองและเป็นแกนกลางประสานงานระหว่างประชาชนใน ชุมชนกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่มีหน้าที่ในการพัฒนาจริยธรรมในชุมชน

ข้อค้นพบข้างต้นนั้น ยังสอดคล้องกับงานวิจัยงานของ สวัสดิ์ เพ็ญประไพ (2550 : 136 - 139) เรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีพระปทุมมณีนันทานีบุตรเถระ” พบว่าพระปทุมมณีนันทานีบุตรเถระใช้วิธีการเผยแผ่ 4 วิธี คือ การบรรยาย การสนทนา การสั่งสอน (ให้โอวาท) และการแนะนำ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมดังกล่าวพร้อมทั้งได้นำเอาวิธีการเผยแผ่ทั้ง 4 วิธี นั้นมาประยุกต์ใช้เผยแผ่ศาสนาในยุคปัจจุบัน รวมทั้งได้นำเอาภาววัตถุ 10 ที่สรุปย่อลงเป็นไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้พัฒนาวิถีชีวิตของประชาชน โดยเน้นบุคคลเป้าหมาย 5 วัย คือ วัยเด็กเล็ก วัยอนุชน วัยเยาวชน วัยครองเรือนและวัยเฒ่าศรีเรือน การเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ด้วยสื่อบุคคลที่มุ่งเน้นการตอบปัญหา การแก้ไขปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนวัยทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการบรรยาย การสนทนา การสั่งสอน การแนะนำ พระสงฆ์จะใช้เนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา ด้วยเนื้อของการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต ประกอบกับกลวิธีการยกอุทาหรณ์เชื่อมโยงด้วยเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคนวัยทำงานมาประกอบ มีการยกบุคคลตัวอย่าง เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปไมยรวมทั้งยกพุทธศาสนสุภาษิต ข้อคิดและคำคม

(2) สื่อสิ่งพิมพ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สำหรับคนวัยทำงาน การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์มักเป็นประเภท หนังสือ พ็อคเก็ตบุ๊ก หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสาร โดยพระสงฆ์ใช้ยุทธวิธีดึงดูดใจให้คนวัยทำงานสนใจในการอ่าน เช่น ใช้ภาพการ์ตูน ภาพวิ ภาววาดธรรมชาติที่มีสีสันสวยงามประกอบเนื้อหา มีลีลาการใช้ตัวอักษร ใช้ภาษาร่วมสมัยและภาษาต่างประเทศ ประกอบกับการเล่านิทานชาดก ยกเหตุการณ์ สถานการณ์หรือปัญหาเกี่ยวกับคนวัยทำงานพร้อมยกตัวอย่างบุคคลที่ประสบความสำเร็จมาประกอบ มีการเปรียบเทียบให้เห็นภาพชัดเจนแทรกคำพูด และเนื้อหา ที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน สรุปเรื่องด้วยพุทธ สุภาษิตด้วยสื่อสิ่งพิมพ์นี้ เหมือนกับวัยอื่น ๆ

จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบนี้มีจุดแข็งคือ คนวัยทำงานสามารถหาซื้ออ่านได้ง่ายและสะดวก สามารถพกพาไปอ่านได้ทุกที่ ในยามว่างหรือในระหว่างเดินทาง

ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) ของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ว่า ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นความงามที่ได้สัดส่วนพอเหมาะพอดี มีความสดใส ชัดเจน ไม่คลุมเครือ

ข้อค้นพบนี้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของจอห์น สันตยา (Gough Santayana) ที่กล่าวว่า ความรู้สึกชื่นชม ประทับใจ เพลิดเพลินลึกซึ้งด้วยอารมณ์ ต่อรูปทรงของวัตถุที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นอย่างสวยงาม ย่อมก่อให้เกิดการตรึงตรึงใจ และบุคคลนั้นก็จะได้ความสนใจและติดตามในความงามนั้น การเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์ใช้เทคนิคในการออกแบบรูปเล่มที่สวยงาม เพื่อสร้างแรงจูงใจในเบื้องต้น ด้านเนื้อหาภายใน เป็นเรื่องสั้น ๆ มีเนื้อหาที่ไม่ยาว แบ่งเป็นตอน ๆ เป็นเรื่องของการแก้ปัญหาชีวิต ปัญหาครอบครัว และปัญหาการทำงาน

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การเผยแผ่ธรรมะแก่คนวัยทำงานด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ พระสงฆ์ใช้หลักการและเทคนิคเหมือนกับวัยอื่น ๆ เพียงแต่เปลี่ยนแปลงวิธีการบางอย่าง

เพื่อให้เหมาะสมกับวัยและความสนใจของคนวัยทำงาน เช่น โดยยกมาเป็นเรื่องราวสั้น ๆ เป็นต้น ๆ
ใช้ภาพประกอบสอดคล้องกับเนื้อหา มีการสอดแทรกพุทธศาสนสุภาษิต ข้อคิด และคำคม

จากข้อค้นพบนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในการเผยแพร่ธรรมแก่คนวัยทำงานนี้ มีข้อดีหรือจุดแข็ง คือ ตรงกับความสนใจ และความสามารถเข้าใจแก่คนวัยทำงานเผยแพร่ได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็ว ทันสมัย มีหลากหลายรูปแบบ หลายวิธีการที่ตรงกับความต้องการ และความสะดวกใช้ของคนวัยนี้ เข้าถึงคนหมู่มาก อ่านได้ทุกที่ ทุกเวลา ในขณะที่เดียวกันก็มีจุดอ่อน คือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์แต่ละประเภทราคาแพง คนวัยนี้ที่อาศัยอยู่ในชนบทซึ่งมีเป็นจำนวนมากไม่สามารถหาซื้อได้ ธรรมะจึงไม่สามารถเข้าถึงคนวัยทำงานทุกคนด้วยสื่อชนิดนี้

ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) ของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ว่า ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นความงามที่ได้สัดส่วน พอเหมาะพอดี มีความสดใส ชัดเจน ไม่คลุมเครือ และยังคงสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของ จอห์น สันตยา (Gough Santayana) ที่กล่าวว่า ความรู้สึกชื่นชม ประทับใจ เพลิดเพลินลึกซึ้งด้วยอารมณ์ ต่อ รูปทรงของวัตถุที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นอย่างสวยงาม ย่อมก่อให้เกิดการตรึงใจ และบุคคลนั้นก็ให้ ความสนใจและติดตามในความงามนั้น การเผยแพร่ธรรมด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์ใช้เทคนิคในการออกแบบหน้าเว็บไซต์ ที่สวยงาม โดยมีการนำเสนอธรรมะบริการในรูปแบบหนังสือ สิ่ง ตีพิมพ์ วิดีโอธรรมะ คลิปการบรรยายธรรมะ บทสัมภาษณ์ธรรมะ ฯลฯ ที่รับชมได้แบบไม่เสียค่าบริการ เป็นรูปแบบของสื่อที่สามารถเข้าถึงลูกค้าที่มีพฤติกรรมแตกต่างกัน

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของดิเรก จักรพันธ์ อินทร์อุดม (2555 : 95 – 100) ศึกษาเรื่องการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อใหม่ กรณีศึกษาเว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ ดอทคอม พบว่า การเผยแพร่ธรรมผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ด้วยกลยุทธ์ทางการตลาด เช่น การใช้ภาพหลากหลายสื่อ ข้อความสั้น ๆ ตัวอักษรที่นำเสนอข้อมูลที่มีความเหมาะสม การเลือกใช้สีบนเว็บไซต์ การจัดแบ่ง พื้นที่ในหน้าเว็บไซต์ได้อย่างเหมาะสม มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้ชมเปิดให้ดาวโหลดเอกสารต่าง ๆ ได้ แสดงผลที่รวดเร็วทันใจ เทคนิคเหล่านี้นำมาซึ่งความพอใจของคนวัยทำงาน

4) การเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุ

จากผลการวิจัยพบว่าพระสงฆ์ใช้หลักการเผยแพร่ 5 อ. กับรูปแบบการเผยแพร่ทุกประเภทแก่คนวัยนี้ ประกอบกับการเผยแพร่ในเชิงรุก และเน้นการปฏิบัติ การใช้ตัวอย่างประกอบ สื่อประกอบอีกจำนวนมาก ดังนี้

(1) สื่อบุคคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์จะใช้การเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม และตอบปัญหาธรรมแก่คนวัยนี้ ด้วยวิธีการยกอุทาหรณ์ เล่านิทานชาดก ยกเหตุการณ์ และบุคคลตัวอย่างที่อยู่ในความสนใจของผู้สูงอายุ มีการเปรียบเทียบกับข้ออุปมา มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ข้อคิด ตลอดถึงการใช้สื่อประกอบการบรรยาย รวมถึงการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วม เช่น การสวดมนต์ การทำบุญตักบาตร การนั่งสมาธิ การปฏิบัติกรรมฐาน การเดินจงกรม การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น การหล่อพระ หล่อเทียนพรรษา นอกจากนี้คนวัยชรามีความเชื่อเรื่อง บุญ บาป เชื่อเรื่องโชคกลาง ของขลัง เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงจัดกิจกรรมที่จูงใจให้ผู้สูงอายุเข้าวัด เช่น การร่วมทำ บุญปล่อยสัตว์ ให้ทานสัตว์ การแสดงเหตุการณ์จำลองนรก สวรรค์ การร่วมเสี่ยงทาย กับรูปปั้นนักษัตร กิจกรรมดังกล่าว สร้าง แรงจูงใจให้ผู้สูงอายุได้

จากข้อค้นพบนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าในส่วนจุดอ่อนจุดแข็งของการเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุด้วยสื่อบุคคลนี้ มีจุดแข็ง คือ ผู้ฟังมีเวลาว่างสำหรับฟังธรรมมาก สื่อสารได้ง่าย พระสงฆ์กับผู้รับการเผยแพร่ได้เผชิญหน้ากันโดยตรง ซึ่งตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุชอบซักถาม จึงมีโอกาสซักถามได้ง่าย ทำให้การเผยแพร่ด้วยสื่อบุคคลแก่คนวัยนี้ประสบผลสำเร็จด้วยดี แต่ก็ยังมีจุดอ่อนของการเผยแพร่ คือ พระสงฆ์ต้องใช้กลยุทธ์ที่หลากหลาย เพราะผู้สูงอายุมักมีทิฐิสูง ระหว่างการศึกษาที่มีการแข่งขันสูงทำให้ไม่มีเวลาที่จะไปฟังธรรมะ หรือเข้าค่ายปฏิบัติธรรมมากนัก

ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) ของเฮนรี โรมส์ อะโดวานส์ ซึ่งมีหลักการ 3 ประการ คือ ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นความงามที่ได้สัดส่วนพอเหมาะพอดี มีความสดใส ชัดเจน ไม่คลุมเครือ การเผยแพร่ธรรมด้วยสื่อบุคคลก็เช่นเดียวกัน พระสงฆ์ใช้วิธีการเทศน์ การบรรยายธรรม การสนทนากลุ่ม การตอบปัญหา โดยการคำพูด ที่ไพเราะ มีอารมณ์คมคาย มีมุขชวนขันน่ารับฟัง (สนุก) มีความชัดเจนและแจ่มแจ้งในเนื้อหา (สาระ) จูงใจให้คนสูงอายุคล้อยตาม (สงบ) จนเกิดแรงศรัทธา (สติ) แล้วนำธรรมะไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สำนึก)

จากข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี (2543 : 97, 150) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระราชาวิทยาลัย (หลวง พ่อคุณ ปริสุทฺโธ)” พบว่า สื่อที่ประชากรมีการรับฟังมากที่สุด คือ โทรทัศน์ รองลงมาคือวิทยุกระจายเสียง ซึ่งลักษณะและลีลาที่พระราชาวิทยาลัยใช้ในการสนทนาธรรม และตอบปัญหาธรรมแก่พุทธบริษัท คือ การอธิบายธรรมหรือบรรยายที่ไม่ยาว มีเนื้อความสั้นกะทัดรัด ฟังง่าย ใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่ชัดแจ่ม และลุ่มลึก พูดด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย และสร้างอารมณ์ขัน ทำให้จิตใจแจ่มใส ไม่น่าเบื่อหน่าย และเหมาะสำหรับผู้ฟังทั่วไป ทำให้มองเห็นภาพไปในตัวด้วย โดยไม่ต้องยกอุทาหรณ์ และเปรียบเทียบมากมาย เพราะเป็นการพูดแบบทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ให้เกิดกำลังใจ มีกำลังใจ และสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความกล้าที่แสดงออกในทางสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ เพื่อเป็นการให้กำลังใจสำหรับผู้ที่ไม่รู้และอยากประสบผลสำเร็จในชีวิตต่อไปและงานวิจัยของพระมหาวิระพันธ์ ชูติปัญญา (254 : 144 - 146) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ” ผลการศึกษาพบว่า การตีความเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมายและมุมมองในการศึกษาเรื่อง ต่างๆ ทำให้ได้รับแนวคิดใหม่ ๆ อันส่งผลต่อกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล โดยตั้งอยู่บนรากฐานแห่ง ความเข้าใจที่ถูกต้อง และการสอนของท่านจึงไม่ยึดติดอยู่กับตำรา โดยการปรับประยุกต์วิธีการอธิบาย จากสภาวะ ที่ได้จากการปฏิบัติธรรมจนเกิดความเข้าใจ

(2) สื่อสิ่งพิมพ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์ใช้หนังสือเป็นสื่อเผยแพร่ธรรมแก่ผู้สูงอายุ โดยใช้เทคนิคการนำเสนอที่คล้ายกับวัยผู้ใหญ่ เพียงแต่เนื้อหาที่นำเสนอมักเป็นเรื่องของการปล่อยวาง และความไม่ประมาท สอนอธิบาบท 4 เพื่อให้มีอายุยืน ไม่เครียด ทำจิตให้สงบ สอดคล้องกับหลักการ 5 ส. ใช้ภาษาที่เรียบง่าย มักยกนิทานชาดกและบุคคลตัวอย่างที่ผู้สูงอายุสนใจมาประกอบส่วนท้ายของเรื่องหรือของ หนังสือก็จะมีกรยกพุทธสุภาษิต มาเป็นข้อคิด

จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สื่อสิ่งพิมพ์มีความเหมาะสมสำหรับคนวัยนี้เพราะโดยจริตของคนวัยนี้ที่สนใจธรรมะ ชอบศึกษาค้นคว้า อยากรู้รายละเอียดของหลักธรรมะ จึงชอบอ่านหนังสือธรรมะ ประกอบกับมีเวลาในการอ่านมาก

ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics Theory) ของ เซนต์ โทมัส อะไควนัส ซึ่งมีหลักการ 3 ประการ คือ ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน เป็นความงามที่ได้สัดส่วนพอเหมาะพอดี มีความสดใส ชัดเจน ไม่คลุมเครือ การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ สำหรับคนวัยสูงอายุ จึงเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต การมีสุขภาพที่ดี โดยมีการใช้คำอธิบายที่มีความชัดเจน มีการยกสุภาษิตคำคม เป็นแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุอ่านแล้วมีความรู้สึกสุขใจ เพลิดเพลิน คล้อยตามและอยากนำธรรมะไปปฏิบัติ

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะให้แก่ผู้สูงอายุด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์หลายรูปแบบเช่นกัน อาทิ วิทยู โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ไลน์ อีบุ๊ก เพสบุ๊ก ซีดี ดีวีดี และ วีซีดี ด้วยเทคนิคอย่างเดียวกับคนวัยทำงานด้วยเนื้อหาที่สอดคล้องกับหลัก 5 ส.

จากข้อค้นพบนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า จุดอ่อนของการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์นี้ ผู้สูงอายุหลาย ๆ คน โดยเฉพาะในชนบทใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ไม่เป็น ไม่สนใจในการใช้สื่อประเภทนี้ นอกจากนี้ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ยังมีราคาแพง ผู้สูงอายุมักจะนิยมการรับฟังทางวิทยุมากกว่า ทำให้การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์สำหรับผู้สูงอายุประสบความสำเร็จไม่มากนัก

ข้อค้นพบดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ พวงทอง อังกาบ (2538 : 185) เรื่อง “พฤติกรรมการเปิดรับชมรายการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาทางโทรทัศน์ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร” โดยออกแบบสอบถามสำรวจประชากรแบบสุ่มตัวอย่าง จำนวน 250 คน พบว่าประชาชนให้ความสำคัญกับการรับชมรายการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา แต่เวลาออกอากาศไม่เหมาะสม คืออยู่ในช่วงเช้าเกินไป ไม่สะดวกแก่การติดตาม จึงมีพฤติกรรมการเปิดรับชมน้อย และเห็นว่าควรให้มีรายการเพิ่มมากกว่านี้

2.3 ปัญหา อุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

จากการศึกษาปัญหา อุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ตั้งแต่สมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน พบปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

1) ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแพร่ธรรมะสมัยพุทธกาล

จากการศึกษาวิจัยพบว่าปัญหาและอุปสรรคในสมัยพุทธกาล คือ

(1) ปัญหาการถือวรรณะของพุทธบริษัท คนแต่ละวรรณะมักยึดถือและปฏิบัติตามวรรณะของตนอย่างเคร่งครัด พระสงฆ์ที่มีวรรณะสูงก็จะรังเกียจพระที่มีวรรณะต่ำกว่า พระที่มีวรรณะต่ำกว่าก็ไม่กล้าที่จะคบหากับพระที่มีวรรณะสูง คนขาดความสามัคคี ทำให้การเผยแพร่ธรรมะต้องพบกับอุปสรรค พระพุทธองค์จึงแก้ปัญหาด้วยการสอนให้เลิกวรรณะและให้นับถือกันตามอายุ พรรษาการครองตนและคุณธรรม กุลบุตรผู้เข้ามาบวชในเบื้องต้นต้องสละเครื่องห้วงกัณฑ์ภายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทอง การครองเรือน ตระกูล ยศถาบรรดาศักดิ์และกิจอันเนื่องด้วยการครองเรือนทุกอย่าง ไม่มีความผูกพันยึดติดในสิ่งเหล่านั้น เพื่อจะได้มีชีวิตที่เป็นอิสระจาริกไปได้ทั่วเหมือนนกที่มีสองปีกจะไปไหนเมื่อใดก็ได้ แล้วมาสมาทานปฏิบัติตามพระธรรมที่พระองค์สั่งสอนเป็นอย่างดีเหมือนกัน เมื่อบวชแล้วทุกรูปต้องถือณิสัยและเข้ารับการศึกษาบรมจากอุปัชฌาย์และอาจารย์เป็นเวลา 5 พรรษา จนกว่าจะ

มีปัญญาจักษาคณ ผู้บวชแล้วจึงเป็นผู้ออกจากเรือน ยอมละชื่อโคตรและสถานภาพทางสังคมที่มีอยู่เดิม มาเป็นมีเสมอเหมือนกัน

จากข้อค้นพบในปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยมีความเห็นว่า วิธีการแก้ปัญหา ดังกล่าวนี้เป็น การแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ 4 ซึ่งทำให้ยุติปัญหาอย่างสิ้นเชิง

ข้อค้นพบจากปัญหาการถือวรรณะของพุทธบริษัทนี้สอดคล้องกับ งานวิจัยของพระสมศักดิ์ ฐานนตโร (2556 : 80 - 82) เรื่องความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามหลัก อริยสัจ 4 ของนักเรียนในโรงเรียนเทศบาล 5 วัดพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พบว่า ในสังคมปัจจุบันเทคโนโลยีได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของนักเรียนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ นักเรียนที่ต้องห่างจากครอบครัว ก้าวไปสู่การใช้ชีวิตอย่างอิสระในหอพักตามลำพังและมักคลุกคลีกับ กลุ่มเพื่อน ประกอบกับการรับข่าวสารด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยขาดการคิดวิเคราะห์แยกแยะข้อดี และข้อเสีย จึงเป็นเหตุให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปสู่การอยากรู้ไปสู่การอยากรู้ อยากรอง อยากรเด่น อยากรเป็น มีค่านิยม ตามกระแส ส่งผลให้เกิดปัญหาแก่ตนเอง ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ แต่ หลังจากทีครุณา หลักอริยสัจ 4 มาช่วยในการแก้ไข ปัญหาของนักเรียนก็ทุเลาลดน้อยลง มีชีวิตอยู่ อย่างร่มเย็นเป็นสุข มีสังคมที่ไม่วุ่นวาย เหมาะสม

(2) ปัญหาเรื่องคำสอนที่ขัดแย้งกันเป็นความขัดแย้งของภิกษุและภิกษุณีที่เคยอยู่ใต้การครอบงำของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งยึดถือปฏิบัติตามคำสอนของตนอย่างเคร่งครัด ตลอดถึง ปัญหาจากตัวภิกษุเองที่ต้องการเป็นใหญ่กว่าพระสงฆ์อื่น และภิกษุณี

แนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวพระพุทธองค์จึงทรงกำหนดศีลสำหรับ ภิกษุณีขึ้น เพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง

ข้อค้นพบเกี่ยวกับปัญหานี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนอกจากจะลดความขัดแย้งแล้ว ยังแก้ไขทำให้สังคมเกิดความสงบสุข มีความเป็นระเบียบวินัย ทุกคนต้องปฏิบัติ ตามวินัยที่พระพุทธองค์บัญญัติขึ้น

ตามที่ปรากฏในข้อค้นพบของปัญหา เรื่องคำสอนขัดแย้งข้างต้นนั้น สอดคล้องกับทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคมว่า สังคมนั้นไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เหมือนภิกษุที่มาจาก วรรณะ พราหมณ์ มีแนวคำสอนเดิมที่ไม่เหมือนกับพุทธศาสนา ทำให้สังคมเกิดความขัดแย้ง มีการ แบ่งแยก อัน เกิดจากความไม่เท่าเทียมกัน ไม่เหมือนกัน ต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ไม่เท่ากัน จึงเป็น สาเหตุให้สังคม มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตามมา

(3) ปัญหาเรื่องการนับถืออาจารย์จากลัทธิเดิม สาวกของพระพุทธเจ้า ก่อนที่จะเข้ามานับถือพระพุทธศาสนา เคยมีครูอาจารย์เดิม เมื่อมาฟังธรรมในสำนักของพระพุทธเจ้า แล้วทำ ให้น่าสนใจสงสัยว่า ใครเป็นเจ้าลัทธิที่แท้จริง ทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจ หวาดระวางในหมู่ชน ปัญหาการต่อต้านจากลัทธิอื่น เนื่องจากความศรัทธา เลื่อมใสของชาวเมือง เมื่อได้รับฟังธรรมและได้ เห็นพระจริยา วัตรของพระองค์ ทำให้นักบวชนอกลัทธิเกิดความไม่พอใจ และปัญหาสภาพแวดล้อมทาง ภูมิศาสตร์ ลม ฟ้า อากาศ วิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น อธิปไตย การศึกษา ความ เชื่อ ทศนคติ จารีต วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อในการดำเนินชีวิต

จากอุปสรรคปัญหาดังกล่าว พระพุทธองค์ทรงแก้ปัญหาด้วยการปรับตัว ให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายขึ้น การทำให้ผู้ฟังรู้สึกเหมือนเป็นญาติจึงเต็มใจ ที่จะรับ ฟังเทศน์ มีการปรับภาษาให้เข้ากับท้องถิ่น นอกจากนี้พระองค์ยังทรงแก้ปัญหาด้วยการปฏิรูป

ลัทธิเดิม โดยวิธีประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว ด้วยวิธีให้กลมกลืนกันไปเรื่อย ๆ พระองค์ ยังทรงปรับเปลี่ยนหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาตั้งเดิม รวมทั้งพระองค์ยัง ทรงใช้วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา ด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ ผู้นำทางศาสนา เจ้าลัทธิใหญ่ ผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางเศรษฐกิจ จนทำให้ผู้นำดังกล่าวเกิดการบรรลุธรรมา เลื่อมใสศรัทธาต่อพระองค์ ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ยังทรงแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยการเสนอหลักธรรม คำสอนที่เป็นประโยชน์แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา คือ หลักอริยสัจ 4 และไตรลักษณ์ ยิ่งไปกว่านั้น พระองค์ทรงใช้วิธีปฏิบัติเชิงรุกหรือเยี่ยมเยียนชาวบ้าน การให้บริการชุมชนหรือวิธีการสงเคราะห์ประชาชน มีการจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนมีความสุข ตลอดจนการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพที่สง่างามน่า มอง น่าเลื่อมใส เป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและวิธีการแก้ไขปัญหาของพระพุทธเจ้า ดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระองค์ทรงรู้จักปรับยุทธวิธีการเผยแผ่เพื่อแก้ปัญหาด้วยการดึงจุดศูนย์ รวมแห่งจิตใจประชาชนเป็นเบื้องต้น แล้วแทรกธรรมะเข้าไปหลอรวมทีละเล็กทีละน้อย จนทำให้ ประชาชนทุกคนเลื่อมใสศรัทธา ปัญหาก็จะยุติลงได้

ข้อค้นพบดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระธรรมโมลีหรือทองอยู่ ญาณวิสุโท (2554 : 83) เรื่องศึกษาหลักและเทคนิควิธีการเผยแผ่ธรรมะของวัดสวนแก้ว พบว่าวิธีการ เผยแผ่ธรรมะในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมเข้า กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทางสังคม จารีตประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความ แตกต่าง ๆ การใช้หลักอนุเคราะห์ต่อประชาชน การเผยแผ่เชิงรุก การเผยแผ่ทางบุคลิกภาพ การเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา และการปรับเปลี่ยนการปรับเปลี่ยนหลักคำสอนและความเชื่อบางประการอย่างละมุนละไม

2) ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

จากการศึกษาวิจัยพบว่าหลังจากที่สาวกได้รวบรวมหลักธรรมเป็นคำสอน โดยได้มีการทำสังคายนาหลายครั้ง การรวบรวมเป็นพระไตรปิฎก จากการท่องจำก็มาเป็นการจดบันทึกเป็นภาษามคธ หรือภาษาบาลี การท่องจำเป็นเวลานาน ๆ ทำให้เนื้อหาที่ผิดไปจากเดิม ทำให้ภาษาที่บันทึกไม่ตรงกับ ถ้อยคำ ทำให้เนื้อหาหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามีความผิดเพี้ยนไปจากตำรา นอกจากนี้ การแต่ง คัมภีร์ เช่น อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เพื่ออธิบายขยายเนื้อหา ภาษาให้เข้าใจมากขึ้น จนกลายเป็นการบิดเบือนส่งผลต่อการตีความ พระสงฆ์ที่ออกไปเผยแผ่ธรรมยังไม่มีความรู้ ไม่แตกฉานขาดความรู้ความ เข้าใจการเผยแผ่ พระสงฆ์ยังขาดความรู้ด้านภาษาถิ่น ขาดการวิเคราะห์บริบทกลุ่มผู้ฟัง ขาดการ ถ่ายทอดในรูปแบบวิทยาการสมัยใหม่ การเทศน์ส่วนใหญ่ยังคงใช้รูปแบบเดิม ๆ ภาษาเก่า ๆ ตามจารีตประเพณี คนฟังก็ขาดทักษะทางภาษาบาลี มคธ ทำให้ไม่สามารถเข้าใจหลักธรรมะได้ ไม่เข้าใจความหมายที่พระสงฆ์สื่อ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังขาดการจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมให้เกิดสติปัญญาช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีสื่อนวัตกรรมใหม่เกิดขึ้น พระสงฆ์ขาดความรู้ด้านวิทยาการสมัยใหม่ ขาดความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ มีโอกาสเทศน์น้อย

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในสมัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีการรับเอาวิทยาการ นวัตกรรมใหม่ ๆ จากประเทศทางตะวันตก โดยเฉพาะภาษาอังกฤษที่มีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชน พระสงฆ์ที่ปรับตัวล่าช้าไม่ทันย่อมมีผลต่อการเผยแผ่ธรรมะ

ข้อค้นพบนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสุนทร รตนปญโญ (มติยาภักดิ์). พระสุนทร (2548 : 73) เรื่อง การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะในยุคปัจจุบัน พบว่า ปัญหา การเผยแผ่ฉบับแต่กรุงสุโขทัยมาจนกระทั่งถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ปัญหาของการเผยแผ่ธรรมะมักเป็นเรื่อง ของเนื้อหาที่ปิดเปื้อน อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง การบันทึกข้อมูลไม่ว่าจะเป็นการจารึกลงบนแผ่นหิน ในพระไตรปิฎก และฎีกาต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมี ปัญหาของการใช้ภาษา ความรู้ในเนื้อหาธรรมะ ความรู้ ในเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนถึงเทคนิคหรือวิธีการเทศา ให้เหมาะกับผู้ฟัง

3) ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยในยุคปัจจุบัน

(1) สื่อบุคคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การเผยแผ่ด้วยสื่อบุคคล ได้แก่ เรื่องของเวลาในการเทศน์มีน้อย ทั้งระยะเวลาที่รับนิมนต์ให้ไปเทศน์ หรือบรรยายธรรมมีน้อย การที่จะทำให้ผู้รับการเผยแผ่ที่มีหลากหลายจริต หลากหลายอารมณ์เข้าถึงธรรมะได้ในเวลาที่พร้อมกัน หรือใกล้เคียงกันจึงทำได้ยาก สำหรับพระสงฆ์ทั่วไป นอกจากนี้ สำหรับพระสงฆ์ที่ประสบการณ์การเผยแผ่ที่ชำนาญชำนาญของส่วนใหญ่มักจะเป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง และเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ จึงทำให้การรับกิจนิมนต์ไปเทศน์หรือบรรยายได้น้อย พระสงฆ์แต่ละรูปมีเทคนิคและวิธีการอันโดดเด่น เป็นที่ชื่นชอบแก่ผู้รับการเผยแผ่ หรือผู้ฟัง ทำให้พุทธศาสนิกชนได้รับการเผยแผ่ไม่ทั่วถึง อีกทั้งพระสงฆ์บางรูปเน้นการบรรยายธรรมเฉพาะกลุ่มวัย ทั้งที่ท่านสามารถเผยแผ่ธรรมะได้ดีกับทุกกลุ่มวัย ทำให้กลุ่มวัยต่าง ๆ ไม่ได้รับอรรถรสจากการเผยแผ่ธรรมะ อันหลากหลายของพระสงฆ์แต่ละรูป เสมือนการรับประทานอาหารที่มีความอร่อย หลากหลายชนิดให้เลือก ยิ่งไปกว่านั้นจากภารกิจประจำของพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีมาก ทำให้การเผยแผ่เชิงรุกสามารถทำได้ภายใต้ข้อจำกัด

จากข้อค้นพบในเรื่องของปัญหาและอุปสรรคในรูปแบบของสื่อบุคคลนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ปัญหาของพระซึ่งมีเวลาไปเทศน์น้อย และไม่ได้ไปเทศน์อย่างต่อเนื่อง ทำให้การเทศน์ไม่ เป็นอย่างสม่ำเสมอ ย่อมมีผลต่อความไม่สนใจในการฟังธรรม ถึงแม้จะเป็นพระเทศน์เก่งมีชื่อเสียงดัง

ส่วนปัญหาที่พบจากการเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบของสื่อกิจกรรมนั้น คือ พุทธศาสนิกชนไม่รู้และไม่เข้าใจในการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการเผยแผ่ธรรมะ เนื่องมาจากคนไม่ค่อยมีเวลา ส่วนใหญ่ก็มีภารกิจส่วนตัว ตลอดถึงไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ของการเผยแผ่ธรรมะที่แท้จริงว่า ผู้รับการเผยแผ่เป็นผู้รับโยชน์ที่แท้จริงจากการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ที่สามารถนำธรรมะไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข (ผล) สื่อกิจกรรมนี้เป็นช่องทางหนึ่งที่จะให้พุทธศาสนิกชนเข้ารับการเผยแผ่ทางสื่อบุคคลต่อไปได้

จากข้อค้นพบในเรื่องของปัญหา และอุปสรรคในรูปแบบของสื่อกิจกรรมนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระสงฆ์ยังขาดการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้น ทฯให้พุทธศาสนิกชนขาดโอกาสได้ร่วมกิจกรรมพร้อมฟังเทศน์ที่วัด

2) สื่อสิ่งพิมพ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปัญหาในการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ของพระสงฆ์นั้น พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่ได้ เขียนบทความ หรือเรื่องเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะออกเผยแผ่มากนัก ส่วนที่เขียนเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะก็มีบ้าง แต่จำนวนน้อย ทำให้พุทธศาสนิกชนขาดโอกาสใน

การศึกษาธรรมะที่หลากหลาย โดยเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทนิตยสารและวารสาร ผู้รับการเผยแพร่กลุ่มนี้ จึงได้รับการเผยแพร่ธรรมะที่ขาดตอน ไม่ต่อเนื่อง

จากข้อค้นพบในเรื่องของปัญหา และอุปสรรคในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แม้สื่อสิ่งพิมพ์ของพระบางรูปจะหาซื้อได้สะดวกในปัจจุบันก็ตาม แต่สื่อสิ่งพิมพ์บางประเภท เช่น พ็อคเก็ตบุ๊ก มีราคาแพง ทำให้พุทธศาสนิกชนที่สนใจติดตาม ไม่มีกำลังซื้อ จึงขาดโอกาสติดตามได้ ดังนั้น พระสงฆ์ควรพัฒนารูปเล่มใหม่ให้มีขนาดและเนื้อหาไม่มากนัก พุทธศาสนิกชนก็สามารถซื้อหาอ่านได้

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ปัญหาในการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นั้น ถ้าเป็นสื่อวิทยุ โทรทัศน์ มักจะมีปัญหาในเรื่องของเวลาออกอากาศที่ยังไม่เหมาะสม คือ มักจะออกอากาศในช่วงที่พุทธศาสนิกชน พักผ่อน หรือไม่ก็ยุ่งอยู่กับการทำงาน หรือออกอากาศในเคเบิลทีวี หรือสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม จึง ทำให้การเผยแพร่ธรรมะทางวิทยุ โทรทัศน์ในปัจจุบันไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก

นอกจากนี้การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกรูปแบบนั้น พระสงฆ์ไม่อาจจำกัดเนื้อหาให้ตรงกับวัย และจริตของพุทธศาสนิกชนได้ ทำให้พระสงฆ์ต้องเผยแพร่ในลักษณะเป็นกลาง ๆ พระสงฆ์ไม่อาจใช้เทคนิค และลีลาในการเผยแพร่ธรรมะให้เหมาะสมได้อย่างเต็มที่ ยิ่งไปกว่านั้น พระสงฆ์บางรูปยังมีประสบการณ์การเผยแพร่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ไม่มากนัก และใช้วิธีการถูกใจคนเป็นบางกลุ่มเท่านั้น ทำให้การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อประเภทนี้โดยรวม ไม่บังเกิดผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควร รวมถึงการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ยังขาดการนำวิธีการตลาดมาใช้เพื่อดึงดูดผู้รับการเผยแพร่

จากข้อค้นพบในเรื่องของปัญหาและอุปสรรคในรูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่จะใช้การเผยแพร่ธรรมะผ่านทางช่องอินเทอร์เน็ต ไลน์ เฟสบุ๊ก มากกว่า ช่องทางอื่น ๆ ส่วนการสื่อสารผ่านรายการโทรทัศน์และวิทยุผู้สูงอายุมีความสนใจมีไม่มากนัก และมักจัดอยู่ในช่วงเวลาที่ยังไม่เหมาะสม ทำให้ความสำเร็จของการเผยแพร่ผ่านสื่อประเภทนี้จะอยู่ในกลุ่มเฉพาะของคนวัยทำงานและวัยรุ่นเท่านั้น

3. การพัฒนารูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า

1) รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยเด็ก ได้แก่

(1) สื่อบุคคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่เข้าถึงจริตของเด็กได้ ผู้เผยแพร่สามารถปรับเปลี่ยน พลิกแพลงวิธีการสอนให้สอดคล้องกับจริต พื้นฐานความเข้าใจ ตลอดจนความสนใจของเด็กในขณะสอน ประกอบกับเด็กชอบทำกิจกรรม ชอบซักถาม ชอบสนทนา ชี้สงสัย ผู้เผยแพร่ก็สามารถอธิบาย แก้ไข ตอบปัญหาให้แก่เด็กได้ นอกจากนั้นการใช้สื่อประกอบการทำกิจกรรมก็สามารถทำได้ในเวลาเดียวกัน เด็กย่อมรับรู้ความรู้ได้เร็วเมื่อมีผู้ชี้แนะ หรือเมื่อผู้สอนอยู่ตรงหน้า และถ้าหากผู้เผยแพร่มีบุคลิกลักษณะที่น่าเลื่อมใส เด็กจะยิ่งให้ความศรัทธา และยอมปฏิบัติตาม ยิ่งไปกว่านั้นเด็กได้มีโอกาสทำกิจกรรมมากที่สุด ซึ่งนำไปสู่ความสำเร็จในการเผยแพร่ เช่น ให้เด็กสวดมนต์ นั่งสมาธิ แผ่เมตตา

ร่วมกันกวาดลานวัด ให้เด็กเล่นเกม ร้องเพลง ตอบคำถาม วาดภาพ เล่านิทาน ทำสลับกันไป พร้อมทั้งทางวัดมีอาหารเลี้ยง มีสระว่ายน้ำ การเผยแพร่ด้วยสื่อบุคคลดังกล่าวนี้ ตรงกับจริต ความสนใจ ตลอดถึงความรู้ความสามารถของเด็กมากที่สุด และสื่อบุคคลก็เป็นบ่อเกิดของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับการเผยแพร่ธรรมะให้เข้าถึงพุทธศาสนิกชนวัยเด็กด้วยสื่อบุคคลนี้ แม้ว่าจะมีความเหมาะสมก็ตาม แต่ก็ต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองหรือครูที่ต้องพาเด็กไปฟังเทศน์ หรือนิมนต์พระมาเทศน์ที่โรงเรียน ซึ่งผู้ปกครองมักจะไม่สะดวก ส่วนเด็กโตส่วนใหญ่ก็ต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองหรือกับผู้ปกครอง หรือรอให้โรงเรียนนิมนต์พระมาเทศน์ ทำให้พระกับเด็กยากที่จะพบกันได้โดยง่าย

จากการค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะ ที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนวัยเด็ก ซึ่งได้แก่สื่อบุคคลนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สื่อบุคคลมีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนวัยเด็ก มากกว่าสื่อประเภทอื่น เพราะการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบนี้จะมีการจัดกิจกรรมร่วมกับการเทศน์ ซึ่ง สอดคล้องกับนิสัยของเด็กที่ชอบทำกิจกรรม เด็กมีโอกาสถามตอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพระสงฆ์ ได้โดยตรงนอกจากเด็กได้รับความรู้ในธรรมะแล้ว เด็กยังมีความสุขสนุกสนานการเผยแพร่ด้วยสื่อบุคคลจึงประสบความสำเร็จ

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิชญ์สินี โชติชวงค์ (2554 : 99 – 101) เรื่อง “การใช้เกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย โรงเรียนเทศบาลวัดศรีปวงเมือง จังหวัดเชียงใหม่” พบว่า หลังการใช้เกมการศึกษาแต่ละเกม นักเรียนมีทักษะการคิดอยู่ในระดับดี ทั้ง โดยรวมและรายบุคคล และหลังการใช้เกมการศึกษาทั้งหมด นักเรียนโดยรวมมีทักษะการคิดอยู่ในระดับดี

(2) สื่อสิ่งพิมพ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือการ์ตูนธรรมะ ก็เป็นรูปแบบหนึ่งที่เด็กให้ความสนใจ รองจากสื่อบุคคลซึ่งเป็นรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่มีความเหมาะสมกับเด็ก สื่อบุคคลจึงเป็นสื่อที่มีความเหมาะสมในการเผยแพร่ธรรมะให้แก่เด็กที่ดี เนื่องจากนิสัยเด็กชอบภาพน่ารัก มีสีสันสดใส ประกอบกับธรรมชาติของจริตที่มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบจินตนาการ ชอบเลียนแบบ ชอบความสนุกสนาน ร่าเริง ชอบทำกิจกรรม ดังนั้น หนังสือการ์ตูนธรรมะที่พระสงฆ์ใช้เป็นแนวทางการเผยแผ่แก่เด็กจึงต้องมีกลยุทธ์ของภาพการ์ตูนน่ารัก สีสันสดใส ใช้ภาษาง่าย ๆ ตลกขบขัน ใช้คำคม มีการเล่าเรื่อง เล่านิทาน เชื่อมโยงด้วยเหตุการณ์ที่แวดล้อมตัวเด็ก พร้อมทั้งมีการยกบุคคลตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ และเป็นคนที่เด็กรู้จัก สนใจ มีการเปรียบเทียบให้เด็กได้เห็นภาพชัดเจนขึ้น กลยุทธ์เหล่านี้จึงมีความสัมพันธ์หรือตรงใจเด็กมากที่สุด อีกทั้งหนังสือการ์ตูนธรรมะสามารถพกพาสะดวก อ่านได้ทุกที่ทุกเวลา รูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะแก่เด็กด้วยสื่อสิ่งพิมพ์จึงมีความเหมาะสมไม่แพ้สื่อบุคคล

ข้อค้นพบข้างต้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับเด็กทุกชนิดโดยเฉพาะการ์ตูน ธรรมะ และภาพการ์ตูนที่อยู่ในหนังสือธรรมะเป็นสิ่งดึงดูดใจหรือเป็นการกระตุ้นให้เด็กอยากติดตามการเผยแพร่ธรรมะและเด็กอยากทำความดี โดยเฉพาะหนังสือของพระดัง ๆ และยังทำให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อศาสนาและพระสงฆ์

จากข้อค้นพบข้างต้นนั้นมีความสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของ อะไควเนส (St. Thomas Aquinas) ว่า ความงามก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน งามเพราะเสียงไพเราะ งามเพราะมีสีสัน งามเพราะก่อให้เกิดความสุข การเข้าถึงความงามต้องเข้าถึงด้วยสติปัญญา อารมณ์

รู้ด้วยใจ สื่อสิ่งพิมพ์ ที่เด็กชอบ ย่อมเหมาะสมกับเด็กเพราะเมื่อเด็กอ่าน เห็นภาพ แล้วเกิดความสุข สนุก เพลิดเพลิน

นอกจากนี้ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของภัชกรบถ ฤทธิเต็ม และ สภาภรณ์ พงศธรบริรักษ์ (2552 : 81 – 85) เรื่อง “กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูเยาวชนผู้กระทำผิดใน ศูนย์ฝึก และอบรม เด็กและเยาวชน เขต 7 เชียงใหม่ตามแนวคิดปฏิฐาน 4” เป็นการวิจัยแบบกึ่ง ทดลอง (Quasi – experiment) กับกลุ่มเยาวชน จำนวน 54 คน ผลการวิจัย พบว่าในการอบรมเด็กที่ กระทำความผิด นอกจากจะเทศนาอบรมสั่งสอนแล้วควรมีการจัด โครงการอบรมเป็นประจำทุกปี มีการ ติดตาม ประเมินผลทุกระยะ มีการจัดหลักสูตรการอบรมอย่างต่อเนื่อง และจัดเตรียมความพร้อมทั้งด้าน งบประมาณ บุคลากร และ เยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการ การจัดโครงการอบรมนี้ตามแนวคิดปฏิฐาน 4 นี้ เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกได้แสดงความคิดเห็นมีการพัฒนาด้านสติปัญญาและอารมณ์

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นสื่อที่เหมาะสมกับเด็กรอง ๆ ลงมา ทั้งนี้ เนื่องจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ส่วนใหญ่มีราคาสูง เวลาที่เด็กจะเปิดดูการเผยแพร่ธรรมะก็ไม่ค่อย สะดวก เพราะเด็กต้องทุ่มเทความสนใจให้กับวิชาที่เรียนในโรงเรียน เด็กเล็กส่วนใหญ่ใช้สื่อประเภทนี้ไม่ ค่อยเป็น เด็กที่ใช้สื่อประเภทนี้ก็มักไม่ค่อยเข้าใจในหลักธรรมะมากนัก ถ้ามีการใช้สื่อบุคคลเด็กก็จะไม่รู้ว่ าสอนอะไร นอกจากนี้รายการบันเทิงอื่น ๆ ที่ต้องตามจริตของเด็กทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีมากกว่าธรรมะ เด็กจึงเปิดชมรายการอื่น ๆ มากกว่ารายการธรรมะ ด้วยเหตุนี้รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะประเภทสื่อ อิเล็กทรอนิกส์นี้จึงไม่ค่อนข้างประสบความสำเร็จมากนัก

การเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีความเหมาะสมกับเด็กนั้น ผู้วิจัยมี ความเห็นว่าการเผยแพร่ด้วยสื่อประเภทนี้อาจจะไม่ได้ผลเท่าที่ควรนัก ถึงแม้ว่าเด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ได้ก็ตาม เด็กกลับให้ความสนใจในรายการอื่น ๆ มากกว่าจะเปิดเข้าชมรายการ ธรรมะยกเว้นผู้ใหญ่จะชี้แนะแนวทางอย่างสม่ำเสมอ

ข้อค้นพบในเรื่องนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ วชิรียา อานามวัฒน์ (2533 : 103 - 108) เรื่อง พฤติกรรมการเปิดรับสื่อโทรทัศน์เพื่อการใช้ประโยชน์และการตอบสนองความ ต้องการ : ศึกษาเฉพาะรายการธรรมะพระพยอมกับนักเรียนมัธยมในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า เนื้อหาของรายการสามารถตอบสนองความต้องการในเรื่องของความบันเทิง และการผ่อนคลายอารมณ์ จึงทำให้เกิดความน่าสนใจและติดตามชม สำหรับกลุ่มผู้รับสารช่วงวัยรุ่นและวัยเด็ก ได้นำเอาเนื้อหา สารที่ได้รับจากรายการไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ด้วย

2) รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่ พุทธศาสนิกชนวัยรุ่น ได้แก่

(1) สื่อบุคคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ธรรมชาติจริตของวัยรุ่นชอบสนทนาปราศรัย ครีธา และ ยอมรับปฏิบัติตามต่อผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง เพราะฉะนั้น เมื่อพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่นับถือ ครีธาของประชาชน และเทศน์เก่ง มาเทศน์หรือบรรยาย วัยรุ่นก็จะยอมฟัง และปฏิบัติตาม นอกจากนั้น วัยรุ่นสามารถเข้าร่วมกิจกรรมในการเผยแพร่ธรรมะได้เต็มที่ มีโอกาสแสดงออกตามจริตของ พวกเขา มีโอกาสได้แสดงภาวะความเป็นผู้นำ ดังนั้นสื่อบุคคลย่อมได้ผลต่อการเผยแพร่ธรรมะแก่วัยรุ่น อย่างมาก ส่วนพระสงฆ์ผู้เผยแพร่ ก็สามารถปรับเนื้อหาและวิธีการสอนพร้อมทั้งบุคลิกลักษณะท่าทางให้

สอดคล้องและเหมาะสมกับจริต ความรู้ความเข้าใจ และความสนใจของวัยรุ่นได้เท่าทันกับปฏิกริยาในการรับฟังการเผยแผ่ธรรมะแต่ละครั้ง หากวัยรุ่นได้รับการเผยแผ่ด้วยสื่อบุคคลที่มีชื่อเสียง เทศน์มีสาระและสนุกด้วย วัยรุ่นก็จะให้การยอมรับและศรัทธามากขึ้น ในที่สุดก็จะปฏิบัติตามนอกจากนี้การเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลพระสงฆ์จะจัดกิจกรรม ซึ่งวัยรุ่นชอบที่จะแสดงออกประกอบกับให้วัยรุ่นได้สวดมนต์ นั่งสมาธิ ฝึกอานาปานสติ เพื่อระงับอารมณ์ร้อนได้

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ไทยที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนวัยรุ่น ได้แก่ สื่อบุคคล ผู้วิจัยมีความเห็นว่ามีเหมาะสมกับวัยรุ่นมากกว่าสื่ออื่น เพราะวัยรุ่นเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อมีความอ่อนไหวต่อสิ่งทีมากระทบต่อจิตใจหลายเรื่อง เช่น ความรัก การเรียน และปัญหาเรื่องเพื่อน ทำให้วัยรุ่นต้องการผู้ให้คำปรึกษาชี้แนะและชี้แนะ เมื่อพระมีโอกาสนสอนธรรมะให้กับวัยรุ่นทำให้วัยรุ่นไม่หลงผิดเกิดสัมมาทิฐิได้

ข้อค้นพบที่กล่าวมานี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาวิชาญ ทรายอ่อน (2554 : 77) เรื่อง “รูปแบบและแนวทางการประยุกต์หลักอานาปานสติกับการป้องกันยาเสพติดในสถานศึกษา” ผลการศึกษาพบว่าหลังการฝึกอานาปานสติ ทำให้จิตใจของนักเรียนดีขึ้น คือ มีจิตใจที่สงบ มั่นคง หนักแน่น มีความสุข สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงเร็วขึ้น และเป็นผู้มีปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิตที่ดีขึ้น ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน มีความละเอียด ทำงานเป็นทีมได้ดีขึ้น การตัดสินใจผิดพลาดน้อยลง มีความเมตตามากขึ้น มีความอดทน ความเสียสละ ความเพียร การให้อภัย และความไม่ประมาทในการดำรงชีพ

(2) สื่อสิ่งพิมพ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า นอกจากรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อบุคคลที่สามารถทำให้วัยรุ่นเข้าใจธรรมะได้ดี (ถ้ามีโอกาส) แล้ว การเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ก็เป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่วัยรุ่นให้ความสนใจ ด้วยธรรมชาติของวัยรุ่นที่ชอบความสดใสสวยงาม มีจริตที่ชอบจินตนาการ เพื่อฝัน อยากรู้อยากเห็น ซึ่งตรงกับกลยุทธ์การตลาดของหนังสือที่วางจำหน่ายโดยทั่วไป ทั้ง พ็อคเก็ตบุ๊ก นิตยสาร วารสาร ที่มีการใช้แรงจูงใจจากภาพวาดที่น่ารักสดใส หวานแหว มีการจัดวางที่สวยงาม ที่สีสันสดใส ใช้ศิลปะในการใช้ตัวอักษร มีการเล่าเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น ดังนั้นสื่อสิ่งพิมพ์ในการเผยแผ่ธรรมะ จึงต้องจัดทำในแนวทางการตลาดในการดึงดูดความสนใจของวัยรุ่น สอดแทรกธรรมะด้วยการเปรียบเทียบพร้อม ยกตัวอย่างบุคคลที่วัยรุ่นสนใจหรือรู้จัก เช่น ดารา นักร้อง นักกีฬา มีการยกข้อธรรมะอธิบาย เปรียบเทียบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ใช้ภาษาที่ร่วมสมัยและภาษาต่างประเทศประกอบ มีข้อคิด คำคม คำประพันธ์ บทกลอน หรือพุทธสุภาษิต ตามลักษณะของเนื้อเรื่อง นอกจากนี้พกพาสะดวก หาซื้อได้ง่าย พกพาสะดวก อ่านทุกที่ทุกเวลา เพียงแต่มีราคาแพง

จากการค้นพบข้างต้นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าสื่อสิ่งพิมพ์ โดยเฉพาะหนังสือเป็นสื่อที่ทำให้วัยรุ่นมีโอกาสได้ศึกษาธรรมะบ้าง มิฉะนั้นวัยรุ่นจะมีโอกาสศึกษาธรรมะได้น้อยมาก เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่ ต้องหมกมุ่นกับการเรียนไม่มีเวลาไปฟังพระเทศน์หนังสือธรรมะ ซึ่งสามารถพกพาได้ง่ายหาซื้อได้สะดวก จึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการศึกษาธรรมะ นอกจากนี้หนังสือธรรมะจะมีข้อคิดสะกิดใจซึ่งทำให้วัยรุ่นชอบ บางคนถึงกับติดตามธรรมะอยู่เป็นประจำ มีความเพลิดเพลิน

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า แม้สื่ออิเล็กทรอนิกส์จะเป็นที่นิยมของวัยรุ่นก็ตาม การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จึงต้องมีรูปแบบการจัดวางด้วยภาพที่สวยงาม มีข้อคิด คำคม

พุทธสุภาชิต แต่ต้องมีการนำเสนอเรื่องที่เกี่ยวข้องกันด้วยรุ่น สามารถอ่านจบได้ในเวลาไม่มากนัก การใช้ไลน์ที่สามารถตอบโต้ได้ทันทีทำให้มีลักษณะของการเผยแพร่ที่ใกล้เคียงกับการเผยแพร่ด้วยตัวบุคคล การส่งข้อความธรรมดา ข้อคิด คำคม สั้น ๆ ที่เกี่ยวกับวัยรุ่น ให้ความสนใจ และสร้างคุ้นเคยให้กับวัยรุ่น ทำให้วัยรุ่นหันกลับมาให้ความสนใจมากขึ้น จึงมีความเหมาะสมไม่แพ้สื่อบุคคล และสามารถทำครอบคลุมได้มากกว่า

ข้อมูลที่ค้นพบข้างต้นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อประเภทนี้น่าจะมีความเหมาะสม และได้ผลน้อยกว่าสื่อบุคคลและสื่อสิ่งพิมพ์ เพราะวัยรุ่นสนใจเรื่องอื่น ๆ มากกว่าธรรมะ ประกอบกับการเสนอรายการธรรมะยังขาดแรงจูงใจที่จะให้ติดตาม

ข้อค้นพบดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของอะไควเนส (St. Thomas Aquinas) ว่าความงามเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลิน รู้สึกมีความสุข มีความสวยงาม มีความสมบูรณ์ในสัดส่วนการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่มีรูปแบบการจัดวางด้วยภาพสีที่สวยงาม มีเสียงดนตรีประกอบ มีความไพเราะของบทเพลง มีข้อคิด คำคม พุทธสุภาชิต มีการนำเสนอเรื่องที่เกี่ยวข้องกันด้วยรุ่น สามารถอ่านจบได้ในเวลาไม่มากนักมักเป็นที่ถูกใจของวัยรุ่น อ่านแล้วรู้สึกมีความสุข

จากข้อค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะเกี่ยวกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีความเหมาะสมกับวัยรุ่นนั้น มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาศกดิ์พิชิต ฐานสิทิโธ (ชัยดี) (2549 : 253 - 255) เรื่อง “ศึกษากระบวนการเผยแพร่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปัตติ (วิระ ภาททจารี)” พบว่า พระวิสุทธาธิปัตติ มีรูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พุทธธรรมที่กำหนดตามพุทธวิธีการสื่อสาร มีการนำหลักการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์เข้ามาช่วยในการเผยแพร่พุทธธรรม เพื่อการโน้มน้าวให้ผู้ฟังได้เกิด ศรัทธา เลื่อมใส ใช้ตัวท่านเองเป็นสื่อบุคคล และใช้สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อ วิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ รูปแบบและแนวทางในการเผยแพร่พุทธธรรมของท่านมีความหลากหลาย ทันสมัย เข้ากับยุคกับเหตุการณ์เป็นปัจจัยเสริมสนับสนุนให้การเผยแพร่ประสบความสำเร็จสามารถที่จะ นำไปเป็นแบบอย่าง หรือประยุกต์ใช้ในการเผยแพร่พุทธธรรมของนักเผยแผ่ในปัจจุบัน

3) รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธานุศาสนของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนคนวัยทำงาน ได้แก่

(1) สื่อบุคคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า คนวัยทำงานเป็นวัยที่มีปัญหาหนัก และมี ความเครียดสูง เขาต้องการฟังธรรมะเพื่อแก้ไขปัญหานั้น เพราะฉะนั้นการฟังพระเทศน์ หรือบรรยายธรรมะ พระสามารถปรับเนื้อหาและวิธีการสอนให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการฟังของคนวัย ทำงาน ทำให้เกิดผลและตรงไปตามความมุ่งหมายของกลุ่มคนวัยทำงานมากที่สุด นอกจากนี้คนวัยทำงาน ยังมีโอกาสเข้าร่วมทำกิจกรรม ทำให้คลายจากความเครียดจากการทำงานและปัญหาอื่น ๆ ด้วย

จากการค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชน คนวัยทำงานซึ่ง ได้แก่ สื่อบุคคลนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าการเผยแพร่ด้วยสื่อประเภทนี้มีความเหมาะสมกับคนวัยทำงานเป็นอย่างมากเนื่องจากคนวัยทำงานเป็นวัยที่มีปัญหาหนักกว่าคนทุกวัย ทั้งปัญหาครอบครัว ปัญหาการงาน ปัญหาสังคม เพราะฉะนั้นการเทศน์ การสนทนาธรรม การถามตอบ ทำให้คนวัยทำงานได้รับคำตอบที่นำไปแก้ปัญหาดังกล่าวของเขาได้ อีกทั้งยังได้รับข้อธรรมะที่นำไปแก้ปัญหาชีวิต และปัญหาครอบครัวได้

ข้อค้นพบในเรื่องดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ โฮลเดรจ และคณะ (Holdrege and others. 1980 : 113) เรื่องผลที่เกิดจากความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจากการทำงาน (Burnout) พบว่า วิธีที่ป้องกันการเกิดความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจากการทำงาน ได้แก่ การฝึกสมาธิแบบ transcendental Meditation (TM) การฝึกโยคะ และการออกกำลังกาย จากการทดลองพบว่าทั้ง 3 วิธี สามารถป้องกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการทำสมาธิเป็นวิธีที่สามารถผ่อนคลายและลดความเครียดได้มากกว่าวิธีอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญ

(2) สื่อสิ่งพิมพ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ก็เป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่คนวัยทำงานความสนใจ เพราะเนื้อหาภายในบอกวิธีกระทำ ชี้แจง อธิบาย เรื่องที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่าย เนื้อหาเกี่ยวข้องกับปัญหาชีวิต ปัญหาครอบครัว ปัญหาการทำงานของคนวัยทำงาน พร้อมมีข้อเสนอแนะ ข้อเตือนใจ ปลุกปลอบใจ ชักจูง โนมน้าวใจ ประโลมหรือเชิญชวนให้กระทำตามหรือไม่ทำสิ่งใด ด้วยการใช้ภาษาที่ร่วมสมัย และภาษาต่างประเทศประกอบ มีข้อคิด คำคม คำประพันธ์ บทกลอน หรือพุทธสุภาษิต และรูปภาพตามลักษณะของเนื้อเรื่อง สอดแทรกด้วยเรื่องสนุกสนาน เพื่อคลายความเครียดได้ด้วย ซึ่งเป็นความปรารถนาที่คนวัยทำงานต้องการคำตอบ ประกอบกับหนังสือธรรมะสามารถหาซื้ออ่านได้ทั่วไปมีรูปแบบที่กะทัดรัด พกพาติดตัวไปอ่านได้ทุกสถานที่ทุกเวลาที่คนวัยทำงานว่าง ในช่วงสั้น ๆ

จากข้อค้นพบข้างต้นนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าคนวัยทำงานจะหยิบหนังสือธรรมะมาอ่านก็ต่อเมื่อมีความทุกข์ส่วนใหญ่จะพาครอบครัวไปพึ่งเทศน์ที่วัดมากกว่า เพราะฉะนั้นสื่อสิ่งพิมพ์ย่อมมีความเหมาะสมน้อยกว่าสื่อบุคคล

ข้อค้นพบนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสัญญา ปญญาวิจิตโต (2543 : 194) เรื่อง “รูปแบบและแนวทางการเผยแพร่พุทธธรรมพระครูพิศาลธรรมโกศล (หลวงตาแพร์ เยื่อไม้)” พบว่า หนังสือธรรมที่พิมพ์ออกมาเผยแพร่ ทำให้ผู้ฟังคลายจากความทุกข์ เลิก ละ ละโลภ โทสะ โมหะ หรือ ผ่อนให้คลายลงได้ ท่านได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมและปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมไทย ผ่านวรรณกรรม เรื่องสั้น พร้อมให้คำแนะนำ และเสนอความคิดเห็นเชิงแก้ไขปรับปรุง ชักจูง โนมน้าวจิตใจผู้คนให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัวและสังคม

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อที่มีความเหมาะสมอย่างมากของคนวัยทำงาน ส่วนใหญ่มีสื่อพกพาติดตัวแทบทุกคน สื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นที่นิยมของคนวัยทำงาน การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีรูปแบบการจัดวางด้วยภาพสีที่สวยงาม มีเสียงดนตรีประกอบ มีข้อคิด คำคม พุทธสุภาษิต มีการนำเสนอเรื่องที่เกี่ยวข้องกันคนวัยทำงาน สามารถอ่านจบได้ในเวลาไม่นานนัก การใช้ไลน์ที่สามารถตอบโต้ได้ทันทีทำให้มีลักษณะของการเผยแพร่ที่ใกล้เคียงกับการเผยแพร่ด้วยตัวบุคคล การส่งข้อความธรรมะ ข้อคิด คำคม สั้น ๆ ที่เกี่ยวกับคนวัยทำงาน ให้ความน่าสนใจ และสร้างธรรมะให้คุ้นเคยกับคนวัยทำงาน การโหลดอ่าน หนังสืออีบุ๊ก ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างสื่อสิ่งพิมพ์กับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะทำให้คนวัยทำงานหันกลับมาให้ความสนใจได้ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์สามารถเข้าถึงพุทธศาสนิกชนจำนวนมาก มีความหลากหลายรูปแบบวิธีการ และครอบคลุมพื้นที่ได้มากที่สุด

ข้อค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมีความเหมาะสมกับคนวัยทำงานนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าคนวัยทำงานสนใจการเผยแผ่ธรรมะด้วยการถามตอบปัญหาธรรมกับพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มว่าจะให้ความสนใจมากขึ้นในอนาคต เพราะสามารถปรึกษา และถึงพระสงฆ์ได้ง่ายโดยไม่ต้องเดินทางและได้รับข้อธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้ โดยตรงจากข้อค้นพบดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของอะไควเนส (Thomas Aquinas) ว่าความงามเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลิน รู้สึกมีความสุข มีความสวยงาม มีความสมบูรณ์ในสัดส่วนการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีรูปแบบการจัดวางด้วยภาพที่สวยงาม มีเสียงดนตรีประกอบ มีความไพเราะของบทเพลง มีข้อคิด คำคม พุทธสุภาษิต มีการนำเสนอเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนวัยทำงาน สามารถอ่านจบได้ในเวลาไม่มากนักมักเป็นที่ถูกใจของคนวัยทำงาน อ่านแล้วรู้สึกมีความสุข มีความเพลิดเพลิน

4) รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนผู้สูงอายุ ได้แก่

(1) สื่อบุคคล

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุไม่มีความสะดวกพอที่จะต้องรับการเผยแผ่จากสื่อรูปแบบอื่น เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งต้องอาศัยความรู้ในระดับหนึ่งที่จะเข้าใจได้ และไม่ตรงจริตพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ และความสนใจของผู้สูงอายุด้วย ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์ ผู้สูงอายุหลายคนไม่ชอบอ่านหนังสือเป็นเล่ม เนื่องด้วยวัยและความต้องการตามธรรมชาติ และผู้สูงอายุยังไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมตามที่คนกลุ่มนี้ปรารถนา เนื่องจากเขาต้องการพบเพื่อน ต้องการสนทนากับผู้คน ต้องการปฏิบัติธรรม เพื่อความสงบสุขแห่งจิตใจและคลายเหงาคลายทุกข์ เพราะฉะนั้นสื่อบุคคลจึงมีความเหมาะสมกับคนวัยสูงอายุมากที่สุด ผู้สูงอายุมีโอกาสพบพระสงฆ์ โดยเฉพาะพระสงฆ์เทศน์เก่ง น่าเลื่อมใสศรัทธา ผู้สูงอายุชอบมาก สามารถซักถามธรรมะได้โดยตรง และที่สำคัญมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมได้เต็มที่

จากการค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเทศน์ การบรรยายธรรมย่อเป็นที่ปรารถนาของผู้สูงอายุเป็นอย่างมากเพราะคนแก่อยากคุยเรื่องธรรมะโดยเฉพาะกับพระสงฆ์ที่ตนนับถือศรัทธา และพร้อมที่จะยอมนำหลักธรรมไปปฏิบัติแต่ในขณะเดียวกันผู้สูงอายุบางคนไม่สะดวกกับการเดินทางไปฟังธรรม

ข้อค้นพบที่ว่านี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาวรจักร ฉันทชาโต (มุ่งเกี่ยวกลาง) (2551 : 97 - 100) เรื่อง "การศึกษาบทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชสังวรญาณ (พุทธฐานิโย)" พบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชสังวรญาณ (พุทธฐานิโย) ท่านจะเน้นการสอนในเรื่องการเจริญสติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ หลักสติปัฏฐาน 4 คือ การพิจารณากาย การพิจารณาเวทนา การพิจารณาจิต และการพิจารณาธรรม นอกจากนี้ท่านยัง เน้นสอนหลักการทำสติตามรู้ความคิดให้สัมพันธ์กับชีวิตประจำวัน คือ ให้สามารถทำสติตามรู้ การยืน เดิน นั่ง นอน รับประทานอาหาร ดื่ม ทำ พูด คิด เป็นการฝึกสติสมาธิได้ทุกอิริยาบถ

(2) สื่อสิ่งพิมพ์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สื่อสิ่งพิมพ์ ก็เป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่สามารถเผยแผ่ธรรมะที่เข้าถึงผู้สูงอายุได้ดี เพราะมีเวลาว่าง เป็นช่วงของการพักผ่อน และมีความพร้อมในเรื่อง ต่าง ๆ

จึงมักใช้เวลาว่างในการอ่านหนังสือ ในเรื่องเทคนิคการทำรูปเล่มและเนื้อหา มีการตั้งชื่อเรื่องที่ เกี่ยวข้องกับ ความไม่ประมาทและการดำเนินชีวิตที่สงบเรียบง่าย ซึ่งสอดคล้องกับความปรารถนาภายในใจของผู้สูงอายุ ซึ่งต้องการวิถีแห่งการทำดี และมีความสุข รูปเล่มมีความสวยงาม เน้นความเป็นธรรมชาติ ส่วนเนื้อหาภายใน มีการอธิบายธรรมะที่ละเอียด มีการยกเรื่องราวหรือเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันและสังคม มีการหยิบยกบุคคลที่ทำความดีและได้รับผลแห่งการทำดีนั้น ประกอบการเล่านิทานชาดก สรุปรูปเรื่องด้วยพุทธ สุภาสิต ปรัชญาชีวิตและสังคม ข้อคิดต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต มีภาพที่สอดคล้องกับเนื้อหา เทคนิค เหล่านี้สอดคล้องกับจริตของผู้สูงอายุ ที่ชอบศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมที่มีเนื้อหาละเอียด มองเห็นภาพแห่งความเป็นจริง อันทำให้ผู้สูงอายุเกิดความเชื่อและเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ส่งผลให้มีใจที่อยากจะอ่านเรื่องราวธรรมะที่ปรากฏในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ตลอดเวลา นอกจากนี้สื่อ สิ่งพิมพ์ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุสามารถหาศึกษาได้ง่าย

ข้อค้นพบข้างต้นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าหนังสือเป็นสื่อที่ผู้สูงอายุให้ความสนใจมาก เท่า ๆ กับฟังพระเทศน์เพียงแต่คนสูงอายุชอบอ่านหนังสือ ชอบศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับธรรมจากหนังสือ เพราะสามารถพกพาไปไหนได้สะดวก หาซื้อได้ง่าย ข้อค้นพบที่ว่านี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทฺโธ (ชัยดี) (2549 : 253 - 255) เรื่อง “ศึกษากระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภทฺท จารี)” พบว่า พระวิสุทธาธิบดี มีรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมที่กำหนดตามพุทธวิธีการ สื่อสาร มีการนำหลักการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์เข้ามาช่วยในการเผยแผ่พุทธธรรม เพื่อการโน้มน้าวให้ผู้ฟังได้เกิดศรัทธา เลื่อมใส ใช้ตัวท่านเองเป็นสื่อบุคคล และใช้สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ รูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านมีความหลากหลายทันสมัย เข้ากับยุคกับเหตุการณ์เป็นปัจจัยเสริมสนับสนุนให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จ สามารถที่จะนำไปเป็นแบบอย่างหรือประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมของนักเผยแผ่ในปัจจุบัน

(3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จากการศึกษาวิจัยพบว่า สื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุน้อยกว่ารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่ออื่น ๆ เพราะโดยจริตของผู้สูงอายุไม่ชอบใช้และไม่ให้ความสนใจในการใช้สื่อ อิเล็กทรอนิกส์มากนัก เพราะมีขั้นตอนการใช้ที่ยุ่งยาก มีราคาแพง พกพาลำบาก โดยธรรมชาติของผู้สูงอายุชอบการศึกษาระบบธรรมะด้วยการสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ พร้อมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่า เช่น สวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ ปฏิบัติกรรมฐาน เดินจงกรม การเดินทางท่องเที่ยว แสวงบุญในที่ต่าง ๆ ข้อค้นพบเกี่ยวกับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเผยแผ่ธรรมะผ่านทางวิทยุ และโทรทัศน์เป็นสิ่งที่ตรงกับจริตของคนวัยนี้ที่ ชอบดูทีวี ชอบฟังรายการธรรมะ

จากข้อค้นพบนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญโฮม ปุณฺณวฑฺฒโน (จันทะโสม) (2549 : 130 - 134) เรื่อง “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชธรรมวาที” พบว่า พระราชธรรมวาทีมีรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะเพื่อให้เข้าถึงประชาชนทั่วไปทางวิทยุ โทรทัศน์ มีคติธรรม ถ้อยคำสุภาพ ชัดเจน มีการนำพุทธศาสนาสุภาสิต สุภาสิต คำกลอน คำพังเพย คำคม คำคล้องจอง คำอุปมา การเล่นคำมาใช้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย แก่พุทธศาสนิกชนที่จะเสนอเป็นข้อเสนอแนะใน 2 ส่วนด้วยกัน คือ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ข้อค้นพบรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ผู้วิจัยควรนำความรู้นี้ไปเผยแพร่ แนะนำแก่พระสงฆ์ เจ้าที่กรมการศาสนา เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และเจ้าหน้าที่กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อให้รู้ถึงรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชน และเพื่อนำผลการวิจัยไปกำหนดแนวนโยบาย แนวทางในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ต่อไป

นอกจากนี้พระสงฆ์ควรนำรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่ได้วิจัยมาแล้วไปพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของตนให้เป็นระบบขึ้น

1.2 ข้อค้นพบวิธีการ หรือเทคนิคในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ควรนำไปเป็นตัวอย่างและนำไปใช้ในการเผยแพร่ให้แก่พุทธศาสนิกชนต่อไป

1.3 ข้อค้นพบรูปแบบและวิธีการการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ที่มี ความเหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนวัยเด็ก วันรุ่น คนวัยทำงาน และผู้สูงอายุ นั้น พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่สอน ในโรงเรียนควรนำความรู้นี้ไปสอนเด็กและวัยรุ่น โดยเฉพาะวิธีการจัดกิจกรรมที่มีการใช้สื่อประกอบ ซึ่ง จะทำให้รู้สึกสนุก อยากรับฟังธรรมะ และนำธรรมะไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ส่วนพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ เผยแพร่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนคนวัยทำงานและผู้สูงอายุ ควรนำความรู้และวิธีการจัดกิจกรรมที่ เหมาะสมกับคนวัยนี้ ไปปรับให้เข้ากับรูปแบบเดิมของตน

1.4 ข้อค้นพบวิธีการ หรือเทคนิคในการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ พระสงฆ์ที่ใช้สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ควรร่วมมือกับผู้ที่ ทำหน้าที่ผลิตสื่อ นำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยไปพัฒนาสื่อให้ตรงกับความต้องการของพุทธศาสนิกชนแต่ ละวัย

1.5 ข้อค้นพบเทคนิคและวิธีการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ควรจัดทำสื่อตามผลที่ได้จากการวิจัย ทำให้สื่อที่สามารถใช้เผยแพร่พระพุทธศาสนาได้อย่างตรงจุด และประหยัดงบประมาณ อีกทั้งสามารถดำเนินการตามวัตถุประสงค์ขององค์การได้อย่างแท้จริง

1.6 ข้อค้นพบเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยสื่อบุคคล พระสงฆ์ควรนำประยุกต์ใช้กับกลุ่มพุทธศาสนิกชนที่มีความเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ ด้วยการเปิดคลินิกธรรมะ ให้บริการทั้งในสถานที่ (วัด) และนอกสถานที่ (โรงพยาบาล) โดยวิธีใช้หลักธรรมะบำบัดอาการป่วยทางจิตใจเป็นเบื้องต้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการของสถาบันสงฆ์ในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาที่เข้าถึงพุทธศาสนิกชน เพื่อให้รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะได้รับการประสานทั้งตัวพระสงฆ์ผู้เผยแพร่ และองค์กรสงฆ์ไปในแนวเดียวกัน

2.2 ควรศึกษาการจัดกิจกรรมในการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ซึ่งเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุกที่พุทธศาสนิกชนให้ความสนใจและนำไปสู่ความสำเร็จของการเผยแผ่ธรรมะ โดยเข้าถึงใจพุทธศาสนิกชนทุกวัย

2.3 ควรศึกษาพัฒนาถึงการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นใหม่ เพื่อให้การเผยแผ่ พระพุทธศาสนาสามารถดำเนินการได้อย่างทันสมัยอยู่เสมอ และต่อเนื่องไม่ขาดตอน

2.4 ควรศึกษาถึงการส่งเสริม และสนับสนุน จากหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่มีหน้าที่ ส่งเสริมเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะตามรูปแบบที่พัฒนาอย่างเหมาะสม กับพุทธศาสนิกชนแล้ว

2.5 ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเผยแผ่ศาสนาอื่น ๆ เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสังคมไทย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนก แสนประเสริฐ. การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง วิทยุศึกษาและวิทยุโรงเรียน.
วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2542.
- _____. “การเผยแพร่ธรรมในยุคนิวส์ข้อมูลข่าวสาร,” พุทธจักร. 49(9) : มกราคม, 2538.
- _____. ข้อคิด ข้อเขียน. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, 2531.
- _____. เอกสารคู่มือว่าด้วยประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ :
ชุดิมาการพิมพ์, 2531.
- กรรณิการ์ อัสวทรเดชา. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2550.
- กรมศิลปากร. จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2527.
- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. สรุปข้อมูล อปท. ทั่วประเทศ. 2556.
<<http://www.dla.go.th/work/abt/index.jsp>> 20 กันยายน 2556.
- กัลยาณมิตร. อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : กัลยาณมิตร,
2544.
- กิติมา สุรสนธิ. ความรู้ทางการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : คณะวารสารศาสตร์และ
สื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- กาญจนา ปราบปัญจะ. การศึกษาลีลาการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนของ ว.วชิรเมธี.
วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2553.
- เกลียวพร พุทธิภิญโญ. การเผยแพร่ธรรมะในสังคมไทยร่วมสมัยศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมของ
ว.วชิรเมธี และดังตฤณ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล,
2551.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน-
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์
เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนนทบุรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.
- คณะผู้จัดทำ. คำพ่อ คำแม่. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2544.
- _____. คำวัด 1. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2545 ก.
- _____. คำวัด 2. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2545 ข.
- _____. คำวัด 3. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2545 ค.
- _____. คำวัด 4. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2546 ง.
- _____. คำวัด 5. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2546 จ.
- _____. “นิทานวณะ,” พุทธจักร. 51(9) : กันยายน, 2541.
- คณะทำงาน. “นิทานวณะพุทธธรรมกับสื่อ,” พุทธจักร. 52(7) : กรกฎาคม, 2541.
- คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ
เชียงใหม่ 700 ปี. เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่,
2538.

- จันจิรา จุลาภา. การวิเคราะห์ประโยคบอกเล่าเชิงวัจนปฏิบัติศาสตร์และรูปแบบการเขียนหนังสือ
ธรรมะ : กรณีศึกษางานเขียนชุดธรรมะประยุกต์สำหรับคนรุ่นใหม่ของ ว.วชิรเมธี.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2552.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. แผนการกู้อิสรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ :
สหธรรมิก, 2547.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2530.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. ศาสนา. กรุงเทพฯ : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518.
- เฉลิมศรี หุนเจริญ. “การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง,” เทคนิคการเป็นผู้ประกาศและผู้ดำเนิน
รายการ. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2531.
- ข้อฟ้า เกตุเรืองโรจน์. กระบวนการและกลวิธีการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดพุทธธรรมในหนังสือ
ธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธี. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2553.
- ชัยวัฒน์ อัตพัฒนา. หลักพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2523.
- ชัยเลิศ จิวางกูร. ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อหนังสือธรรมะของผู้บริโภคใน
เขตกรุงเทพมหานคร. การค้นคว้าแบบอิสระ บธ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, 2552.
- ไชยณพล อภินัฐลีลา. การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิธีการพัฒนาภูมิปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ อ.ม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532.
- ชุตานา ปุณณะหิตานนท์. การสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมการฟังรายการเรดิโอ โนพรีอบเบิลัม
สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย คลื่นความถี่ เอฟ.เอ็ม. 88.00 เมกะเฮิรซ์ของผู้ฟังใน
เขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ว.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.
- ชำนาญ รอดเหตุภัย. การวิจัยทางภาษาไทย : หลักการและวิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ
ทางภาษาไทย ไทยคดีศึกษา ศีษาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วัฒนธรรมศาสตร์
และศาสตร์สาขาที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- ณรงค์ สมพงษ์. สื่อสารมวลชนเพื่องานส่งเสริม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
2543.
- ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข. ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรการ
พัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2541.
- _____. พุทธธรรม 5 นาที. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2542.
- ดริณ จักรพันธ์ อินทร์อุดม. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยผ่านสื่อใหม่: กรณีศึกษา
เว็บไซต์ธรรมะทูเดย์ต่อทคอม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
2555.
- ดิษยภรณ์ ศรีราชกูร์. การตลาดและผลต่อการเผยแผ่พุทธศาสนา. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

- ทรงคุณ จันทจร. ทฤษฎีวัฒนธรรมและสังคม. มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.
- ทรงวิทย์ แก้วศรี. การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีในการประกาศพระศาสนาของพระพุทธเจ้า.
วิทยานิพนธ์ พธ.ด. ออยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.
- ทัศนีย์ เจนวิถีสุข และคณะ. ความสามารถด้านการสื่อสารของพระพิศาลธรรมพาที (พระพะยอม ภัลยาโณ) กับการระดมพลังการพัฒนาชุมชน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, 2546.
- ทินพันธ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สหยาบ लोकและการพิมพ์, 2544.
- ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์. พูดได้ พูดเป็น ศาสตร์และศิลป์แห่งการพูด. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, 2548.
- ทิวาพร แสนเมืองจีน. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ธนิตา กลิ่นลำดวน. การบริหารจัดการรายการวิทยุชุมชนของคนโคราช.
รายงานโครงการเฉพาะบุคคล คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- _____. ธรรมสารที่ปณี. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2546.
- ธรรมเกียรติ กันนริ. เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้ง กรุ๊ป, 2531.
- _____. แนวการสอนธรรมะ. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2514.
- _____. พุทธวิบัติ ตอน ศรีท้าววิปริต : วิภวติศาสนาและวิภวติทางสังคม. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์ พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2542.
- ธวัชชัย เกื้อเกตุ. ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วมโครงการอบรมคุณธรรม ค่ายพุทธบุตร ของวัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- ธวัชชัย ดวงไทย. กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระมหาอุทัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี).
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.
- ธวัชชัย ศรีสุเทพ. คัมภีร์เว็บดีไซน์. กรุงเทพฯ : โปรวิชั่น, 2544.
- ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี. แนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม : ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550 ก.
- _____. บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะในสมัยพุทธกาล. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550 ข.
- _____. สี่ลัทธิพทพราสาทในพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเชิงวิเคราะห์.
วิทยานิพนธ์ ศน.ม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2550.

- นงเยาว์ ปิฎกัรชต์. บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเฉพาะ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2532.
- นาคยา แก้วใส และผะอบ พวงน้อย. การศึกษาบทบาทวัดพระธรรมกายในการใช้เทคโนโลยี-สารสนเทศเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วโลก. กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า-พระนครเหนือ, 2545.
- นียบพรรณ วรณศิริ. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.
- นิตา เชนะกุล. โครงสร้างของพระสัทธรรมในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : พิจาณศ พริ้นท์ติ้ง เซ็นเตอร์, 2540.
- บารุง สุขพรรณ. พฤติกรรมการรับฟังข่าวสารวิทยุกระจายเสียงและผลที่มีต่อการพัฒนาชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีวิทยุกระจายเสียงกองอำนาจการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ จ.เชียงใหม่. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.
- บุญเกื้อ ควรหาเวช. การผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง วิทยุศึกษาและวิทยุโรงเรียน. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2542.
- ประมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองการพิมพ์, 2526.
- ประเมศร์ กลิ่นหอม. ผลของการฝึกวิปัสสนาแบบ “ปัญญาอบรมใจ” ต่อการลดความเครียด กรณีศึกษาเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- ประเวศ วสี. สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, 2541.
- ปิ่นนัดดา นพพานวัน. การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- _____. ปริสัท คนกินคน. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2541.
- _____. พุทธธรรม 5 นาที. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2542.
- ปิ่น มุกข์กันต์. พ.อ. พุทธวิธีครองใจคน. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์, 2532.
- ปรีดา จันทร์แจ่มศรี. ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนาในสังคมไทย สมัยปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีการเผยแพร่ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และโบสถ์คริสต์จักรแสงสว่าง เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536.
- พวงทอง อังกาบ. พฤติกรรมการเปิดรับชมรายการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางโทรทัศน์ ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.
- พ่วง มีนอก. สุนทรียศาสตร์. กรุงเทพฯ : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529.

- พระเทพ รุ่งคุณากร. ผลของการฝึกอานาปานสติต่อความสงบ ความหมายและความมุ่งหวังในชีวิต และความจริงแท้ของผู้เริ่มฝึกในโครงการอานาปานสติภาวนาประจำเดือน
ณ ธรรมศรณานาชาติ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2542.
- พระครูปลัดสุบิน วชิรปญโญ. การศึกษาพฤติกรรมของผู้ฟังรายการธรรมะจากสถานีวิทยุ
กองพลทหารม้าที่ 2 : รายการเสียงธรรมจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
วิทยานิพนธ์ พธ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- พระครูศรีปริยัติวิกรม (วัชรพงษ์ ทินนาโภ). ศึกษาเทคนิคและรูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรม
ของพระเทพสิงหนุราชจารย์ (จรัญ ฐิตธมโม) วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี. ..
วิทยานิพนธ์ พธ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
พรินติ้ง กรุ๊ป, 2530.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). ชุมนุมปัญญาจากชาดก. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2540.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2548.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาจริยธรรม. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2538 ก.
- _____ . การศึกษาของคณะสงฆ์ปัญหาที่รอทางออก. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลนศึกษา, 2531 ก.
- _____ . การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2539.
- _____ . ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531 ข.
- _____ . ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2538 ข.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2538 ค.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2531.
- _____ . พระไตรปิฎก : สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์
การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2551.
- _____ . พระพุทธศาสนากับสังคมไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สยามสมาคม, 2513.
- _____ . พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2538 ง.
- _____ . พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2544 ก.
- _____ . พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2544 ข.
- _____ . พุทธศาสตร์ ภาค 1. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535 ก.
- _____ . พุทธศาสตร์ ภาค 2. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2535 ข.
- _____ . พุทธศาสตร์ ภาค 3. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2545.
- _____ . ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม,
2539.
- _____ . วิสุทธิมรรค. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2513.

- พระธรรมโมลี (ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ). ศึกษาหลักและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระธรรม
(ทองอยู่ ญาณวิสุทโธ). วิทยานิพนธ์ พธ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.
- พระปลัดสามารถ ธรรมธโร (ชีวพฤกษ์). บทบาทการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญา อินทปัญญา). วิทยานิพนธ์ พธ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 18.
กรุงเทพฯ : พิมพ์การพิมพ์, 2553.
- พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธรรมวฑฒโน). วิชาการเทศนา. กรุงเทพฯ : เอมี่เทรตติ้ง, 2544.
- พระพิสิษฐ์ ฐานิสโร (ปานจรรุทธิพิทย์). ศึกษาวิเคราะห์ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
พระเทพรัตนกวี (สุรินทร์ ชุตินธโร). วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตวณโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ :
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540 ก.
- _____. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2542.
- _____. พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540 ข.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป, 2530.
- พระวุฒิกุล วุฒิกุลโณ (พรหมพิมพ์). ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี
(ประยุทธ์ ธรรมจิตโต). วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- พระมหาไฉน แก้วสด. อุปสรรคในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของวิทยาเขตมหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- พระมหาวัชชัย คุณากร (วัชชัย เกื้อเกตุ). ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนต่อการเข้าร่วม
โครงการอบรมคุณธรรม ค่ายพุทธบุตรของวัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัด
ปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ สส.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- พระมหาบุญโชค ชยธมโม (ส่งแสง). ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศน์ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน.
วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.
- พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาภิเษก (หลวงพ่อกุณ
ปรีสุทโธ). วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2543.
- พระมหาบุญโฮม ปุณณวฑฒโน (จันทะโสสม). ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรม
ของพระราชธรรมวาที. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.
- พระมหาประนอม เทือกทักษ์. ทัศนะของประชาชนต่อกิจกรรมวันอาทิตย์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต :
ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษดิ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.
วิทยานิพนธ์ สส.ม. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

- พระมหาปรีชาพล ตียนันท์. การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของสงฆ์ในการใช้หลักพุทธธรรมให้คำปรึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตแก่พุทธศาสนิกชนในสังคมปัจจุบัน. : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535..
- พระมหาไพรัช ขุนพรหม (ปัญญาพล). วิธีการของวัดที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมในเยาวชน (ศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอบางเกร็ด จังหวัดนนทบุรี และวัดอัมพวัน อำเภอบางบาล จังหวัดสุพรรณบุรี). วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536.
- พระมหาวรจักร ฉันทชาโต (มุ่งเกี่ยวกลาง). การศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชสังวรญาณ (พุทธ ฐานิโย). วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.
- พระมหาวิชาญ ทรายอ่อน. การศึกษารูปแบบและแนวทางการประยุกต์หลักอานาปานสติเข้ามามีส่วนช่วยในการป้องกันปัญหาเสพติดในสถานศึกษา. วิทยานิพนธ์ สส.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- พระมหาวิเชียร ชาญณรงค์. บทบาทพระสงฆ์ในการนำหลักธรรมมาใช้ทำกิจกรรมงานพัฒนาชุมชนเพื่อลด ละ เลิก อบายมุข: ศึกษาเฉพาะศึกษาพระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม จิตฺตสีโล). วิทยานิพนธ์ สส.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- พระมหาวิระพันธ์ ชุตินิพนธ์. ศึกษาการวิเคราะห์การตีความและวิธีการสอนธรรมของหลวงปู่เทียน จิตตสุโข. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระมหามนตรี ศรีบุญเฮง. แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตสายต่างประเทศในทศวรรษหน้า (พ.ศ. 2551 – 2556). วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.
- พระมหาศรัณยู ปญญาโร (นุชมิตร).. การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถร (ครูบาอินทจักรรักษา). วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระมหาศักดิ์พิชิต ฐานสิทโธ (ชัยดี). ศึกษารูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปตี (วิระ ภาทจารี). วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.
- พระมหาสนธิ์ สนิทโร (เกษมญาติ). การศึกษารูปแบบของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.
- พระมหาสนอง ปจโจปการี (จำนัล). วิชาธรรมนิเทศ. หนองคาย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย, 2539.
- พระมหาสัญญา ปญญาวิจิตโต (โปร่งใจ). รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กณจินโก “หลวงตาแพรเอี่ยม”). วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุดรธานี : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

- พระมหาสุชญา โรจนญาโณ (ยาสุกแสง). การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540.
- พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม). บทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญโญ. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.
- พระมหาอรุณ จิตตคุตโต. ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.
- พระเมธี ธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). “พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์,” พุทธจักร. 51 : มกราคม, 2539.
- พระสมศักดิ์ ฐานนตรี (จันทร์ท่งใหญ่). ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามหลักอริยสัจ 4 ของครูผู้สอนในโรงเรียนเทศบาล 5 วัดพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยทองสุข, 2556.
- พระสุธี วรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). พุทธศาสตร์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.
- พระสุนทร รตนปญโญ (มதியากัด). การศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะในยุคปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.
- พระโสภณ ธรรมวาที (บุญมา อาคมบุญโญ). วิชาการเทศนา. กรุงเทพฯ : เอมีเทรตติ้ง, 2544.
- พระอุตรคณาธิการ (ขวินทร์ สระคำ). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. อยุธยา : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534.
- พัชนี เขยจรรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์. แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : ข้าวฟ่าง, 2538.
- พัชรินทร์ มณีขัติย. พฤติกรรมของผู้บริโภคในอำเภอเมืองเชียงใหม่ในการซื้อหนังสือธรรมะทางพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ บธ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555.
- พลาติตย์ สิทธิธัญกิจ. กรุงเทพศึกษา. กรุงเทพฯ : บันทึกสยาม, 2551.
- พิชญ์สินี โชติชะวงค์. การใช้เกมการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย โรงเรียนเทศบาลวัดศรีปรางเมืองจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.
- พิไล จิรไกรศิริ. การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธธรรมกับความรู้ ทัศนคติและการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของพุทธศาสนิกชนในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- พิศิษฐ์ ขวาลาธวัช. ปฏิรูปสื่อมวลชนท้องถิ่น : ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมและผลักดันองค์กรปกครองท้องถิ่นให้มีอิสระตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ : ดับเบิ้ลนายน์ พรินติ้ง, 2542.
- _____ . พระในบ้าน. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2541.

- พุทธทาสภิกขุ. อานา ปานสติสมบุรณ์แบบ ในบรมธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักหนังสือธรรมบูชา, 2530.
- ภัชรถ ฤทธิ์เต็ม. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ พธ.ม. ออยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- ภัชรถ ฤทธิ์เต็ม และสภากาณ์ พงศธรบริรักษ์. การแก้ไขฟื้นฟูเยาวชนผู้กระทำผิดในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 7 เชียงใหม่ตามแนวสติปัญญา 4. รายงานการวิจัย พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริหารจัดการคณะสงฆ์) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.
- มณฑาวดี พูลเกิด. ความสัมพันธ์ระหว่างกาณ์เปิดรับสื่อมวลชน ความเชื่อทางศาสนา และความทันสมัยของนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, 2500. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539.
- _____. พระไตรปิฎก ภาษาไทย 91 เล่ม ฉบับครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2525.
- มาณพ พลไพบรินทร์ และคณะ. คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ : ชูติมาการพิมพ์, 2531.
- _____. ภาชิตินิทัศน์. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2546.
- _____. ภาษาธรรม. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2545.
- มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2554.
- รจิตลักษณ์ แสงอุไร. นิเทศศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2530.
- รัตนา ศิริพล. นนทบุรี. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ, 2543.
- รัตนากาณ์ บางจริง. การวิเคราะห์ปาฐกถาธรรมของพระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2537.
- ฤทัย กำแพง. ปัจจัยที่นำไปสู่ความมีชื่อเสียงของนักจัดรายการวิทยุ เอ-ไทม์ มีเดีย จำกัด. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- ลลิตา ชัยกุล. พุทธจิตกรรมทั้งกาณ์ในลัทธิวัชรยานแบบทิเบตที่เก็บรักษาไว้ที่วัดโพธิ์เย็น (ไมเวเหยงหยี่) อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี และมูลนิธิพันดารา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.
- ลักษณะวัต ปาละรัตน์. สุนทรียศาสตร์. กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2551.

- วรรณะ บรรจง. ลักษณะทางศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ของเยาวชนไทยจากชุมชนแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองในภาคใต้. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2537.
- วรินทร์ทิพย์ หมี่แสน. ผลของการฝึกสมาธิตามแนวสติปัฏฐาน 4 ที่มีต่อเขาวนอารมณ์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตาก. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- วศิน อินทสระ.. อธิบายมิลินทปัญหา. กรุงเทพฯ : บรรณาคาร, 2528.
- _____. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เจริญกิจ, 2535.
- วัชรียา อานามวัฒน์. พฤติกรรมกรเปิดรับสื่อโทรทัศน์เพื่อการใช้ประโยชน์และการตอบสนองความต้องการศึกษาเฉพาะรายการธรรมะพระพยอมกับนักเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ว.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- วาสนา จันทร์สว่าง และทัศนีย์ อินทรสุขศรี. การสื่อสารเพื่อชีวิต. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2532.
- วิทย์ วิศทเวทย์. หนังสือปรัชญาทั่วไป. กรุงเทพฯ : ไทยร่มเกล้า, 2539.
- วิยะดา ฐิติมัทธิมมา. เครือข่ายสังคมออนไลน์ : แนวโน้ม ปรากฏการณ์ และจริยธรรม. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.
- วิจิตร อาวะกุล. เทคนิคมนุษยสัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2539.
- วิชาญ ทรายอ่อน. การศึกษารูปแบบและแนวทางการประยุกต์หลักอานาปานสติเข้ามามีส่วนช่วยในการป้องกันปัญหาเสพติดในสถานศึกษา. วิทยานิพนธ์ สส.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- วีรยุทธ วิเชียรโชติ และนวนลเพ็ญ วิเชียรโชติ. “จิตวิทยาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์,” การศึกษาตามแนวพุทธ. เล่ม 2. กรุงเทพฯ : สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย, ม.ป.ป.
- ศิริวรรณ ฉัญญาเจริญศักดิ์. รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของสมณะ จันทเสฏฐ์ ผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง. วิทยานิพนธ์ ว.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- สนิท ศรีสำแดง. ปรัชญาเถรวาท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยมดิชน, 2544.
- สมเด็จพระพรหมญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒโน). ตำนานพระพุทธเจดีย์. กรุงเทพฯ : มดิชน, 2545.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรปญโญ). คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒโน). ความเข้าใจเรื่องชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2537.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. วจนะวิเคราะห์ : การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2537.
- สมบัติ เสริมศิลป์. วรรณกรรมคำสอนพระพยอม กัลยาโณ. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์ ประสานมิตร, 2532.

- สมาน งามสนิท. บทความเรื่อง ผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวแห่งพุทธะ ในวารสาร 10 ปี.
 นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2537.
- สวัสดี เพ็ญประไพ. การศึกษาบทบาทของพระธรรมกถึกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา :
ศึกษาเฉพาะกรณี พระปลัดณมนันตานันตโรดม. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. อุบลราชธานี :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.
- สัมพันธ์ ก้องสมุทร. พระอาจารย์ชา สุภัทโท ยอดนักรบหนองป่าพง. กรุงเทพฯ : ธรรมชาติ,
 2541 ก.
- _____. 1 นาทีเพื่อชีวิต. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2541 ข.
- _____. หลักการพัฒนาตน. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2542.
- _____. หัวใจอมตะ. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, 2545.
- สิริวัฒน์ คำวันสารศ. ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : จรัสสินทวงศ์การพิมพ์,
 2542.
- เสถียร โกเศศ, นามแฝง. การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : หน่วยพิมพ์และ-
 หน่วยจำหน่ายศาสนาภัณฑ์, 2514.
- เสถียร โปธินันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : อีระการพิมพ์, 2544.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : เพชรรุ่งการพิมพ์, 2540.
- แสง จันทร์งาม. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.
- สุนน โมรากุล. การศึกษาแนวทางการปรับปรุงงานหอกระจายข่าวของชุมชน.
 วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- สุนน อยู่สิน. แนวคิดในการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง. นนทบุรี : มหาวิทยาลัย
 สุโขทัยธรรมาธิราช, 2534.
- สุปราณี เทียนเล็ก. พฤติกรรมกรรมการอ่าน การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่มีต่อหนังสือธรรมะ
ประยุกต์ของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร. การค้นคว้าแบบอิสระ ว.ม.
 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.
- สุภาพร, สมปอง มากแจ้ง. การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ :
 วิทยาลัยการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2542.
- สุรินทร์ แปลงประสพโชค. การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชน สำหรับชุมชนในเขตชานเมือง
จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- สุวัฒน์ จันทร์จำนง. ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ,
 2540.
- สุวิทย์ชัย คำโตน. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและบุคลิกภาพของผู้ต้องขังที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรม
จิตตภาวนา : ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลางคลองเปรม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.
- สุเชาว์ พลอยชุม. สุนทรียศาสตร์ ปัญหาและทฤษฎีเกี่ยวกับความงามและศิลปะ. กรุงเทพฯ :
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2545.

- อมร เจริญอุทกษิณายัน. การทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์เพื่ออบรมบ่มเพาะศีลธรรมให้พุทธศาสนิกชน: กรณีศึกษาพระสงฆ์ผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรนักเผยแผ่ธรรมะทางวิทยุกระจายเสียง โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับสถาบันการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์. วิทยานิพนธ์ ว.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- อรณี ผุ้จวรรณลักษณ์. การเปิดรับ การคาดหวังประโยชน์ และความพึงพอใจ ในรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ของสมาชิกชมรมทางพระพุทธศาสนา ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- อรทัย พทาราม. “สื่อมวลชนกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา,” วารสารพุทธศาสนศึกษา. 11(3) : กันยายน – ธันวาคม, 2547.
- อรรวรรณ ปิลันธน์โอวาท. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- _____. หลักและปรัชญาวาทวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- อ้อมเดือน สดมณี. ผลการฝึกอบรมทางพุทธพฤติกรรมศาสตร์ต่อจิตลักษณะและประสิทธิผลของครู. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2536.
- อนุชา สมจิตร. การศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติกรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ ซึ่งฝึกสอนโดยคุณแม่ ดร.สิริ กรินชัย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539.
- อาภินันท์ ศรีมา. วิเคราะห์เนื้อหาและวิธีการนำเสนอธรรมะผ่านสื่อวีดิทัศน์ของพระมหาสมปอง ตาลปุตโต. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2556.
- อุบล เบญจรงค์กิจ. การวิเคราะห์ผู้รับสาร (คณະนิตเทศศาสตร์). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- อุบลรัตน์ ศิริยุคศักดิ์. จินตทัศน์ทางสังคมในภาษาสื่อมวลชน : ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่องในภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ มีวสิควิดีโอ ข่าว และโฆษณา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- อุบลรัตน์ ศิริยุคศักดิ์. ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย : โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองและผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- อำนาจ ยัสโยธา. ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื่อธรรมของท่านพุทธทาส. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- Ajzen, I. “The theory of Planned Behavior,” Organizational Behavior and Human Decision Processes. 50 : 179-211, 1988.
- Ajzen I. and T.J. Madden. “Prediction of Goal Directed Behavior: Attitude , Intention and Perceived Behavior Control,” Journal of Experimental Social Psychology. 22 : 453- 474, 1986.

- Andrew Dewdney and Peter Ride. The New Media Handbook. New York : Library of Congress Cataloging in Publication Data, 2006.
- Berlo, David K. The Process of Communication: Introduction to Theory and Practice. New York : Holt, Rineheart and Winston, INC, 1960.
- Brown, J.A.C. Techniques of Persuasion : from Propaganda to Bram washing. London : Cox & Wyman L.td, 1972.
- Eliphly Katz, Jay Blumler and Michael Gurevitch. Mass Communication Research : Major Issues and Directions. New York : Praeger Publishers, 1974.
- Hovland, C. I. and others. Communication and Persuasion. New Haven : Yale University Press., 1953.
- Gertards Hanneman and William J. Mcewen. Anneberg School of Communication and Behaviour. California : University of Southern California, 1974.
- George Gerbner. Toward a General Model of Communication. Illinois : University of Illinois, 1956.
- Karl Erik Rossengren. Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications Research. Beverly Hills : Sage, 1974.
- Katz E. and Paul. F. Lazarsfeld. Personal Influence. New York : the Free Preess, 1955.
- Klapper, Joseph T. The Effects of Mass Communication. New York : The Free Press, 1966.
- Klapper, J.T. and Meyen. The Effect of Mass Communication. Illinois : the Free Preess, 1968.
- Maxwell McCombs and Lee B. Becker. Using Mass Communication Theory Englewood Cliffs. New York : Prentice Hall, 1972.
- M. Schwatz.. “The Nature of the Relationship Between Corporate Codes of Ethics and Behaviour,” Journal of Business Ethics. 32(3) : August, 2001,
- Person , Krik Roger. Discourse Consideration in the Hortatory Speech of Phra Phayom. Master’s Thesis, Faculty of Graduate Studtes, Payap University, 1993.
- Philip Kotler. A Framework for Marketing Management. New Jersey : A Pearson Education Company, 2001.
- Roger, Everett M. Communication Channels in Handbook of Communication. Chicaco : Rand Mc. Nelly, 1978.
- Rogers, Everett M, with Shoemaker, Floyd F. Communication of Innovations. New York : The Free Press, 1971.
- Rosenberg, M.J. and C.I. Hovland. Cognitive, Affective and Behavioural Components of Attitude. New Haven, Ct : Yale University, 1960.

- Schram, M. The Prices and Effects of Mass Communication. Urbana, Ill. : University of Illinois Press, 1960.
- . The Communication of Ideas, Lyman Bryson ed. New York : Harper and Row Publishers, 1954.
- Simon, H. A. “Discussion: Cognition and Social Behavior,” in Cognition and Social Behavior. edit by J. S. Carroll and J. W. Payne. p. 16. Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1976.
- Sorohan, Erica Gordon. “Meditating at Work,” Training and Development. 49(9) : 12 ; September, 1995.
- Yuille and Sereda. “Cerebral Laterality and Meditation: A Review of the Literature,” The Journal of Transpersonal Psychology. 13(2) : 155-168, 1981

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสำรวจภาคสนาม

เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย
แก่พุทธศาสนิกชน

TITLE The Development of the Dissemination Model on Dharma of
Buddhist Monks in Thailand for Buddhism.

คำชี้แจง : แบบสำรวจนี้เป็นการสำรวจข้อมูลเพื่อการศึกษา จึงไม่มีผลเสียหายใดกับผู้ให้ข้อมูล แต่
จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลของนักศึกษาต่อไป

มีหัวข้อในการสำรวจดังนี้

- ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปและข้อมูลเบื้องต้น
ตอนที่ 2 ลักษณะการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
ตอนที่ 3 ลักษณะพฤติกรรมของผู้ร่วมกิจกรรมและผู้เข้ารับฟังการเผยแผ่ตลอดถึงประชาชนที่
อาศัยอยู่ใกล้วัด

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

.....ผู้สำรวจ
.....ผู้ช่วยสำรวจ

ขอขอบคุณที่ช่วยสนับสนุนข้อมูลในการศึกษา

นางสาวชลพรรณรัตน์ ดิษบรรจง

นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

วัด

แขวง/ตำบล.....เขต/อำเภอ.....

จังหวัดวัน/เดือน/ปี ที่สำรวจ.....

ตอนที่ 1 สภาพทั่วไปและข้อมูลเบื้องต้น

1.1 ประวัติความเป็นมาของวัด

.....

1.2 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

.....

1.3 อาณาเขตของวัด

ทิศเหนือ

ทิศใต้

ทิศตะวันออก

ทิศตะวันตก

1.4 สภาพแวดล้อมทั้งภายในวัดและนอกวัด

.....

1.5 ข้อมูลประชากร

1.5.1 วัด มีนักรบวชอยู่ทั้งสิ้นรูป

1.5.2 วัดมีคฤหัสถ์อยู่อาศัยทั้งสิ้นรูป

1.5.3 ประชาชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้นในแต่ละครั้งคน

1.5.4 ประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมประจำวัดของวัดคน

1.5.5 ประชาชนผู้เข้าร่วมพิธีกรรมประจำวันของวัดคน

1.6 วิถีชีวิตและความเป็นอยู่

พระภิกษุสามเณรและเจ้าหน้าที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร

.....

1.7 ด้านการศึกษา

พระภิกษุสามเณร และเจ้าหน้าที่จบการศึกษาระดับใด

.....

ตอนที่ 2 ลักษณะการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

2.1 การจัดกิจกรรม

2.2 การจัดสถานที่

2.3 การจัดทำเอกสารและสื่อ

2.4 การประชาสัมพันธ์

2.5 อื่น ๆ

ตอนที่ 3 ลักษณะพฤติกรรมของผู้ร่วมกิจกรรมและผู้เข้ารับฟังการเผยแพร่ธรรมะตลอดถึงประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้วัด

3.1 ความสนใจ

3.2 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับพระสงฆ์ผู้เผยแพร่

3.3 พฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนก่อนเข้ารับฟังการเผยแพร่ธรรมะและทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดถึงพฤติกรรมระหว่างและหลังเข้ารับฟังการเผยแพร่ธรรมะ

3.4 อื่น ๆ

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ชุดที่ 1
แบบสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่เป็นผู้รู้ หรือผู้เผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย
 แก่พุทธศาสนิกชน

TITLE The Development of the Dissemination Model on Dharma of
 Buddhist Monks in Thailand for Buddhism.

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1** ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์
- ตอนที่ 2** วิธีการเผยแพร่ธรรมะในสมัยพุทธกาล สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัย
 กรุงรัตนโกสินทร์
- ตอนที่ 3** สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
 ของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน
- ตอนที่ 4** รูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับ
 พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....ชื่อสกุล.....
 ฉายา.....อายุ..... ปี จำนวนพรรษา.....พรรษา
 วิทยฐานะ.....
- 1.2 ภูมิลำเนาเดิม บ้านเลขที่..... หมู่..... ตำบล.....
 อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
- 1.3 ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่..... หมู่..... ตำบล.....
 อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
- 1.4 การศึกษา
 1.4.1 วุฒิการศึกษาสูงสุดฝ่ายฆราวาส.....
 1.4.2 วุฒิการศึกษาสูงสุดฝ่ายสงฆ์.....
- 1.5 การอยู่ในสมณเพศ
 1.5.1 บรรพชาวัน.....ที่.....เดือน.....พ.ศ.....
 วัด.....เลขที่.....หมู่.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 รหัสไปรษณีย์.....

- 1.5.2 อุปสมบทวัน.....ที่.....เดือน.....พ.ศ.....
 วัด.....เลขที่.....หมู่.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 รหัสไปรษณีย์.....
 บวชแล้วเป็นเวลา.....ปี
 พระอุปัชฌาย์.....
- 1.6 อาชีพก่อนบวช.....
- 1.7 สถานภาพก่อนบวช.....
- 1.8 สาเหตุที่ทำให้ออกบวช.....
- 1.9 บวชแล้วไปอยู่ที่ไหน.....
 ดำเนินการเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะอย่างไรบ้าง.....
-

ตอนที่ 2 วิธีการเผยแผ่ธรรมะในสมัยพุทธกาล สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัย กรุงรัตนโกสินทร์

1. สมัยพุทธกาล

1.1 คำถามเกี่ยวกับตัวผู้เผยแผ่

1.1.1 บุคลิกภาพของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา มีลักษณะอย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง

.....

.....

1.1.2 บุคลิกลักษณะของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ มีส่วนช่วยสร้างความน่าเชื่อถือหรือความน่าเลื่อมใสศรัทธามากน้อยเพียงใด

.....

.....

1.2 คำถามเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่

1.2.1 หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่องใด (ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม การรักษาศีล การให้ทาน การภาวนา หรืออื่น ๆ เพราะเหตุใด

.....

.....

1.3 คำถามเกี่ยวกับวิธีการเผยแผ่

1.3.1 พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ มีหลักการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....

.....

1.3.2 พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์มีจุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
อย่างไร

.....

.....

1.3.3 พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์มีวิธีการดำเนินงานในการเผยแผ่ธรรมะใน
พระพุทธศาสนาทางด้านดังกล่าวต่อไปนี้ อย่างไร

1.3.3.1 ด้านการอบรมสั่งสอน

.....

.....

1.3.3.2 ด้านการปฏิบัติ.

.....

.....

1.3.3.3 อุปสรรควิธีการแก้ไข และความสำเร็จของการการเผยแผ่ธรรมะใน
พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ ดังกล่าวเป็นอย่างไร

.....

.....

1.3.3.4 พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ มีเทคนิควิธีการอย่างไรในการเผยแผ่
ธรรมะในพระพุทธศาสนา ที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจ จนเกิดความสนใจใฝ่รู้ในทางธรรม และน้อมนำมาปฏิบัติ

.....

.....

1.3.3.5 พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ มีรูปแบบ แนวทางในการเผยแผ่ธรรมะ
ในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัยอย่างไร

.....

.....

1.3.3.6 พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ มีวาทีศิลป์ในการใช้ภาษาในการเผยแผ่
ธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....

.....

1.3.3.7 ปัญหาการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า และ
พระสงฆ์ที่เกิดจากการใช้ภาษามีอย่างไร พระองค์ และพระสงฆ์มีแนวทางในการปรับปรุงอย่างไร

.....

.....

1.3.3.8 พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ มีการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะใน
ลักษณะใด ที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

.....

.....

1.3.3.9 ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้า และ
พระสงฆ์ มีรูปแบบการจัดกิจกรรมในลักษณะใด และกิจกรรมใดที่จัดแล้วประสบผลสำเร็จมากที่สุด มี
คนเข้าร่วมมากที่สุด เพราะเหตุใด

.....

.....

1.4 คำถามที่เกี่ยวกับสื่อ

1.4.1 พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ เลือกใช้สื่อในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา กับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัยอย่างไร

1.4.2 สื่อประเภทใดที่พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ใช้ประกอบการเผยแผ่ธรรมะ ในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย และใช้อย่างไร สื่อประเภทใดที่คนให้ความสนใจมากที่สุด เข้าใจได้ง่าย และลึกซึ้งยิ่งขึ้น

1.5 คำถามเกี่ยวกับสถานที่ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

1.5.1 พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ณ สถานที่ใดบ้าง เพราะเหตุใดจึงเลือกสถานที่นั้น

1.5.2 พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ มักจะใช้สถานที่ใดในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

1.6 คำถามเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

1.6.1 พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ เผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาให้กับพุทธศาสนิกชนกลุ่มใดบ้าง

1.6.2 พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ มีหลักเกณฑ์และวิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายอย่างไร

2. สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์

2.1 คำถามเกี่ยวกับตัวผู้เผยแผ่

2.1.1 บุคลิกภาพของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา มีลักษณะอย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง

2.1.2 บุคลิกลักษณะของพระสงฆ์มีส่วนช่วยสร้างความนับถือ หรือความน่าเลื่อมใสศรัทธามากน้อยเพียงใด

2.2 คำถามเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่

หลักธรรมที่พระสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่องใด (ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม การรักษาศีล การให้ทาน การภาวนา หรืออื่น ๆ เพราะเหตุใด

2.3 คำถามเกี่ยวกับวิธีการเผยแผ่

2.3.1 พระสงฆ์ มีหลักการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างไร

2.3.2 พระสงฆ์มีจุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา อย่างไร

2.3.3 พระสงฆ์มีวิธีการดำเนินงานในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาทางด้านดังกล่าวต่อไปนี้อย่างไร

2.3.3.1 ด้านการอบรมสั่งสอน

2.3.3.2 ด้านการปฏิบัติ

2.3.3.3 อุปสรรควิธีการแก้ไข และความสำเร็จของการการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ทั้ง 2 ด้านเป็นอย่างไร

2.3.3.4 พระสงฆ์มีเทคนิควิธีการอย่างไร ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ที่ทำให้ผู้ฟังเข้าใจ จนเกิดความสนใจใฝ่รู้ในทางธรรม และน้อมนำมาปฏิบัติ

2.3.3.5 พระสงฆ์ มีรูปแบบแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัยอย่างไร

2.3.3.6 พระสงฆ์ มีวาทีศิลป์ในการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างไร

2.3.3.7 ปัญหาการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์ที่เกิดจากการใช้ภาษามืออย่างไร พระสงฆ์มีแนวทางในการปรับปรุงอย่างไร

2.3.3.8 พระสงฆ์ มีการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะในลักษณะใด ที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

2.3.3.9 ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนานั้น พระสงฆ์ มีรูปแบบการจัดกิจกรรมในลักษณะใด และกิจกรรมใดที่จัดแล้วประสบผลสำเร็จมากที่สุด มีคนเข้าร่วมมากที่สุด เพราะเหตุใด

2.4 คำถามที่เกี่ยวกับสื่อ

2.4.1 พระสงฆ์เลือกใช้สื่อในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา กับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัยอย่างไร

2.4.2 สื่อประเภทใดที่พระสงฆ์ใช้ประกอบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย และใช้อย่างไร สื่อประเภทใดที่คนให้ความสนใจมากที่สุด เข้าใจได้ง่าย และลึกซึ้งยิ่งขึ้น

.....

2.5 คำถามเกี่ยวกับสถานที่ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

2.5.1 พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ณ สถานที่ใดบ้าง เพราะเหตุใดจึงเลือกสถานที่นั้น

.....

2.5.2 พระสงฆ์ มักจะใช้สถานที่ใดในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

.....

2.6 คำถามเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

2.6.1 พระสงฆ์ เผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาให้กับพุทธศาสนิกชนกลุ่มใดบ้าง

.....

2.6.2 พระสงฆ์ มีหลักเกณฑ์และวิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมาย อย่างไร

.....

ตอนที่ 3 สภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชน

3.1 ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในปัจจุบันนี้ ท่านได้เผชิญกับปัญหา และอุปสรรคในแต่ละด้านต่อไปนี้หรือไม่

1) คำถามเกี่ยวกับตัวผู้เผยแผ่

(1) บุคลิกภาพของท่านในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา มีลักษณะอย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง

.....

(2) บุคลิกลักษณะของท่านมีส่วนช่วยสร้างความนับถือ หรือความน่าเลื่อมใสศรัทธามากน้อยเพียงใด

.....

3.2 คำถามเกี่ยวกับเนื้อหาในการเผยแผ่

1) หลักธรรมที่ท่านใช้ในการเผยแผ่ส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่องใด (ปัญหาชีวิต ปัญหาสังคม การรักษาศีล การให้ทาน การภาวนา หรืออื่น ๆ) เพราะเหตุใด

.....

2) คำถามเกี่ยวกับวิธีการเผยแผ่

(1) ท่านมีหลักการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....

(2) ท่านมีจุดมุ่งหมายในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....
 3) ท่านมีวิธีการดำเนินงานในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาทางด้านดังกล่าว
 ต่อไปนี้อย่างไร (ด้านการอบรมสั่งสอน ด้านการปฏิบัติ)

.....
 4) อุปสรรค วิธีการแก้ไข และความสำเร็จของการการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
 ของท่านทั้ง 2 ด้านเป็นอย่างไร

.....
 5) ท่านมีเทคนิควิธีการอย่างไรในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ที่ทำให้ผู้ฟัง
 เข้าใจ จนเกิดความสนใจใฝ่รู้ในทางธรรม และน้อมนำมาปฏิบัติ

.....
 6) ท่านมีรูปแบบ แนวทางในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน
 แต่ละวัยอย่างไร

.....
 7) ท่านมีวาทศิลป์ต่อการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....
 8) ปัญหาการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของท่านที่เกิดจากการใช้ภาษามีหรือไม่
 อย่างไร ท่านมีแนวทางในการปรับปรุงอย่างไรบ้าง

.....
 9) ท่านมีการใช้ภาษาในการเผยแผ่ธรรมะในลักษณะใด ที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

.....
 10) ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา นั้น ท่านมีรูปแบบการจัดกิจกรรมใน
 ลักษณะใด และกิจกรรมใดที่จัดแล้วประสบผลสำเร็จมากที่สุด มีคนเข้าร่วมมากที่สุด เพราะเหตุใด

3.3 คำถามที่เกี่ยวกับสื่อ

.....
 1) ท่านเลือกใช้สื่อในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา กับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย
 อย่างไร

.....
 2) สื่อประเภทใดที่ท่านใช้ประกอบการเผยแผ่ธรรมะ ในพระพุทธศาสนาแก่
 พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย และใช้อย่างไร สื่อประเภทใดที่คนให้ความสนใจมากที่สุด เข้าใจได้ง่าย และ
 ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

.....
 3) คำถามเกี่ยวกับสถานที่ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

(1) ท่านเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ณ สถานที่ใดบ้าง เพราะเหตุใดจึงเลือก
 สถานที่นั้น

.....
 (2) ท่านมักจะใช้สถานที่ใดในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

4) คำนวณคำถามเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนา

(1) ท่านเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาให้กับพุทธศาสนิกชนกลุ่มใดบ้าง

.....

(2) มีหลักเกณฑ์และวิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายอย่างไร

.....

3.4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่ท่านคิดว่าจะปรับปรุงในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชน

.....

ตอนที่ 4 รูปแบบของการการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย (ด้านตัวผู้เผยแพร่ เนื้อหา วิธีการ สื่อ สถานที่ กลุ่มเป้าหมาย)

เป็นอย่างไร

4.1 วัยเด็ก

.....

4.2 วัยรุ่น

.....

4.3 คนวัยทำงาน

.....

4.4 คนสูงอายุ

.....

4.5 ท่านจะมีแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะ ในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

4.6 ข้อเสนอแนะ หรือความคิดเห็นอื่น ๆ

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ชุดที่ 2
แบบสัมภาษณ์ พุทธศาสนิกชน และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา
(สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และวัด)

เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย
 แก่พุทธศาสนิกชน

TITLE The Development of the Dissemination Model on Dharma of
 Buddhist Monks in Thailand for Buddhism.

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาท แนวทาง เทคนิค ในการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่
 พุทธศาสนิกชน

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความสนใจ และความประทับใจในเทคนิคกลยุทธ์ วิธีการสอน
 และรูปแบบในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

ตอนที่ 4 ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการเผยแพร่ธรรมะใน พระพุทธศาสนา
 ของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ.....สกุล.....อายุ.....ปี
 ที่อยู่ปัจจุบันเลขที่ หมู่ที่
 ตำบล / แขวงอำเภอ / เขต.....
 จังหวัด รหัสไปรษณีย์.....
 โทรศัพท์ โทรสาร..... Email :.....
- 1.2 เพศ () ชาย () หญิง
- 1.3 อายุ () 3 – 12 ปี () 13 – 22 ปี
 () 23 – 59 ปี () 60 ปีขึ้นไป
- 1.4 ระดับการศึกษา () อนุบาล () ประถมศึกษา
 () มัธยมศึกษา () อนุปริญา
 () ปริญญาตรี () สูงกว่าปริญญาตรี
- 1.5 สถานที่ทำงานจังหวัด.....
 ตำแหน่ง
- 1.6 ภูมิลำเนาเดิมจังหวัด.....

ข้อ 1.7 ถึงข้อ 1.14 เฉพาะพุทธศาสนิกชน

1.7 สถานที่ที่ท่านศึกษาหรือรับฟังการเผยแผ่ธรรมะ

1.8 อะไรที่เป็นแรงดลใจให้ท่านศึกษาหรือเข้ารับฟังการเผยแผ่ธรรมะตลอดถึงการทำกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

1.9 ท่านได้ศึกษาหรือเข้ารับฟังการเผยแผ่ธรรมะตลอดจนถึงการทำกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามานานแค่ไหน

1.10 ท่านเคยเข้าร่วมทำกิจกรรมในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในด้านใดบ้าง (ฟังรายการธรรมะทางวิทยุหรือทางโทรทัศน์ อ่านหนังสือธรรมะหรือนิตยสาร วารสาร เกี่ยวกับธรรมะ หาข้อมูลธรรมะ หรือปรึกษาปัญหาทางเว็บไซต์ ปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์ เป็นต้น)

1.11 ท่านทราบเกี่ยวกับการศึกษาหรือกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้อย่างไร (อินเทอร์เน็ต โฆษณาทางโทรทัศน์ / วิทยุ / นิตยสาร / หนังสือพิมพ์ / ข้อความทางโทรศัพท์มือถือ SMS เป็นต้น)

1.12 วัตถุประสงค์ที่ท่านศึกษา ฟังการเผยแผ่ธรรมะหรือเข้าร่วมกิจกรรมในพระพุทธศาสนา คืออะไร

1.13 การเปลี่ยนแปลงที่ท่านรู้สึกหลังจากที่ท่านได้ศึกษาฟังการเผยแผ่ธรรมะตลอดถึงการเข้าร่วมกิจกรรมในพระพุทธศาสนา

1.14 ประเภทของสื่อที่ท่านใช้ในการเปิดรับข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะ

() วิทยุ	() โทรทัศน์
() หนังสือ	() นิตยสาร / วารสาร
() พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา	() แผ่นพับ
() หนังสือพิมพ์	() อื่น ๆ โปรดระบุ

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาท แนวทาง ยุทธวิธี ในการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

2.1 ท่านคิดว่าพระสงฆ์ดังกล่าวต่อไปนี้มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างไร

- (1) ศาสตราจารย์ ดร. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

(2) พระราชธรรมนิเทศ หรือพระพยอม กัลยาโณ

(3) ดร. พระครูวินัยธร มาณพ ปาละพันธ์

(4) พระมหาภูษิตชัย วชิรเมธี

(5) พระมหาสมปอง ตาลปุตโต

(6) พระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์

(7) พระอธิการสมบูรณ์ สิริบูรณ์

2.2 ท่านคิดว่าพระสงฆ์ดังต่อไปนี้มีแนวทางในการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนาผ่านสื่อต่าง ๆ (วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือ นิตยสาร/วารสาร หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ การเทศน์ อื่น ๆ) ได้อย่างประสบความสำเร็จหรือไม่ อย่างไร

(1) ศาสตราจารย์ ดร. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต)

(2) พระราชธรรมนิเทศ หรือพระพยอม กัลยาโณ

(3) พระครูวินัยธร มาณพ ปาละพันธ์

(4) พระมหาภูษิตชัย วชิรเมธี

(5) พระมหาสมปอง ตาลปุตโต

(6) พระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์

(7) พระอธิการสมบูรณ์ สิริบูรณ์

2.3 ท่านคิดว่าพระสงฆ์ต่อไปนี้ใช้ในการเผยแผ่ธรรมเพื่อให้พุทธศาสนิกชน สามารถเข้าใจจนเกิดความสนใจใฝ่รู้ในทางธรรมและนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้นั้น เกิดจากบุคลิกภาพ ภูมิรู้ ภูมิธรรม วาทศิลป์ ในการใช้ภาษา กิจกรรม กลวิธีและอุบายประกอบการสอน ลีลาการสอน วิธีสอนแบบต่าง ๆ หรือไม่ อย่างไร

(1) ศาสตราจารย์ ดร. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต)

(2) พระราชธรรมนิเทศ หรือพระพยอม กัลยาโณ

(3) ดร. พระครูวินัยธร มานพ ปาละพันธ์

(4) พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี

(5) พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

(6) พระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์

2.6 ท่านคิดว่ารูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแบบใดและของพระสงฆ์รูปใดที่สร้างความสนใจและประทับใจแก่ผู้ศึกษาและผู้เข้าฟังตลอดถึงผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา มากที่สุด เพราะอะไร

2.7 ท่านคิดว่าการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยดังกล่าวในปัจจุบันมีจุดอ่อน ข้อบกพร่อง และจุดเด่น อย่างไรบ้าง ?

2.8 ท่านคิดว่าจะมีแนวทางใดในการแก้ไขปรับปรุงการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.9 ท่านคิดว่าการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์นั้น ควรมีการใช้สื่อหรืออุปกรณ์อะไรบ้าง จึงจะทำให้ประชาชนผู้ศึกษาและรับฟังธรรมะเข้าใจได้ง่ายและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2.10 ท่านคิดว่ารูปแบบและวิธีการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่มีความเหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัยในยุคปัจจุบันควรมีอะไรบ้าง ?

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความสนใจและความประทับใจในเทคนิคหรือกลยุทธ์ วิธีการสอน และรูปแบบในการเผยแพร่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชน

3.1 ท่านคิดว่าสาเหตุที่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปห่างเหินจากวัดและพระสงฆ์

3.2 เพราะเหตุใด จึงมีประชาชนให้ความสนใจที่จะศึกษาหรือจะรับฟังการเผยแพร่ธรรมะจากพระสงฆ์ดังกล่าวข้างต้น และแต่ละท่านมีจุดเด่นในการเผยแผ่อะไรบ้าง ?

3.3 ท่านคิดว่าพระสงฆ์แต่ละท่านดังกล่าวมีรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะที่ชัดเจนหรือไม่อย่างไร ?

3.4 ท่านคิดว่าการเผยแพร่ธรรมะนั้น พระสงฆ์ควรมีการใช้สื่อหรืออุปกรณ์อะไรบ้าง จึงจะทำให้พุทธศาสนิกชนผู้ศึกษาและรับฟังธรรมะเข้าใจได้ง่ายและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ?

.....

3.5 แนวทางและวิธีการที่จะทำให้พุทธศาสนิกชนศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และใช้เป็นหลักในการปฏิบัติอย่างจริงจัง มีวิธีการใดบ้าง ?

.....

3.6 ท่านคิดว่ารูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัยในยุคปัจจุบัน คืออะไรบ้าง ?

.....

3.7 ท่านมีความสนใจและประทับใจในเทคนิคหรือกลยุทธ์ วิธีการสอนและรูปแบบในการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ต่อไปนี้ แก่พุทธศาสนิกชน อย่างไร ?

3.7.1 ศาสตราจารย์ ดร. พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต)

.....

3.6.2 พระราชธรรมนิเทศ หรือพระพยอม กัลยาโณ

.....

3.6.4 พระมหาภูษิตชัย วชิรเมธี

.....

3.6.5 พระมหาสมปอง ตาลปุตโต

.....

3.6.6 พระอาจารย์ประสงค์ ปริบูรณ์โณ

.....

3.6.7 พระอธิการสมบุญ สิริบูรณ์โณ

.....

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นเพิ่มเติมและข้อเสนอแนะในการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

4.1 ท่านคิดว่าปัจจัยใดที่ส่งผลให้เกิดปัญหาและอุปสรรคต่อการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน และมีความมีแนวทางในการแก้ไขอย่างไร ?

.....

4.2 ในความคิดเห็นของท่าน วิธีการที่จะทำให้พระนักเผยแพร่ธรรมะอย่างได้ผล ควรจะมีแนวทางการปฏิบัติอย่างไร และควรมีการฝึกอบรมอย่างไร ?

.....

4.3 ท่านมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอย่างไรบ้างต่อการพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ?

ความคิดเห็น

.....

ข้อควรปรับปรุง.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

เรื่อง การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย
แก่พุทธศาสนิกชน

TITLE The Development of the Dissemination Model on Dharma of
Buddhist Monks in Thailand for Buddhism.

1. วัน เวลา สถานที่ในการสนทนากลุ่ม

2. ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม.....

3. ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

เพื่อทราบสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
ของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

เพื่อหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย
ที่เหมาะสมแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

4. ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม

5. ผู้บันทึกการสนทนากลุ่ม

6. วัสดุอุปกรณ์ในการสนทนากลุ่ม

4.1 ถ่ายภาพ / บันทึกวีดิทัศน์

.....

4.2 จัดบันทึก / ใช้แถบบันทึกเสียง

.....

4.3 ข้อสรุปของประเด็นในการสนทนากลุ่ม

.....

7. อื่น ๆ

.....

โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการพิจารณา “การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน”

หลักการและเหตุผล

การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา เริ่มขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้หลักธรรมแล้ว จึงได้ทรงนำหลักธรรมที่ตรัสรู้เผยแผ่ให้ปัญจวัคคีย์เป็นเบื้องต้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้มีการเผยแผ่สืบทอดต่อเนื่องกันมาจนถึงในปัจจุบัน (ธีรวิศ บำเพ็ญบุญบารมี. 2550 : 16 - 17) พระองค์ทรงเผยแผ่ตามหลักตรรกศาสตร์ด้วยวิธีนัย คือ การสอนจากสิ่งที่รู้ ที่เห็น เข้าใจง่ายในภาพกว้าง ๆ หรือรู้เห็นเข้าอยู่แล้วไปหาสิ่งที่รู้เห็นและเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ ไม่เห็นไม่เข้าใจ ซึ่งเป็นภาพเล็ก ๆ ย่อย ๆ เช่น การสอนเรื่องอริยสัจ 4 พระองค์ทรงนำเอาทุกข์ มาอธิบายก่อน เพราะเห็นและเข้าใจได้ง่าย หลังจากนั้นก็เชื่อมโยงไปสู่เหตุแห่งทุกข์แล้วค่อยลงไปถึงการดับทุกข์พร้อมทั้งบอกหนทางในการดับทุกข์ และการเผยแผ่ตามหลักตรรกศาสตร์ ด้วยวิธีอุปนัย ซึ่งเป็นการสอนเนื้อหาที่ค่อย ๆ ลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และมีความต่อเนื่องกันไปเป็นลำดับ เช่น การสอนเรื่องไตรสิกขา นอกจากนี้ พระองค์ก็ยังใช้วิธีการเผยแผ่ตามหลักปรัชญาประสบการณ์นิยม หรือการสอนเชิงประจักษ์ เป็นการสอนที่ใช้สื่อหรือของจริงมาแสดงประกอบการอธิบาย เพื่อให้ผู้ฟังเห็นด้วยตา ฟังด้วยหู การเผยแผ่ที่ตรงตามเนื้อหาและตรงประเด็น ไม่ออกนอกเรื่อง หรือวกไปวนมา และการใช้เหตุผล จนผู้ฟังเห็นภาพและคล้อยตามได้ โดยเผยแผ่เท่าที่ผู้ฟังอยากรู้และพอดีสำหรับความเข้าใจทำให้การเรียนรู้ได้ผล

พระพุทธเจ้าทรงใช้เทคนิคและวิธีในการถ่ายทอดความรู้ ด้วยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบการสอน การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา เป็นการทำให้เรื่องที่ยากให้เข้าใจง่ายขึ้น การทำเป็นตัวอย่าง หรือสาธิตให้ดู เหมาะกับการสอนจริยธรรม วิธีนี้เป็นวิธีการที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความมั่นใจในการสอน การเล่นเกม เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่ การรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ในการแสดงธรรม ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ทรงใช้ยุทธวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งต้องอาศัยปฏิภาณด้วยการประยุกต์หลักวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ให้เหมาะสม

พระองค์ทรงใช้รูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะที่มีความหลากหลายรูปแบบด้วยกัน อาทิ แบบสนทนา คือ พระองค์จะใช้วิธีการถามนำผู้ฟังเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจธรรมะ และเกิดเลื่อมใสศรัทธาแบบบรรยาย คือ พระองค์ใช้กับการแสดงธรรมประจำวันในที่ประชุมใหญ่ ซึ่งมีผู้รับฟังจำนวนมาก และแบบตอบปัญหา คือ พระองค์จะใช้วิธีนี้ในการตอบปัญหา โดยให้ผู้ฟังพิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบอย่างเหมาะสม แบบวางกฎข้อบังคับ โดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎและข้อบังคับให้พระสงฆ์พึงปฏิบัติและยึดถือด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน

ภายใต้การเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงถ่ายทอดให้กับอัครสาวกใช้เป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชน โดยพระองค์ทรงเน้นถึงการเผยแผ่ว่า ควรคำนึงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือตามจริตของคน โดยพระพุทธองค์ได้ทรงเปรียบเทียบผู้รับการเผยแผ่แต่ละคนเหมือนบัว 4 เหล่า บางคนเมื่อยกหัวขึ้นขึ้นแสดง ก็เข้าใจได้อย่างฉับพลัน บางคนต้องใช้เวลา

สาคิตประกอบการสอนถึงจะเข้าใจ ยิ่งไปกว่านั้น อัครสาวกผู้เผยแผ่ศาสนาต้องรู้จักปรับวิธีการสอนให้เหมาะกับบุคคล ถึงแม้ว่าจะสอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลก็อาจใช้ต่างวิธีกันได้ ให้มีการคำนึงถึง เพศ วัย อายุ และอาชีพของผู้ฟังด้วย นอกจากนี้ การเผยแผ่นั้นจะต้องมีการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง เรียกว่า การสอนแบบวิทยาศาสตร์และประชาธิปไตย เป็นกระบวนการปฏิบัติเชิงวิทยาศาสตร์ วิธีนี้ยังทำให้ผู้ฟังเกิดทักษะทั้งทางด้านความคิดและการปฏิบัติได้มากที่สุด พร้อมทั้งเกิดความรู้และเข้าใจอย่างกระจ่างเผยแผ่ด้วยเนื้อหาในรูปแบบที่ทำให้มีความรู้สึกรู้ว่า ผู้รับการเผยแผ่กับผู้เผยแผ่มีบทบาทร่วมกัน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้รับการเผยแผ่ได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี และประการสำคัญ ผู้เผยแผ่จะต้องสนใจดูแล และติดตาม ผู้รับการเผยแผ่ที่ให้ความสนใจในเนื้อหาอย่างมาก ๆ ตามโอกาสที่เหมาะสม โดยเฉพาะผู้มีปัญหาด้านสติปัญญา

จากพุทธวิธีและเทคนิคการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า จึงเป็นแนวทางให้กับพระสงฆ์ทุกยุคทุกสมัยนำมาเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาต่อไป ไม่ว่าจะเป็นเป็นในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีรูปแบบหลายรูปแบบด้วยกัน

สมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช มีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธศาสนา ด้วยการส่งพระธรรมทูตไปเผยแผ่ ในแคว้นสุวรรณภูมิจนปรากฏผลสำเร็จเป็นหลักฐาน คือ คณะของพระมหินทเถระที่ได้นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในประเทศศรีลังกา พร้อมนำต้นพระศรีมหาโพธิ์ไปปลูกไว้ ส่วนอีกคณะหนึ่งคือ พระโสณะเถระกับพระอุตตระ ไปเผยแผ่ธรรมะในแคว้นสุวรรณภูมิ มีหลักฐานของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ พระปฐมเจดีย์ในจังหวัดนครปฐม รูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา ยุคนี้จึงเป็นแบบการใช้สื่อบุคคลในการเผยแผ่ (พระราชธรรมนิเทศ. 2542 : 155 - 156)

การเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธศาสนาในแคว้นสุวรรณภูมินี้ มีความเจริญรุ่งเรืองในระยะเวลาหนึ่งตามที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณวัตถุที่สร้างขึ้นในยุคนั้น (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545 : 50) ต่อมาที่คณะสงฆ์ฝ่ายมหายานได้จาริกพระไตรปิฎกเป็นภาษาสันสกฤตประกอบกับมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างแพร่หลายในชมพูทวีปภาคเหนือ คือ ทิเบต จีน เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม รวมถึงประเทศแถบตะวันออก เช่น เกาะสุมาตรา ซวา กัมพูชา พม่า และมอญ ภายหลังได้แผ่มาถึงอาณาจักรศรีวิชัยในเกาะสุมาตรา ตลอดถึงมลายู นครศรีธรรมราช ไชยา ทวารวดี พร้อมทั้งมีการเผยแผ่ลัทธิมหายานเข้ามาด้วย หลักฐานทางโบราณวัตถุที่ปรากฏอยู่ในยุคนี้ คือ พระธาตุไชยา พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช (องค์เดิม) และพระอวโลกิเตศวร เป็นต้น

ในสมัยสุโขทัย พระขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคง โดยพระองค์ทรงอาราธนาให้พระสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราชเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันพระ ณ พระแท่นมนังคศิลาบาตร นอกจากนี้ ยังมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสร้างวัดวาอารามเป็นจำนวนมาก การเผยแผ่ในรูปวรรณกรรม การจาริกลงบนแผ่นดิน ผนังระเบียงศาลา ทำให้ในยุคนี้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ประกอบกับยังมีการสืบสานประเพณีการทำบุญตักบาตร ฟังธรรม ประเพณีการบวช และประเพณีการสร้างวัด

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีการส่งราชทูตไปอาราธนาพระมหาเถระชาวลังกาเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์เจริญรุ่งเรืองเรื่องมากเช่นกัน ในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา

นี้สังเกตได้จากโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่น พระสถูป พระเจดีย์ และวัดวาอารามอีกเป็นจำนวนมาก

ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์นั้น พระเจ้าตากสินมหาราชทรงทำนุบำรุงส่งเสริมฟื้นฟูพระพุทธศาสนา โดยทรงทำนุบำรุงวัดวาอาราม จัดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและให้มีการรวบรวมชำระพระไตรปิฎก จารึกใบลาน การเผยแผ่ในรูปแบบของวรรณกรรม ทำให้พระพุทธศาสนายังคงเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมา การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในยุคนี้ยังมีการส่งภิกษุสามเณรไปศึกษาวิปัสสนา พร้อมทั้งเผยแผ่ในประเทศอินเดีย พม่า และศรีลังกา (สิริวิวัฒน์ คำวันสา. 2542 : 10)

สำหรับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะด้วยตัวพระสงฆ์เอง (สื่อบุคคล) ก็เป็นไปตามรูปแบบของการเทศนาสั่งสอนประชาชน โดยใช้วิธีสอนที่เรียกว่า มุขปาฐะเป็นหลัก อาจจะเทศน์โดยบุคคลคนเดียวบนธรรมาสหรือสาธยายธรรมเป็นหมู่คณะ เช่น การสาธยายพระธรรมวินัยโดยการสวดปาฏิโมกข์

วิธีการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยดังกล่าวทำให้ประชาชนสนใจ และยอมรับปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างดี เนื่องจากในสมัยนั้นความเจริญทางด้านวัตถุยังมีน้อย สื่อและเทคโนโลยีด้านการติดต่อสื่อสารยังไม่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตคนไทยมากนัก ผู้คนยังไม่หลงใหลในโลกแห่งวัตถุมากเท่าที่ควร วิถีชีวิตของคนไทยดำเนินไปตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เน้นการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติมากกว่าเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ ทำให้การดำเนินชีวิตของผู้คนในยุคดั้งเดิมนั้นมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย สมถะ รู้จักความพอเพียง ทั้งนี้ เพราะคนรู้จักนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความสุขจนกลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของไทยที่ดีมาโดยตลอด อีกทั้งยังเป็นสถาบันที่ช่วยขัดเกลาทางสังคม ปกป้องวัฒนธรรมและจริยธรรมให้แก่คนในสังคม เป็นศูนย์รวมประชาชน อาทิ เป็นสถานศึกษา เป็นสถานสงเคราะห์ เป็นสถานพยาบาล เป็นสถานที่บันเทิง เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นศูนย์กลางการประชุมชาวบ้าน เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นศูนย์จัดแสดงศิลปและวัฒนธรรม และเป็นที่พักของคนเดินทาง นับได้ว่าวัดจัดเป็นศูนย์รวมจิตใจคนอย่างแท้จริง

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปมากเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ วัด และประชาชนชาวพุทธเปลี่ยนไปจากเดิม โดยเฉพาะปัจจุบันเป็นยุคแห่งเทคโนโลยีการสื่อสารสภาพสังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เมืองคร่ำและสถาบันทางสังคมต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย และได้เข้ามาทำหน้าที่แทนพระสงฆ์และวัด ทำให้พระสงฆ์และวัดมีความเห็นห่างกับพุทธศาสนิกชน รวมทั้งบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาก็ลดน้อยถอยลงไปเรื่อยๆ ประกอบกับพระสงฆ์ส่วนใหญ่ขาดวิธีการถ่ายทอดธรรมะด้วยรูปแบบมาตรฐานที่ชัดเจน ถึงแม้จะมีการถ่ายทอดธรรมะทั้งในรูปแบบของหนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท รวมทั้งสื่อใหม่ทุกชนิด แต่มักจะใช้รูปแบบเดียวในการเผยแผ่ โดยขาดหลักจิตวิทยา และกลวิธีการลดจนรูปแบบที่เหมาะสมมิได้มีการวิเคราะห์ผู้ฟังขาดการคำนึงถึงจิตของคนแต่ละวัย การเผยแผ่ศาสนาขาดการนำเรื่องธรรมชาติของความสนใจและความต้องการของคนแต่ละวัย ใช้ศัพท์ภาษาบาลีที่เข้าใจยากมากเกินไป ถึงแม้จะมีการแปลเป็นภาษาไทยแต่ก็ยังมีเพียงเป็นส่วนน้อย นิยายหรือการยกตัวอย่างประกอบไม่เหมาะสมกับความสนใจของคนในแต่ละวัยและแต่ละยุคสมัย อีกทั้งยังใช้น้ำเสียงและบุคลิกภาพที่เนิบนาบไม่คล่องตัวเป็นระเบียบพิธีการเกินไป และเนื่องจากขาดความรู้และประสบการณ์ในการพูดต่อหน้าสาธารณชน พระสงฆ์บางรูปก็วางมาดมากเกินไป พระสงฆ์ยังไม่ได้รับการฝึก การผลิต ตลอดถึงการใช้

โสตทัศนูปกรณ์และสื่ออื่น ๆ ให้ดีเท่าที่ควร แม้แต่พระสงฆ์บางรูปที่มีการเผยแพร่ศาสนาผ่านเว็บไซต์และหนังสือสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภทก็ยังไม่ประสบความสำเร็จนัก เนื่องจากการเลือกใช้รูปแบบตัวอักษร สี ตัวอักษรยังไม่เหมาะสมขาดการใช้ภาษาต่างประเทศ ประโยคกระทัดรัด ซึ่งตรงกับความสนใจของคนในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยรุ่นและคนทำงานตลอดถึงคนต่างชาติต่างศาสนาเข้าใจในคำสอนของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังขาดการถ่ายทอดในลักษณะของการใช้สัทศาสตร์และคำพังเพยซึ่งเป็นจุดสนใจของคนทั่วไปยิ่งกว่านั้นคุณภาพของข้อมูล คุณภาพพระบัพไม่มีประสิทธิภาพ เช่น ขาดความเคลื่อนไหวของข้อมูลและไม่ทันสมัย ทำให้คนขาดความสนใจที่จะศึกษาเว็บไซต์ดังกล่าว นอกจากนี้ การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ขาดการปรับปรุงและพัฒนาเนื้อหาให้ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ (ธวัช ศรีสุเทพ. 2544 : 14 - 18)

นอกจากนี้ การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนนั้นส่วนใหญ่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จอันเนื่องมาจากตัวผู้จัดรายการ เนื้อหาของรายการ ช่วงเวลาและระยะเวลาออกอากาศที่ไม่เหมาะสม จึงไม่สามารถดึงดูดใจคนสนใจหรือเข้าร่วมรายการได้ คนจึงหันไปสนใจรายการเพลงมากกว่า เนื่องจากผู้จัดรายการมีการโต้ตอบ ชวนผู้ฟังเข้าร่วมรายการได้ ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่น่าสนใจ

ยิ่งไปกว่านั้น การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในปัจจุบันยังไม่บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ โดยเฉพาะในชนบท เนื่องจากยังขาดพระนักเผยแผ่ที่ทรงคุณวุฒิอย่างแท้จริงและส่วนใหญ่พระภิกษุผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในเมืองหลวงและชนบทยังมีการเผยแผ่ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางวัตถุมากเกินไป เช่น การเรียไรทำบุญเพื่อสร้างวัดมากกว่าการเผยแผ่ที่เน้นกิจกรรมการฝึกปฏิบัติที่มีผลต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจ ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในด้านการพัฒนาจิตใจลดน้อยลงทุกวัน การที่พระสงฆ์ผู้มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา นอกจากจะนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปแสดงให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจสามารถนำไปปฏิบัติได้นั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ผู้ฟังมีใจซาบซึ้ง ยอมรับเลื่อมใสศรัทธาและหันกลับมาดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้นั้น คือ เทคนิคกลวิธีของพระสงฆ์ด้วย โดยเฉพาะในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ความเจริญทางด้านวัตถุมีมากขึ้น มีผลทำให้ความสุขความเจริญทางจิตใจเสื่อมลง ความคิดเห็นที่เป็นสัมมาทิฐิลดเลือนหายไป ความคิดบนพื้นฐานของอตตาริเริ่มเข้ามาแทนที่พร้อมๆ กับมีจิตที่ก็เกิดขึ้นอย่างมากมายกิเลสตัณหาที่เข้ามาครอบงำภายในจิตใจมีผลทำให้มนุษย์ตัดสินใจทำอะไรโดยปราศจากสติและปัญญา สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อปรนเปรอความสะดวกสบายให้แก่มนุษย์นั้น ทำให้มนุษย์มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น มนุษย์มีการแข่งขันทำร้ายกันเองเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ขาดความพอเพียงในตนสุดท้ายก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาหนี้สิน การไม่สามารถยกระดับฐานะของตนเองให้สูงขึ้นได้ การที่จะต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น ปัญหาการกระจายรายได้ ปัญหาความขัดแย้งด้านแรงงาน ปัญหาทางการเมือง เช่น การทุจริต คอร์รัปชัน การเล่นพรรคเล่นพวก เป็นต้น ปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหาการหย่าร้าง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโสเภณี ปัญหาเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ เป็นต้น ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหามลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ และมลพิษทางดิน เป็นต้น ปัญหาความเสื่อมโทรมทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์มีความเห็นห่างจากศาสนา ทำให้เกิดปัญหาการตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยมอย่างสุดโต่ง ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนไป ปัญหาการรับวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมของเยาวชน และปัญหาอาชญากรรม เป็นต้น

ปัจจุบันสังคมไทยมักจะมีปัญหาเด็กและเยาวชนประพฤติปฏิบัติตนนอกกรอบศีลธรรมเพิ่มมากขึ้นทุกวัน ตามที่ปรากฏภาพหัวข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับ บ้างก็ว่าเกิดจากความบกพร่อง

ในการเลี้ยงดูของผู้ปกครอง ผู้ชอบเอา “เวลา” มาอ้าง บางคนก็โทษกฎหมายไม่รัดกุม ไม่ลงโทษให้ชัด หลาบ หลายคนว่า มันก็รวม ๆ กันทุกสาเหตุนั่นแหละ อย่างคดีฉกชิงวิ่งราวที่ถูกกลุ่มเด็ก และเยาวชน ทำร้ายชิงทรัพย์ หรือคดีใหญ่อย่างปล้นฆ่า พบว่าผู้ก่อเหตุล้วนเป็นเด็ก และเยาวชน ปี 2557 ปัจจุบันมี ตัวเลขของเด็กอยู่ระหว่างการพิจารณาคดีในชั้นศาล ประมาณ 3,922 คน มีตัวเลขของเด็กที่ทำผิดรวม ทั้งหมดไม่ต่ำกว่า 50,000 คน ส่วนใหญ่มีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด คดีลัก วิ่ง ชิง ปล้น ทำร้าย ร่างกายและฆ่าคนตาย ในจำนวนนี้มีเด็กหญิงรวมอยู่ด้วย ซึ่งบางคนก็อยู่ระหว่างการตั้งครม. และ แนวโน้มเด็กกระทำผิดก็มีอยู่อย่างต่อเนื่อง

จากปัญหาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เกิดจากการที่เด็กและเยาวชนละทิ้งหลักคำสอนทางศาสนา เนื่องจากเห็นว่าเป็นสิ่งมลายและล้าสมัย ทำให้ความเชื่อถือศรัทธาที่มีต่อศาสนาลดน้อยลง อีกทั้งยัง เข้าใจในแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาผิดพลาดไป ประกอบกับครอบครัวที่สร้างระบบการเลี้ยงดูลูกอย่าง ง่าย ๆ ทำให้เด็กขาดความรักและความอบอุ่นจากบิดามารดา เสมือนตั้งขาดสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ แม้แต่ กระทั่งระบบการศึกษาในสมัยนี้เน้นแต่การศึกษาทำความเข้าใจเรื่องนอกตัว โกลตัว การเรียนรู้จิตใจมี น้อย ขาดกระบวนการให้เด็ก และเยาวชนเรียนรู้จักคิด รู้สึกและมองตัวเองอย่างวิเคราะหฺ์ ทุกอย่างถูก กำหนดจากสังคมภายนอก และกฎเกณฑ์ที่วางไว้แล้ว ส่งผลให้ผู้เรียนและคนในสังคมต้องวิ่งตามกัน ก่อให้เกิดความทุกข์ และความไม่สงบสุขในจิตใจ สภาพเช่นนี้ทำให้คนไทยรู้จักสังคมไทยน้อยลงทุกที หลักจริยธรรมในพุทธศาสนาที่เป็นรากฐานในชีวิตจิตใจของไทยเริ่มจางหายไป ไม่เพียงแต่เด็กและ เยาวชนเท่านั้นที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในสังคม แม้แต่ผู้ใหญ่เองก็ยังไม่สามารถรู้ผิดชอบชั่วดี อะไรควร กระทำหรือไม่ควรกระทำได้ดีไปกว่าเด็กและเยาวชน ยังก่อให้เกิดปัญหาความรุนแรงขึ้นในสังคมได้ และ ยิ่งทวีสูงขึ้น จากปัญหาดังกล่าว ส่วนหนึ่งมาจากข้อมูลข่าวสารที่รับจากสื่อต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง หน้าจอมือถือ และสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท ทำให้คนได้วิธีและลอกเลียนแบบ การทำร้าย วิธีฉ้อโกง ต่าง ๆ มากขึ้น และนับวันจะยิ่งทวีความรุนแรง และทำให้สมจริงมากยิ่งขึ้นและ ปรากฏให้เห็นแทบทุกช่องรายการบนสื่อทุกประเภทไม่ว่าเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ สามารถซึมซับสิ่ง เหล่านี้ได้ดี

ปรากฏการณ์ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมดังกล่าวทั้งที่เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชน ในยุคของ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารไร้พรมแดน ที่ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงไป รูปแบบในการเผยแผ่ ธรรมะในพระพุทธศาสนาที่ยังขาดความเหมาะสมกับคนในยุคที่มีวิถีชีวิตเน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม อย่างมาก ตลอดถึงการเข้าวัดน้อยลง ดังที่พระธรรมโกศาจารย์ได้กล่าวไว้ว่า “การเผยแผ่เชิงรับ ทำให้ เราตามไม่ทันศาสนาอื่น ถ้าเราขึ้นใช้วิธีตั้งรับต่อไป และไม่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะใน พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงใจคน เราจะสูญเสียพระพุทธศาสนาให้ศาสนาอื่น ๆ ไป สมัยพระพุทธเจ้า ศาสนาพราหมณ์เผยแผ่แบบเชิงรับ เราจึงพอแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์ในอินเดียได้ ต่อมาเมื่อศาสนา พราหมณ์ใช้วิธีเผยแผ่เชิงรุก พระพุทธศาสนาก็เลยต้องเสียพื้นที่ในอินเดียให้ศาสนาพราหมณ์ เมื่อ พระพุทธศาสนาย้ายมาลงหลักปักฐานในเมืองไทย แต่ก็พบคู่แข่งใหม่ คือ ศาสนาคริสต์ และอิสลาม ศาสนาทั้งสองใช้วิธีการเผยแผ่เชิงรุก” (ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบุญรมี. 2550 : 3)

จากอุปสรรคหรือปัญหาดังกล่าว ในการเผยแผ่ธรรมะในเชิงรับของพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่ ได้ผลน้อยลงเพราะยังไม่มีวิธีการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่มีเวลาน้อย ไม่เห็น ความสำคัญของธรรมะและนำมาปฏิบัติกันน้อยลง ทำให้มีใจห่างไกลจากพระพุทธศาสนา อีกทั้งยอมรับ วัตถุนิยมการบริโภคนิยมค่อนข้างสุดโต่ง โดยเฉพาะองค์กรหรือสถาบันและศาสนาอื่น ๆ ที่เผยแผ่

ระบบสื่อสารต่าง ๆ ทุกช่องทาง และใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยด้วยการใช้กลยุทธ์ที่ดึงดูดและโน้มน้าวใจกับคนทุกวัยได้จนสำเร็จ ทำให้ทุกคนวันนี้ขาดการสนใจต่อพระสงฆ์และมองพระสงฆ์เป็นบุคคลที่แปลกประหลาด คนจึงเข้าวัดน้อยลงและไม่ค่อยสนใจหรือให้ความสำคัญน้อยในรายการธรรมะของพระสงฆ์

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน ยังมีพุทธศาสนิกชนอีกจำนวนมากมีความคลั่งไคล้ หลงใหล บางคนที่เคยเมินเฉยต่อพระพุทธรูป หรือเคยมีทัศนคติเชิงลบต่อพระพุทธรูปได้หันกลับมาศึกษาแนวทางแห่งธรรมให้กับชีวิตและศรัทธาต่อพระพุทธรูปมากขึ้น โดยกลุ่มคนเหล่านี้ได้ศึกษาการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ ทางสื่อโทรทัศน์และวิทยุ แลบบันเทิงเสียง ซีดีธรรมะ หนังสือการ์ตูน สิ่งพิมพ์ นิตยสาร วารสาร ภาพวาด ผ่านออนไลน์ การตอบปัญหาธรรมผ่านทางเว็บไซต์ โดยพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียงอาทิ พระพรหมบัณฑิต พระนักเผยแผ่ที่ใช้วิธีการ “สาธิตปฏิบัติ” เพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถเข้าถึงหลักธรรมได้ง่ายและเหมาะสมกับตัวพุทธศาสนิกชน พระพยอม กัลยาโณ หรือพระราชธรรมนิเทศ ผู้ได้รับฉายาว่า “พระศรีเอทิต” พระที่มีรูปแบบการเทศนาธรรมได้อย่างถูกใจวัยรุ่น มีการเปรียบเทียบประชดประชัน หยิบยกข่าวมามองผ่านธรรมะ ใช้ไหวพริบในการผลิตมูมมองให้คนมองเห็นธรรมะจากรื่องราวที่เกิดขึ้น ฟังแล้วได้ธรรมส ได้อารมณ์ พร้อมทั้งเน้นการใช้ภาษาปากเพื่อสร้างเป็นคติเตือนใจให้คนฉุกคิด แม้แต่พระมหาสมปอง ตาลปุตโต พระที่รับการขนานนามว่า “พระขวัญใจวัยรุ่น” และเป็นเจ้าของ “ธรรมะเดลิเวอรี่” และพระมหาวุฒิชัย เจ้าของนามปากกา “ว. วิชรเมธี” ที่แทบทุกคนจะรู้จักในผลงานการเผยแผ่ธรรมะของท่านเนื่องจาก ท่านได้รับความนิยมาจากกลุ่มวัยรุ่นมากมาย สามารถดับทุกข์ด้วยธรรมะอันหลากหลาย นำหลักธรรมะที่ถูกมองว่าเป็นเรื่องที่น่าเบื่อ ให้ทะลุทะลวงผ่านเข้าไปในหัวใจของวัยรุ่นได้ นอกจากนี้ยังมีพระนักเทศน์ที่มีรูปแบบการเทศน์มหาชาติที่มีท่วงทำนองที่ถูกใจพุทธศาสนิกชน เช่น พระครูวินัยธร ดร. มานพ ปาละพันธ์ ท่านได้รับการนิมนต์ไปเทศน์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นพระสงฆ์ดังกล่าวยังเผยแผ่ธรรมะด้วยการใช้สื่อที่สมัยมากขึ้น โดยการสร้างสังคมออนไลน์ทั้งใน เฟสบุ๊ก หนังสือธรรมะอิเล็กทรอนิกส์ การเผยแผ่ธรรมะผ่านข้อความสั้น ๆ ของระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่ รวมถึงการจัดนิทรรศการทางพระพุทธรูป เป็นต้น

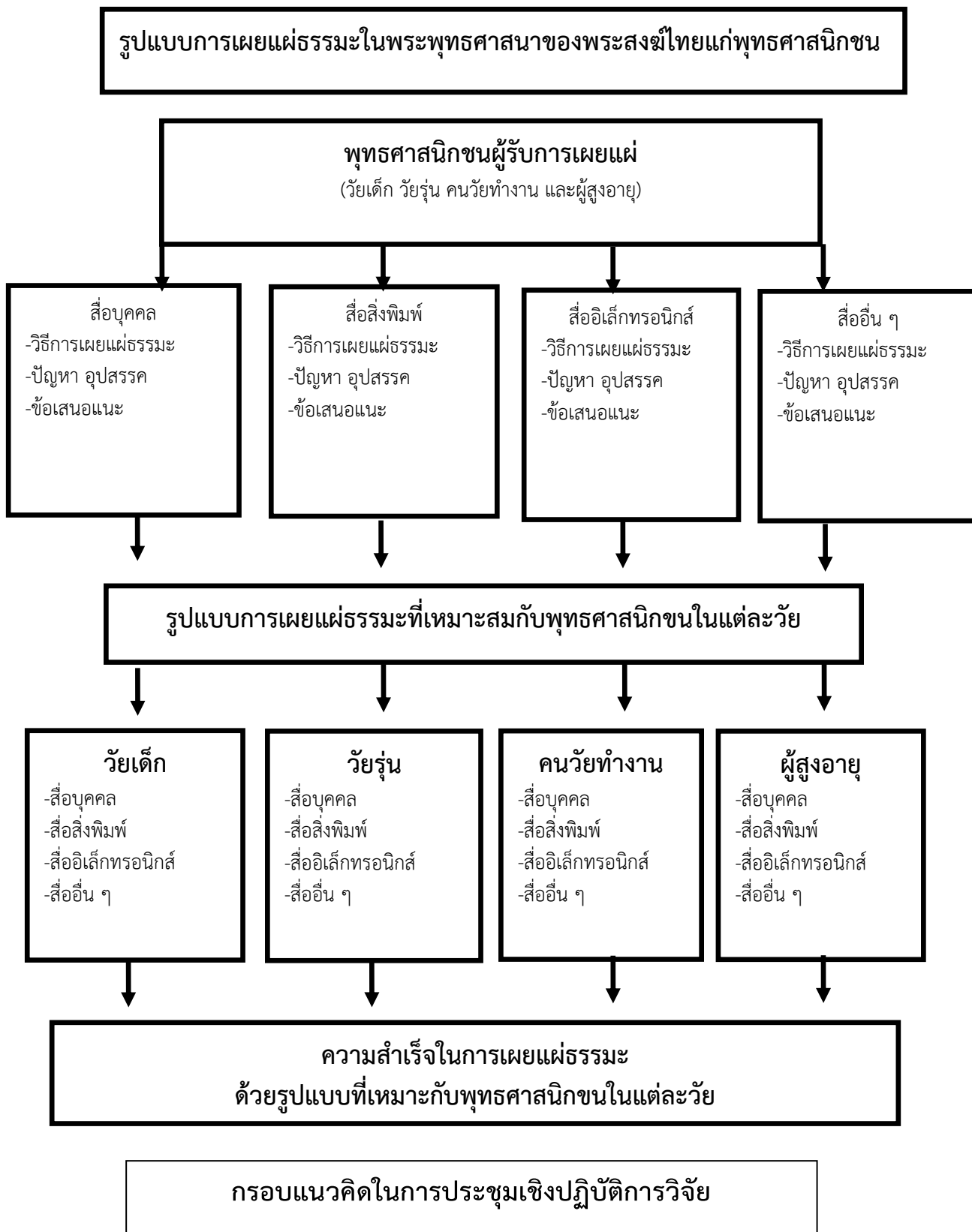
จากความสำเร็จและความมีชื่อเสียงของพระสงฆ์ที่มีรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะด้วยศิลปะอันหลากหลายเข้าถึงใจประชาชน มีผู้คนคอยติดตามอย่างมากมาย จนเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะแสวงหาวิธีการเด่น ๆ ให้มีการพัฒนาที่หลากหลายขึ้น ด้วยการศึกษารูปแบบเจาะลึกในรายละเอียดของรูปแบบ วิธีการการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูปตลอดถึงเทคนิคกลยุทธ์ต่าง ๆ การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนทุกกลุ่มอายุในยุคสมัยใหม่ ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทยดังกล่าวแก่พุทธศาสนิกชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อระดมความคิดเห็น การวิเคราะห์ และการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การแสวงหาความรู้อันเป็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ของข้อมูลมากยิ่งขึ้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน
2. เพื่อตรวจสอบความคิดเห็น ความเหมาะสม และความถูกต้องของรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธรูปของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน และเสนอเป็นแนวทางในการปรับปรุงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย แก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ให้มีความถูกต้อง เหมาะสม และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กลุ่มเป้าหมาย

- 2.1 พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
- 2.2 บุคลากรทางการส่งเสริมการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
- 2.3 ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องทางการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนา
- 2.4 ประชาชนผู้สนใจในการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทย

วิธีดำเนินการ

1. วางแผนการดำเนินงานระหว่างนิสิตและอาจารย์ที่ปรึกษา
2. นำเสนอผลการศึกษาขั้นต้น และความเป็นมาของการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน และนำเสนอสาระสำคัญ เพื่อจุดประกายความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ
3. ระดมความคิด แลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ
4. สรุปประเด็นสำคัญในเรื่องการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน
5. ประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน โดยที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ(ผู้ทรงคุณวุฒิ)
6. ปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ตามข้อเสนอแนะของที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ
7. นำเสนอรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนที่พัฒนาแล้วไปเผยแพร่ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

ระยะเวลาดำเนินการ 1 วัน

วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558 เวลา 13.00 – 16.30 น.

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้รูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย

สถานที่ดำเนินการ

ห้องประชุม 901 (ชั้น 9) สำนักงานอัยการสูงสุด ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติฯ อาคารราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (อาคาร เอ) ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร

แผนที่

สถานที่จอดรถยนต์

ชั้น 2 อาคารจอดรถยนต์ (ข้างอาคาร เอ อยู่ด้านหลังอาคารศาลปกครองกลาง)
(ได้จัดเตรียมสถานที่จอดรถ (เป็นการเฉพาะ) ให้กับผู้เข้าร่วมประชุม ให้แจ้งกับ รปภ.
ที่อาคารจอดรถว่า “มาประชุม ชั้น 9 (901) สำนักงานอัยการสูงสุด”)

งบประมาณ

1. ค่าวัสดุ	จำนวน	5,200	บาท
2. ค่าอาหารป้าย	จำนวน	4,100	บาท
3. ค่าอาหารว่างและเครื่องดื่ม	จำนวน	4,000	บาท
4. ค่าของที่ระลึก	จำนวน	12,750	บาท
5. ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ	จำนวน	30,000	บาท
	รวม	56,050	บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นางสาวคชพรรณรัตน์ ดิษบรรจง นิสิตปริญญาเอก สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

ติดต่อประสาน

นางสาวคชพรรณรัตน์ ดิษบรรจง 081-3295487, 083-9207764

**กำหนดการประชุมปฏิบัติการ
เพื่อพิจารณา
“การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน”
วันศุกร์ ที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558
ณ ห้องประชุม 901 (ชั้น 9) สำนักงานอัยการสูงสุด
ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติฯ อาคารราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (อาคาร เอ)
ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร**

13.00 – 13.30 น.	- ลงทะเบียน
- แนะนำขั้นตอนการดำเนินการประชุมปฏิบัติการ
13.30 – 14.00 น.	- กล่าวแนะนำผู้เข้าร่วมการประชุมปฏิบัติการ
- กล่าวเปิดการประชุม โดย อ. ดร. กล้า สมตระกูล
(อดีตรองปลัดกระทรวงวัฒนธรรมฯ และอธิบดีกรมการศาสนา)
14.00 – 15.45 น.	- นางสาวชลพรรณรัตน์ ดิษบรรจง (นิสิตปริญญาเอก คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) นำเสนอผลการวิจัยภาคสนาม พร้อมให้ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมแสดงความคิดเห็น วิพากษ์และวิจารณ์
(1) การเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน
(2) ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะ
(3) การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย
15.45 – 16.15 น.	- สรุปผลการวิพากษ์
16.15 – 16.30 น.	- กล่าวขอบคุณและกล่าวปิดการประชุม โดย อ. ดร. กล้า สมตระกูล
-

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ และรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (Key Informants)

- พระครูพิมลธรรมภาณ (มานพ ปาละพันธ์) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรัตน ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2557.
- พระประสงค์ ปรีบุญโณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรัตน ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านรักษัธรรม ชั้น 4 บริษัท DPEX ซอยอารีย์ 5 ฝั่งเหนือ ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2557.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรัตน ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร ถนนประชาธิปก แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2557.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรัตน ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557.
- พระมหาสมปอง ตาลปุตโต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรัตน ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสร้อยทอง พระอารามหลวง ถนนประชากรราษฎร์สาย 1 (บางโพ) แขวงวงศ์สว่าง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2557.
- พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรัตน ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2557.
- พระอธิการสมบุรณ์ สิริบุญโญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรัตน ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2557.

**รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants)
และกลุ่มประชาชนทั่วไป (General Informants)**

- กร ไม่มีนามสกุล (ชาวกะเหรี่ยง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2556.
- กฤษณ์ รมโพธิ์ชี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 106 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2556.
- กฤษณา ภาชีทรัพย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2556.
- ก้องภพ วาสนาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2556.
- กัญญาพิทยา ธนามี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2556.
- กัญญาณัฐ แสงใหญ่ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2556.
- กัญญาณิชฐ์ ธนานพอนันต์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนราชินี ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2556.
- กันตภณ เมธิกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สถาบันวิมุตติยาลัย หมู่ 1 ถนนคลอง 14 ฝั่งตะวันตก ตำบลหนองสามวัง อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2556.
- กันยารัตน์ กระวนกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2556.
- กิตติ อินทวิสัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2556.
- กิตติพงษ์ พรหมเอี่ยม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2556.
- กิตติรัตน์ ภูมมะกาญจนะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจิตสบาย ซอยสุขาภิบาลบางระมาด แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2556.

- กิตติยา เสรีสมนึก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนราชินี ถนนมหาธาตุ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2556.
- เกวลี ใจดวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชชอดม (ลำลูกกา คลอง 13) หมู่ที่ 9 ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2556.
- เกศรา ยลพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงพยาบาลจักษุรัตนิน ถนนสุขุมวิท 21 (อโศก) แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2556.
- ไกร มั่นเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2556.
- คำพอง พลทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2556.
- จรรยา รวยรื่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2556.
- จรัส รุ่งเรืองพรพงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รางสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2556.
- จักรพงษ์ ชื่อพรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รางสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2556.
- จันจิรา ภูแจ้ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสร้อยทอง พระอารามหลวง ถนนประชากรราษฎร์สาย 1 (บางโพ) แขวงวงศ์สว่าง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2556.
- จันทิมา สนธิกรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2556.
- จิต เพิ่มสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สถาบันวิมุตติยาลัย หมู่ 1 ถนนคลอง 14 ฝั่งตะวันตก ตำบลหนองสามวัง อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2556.
- จิรดา ขำรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2556.

- จิรวัดน์ ชนะสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2556.
- จิระพงษ์ ยุบลศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2556.
- จิราธิวัฒน์ เทศธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2556.
- จิรายุ โกศลจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนาสากล ไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2556.
- จิรายุทธ์ หวังสุชี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนคร ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2556.
- จิรนนท์ ป้อมพง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสร้อยทอง พระอารามหลวง ถนนประชากรราษฎร์สาย 1 (บางโพ) แขวงวงศ์สว่าง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2556.
- จุฬาลักษณ์ อินตะรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2556.
- เจษฎาพร พูลพึ้ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2556.
- ฉวี ทรัพย์สมบูรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 150 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2556.
- ฉัตรชัย ทองดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2556.
- ฉันทนา มั่นเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานเทศบาล ตำบลบ้านดอน ตำบลบ้านดอน อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2556.
- ชนินทร์ กันรัมย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รั้งสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2556.
- ชลนัช มงคล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ฝ่ายศูนย์ข่าวสาร ตลาดแรงงาน กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2556.
- ชลดา นกแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2556.

- ชวณัฐ พรหมแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, , ที่วัดสร้อยทอง พระอารามหลวง ถนนประชากรราษฎร์สาย 1 (บางโพ) แขวงวงศ์สว่าง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2556.
- ชัชพร ทองอยู่เย็น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2556.
- ชาลิสสา สารสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2556.
- ชูศักดิ์ ธรรมสุริยะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญญา (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2556.
- ญาณัจฉรา ชัตติวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิจัยปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2556.
- ญาณิศา จงภักดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนสตรีวิทยา 2 ซอยสุขคนธสวัสดิ์ 3 ถนนสุขคนธสวัสดิ์ แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2556.
- ญาณดา โชติวิสุทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจิตสบาย ซอยสุขาภิบาลบางระมาด แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2556.
- ฐิวัชรณภรณ์ ศรีประดิษฐ์กุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลาгод รังสิตคลอง 14 ตำบลบางปลาгод อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2556.
- ณัฐการ์ต เขยบาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิจัยปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2556.
- ณัฐเดช สะอาดแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2556.
- ณัฐพงษ์ ภูหนู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2556.
- ณัฐวุฒิ พงวิชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2556.
- เด่นชัย แผนวิจิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจรัลพงษานุราช ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2556.

- ตุ้ม พรหมนัต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รั้งสิต
คลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอบางบาล จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม
2556.
- เต็ม มูลเซอร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธ
ทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2556.
- โตเรชะ ไม่มีนามสกุล (ชาวกะเหรี่ยง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2556.
- ไดยริน พรหมทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจรัลพงษานุราช ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงดินแดง
กรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2556.
- ถวิล แร่เพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธ
ทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร
เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2556.
- ทรงศักดิ์ นาทุมพล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางบอน
ถนนเอกชัย แขวงบางบอน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557.
- ทวีป ศิริศิลป์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
ธนบุรี ถนนเลียบคลองทวีวัฒนา แขวงทวีวัฒนา เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 15
มกราคม 2557.
- ทองปลิว ซ้อนเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุ
พุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร
กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2556.
- ทัตเทพ บุญวร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบล
บางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2556.
- ทิวา เพชรรอด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสร้อยทอง
พระอารามหลวง ถนนประชาราษฎร์สาย 1 (บางโพ) แขวงวงศ์สว่าง เขตบางซื่อ
กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2556.
- เทพพร สุนทรฐิติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนา
สากลไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่
1 พฤศจิกายน 2556.
- แทนคุณ เลี้ยงวัฒนธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว
ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2556.
- ธนพร แซ่หลี่ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสร้อยทอง
พระอารามหลวง ถนนประชาราษฎร์สาย 1 (บางโพ) แขวงวงศ์สว่าง เขตบางซื่อ
กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2556.
- ธนพรรณ พุทธศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว
ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2556.

- ธนภัทร วิจิตโสภณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2556.
- ธนาธิป สุกใส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2556.
- ธาดา พลัคมะลิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2556.
- ธารินี เอี่ยมวิมล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านรักษัธรรม ชั้น 4 บริษัท DPEX ซอยอารีย์ 5 ฝั่งเหนือ ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2556.
- นพพร พิมประไพ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2556.
- นภาพร อุบะแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2556.
- นรจිරิ รมโพธิชี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2556.
- นฤตล บั้นแดง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รางสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2556.
- น้อย เสรีสมนึก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2556.
- นันทนา ปิยะศิริศิลป์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2556.
- นันทพร ยอดเสาศิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2556.
- นัยนา บุนนาค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 42-44 ถนนเทศบาลสาย 2 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2556.
- นายสุจันท์ คิดหา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2556.

- น้ำผึ้ง แร่เพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2556.
- น้ำฝน ยนต์วงศ์จันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2556.
- น้ำฝน วิบูลย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม 2556.
- น้ำฝน เอี่ยมเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนราชินี ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2556.
- นิจจิตา แซ่ซื่อ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยูรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2556.
- นิตยา กานารักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ถนนเลียบบคลองทวีวัฒนา แขวงทวีวัฒนา เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2556.
- นิรันต์ คงอุตสาหกรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2556.
- นิตาชล ศรีชนะเนตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ถนนเลียบบคลองทวีวัฒนา แขวงทวีวัฒนา เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2556.
- นิษฐกานต์ คุณวัชรกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี ศาลากลางจังหวัดสุพรรณบุรี ถนนสุพรรณบุรี-ชัยนาท อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2556.
- นุจรีย์ เสรีสมนึก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยูรวงศาวาส แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2556.
- นุชนาถ บุญสิงห์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2556.
- เนตรนภา ตรีพจน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ถนนเลียบบคลองทวีวัฒนา แขวงทวีวัฒนา เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2556.
- บงกต พงษ์สมจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2556.

- บุญชู ชมพู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สถาบันวิมุตติยาลัย หมู่ 1 ถนนคลอง 14 ฝั่งตะวันตก ตำบลหนองสามวัง อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2556.
- บุญญิตา หอมกลิ่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์การค้า เซ็นทรัลพลาซ่า ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2556.
- บุญทอง จະมู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2556.
- บุญพงศ์ เตชะวณิช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางบอน ถนนเอกชัย แขวงบางบอน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557.
- บุญรอง พงษ์ประภาส (ครูชำนาญการพิเศษ) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2556.
- บุญเลิศ อีระกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กองวิจัย ตลาดแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2556.
- บุญสนอง มีพงษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ฝ่ายวิเคราะห์ ตลาดแรงงาน กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2556.
- บุญนุช ภูทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สวนลุมพินี ถนนพระราม 4 แขวงลุมพินี เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2556.
- เบญจมาภรณ์ อันเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชชอดม (ลำลูกกาคลอง 13) หมู่ที่ 9 ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2556.
- เบ็ญรัตน์ ดวงเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชชอดม (ลำลูกกาคลอง 13) ถนนลำลูกกา ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2556.
- ปฎิเกษ แสนปุ่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนคร ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2556.
- ปณิธิ บุรณกลัศ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2556.
- ปภศร ม่วงแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2556.
- ประพันธ์ หลงตะเจ้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจักรพงษ์ภูวนารถ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2556.

- ประภาพรพรรณ เต้านนท์เจริญรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจักรพงษ์ภูวนารถ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2556.
- ปรีศनिया สารทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 305/10 ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2556.
- ปราการ มีสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ถนนเลียบบคลองทวีวัฒนา แขวงทวีวัฒนา เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2557.
- ปรายฟ้า ถาวรจิรัชคชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2556.
- ปราเวศ บัวอุไร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิสวนแก้ว เลขที่ 55/1 หมู่ 1 ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2556.
- ปวันรัตน์ มีแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2556.
- ปานหทัย ศรีแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนสตรีวิทยา 2 ซอยสุขคนธสวัสดิ์ 3 ถนนสุขคนธสวัสดิ์ แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2556.
- ปาริฉัตร ทองประสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านรักรัษธรรม ชั้น 4 บริษัท DPEX ซอยอารีย์ 5 ฝั่งเหนือ ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2556.
- ปิยนุช รongดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจิตสบาย ซอยสุขาภิบาลบางระมาด แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2556.
- ปิยมาศ รongดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจิตสบาย ซอยสุขาภิบาลบางระมาด แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2556.
- ปิยะ ทีกะระโทก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2556.
- ปิยะฉัตร เกตุแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านรักรัษธรรม ชั้น 4 บริษัท DPEX ซอยอารีย์ 5 ฝั่งเหนือ ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2556.
- ปีใหม่ ตรีศิริกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2556.

- บุญยาพร บัวคงสระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2556.
- ผดุง โพธิ์พุ่ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยรังสิต ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2556.
- พงศ์กร พิชัยภูษิตพงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2556.
- พงศ์เพชร ไชยปัญญา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชชอดม หมู่ที่ 9 ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2556.
- พนกร เอี่ยมละเอียด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจักรพงษ์ภูวนารถ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2556.
- พรรณพนัช วงษ์เสื่อ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชชอดม อำเภอลำลูกกา ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2556.
- พระครูสุวรรณศาสนกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโคกสำโรง ตำบลหนองโอง อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2556.
- พระนพพร นพคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชชอดม ลำลูกกาคลอง 13 ถนนลำลูกกา ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2556.
- พระมหาวรวัฒน์ วงษ์ขันธ (วรวิฑูโน) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, , ที่วัดสร้อยทอง พระอารามหลวง ถนนประชาธิปไตยสาย 1 (บางโพ) แขวงวงศ์สว่าง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2556.
- พระมหาวัชรพงษ์ วชิรเสฏโฐ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2556.
- พระยุทธนา ฐิติธมโม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชชอดม ลำลูกกาคลอง 13 ถนนลำลูกกา ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2556.
- พลิว มั่นเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยรังสิต ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2556.
- พัชรา ลาภตระกูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจิตสบาย ซอย สุขภิบาลบางระมาด แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2556.

- พัชราภรณ์ จามรพิพัฒน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2556.
- พัชราภรณ์ วิจิตรรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2557.
- พัชราภรณ์ วิจิตรรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2557.
- พัฒนพันธุ์ พวงจำปา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2556.
- พัทรนันท์ นนทศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2556.
- พินิตารวเอก ธีระวัฒน์ รัตนเปี้ย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2557.
- พิชญามณูช ทองไว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์การค้า เซ็นทรัลพลาซ่า ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2556.
- พิเชษชัย ปงรังษี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนา สากลไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเหียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2556.
- พิทยา พรหมวิสุทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2556.
- พิมพ์นภา แสงฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์การค้า เซ็นทรัลพลาซ่า ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2556.
- พิมพ์วีรย์ ไผ่เพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2556.
- เพ็ญนภา แก้วพิฑูร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจักรพงษ์ภูวนารถ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2556.
- ภรพัตรา กตัญญู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2556.

- ภัทร จิรบุญญะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร แขวงทวีวัฒนา เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2556.
- ภัทรพล สิงกลางพล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2556.
- ภัทรานิชฐ์ ศรีทับทิม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2556.
- ภานิยา พงษ์ชมพล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิสวนแก้ว เลขที่ 55/1 หมู่ 1 ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2556.
- ภูมิ ตฤณตระกูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2556.
- มธรรดา หนูอุดม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยูรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2556.
- มนัส ยลพัทธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2557.
- มนัสนันท์ สุขประกอบ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2556.
- มัลลิกา บุญชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจักรพงษ์ภูวนารถ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2556.
- มา แสงเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลาгод รังสิต คลอง 14 ตำบลบางปลาгод อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2556.
- มาชิน ลี้ม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนสตรีวิทยา 2 ซอยสุขนครสวัสดิ์ 3 ถนนสุขนครสวัสดิ์ แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2556.
- มิ่งขวัญ จินดาธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2556.
- เมธีธ คำเขียว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2556.
- แม่ชีชั้น สิริสม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2556.

- ผู้ หงส์ศุภางค์พันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยูรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2556.
- รชต บุณนาค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 42-44 ถนนเทศบาลสาย 2 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2556.
- รัชนิพร ดีปาจะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนาสาภโรรู้เจริญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเหียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2556.
- รัชนิพรธม ปานสุธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจิตสบาย ซอยสุขาภิบาลบางระมาด แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2556.
- ร่ำไพพรรณ คลองขม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2557.
- รุจิรา จำภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชอุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพิชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2556.
- เรณู ทองจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนาสาภโรรู้เจริญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเหียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2556.
- เรวัฒน์ เจริญสินชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รั้งสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2556.
- ลลิตา มีลาภ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) ถนนลำลูกกา ตำบลพิชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2556.
- ลลิตา ทองคำพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2556.
- ลัดดา กวีสกุลวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงพยาบาลจักรุรัตนิน ถนนสุขุมวิท 21 (อโศก) แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2556.
- ลัดดา เทียนทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ถนนเลียบบคลองทวีวัฒนา แขวงทวีวัฒนา เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2557.

- ลินจง รมโพธิ์ชี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 164 ถนนประชาธิปไตย แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2556.
- ลินนา มั่นเจริญชัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รังสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอรักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2556.
- วรัชญา เรืองกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2556.
- วารภรณ์ บุญสวัสดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุ พุทธศาสตร์ อินทปัญญา (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2556.
- วริศรา พองคำสี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนาสากล ไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2556.
- วัชรินทร์ พงษ์ธรรมสาร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รังสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอรักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2556.
- วัฒนา แทนศิลา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงพยาบาลจักรุฑตินิน ถนนสุขุมวิท 21 (อโศก) แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2556.
- วัน ชัน เจริญทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รังสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอรักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2556.
- วาสนา ชมพู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สถาบันวิมุตติยาลัย หมู่ 1 ถนนคลอง 14 ฟังตะวันตก ตำบลหนองสามวัง อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2556.
- วาสนา เนติปริษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2556.
- วิษณุดา แร่เพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2556.
- วิลาวัย ศิลปศึกษา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจักรพงษ์ภูวนารถ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 กันยายน 2556.
- วิวัฒน์ วรรณวิจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2557.

- วิสารรัตน์ ปงรังสี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิจัยปศุสัตว์สากล ไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2556.
- วีระยุทธ ผาเหล็ก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2556.
- วุฒิสักดิ์ ปฐมศาสตร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2556.
- ศกุลวรรณ วงศ์ปิ่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2556.
- ศรัทธา ณะเศรษฐ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2556.
- ศรายุทธ พุ่มทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2557
- ศศิยาภรณ์ ยาสมุทร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2556.
- ศิริวรรณ ปันนี แสวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2556.
- ศิวา สระแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2557.
- ศุภรินทร์ สตีฟเอนส์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2556.
- ศุภกร ส่งแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชชอดม ถนนลำลูกกา ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2556.
- สนาน สายสินรัมย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รางสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2556.
- สมจิตร ศิริพงษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2556.
- สมใจ กุศลพัฒนา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2556.

- สมชัย พุทธา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจิตสบาย
 ขอยสุขาภิบาลบางระมาด แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 9
 ตุลาคม 2556.
- สมรักษ์ ศรีระบาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์ราชการ
 จังหวัดสุพรรณบุรี ถนนสุพรรณบุรี-ชัยนาท อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 15
 ตุลาคม 2556.
- สรวิศ โชติวิสุทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านจิตสบาย
 ขอยสุขาภิบาลบางระมาด แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 9
 ตุลาคม 2556.
- สรวิศ ร่มโพธิ์ซี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยูรวงศาवास
 ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 11 กันยายน
 2556.
- สโรชา เข้มชนะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระเชตุพนวิมลมัง
 คลาราม ถนนมหาธาตุ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21
 สิงหาคม 2556.
- สวิง พันธุ์เพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด
 รังสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม
 2556.
- สามเณร กิตติภพ เพิ่มอำนาจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีช
 อุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 27 กันยายน
 2556.
- สามเณร คณาธิป ธีระฮาอัครเดช แสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่วัดประยูรวงศาवास ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
 เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2556.
- สามเณร ทัดดาว บุตรชน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีช
 อุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 27
 กันยายน 2556.
- สามเณร ธนภัทร เฉลิมรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่วัดประยูรวงศาवास ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร
 เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2556.
- สามเณร นันธวัฒน์ เสือกลับ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีช
 อุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 27 กันยายน
 2556.
- สามเณร ประเมศร์ จิตจำเรือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรนรรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีช
 อุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม
 2556.

- สามเณร ภูมิใจ ดวงจันทร์โคตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2556.
- สามเณร เมธีร์ ศิริพูลภักดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2556.
- สามเณร รชต ฐิสุภกร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2556.
- สามเณร วันเฉลิม เก่งธัญการ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2556.
- สามเณร อนุมติ กลอยเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2556.
- สาย จันทรเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รั้งสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2556.
- สายสมร นาทุมพล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนราชินี ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2556.
- สายสมร วงศ์อิมย่อง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2556.
- สำเร็จ บุญเปี่ยม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, , ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2557.
- สิทธิชัย บุญเมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2556.
- สิรวรรณ ทองเถา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ถนนมหาราช แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2556.
- สุกิจจา ประภาศิริสุลี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2557.

- สุขุม ทองประชาญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชชอดม (ลำลูกกาคลอง 13) ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2557.
- สุจิตรา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2556.
- สุจิตรา ขจรกิตติการ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กองวิจัย ตลาดแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2556.
- สุดา ใจสงเคราะห์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัด นนทบุรี เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2556.
- สุทธาทิพย์ เปียประโม่ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (สวนโมกข์ กรุงเทพฯ) ถนนนิคมรถไฟสายสอง เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2556.
- สุทิน พลไชยา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ธนบุรี ถนนเลียบคลองทวีวัฒนา แขวงทวีวัฒนา เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2557.
- สุภา ยืนยง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดสุพรรณบุรี ศาลากลางจังหวัดสุพรรณบุรี ถนนสุพรรณบุรี-ชัยนาท อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 15 ตุลาคม 2556.
- สุชาติ อินดาร์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์วิปัสสนา สากลไร่เชิญตะวัน บ้านใหม่สันป่าเทียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2556.
- สุรณี ชินนอก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพิชชอดม หมู่ที่ 9 ตำบลพิชชอดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2556.
- สุรีย ชนะโสภิตานนท์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2556.
- สุวัฒน์ โกสมพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รังสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2556.
- เสรี ก้อนรำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมูลนิธิอิสลามแก้ว เลขที่ 55/1 หมู่ 1 ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2556.
- แสง น้อยคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2556.

- อธิป ภูโสภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางบอน ถนนเอกชัย แขวงบางบอน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2557.
- อนันต์ ประทุมวัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสร้อยทอง พระอารามหลวง ถนนประชากรราษฎร์สาย 1 (บางโพ) แขวงวงศ์สว่าง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2556.
- อนุภัทร ชันพระแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม (ลำลูกกาคลอง 13) หมู่ที่ 9 ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม 2556.
- อนุราช เทศธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2556.
- อภิวัฒน์ ไม่มีนามสกุล (ชาวกะเหรี่ยง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 2 กันยายน 2556.
- อรพรรณ ทิพย์ชุน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2556.
- อ่อน มั่นเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยรังสิต ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2556.
- ออปีย์เซะ ไม่มีนามสกุล (ชาวกะเหรี่ยง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2556.
- อัครชัย คล้ายหงส์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประยุรวงศาวาส ถนนเทศบาลสาย 1 แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2556.
- อัณชิสา จิตราภิรมย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจักรพงษ์ภูวนารถ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงดินแดง กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2556.
- อัณพัชร์ บุญรอด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัดสร้อยทอง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2556.
- อาทิตยา ศรีสวัสดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดพีชอุดม ถนนลำลูกกา ตำบลพีชอุดม อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2556.
- อนันต์ ไม่มีนามสกุล (ชาวกะเหรี่ยง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2556.
- อำนวย แจ่มฟ้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปลากรด รังสิตคลอง 14 ตำบลบางปลากรด อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2556.
- อำนวย เตียเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่มหาวิทยาลัยรังสิต ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2556.

- อุตรินทร์ ชัยยาศรมี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สวนลุมพินี ถนนพระราม 4 แขวงลุมพินี เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2556.
- อุทัยวรรณ พัทยุดิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงพยาบาลจักษุ รัตนิน ถนนสุขุมวิท 21 (อโศก) แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2556.
- อุทุมพร จันบำรุง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียนวัด สร้อยทอง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2556.

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ
เรื่อง

การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน

ณ ห้องประชุม 901 (ชั้น 9) สำนักงานอัยการสูงสุด
ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร
เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2558

ประชุมปฏิบัติการเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วยพระ
นักเผยแผ่พระพุทธศาสนา เจ้าหน้าที่ของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ตลอดจน
พุทธศาสนิกชนผู้สนใจ มีผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการดังนี้

1. ดร.กล้า สมตระกูล
2. ดร.ทรงคุณ จันทจร
3. ดร.ปรารภ แก้วเศษ
4. นางสาวคลพรรณรัตน์ ดิษบรรจง
5. ดร.พระครูสุตวิสุทธิคุณ
6. พระครูวิเทศพิทักษ์คุณ เจ้าอาวาสวัดพุทธวิงค์มณี รัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา
7. พระมหาวิวัฒน์ (ว.วรพัฒน์) ทีมงานธรรมะเดลิเวอรี่
8. พระครูสุนทรวิจิตรวิวัฒน์
9. พระสาธิต ฐมมกาโม
10. พระปลัดประวิทย์ ฐิตวิโก
11. พระครูปรีชาสุตากร
12. พระประสาน อิศโร
13. พระสมบุรณ์ อินทปัญญา
14. พระสุพรรณ สุกโต
15. พระมหายงยุทธ อดตเปโม
16. พระสุรศักดิ์ อดตสาโร
17. พระมหาธงชัย ฐมมชโย
18. อาจารย์ฉวีวรรณ โชติวิสุทธิ
19. นางสาวยุพาวรรณ ดุลยสุจริต
20. นายโฉลก ศิริสินธุ์
21. นายกฤษณา ดิษบรรจง
22. นายสุรพงษ์ อภิญาวานิชย์
23. นายสมชาย รัตนธรรมวัฒน์
24. นายนิรันต์ คงอุสาห์
25. นางสาวฐิติกร ทิมอุทัย

26. นายเฉลิมรัตน์ วัฒนวงศ์
27. นายชนาสาสิทธิ์ ภู่ประกร
28. นายกล้าหาญ ฤกษ์สมโภชน์
29. นางสาวกิตติยา เรืองสุวรรณ
30. นางสาวพรสวรรค์ ภู่ประกร
31. นางนภาพกร ภู่ประกร
32. อาจารย์วัลลจรุจ เกาหิรัญ
33. นางนัฐวรรณ มะลิป่า
34. นายประชัน ลีสินภัย
35. นางสาวจันทรา เนียมบุญ
36. ดร.นพพร บุญรงค์
37. คณะนักศึกษาจากชมรมพระพุทธศาสนาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
จำนวน 12 คน
38. คณะนักศึกษาจากชมรมพระพุทธศาสนา
จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตจักรพงษ์ภูวนารถ
จำนวน 12 คน

ภาคผนวก ค
ภาพประกอบพื้นที่ทำการรวบรวมข้อมูล

ภาพประกอบ 49 สัมภาษณ์พระพรหมบัณฑิต เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2557

ภาพประกอบ 50 สัมภาษณ์พระพรหมบัณฑิต เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2557

ภาพประกอบ 51 สัมภาษณ์พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557

ภาพประกอบ 52 สัมภาษณ์พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2557

ภาพประกอบ 53 ตาลปัตรที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล

ภาพประกอบ 54 ตาลปัตรที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล

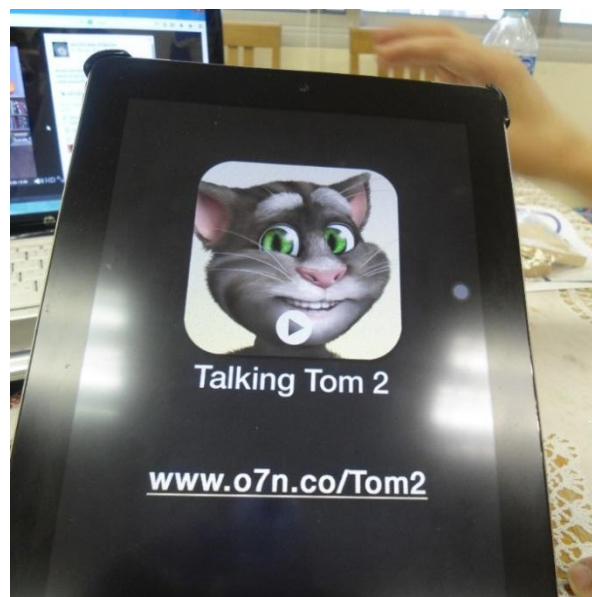
ภาพประกอบ 55 ตาลปัตรที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล

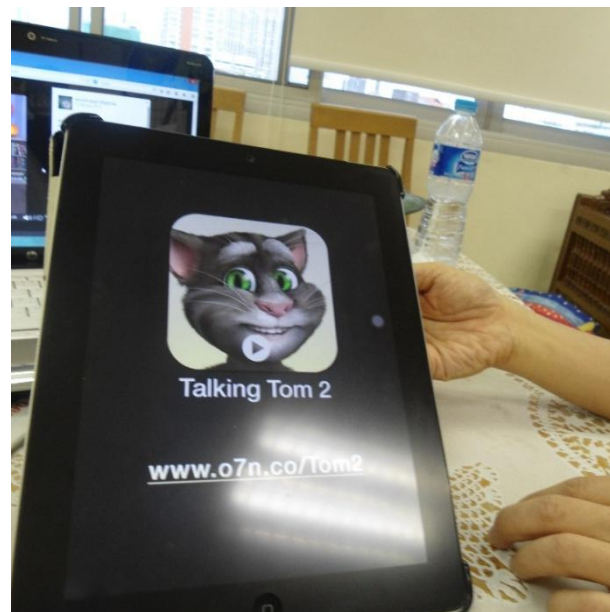
ภาพประกอบ 56 พระประสงค์สาธิตการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ภาพประกอบ 57 พระประสงค์สาธิตการวาดภาพที่สื่อถึงหลักธรรมะ

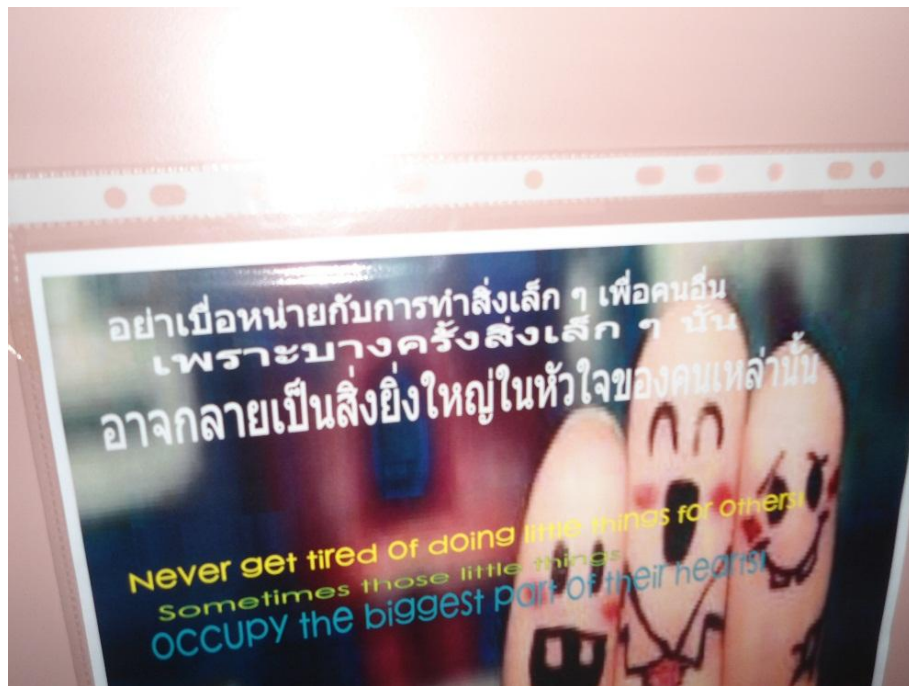
ภาพประกอบ 58 พระประสงค์ แนะนำสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะ

ภาพประกอบ 59 พระประสงค์ แนะนำสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะ

ภาพประกอบ 60 การเผยแพร่ธรรมะด้วยถ้อยคำสั้น ๆ ของพระประสงค์

ภาพประกอบ 61 การเผยแพร่ธรรมะด้วยข้อคิดและคำคม ของพระประสงค์

ภาพประกอบ 62 การเผยแพร่ธรรมะบนเสื้อยืด (ธรรมะเดินทาง) ของพระประสงค์

ภาพประกอบ 63 อุปกรณ์เผยแพร่ธรรมะที่ใช้ประกอบการบรรยายด้วยสื่อบุคคล

ภาพประกอบ 64 สัมภาษณ์พระมหาสมปอง ตาลปุตโต เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2557

ภาพประกอบ 65 สัมภาษณ์พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2557

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวคชพรรณรัตน์ ดิษบรรจง
วันเกิด	วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2512
สถานที่เกิด	เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 186/1 ซอยวิวัฒนสุขนิเวศน์ เขตบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร 10700
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2530	มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดปัตตานี
พ.ศ. 2534	ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) วิชาเอกภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา
พ.ศ. 2539	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. 2558	ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

